

NATIONALØKONOMISK TIDSSKRIFT

FOR

SAMFUNDSSPØRGSMÅAL
ØKONOMI OG HANDEL

1916

UDGIVET AF

NATIONALØKONOMISK FORENINGS BESTYRELSE

MAX BALLIN · V. L. FABER · MICHAEL KOEFOED · JAK. KR.
LINDBERG · N. NEERGAARD · AXEL NIELSEN · F. NØRGAARD

REDAKTØR

EINAR COHN

54
FIRE OG HALVTREDSINDSTYVENDE BIND

KJØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
1916

TREDIE RÆKKES FIRE OG TYVENDE BIND

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKJÆR)

INDHOLD

Forfatterliste:

	Side
<i>Birck, L. V.</i> : Statsmonopoler og Regalretten	167
<i>Bramsnæs, C. V.</i> : Boligkommissionen af 1916	571
<i>Cohn, Einar</i> : Økonomiske Oversigter. Danmark	59, 263, 459
<i>Davidsohn, Joseph</i> : Sociologi og Socialøkonomi	35
<i>Henriques, C. O.</i> : Danmarks finansielle Forhold til Udlandet ..	513
<i>Jacobsen, J. C.</i> : Økonomiske Oversigter. Norge	313
—	Sverige .....
	324
<i>Nikolaisen, J. B.</i> : Postsparekasser	203
<i>Kaarsen, A. C.</i> : Ententens Ernæringsproblem	540
<i>Røgind, Sven</i> : Kampen om Alkoholspørgsmaalet	1
—	Kjøbenhavnske Boligforhold ..
	405
<i>Thorsen, Chr.</i> : Livsforsikringsselskabernes Overskud	345
<i>Toftsgaard, Jens</i> : Handelspolitiske Strømninger. I: Tyskland—	
Østerrig-Ungarn	377
<i>Ussing, C.</i> : Den faste Voldgiftsret	233
<i>Warming, Jens</i> : Krigen og Prisniveauet	121
<i>Zeuthen, F.</i> : En moderne Liberalist	438

Økonomiske Oversigter:

Danmark	59, 263, 459
Norge	313
Sverige	324

Boganmeldelser:

	Side
Andersson, Gunnar: Vårt dagliga bröd (<i>Sven Røgind</i>).....	593
Bang, G.: Arbejderklassens Liv og dens Kamp (<i>E. C.</i>).....	219
Benziger, K.: Die wirtschaftlichen Beziehungen zwischen Dänemark und der Schweiz (<i>Helge Smith</i>)	590
Boje, A.: Det tyske Socialdemokrati før og under Verdenskrigen (<i>C. V. Bramsnæs</i>).....	597
Boldsen, F. C.: Nutidens og Fremtidens Husmandsbrug i Danmark og vore Nabolande (<i>C. V. Bramsnæs</i>)	372
Bostadkommissionens Utredninger (<i>S[ven] R[øgind]</i>).....	504
Brisman, Sven: De moderna affärsbankerna (<i>Axel Nielsen</i>)....	212
Cassel, G.: Tysklands ekonomiska motståndskraft (<i>E. C.</i>)	366
Dansk Tidsskrift-Index 1915 (<i>E. C.</i>).....	374
Danske Hedeselskab 1866—1916 (<i>K. J. Kristensen</i>)	216
Drachmann, P.: Industrial development (<i>Johs. Dalhoff</i>).....	217
Fraenkel, A.: Verden med dansk Maal eller Danmark med Verdensmaal (<i>Christian Olsen</i>)	368
Gierløff, Chr.: Byer og Boliger. Hjemmet (<i>Sven Røgind</i>)	600
Heckscher, Eli F.: Världskrigets ekonomi (<i>E. C.</i>).....	362
Herkner, H.: Die Arbeiterfrage (<i>Andreas Boje</i>).....	507
Hertel, H.: Andelsbevægelsen i Danmark (<i>E. C.</i>).....	219
Hildebrand, K.: Donaumonarkiet i Krig (<i>S[ven] R[øgind]</i>)	504
— Kommunal eller enskild Drift (<i>Sven Røgind</i>)... ..	214
Invaliditets-Kommissionens Betænkning (<i>Sv. Trier</i>)	104
Jensen, Adolph: Samfundskundskab (<i>[H[arald W]estergaard]</i>) ...	498
Keilhau, W.: Grundrentelæren (<i>L. V. Birck</i>)	578
Krarup, J.: Tabeller til dagvis Renteberegning (<i>H. C. Nybølle</i>) .	511
Lindhagen, Anna: Koloniträdgårdar och planterade gårdar (<i>S[ven] R[øgind]</i>)	507
Malm, O., Barneformidskelsen i Norge (<i>Sven Røgind</i>).....	598
Oppenheimer, Fr.: Werte und Kapitalprofit (<i>L. V. Birck</i>).....	582
Oxholm, W.: Haandbog i dansk Kommunalvæsen (<i>Fr. M[artensen]-L[arsen]</i>)	510
Riemann, G. E.: Om Diegivningens Udbredelse og Betydning for Barnets Sundhed (<i>E. C.</i>).....	103
Rubow, A. og Chr. Thorsen: Samfundslære (<i>Henning Kierboe</i>)..	370
Ræstad, A.: Truster og Karteller (<i>S[ven] R[øgind]</i>).....	500
— Dyrtid før og nu (<i>Sven Røgind</i>)	595
Selskabet for Forsken af Krigens Følger: Bulletin I (<i>E. C.</i>)....	220
— : Bulletin II (<i>E. C.</i>) ...	596
Sjøstrand, E.: Bostadsreform i Tyskland (<i>S[ven] R[øgind]</i>)	506

	Side
Smith, Helge: Sociale Spørgsmaal (<i>Johs. Dalhoff</i>)	585
Sommarin, E.: Ekonomilära (<i>Sven Røgind</i>)	215
Sonne, H. C.: The City (<i>E. C.</i>).....	120
Steincke, K. K.: Haandbog i Forsørgelsesvæsen (<i>Sv. Neumann</i>)..	586
Thorsen, Chr. og A. Rubow: Samfundslære (<i>Henning Kiørboe</i>)..	370
Westergaard, Harald: Scope and Method of Statistics (<i>E. C.</i>)...	574

Modtagne Bøger	221, 373, 601
----------------------	---------------

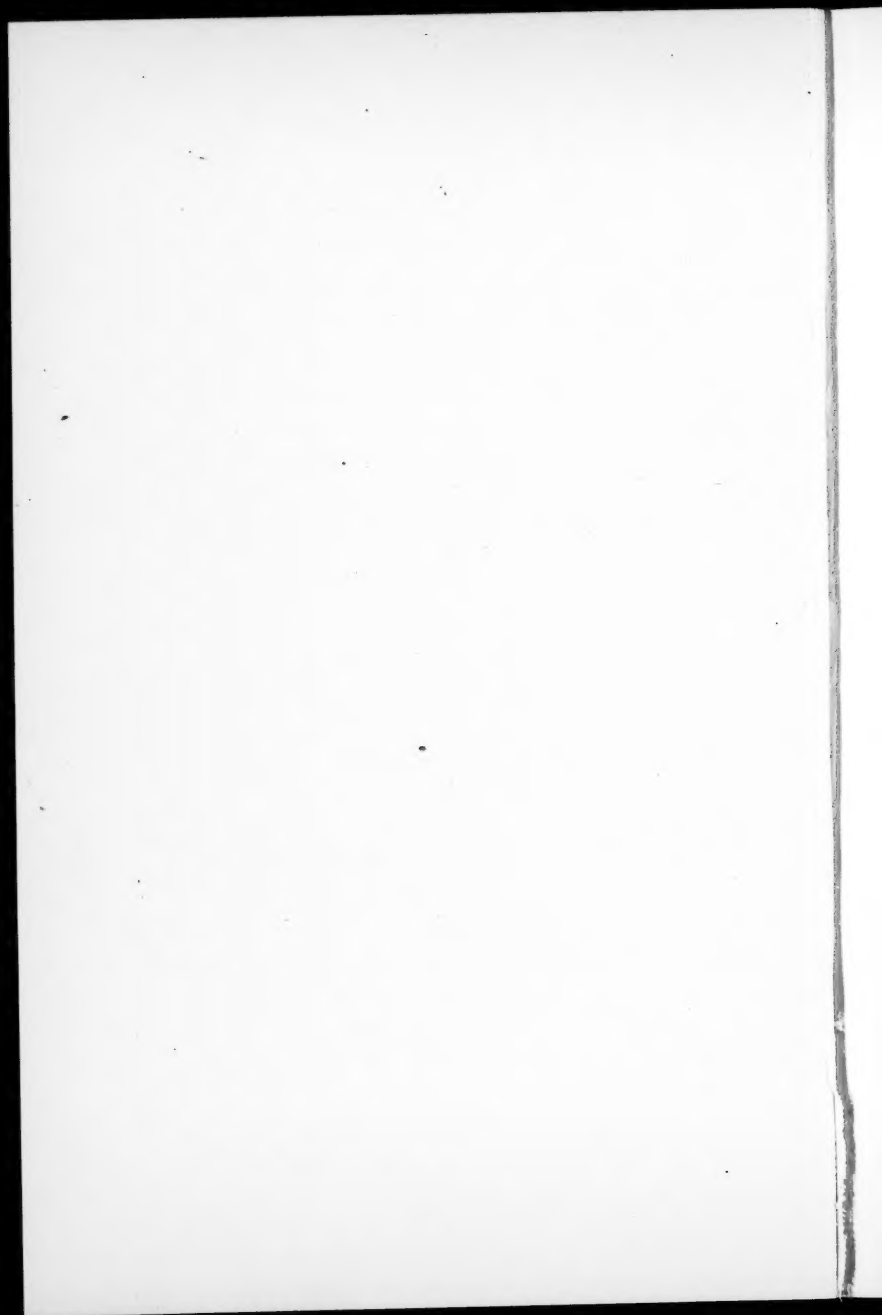
Notitser:

Diskontoen i 1915	222
Storbritanniens Vareomsætning og Prisniveau	223
Har Kjøbenhavns Kommune staaet sig ved at overtage Sporvejene (<i>Sven Røgind</i>)	224
Det svenske Tobaksmonopol (<i>K. J. Kristensen</i>)	229
Tysk Befolkningsstatistik	376
Detailpriser i Kjøbenhavn, Kristiania og Stockholm	602

Nationaløkonomisk Forening:

Foredrag om Kampen om Alkoholspørgsmaalet	1
Foredrag om Krigen og Prisniveauet	121
Foredrag om Statsmonopoler og Regalretten	167
Foredrag om Den faste Voldgiftsret	235
Foredrag om Danmarks finansielle Forhold til Udlandet	513
Foredrag om Dyrtidsforanstaltninger i Sverige	604
Medlemsliste, Januar 1917	605
Generalforsamlingen 21. Marts 1916	231
Love for Nationaløkonomisk Forening	615

Emneliste	617
Meddelelse til Abonnenterne	620

KAMPEN OM ALKOHOLSPØRGSMÅLET

Det Bratt'ske System for Spiritussalg

Foredrag i Nationalekonomisk Forening den 25. Januar 1916

Af

Cand. polit. **Sven Røgind.**

Medens Ædrueligheden i det sidste halvhundrede Aar baade her og i vore Nabolande stadig er blevet større — under Indflydelse af mange Forhold af økonomisk og kulturel Natur —, har Afholdssagens Forkæmpere, saa mærkeligt det end lyder, med større og større Iver taget Forbudstanken op. Den Afholdssag, der i sit Udspring var en fornuftig og sikkert ogsaa paakrævet Propaganda for større Ædruelighed og hvis Hovedvirksomhed var et nyttigt og menneskekærligt Redningsarbejde udført i al Stilfærdighed, træder os nu i Møde som en Massebevægelse, der under Trudser og Larm forlanger ikke Ædruelighed, men fuldstændig Afskaffelse af Alkoholnydelse under hvilken som helst Form. Den tilsyneladende Inkonsekvens heri bortforklarer man ved at sige: Brug avler Misbrug. Vil man Ondet til Livs maa man til Kilden, standse al Brug. Sætningen siger intet andet end det selvfølgelig, at Misbrug er en Form for Brug. Den skyder netop til Side det Problem, der skulde løses:

at hindre Misbrugen uden at hindre Brugen. Thi der er endnu aldrig fra Forbudsforkæmpernes Side ført noget fyldestgørende Bevis for, at selve den maadeholdne Brug af Alkohol er skadelig. Lægerne er uenige, men de fleste benægter det. Ved en for nogle Aar siden foranstaltet Enquete mellem en Række fremragende tyske Videnskabsmænd og praktiserende Læger udtalte det overvejende Flertal (over 80 af de adspurgte 93) sig for, at det maadeholdne Forbrug af Alkohol maatte anses for uskadeligt for voksne, sunde Personer, og at fuldkommen Afholdenhed var en overflødig Forsagelse¹⁾. De almindelige Erfaringer synes ogsaa at tale i samme Retning. Samfundsøkonomisk kan overfor det maadeholdne Brug ikke indvendes andet og mere end overfor Kaffe, The, Tobak og meget andet, at det er et ikke strengt nødvendigt Forbrug; men deraf kan ikke slutes, at det ikke er et berettiget Forbrug. Ved at sætte Forbudskravet paa Programmet og koncentrere alle Anstrengelser paa dette Kravs Gennemførelse har Afholdsbevægelsen i Virkeligheden givet op overfor den Opgave i Samfundsudviklingen, der var stillet den. Man søger at retfærdiggøre sig ved at pege paa det elastiske i Begrebet Maadehold. Hvad er Brug, hvad er Misbrug? Det skal indrømmes, at Sondringen frembyder Vanskeligheder. Men det berettiger ikke til at løbe fra Vanskelighederne, saaledes som den moderne Afholdsbevægelse har gjort. Ogsaa Gradsforskelle kan være afgørende.

¹⁾ Se „Mässigkeit oder Enthalttsamkeit“ eine Antwort der deutschen medizinischen Wissenschaft auf diese Frage, veröffentlicht von Prof. Carl Fraenkel, Halle. Berlin 1903.

Opstillingen af Landsforbudet som Maal er et nyt Udslag af det ulyksalige Konsekvensmageri, der synes at kendetegne saa meget af Tidens politiske Tankegang. Man ræsonnerer saaledes: Alkoholholdige Drikke kan gøre Skade, det er vanskeligt bestemt at afgøre, ved hvilket Forbrug de skadegørende Virkninger begynder, følgelig maa vi hellere forbyde al Brug. Det er samme Overflade-Logik, som den, der har affødt den uheldige Betegnelse „stærke Drikke“ i vort Lovsprog, ligesom „Rusdrik“ i norsk og „rusdrycker“ i svensk. I disse Benævnelser ligger en unødig Akcepteren af Afholdsbevægelsens Betragtning af alkoholholdige Drikke som fortrinsvis Berusningsmidler. Man glemmer, at det netop er Overgangene, Graderne, der i denne Sammenhæng betyder saa overordentlig meget. Men der er ingen Grund til at hele den Del af Samfundet, der ikke er forblindet af Afholdslidenskab, skal glemme det. Fordi „Landsforbud“ er saa bekvem en Agitationsformel, saa langt lettere haandterlig end „Bekæmpelse af Alkoholmisbrug“, skal vi andre ikke lade os føre bort fra den ene naturlige og fornuftige Opfattelse, at alkoholholdige Drikke som saa mange andre Ting i denne Verden kan misbruges, og at denne Fare for Misbrug ved passende Samfundsforanstaltninger maa søges afværget. Dette er Kærnen i Afholdsspørgsmaalet, den praktiske Opgave, der skal løses.

Ud fra disse Betragtninger er der al Grund til at fæste sig ved det energiske Arbejde, der i de sidste Par Aar er gjort i Sverige for at finde en saadan Løsning paa Alkoholspørgsmaalet, at Misbrugen ude-

lukkes, uden at den legitime Brug hindres. Midlet er den individuelle Kontrol med hver enkelt Forbruger, og Ideens Fremkomst skyldes i første Linje Dr. Ivan Bratt, tidligere praktiserende Læge i Stockholm, nuværende Direktør for A/B „Stockholmssystemet“, der med Eneret for 3 Aar driver Salg i Stockholm af Brændevin. I et Foredrag, han i Efteraaret 1907 holdt i en lille Afholdsloge i Stockholm, fremkom han for vistnok første Gang med de Tanker, paa hvilket hans „System“ skulde bygges op. Foredraget vakte stærk Modsigelse — væsentlig fordi Taleren skarpt kritiserede Forbudsbestræbelserne og bl. a. udtalte, at han personlig ikke var overbevist om, at Alkoholforbruget i Sverige var for stort — regnet pr. Hoved nemlig. Om et Lands Alkoholforbrug er socialt skadeligt, beror jo ikke alene paa Forbrugets Størrelse, men navnlig paa Forbrugets Fordeling og Maaden, paa hvilken Forbruget sker. Ikke engang denne simple Sandhed kunde erkendes af den yderliggaaende Afholdsbevægelse. Senere holdt han Foredraget i Svensk Lægeforening, hvor det vakte stor Opmærksomhed, og i et Par Brochurer i Aarene 1909 og 1911 („Kan nykterhetsfrågan lösas utan totalförbud?“ og „Nykterhetspolitiska utvecklingslinjer“) redegør han nærmere for sit System. Og i de følgende Aar vækker Tanken saa megen Opmærksomhed, at Systemet den 1. Januar 1914 kunde træde ud i Livet. Virkeliggørelsen af det Bratt'ske System betegner et af de første Forsøg paa gennem et positivt, rent praktisk Ædruelighedsarbejde at løse det saakaldte Alkoholspørgsmaal, og en Redegørelse for dets Detailler og dets Gennemførelse maa derfor kunne paaregne Interesse i en Tid, hvor som

foran sagt, netop det positive Ædruelighedsarbejde er svigtet for Agitationen for at realisere et Begreb, et Princip.

Men inden en saadan Redegørelse gives, vil det være nødvendigt i korte Rids at trække op den Udvikling af svensk Lovgivning om Handel med og Udsækning af Brændevin, Vin og Øl, der har muliggjort Systemets Ikrafttræden. Uden et saadant Tilbageblik vil det ikke kunne forstaas, hvorledes en enkelt Mand — retlig og faktisk — kan faa en saadan Stilling overfor Forbrugerne, at han har kunnet gennemføre den individuelle Kontrol, der er Systemets Grundpille, hvorledes han har kunnet gøre det uden at komme i Strid med de mange forskellige Rettigheder til Salg og Udsækning af spirituøse Drikke, som man med Forholdene i Danmark for Øje vilde forudsætte eksisterende.

En egentlig svensk Lovgivning om Handel med og Udsækning af alkoholholdige Drikke gaar saa langt tilbage som til 1855. I dette Aar udkom sammen med en ny Fabrikationslov den store „Brännvinsförsäljningsförordning“, der fastslog de Retningslinjer, efter hvilke svensk Lovgivning om Salg og Udsækning siden har udviklet sig. Før den Tid havde Bestemmelserne om Salg af Brændevin været indeholdt i de forskellige „Brännvinstillverkningsförordningar“, der oprindeligt tilstod en ret vidtgaende Næringsfrihed baade i Henseende til Tilvirkning og Salg. Brændevinsbrænding var jo som gammel Husflidsnæring knyttet til Landbruget, og næsten alle Ejere eller Brugere af Jord kunde udøve den med Ret til at sælge i Partier paa mindst $\frac{1}{4}$ Kande (= 0,654 Liter),

fra 1815 1 Kande. Fortæring paa Stedet var dog ikke tilladt. Salg og Udskænkning fandt iøvrigt Sted fra Gæstgivergaarde, Beværtninger, Marketenderier, Brændevinsudsalg m. v., i smaa Kvanta dog kun til Rejsende (for Gæstgiveriernes Vedkommende) eller i Forbindelse med Maaltider. Nogen klar Adskillelse mellem Salg til Afhentning og Udskænkning fandtes i det hele ikke.

Allerede i 30'erne var imidlertid en bevidst Bestræbelse begyndt for efterhaanden at fortrænge de mange smaa „krogar“ (Beværtninger) fra Landdistrikterne. I en Forordning af 1835 paalægges det Landshøvdingen kun at meddele nye Rettigheder „sparsamt och efter noga omprövanda“, og inden Afgørelsen indhente de kommunale Myndigheders Udtalelse. I denne sidste Bestemmelse laa Spiren til det gennem den senere Lovgivning stadig mere og mere befæstede kommunale Selvstyre i Bevillingsspørgsmaal.

Forordningen af 1855 indførte en systematisk Deling imellem de forskellige Salgsformer: Udskænkning, Partisalg (en gros Salg) og Detailsalg. Man ansaa nemlig dengang Værtshuslivet for det skadeligste og ønskede derfor Salg af Brændevin i mindre Partier skarpt adskilt fra Udskænkningen. I Partisalg skulde mindst sælges 15 Kander, denne Handel var iøvrigt fuldstændig fri. I Detailsalg („Minuthandel“) sattes mindste Kvantum til $\frac{1}{2}$ Kande, ved Metersystemets Indførelse i 1885 forandret og nedsat til 1 Liter. Længere turde man ikke gaa ned for ikke at gøre Fristelsen til straks i Udsalgsstedets umiddelbare Nærhed at fortære det købte for stærk. Som almindelige Betingelser for at drive Handel med eller Udskænkning af

Brændevin krævedes 1) visse personlige Kvalificationer (ikke straffet, ordentligt Levned, Færdighed i at skrive og regne m. v.), 2) Bevilling, 3) Erlæggelsen af en aarlig Afgift. I Byerne maatte Udskænkning ikke, paa Landet hverken Handel eller Udskænkning drives sammen med anden Handel.

Ansøgning om Bevilling indsendtes paa Landet inden Udgangen af hvert Aars Marts Maaned til „Kommunalnämnd“ (svarende omtrent til vore Sogneraad), der traf Bestemmelse om, hvorvidt overhovedet nye Udskæknings- eller Handelsrettigheder skulde meddeles og i bekræftende Fald hvormange og paa hvilke Steder i Kommunen Forretningerne skulde være beliggende. Sogneraadets Beslutning forelagdes derefter af Sognepræsten Kommunalforsamlingen til Erklæring. (Kommunalforsamlingen, „Kommunalstämma“, bestaar af samtlige Sognets stemmeberettigede Beboere. Paa Kommunalstämma tillægges Stemmerne forskellig Vægt under Hensyn til Skatteydelsen. Denne Forret for de større Skatteydere er dog ved senere Valgreformer begrænset saaledes, at ingen kan have over 40 Stemmer). Blev Oprettelsen af nye Forhandlingssteder afslaaet baade af Sogneraad og Kommunalforsamling, var Sagen afgjort, i modsat Fald traf Landshøvdingen den endelige Afgørelse (ogsaa naar begge Myndigheder var enige). Bevilling gaves kun for højst 3 Aar ad Gangen. Gæstgiverierne fritoges for den dem iflg. Gæstgiverforordningen af 1734 paahvilende Pligt til at udskænke Brændevin for Rejsende, medens Retten vedblivende tilkom dem. Forbrød Ejeren af et Gæstgiveri sin Udskækningsret eller afsagde sig den frivilligt, maatte den nye Gæstgiver under samme Vilkaar

som andre (jvnfr. ovenfor) søge personlig Udskænkingsret.

For Byernes Vedkommende gjorde Forordningen ingen Forandringer i de Rettigheder, der tilkom Indehavere af Beværtninger, Traktørsteder, Restauranter, Schweitzer-Caféer o. l., der var i Besiddelse af Borgerskab eller havde erhvervet særlig Bevilling til at udøve saadan Næring i et bestemt Aaremaal. Men fremtidig meddeltes ikke livsvarige Borgerskaber med Ret til Udskænkning eller Smaatsalg af Brændevin. Ny Ret i saa Henseende gaves kun som personlig Rettighed for højst 3 Aar ad Gangen — under lignende Betingelser som fastsat for Landet.

De anførte Bestemmelser tilsigtede aabenbart at muliggøre en fremtidig Regulering af Brændevinsudsalgenes Antal og Indretning m. m. efter den til enhver Tid raadende Opfattelse. Man rokkede ikke ved de før Forordningens Udstedelse meddelte Rettigheder eller Privilegier — som der staar i Forordningen, „för att ej rubba hävdvunna rättigheter och därpå grundade förhållanden“ —, men efterhaanden maatte disse jo alle falde bort (fraregnet maaske de reelle Privilegier), Lovgivningsmagten vilde dermed have det i sin Haand at ordne Salgs- og Udskækningsforholdene vilkaarligt, uhindret af Privilegier og Borgerskabs-Rettigheder.

Allerede heri ligger altsaa en Antydning af, hvorledes man nu saa mange Aar efter har kunnet indføre Monopolisering af Brændevinssalget indenfor visse Omraader. Men Loven indeholdt, gemt i en Paragraf, omhandlende et andet Spørgsmaal, ligefrem en positiv Anvisning paa en saadan Foranstaltning. Salgsafgifter (eller Næringsafgifter) havde man kendt fra 1810

— betalt med et fast aarligt Beløb efter Næringens Beskaffenhed. Nu ønskede man — for at fordyre Brændevinet og derigennem mindske Omsætningen — Afgiften sat i Forhold til det solgte. Som Grundbeløb fastsattes 8 Sk. pr. Kande solgt i Detailhandel, 12 Sk. pr. Kande udskænket Brændevin. Men da man ingen Midler havde til nøjagtigt at konstatere Omsætningens Størrelse, lod man Skattemyndighederne paaligne Gæstgiverierne paa Landet og de i Kraft af Borgerskab eller speciel Bevilling i Byerne udøvede Næringer Afgift for et bestemt Kandeantal om Aaret og foreskrev for de øvrige Rettigheder, som der efter Lovens Bestemmelser blev Tale om at meddele, den ejendommelige Auktionsfremgangsmaade, efter hvilken det Antal personlige Rettigheder, man var blevet enig om at bevilge, udbødes paa Auktion og tildeltes den eller dem, der bød Afgift for det største Antal Kander. Men — hed det videre i vedkommende Paragraf — „bildar sig i stad bolag för öfvertagande af all den minuthandel med eller all den utskänkning af brännvin, eller af bäggedera, hvilket eljest skolat på auktion därstädes utbjudes, må Magistraten . . . härom med bolaget, utan föregående auktion, sluta aftal för högst tre år i sänder“.

Denne rent subsidiære Regel, som dengang ingen lagde videre Mærke til, skulde blive Udgangspunktet for en hel Omvæltning i Formerne for og Vilkaarene for svensk Brændevinsforhandling. Naar Bolags-Institutionen, der havde sit Forbillede i nogle Forsøg hist og her paa at hæmme Brændevinshandlen (bl. a. i Falun og Jönköping), efterhaanden har vundet Indpas

i alle svenske Byer, skyldes det fortrinsvis nogle Mænd i Göteborg, der greb Idéen og i 1865 stiftede et Selskab for Brændevinssalg („icke för vinnings skull utan av välvilja för den arbetande klassen“, som det hedder i Statutterne), der ved sin Organisation og hele Virksomhed kom til at staa som Mønster for alle de andre „Bolag“, og efter hvilket Bolags-Institutionen da ogsaa har faaet Navn. Loven af 1855 havde intet nævnt hverken om Formaal eller Indretning, men i senere Lovbestemmelser bestemmes Bolagenes Opgave derhen: i Moralens Interesse og uden Henblik paa egen økonomisk Fordel at varetage Handelen med og Udsækningen af Brændevin indenfor Byens Omraade. Alt hvad der indvandt ved Driften udover 5 % af de i Selskabet indskudte Beløb, skulde afleveres til det offentlige — ikke altsammen til Byen, da denne derved blev finansielt interesseret i saa stort et Brændevinssalg som muligt, men dels til Byen, dels til „Landstingene“ (svarende til vore Amdtsraad), dels paa anden Maade til Fordel for Landbrugerne, der jo i større eller mindre Udstrækning var Kunder hos Bolagene. Iforvejen havde Byen jo Ret til en Afgift af Bolaget, fastsat under Hensyn til, hvad Rettighederne ved Udbydelse paa Auktion tilsammen kunde have indbragt i Næringsafgift. For helt at undgaa Konflikter om dette Spørgsmaal mellem By og Land og for yderligere at svække Kommunernes finansielle Interesser i Brændevinssalget, skal efter senere Bestemmelse disse saakaldte „brännvinsförsäljningsmedler“, der nu indbefatter haade Bolagenes Næringsafgifter og deres Netto-Overskud, gaa direkte i Statskassen, der atter efter visse Kriterier fordeler de indkomne (meget betydelige)

Beløb paa By- og Landkommuner. I Aaret 1913 fordeltes paa den Maade c. 15 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. til Kommunerne.

I den Aarrække, der er gaaet siden 1855, har Udviklingen i Sverige paa dette Omraade da væsentligt været kendetegnet af to Ting: Landkommunernes sukcessive Inddragen af saa godt som alle Handels- og Udskænkingsrettigheder — en Følge af det mere og mere vidtgaaende kommunale Veto — og Bolags-Institutionens Indførelse i Byerne. Der er ikke Grund til i Enkelthederne at gaa denne Udvikling efter, det maa være tilstrækkeligt at anføre dens Resultater, saaledes som de foreligger i den gældende Lovgivnings Regler — „Brännvinsförsäljningsförrordningen“ af 9. Juni 1905 — og træder frem i de faktiske Forhold.

Partisalg af Brændevin er vedvarende fri, men Grænsen er efterhaanden sat op fra 15 Kander til 100 Kander (c. 250 Liter). Det viste sig nemlig, efterhaanden som Adgangen til Brændevinsindkøb paa Landet besværliggjordes, vanskeligere og vanskeligere at undgaa, at Folk ved „Splejsning“ skaffede sig Brændevin ad denne Vej. Samme Ret til at forhandle i Partier paa mindst 250 Liter tilkommer Producenterne. Al anden Handel er Detailhandel — enten „Utminu-tering“ (Salg til Afhentning) eller „Utskänkning“. Om Detailsalg overhovedet skal finde Sted indenfor en Kommunes Omraade bestemmes af de kommunale Myndigheder under Lensstyrelsens (Konungens befallningshafvandes) Approbation. Afslaas Forslag i saa Henseende af „Stadsfullmaktige“ eller „Allmän råd-

stuga¹⁾ i Byerne og af „Kommunalstämma“ paa Landet er Sagen afgjort. Tiltrædes, skal Forslaget til Lensstyrelsen, der kan sætte Antallet af Salgsrettigheder lavere end foreslaaet eller helt nægte, men ikke sætte det højere.

I Byerne er Overdragelsen af samtlige Rettigheder til Bolag obligatorisk; er der paa Landet Tale om at meddele Rettigheder saavel til „Utminutering“ som til „Utskänkning“, er Overdragelsen til Bolag ligeledes obligatorisk, det samme gælder, naar der alene gives Rettigheder til Utminutering. Gives der derimod kun Rettigheder til Udskänkning, kan saadanne overlades til private Personer under Anvendelse af Auktionsfremgangsmaaden.

Uden for disse Bestemmelser falder de saakaldte „tillfälliga rättigheter“, der meddeles af Lensstyrelsen enten med eller uden de kommunale Myndigheders Samtykke, det første gælder Foreninger (højest for ét Aar ad Gangen), Kuranstalter og Badesteder (for kortere Tid end et Aar og kun for spisende Gæster), det sidste Passagerfartøjer. Endvidere kan Udskänkingsret i visse særlige Tilfælde meddeles for bestemt, kortere Tid af Lensstyrelsen (f. Eks. ved Udstillinger, Fester o. l.). Endelig er de privilegerede Gæstgiveres Udskänkingsret, ligesom den paa Grundlag af Børgerkab eller særlig Bevilling i Byerne udøvede Ud-

¹⁾ „Allmän rådstuga“ er i Byerne det samme som „Kommunalstämma“ paa Landet. I større Byer vilde det af praktiske Grunde være ugørligt at lade „Allmän rådstuga“ direkte træffe Bestemmelse om de kommunale Anliggender. Her er dens eneste Opgave da at vælge „Stadsfullmäktige“, der altsaa er „Allmän rådstugas“ Repræsentanter, svarende omtrent til vore Kommunalbestyrelser.

skænkningsret, uberørt af Bestemmelserne i Loven af 1905. Men efter 1855 har jo ingen saadanne Rettigheder kunnet meddeles, og ved en Lov af 1873 blev det fastslaaet, at Gæstgiversnes Privilegier altid kun var personlige og ikke, som forud antaget i adskillige Tilfælde, „reelle“ (man støttede sig navnlig paa, at disse Rettigheder efter Loven af 1855 kunde forbrydes, og at der for en eventuel ny Mand i saa Fald kun blev Tale om almindelig personlig Rettighed paa Aaremaal). Rettigheden gjaldt derefter (paa samme Maade som Tilfældet var med Borgerskab i Byerne) kun daværende Ejer og Hustru for deres Livstid, og det er da indlysende, at der kun kan være meget faa tilbage — saameget mere som man for yderligere at fremskynde Udviklingen, i 1907 vedtog en Lov om, at Gæstgivere, der frivilligt gav Afkald paa den dem tilkommende Udskænkningsret, kunde faa udbetalt en aarlig Erstatningssum af Statskassen, beregnet med 10 Øre pr. Liter af Gennemsnittet af de sidste 3 Aars Salg.

Udviklingslinjen fremgaar med megen Tydelighed af efterstaaende tabellariske Oversigt over Antallet af udøvede Rettigheder til en Række forskellige Tidspunkter. Medens endnu i 1875 det samlede Antal af Rettigheder dels til „Utminutering“, dels til „Utskänkning“ var 1964, var det i 1913 gaaet ned til 1339 — væsentlig som Følge af Landdistrikternes „Tørlæggelse“ for Brændevin. I 1875 udøvedes „Utminutering“ af 120 og „Utskänkning“ af 292, i 1913 var de tilsvarende Tal henholdsvis 19 og 45. Og af disse 64 Rettigheder udøvedes alene de 36 i et eneste Len, Malmøhus Len, i 15 af Sveriges 24 Len var paa Landet overhovedet ingen Rettigheder til Salg af Brændevin i

Tabel I. Antallet af Rettigheder til Salg af Brændevin i Sverige i Aarene 1875 til 1913.

	1875	1880	1890	1900	1910	1911	1912	1913
Byerne:								
1. Detailhandel	242	239	278	269	269	263	263	263
2. Udskænkning:								
a. Overdr. til „Bolag“	376	686	612	598	537	537	539	533
b. Udbudt paa Auktion	235	87	24	6	—	—	—	—
c. Borgerskab	203	27	13	7	—	—	—	—
3. Særlige Udskænkningss-								
rettigheder	290	286	289	304	370	367	406	368
Tilsammen	1 346	1 325	1 216	1 184	1 176	1 167	1 208	1 164
Landet:								
1. Detailhandel	120	90	39	24	26	20	19	19
2. Udskænkning:								
a. Overdr. til „Bolag“	8	7 ¹⁾	—	—	14	19	21	22
b. Udbudt paa Auktion	58	34	31	33	16	13	14	10
c. Privilegium	226	172	116	86	18	17	13	13
3. Særlige Udskænkningss-								
rettigheder	206	156	84	108	105	129	119	111
Tilsammen	618	459	270	251	179	198	186	175
Hele Riget	1 964	1 784	1 486	1 435	1 355	1 365	1 394	1 339

Kraft, og i 6 af disse fandtes ikke engang „tilfälliga rettigheter“.

Dette baade for Turistlivet og for Befolkningens egen Bekvemmelighed urimelige Resultat skyldes den Hensynsløshed, hvormed Afholdsbevægelsen, der i Sverige som her har sit største Tilhold paa Landet, har benyttet det Vaaben, der ved Lovgivningens Indførelse af Vetoret for „Kommunalstämma“ blev lagt i

¹⁾ Før 1905 havde Landkommunerne faaet en (meget lidt benyttet) Ret til ogsaa at overdrage Salgsrettighederne til Bolag.

dens Haand. Takket være Modstandernes Eftergivenhed, Utilbøjelighed til at tage Kampen op imod „den gode Sag“ og manglende Organisation, har man efterhaanden næsten overalt kunnet sætte sin Vilje igennem. Bevæelsen har et Modstykke i de i Danmark i Aarene før den ny Beværterlovs Ikrafttræden iværksatte „Kroafstemninger“. I begge Tilfælde de samme vilkaarlige og irrationelle Bevillingsnægtelser — for et Princip's Skyld.

Naar der i det foregaaende stadig er talt om Brændevinen, er Grunden den, at i svensk Beværterlovgivning det saakaldte „Tredelingssystem“ er gennemført: Brændevin, Vin og Øl er behandlet hver for sig, overensstemmende med disse Drikkes forskellige Karakter. For Vin og Øl gælder andre — og lempeligere — Regler end for Brændevin. Medens den danske Beværterlov skaber et kunstigt Begreb „stærke Drikke“, og tvinger alle Former for alkoholholdige Drikkevarer — selv de uskyldigste — ind under de samme skematiske Betingelser, har svensk Beværterlovgivning dog i den Henseende forsøgt at afpasse sig efter Livets rent praktiske Forhold, at man ikke rammer en daglig Maaltidsdrik med ringe Alkoholstyrke lige saa strengt som et Nydelsesmiddel med meget høj Alkoholprocent. I den første Halvdel af det 19de Aarhundrede herskede utvivlsomt i Sverige et meget stort Brændevinsmisbrug — tildels som Følge af den forannævnte „husbehovsbränning“, der dreves næsten overalt paa Landet —, medens omvendt Øllet dengang kun var en mindre betydelig Forbrugsartikel. I den svenske Nykterhetskommittés Betænkning er det anført, at Produktionen af Brændevin i Aaret 1855 skal have

udgjort c. 78 Millioner Liter, d. v. s. 23 Liter pr. Indbygger. Til Sammenligning tjener, at der nu drikkes omkring 6 Liter Brændevin (50 % Styrke) pr. Hoved. Man lovgav derfor først for Brændevinen — og senere for Vin og Øl, efter at Forbruget af disse Varer var steget stærkt og regulerende Forskrifter ogsaa her mentes at være paa sin Plads. I 1866 udkom den første egentlige „Försäljnings“-Lov for Vin og Øl. I den nugældende Lovgivning faar Delingen sit Udtryk i Tilstedeværelsen af to forskellige Hovedlove for Salg og Udskænkning af alkoholholdige Drikke, begge af 9. Juni 1905, den ene, „Brännvinsförsäljningsförrordningen“ omhandler Brændevin, Cognac, Rom, Whisky o. l. og i det hele alle Drikkevarer med et Alkoholindhold af mere end 25 %, den anden er „Förordningen om försäljning av Vin och Øl“. De alkoholfrie Drikke har deres egen Lov: „Förordningen om försäljning af tillagade, alkoholfria drycker samt svagdricka“ af samme Dato. Grænsen mellem „svagdricka“ og almindeligt Øl er $2\frac{1}{4}$ Volumenprocent Alkohol.

Det vilde føre for vidt her ogsaa at gaa ind paa Reglerne om Forhandling af Øl og Vin. Paa samme Maade som med Brændevinen er der endnu privilegerede Rettigheder (fra før 1866), og desuden følger der med Retten til henholdsvis Udskænkning og Detailsalg af Brændevin umiddelbart Ret til henholdsvis Udskænkning og Detailsalg af Øl og Vin. Ellers kræves der baade til Udskænkning af og almindelig Handel med disse Varer Bevilling, der meddeles for højst 3 Aar ad Gangen af Lensstyrelsen efter at de kommunale Myndigheder er hørt. Men Vetoretten tilkommer her

begge de svenske Kommunalbestyrelses Afdelinger. Kun naar i Byerne baade Magistrat og „Stadsfullmäktige“ og paa Landet baade „Kommunalnämnd“ og „Kommunalstämma“ afslaar, er Sagen afgjort. Og Lensstyrelsens Beføjelse til at meddele særlige Rettigheder er her noget rummeligere end i „Brännvinsförordningen“ (Jernbanerestauranter, Restaurantvogne o. l.).

Efter at alle privilegerede Brændevins-Rettigheder var forsvundet i Byerne, sad „Bolagene“ inde ikke alene med det retlige, men ogsaa det faktiske Monopol paa Salg af Brændevin. I Lovgivningen var „Bolagenes“ Formaal bestemt paa den tidligere angivne Maade: uden Tanke for egen Fordel at regulere Brændevinssalget i Overensstemmelse med moralske og humane Krav. Enhver Reform af Salgsforholdene, der kunde sætte Bolaget i Stand til mere virkningsfuldt at arbejde i denne Retning, maatte derfor kunne gennemføres. Svaret er dermed givet paa det foran rejste Spørgsmaal om det Bratt'ske Systems retlige og faktiske Grundlag: den obligatoriske Overdragelse (efter Loven af 1905) af alle Salgs- og Udskænkningsrettigheder til Bolag, de privilegerede Rettigheders Forsvinden, Bolagenes Opgave at „endast i sedlighetens interesse at ordna och handhava detaljhandel med brännvin“. Paa dette Grundlag har det Bratt'ske System kunnet indføres.

Til Forklaring af Dr. Bratt's Fremtræden maa imidlertid endnu et Punkt belyses: Hvorledes havde Bolagene hidtil søgt at løse den Opgave, der saaledes var stillet dem? De havde med de Midler, der stod til deres Raadighed, næsten udelukkende bestræbt sig for at reformere Udskænkningssvænet — fordi „krog-

Tabel II. Salg af egentlig Brændevin (à 50 0/0) fra Göteborg-Systemet i Stockholm i Aarene 1877/78—1914.
(For Aarene 1877/78—1899/00 er anført Gennemsnitstal).

Salgsaar	Salg i Liter (à 50 0/0)			Liter à 50 0/0 pr. Indbygger		
	Paa Udskænkningsstederne	I Detailhandel	Til sammen	Paa Udskænkningsstederne	I Detailhandel	Til sammen
1877/78—1879/80 . .	1 839 634	1 610 658	3 450 292	11,54	10,10	21,64
1880/81—1884/85 . .	1 623 003	1 629 255	3 252 258	8,85	8,89	17,74
1885/86—1890/90 . .	1 364 331	1 693 076	3 057 407	6,12	7,60	13,72
1890/91—1894/95 . .	1 260 740	1 690 306	2 951 046	5,02	6,74	11,76
1895/96—1899/00 . .	1 571 571	2 216 206	3 787 777	5,56	7,84	13,40
1900—1901	1 464 417	2 790 919	4 255 336	4,87	9,20	14,16
1901—1902	1 400 733	2 720 329	4 121 062	4,64	9,02	13,66
1902—1903	1 396 699	2 334 853	3 731 552	4,57	7,05	12,22
1903—1904	1 365 805	2 527 775	3 893 580	4,41	8,17	12,68
1904—1905	1 361 452	2 639 567	4 001 019	4,27	8,29	12,56
1905—1906	1 233 706	2 814 493	4 048 199	3,80	8,67	12,47
1906—1907	719 480	2 399 767	3 119 247	2,18	7,21	9,37
1/10—31/12 1907 . .	138 262	753 132	891 394	1,08	9,05	10,71
1908	508 252	2 988 687	3 496 939	1,51	8,85	10,86
1909	500 745	2 454 691	2 955 436	1,47	7,23	8,70
1910	607 062	2 890 735	3 497 797	1,78	8,45	10,23
1911	602 618	3 148 938	3 751 556	1,75	9,16	10,91
1912	606 870	3 545 767	4 152 637	1,75	10,28	11,08
1913	467 728	3 757 135	4 224 863	1,33	10,71	12,04
1914	391 525	2 192 714	2 584 239	1,02	5,74	6,76

supningens“ uheldige Sider var det, der stærkest paa-trængte sig Opmærksomheden. Bolaget kunde enten selv drive saavel „Utminutering“ som „Utskænkning“ fra ét eller flere Lokaler efter Byens Størrelse, eller overlade én eller flere Rettigheder (men ikke alle) til private. Hvor Bolaget selv drev Udskænkningen, kunde Reformen jo umiddelbart iværksættes, hvor Udskænk-

ningen var overladt til andre (Restauratører og Beværtere paa Pladsen) kunde Indførelse af visse Reformer stilles som Betingelse for Rettighedens Opnaaelse. Og det var virkelig særdeles anerkendelsesværdige Resultater, der opnaaedes paa dette Omraade. Man leder i en By som Stockholm forgæves efter de smaa Kælderbeværtninger og Mælketoddyforretninger, vi f. Eks. kender her fra Byen. Begrebet Arbejderbeværtninger er i Stockholm store, lyse, luftige Lokaler, hvor god og billig Mad serveres, og hvor man vel kan faa Spiritus, men kun i Forbindelse med Mad.

Men under alt dette havde man ikke Øje for, at Forbruget flyttedes over paa Hjemmene. I samme Grad som Tallene for udskænket Brændevin gik ned, gik Tallene for Brændevin, solgt gennem Detailhandlen, i Vejret. Foranstaaende Tabel viser for Stockholms Vedkommende denne Bevægelse. Og paa dette Punkt er det, Dr. Bratt sætter ind med sin Kritik. Udskænkning er altid underkastet en Slags Offentlighed, de Misbrug, der her kan finde Sted, er derfor lettere at ramme; men Forbruget af det i Detailhandlen indkøbte unddrager sig enhver Kontrol. At løse Spørgsmaalet ved at udelukke visse Kategorier af Personer fra Indkøb (Forbrydere, Vanedrikkere, Fattigunderstøttede m. fl.) for bestandig eller for længere Tid, som praktiseret i adskillige Byer — det saakaldte „Svarta-list“-System — fandt Dr. Bratt bagvendt, det var ikke nok at have Rede paa dem, som ikke køber, man skulde netop have Rede paa dem, som køber. For at ramme Misbruget maa en Kontrol med hver enkelt Forbruger iværksættes. Dette er Grundtanken i det Bratt'ske System. Og bag denne Grundtanke ligger igen den per-

sonlige Anskuelse, at Forbudet er en Absurditet. Baade ved selve Foranstaltningens skrigende Uforholdsmæssighed overfor de Skavanker, der skal raades Bod paa, og ved dens ganske uoverskuelige Konsekvenser, moralsk, økonomisk, kulturelt. Det praktiske Ædruelighedsarbejde maa gaa ud paa at ramme Misbruget, hvor det træffes, uden at hindre det normale, maadeholdne Forbrug. Paa dette Program fik det paa Dr. Bratt's Initiativ stiftede A/S „Stockholmssystemet“ i Oktober 1913 Koncession af Stockholm Stad fra 1. Januar 1914 efter det gamle Gøteborg-System, der havde vist sig mindre tilbøjeligt til at reformere sit Detailsalg.

Hvori bestaar da Systemet?

For i Stockholm at kunne indkøbe Brændevin, Cognac, Rom, Whisky, Likør og Punsch en detail, maa man være Indehaver af en Kontrabog med Systemet, Motbok, som det hedder paa svensk. Begæring om Motbok indgives skriftligt paa en særlig Blanket, som man efter Ønske faar tilsendt. Man opgiver fulde Navn, Stilling, Fødselsaar og Fødselsdag, Bolig og hvilket af Systemets Udsalgssteder, man ønsker at benytte. Navnet skrives dog ikke paa selve Blanketten, men paa et nærmere angivet Sted paa et denne ledsagende Kort. Paa Systemets Hovedkontor søger man nu at identificere den paagældende. Her føres et Centralregister, der optager ikke alene alle Systemets nuværende og tidligere Kunder, men ogsaa saadanne Personer, som af en eller anden Grund ikke maa faa Motbok. Det er indrettet efter Karthoteksystemet og tæller i Øjeblikket langt over 100 000 Kort. Paa hver Kort findes først alle de Oplysninger

om den paagældende Person, som kan faas gennem Politiets Mandtalslister: Navn, Erhverv, Bopæl, Alder, ægteskabelig Stilling, Børneantal, Tyendehold, Huslejeløb, dernæst efter Skattemyndighedernes Opgivende den takserede Indkomst, endelig eventuelle Anmærkninger om Forbrydelser, Drukkenskabsforseelser, modtagen Fattigunderstøttelse, vitterligt Misbrug af Alkohol, manglende Evne til at ernære Familie o. s. v. o. s. v., alt efter periodiske Fortegnelser fra Fængselsvæsen, Fattigvæsen, Hjælpekasser o. l. Fremgaar det af Centralregistret, at vedkommende ikke allerede er i Besiddelse af Motbok, og at intet foreligger, som kan gøre det betænkeligt at udstede en saadan, udfyldes et Kort til Indsættelse i Registret, samtidig med at det med Begæringen følgende Kort, paa hvilket Underskriften findes, tilstilles det Udsalgssted, Motboken i Henhold til Vedkommendes Ønske kommer til at lyde paa. Kort og Motbok forsynes med Litra og Nummer-Betegnelse. Ingen faar dog Motbok, som ikke er fyldt 21 Aar eller som har Bopæl paa et Sted, hvor Spirituosa ikke maa medbringes (Kaserner, Fattiganstalter o. l.).

For Kvinder er det i Almindelighed ret besværligt at faa Motbok. Til gifte Kvinder udleveres som Regel ikke Bog — Husfaderens forudsættes at skulle dække Husstandens Behov — og til ugifte Kvinder eller Enker først efter nærmere Undersøgelse, der bl. a. er rettet paa Vedkommendes Beboelsesforhold, Erhvervs- og Indtægtsforhold m. v. Det har nemlig vist sig, at de til Kvinder udstedte Motbøger i stor Udstrækning blev brugt til Indkøb til mandlige Bekendte. Kvinder er altsaa ikke fri for at være lidt „fordægtige“ Personer i

Stockholmssystemets Øjne. Hvor et legitimt Behov virkelig skønnes at foreligge, opgiver Vedkommende ofte paa Forespørgsel, at hun blot ønsker at kunne købe f. Eks. 1 Liter Cognac ell. lign. engang imellem ved festlige Lejligheder, 1 Liter eller 2 om Maaneden o. s. v., og i Overensstemmelse hermed meddeles da Rekvirenten, at hendes Indkøbsret fastsættes til et vist begrændset Kvantum pr. Maaned eller Aar, hvorom samtidig Underretning udgaar til Udsalgsstedet. Fuld Indkøbsret faar som Regel heller ikke unge Mennesker over 21 Aar, som boer hos Forældrene, navnlig naar de ikke har selvstændig Stilling, altsaa f. Eks. Studenter.

Indkøb paa Motboken foregaar paa den Maade, at man henvender sig i det Udsalgssted, ens Motbok lyder paa, og afleverer en af de i Bogen anbragte Rekvissionsblanketter egenhændigt underskrevet. Underskriften sammenlignes af den ekspederende Dame med det foran omtalte paa Udsalgsstedet opbevarede Kort, paa hvilket man ved Begæringen om Motbok skrev sit Navn. Disse saakaldte „Utminuteringskort“ er ordnet efter Nummer og findes derfor hurtigt — Nummer paa Kort, Motbok og Rekvissionsblanket skal jo stemme overens. Er Underskriften i Orden, afstemples paa nogle dertil indrettede Blade bagerst i Bogen det købte Kvantum samt Dato — og Kunden opgiver, hvilken Art Spirituosa der ønskes, herefter retter Betalingen sig, og imod Fremvisning af kvitteret Rekvissionsblanket faar man endelig Varen udleveret. Motboken udviser altsaa altid umiddelbart, hvornaar der sidst er købt, og hvormeget der er købt. For Indkøb paa almindelig Motbok gælder fra 1. Januar 1916, at der mellem hvert Indkøb af 1 Liter normalt

skal forløbe 6 Dage; efter to Dages Forløb kan dog allerede faas $\frac{1}{3}$ Liter, efter fire Dages Forløb $\frac{2}{3}$. Efter tolv Dages Forløb udleveres 2 Liter, efter atten Dage 3 Liter — mere kan ikke købes paa éngang. For hele Aaret er Indkøbsmængden 60 Liter. Folk med store Husholdninger kan faa udleveret en saakaldt Partibog¹⁾, paa hvilken de 60 Liter kan udtages i indtil fire større Poster i Løbet af Aaret. Og vil man nøjes med ialt 30 Liter om Aaret, kan man faa helt „fri Udtagelsesret“ (den saakaldte „halva partiboken“). Motboken er strængt personlig — heraf følger, at man alene maa udtage sit og sin Husstands Behov, selv om dette ikke dækker hele den tilladte Indkøbsmængde.

Stockholmssystemet driver Detailsalg fra 22 Udsalgssteder Byen over, men desuden har en Del private Vinhandlere fra det gamle Bolags Tid overladt Rettigheder til Salg af Spirituosa, som er fornyede af Stockholmssystemet. Indkøb hos disse er imidlertid ogsaa betinget af Motbok (naturligvis kun for Brændevin, Cognac m. v.), men nogen Navnekontrol kan ikke føres her, og de modtagne Rekvisitionsblanketter sorteres da daglig og sendes ud til de respektive Udsalgssteder, hvor man hurtigt ser, om Misligheder har fundet Sted (f. Eks. paa den Maade, at en uberettiget har underskrevet Blanketten). Om Inddragelse af Motböcker

---

¹⁾ Partibogen har afløst den først benyttede Stjernemotbok, der udleveredes til Folk i større Samfundsstillinger og gav praktisk talt ubegrænset Indkøbsret. Den berettigede Kritik, som denne Klasse-
deling af Borgerne gav Anledning til, har vel fremkaldt Forandringen.

udgaar omvendt ufortøvet Meddelelse til de private Spirituosahandlerne.

Detailsalget, „Utminuteringen“, er den ene Side af Stockholmssystemets Virksomhed, den anden er Udskænkningen. Skønt det gamle Bolag, som omtalt, her har gennemført store Reforme, har Dr. Bratt, der er en meget initiativrig og meget rastløs Mand, ikke villet hvile sig paa Forgængernes Laurbær. Næsten alle de Udskækningslokaler, der overtoges fra det gamle Bolag, er efterhaanden blevet moderniseret og smagfuldt udstyret. Ved Udgangen af 1915 drev Stockholmssystemet Udskænkning paa 21 „Folkrestauranter“ — overalt store, rummelige Lokaler, holdt i lyse, friske Farver (ligesaa veludstyrede og tiltalende er forøvrigt mange af Systemets Udsalgslokaler — Dr. Bratt er ikke for ingen Ting ogsaa Æstetikeren). Overalt serveres fortrinlig Mad for en billig Penge, man kan for 25 Øre faa en Portion Suppe, for 40—65 Øre Kød- eller Fiskeretter. Det er naturligvis ikke, hvad man kalder for fin Mad, men det er Mad tillavet af første Klasses Varer, og den udmaales i rigelige Portioner. Men til Maden kan kun faas 1 „Sup“, i Middagstiden dog 2 (nu maa det erindres, at en svensk „Sup“ ikke modsvarer det danske Begreb en Snaps — en „Sup“ er næsten dobbelt saa stor). Til Maden kan man endvidere faa Øl, og til Kaffen bagefter Cognac — ét Glas, hvis man har drukket Øl, ellers 2. Saa alt i alt er det Kvantum Spirituosa, man kan faa, ikke ringere, end at man nok med lidt god Vilje kan klare sig. Men to Mennesker kan altsaa ikke sætte sig hen ved et Bord og drikke f. Eks. en Flaske Cognac sammen. Det lader sig ikke gøre. Paa de fleste

af Restauranterne driver Systemet selv ogsaa Madlavningen, paa nogle har Madserveringen været udøvet af et paa lignende Principper som Systemet baseret særligt Selskab: A/B „Stockholms Folkrestauranter“, der imidlertid nu er opløst, grundet paa økonomiske Vanskeligheder — en Bekræftelse paa den ofte fra Restauratørkredse fremsatte Paastand, at det er yderst vanskeligt at basere Restaurationsdrift alene paa Mad, naar denne da skal være baade god og billig. Et nyt Selskab forsøger nu at føre Folkrestauranternes Virksomhed videre under lidt andre Former.

Kommer man som fremmed til Stockholm og tager ind paa et Hotel og spiser sin Mad paa de almindelige Restauranter, vil man slet ikke mærke, at der findes noget „System“. Næsten alle de saakaldte „bedre“ Restauranter (og Hotellerne) har nemlig „öfverlåten rettighet“ — som foran omtalt behøver Bolagene jo ikke at drive al Handel og Udsækning selv. Og ligesom der er „overladte Rettigheder“ til Detailsalg af Brændevin, er der „overladte Rettigheder“ til Udsækning. De for Arbejderrestauranterne gældende forskellige Begrænsninger med Hensyn til Adgangen til at faa Spirituosa, findes ikke paa de øvrige Restauranter, dog at Brændevin kun serveres i Forbindelse med Mad. Man kan sige det er udemokratisk, men det har sikkert været nødvendigt for ikke altfor stærkt at udfordre den offentlige Mening. Paa Arbejderrestauranterne har man jo desuden fra gammel Tid været vant til regulerende Bestemmelser med Hensyn til Udsækning, Lukketid m. v. (Systemets Udsækningslokaler lukker nu Kl. 9 Aften).

De private Restauratører er igennem deres Over-

dragelseskontrakt (og forøvrigt ogsaa igennem „Brännvinsförsäljningsförordningen“ af 1905) forpligtet til at tage hele deres Forbrug af Spirituosa (Vin og Øl er stadig udenfor Systemets Virksomhed) fra Systemet. For imidlertid at begrænde den privat-økonomiske Interesse i, at Salget af Spirituosa bliver saa stort som muligt, er den ejendommelige Bestemmelse indført af Dr. Bratt, at hver Restauratør til den af Systemet fastsatte en gros Pris kun kan faa saa stort et Kvantum af hver Varesort, som svarer til Gennemsnittet af de sidste 3 Kalenderaars¹⁾ Salg af Varen. Alt hvad der udover dette — den saakaldte „Kontraktskvantitet“ — maatte ønskes, betales med samme Pris, som den til hvilken Varen udskænkes, altsaa uden Fortjeneste. Bestemmelsen har naturligvis ikke været velset af Restauratørerne.

Et System, som det foran skitserede, der griber saa dybt ind i Folks Privatliv, har selvfølgelig ikke kunnet gennemføres uden adskillige Bryderier. Ikke for intet er Dr. Bratt en af Sveriges mest omtalte — og omstridte — Mænd. Igennem to Aar har det Bratt'ske System været et taknemmeligt og aldrig opslideligt Emne for svensk Vid og Tegnekunst, for Revueforfattere og Revueskuespillere. Og det skal ogsaa indrømmes, at det har sine saarbare Punkter. Men skal en uhildet Bedømmelse forsøges, maa det i hvert Fald ikke glemmes, at hvad der for en dansk Opfattelse synes paa-trængende og formynderagtigt, i Sverige virker mindre

¹⁾ Til Grund for Beregningen lagdes i 1914 Salget i Aarene 1910—12 (endelige Tal for 1913 forelaa endnu ikke). Ved Beregningen for 1915 toges Hensyn til Salget i 1913. Fremtidig vil disse Aars Salg stadig blive lagt til Grund for Beregningen.

stødende, fordi det er fremgaaet af en historisk Udvikling, der med en vis naturlig Følgerigtighed har ført til dette Resultat. Fra det gamle Gøteborg-Systems Virksomhed, fra Bestræbelserne for at faa Befolkningen væk fra „krog“-Livet, fra de gentagne Lovgivnings-Indgreb i Brændevinshandel og Udsenkning har Vejen ført til den individuelle Kontrol.

Det først iøjnefaldende ved Systemet er dets tilsyneladende Omstændelighed. I Praksis er det dog knapt saa slemt, som man skulde tro. Hovedkontoret kræver naturligvis et stort Personale, og Administrationen er vist nok i det hele ikke billig. Hvad der har Interesse for Publikum er særlig Ekspeditionen paa Udsalgsstederne, og den gaar egentlig let fra Haanden. Selv en Lørdag, hvor Travlheden er stor, navnlig i Tiden Kl. 2—5 Eftm. (der lukkes altid Kl. 5), gaar Strømmen af Kunder jævnt og stadig fra Navnekontrollen til Afstemplingssted og Kassekontrol og til Vare-Udlevering. Paa Udsænkkningsstederne synes de forskellige Bestemmelser om Antallet af Snapse og Cognac'er heller ikke at volde videre Besvær. Reglerne er efterhaanden gaaet ind i Publikums Bevidsthed.

Fastsættelsen af Maksimalgrændserne for Indkøb er et vanskeligt Punkt. Oprindelig var der intet bestemt om Hyppigheden af Indkøbene, men Følgen var, at en Mængde Mennesker i Løbet af de første 8 Dage af hvert Kvartal indkøbte hele den for Kvartalet foreskrevne Mængde. En Liter den første Dag, tre den næste, saa en, saa to og saaledes videre, hvorved man netop fik et Forbrug, der havde Karakter af Misbrug, m. a. O. modvirkede sit eget Formaal. Ved Reglen om et vist Antal Dage mellem hvert Indkøb faar man „det

jævne Forbrug“, Motboken kan „strække til“. Om 15 Liter i Kvartalet iøvrigt er passende eller ikke passende, kan der naturligvis diskuteres om. Drejede det sig blot om almindelig Brændevin, maatte Indkøbsmængden vistnok siges at være tilstrækkelig. Men de 15 Liter skal ogsaa dække Forbruget af Cognac, Whisky, Likør og — ikke at forglemme — Svenskernes yndede Punsch (der ganske vist paa Grund af sit ringere Alkoholindhold kun medregnes for Halvdelen af det indkøbte, altsaa 1 Liter Punsch afstemples som $\frac{1}{2}$ Liter Spiritus). For en nogenlunde stor Husholdning med megen Selskabelighed kan det være vanskeligt nok at klare sig. I særlige Tilfælde kan dog som Regel Tilladelser til Ekstra-Indkøb opnaaes. Men heri ligger naturligvis en Fare for Vilkaarlighed. Naar X kan opnaa Begunstigelser, hvorfor saa ikke ogsaa Y. Spørgsmaalet fører ind paa en af de uheldigste Sider ved System-Monopoliseringen: den overordentlig store Magt, der lægges i en privat Mands Haand. Folk kan finde sig i at bøje sig for en ubehagelig Afgørelse, naar den fældes af en offentlig Myndighed. Men der hører stor Resignation til at finde sig i en privat Aktieselskabs-Direktørs Kendelse i samme Retning. Systemdirektøren afgør om Motbok overhovedet kan tildeles, om ens Indkøbsret eventuelt skal begrænses, han kan uden videre inddrage ens Motbok o. s. v. o. s. v. Appel til højere Myndigheder kan som Regel ikke føres¹⁾. Man

¹⁾ Bolags-Institutionen i Sverige er ganske vist i det hele underlagt „Kontrolstyrelsen“, en kollegial Embedsmyndighed, under hvilken Øl og Brændevinsbeskatningen m. v. hører, men denne udøver kun et mere almindeligt Tilsyn med Bolagene, navnlig den økonomiske Side af disses Virksomhed.

kan maaske anlægge Proces imod Systemet og paastaa sig Motbok udleveret, men det er jo ikke enhvers Sag at gaa den Vej. Fra Tilhængerne Side anføres, at en Domstols Afgørelse af disse Spørgsmaal altid vilde blive ganske formel — medens Systemet i Tvivlstilfælde vil være i Stand til i en ganske anden Grad at tage Hensyn til de konkrete Forhold. Det er jo netop gennem stærk Individualisering, at Misbrugerne kan sondres ud.

Systemdirektørens store Myndighed er en svær Anstødssten for den offentlige Mening. Og det vilde være overdrevent at paastaa, at Systemet i det hele er populært. Det føles ydmygende at skulle, som Svenskerne siger, „tigge Bratten om en sup“. Og Indkøbsreglerne i sig selv virker jo ogsaa irriterende paa mange — enten fordi de er overbeviste Individualister, som føler ethvert Indgreb i deres Selvbestemmelsesret utaaleligt, eller fordi deres Behov er større end det tilladte. Men meget af Upopulariteten paadrager Bølget sig ganske vist ogsaa uden Skyld. En Mand faar f. Eks. sin Bog inddraget paa Grund af Misbrug af Spiritus (Drukkenskab paa offentlig Sted ell. lign.), han ved, at Kammeraten har begaaet det samme, men dennes Motbok er ikke inddraget — fordi det tilfældigt ikke er kommet til Systemets Kundskab. En ung Pige faar sin Motbok inddraget, efter at hun et Par Kvartaler i Træk har udnyttet hele sin Indkøbsret. Det viser sig nemlig, at hendes Forlovede, der formodentlig ikke maa have nok i egen Motbok, køber paa hendes Bog. Eller en rar og „treflig“ gammel Gumma, hvem ingen har hørt noget ondt om, nægtes Motbok. Hendes Indtægt er saa ringe, at Systemet mener, hun intet

Behov for Spirituosa kan have. Alle disse bliver smaa Centrer for Misfornøjelse, ingen af dem har Forudsætninger for at anstille almene Betragtninger, der kunde føre til Forstaaelse af Systemets Handlemaade. Og Aviserne applauderer villigt og aftrykker alle indsendte Klager. Om saa Dr. Bratt var en Engel fra Himmelen og Systemet det fuldkomneste i Verden, vilde der være Utilfredshed. En Systembolagsdirektør vil altid blive en Mand, som det er en selvfølgelig Ting, at der skal skydes paa.

Spørger man om Systemets Virkninger, kan henvises dels til Bevægelsen i „Fylleriførseelser“ siden Motboks-Kontrollen indførtes, dels til Tabel III, der viser Forskydningen i Systemets Salg Maaned for Maaned i Aarene 1912, 1913 og 1914. Antallet af „Fylleriførseelser“ var i Aarene 1901—1911 gennemsnitligt c. 15 500, i 1912 c. 16 800 og i 1913 c. 17 700. I 1914, det første Aar under Motbok-Kontrollen, sank det til 11 900. For 1915 er Tallet 11 300. Og paa „Katarina Sjukhus“, hvor Delirister indlægges, modtages nu gennemgaaende 30—40 Patienter pr. Maaned mod før 50—60. Nedgangen i Salget har da ogsaa gennemgaaende været 50 % baade for Utminuteringens og Udsækkningsens Vedkommende — og dog har Systemet lige til for kort Tid siden (1. Januar 1916) virket under ret ugunstige Forhold. Enhver har kunnet tage til Søderköping, Vaxholm og omliggende Steder og forsyne sig, idet Systemets Kontrolomraade kun var Stockholms Kommune. Forsendelsen af Cognac o. l. fra Forhandlere ude i Landet til Stockholmske Forbrugere har ogsaa i stort Omfang fundet Sted.

Tabel III. Salg af Spirituosa i Liter fra Systemets egne Udsalgs- og Udkænkingssteder i Aarene 1912—14 og fra de private Spirituoshandlere i Aar 1914.

Maaned	Detailhandlen					Udkænkningen					De private Spirituoshandlere i 1914		
	1912	1913	1914	Øget + Mindsket ÷ — 14		1912	1913	1914	Øget + Minds. ÷ — 14	I Pro- cent	I Pro- cent	Samtlige Slags Spirituosa	Deraf Punsch ⁴⁾
				Tilsammen	I Pro- cent				Tilsamm.				
Januar ...	357 900	373 800	428 400	+	54 600 ÷ 15	62 100	43 200	47 550	+	4 350	+	100 660	34 423
Februar ...	351 700	362 300	421 555	+	59 255 ÷ 16	62 400	42 200	42 900	+	700	+	114 111	35 192
Marts	376 117	426 624	245 634 ¹⁾	÷	180 990 ÷ 42	61 581	47 368	62 428	+	15 060	+	146 888	36 009
April	381 939	400 952	193 344	÷	207 608 ÷ 52	65 838	53 477	58 335	+	4 858	+	189 937	39 627
Maj	390 015	415 147	199 051	÷	216 096 ÷ 52	69 628	47 153	68 457	+	21 304	+	222 644	49 883
Juni	390 841	355 223	156 456	÷	198 767 ÷ 56	60 481	46 063	63 282	+	17 219	+	294 131	51 029
Juli	357 663	388 973	198 559	÷	190 414 ÷ 49	65 753	47 799	63 174	+	15 375	+	109 914 ²⁾	48 276
August ...	397 552	416 906	199 534	÷	217 372 ÷ 52	71 335	51 519	20 412 ³⁾	÷	31 107	÷	173 417	55 907
September	376 637	411 548	194 624	÷	216 924 ÷ 53	79 690	54 709	17 448	÷	37 264	÷	214 800	62 387
Oktober ..	417 449	447 405	233 050	÷	214 355 ÷ 48	82 567	61 908	23 027	÷	38 881	÷	186 362	72 451
November	423 200	428 755	210 438	÷	218 317 ÷ 51	42 305	50 810	20 820	÷	29 990	÷	234 471	125 622
December ..	498 935	571 230	281 965	÷	289 262 ÷ 51	42 693	51 580	21 032	÷	29 648	÷	365 316	142 463
Summa	4 719 948	4 998 863	2 962 610	÷	2 036 253 ÷ 41	766 371	597 786	509 765	÷	88 021	÷	2 352 651	753 469

¹⁾ Først i Slutningen af Februar 1914 kunde Motboks-Kontrollen træde i Kraft.

²⁾ I Begyndelsen af August 1914 traadte de forskellige Begrænsninger med Hensyn til Udkænkningen i Kraft.

³⁾ Fra 1. Juli 1914 indførtes ogsaa Motboks-Kontrol hos de private Spirituoshandlere.

⁴⁾ Punsch blev først underlagt Kontrol fra 1. Januar 1915.

Fra 1. Januar i Aar er dette imidlertid ophørt. Ifølge en i 1915 vedtagen Lov (der fremtræder som Tillæg til „Brännvinsförsäljningsförrordningen“ af 1905) har Systemet fra det nævnte Tidspunkt Eneret paa Forsyningen indenfor sit Omraade. Samtidig er imidlertid alle Sveriges øvrige Bolag paa samme Maade blevet anvist visse Kontrolomraader med Eneret paa Forsyningen indenfor disse. En hel Række af Bolagene har nemlig i det sidste Par Aar enten med Dr. Bratt's System som Forbillede eller med Forbillede i det af Direktør Andrée udformede, i Gøteborg praktiserede lempeligere System, indført individuel Kontrol, og man ønskede nu at trække Linjerne klart op, at hindre, at det enkelte Bolag greb ind i det andets Virksomhed og eventuelt gjorde den indførte Kontrol illusorisk.

Fra 1. Januar 1916 er da hele Sverige inddelt i Kontrolomraader — ialt 105. Indehavere af Ret til Salg af Brændevin til Afhentning („Utminutering“) maa kun sælge til Personer, bosatte indenfor det Kontrolomraade, i hvilket Udsalgsstedet er beliggende. Og det er paalagt samtlige Bolag fra samme Tid at indføre individuel Kontrol — uden at dog noget bestemt System er foreskrevet. Men Kontrolstyrelsen har opstillet nogle „Minimumsfordringer“, der nærmest er bygget over det Bratt'ske System.

Fra 1. Januar er altsaa Kredsen sluttet, hvert Bolag har nu fuldstændig Eneraadighed over Tilfredsstillelsen af Forbruget indenfor sit Omraade. Der vil ikke længere være nogen Udvej for at undgaa System-Kontrollen. Import til private kan ikke finde Sted, og i Parti-handelen maa selv nok saa store Kvanta kun sælges til Videreforhandling.

Betingelserne vil dermed ogsaa være givet for en Vurdering af, hvad hele Systemvæsnet er værd. I Løbet af en Aarrække vil det vise sig, om det Bratt'ske System formaar at løse den stillede Opgave: at hindre Alkoholmisbrug, og om det kan gøres, uden at Systemet tvinges ind paa altfor mange, ogsaa det legitime Brug generende Forholdsregler? Vi vil faa det at se. Men hvad man end kan mene om Systemet — med hele den doktrinære og golde Forbudsagitation for Øje, aftvinger det en Respekt som et alvorligt Forsøg paa at gøre et positivt Arbejde til Ædruelighedens Fremme. Det synes i sig selv beklageligt, om den Slags Udveje skal forsøges, men, som sagt, det er dog i alle Tilfælde en positiv Indsats i Spørgsmaalet om Forhindring af Alkoholmisbrug. Aldrig har Afholdsbevægelsen maaske derfor med saa stor Tydelighed vist, hvor langt den er kommet bort fra det, der er dens Idé, dens Indhold, dens „raison d'être“, som da den i Stedet for at støtte dette alvorlige Arbejde, stillede sig i Opposition til det. Det har den nemlig gjort. Og hvorfor? Fordi Lederne af den yderliggaaende Afholdsbevægelse meget vel forstaar, at i samme Omfang som det skulde lykkes Dr. Bratt at gøre Misbrug af Alkohol til en Undtagelse, i samme Grad tages Grunden ogsaa bort under Fødderne paa Forbudskravet. Men dette, som man skulde tro, var den fra et afholdsvenligt Synspunkt ønskværdigste Tilstand af alle, at Misbrug af Alkohol forekom saa sjældent, at der ikke var Grund til videre Foranstaltninger, ønskes netop sidst af alt.

Forbudet, der skulde være et Middel, et yderste

Nødmiddel for at fremkalde det, man kræver, et ædrueligt Folk, er nu blevet et Maal i sig selv, som man tilstræbte, selv om man ad andre Veje kan sikre Ædrueligheden. Dette er Afholdsbevægelsens Karikatur.

SOCIOLOGI OG SOCIALØKONOMI

Af

Joseph Davidsohn.

Socialøkonomien har de økonomiske Fænomener i det menneskelige Samfund til Genstand; i hvert Fald er den hidtil blevet drevet udelukkende indenfor denne Begrænsning: om man i Fremtiden ogsaa paa dette Omraade vil følge Sociologernes Eksempel og tage de højere Dyrs Levevis i Betragtning, især til Belysning af de primitiveste menneskelige Forhold, skal her ikke drøftes. — Det er da klart, at Socialøkonomen maa have Lov til, og er nødt til, at forudsætte og regne med den menneskelige Natur, med Menneskets legemlige og aandelige Konstitution. Men det er ikke mindre klart, at selve Udforskningen af denne ikke er Socialøkonomiens Sag, men tilkommer andre Videnskaber, som hin altsaa maa have Lov til at beraabe sig paa og delvis optage i sig. Herved opstaar det Spørgsmaal, hvor vidt man i saa Henseende bør gaa: hvor stor en Del af Mennesket, om man saa tør sige, det er nødvendigt at tage i Betragtning, og hvilke Sider det er, man maa have fat i.

Det er værd at lægge Mærke til, at den teoretiske Socialøkonomi begynder som Psykologi: Ad. Smith skriver sit Værk om Folkenes Velstand, dens Væsen og Aarsager som Psykolog, som Filosof, efter i et tidligere stort Værk at have søgt at give Uegen-nyttens, d. v. s. de moralske Rørelsens Teori. Men allerede denne Deling af Stoffet fremhæver Forfatterens Opfattelse, at Økonomien kun har med det modsatte sjælelige Element: Egennytten at gøre, ligesom da ogsaa den klassiske Økonomis moderne Repræsentanter ikke blot naturligvis holder Fysiologi og Psykologi ude fra Socialøkonomien, men udtrykkeligt fremhæver „det økonomiske Princip“ som den Lov, hvis Udslag og Virken, indadtil som udadtil, danner deres Disciplins Indhold. Imidlertid: allerede hos Ad. Smith selv tages der Hensyn til andre menneskelige Faktorer end Egennytten, og andre og flere Institutioner end de, der kan afledes som dennes Udtryk eller Udslag, tages i Betragtning. Det samme gælder naturligvis Efterfølgerne, men man er ikke altid klar over, man er sig ikke altid bevidst, at man arbejder med Forete-elser af væsensforskellig Art og Oprindelse. Man regner saaledes med Ejendomsretten længe iør man har gjort sig det klart, at denne ikke er en økonomisk, men en historisk-retlig Kategori, som det hedder i Fagsproget, altsaa noget ganske andet end de Elementer af rent fysisk eller psykologisk Natur, som man selv tror udelukkende at beskæftige sig med. Naturligvis: dette forandrer sig lidt efter lidt, og de nyere Systemværker af Skolen begynder næsten altid med et Buk for de „andre sociale Faktorer“: for Stat, for Ret, for Moral, og disses Indflydelse, ikke blot paa det Milieu,

Mennesket lever i, men paa Mennesket selv. Især betyder selvfølgelig den induktive Reaktion — de historiske Skoler — i begge Henseender et mægtigt Fremstød i den Retning: man baade udvider Kredsen af de Fænomener, der gøres til Genstand for Betragtning, og bliver sig denne Udvidelse fuldt bevidst. Og dette ny inddragne Omraade bliver en varig Erobring: selv Forfattere af andre Skoler anerkender, som netop antydet, Berettigelsen og Nødvendigheden af saaledes at gøre Synsfeltet videre. —

Ser man lidt nærmere paa den her antydede Bevægelse, viser den sig at indeholde to Elementer, to Bevægelsesretninger. Man er nemlig dels gaaet fra Betragtning af en ringere til Betragtning af en større Del af Menneskelivet, saavel af Menneskets indre aandelige Konstitution som af det ydre Milieu. Dette har vi netop fremhævet. Men sammenligner man det oprindelige lagttagelsesfelt med det senere tilkomne, og gør sig Regnskab for, hvad dette og hvad hint omfatter, vil man bemærke, at man samtidigt er gaaet fra Betragtning af det rent psykologiske, rent menneskelige, til Betragtning af det samfundsbestemte, sociologiske, om man vil. Fra at være et Kapitel af den almindelige Sjælelære, som hos Ad. Smith, bliver Økonomien virkelig Socialøkonomi: et Kapitel af den almindelige Samfundslære. „Egennytten“ er en Funktion hos det enkelte Menneske: ogsaa det i Økonomien saa hyppigt anvendte Fantasi-væsen „det isolerede Menneske“ kan lade sig lede af „det økonomiske Princip“, ønske af vinde det størst mulige Udbytte mod det mindst mulige Offer. Men kun Sam-

fundsmennesket er, indadtil som udadtil, Rettens, Moralens, Statens Indflydelse undergivet.

Erkendelsen af Økonomiens voksende Indhold af socialt bestemte Elementer har imidlertid en ganske særlig Værdi. Den giver os nemlig et Grundlag, paa hvilket man kan danne sig en Formodning om Retningen for Disciplinens videre Udvikling. Det er fra flere Sider med Undren blevet fremhævet, hvor lidet Socialøkonomien siden sin Grundlæggelse som teoretisk Videnskab ved Ad. Smith har forandret Præg, — hvor lidet den har udviklet sig, har man endda sagt, i hvor høj Grad den har stagneret. Man synes stadigt at bevæge sig i samme Forestillingskreds, de samme Udtryk og Begreber behersker stadigt Litteraturen, saa at efterhaanden selv Lægfolk uden nogen videnskabelig Skole synes at bevæge sig med Lethed i den teoretiske Debat. Og medens man ikke kan undre sig over, at en saa ny Videnskab som den almindelige Sociologi endnu ikke er naaet til Klarhed over sine Maal og Midler, er det paafaldende, hvor stor en Rolle Diskussionen om de rette Opgaver stadigt spiller i en saa gammel Disciplin som Økonomien, og hvor stor en Tilslutning den Opfattelse nyder, at den økonomiske Teori kun kan og skal opstille et System af Begreber, eller hvordan man nu udstykker denne sære Bestræbelse, der er saa vidt forskellig fra, uden Undtagelse, al anden Realvidenskabs! — Men ser man ret til, bliver det klart, at det ikke kan blive meget anderledes, saa længe et enkelt almenmenneskeligt sjæleligt Element og dets Virken er Undersøgelsens egentlige Genstand. Disciplinen maa i saa Fald blive væsentligt stillestaaende, skemadan-

nende, om man vil, ligesom den formelle Logik i det væsentlige er og maa blive, eller ligesom Aritmetikken. Man kan uddybe lidt hist og her, tilføje og ændre; og det kan ikke nægtes, at Socialøkonomien faktisk ogsaa har udnyttet denne Mulighed, selv om meget af det nye, der er kommet frem, netop maa tilskrives den alt fremhævede Udvidelse af Undersøgelsens Omraade, — en Udvidelse, der imidlertid hidtil tilsyneladende fuldstændigt har været præget af Planløshed, Tilfældighed, Ubestemthed, idet den netop kun har givet sig Udtryk i den nævnte ganske vage, almindelige, uspecificerede „Hensyntagen til Indflydelser af social Art“.

Naar vi desuagtet tilskriver selve denne Udvidelse en saa stor Betydning for Disciplinens Udvikling saavel som Erkendelsen deraf for Bestemmelsen af denne Udviklings Retning, er det fordi det synes os, at det forbyder sig selv at blive staaende herved, man maa nødvendigvis gaa videre. Man kan ikke atter og atter gentage Talemaaden om de sociale Faktorer og disses Indflydelse paa de rent økonomiske Processers Forløb uden en Gang, før eller senere, at komme til at affordre sig selv en Redegørelse for denne Indflydelses Retning og Styrke. Hvis man da ikke helt vil anerkende Ordenes Autonomi og afstaa fra at fordre Tanke og Begreb bag dem, maa man dog i det mindste spørge sig, om ikke de sociale Indflydelser er saa betydelige, at det overhovedet er ufrugtbart at fastholde den hidtidige paa „det økonomiske Princip“ hvilende Abstraktion og derfor nødvendigt at se sig om efter nye, frugtbarere Synspunkter. Og selv om man skulde komme til det Resultat, at dette ikke er Tilfældet, maa denne Overbevisning jo ogsaa hvile paa en Er-

kendelse, en Vurdering af de omstridte Faktoreres faktiske Virkning. Men det er umuligt at bestemme de sociale Indflydelsers Retning og Styrke uden først at have konstateret deres Form og Indhold, d. v. s. deres Identitet; man maa vide, hvilke Indflydelser det er, man egentlig har for sig. Og dette tvinger da atter til at begrænse Undersøgelsen i Henseende til Rum og Tid: at betragte bestemte Samfundstyper, bestemte Udviklingstrin, bestemte Perioder, eller hvad man nu vil kalde det. Thi medens „Egennyttens“ maaske er sig selv lig uanset Tid og Sted, og dens Quintessents: „det økonomiske Princip“ i hvert Fald altid og overalt er det samme, er det modsatte naturligvis Tilfældet med „de sociale Indflydelser“. Ikke blot virker disse forskelligt — ulige stærkt, paa forskellige Omraader, i vekslende Retning o. s. v. — men de er tillige forskellige: det er ikke de samme, vi træffer overalt og til alle Tider, nye kommer til, andre falder fra. Det er derfor umuligt at tage blot det ringeste virkelige Hensyn til det sociale Milieu's Indflydelse ved et almindeligt Forbehold; man maa gøre op med denne Faktor ved at konstatere dens Betydning under alle Forhold, i alle de Samfundsordninger, hvis Betragtning afgiver Grundlaget for Paavisningen af de Love, man udgiver for almenlydige. Det er jo muligt, at det økonomiske Princip virkeligt er det eneste rette Synspunkt for Betragtningen af det kapitalistiske Samfund, at dettes økonomiske Foreteelser faktisk rettest, ja maaske udelukkende, lader sig opfatte som Udslag af dette Princip under Forbehold af den Indflydelse, Faktorer af social Oprindelse kan udøve i afvigende Retning. Men derfor er det slet ikke givet,

at f. Eks. det middelalderlige vesteuropæiske Samfund lader sig bringe ind under dette Synspunkt, uden at man paafører Kendsgerningerne Vold paa nøjagtigt samme Maade som Moral- eller Religionsfilosofferne gør det, naar de for enhver Pris vil presse de iagttagne Fænomener ind i den Form, deres Spekulation har støbt efter et Forbillede, som Betragtningen af et lille tilfældigt Udvalg af paagældende Foreteelser har afgivet. Maaske maa Hovedsynspunktet her tværtimod blive den historiske sociale Bestemthed, medens Forbeholdet maa gælde de Afvigelser, det økonomiske Princip lejlighedsvis har Held til under sin lyssky Virksomhed at stjæle sig til.

Med andre Ord: Ligesom Sociologien for Tiden¹⁾, efter de andre Realvidenskabers Mønster, kæmper med den Opgave, hvis Løsning først vil skabe Grundlaget for en virkelig Indtrængen i Samfundenes Væsen: at klassificere Stoffet, ordne Materialet til en Række mere eller mindre fast afgrænsede Samfundstyper, svarende til Zoologiens eller Botanikkens Arter, Slægter osv. — og det efter omhyggeligt valgte, atter og atter prøvede og ændrede Synspunkter, saa at den nu næsten uundgaaelige vilkaarlige Fremdragen og Overseen af Kendsgerninger umuliggøres, saaledes maa ogsaa Socialøkonomien enten deltage i dette Arbejde eller paa egen Haand løse Opgaven for sit Vedkommende. Dette betyder ikke, at vi indtil videre skal opgive enhver Teoretiseringen og vende tilbage til Induktionen, at Socialøkonomien m. a. O. maa blive en historisk, ikke en teore-

¹⁾ Se: Steinmetz, Classification des types sociaux, l'Année sociologique, 3. Aarg. (1898—99).

tisk Videnskab. Nej, Økonomien skal være teoretisk — eller rettere: det er overhovedet kun Muligheden af og Principperne for det økonomiskes Teori, vi her beskæftiger os med — men teoretisk indenfor et vist historisk Omraade. Det er denne Retnings fornemste Repræsentant, Werner Sombart, der har skabt Udtrykket „historisk Socialteori“. Men den første, der praktiserede disse Principper, var Karl Marx, idet han paa en Tid, da Forvirring og Omvæltning herskede paa socialøkonomisk Omraade, skarpt sondrede en Gruppe Foreteelser ud som hørende organisk sammen og dannende en ny egen Samfundstype, den kapitalistiske, hvis Teori han søgte at give. Naturligvis var han selv for hildet i sin Tids Tænkevaner til at kunne gennemføre det nye Princip fuldtud. Sombart, der dog ikke blot er Marx' Discipel, men ogsaa har øst af andre Kilder og fremfor alt selv ydet særdeles meget, hvorved hans udprægede kunstneriske intuitive Evner har været af saa stor Betydning, er sikkert den fuldkomneste Repræsentant for denne Metode.

Vil vi karakterisere denne nye Fase i Socialøkonomiens Udvikling — og vi anser den for en saa uundgaelig Følge af de tidligere, at vi mener at kunne gaa ud fra, at den vil indtræde, at m. a. O. den historiske Socialteori nu er den Vej, Disciplinen maa slaa ind paa og indtil videre vil følge — maa vi sige, at den bestaar i, at man gaar fra Betragtning af det menneskelige — og da baade det almenmenneskelige og det socialt bestemte — i sin Almindelighed til Betragtning af dets historiske Udformning i en bestemt social Sammenhæng.

Thi ogsaa de rent menneskelige Egenskaber virker i en konkret, socialt bestemt Udformning, der altsaa veksler med Tid og Sted. Opfindsomhed f. Eks. er en menneskelig Egenskab, psykologisk set altsaa det samme i Dag som for Aarhundreder siden. Men naar den opfindsomme dengang brugte sin Evne til at konstruere et sindrigt Sejerværk, medens han nu maaske revolutionerer en Industri, eller den hele Produktion eller Samfærdsel, saa er dette et Udslag af Tidens forskellige Præg, et Udslag af, at vor Tidsalders, vor Samfundstypes Mennesker er anderledes disponerede end hine, at den økonomiske Tidsaand er en anden. De Problemer, vor Tids Mennesker hver i sit Fag sysler med, de Opgaver de stiller sig, og som de bedst udrustede løser, er andre end hin Tids: nu til Dags tænker man kun paa, drømmer kun om Opfindelser, selv Børnene leger Opfindere. Forstaaelsen af, at de tekniske Metoder ikke blot og ikke altid er et Produkt af det økonomiske Princip, saaledes som dette virker indenfor de af de sociale Indflydelser satte Grænser osv., — men at selv de er en social Dannelse, et Stykke økonomisk Tidsaand, et Stykke økonomisk Moral, om man vil, der atter er et organisk Led af den hele Tidsaand, den hele Moral, bestemt ved og selv atter bestemmende denne, — det er det, der gør denne Økonomi til virkelig Socialøkonomi, til økonomisk Sociologi, et Kapitel af den hele almindelige Sociologi.

Men som alt antydet: Lige saa lidt som Sociologien i Almindelighed bør Socialøkonomien for al Evighed blive staaende paa dette Stadium. Naar først en Række Typer er konstituerede og deres Teori udarbej-

det, saa at vi raader over et virkeligt gennemarbejdet Materiale af Enheder, Typer, hvis Væsen vi er fortrolige med, saa vil Tiden være kommen til at abstrahere paa dette bredere Grundlag og naa til Love af stadig almindeligere Gyldighed. Naar Socialøkonomien synes saa mange at være gaaet i Staa, er det netop fordi den saa at sige har forslugt sig paa den for vor Erkendelses nuværende Stadium for store Mundfuld: at give almene Love, gyldige for alle Tiders økonomiske Virken. Hvad der for Sociologien staar som en fjærn Fremtidsdrøm: den sociale Kemi, der med de fysiske Naturvidenskabers allerede nu naaede Sikkerhed og Almindelighed forudsiger os snart sagt enhver Virkning af enhver tænkelig Aarsagskombination, og omvendt, — det har Socialøkonomeerne villet give lige fra den Dag, da Disciplinen grundlagdes, og vil det den Dag i Dag. Men da har man ogsaa maattet nøjes med Resultater af en saadan Almindelighed, at man ofte nærmer sig den rene Anvendelse af simpel Aritmetik. Og ved Siden heraf har man — og i og for sig som bekendt med overordentligt Udbytte — maattet drive den historiske Forskning paa økonomisk Omraade uden nogen Sammenhæng med Teorien. I Modsætning hertil anvender den Metode, hvortil den tredje Bevægelse maa føre og allerede har ført, Deduktion og Induktion ved Siden af hinanden, samtidigt, saa at sige, og i nøjeste Sammenhæng, — og begge i den mest tilspidsede Form: det omhyggeligste historiske Detailstudium og den reneste Abstraktion, der til Tider gaar saa vidt som til at ville sammenfatte en Tidsalders hele materielle og aandelige Konstitution, for saa vidt den kommer i Betragtning i Forhold til det økonomi-

ske, i et enkelt Ord, en enkelt Formel, et enkelt Begreb.

Hvis man rejser det Spørgsmaal, hvilket Udbytte denne sidste Bevægelse har givet, hvad den sociologiske Økonomi har ydet, maa det naturligvis tages i Betragtning, at vi ikke endnu staar overfor en ny Skole, en ny Retning, men egentligt kun har et enkelt Navn at vise hen til. Hvad Sombart har ydet, vil naturligvis blive vurderet efter den Stilling, man indtager til de forskellige Retninger indenfor Økonomien. Der er dem, der kun vil anerkende, at han ved sine særlige personlige Evner har givet dybere Indblik, mere perspektiviske Billeder, end maaske nogen anden har været i Stand til, men vil fremhæve, at dette netop er noget rent personligt, at der derfor intet er at danne Skole paa, intet der kan optages og føres videre af andre. Men andre vil i ham netop se Socialøkonomiens store Fornyer, der sætter Skel i Disciplinens Historie, efter hvem alt maa blive anderledes end det var før. Disse tilskriver Sombarts særlige Begavelse den egne Charme, der er ved hans Arbejder, den Klarhed i Iagttagelsen (og Udtrykket), der ikke er til at efterligne, men ser hans Hovedydelse og den varige Betydning af hans Værk i de nye Principper, som de mener indtil videre maa beherske Fremtidens Økonomi, selv om de hyppigst vil blive udøvet af mindre geniale Personligheder. —

Naar vi har dvælet saa udførligt ved denne tredje Bevægelse, er det fordi det er os om at gøre fra vort sociologiske Standpunkt at vinde et Overblik over Socialøkonomiens hidtidige Udvikling og dennes sandsynlige Fortsættelse i den nærmeste Fremtid. Vi har

forsættigt antydet vort Resultat i saa store Træk som muligt, hvad der ganske vist for det sidste Punkts Vedkommende paatvang sig som en Nødvendighed. Om Enkeltheder lader der sig derfor ad den Vej intet forudsige, saaledes heller ikke med Hensyn til den forudsete Udviklings Tempo, Overgangens Forløb, et Punkt, der imidlertid er af stor Interesse, fordi det jo angaar den nærmeste Fremtid. Især vilde det være af Betydning at kunne danne sig en Forestilling om Forholdet mellem den sociologiske og den gamle, traditionelle Økonomi, der jo ikke i og for sig udelukker hinanden, men kunde tænkes at ville bestaa, i hvert Fald foreløbigt, Side om Side, ligesom vi jo faktisk ser Religions- og Moralfilosofi bestaa den Dag i Dag ved Siden af de tilsvarende positive Videnskaber. Der er imidlertid en Forskel mellem de to Forhold, hvad der især viser sig i to Henseender. De to nævnte filosofiske Discipliner dannes af en Række Systemværker, der indadtil hver for sig er overordentligt fast opbyggede, saa at hvert Led er afhængigt af de omliggende, men til Gengæld afviger overordentligt meget fra hinanden (i Realiteten, ikke i Formen eller Principperne). Man kan derfor næppe finde nogen enkelt real Paastand, som man kan sige hævdes af vor Tids Moralfilosofi f. Eks. Og overhovedet — og dette er den anden Forskel — er de reale Paastande lidet fremtrædende, spiller ringere Rolle i hine Discipliner; det er her især det: at bringe samtlige fremdragne lagtagelser ind under det almindelige Synspunkt, det kommer an paa. Derfor er det vel ogsaa, at man taler om Moral- og Religionsfilosofi, medens Økonomien, der er bleven drevet efter samme Principper,

ikke staar for den almindelige Bevidsthed som en Del af Filosofien, men opfattes som en Realvidenskab. Thi det System, der danner det væsentlige Indhold af en hel Række førende Værker indenfor Socialøkonomien, ja som kan betegnes som den herskende, traditionelle Økonomis Lærebygning, er et System, et Komplex, ikke blot af Begreber, men ogsaa af Sætninger, af reale Paastande, til Dels endda i Form af Love. Dette yder Kritikken ganske anderledes faste Angrebspunkter. Thi medens det altid er vanskeligt at levere Bevis for, at et Synspunkt er unaturligt eller ufrugtbart, at en vis Behandlingsmaade af et Stof indeholder en volde- lig Indpressen deraf i kunstige, vilkaarlige Rammer — og det saa meget mere, som den længe udøvede unaturlige Tvang netop ved Vanen falder og synes saa naturlig — er det forholdsvis let med Tal og Kendsgerninger at paavise en ganske konkret Paastands Uholdbarhed, især hvis denne Paastand er en „Lov“, da i saa Fald ét Tilfælde er tilstrækkeligt til at mod- bevise den. Men netop naar Sociologen begynder at beskæftige sig med det økonomiske i Samfundet — og det maa han paa sit Fags Vegne (jfr. nedenfor) og vil i stadigt højere Grad kunne, efterhaanden som Økonomien, som nys fremhævet, antager almindelige sociologiske Principper og Metoder — vil han saa at sige være udsat for at komme til at rokke snart ved en, snart ved en anden af disse Sætninger og Love. Thi i Modsætning til Økonomen, hvis System er en spekulativ Bygning, hvis enkelte Dele er i den Grad betingede af hinanden, at alt falder sammen, naar blot én Sten tages ud, gaar Sociologen til Behandlingen af Samfundets økonomiske Fænomener uden andre

Grundsætninger end dem, han medbringer til sit øvrige Arbejde: de samme som enhver positiv Forsker paa et hvilket som helst Omraade anerkender. Han er derfor anderledes aandeligt disponeret, hans Tanke ikke støbt i nogen klassisk Form, ikke krystalliseret i et uforanderligt Mønster, — lige saa lidt som han ser sin Opgave i Opbygningen af et System af Begreber, men tværtimod ogsaa har Maal fælles med al Realvidenskab: at erkende et Stykke Virkelighed, at trænge ind i en Gruppe Fænomeners Lovmæssighed. Det er, som allerede antydet, den samme Modsætning som den, vi træffer mellem de gamle Moralsystemer og den positive Moralsociologi, mellem den spekulative Religionsfilosofi og den positive Religionssociologi, mellem den spekulative almindelige Retslære eller Retsfilosofi og den positive Retssociologi. For t. Eks. at tage sidstnævnte til nærmere Sammenligning: først definerer man Retten, derpaa deducerer man den ene Sætning efter den anden ud fra hin Definition i Forbindelse med en broget Mængde andet Materiale, dels af samme Art, dels vilkaarligt fremførte lagttagelser, der ogsaa hyppigt fremholdes som Bevis for Systemets og Grundopfattelsens Rigtighed og som Anledning til videre Udførelser. Ved paa denne Maade at benytte snart Spekulation, snart løsrevne Stykker Virkelighed, faar man ved at føje det hele sammen til en fast Bygning et System, der skal udtrykke vor Erkendelse af Rettens Væsen; og man er ganske blind for, at Resultaterne i Virkeligheden laa fuldt forudbestemte, omend kun i Fostertilstand, i den vilkaarlige Definition man begyndte med. Den traditionelle Økonomi synes at bære sig ad paa ganske lignende Maade. Ogsaa her

begynder man med en Definition: de økonomiske Handlinger er Indbegrebet af de Handlinger, Mennesket udfører, ledet af det økonomiske Princip: Ønsket om mod det mindst mulige Offer at opnaa det størst mulige Udbytte — ell. dslg., og „opdager” saa, at de Handlinger, der falder ind herunder, er saadanne, som henhører under Produktion, Omsætning og Forbrug, eller hvordan man nu inddeler; officielt anede man altsaa ikke, at det netop var disse Handlinger, man vilde have fat i!

Den positive, realvidenskabelige Sociolog derimod — ja, det sidste, der vilde falde ham ind, er at begynde Videnskaben med en Erklæring om sit hele Stofs inderste Væsen. Ligesom han paa moralsk Omraade vender sig mod dem, der straks fra første Færd erklærer, at Moralen er Indbegrebet af de Drifter og Normer, der „bestemmes af det sociale Princip, Hensynet til det almene Vel i videre eller snævrere Forstand“, eller som „træder os i Møde i vort Indre som ubetingede Bud“ ell. dslg., saaledes maa han vende sig mod dem, der paa Forhaand, før Undersøgelsen endnu er begyndt, angiver det økonomiske Princip, eller et hvilket som helst andet Indhold eller Form, som det fælles væsentlige for alle de Fænomener, der først skal udforskes. Maaske haaber han, at vor Undersøgelse engang vil bringe os saa vidt som til at kunne bestemme et fælles almindeligt Indhold, eller en fælles Form for alle Tidens og Stedens moralske eller økonomiske Foreteelser. Men dette maa i bedste Fald være et Slutningsresultat, hvilende paa dyb, omfattende Indsigt i Stoffets Væsen, — og det ogsaa kun i bedste Fald; thi maaske findes et saadant fæl-

les Indhold eller en saadan fælles Form slet ikke: maaske kan ikke alle moralske eller økonomiske Handlinger føres tilbage til ét Motiv, ét Indhold eller én Form! — Den spekulative Systematiker vil naturligvis beraabe sig paa Nødvendigheden af at have en nøjagtig Definition, inden man begynder Undersøgelsen: man maa jo vide, hvad det er for Fænomener, man vil undersøge. Men Positivisten, hvem end ikke Definitionen og Begrebet er noget apriorisk, men et Produkt af realvidenskabelig lagttagelse og Erfaring, er derfor ikke bange for, til at begynde med, at afgrænse sit Undersøgelsesomraade i vageste Almindelighed, og dertil bruge, ikke ét Kriterium, men fem eller ti. „Hvad vi vil undersøge er den Gruppe af Foreteelser i Menneskelivet, der staar i Forbindelse med Menneskenes Bestræbelser for at ernære sig og gøre sig Livet behageligt, altsaa baade med Fremskaffelsen af alle de Ting, Menneskene bruger, de enkeltes Erhvervelse af en Andel deraf til eget Brug, Bestemmelsen af disse Andeles Størrelse osv. osv.“ — stadigt under største Forsigtighed for ikke at binde sig til at udelukke noget, man senere maaske kunde ønske at faa med. Overhovedet føler Positivisten sig ikke bundet af et Program: det er for ham noget højest foreløbigt, praktisk: en Overskrift, som man ændrer efterhaanden som man føres andet Steds hen, end man først troede. Jo dybere man er trængt ind i Fænomenernes Natur, med desto mere Udbytte kan man gruppere dem om: udskyde saadanne, som man oprindeligt mente hørte med, men som viser sig at være af væsensforskellig Natur, og omvendt medtage saadanne, som man først troede slet intet havde med de undersøgte Foreteelser

at gøre, men som viser sig paa Bunden at være af samme Art. Først Undersøgelsen maa vise, hvad det er, der skal undersøges, og hvad der ikke skal undersøges — i den Sammenhæng. Et af Forskningsresultater er den rigtige Afgrænsning af Forskningsområdet! Ad den Vej kan man maaske efterhaanden naa til en relativt almindelig Definition med forholdsvis faa Kriterier. Spørger man os ved Undersøgelsens Begyndelse: „Hvad er det for „økonomiske Fænomener“, I stadig taler om at ville udforske“ — saa bør vi ikke være bange for at svare: „Det er en Gruppe Foreteelser, vi har fundet i Samfundet, og som man har vænnet sig til at give dette fælles Navn, fordi de synes at staa i en vis indbyrdes Sammenhæng; men dette sidste maa naturligvis først undersøges nærmere!“ — Den omvendte Fremgangsmaade: at begynde med i en Definition at fastslaa Resultatet, den dybeste Erkendelse af Stoffets inderste Væsen, — og saa lade Undersøgelsen følge derpaa, — det er kun muligt, naar man lægger en forudfattet, færdig Forestilling til Grund og derover bygger en „Undersøgelse“, hvis Udfald naturligvis nøje kommer til at svare til det forudsatte Resultat. Men det er ogsaa et Eksempel paa den Videnskab, hvis virkelige Genstand er, ikke Tingene, men en forudfattet Forestilling om Tingene¹⁾.

Sociologernes Syslen med økonomiske Æmner fører da det med sig, at de herskende Teorier tages op til en Prøvelse af deres egen indre, d. v. s. Sandhedsværdi, uden Hensyn til og uden Respekt for deres

¹⁾ Durkheim; se overhovedet dennes Règles de la méthode sociologique, 2. Kap.: Observation.

Værdi og Betydning som Led i et System, i en Lærebygning. De fundamentaleste socialøkonomiske Axiomer tages her som simple, enkeltstaaende Paastande, der ogsaa prøves som saadanne, uden at der ofres det hele Komplex af Forudsætninger og Konklusioner, hvoraf den prøvede Paastand er et, maaske saare fundamentalt Led, en Tanke. Den enkelte Sætning kommer til at staa alene, uden den særlige Autoritet, som dens Plads i Systemet giver den, og uden at der tænkes paa de revolutionerende Følger af dens Forkastelse. Det er da netop Muligheden for en Revolutionering af Socialøkonomien, der herved skabes, idet enkelte fundamentale Led er udsat for at blive skubbet ud, hvad der kan drage hele Bygningens Fald efter sig som Følge.

— Findes der da en revolutionær sociologisk Socialøkonomi, og hvorledes stiller den gamle Økonomi og dens Repræsentanter sig til den? — Besvarelsen af det første Spørgsmaal vil være afhængig af, hvor meget man lægger i Ordene. Der findes ikke en revolutionær Skole af Socialøkonomer, der har taget sig for at prøve de traditionelle Læresætninger efter almindelige sociologiske Metoder, allerede nu anfægter adskillige af dem og kræver en almindelig Revision. Der findes end ikke en Gruppe Sociologer, der, væsentligt enige paa de fleste vigtigere Punkter i deres Fag, bl. a. ogsaa forkaster visse af den traditionelle Socialøkonomis anerkendte Læresætninger. Men det er hændt, at enkeltstaaende Sociologer af vidt forskellig Støbning og videnskabelig Skole og uenige om alt muligt, ved deres Studiers Gang er kommet ind paa Omraader, hvor Socialøkonomerne har deres egentlige

Arbejdsfelt, og da, fuldstændigt uafhængigt af hinanden og uden derfor at føle sig som samhørende, har udtalt Domme, der er uforenelige med snart en, snart en anden af den overleverede Socialøkonomis Hovedsætninger. Og det har truffet sig, at et Par enkelte af disse særligt hyppigt og fra særligt kompetent Side har været Genstand for Forkastelse. For at nævne et Eksempel, hvis Forhold ogsaa kan afgive Svaret paa det andet Spørgsmaal, om den gamle Økonomis Stilling til Kritikken: Gyldigheden af det aftagende Udbyttes Lov er Gang paa Gang, med vægtige Argumenter og omhyggeligt udvalgt Bevismateriale, blevet bestridt, uden at man synes at have fundet det fornødent at gøre op med Angriberne og paavise det fremførtes Brist!

Man vil maaske lægge Mærke til, at f. Eks. netop Kritikken af det aftagende Udbyttes Lov saare hyppigt udgaar fra Forfattere med mere eller mindre revolutionære politiske Standpunkter. Dette er naturligvis psykologisk set næppe noget rent Tilfælde: det er forstaaeligt, at netop de, der i deres Samfunds- og Livsanskuelse ikke har Brug for de traditionelle økonomiske Opfattelser, lettere kommer til at indse dissers teoretiske Angribelighed. Men principielt maa det naturligvis fastholdes, at de to Ting intet har med hinanden at gøre, at overhovedet teoretisk og politisk Standpunkt er indbyrdes uafhængige: man kan forbinde Studiet af de økonomiske Samfundsfænomener efter de reneste sociologiske Principper med Ønsket om den bestaaende Samfundsordens Bevarelse i alle sine Enkeltheder, og man kan drive Socialøkonomi rent spekulativt og ville revolutionere alt. Et Eksempel paa det sidste afgiver

en Del af den socialistiske Økonomi, der paa sin Vis er nøjagtigt saa systematisk og filosofisk, i begge disse Ords daarlige Betydning, som de mest typiske Klassikere blandt de „borgerlige“. Til Gengæld har andre socialistiske Forfattere — maaske til Dels ved deres nære Forhold til Marx — ydet Bidrag paa socialøkonomisk (som overhovedet paa sociologisk) Omraade, som staar de bedste positive meget nær. — Naar vi hidtil har talt om den gamle, traditionelle Socialøkonomi, har vi tænkt paa denne i sin Renhed, skønt den som saadan nu kun sjældent forekommer. Men de Forandringer, Tidens realvidenskabelige Tendens har medført, betyder ikke nogen Principforandring, og Resultatet er blevet den velkendte Sammenblanding af lidt Historie, lidt Teori, lidt Statistik, lidt Politik, mere eller mindre tilsløret, osv. — tilsammen et System. Udenfor den systematiske Litteratur staar ikke blot, som nævnt, den historiske Forskning paa økonomisk Omraade, men ogsaa de utallige Enkeltundersøgelser, som det næsten er umuligt at bringe i en saadan Forbindelse med Teorien, at denne kan rettes og lempes efter disse mange enkelte Resultater: saa fasttømret og saa ureal er Lærebygningen. — De forskellige Discipliner, der i Almindelighed fremstilles i Forbindelse med Socialøkonomien, skønt de er af væsensforskellig Natur, f. Eks. Værdipsykologien, der er en interessant Indledning til den socialøkonomiske (altsaa objektive, ikke subjektive) Værdilære, men ofte sættes i dennes Sted, da der kun findes forskellige, nu almindeligvis opgivne, Tilløb til en saadan — er der her helt set bort fra. —

Vi vender tilbage til vort Hovedemne — Social-

økonomiens Udvikling, set fra sociologisk Standpunkt — efter denne Afgivelse om de videre Følger af den paapegede Udviklingsgang. Denne kan da, efter hvad vi har set, resumeres saaledes: Socialøkonomien gaar 1) fra Betragtning af en ringere til Betragtning af en større Del af det menneskelige, 2) fra Betragtning af det rent psykologiske til Betragtning af det socialt bestemte, og 3) fra Betragtning af det menneskelige i sin Almindelighed til Betragtning af dets historiske Udformning i en bestemt social Sammenhæng. Kortere udtrykt: Socialøkonomien bliver stadigt mere et Stykke almindelig Samfundsvidenskab, — endnu kortere: Socialøkonomien sociologiseres! —

Vi har her hele Tiden talt om Sociologien og om Socialøkonomiens Bevægelse i sociologisk Retning, som om disse Udtryk var ganske klare og entydige, skønt det dog er bekendt, og vi selv har fremhævet, at langt fra at have konsolideret sig og naaet til almindeligt anerkendte bestemte Maal og Midler, Sociologien tværtimod er i sin Vorden, ligesom ogsaa de forskelligste Arbejder, der hverken har Arbejdsfelt, Metode, Principper eller noget som helst tilfælles, udsendes under dens Etikette. Vi har derfor ogsaa gentagne Gange for at undgaa al Misforstaaelse brugt Udtryk som den positive Sociologi: hvad der her tænkes paa, er den almindelige Samfundsvidenskab, der har Op-gaver og Principper fælles med al anden Realvidenskab. Vi tænker altsaa lige saa lidt paa en eller anden speciel Samfundsvidenskab som paa de utallige socialfilosofiske Bestræbelser, der fra forskellig Side

drives under Navn af Sociologi. At det ikke er vilkaarligt allerede nu at betegne denne ene positive realvidenskabelige Retning som Sociologien slet og ret, tror vi at kunne bevise, idet det synes os klart, at der er ved at danne og udsondre sig en Forskning af den Beskaffenhed, som vil samle den videnskabelige Tænkning paa socialt Omraade under Udelukkelse af enkelte personlige Samfundsanskuelser og det meget andet af lignende Art, der endnu spærrer Vejen for en virkelig Indtrængen i Samfundsfænomenernes Lovmæssighed. At paavise dette er imidlertid her hverken belejligt eller nødvendigt, idet enhver Misforstaaelse af den her fremhævede Retning for Socialøkonomiens Udvikling, i hvert Fald efter disse sidste Bemærkninger, synes udelukket. Der er derimod visse Led af denne Sociologiens Positiveringsproces, som er af særlig Interesse i denne Sammenhæng.

Hvad der hentydes til er de økonomiske Fænomeners stadigt mere fremtrædende Plads i Rækken af de betragtede Aarsager og Virkninger. Hvis man vil anse Comte for Sociologiens Grundlægger, begyndte denne Videnskab som en Videnskab om Idéer og deres Udvikling. Men samtidigt med Comte levede Littré, og det er bekendt, at det er i højeste Grad omstridt, hvem af de to der var Lærer og hvem Elev. Selv om man ogsaa for Tiden yder Comte mere Anerkendelse, end man længe var tilbøjelig til, maa man ikke overse Littré og hans Indsats, og fra vort Standpunkt især er det værd at fremhæve, hvor meget han bidrog til saa at sige at drage Sociologien ned paa Jorden ved sin Paavisning af det fysiologiskes store Indflydelse paa de aandelige Samfundsfaktorer. At Marx endnu mere

maatte materialisere den sociologiske Tænkning, der staar ham nær, er indlysende: den, der betragter de sociale Fænomener ud fra en materialistisk Samfundsopfattelse, vil svært glemme det økonomiskes Betydning. Men hvad vi her især vilde fremhæve, er den Rolle, det økonomiske spiller i den allernyeste sociologiske Litteratur af positiv Retning. Vi kan her ikke fremdrage nogen Forfatter af større Autoritet end den franske Sociologis Førstemand, Emile Durkheim, hvis Kritik af den herskende Socialøkonomi i det væsentlige — som alt antydet — støtter sig til de her fremdragne Punkter, men som i sin sociologiske Virksomhed ikke blot fremhæver det økonomiske som et af Samfundsvidenskabens Omraader og selv med Forkærlighed behandler Emner, hentede derfra, men overhovedet ogsaa paa andre Omraader betoner den Indflydelse, som paagældende Samfunds Levevis udøver, og søger at udrede den nøjere. Og hans Elever følger ham heri, ja i den Grad, at man af og til træffer Ytringer, som kunde være udsprunget af en materialistisk Samfundsopfattelse, der naturligvis ligger denne strængt positive Skole fjærnt. Som Eksempel kan jeg anføre en Bemærkning af Levy-Bruhl, der efter at have fremhævet, at det ikke er Eftertanke og fornyet Indsigt i Retfærdighedens Væsen og Krav, der fører til forandrede moralske Opfattelser, men derimod forudgaaede Forandringer i andre sociale Forhold, tilføjer: „— næsten altid paa økonomisk Omraade“¹⁾)

Uden at ville fastslaa nogen „Økonomisering“ af Sociologien ligger det dog nær at pege paa, hvor god

¹⁾ La Morale et la Science des Moeurs, p. 218 (4. ed. 1910).

Overensstemmelse der er mellem denne Videnskabs Positiveringsproces og det økonomiskes voksende Betydning. Thi er der noget socialt Element, der i særlig Grad indbyder til positiv, eksakt, realvidenskabelig Betragtning, er det vel fremfor alle det økonomiske, hvor man kan tælle, maale og prøve. Og i nærværende Sammenhæng har denne Bevægelse en særlig Interesse, idet den saa at sige medfører, at Sociologien kommer Socialøkonomien i Møde under dennes Udvikling i positiv sociologisk Retning: Grænsen udviskes atter, en Deling af Stoffet udelukkende efter praktisk videnskabelige Linjer fremmes. At ikke blot den franske positive Skole, men ogsaa andre Retninger og enkeltstaaende Sociologer ofrer Faktoren „Levevis“ en stadigt større Opmærksomhed, er bekendt.

Som Hovedresultat af disse Oversigter maa vi da fremhæve dette: at Socialøkonomien tvunget af en indre Nødvendighed, altsaa uafhængigt af den fra førende sociologisk Side rejste Kritik, synes at maatte udvikle sig netop i den Retning, som hin Kritik fordrer. Og yderligere kan det bemærkes, at denne Udvikling ikke blot kan forudses, men allerede har begyndt at vise sig, og at der ogsaa indenfor Sociologien er Bevægelser i Gang, der vil fremme en Udvikling henimod Socialøkonomiens Indordning under den hele almindelige Sociologi, som en Del, et Afsnit af denne, — en Tilstand, der giver Økonomien en Plads indenfor Samfundsvidenskaben, der svarer til de økonomiske Samfunds-fænomeners Plads i Rækken af samtlige sociale Foreteelser, — altsaa en saare fornem!

ØKONOMISKE OVERSIGTER

DANMARK

Oktober 1915—Januar 1916

Ved

Einar Cohn.

Indhold.

Statens og Kommunernes Finansforhold (herunder offentlige Understøttelser)	S. 59
Børsforhold og Pengevæsen	S. 65
Prisregulering og Priser	S. 74
Landbruget	S. 91
Haandværk og Industri samt Arbejdsmarkedet	S. 93
Handel (herunder Udførselsforbud) samt Samfærdsel ..	S. 96
Andre Spørgsmaal	S. 102

Statens og Kommunernes Finansforhold

(herunder offentlige Understøttelser).

Den ²⁸/₁ 1916 forelagde Finansminister Brandes Tillægsbevillingsloven for 19¹⁵/₁₆. Som Tillæg til Indtægterne opføres 1,2 Mill. Kr., væsentligt stammende fra et forøget Overskud af Telegrafvæsenet, medens den store Stigning i Statsbanernes Indtægter (se Tabel I) i alt væsentligt opsluges af den stærkt forøgede Udgift til Brændsel. Som Tillæg til Udgifterne opføres 14,9 Mill. Kr., hvoraf 3,9 falder paa Indenrigsministeriet, 3,2 paa Krigs- og Marine-ministeriet tilsammen (for begge Posters Vedkommende iøvrigt i alt væsentligt Genbevillinger) og 3,0 Mill. Kr. paa Statsgælden. De øvrige 4,8 Mill. er spredt. Kapitalindtægterne udgør 75,4 Mill. Kr., nemlig 59,4 Mill. Kr. af Stats-

Tabel i. Toldindtægterne m. v., Statsbanernes og Postvæsenets Indtægter.

		Aug.	Sept.	Oktbr.	Novbr.	Decbr.	Jan. ¹⁾	April— Jan. ²⁾
		1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.
Toldindtægten m. v.								
Indførselstold	{ 1915	2 107	1 662	4 689	2 838	1 614	4 400	31 586
	{ 1914	1 403	1 167	4 179	2 381	1 596	4 108	28 367
Sukkerafgift	{ 1915	÷ 20	÷ 31	184	1 656	÷ 31	357	4 333
	{ 1914	45	÷ 122	430	1 307	÷ 14	226	4 182
Spiritusafgift	{ 1915	635	497	489	455	472	505	5 619
	{ 1914	533	514	472	484	492	580	5 378
Ølskat	{ 1915	955	893	826	661	593	621	7 552
	{ 1914	1 113	846	730	656	534	638	7 408
Stempelafgift af	{ 1915	84	80	111	93	100	90	916
Cigaretter	{ 1914	68	90	58	72	86	65	691
Andre Indtægter	{ 1915	72	70	116	56	50	179	897
	{ 1914	26	38	102	43	35	148	692
Tilsammen	{ 1915	3 833	3 171	6 415	5 759	2 798	6 152	50 903
	{ 1914	3 188	2 533	5 971	4 943	2 729	5 765	46 718
Statsbanernes Indtægter								
Personbefordring	{ 1915	2 815	2 260	2 180	2 080	2 030	—	21 645
	{ 1914	2 178	1 724	1 817	1 578	1 923	—	19 157
Gods- og Post-	{ 1915	3 265	3 437	3 662	3 838	3 404	—	31 415
befordring m. v.	{ 1914	2 410	2 971	3 157	2 922	3 118	—	25 587
Tilsammen	{ 1915	6 080	5 697	5 842	5 918	5 434	—	53 060
	{ 1914	4 588	4 695	4 974	4 500	5 041	—	44 744
Postvæsenets Indtægter								
Ved Salg af Fri-	{ 1915	1 451	1 547	1 490	1 600	2 220	1 480	16 055
mærker m. v.	{ 1914	1 197	1 515	1 353	1 333	1 999	1 389	14 947

laanet af ⁹/7 1915 og 16,0 Mill. Kr. af Laanet af ²/11 1914. Men herudover bærer Forslaget — saa lidt som Tilfældet var med Finansloven — ikke Vidne om de overordentlige, af Verdenskrigen fremkaldte Forhold.

¹⁾ 1916 og 1915.²⁾ For Statsbanerne April—December.

Med Hensyn til Skattelove i den her behandlede Periode skal følgende anføres: Den i 53. Bind, S. 481 og 485 omtalte Lov om en særlig Stempelafgift ved Omsætning af offentlige Værdipapirer („Børsskatten“) stadfæstedes under ²⁰/₁₂ 1915, jfr. Bkg. ²¹/₁₂ 1915, idet dog Stemplet forhøjedes til 40 Øre for hver 200 Kr. af Papirets Værdi, hvorhos der indsattes en ny § (25), hvorved Stemplet af Aktier og Andelsbeviser (L. ¹⁸/₅ 1911, § 86) forhøjedes til 1 ⁰/₀. Ialt antages Skatten at ville give 2 Mill. Kr. — Ifølge Ansættelserne til Indkomst- og Formueskat efter de nye Satser af ¹⁰/₅ 1915 er disse to Skatter tilsammen for 19¹⁵/₁₆ ansat til at give 27 Mill. Kr. mod 21 for 19¹⁴/₁₅, medens den overordentlige Indkomstskat (L. ¹⁰/₅ 1915) anslaaes til et Provenu af 6 Mill. Kr.¹⁾ Løvrigt foreligger i Øjeblikket til Forhandling for Rigsdagen det af Indenrigsminister Rode den ¹⁷/₁ 1916 i Folketinget fremsatte Forslag til Lov om Bidrag af Skibsfarten til Foranstaltninger i Anledning af Dyrtiden, men da dette Forslag „ikke tilsigter hverken en Beskatning af Skibsrummet eller af Skibsfartens Overskud²⁾“, men en direkte Beskæring af Fragtsatserne“, skal det blive nærmere omtalt nedenfor under „Handel og Samfærdsel“ (S. 100). Derimod skal det her nævnes, at Finansministeren den ²⁸/₁ 1916 i Folketinget fremsatte Forslag til ændret Affattelse af den overordentlige Indkomstskat af ¹⁰/₅ 1915. Ifølge Forslaget skal Personers Indtægter paa 6 000 Kr. (tidligere 8 000) og derover falde ind under denne Lovs Bestemmelser, forsaavidt saadanne Indtægter er større end Gennemsnittet af Treaaret 19¹²/₁₃—19¹⁴/₁₅. Forslaget tilsigter saaledes en ren Merindtægtsskat og forlader den af Rigsdagen i den tidligere Lov indsatte „Krigskonjunktur“-Bestemmelse, der gik ud paa, at hvis den skattepligtige overfor Finansministeriet kunde godtgøre, at ingen Del af hans Merindtægt skyldtes Krigsforholdene, faldt han ikke ind under Loven. Skattesatsen er stigende med Merindtægt og samlet Indtægt fra 1 ⁰/₀ for Merindtægter af 2—4 000 Kr. paa samlede Indtægter af 6—8 000 Kr. til 20 ⁰/₀ for 90—100 000 Kr. Merindtægt og 100 000 Kr. og derover samlet Indtægt

¹⁾ Rigsdagstidende 19¹⁵/₁₆, Folketinget Sp. 2909.

²⁾ Rigsdagstidende 19¹⁵/₁₆, Folketinget Sp. 2383.

samt 21 % for Merindtægter paa 100—200 000 Kr. stigende med 1 % for hver 100 000 Kr. indtil 30 % for Merindtægter paa 1 Mill. Kr. og derover. For Selskaber med en Kapital paa 50 000 Kr. og derover udredes Skatten paa følgende Maade: Naar den skattepligtige Indkomst udgør indtil 8 % af Kapitalen er Skatten 8 % af Merindtægten stigende til 20 % af Merindtægten, naar Indkomsten udgør 20 % eller derover af Kapitalen. Mindre Selskaber og udenlandske Foreninger og Selskaber beskattes som Personer, dog med mindst 10 % af Merindtægten. — Ifølge Lov ^{22/12} 1915 behøver Toldloven, Lov om Indkomst- og Formueskat m. fl. Afgiftslove ikke at forelægges Rigsdagen til Revision før Udgangen af 1917.

Med Hensyn til den Lovgivning, der angaar Dyrtids-hjælp til Statens Tjenestemænd og de offentlige Understøttelser skal følgende anføres: Den ^{28/1} 1916 fremsatte Finansministeren i Folketinget Forslag til Lov om Dyrtids-hjælp for visse Pensionister. Ifølge Forslaget skal Pensionister med en samlet Indtægt paa indtil 1000 Kr. nyde godt af Hjælpen, hvis Størrelse falder fra 125 gennem 100, 75 og 50 Kr., eftersom Indtægten er henholdsvis under 400 Kr., 400—600 Kr., 600—800 Kr. og 800—1 000 Kr. Enker faar et noget mindre Beløb. Loven er beregnet at ville kræve en Udgift paa 700 000 Kr. — Under ^{27/10} 1915 stadfæstedes Lov om Understøttelse til Børn af Enker (53. Bind, S. 484), og ved Cirkulære af ^{6/11} 1915 henstillede Indenrigsministeriet til Kommunalbestyrelserne at forhøje Alderdoms-Understøttelserne, jfr. Indm. Cirk. ^{23/12} 1915. — Den betydningsfuldeste Lov paa dette Omraade er dog den under ^{22/12} 1915 stadfæstede Lov om kommunale Foranstaltninger i Anledning af Dyrtiden og om Dækning af overordentlige kommunale Udgifter¹⁾, jfr. Indm. Cirk. af ^{10/1} 1916. Ifølge denne Lov aabnes der Kommunerne Adgang til med Støtte fra Statskassen at træffe Foranstaltninger til at modvirke

¹⁾ Jfr. ogsaa Forslaget med dertil hørende Bilag i Rigsdagstidende ^{1915/16}, Tillæg A, Sp. 2559 ff. — I Anledning af dette Lovforslags Forelæggelse afholdt „Erhvervsorganisationerne“ (Grosserer-Societetet, Industriraadet, de forskellige Fællesrepræsentationer m. fl.) den ^{6/12} 1915 et Protestmøde paa Københavns Børs.

Dyrtidens Følger, saavel ved direkte Pengehjælp som ved Forsyning med Naturalier uden Betaling eller til nedsat Pris til uformuende eller mindre bemidlede Beboere i Kommunen. Desuden kan der ydes Tillæg til Enkeunderstøttelserne og til løbende Understøttelser fra Arbejdsløsheds- og Sygekasse m. v. Den nærmere Fortolkning af Udtrykkene „uformuende eller mindre bemidlede“ er saaledes overladt Kommunalbestyrelserne, der angaaende de herhenhørende Foranstaltninger iflg. Lovens § 4 skal forhandle med den lokale Prisregulerings-Kommission og med den kommunale Hjælpekasses Bestyrelse; eventuelt kan Indenrigsministeren foranledige, at en saadan Forhandling omfatter flere Nabokommuner¹⁾. Foranstaltninger af den her nævnte Art kan Kommunalbestyrelserne uden Samtykke fra højere Myndighed iværksætte i 19^{15/16} og i de 7 første Maaneder af 19^{16/17}, og Udgifterne maa for begge Regnskabsaar tilsammen ikke overstige 8^{1/2} Kr. (med Indm. særlige Tilladelse 10 Kr.) pr. Indb. i Kommunen. Til Dækning af de saaledes foranledigede Udgifter stiller Staten 15 ⁰/₁₀ af den overordentlige Indkomstskat i 19^{15/16} og 19^{16/17}, dog tilsammen i de to Aar mindst 5 Mill. Kr., hvoraf ¹/₂ Mill. fordeles til samtlige Kommuner efter særlige Regler, medens de øvrige 4¹/₂ Mill. fordeles til de Kommuner, der har Udgifter efter denne Lov, i Forhold til deres Folketal. Endvidere yder Staten et Tilskud, der udgør Halvdelen af Kommunens Udgifter udover, hvad der dækkes af de 4¹/₂ Mill. Kr. Dette Tilskud kan dog ikke for 19^{15/16} og 19^{16/17} tilsammen overstige 3¹/₂ Kr. pr. Indbygger i Kommunen. Medens Statstilskudet alene tilstaas til de foran nævnte Udgifter, kan den Tillægsskat, som Loven tillader Kommunerne at udskrive foruden til Dækning af Dyrtidsforanstaltningerne ogsaa anvendes til Dækning af Dyrtidshjælp til kommunale Tjenestemænd o. l., til de ekstraordinære Hjælpekasseunderstøttelser (Indkaldtes Familier, ekstraordinær Arbejdsløshed og Enkeunderstøttelserne), til Forhøjelserne af Alderdomsunderstøttelsen og til Udgifter ved Garanti i Anledning af Udlevering af Rug fra Statens Lagre til Bagere og Møllere. Tillægsskatten udskrives som en procentvis

¹⁾ Jfr. ogsaa Indm. Cirk. af ⁶/₁₁ 1915 om Møder mellem de kommunale Kommissioner ang. Foranstaltninger mod Dyrtiden m. v.

lige stor Forhøjelse af samtlige kommunale Skatter, samt som et Tillæg til Aktieselskabers Skat paa indtil 1 % af den skattepligtige Indtægt. Forhøjelserne af den personlige Kommuneskat maa dog ikke ramme Indtægter under det skattefri Minimum (800 Kr. i Hovedstaden, 700 Kr. i Provinsbyerne og 600 Kr. paa Landet). I Hovedstaden opkræves Tillægsskatten endvidere som en 25 %'s Forøgelse af den kommunale Formueskat i disse Kommuner. Skatteydere, der flytter til Kommuner med lavere Skattebidrag, skal svare Fraflytningskommunen Forskellen, en Bestemmelse, der altsaa tilsigter at hindre Dannelsen af „Skattely“. Ved denne Lov ophæves Lov af ²/₁₀ 1914 om Understøttelse af Hjelpekasserne¹⁾ i Anledning af ekstraordinær Arbejdsløshed samt Lov af ²⁷/₁₀ 1915 om Enkeunderstøttelserne. Disse Understøttelser falder nu ind under nærværende Lov. Det til 250 000 Kr. fastsatte Statstilskud til Hjelpekassernes ordinære Understøttelser bortfalder for 19¹⁵/₁₆ og 19¹⁶/₁₇, idet i disse Aar Statstilskudet udgør ¹/₃ af det Tilskud, Kommunen har ydet Hjelpekassen. — Angaaende de Foranstaltninger, der i Henhold til Dyrtidsloven er iværksatte i Hovedstaden, skal følgende anføres: Den ²²/₁₂ 1915 vedtog Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse i de 3 Maaneder fra ¹/₁ — ¹/₄ 1916 at uddele Rabatmærker til Indkøb af Mælk. Rabatten udgjorde 6 Øre pr. l og Mærkerne kunde erholdes af Folk med under 1 950 Kr. aarlig Indtægt og med Børn under 3 Aar, eller til hvis Husstand der hører diegivende Mødre. Mærkerne uddeltes efter at der var præsteret Attest fra Hjelpekassen eller lign. samt fra Rodemesteren. Endvidere udsendtes der ¹/₂ 1916 Meddelelse om, at enhver der har Børn under 14 Aar og hvis Indtægt er under 1 750 Kr. om Aaret, kan oppebære en ugentlig Dyrtidshjælp paa 1 Kr. pr. Barn i 12 Uger fra ¹/₂ 1916 at regne. Beløbet udbetales i 3 Gange for 4 Uger ad Gangen i Værdimærker à 50 Øre, som kun kan anvendes ved Indkøb af de vigtigste Levnedsmidler, f. Eks. Brød, Flæsk, Fedt, Margarine, Kartofler, Kaal, Mel, Gryn, Sukker o. l. samt til Brændsel og til Betaling af Husleje. Ogsaa disse Mærker udleveres

¹⁾ Ved Lov ²²/₁₂ 1915 forlænges Lov af ⁷/₈ 1914 om Understøttelse gennem Hjelpekasserne, til de Indkaldtes Familier (Statstilskud ²/₃) til ³¹/₁₂ 1916.

efter nærmere Attestation. Mærkerne indløses af Kommunes Kasse og for Februar udleveredes ca. 200 000 Mærker i København. Endvidere bliver der iværksat en Børnebespisning for Børn imellem 3 og 7 Aar af Forældre, hvis Indtægt er under 2 000 Kr., altsaa en noget højere Grænse end til Dyrtidshjælpen. Disse tre Grupper af Foranstaltninger er for København og Frederiksberg tilsammen kalkuleret til 410 000 Kr. for Mælkebilletter, 1 296 000 Kr. i Dyrtidshjælp og 360 000 Kr. til Børnebespisning, hvortil kommer 200 000 Kr. til Skolebespisning, 400 000 Kr. i Tilskud til Arbejdsløshedskasserne, 525 000 Kr. til Sygekasserne og i Forbindelse hermed 20 000 Kr. i Henhold til Fattiglovens § 63, 100 000 Kr. til Enkeunderstøttelser, 700 000 Kr. til Understøttelsesforeningen og 323 000 Kr. til Regulering af Brødpriser, ialt 4,8 Mill. Kr. — Det skal endelig i denne Sammenhæng anføres, at Københavns Borgerrepræsentation for Tidsrummet November 1915—Marts 1916 inkl. yderligere har bevilget 750 000 Kr. til den af Understøttelsesforeningen ledede Understøttelse til Indkaldtes Familier. Der er herved siden Krigens Udbrud til dette Formaal i alt bevilget 2 870 000 Kr. Endvidere har Indenrigsministeriet ved Cirk. ^{30/11} 1915 ligesom Tilfældet var ved Cirk. ^{16/12} 1914 bemyndiget de kommunale Bestyrelser til at indrømme de til Sikringsstyrken indkaldte Værnepligtige Adgang til Eftergivelse af eller Nedsættelse i saavel den personlige Kommuneskat som Indkomstskatten til Staten.

Børsforhold og Pengevæsen.

I den her behandlede Periode er Tilstandene paa Fondsbørsen, saaledes som det vil ses af Tabel II, faldne til Ro efter Eftersommerens hidsige Spekulation. Hvad der særlig har præget Kapitalmarkedet, har været den stærke Tilbagevandring af danske Værdipapirer fra Udlandet. Noget nøjagtigt Tal herpaa har man ikke¹⁾, og det synes iøvrigt

¹⁾ I Berl. Tid. for ^{1/1} 1916 anslaaar Statsgældsdirektør P. O. A. Andersen Beløbet til 180 Mill. Kr. siden Krigens Udbrud, medens Re-Nationaløkonomisk Tidsskrift. LIV.

Tabel II. Kjøbenhavns Børskurs¹⁾ (Køber) for offentlige Værdipapirer.

		Jul 1914	Nov. 1914	Marts 1915	Nov. 1915	Decbr. 1915	Jan. 1916	Febr. 1916
Obligationer.								
4 ¹ / ₂ %	Husejer Kreditk. 2 A. 1 S.	95 ¹ / ₂	89 ¹ / ₂	89 ¹ / ₄	89 ¹ / ₂	89 ¹ / ₄	87 ¹ / ₂	84
4	— — — 2 A. 2 S.	88 ¹ / ₄	—	83	79	78 ¹ / ₄	73	72 ³ / ₄
4 ¹ / ₂	Kbhns. Kreditforen. 5 S.	95 ¹ / ₂	—	89 ¹ / ₂	89 ¹ / ₂	89	87	83 ³ / ₄
4	— — — 3 S.	90 ¹ / ₄	—	—	79 ³ / ₄	78	76	73 ¹ / ₄
4 ¹ / ₂	Østifternes — 7 S.	96 ¹ / ₂	91 ¹ / ₂	93	92 ¹ / ₂	91 ³ / ₄	90	88
4	— — — 10 S.	89 ³ / ₄	83 ¹ / ₂	85	84 ³ / ₄	83 ¹ / ₂	82 ¹ / ₄	80
4 ¹ / ₂	Kreditk. f. Landejend. 6 S.	96 ¹ / ₂	92	94	94	94	93 ¹ / ₂	92
4	— — — 4 S.	91	—	—	—	—	—	—
3 ¹ / ₂	konv. Jydske Land- ejendomme 5 S.	84 ¹ / ₂	—	79 ¹ / ₂	76 ¹ / ₄	77 ¹ / ₄	72 ³ / ₄	71 ¹ / ₂
4 ¹ / ₂	Jydske Landejend. 6 S.	95 ³ / ₄	91 ¹ / ₄	91 ³ / ₄	90 ¹ / ₂	89 ³ / ₄	88	87 ¹ / ₂
4	— — — 6 S.	89 ¹ / ₄	—	84 ³ / ₄	82 ¹ / ₄	81 ¹ / ₂	80 ³ / ₄	80
3 ¹ / ₂	— — — 5 S.	84 ¹ / ₄	—	79 ¹ / ₂	76 ¹ / ₄	77	72 ¹ / ₂	71 ¹ / ₂
4 ¹ / ₂	Ny jydske Købstads- Kreditforen. 7 S.	96	—	91 ³ / ₄	92	91 ¹ / ₂	88 ¹ / ₂	88
4	— — — 7 S.	88 ³ / ₄	—	84 ¹ / ₄	83 ¹ / ₂	82	80	81
4 ¹ / ₂	Vest- og sønderjyske Kreditforen. 7 S.	95 ³ / ₄	—	91 ¹ / ₄	90 ¹ / ₂	90	88 ¹ / ₄	87 ¹ / ₄
5	industr. Kreditforen.	96 ¹ / ₂	—	90 ¹ / ₂	93 ¹ / ₄	92 ¹ / ₂	92	91 ¹ / ₂
4 ¹ / ₂	Kbhns. Hypotekforen. 2 S.	87 ¹ / ₂	—	80	82	80 ¹ / ₂	80	79 ¹ / ₂
5	— — — 2 S.	94	—	87	89 ¹ / ₄	89	87 ¹ / ₄	86 ¹ / ₂
4 ¹ / ₂	Komm. Kreditforening ..	—	—	—	91 ³ / ₄	91 ¹ / ₂	91	90 ¹ / ₄
Aktier.								
	Nationalbanken	149	136	143	141 ³ / ₄	140 ¹ / ₂	137	137
	Privatbanken	106 ¹ / ₄	95	102	118 ¹ / ₂	117 ³ / ₄	118	119 ¹ / ₂
	Den danske Landmandsbank ...	134 ¹ / ₄	—	131 ¹ / ₂	144	141 ¹ / ₂	137 ³ / ₄	138 ³ / ₄
	Kbhns. Handelsbank	141 ³ / ₄	132	142 ¹ / ₄	155	151 ³ / ₄	148 ³ / ₄	147 ¹ / ₂
	Revisionsbanken	111 ¹ / ₄	—	104	126 ³ / ₄	127	126 ¹ / ₂	132 ¹ / ₄
	Kbhns. private Laanbank	110 ¹ / ₄	100	108	116 ³ / ₄	116	115 ¹ / ₄	116 ¹ / ₂
	Kbhns. Telefon A/S	105 ¹ / ₄	—	101 ³ / ₄	106 ¹ / ₂	106	106	107 ¹ / ₂
	De danske Sukkerfabrikker	213	217	238	268	254 ³ / ₄	244	239 ³ / ₄
	Burmeister og Wain	84 ³ / ₄	73	92 ¹ / ₂	128 ¹ / ₄	120 ¹ / ₂	126 ³ / ₄	132 ¹ / ₂
	Det forenede Dampskibsselskab.	107 ¹ / ₂	93	114 ¹ / ₂	224	213	223 ¹ / ₂	213 ³ / ₄
	Dampskibsselskabet Danmark ..	91 ¹ / ₂	81	123 ³ / ₄	252	248	249 ¹ / ₂	237 ¹ / ₄
	— Norden ...	94 ³ / ₄	85 ¹ / ₂	124 ¹ / ₂	246 ³ / ₄	239 ¹ / ₄	242	233 ³ / ₄
	— Carl	102 ¹ / ₂	91	127 ¹ / ₂	267 ³ / ₄	266 ¹ / ₂	273 ¹ / ₄	271
	— Dannebrog.	112 ¹ / ₄	97	148 ¹ / ₂	287 ¹ / ₂	288 ¹ / ₄	294 ³ / ₄	288 ³ / ₄
	— Skjold	84 ³ / ₄	68	110 ¹ / ₄	249 ¹ / ₄	249	254 ¹ / ₄	259 ³ / ₄
	— Urania	20	18	39 ¹ / ₂	—	—	—	—
	— af 1896 ...	106 ³ / ₄	91	131 ¹ / ₄	263 ¹ / ₄	258 ³ / ₄	266 ¹ / ₂	259 ¹ / ₂
	— Hejmdal ...	114 ¹ / ₄	97	129 ¹ / ₄	285 ³ / ₄	285 ¹ / ₂	293 ¹ / ₄	285
	— Gorm	107 ¹ / ₄	91 ¹ / ₂	133 ¹ / ₂	282 ¹ / ₂	282 ¹ / ₂	292	284
	— Neptun ...	104	89	130 ³ / ₄	263 ³ / ₄	258 ¹ / ₄	266 ³ / ₄	260

¹⁾ De anførte Kurser gælder den første Notering i hver Maaned. Børsen lukkedes d. 1. Aug. 1914, de følgende Kurser er uofficielle.

Tabel II (fortsat).

	Juli 1914	Nov. 1914	Marts 1915	Novbr. 1915	Dee. 1915	Jan. 1916	Febr. 1916
Aktier.							
Det dansk-russ. Dampskibsselsk.	69 ¹ / ₂	55	78	141	136 ¹ / ₂	144 ¹ / ₂	145 ³ / ₄
Det østasiatiske Komp.	130 ¹ / ₂	124	141	261 ¹ / ₄	245	272 ¹ / ₄	276 ³ / ₄
Crome og Goldschmidt	66	66	63	93	99	100 ¹ / ₂	97 ¹ / ₂
Nordisk Textil Fabrik	71 ¹ / ₄	—	68 ¹ / ₂	76	79	95 ³ / ₄	108
M. J. Ballins Sønner	219	210	265 ¹ / ₄	288 ¹ / ₄	295	341 ¹ / ₂	340 ³ / ₄
De danske Spritfabriker	182 ¹ / ₂	160	171 ¹ / ₄	183 ¹ / ₄	182	185 ¹ / ₂	187 ³ / ₄
Kbhns. Dampmøller	210 ¹ / ₂	192	210 ¹ / ₂	232	224 ¹ / ₂	222	236
De forenede Bryggerier	202 ³ / ₄	169	147	148 ¹ / ₂	148	141 ¹ / ₄	153 ³ / ₄
Helsingørs Jernskibs- og Maskin- byggeri	122	120	—	—	200	200	—
Frederiksholms Teglværk	—	—	59 ¹ / ₂	73 ³ / ₄	68 ¹ / ₄	63	63
De forenede Papirfabriker	181	154	144	157	156 ¹ / ₂	156	163
Carl Lund	—	—	148	222 ¹ / ₂	227	266 ¹ / ₂	282
Glud og Marstrand	146	—	140 ¹ / ₂	183 ³ / ₄	180	190	180
Nordisk Kabel- og Traadfabrik	101 ¹ / ₂	88 ¹ / ₂	100	119	115	125 ³ / ₄	120 ¹ / ₂
H. E. Gosch & Co.'s Tændstikfabr.	66 ¹ / ₂	—	60 ¹ / ₂	87	88 ¹ / ₄	94 ¹ / ₄	93
Dansk Svovlsyre- og Superfosfat- fabrik	243	225	262 ³ / ₄	313	310 ¹ / ₂	330 ¹ / ₄	328 ¹ / ₂
Det Danske Kul Comp.	214 ¹ / ₂	183	191 ¹ / ₄	279 ¹ / ₄	282 ¹ / ₂	322 ¹ / ₂	312 ³ / ₄
Kbhns. Flydedok og Skibsværft	107 ¹ / ₂	107	122	144	143	149	—
Danske Vin- og Konserverfabrik	113	128	147	182 ³ / ₄	178 ¹ / ₂	184	179 ¹ / ₄

Tabel III. Kjøbenhavns Sparekasses og Bikubens Maanedsopgørelse.

	31. Aug. 1914	30. Nov. 1914	31. Marts 1915	31. Okt. 1915	30. Nov. 1915	31. Dec. 1915	31. Jan. 1916
Sparekassen for Kbh. og Omegn	1000 Kr.	1000 K.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.
Indbetalinger	3 403	3 100	4 922	5 298	3 990	6 831	6 808
Udbetalinger	5 779	3 349	5 077	5 176	4 167	6 796	5 687
Sparekassebeholdning	99 300 ¹⁾	98 881	100 465	101 065	100 888	100 923	102 044
Bikubens Spare- kasse							
Indbetalinger	2 141	1 961	2 992	3 194	2 720	4 170	4 669
Udbetalinger	6 448	1 739	2 961	2 877	2 359	4 221	3 528
Sparekassebeholdning	60 952	63 020	65 512 ¹⁾	66 759	67 119	67 069	68 210

¹⁾ inkl. Renter.

Tabel IV. Københavns Vekselkurser

		Oktober				November			
		6.	13.	20.	27.	5.	12.	19.	26.
Hamburg	f1915	79.20	78.50	78.00	77.80	76.65	76.25	74.60	73.00
Reichsmark a/v	f1914	88.70	86.50	86.00	85.25	84.00	"	85.00	"
London	f1915	18.12	17.97	"	17.70	17.48	17.48	17.37	17.20
Lstr. a/v	f1914	18.75	18.85	18.90	"	18.05	"	19.00	19.05
Paris	f1915	67.00	66.50	"	65.75	64.50	63.00	"	62.25
Franc a/v	f1914	75.00	"	76.00	"	"	"	"	77.00
Amsterdam	f1915	159.00	"	"	160.00	"	"	157.00	155.00
Fl. a/v	f1914	161.00	164.00	162.00	"	"	"	163.00	"
Petrograd	f1915	136.00	134.00	133.00	"	126.00	124.00	122.00	121.00
Rubler a/v	f1914	189.00	180.00	"	"	"	"	"	"
Wien	f1915	57.00	56.00	"	"	"	55.00	54.00	53.00
Kroner a/v	f1914	73.50	72.00	"	"	"	"	"	"
New-York	f1915	388	389	388	390	385	381	378	373
Dollars a/v	f1914	385	389	387	352	393	392	398	400
Nationalb.s	f1915	¹⁰ / ₇ : 5	"	"	"	"	"	"	"
Diskonto	f1914	¹¹ / ₈ : 6	"	"	"	"	"	"	"

" betyder, at Noteringen er uforandret.

som det stærke Udbud fra Tyskland nu er ved at ebbe ud, medens der samtidig sker en betydelig Hjemvendning fra Frankrig¹⁾. Foruden af disse Tilbagestrømninger har Fondsbørsen været præget af de forskellige Skatteforslag (Merindtægtsskatten og Skibsfartsafgiften), medens Vedtagelsen af „Børsskatten“ neppe gjorde noget dybere Indtryk. Endvidere har vel ogsaa Uroen om de mange i dette Foraar udløbende Arbejderoverenskomster sat sit Spor, men alt i alt har Forholdene været rolige.

Langt ujævnere har Valutamarkedet været. Som Tabel IV viser har Hovedtendensen været Nedgang i alle

daktør C. Thalbitzer i Finanstidende for ²⁸/₁₂ 1915 angiver 220 Mill. Kr. — Bortset fra Statslaanene er der iflg. Greens og Steins Børstabeller i 1915 offentlig udbudt for 24¹/₈ Mill. Kr. Aktier og for 2 Mill. Kr. Obligationer i forskellige Erhvervsforetagender m. v.

¹⁾ Finanstidende ⁹/₂ 1916.

og Nationalbankens Diskonto.

December					Januar ¹⁾			
3.	10.	17.	24.	31.	7.	14.	21.	28.
70.25	72.75	70.10	70.15	69.00	65.75	69.50	68.15	67.50
"	87.50	87.75	87.40	87.50	87.25	87.00	87.15	87.25
16.00	17.75	17.80	17.35	17.30	17.20	17.55	"	17.58
19.20	"	"	"	"	"	"	19.25	"
"	64.00	63.25	63.50	63.00	62.25	63.25	63.50	"
77.50	"	"	"	"	"	"	"	"
152.00	159.00	161.00	"	"	164.50	164.00	164.50	160.50
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	120.00	118.00	120.00	115.00	114.00	"	"	"
"	175.00	172.00	"	"	"	170.00	172.00	"
51.50	53.50	50.00	49.50	49.00	48.00	"	"	"
71.00	"	"	"	"	70.50	"	"	"
367	380	376	374	"	372	373	375	"
"	"	402	"	"	404	405	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	⁶ / ₁ : 5 ¹ / ₂	"	"	"

Valutaer (bortset fra Fl.). Men der har fundet Svingninger Sted, dels fremkaldt af Spekulationen²⁾, af Guldsejlinger, af f. Eks. Tysklands Forsøg paa at mindske Importen af og Priserne paa Kreaturer og Kød, af et svagt hjemligt Obligationsmarked, der vanskeliggjorde Salg her osv. De Hovedbegivenheder, der har fundet Sted paa dette Omraade i den her behandlede Periode har iøvrigt i tidsmæssig Følge først været Agioen paa de danske Sedler i Sverige og Norge. Den ⁹/₁₀ 1915 begyndte den svenske og den ¹²/₁₀ den norske Bank at beregne en Agio paa ³/₄ ⁰/₁₀ paa danske Sedler. En Suspension af Sedlernes Indløselighed i Forbindelse med Udførselsforbudet mod Guld maatte under en for os ugunstig Betalingsbalance naturligt medføre

¹⁾ 1916 og 1915.

²⁾ Til Modarbejdelse af Spekulationen bestemtes det ved kgl. Resolution af ²²/₁₂ 1915, at der paa Københavns Børs skulde noteres Vexelkurser daglig i Stedet for med to Dages Mellemrum.

Tabel V. Nationalbanken

	30. Oktober	
	1915	1914
	1000 Kr.	1000 Kr.
Aktiver.		
1. Laan i faste Ejendomme	1 466	1 485
2. Laan paa Panteobligationer	874	1 691
3. Laan paa Børspapirer	14 617	17 342
4. Jernbanelaan til Kommuner, Lov ¹⁰ / ₄ 1895.	3 532	3 634
5. Finansministeriet i Debet	—	—
6. Udlaan med Statens Garanti	—	—
7. Afviklingskassen af 1910	2 217	25 831
8. Veksler paa Indlandet	48 895	80 497
9. — - Udlandet	944	3 207
10. Danske Statsforskrivninger	18 644	1 919
11. Andre danske Obligationer	8 636	1 716
12. Udenlandske Statsobligationer	10 491	8 403
13. Korrespondenter i Udlandet	59 814	24 029
14. Tilgodehavende i Sveriges Riksbank, Norges Bank og Deutsche Reichsbank	4 654	26 913
15. Beholdning af norske og svenske Sedler ...	576	254
16. Guld i Mønt og Metal	106 496	69 030
17. Sølv mønt og anden Skille mønt	4 444	3 182
18. Forskellige Debitorer	13 353	4 439
19. Bankbygningerne	2 095	1 838
20. Konto for Intrader	—	—
Tilsammen...	301 748	275 410
Passiver.		
21. Seddelcirkulationen	231 479	224 178
22. Konto Kurant	6 624	6 504
23. Bank Sola Veksler	151	106
24. Indlaan	743	35
25. Afviklingskassen af 1910	—	—
26. Paa Anfordring til Sveriges Riksbank, Norges Bank og Deutsche Reichsbank	—	—
27. Forskellige Kreditorer	21 873	3 723
28. Finansmin. Indlaan Lov ¹⁰ / ₄ 1895	3 532	3 634
29. Konto for Intrader	—	—
30. Konto for forventet Tab	500	500
31. Reservefonden	8 324	8 206
32. Aktionærernes Udbytte-Udligningsfond	1 522	1 524
33. Aktionærernes Kapital	27 000	27 000
34. Gevinst i Bankaaret	—	—
Tilsammen...	301 748	275 410

i København, Maanedsbalance.

30. November		31. December		31. Januar	
1915	1914	1915	1914	1916	1915
1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.
1 466	1 485	1 466	1 485	1 466	1 485
826	1 453	671	1 547	751	1 527
13 881	16 721	14 838	13 772	15 812	12 979
3 532	3 634	3 511	3 617	3 480	3 584
—	—	—	—	—	—
2 130	25 904	1 954	26 280	2 683	19 094
43 538	64 862	55 030	63 405	38 346	47 907
684	2 671	1 345	2 510	1 116	2 100
17 843	1 919	15 973	1 919	16 916	1 891
8 636	1 716	8 616	1 713	8 604	1 694
10 490	8 403	11 400	8 403	9 703	8 403
60 482	21 349	38 741	37 162	43 424	35 965
5 272	25 711	—	—	—	—
142	113	134	361	73	314
106 763	78 010	111 318	91 439	111 446	104 794
4 093	3 406	3 092	3 388	3 526	4 090
11 832	4 110	23 313	7 099	25 459	4 352
2 132	1 860	2 138	1 869	2 168	1 922
—	—	—	—	—	—
293 742	263 327	294 540	265 969	284 973	252 101
221 157	211 079	220 450	206 628	213 426	194 020
7 337	4 324	15 458	11 895	11 382	3 950
177	229	17	5	38	17
42	31	93	31	95	30
—	—	—	—	—	—
—	—	9 861	170	6 072	3 570
24 151	6 800	7 765	6 357	13 099	9 667
3 532	3 634	3 532	3 634	3 480	3 584
—	—	—	—	—	—
500	500	500	500	500	500
8 324	8 206	8 324	8 206	8 324	8 206
1 522	1 524	1 540	1 543	1 557	1 557
27 000	27 000	27 000	27 000	27 000	27 000
—	—	—	—	—	—
293 742	263 327	294 540	265 969	284 973	252 101

Tabel VI. De københavnske Bankers Status¹⁾.

	ult. Juli 1914	ult. Aug. 1914	ult. Decbr. 1914	ult. Juli 1915	ult. Decbr. 1915
Passiver					
Folio {herunder Nationalbank Konto Kurant . . . . .}	45.2	46.6	60.8	56.6	88.0
Indlaan	247.8	242.8	245.9	270.2	292.0
Konto Kurant	275.4	277.5	306.2	388.6	439.4
Sparekassaindskud	96.8	91.6	93.5	100.9	104.5
Øvrige Passiver	488.7	542.8	513.6	500.2	553.9
Tilsammen . . .	1153.9	1201.8	1220.0	1316.5	1477.8
Aktiver					
Veksler paa Indlandet	165.2	190.8	164.4	142.9	177.1
Veksler paa Udlandet	24.9	20.0	13.8	14.8	13.7
Udlaan i løbende Regning samt Kassekredit . . . . .}	233.7	229.2	231.8	269.4	299.4
Udlaan mod Pant	156.8	167.2	176.9	184.1	223.8
Konto Kurant	28.9	26.5	30.6	37.6	44.3
Udenlandske Korrespondenter .	42.2	65.0	100.8	114.8	131.2
Obligationer og fremmed Mønt	202.9	202.9	193.1	221.6	239.1
Øvrige Aktiver	299.8	299.7	309.1	332.8	349.2
Tilsammen . . .	1153.9	1201.8	1220.0	1316.5	1477.8

en saadan Agio, som Nationalbanken ønskede „for ikke at komme i en for Pengetrafiken²⁾ urimelig Gæld til Rigsbanken i Stockholm“. Men desuden maatte jo en større dansk Seddelcirkulation til Parikurs i Sverige og Norge i det lange Løb føles som Ydelse af et rentefrit Laan til Danmark³⁾. Agioen har svunget, officielt vist ikke under

¹⁾ Nationalbanken, Landmandsbanken, Privatbanken, Handelsbanken, Laane- og Diskontobanken, Københavns private Laanebank, Haandværkerbanken, Revisionsbanken og Frederiksberg Bank. Oversigten er taget efter Dagbladet „Børsen“.

²⁾ Berl. Tid. ^{11/10} 1915, jfr. ogsaa Prof. Axel Nielsen i samme Blad ^{12/10} samt Diskussionen i Finanstidende.

³⁾ Under ^{24/12} 1915 meddeltes det, at det Beløb rejsende maa føre med sig til Udlandet i møntet Guld eller Sølv er nedsat fra 200 Kr. til 50 Kr., en Følge af de Fordele, Agioen kunde bringe ved Udførsel af Mønt.

96 (4 0/0) og er, medens disse Linjer skrives, gaaet ned til $1\frac{1}{2}$ 0/0. Af direkte Indgreb i Valutahandelen skal endvidere anføres den Monopolisering, Østerrig-Ungarn fra $1\frac{1}{2}$ 1916 indførte, idet al Valutahandel skal gaa gennem den østerrig-ungarske Bank for at hemme Spekulationen og for at det kan kontrolleres, at ingen unødvendige Varer købes. En tilsvarende, om end mindre streng Ordning indførte Tyskland ved Forbundsraadets Beslutning af $28\frac{1}{2}$ 1916, hvorved Valutahandelen henførtes til 26 Banker og Bankhuse under Rigsbankens Kontrol. Og endelig vedtog den svenske Rigsdag den $8\frac{1}{12}$ 1916 en Lov, hvorved Rigsbanken bl. a. kunde fritages for Forpligtelsen til at udlevere Guldmønt til den, der indleverer Guld, hvorved Banken altsaa praktisk talt faar Mulighed for at begrænse og kontrollere Guldtillførslen til Sverige. Det er i Øjeblikket ikke muligt helt at overse Aarsager til og Følger af denne Beslutning, men et ganske vigtigt Fingerpeg ligger formentlig i disse Linjer i „Affärsvärlden“ for $9\frac{1}{2}$ 1916: Det måste ju för oss vare et vigtigt interesse att så mycket som möjligt utnyttja våra utländska tilgodehafvanden för att tilltvinga oss likvid i varor i stället för i guld. Denne Udtalelse er vel rettet saa vel mod England, der menes efter at have faaet sin Dollar-Kurs i Orden at ville søge at hæve den skandinaviske Krone-Kurs, som mod Tyskland, der ved Ophævelse af alle Jern- og Kemikalie-Kontrakter m. v. efter Regeringens Ordre og en derefter iværksat overordentlig Prisforhøjelse har søgt at styrke Mark-Kursen. Desuden menes en saadan Foranstaltning at ville hæve Pengenes Værdi og derigennem at ville virke hemmende paa Stigningen i Prisniveauet¹⁾, samtidig med at de overordentlig lave Vexelkurser gør det fordelagtigt at indføre Guld til Salg i Riksbanken²⁾. Ved Forelæggelsen af det ovennævnte svenske Lovforslag meddelte Udenrigsministeren, at der var afsendt Skrivelser til de svenske Gesandter i Kristiania og Kjøbenhavn med det Formaal at søge at faa Norge og Danmark til at foretage lignende Skridt, idet en Suspension af Guldomvexlingen som den vedtagne ikke

¹⁾ Jfr. Prof. Dr. Axel Nielsen i Berl. Tid. $14\frac{1}{2}$ 1916 og Prof. Dr. L. V. Bircks meget læseværdige Afhandlinger i Nationaltidende for 15. og 16. Febr. 1916.

²⁾ Finanstidende $10\frac{1}{2}$ 1916.

uden videre kunde sættes i Kraft i eet af de til den skandinaviske Møntunion hørende Lande¹⁾.

Af Tabel V vil det iøvrigt ses, at Nationalbanken stadig ser sit Metalfond vokse, og af den for første Gang meddelte Tabel VI vil Bevægelsen i nogle Hovedposter paa de københavnske Bankers Status vise Udviklingen fra Krigens Udbrud til ultimo 1915. Stigningen i Indlaan og Konto-Kurant, i Udlaan og i udenlandske Korrespondenter samt Nedgangen i Vexler paa Udlandet giver ganske god Forestilling om vore Pengeforhold og vort Erhvervsliv under Krigen.

Prisregulering og Priser.

Medens Brændselet i den her behandlede Periode ikke har været Genstand for særlige Foranstaltninger (jfr. om Priserne Tabel XI), naaede Prisreguleringskommissionen under ¹⁵/₁₀ 1915 til Ende med sine Overvejelser over „Kornplanen“ for 19¹⁵/₁₆²⁾. I sin Indstilling foreslaar Kommissionen under Henviisning til Skrivelse af ⁸/₇ 1915 (53. Bind S. 493), at den til Landets Forsyning fornødne Mængde Rug og Hvede paalignes Landbruget, hvorefter Resten (formentlig ¹/₅ af Rughøsten) skal kunne frigives til Opfodring³⁾. Resultaterne af den af Det statistiske Departement til dette Formaal foretagne Fordeling foreligger i Indm. Cirk. af ²⁷/₁₁ 1915, jfr. Det statistiske Departements Redegørelse for Beregnings-Principerne (Berl. Tid. ¹³/₁₁

¹⁾ Jfr. Referat af et Interview med Riksbankchefen Moll i Berl. Tid. ¹³/₂ 1916.

²⁾ Jfr. Kommissionens Indstilling til Indenrigsministeriet i Berl. Tid. ¹⁷/₁₀ 1915.

³⁾ Ved Indmin. Bkg. ²⁷/₁₁ 1915 gentoges de tidligere Forbud mod Opfodring af Rug og Hvede. Undtaget er kun 3 ⁰/₁₀ af Høsten 1915 paa hver Ejendom, forsaavidt disse 3 ⁰/₁₀ er af mindre god Kvalitet. Først naar Landbrugeren har svaret det ham iflg. Kornligningen paahvilende Kvantum, kan han erholde det eventuelle Overskud frigivet til direkte Opfodring eller til Bortsalg til Opfodring, jfr. Indmin. Cirk. ⁹/₁₂ 1915. Endvidere henstillede Ministeriet ved Cirk. af ²⁹/₁₂ 1915 til Amterne, at der udvistes megen Varsomhed med at give Tilladelse til Opfodring af Korn, der er angrebet af Brand.

1915). Disse Principer tager iflg. Prisreguleringskommissionens og Landbrugsraadets Fællesindstilling Hensyn til den samlede Kornhøst i hvert Amt, idet jo en rigelig Høst af egentligt Foderkorn (Byg og Havre) vil gøre en forholdsvis større Baandlæggelse af Rug og Hvede mindre følelig. Beregningen er foretaget saaledes, at der paalignes hvert Amt sin Andel i Landets Forsyning. Amtsraadet foretager derefter Fordelingen paa Kommunerne og disse igen paa de enkelte Landbrugere. Som almindelig Regel gælder, at der kun regnes med 90 % af den Mængde, der skulde være tilstede iflg. Høstopgørelsen. Til Støtte ved Fordelingen havde Amtsraadet en af Statistisk Departement foretagen Beregning over, hvad hver Kommune forholdsmæssigt skulde yde. Men denne Beregning behøver Amtsraadet i givet Fald ikke at følge. Kommunalraadene modtog til Hjælp ved deres Fordeling Skemaerne fra Arealtællingen af August 1915, hvorved det altsaa kunde ses, hvor stort et Areal, hver Landbruger havde med Rug og Hvede. — I Prisreguleringskommissionens Indstilling af ¹⁵/₁₀ 1915 fandtes endvidere Forslag til Maximalpriser, der overensstemmende med Indstillingen ved Indm. Bkg. af ¹⁹/₁₀ fastsattes til 18½ Kr. pr. 100 kg Rug (120 fl holl.) og 19 Kr. pr. 100 kg Hvede (130 fl holl.) varierende med den hollandske Vægt, samt 16 Kr. pr. 100 kg Klid af Rug eller Hvede¹⁾. Det var endvidere en Forudsætning for Tilslutningen til Korn-Maximalpriserne fra Landbrugsraadets Side, at der ogsaa fastsattes Maximalpriser for Mel. Dette skete ved Indmin. Bkg. af ³⁰/₁₂ 1915 til 21 Kr. pr. 100 kg groft Rugmel af dansk Rug (af Hensyn til særlige lokale Forhold tillades det Amtmændene eventuelt at fastsætte en lavere Maximalpris) og til 26 Kr. pr. 100 kg Flormel af dansk Hvede. Disse Maximalpriser kommer kun til Anvendelse paa Partier à 20 kg og derover. Amtmændene bemyndiges til om fornødent at fastsætte Maximalpriser for Salg i mindre Partier.

Ligesom Tilfældet var ifjor, har der ogsaa i Aar til

¹⁾ Maximalprisen paa Rug blev herefter den samme, som i sin Tid (53. Bind S. 98) blev foreslaaet af Flertallet i den særlige Vurderingskommission. — De tidligere gældende Maximalpriser var for Rug 19½ Kr. og for Hvede 21½ Kr. pr. 100 kg.

Tabel VII. Korn- og Foderstofmarkedet. (Efter U

Prisen er i Kr. pr. 100 kg		Oktober					November			
		1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	5. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge
Hvede	1915	18.75 ^{b)}	18.50	18.25	"	18.00	18.25	18.50	"	19.00
	1914	16.65	17.10	18.00	19.00	16.65	19.15	20.35	20.00	20.85
Rug	1915	20.70 ^{b)}	20.30	19.70	18.50 ¹⁾	"	"	"	"	"
	1914	20.40	"	21.50	24.50	21.35	21.75	22.25	23.00	23.50
Havre	1915	18.50 ^{b)}	18.35	19.75	20.85	"	20.00	21.75	21.00	24.25
	1914	18.40	19.00	"	21.75	18.00	21.75	24.00	23.75	24.25
Byg, 2r	1915	—	18.25	"	18.50	19.25	19.50	20.35	21.00	22.00
	1914	17.75	"	"	18.50	17.00	19.50	20.25	20.00	20.25
— 6r	1915	—	18.00	"	18.50	18.75	19.00	19.75	20.50	21.50
	1914	17.50	"	"	18.25	16.00	19.00	19.75	"	20.25
Hvedeklid, grove	1915	17.00 ¹⁾	"	"	16.00 ¹⁾	"	"	"	"	"
	1914	14.50	16.25	16.50	16.75	13.50	17.00	17.50	"	"
	1915	17.50	"	"	"	"	"	18.50	18.75	19.50
	1914	—	16.00	—	16.50	13.75	16.75	17.50	"	"
Rugklid, kjøbenh.	1915	17.00 ¹⁾	"	"	16.00 ¹⁾	"	"	"	"	"
	1914	14.50	15.00	15.50	16.00	14.00	16.00	17.50	17.00	17.50
	1915	17.00 ¹⁾	"	"	16.00 ¹⁾	"	"	"	"	"
	1914	13.50	14.00	14.50	15.00	12.50	15.00	16.50	16.00	16.50
Hørførkager, prima,	1915	25.50	"	25.25	26.25	27.25	26.25	27.00	26.50	"
kjøbenhavnske . .	1914	17.25	17.50	19.00	19.75	16.85	19.25	—	21.00	22.00
Soyakager, prima,	1915	20.75	20.85	22.25	23.25	23.75	"	24.75	"	24.05
kjøbenhavnske . .	1914	—	16.35	"	16.50	16.00	16.85	17.25	17.50	17.75
Rapskager, prima,	1915	—	—	—	—	—	—	—	—	—
kjøbenhavnske . .	1914	14.00	14.50	—	—	14.00	—	—	17.50	19.00
Solsikke., prima,	1915	—	—	—	—	—	—	—	—	—
tynde, russiske . .	1914	15.75	16.50	"	16.75	—	17.75	18.00	—	—
Bomuldsfrøk., prm.	1915	20.25	"	21.00	22.00	22.75	"	23.50	"	"
afsk., fra New Orl.	1914	16.00	16.85	16.25	16.70	16.25	17.25	17.50	"	18.00
Majs, prima, kon-	1915	17.45	17.20	17.45	17.80	17.70	17.80	17.95	18.70	19.55
troll., La Plata . .	1914	—	—	—	—	17.75	—	18.50	—	—

" betyder, at Noteringen er uforandret.

¹⁾ Maximalpris. ²⁾ Amerikansk. ³⁾ Ny Høst for denne og følgende Noteringer.

⁴⁾ 1

det. (Efter Ugeskrift for Landmænd).

December				Januar ¹⁾				
1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	5. Uge
"	"	"	"	19.00 ¹⁾	"	"	"	"
"	"	21.10	"	"	"	22.25	22.50	"
"	"	—	—	—	"	"	"	"
"	"	—	—	—	23.50 ²⁾	26.00	28.00	"
25.00	"	24.15	24.40	24.65	"	23.00	24.50	24.00
"	"	"	24.50	"	25.25	28.25	32.00	29.75
22.75	22.25	"	"	"	"	22.50	"	"
21.00	21.75	23.00	23.50	23.75	26.00	28.50	"	"
22.25	22.00	"	"	"	"	22.25	"	"
20.75	21.75	23.00	24.00	"	26.00	28.50	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	17.75	"	"	—	20.00	—	24.00	—
19.50	"	"	19.75	"	"	"	"	20.20
"	18.00	"	18.25	20.00	—	22.00	24.00	25.00
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	18.75	19.00	"	—	20.00	—	24.00	25.00
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	18.00	18.50	"	—	19.50	—	22.00	23.00
27.00	"	28.00	—	28.75	"	28.50	28.00	"
21.00	23.00	24.00	—	—	25.00	"	24.75	27.00
25.00	25.25	25.00	24.75	"	25.25	"	"	25.00
18.75	19.00	20.00	20.25	20.50	20.75	22.50	23.50	24.00
—	—	—	—	—	—	—	—	—
"	—	—	—	17.50	17.75	—	20.00	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
19.50	—	—	—	—	—	—	—	—
23.25	23.75	"	"	"	"	"	23.50	23.75
17.50	"	18.25	19.25	19.50	20.00	21.00	21.50	"
20.10	20.50	21.40	21.00	21.40	"	21.55	22.15	22.20
20.50	—	—	—	—	21.20	22.75	23.25	"

— betyder, at ingen Notering fandt Sted.

¹⁾ 1916 og 1915.

Tabel VIII. Mel og Grynmarkedet (Noteringer)

Priserne er i Kr. pr. 100 kg	Oktober					November			
	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	5. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge
Prima amerik. {1915	36.50	"	"	"	35.50	"	"	"	"
Flormel . . . . {1914	30.00	"	29.00	"	30.00	32.00	"	"	32.50
Bagerimel . . . . {1915	33.00	"	"	"	"	"	"	"	"
{1914	28.50	"	"	"	29.00	30.00	31.00	"	"
Flormel . . . . . {1915	29.00	"	"	"	28.00	"	"	"	"
{1914	24.00	"	"	"	26.50	27.00	29.00	"	"
Sigtet Rugmel . . {1915	32.50	"	"	"	31.50	"	"	"	"
{1914	32.00	"	"	"	"	33.00	"	"	33.50
Ris . . . . . {1915	62.00	"	"	"	65.00	"	"	"	"
{1914	66.00	"	"	"	"	46.00 ¹⁾	"	"	"
Sagogryn . . . . . {1915	69.00	"	"	"	69.50	"	"	"	"
{1914	39.00	"	"	"	"	"	"	"	41.00
Semoulegryn . . . {1915	38.50	"	"	"	37.00	"	"	"	"
{1914	31.50	30.50	"	"	31.00	"	34.00	"	"
Byggryn . . . . . {1915	30.50	"	"	"	30.00	"	"	"	"
{1914	27.50	"	28.00	"	"	28.50	31.00	"	32.50
Havregryn . . . . {1915	51.00	"	"	"	52.00	"	"	"	"
{1914	41.50	"	"	"	45.50	"	51.50	"	"

" betyder, at Noteringen er uforandret.

Stadighed lydt Klager over, at der ikke tilbødes dansk Rug til Salg²⁾, hvorhos der flere Steder fra, da Resultaterne af de foretagne Kornligningsberegninger skulde føres ud i Praxis, klagedes over, at de Mængder, der var regnet med, ikke var til Stede. Hvor det har kunnet lade sig gøre,

¹⁾ Notering mangler for 1ste Kvalitet.

²⁾ Jfr. Indmin. Cirk. af ²⁴/11 1915, hvorved Amtmændene anmodes om at søge at raade Bod paa disse Vanskeligheder ved Bekendtgørelser i Bladene o.l. Desuden gav Ministeriet midt i Jan. 1916 (Berl. Tid. ¹⁴/1 1916) Amtmændene Ordre til ligesom i Fjor at opkøbe Rug paa Statens Regning, dels til Disposition for Møllere og Bagere, dels som Reservebeholdninger (jfr. 53. Bind S. 99).

(Noteringer efter Ugeskrift for Landmænd).

4. Uge	December				Januar ¹⁾				
	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	5. Uge
2.50	36.50	"	"	"	"	37.50	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	35.00	"
"	34.50	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	32.00	34.00	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	30.00	"	"	"	"	31.00	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
3.50	"	"	"	"	"	"	"	35.50	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	48.00	"	"	"	52.00	"	"	53.00
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
1.00	44.00	"	"	"	"	47.00	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	35.00	"	"	"	"	"	"	37.00	"
2.50	34.00	"	"	"	"	"	"	"	"
"	34.00	"	"	"	"	36.50	42.00	"	"
"	56.00	"	"	"	"	"	"	"	"
"	52.00	"	"	"	"	48.00	"	50.00	"

— betyder, at Notering ikke fandt Sted.

Angaaende Maximalpriserne paa dansk Mel, se S. 75.

har man i saadanne Tilfælde tilladt, at der leveredes Hvede i Stedet for Rug²⁾. Desuden har Indenrigsministeriet be- myndiget Amterne til at foretage en Extraligning paa de Kommuner, hvor der er et Overskud af Korn. For de Kommuners Vedkommende, hvor der er for lidt Korn, vil Opfodringsforbudet overhovedet ikke blive ophævet.³⁾

Det var Forudsætningen for „Kornplanen“, at Statens Indkøb af fremmed Rug skulde beløbe sig til ca. 15 000

¹⁾ 1916 og 1915.²⁾ Politiken ^{17/1} 1916.³⁾ Politiken ^{6/2} 1916.

Tabel IX. Den københavnske Notering paa Smør og Æg samt

	Oktober				November					1. Uge
	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	5. Uge	
Kjøbenhavns Smørnotering										
Kr. pr. 50 kg netto $\begin{cases} 1915 \\ 1914 \end{cases}$	164 118	170 121	205 ¹⁾ "	170 118	166 115	" "	168 117	" 120	124	127
Kjøbenhavns Ægnotering										
Øre pr. kg leveret $\begin{cases} 1915 \\ 1914 \end{cases}$	235 145	230 155	225 165	210 175	200 195	205 205	225 "	230 "	250 200	270 "
Andelsslagteriernes Flæske- Notering ²⁾										
Øre pr. kg 1. Kl. $\begin{cases} 1915 \\ 1914 \end{cases}$	160 106	" "	" "	" "	" 104	158 "	" "	" "	" 108	156 110

" betyder, at Noteringen er uforandret.

Tons, og af Hvide til ca. 10 000 Tons. Heraf var ved Udgangen af 1915 noget under Halvdelen ankommet.

Iflg. Indmin. Bkg. af $14\frac{1}{2}$ 1916 vil der i Dagene fra 21. til 28. Februar være at afholde en ny samlet Optælling af Landets Beholdninger af Korn og Mel, Roer, Foderstoffer, Frø m. v. i Forbindelse med en summarisk Kreaturtælling, hvorved der altsaa vil blive Mulighed for at komme til Kundskab om, hvorledes Stillingen alt i alt er.

Rugbrødsprisen blev fra $1\frac{1}{11}$ 1915 nedsat til 89 Øre pr. 4 kg i Hovedstaden, en Nedsættelse, der svarede til den Nedgang, der skete i Maximalprisen paa indenlandsk Rug, og som fra Fabrikanternes Side ledsagedes af den Forudsætning, at de skulde have amerikansk Rug udleveret til 21 Kr. pr. Td. efter en lignende Ordning som hidtil, hvor altsaa Stat og Kommuner deltager i den herved forvoldte Udgift, saaledes at Kommunerne dækker indtil 2 Kr. pr. Td. af Statens eventuelle Tab. Den saaledes aftalte Rugbrødspris er gældende indtil $1\frac{1}{5}$ 1916.

¹⁾ Noteringen er suspenderet, i Stedet for ansættes et Afregningstal i Samraad med Statistikudvalget.

²⁾ Siden $10\frac{10}{10}$ 1916 sættes en for hele Landet fælles Notering for Slagterisvin.

Æg samt danske Andelsslagteriers Notering paa Flæsk.

December				Januar ¹⁾				
1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	5. Uge
"	159	152	142	136	"	140	"	"
127	132	133	"	"	"	135	132	128
270	"	255	250	"	220	"	200	175
"	"	"	"	"	"	"	190	180
156	152	"	—	"	154	"	"	"
110	"	"	"	116	"	122	124	122

— betyder, at ingen Notering fandt Sted.

Med Hensyn til Foderkorn og -stoffer skal det meddeles, at der er blevet givet Tilladelse til Anvendelse af Byg og Kartoffler til teknisk Brug, paa Betingelse af, at de paagældende industrielle Virksomheder paa Forhaand tilsikrer Import af et tilsvarende Kvantum Foderkorn. Endvidere er der givet Tilladelse til Udførsel af ca. 8 000 Tons Maltbyg til Norge mod Kompensation i Varer, vi her har Brug for (Norgesalpeter, Sild m. v.).²⁾ En Henvendelse fra Husmandsforeningerne om Maximalpris paa Byg fandt ikke Tilslutning i Landbrugsraadet og i Prisreguleringskommissionen, idet et Flertal begge Steder frygtede, at dette skulde hemme Majstilførslen og formindske Udbudet af Byg og saaledes virke mod sin Bestemmelse. Da Priserne senere var stigende, udsattes Spørgsmaalet. Indenrigsministeriet indkaldte derhos ligesom ifjor Kontrakter m. m. vedrørende udenlandsk Byg, Majs og Bomuldsfrøkager (Bkg. ^{21/12} 1915). De til disse Kontrakter svarende Varepartier maa ikke sælges til Udlandet m. v. Og Resultaterne af denne Foranstaltning ønskede man ogsaa at afvente saavel som For-

¹⁾ 1916 og 1915.

²⁾ Berl. Tid. ^{10/11} og ^{12/11} 1915.

Tabel X. Kreaturmarkedet ved Køben-

havn

pr. 50 kg slagtet Vægt med tilhørende Slag- teriaffald		Oktober				November					1. Uge
		1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	5. Uge	
Kvier og Stude		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1. Kvalitet	{ 1915	111	113	108	"	109	"	"	105	109	105
	{ 1914	57	59	57	"	"	59	60	59	"	60
2. —	{ 1915	92	93	89	"	90	"	"	88	92	89
	{ 1914	51	"	49	"	"	51	"	"	"	52
3. —	{ 1915	81	86	78	"	80	"	"	78	82	81
	{ 1914	45	"	42	"	"	43	"	"	"	"
Unge Køer											
1. Kvalitet	{ 1915	111	113	108	"	109	"	"	104	106	102
	{ 1914	53	55	54	"	"	55	56	"	55	57
2. Kvalitet	{ 1915	92	93	89	"	96	"	"	87	89	87
	{ 1914	44	"	"	"	"	45	47	"	"	48
Ældre Køer											
1. Kvalitet	{ 1915	105	108	103	98	100	"	"	95	99	93
	{ 1914	48	50	49	"	"	53	54	53	"	54
2. —	{ 1915	90	93	88	"	90	"	"	86	89	85
	{ 1914	39	41	"	"	"	43	44	"	"	45
3. —	{ 1915	73	74	69	"	72	"	"	70	73	"
	{ 1914	27	29	"	"	"	33	36	"	"	33
Kalve											
1. Kvalitet	{ 1915	97	98	"	103	105	"	"	"	108	"
	{ 1914	56	58	56	"	"	63	65	64	"	67
2. —	{ 1915	90	91	"	93	91	95	"	93	96	"
	{ 1914	41	43	42	"	"	49	"	"	"	51
3. —	{ 1915	70	"	"	73	78	"	"	"	82	"
	{ 1914	34	36	35	"	"	40	"	"	"	"
Lam											
1. Kvalitet	{ 1915	110	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	{ 1914	59	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. —	{ 1915	103	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	{ 1914	54	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tyre pr. 50 kg lev. Vægt											
1. Kvalitet	{ 1915	58	57	55	54	"	"	"	50	"	49
	{ 1914	29	32	31	"	"	33	"	"	"	35
2. —	{ 1915	54	"	52	51	"	"	"	46	"	"
	{ 1914	26	28	27	"	"	29	"	"	"	30
3. —	{ 1915	49	"	"	48	"	"	"	43	"	"
	{ 1914	22	24	23	"	"	24	"	"	"	25

" betyder, at Noteringen er uforandret.

1) Paa Grund af manglende Købere kunde Notering ikke ansættes for 1915.

2) 1916

havns Kvægtorvs Noteringsudvalg.

December				Januar ²⁾				
1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	5. Uge
Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
105	—	—	—	108	—	105	107	—
60	61	64	"	66	67	"	"	"
89	"	—	"	91	"	89	91	"
52	54	55	"	56	"	"	"	"
81	"	—	"	83	"	79	81	"
"	44	46	"	48	"	"	"	"
102	—	—	—	104	108	105	107	109
57	58	62	"	64	"	"	63	61
87	"	—	"	"	89	88	91	90
48	49	52	"	54	"	"	53	50
93	"	—	"	95	99	94	99	"
54	"	56	"	58	60	"	"	54
85	"	—	"	87	89	85	87	"
45	"	48	"	52	"	"	"	48
"	"	—	"	"	76	70	"	"
33	"	36	"	42	44	"	"	38
"	"	—	"	106	"	"	108	"
67	69	73	"	"	"	"	74	"
"	"	—	"	93	90	88	93	"
51	53	58	54	56	"	"	54	55
"	"	—	"	80	78	"	80	"
"	42	44	"	48	"	"	47	48
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
49	"	—	"	"	"	"	51	"
35	33	34	"	36	37	"	"	33
"	"	—	"	"	"	"	48	"
30	29	30	31	32	33	"	"	30
"	"	—	"	"	"	"	45	44
25	24	25	27	28	29	"	"	27

— betyder, at ingen Notering har fundet Sted.

²⁾ 1916 og 1915.

6*

søgene paa en Fragtreduktion for Majs. I denne Sammenhæng skal endnu omtales Kartoffler, der i de tidligere Oversigter har været behandlede under „Landbruget“. Det er alt meddelt, at der gaves Tilladelse til Anvendelse af dem til teknisk Brug. Da Høsten af dem endvidere var betydelig i 1915 (1 073 000 t mod 841 000 t i Gsnt. af 1909—13), opstod naturligt Ønsket om, at der tillodes nogen Udførsel (man overvejede en Export paa 100 000 t). Samtidig ønskedes der ogsaa Tilladelse til Udførsel af Foderroer. Imidlertid frygtede man, at Udførsels-Tilladelse selv for denne lille Mængde Kartoffler skulde medføre en Prisstigning paa Hjemmemarkedet, og da Indførselsforholdene for Foderstoffer jo i det hele var usikre, gaves den ønskede Tilladelse hverken for Kartoffler eller Roer. Derimod fik Norge 5 000 Tons Kartoffler mod at vi til Gengæld fik Sild m. v.¹⁾

Angaaende Svineprodukterne er der for denne Periode ikke stort at meddele. Det har som sædvanlig knebet noget med at skaffe Hovedstaden de fornødne Kvanta²⁾, selv efter at en Del amerikansk Flæsk var kommet i Handelen³⁾. (Ved Indmin. Bkg. ^{30/11} 1915 føjedes der til Maximalprisen i Bkg. ^{10/9} 1915 den Bestemmelse, at der for røget amerikansk Flæsk maatte tages et Tillæg af 16 Øre pr. kg til de 130 Øre, Maximalprisen udgjorde). Som Følge af denne Knaphed⁴⁾ tilførtes der Hovedstaden en Del Soflæsk i Stedet for Flæsket af unge Dyr, hvilket fremkaldte Vanskeligheder, da Publikum ikke vilde give samme Pris (Maximalpris) for Soflæsket som for Griseflæsket. Desuden klagedes der stærkt over Knaphed paa Grisehoveder⁵⁾.

¹⁾ Berl. Tid. ^{28/12} 1915.

²⁾ Saaledes fastsatte Justitsministeriet ^{30/10} 1915 Tilbageholdelsesprocenten for Svinefedt til 40 %.

³⁾ Saaledes meddeles det (Berl. Tid. ^{15/11} 1915), at der i de nærmest foregaaende Uger var trikinundersøgt 25 000 kg amerikansk Flæsk daglig i Hovedstaden, samt (Berl. Tid. ^{30/12} 1915) at der af det i Frihavnen oplagrede amerikanske Flæsk er blevet frigivet 100 Kasser (jfr. 53. Bind, S. 504, Note 3).

⁴⁾ Efter en foreløbig Opgørelse slagtede Andelsslakterierne i 1915: 2 150 000 Svin, mod 2 426 000 i 1914 og 1 970 000 i 1913. Nedgangen i 1915 var saaledes ikke særlig stor.

⁵⁾ For at imødegaa Knapheden paa Hoveder og Bove forbød Indmin. ved Bkg. ^{3/1} 1916 Fremstilling af Sylte m. v. af Svinehoveder samt Anvendelse af Bovenne til Rullebove.

Et Forslag fra Forbrugerudvalget om at hjælpe paa Vanskeligheden¹⁾ ved at ophæve Udførselsforbudet for Solfæsk fandt ikke Tilslutning hos Slagterierne. — Det skal i denne Sammenhæng sluttelig anføres, at Andelsslagterierne ^{22/12} 1915 androg Ministeriet om en Forhøjelse af Maximalprisen af 10 Øre pr. kg under Henviſning til de faldende Flæskepriser i Udlandet og de stigende Majspriser. Spørgsmaalet stilledes i Bero saalænge Forhandlingerne om en Fragt-reduktion for Majs saar paa.

Under ^{4/10} 1915 tilskrev Københavns Slagterlaug paa-ny Regeringen angaaende Udførselsforbud for Kreaturer og Kød, et Spørgsmaal, der havde faaet vidererækkende Betydning ved at de høje Priser lokkede til en ikke ubetydelig Udførsel af drægtige Dyr. Ved to Cirk. af ^{21/10} 1915 anmodede derfor Landbrugsministeriet de ved Export-slagterierne og Udførselstilsynet ansatte Dyrlæger om ugentlig at indsende Meddelelse om, hvor mange Køer og Kvier, der var udførte og hvormange af disse der var drægtige²⁾. Der er dog senere intet yderligere sket i Sagen. Iøvrigt indskrænkedes Udførselen — at dømme efter Tilførselen til Markederne — ret stærkt i de følgende Maaneder. Til Københavns Kvægtorv samt til Odense, Aalborg og Kolding Markeder udgjorde Tilførselen af vok-sent Kvæg og Kalve nemlig:

1914		1915	
		i alt	pr. Uge
Oktober.....	35 300	43 500	10 900
November.....	32 500	33 300	8 300
December.....	32 300	24 100	6 000
	1915	1916	
Januar.....	34 000	41 800	8 500

Som det ses af Gennemsnitstallene pr. Uge gik Tilførselerne ret stærkt tilbage i Slutningen af 1915, samtidig

¹⁾ Det meddeles (Politiken ^{30/1} 1916), at der ikke tilføres mere ame-rikansk Flæsk, da Priserne paa dette er blevne for høje. Samtidig kræver de københavnske Forhandlere en ugentlig Tilførsel fra Slagterierne paa 7 000 Grise (Berl. Tid. ^{4/2} 1916), idet Tilførselen (5 761 Svin i Ugen til 2. Februar) var for lille.

²⁾ Det meddeltes (Politiken ^{8/11} 1915), at i sidste Uge af Oktober var af 2 241 udførte Køer 22 % synlig drægtige.

med at Priserne faldt (jfr. Tabel X). Aarsagen hertil laa i en af Opkøberne dannet Sammenslutning, hvorved de for ikke at byde hinanden op delte Markederne imellem sig, samtidig med at de støttedes ved, at Tilladelse til Transit gennem Tyskland til Østerrig af levende Kvæg i Almindelighed blev forbudt¹⁾, hvorefter særlig Tilladelse gaves Medlemmer af den nævnte Sammenslutning. Der tilstræbtes aabenbart i det hele — ogsaa gennem Oprettelsen af Reichscentraleinkauf i Berlin — et Tryk paa Priserne paa vore Landbrugsprodukter. Imidlertid sprængtes Opkøber-Ringen snart²⁾, formentlig ogsaa paa Grund af Modstand mod Monopolet fra svensk Side i Forbindelse med det indskrænkede Udbud her i Landet, efter at Opkøbet paa Kjøbenhavns Kvægtorv den ¹⁶/₁₂ havde været næsten indstillet, da de store Firmaer, der i 3 Uger gennem Sammenslutningen helt havde behersket Markedet, afslog at foretage Opkøb. Siden er Forholdene atter faldne i Ro under stigende Tilførsler og stigende Priser.

Endvidere skal omtales Reguleringen af forskellige andre Fødevarer. I første Række staar her Mælkeprodukterne. Da nemlig en meget stærk Eiterspørgsel efter Smør sydfra baade havde bragt Priserne op til uhyre Højde (jfr. Tabel IX) og samtidig bragte den normale Fordeling af vor Udførsel til henholdsvis England og Tyskland i Fare, udstedte Justitsministeriet i Samraad med Repræsentanter for Mejerierne, Smørexportører m. fl. den ¹¹/₁₀ 1915 en Bekendtgørelse om, at „Udførselen af Smør, Fløde og Sød-mælk indtil videre kun kunde ske gennem de af Landbrugsministeriet dertil godkendte Exportvirksomheder³⁾ paa de for Udførselen nærmere foreskrevne Vilkaar, saaledes at Hjemmeforbrugets Tarv behørig iagttages“. Ved den ugentlige Notering ¹⁴/₁₀ søgte Grosserernes og Landbrugernes to

¹⁾ Iflg. Berl. Tid. ²/₁₂ 1915 indløb der den 1. December om Aftenen Meddelelse fra Warnemünde om, at levende Kvæg, Kød og Smør til Østerrig ikke videreforsendtes, forinden der dersteds forelaa Tilladelse fra Rigskansleren til Videresendelse.

²⁾ Gennemførselen gennem Tyskland til Østerrig var allerede fri den ⁹/₁₂ 1915 (Berl. Tid. ¹⁷/₁₂ 1915).

³⁾ Et „Smørexport-Udvalg“ var nedsat (53. Bind, S. 513) og under dette oprettedes ¹⁵/₁₀ et Kontor, til hvilket alle Henvendelser angaaende Export af Smør, Fløde og Mælk skulde rettes, jfr. ogsaa Justitsmin. Bkg. ¹¹/₁₀ 1915.

Noteringsudvalg at sætte en fælles Notering. Dette lykkedes ikke, hvorefter Noteringen suspenderedes, „da det under de nuværende ekstraordinære Forhold ikke vil være muligt at fastsætte en ensartet Notering for de forskellige Markeder¹⁾, som herfra forsynes“. Der blev derfor efter Samraaad mellem de to Noteringsudvalg fastsat et „Afregningstal“ til Regulering af indenlandske Afregningsforhold. Dette Afregningstal ansattes til 205 Kr. for 50 kg mod 170 Ugen forud — en enorm Stigning, der fremkaldte Overvejelser om Prisregulering. Det officielle Referat²⁾ fra et Møde mellem Regeringen og Producenter og Forhandlere ^{15/10} anfører, at en Forandring i Smørprisen først vil kunne indtræde følgende Noteringsdag, men at en eventuel Fordyrelse m. v. af Mælken vil blive mødt af Regeringsforanstaltninger. Følgende Torsdag faldt „Afregningstallet“ de 35 Kr., det var steget ^{14/10} 1915, og siden har Forholdene atter nærmet sig det normale. — Da ogsaa Priserne paa Ost var stigende, toges det under Overvejelse at forøge den Tilbageholdelsesprocent paa 75 0/0, der var fortsat ved Justitsmin. Bkg. ^{20/8} 1915, og ved en ny Bkg. af ^{4/11} 1915 bestemtes det, at kun 15 0/0 af den samlede Produktion maatte udføres, og at det kun maatte være Ost med mindst 20 0/0 Sødmælksindhold (altsaa de federe og dyrere Oste), der maatte udføres. Ligesom for Smørrets og Sødmælkens Vedkommende skulde Udførselen alene finde Sted gennem de af Landbrugsministeriet autoriserede³⁾ Exportører. I Forbindelse hermed udstedte Justitsmin. ^{22/11} 1915 Bkg. om, at Udførselsforbudet af ^{11/10} 1915 for Sødmælk udvidedes til at gælde al Mælk. Til Hindring af Stigningen i Priserne paa de af den store Befolkning købte billigere Skummetmælks Oste var der altsaa nu Udførselsforbud baade for disse Oste og for Skummetmælken. Den tidligere (53. Aarg., S. 507) omtalte Plan om en Mælkecentral i København, hvorfra Andelsmejeriernes Mælk skulde fordeles til Detailhandlerne, er bl. a. paa Grund af de høje

¹⁾ Berl. Tid. ^{15/10} 1915.

²⁾ Berl. Tid. ^{10/10} 1915.

³⁾ Ligesom ved Smørudførselen nedsattes et „Oste-Exportudvalg“ (Berl. Tid. ^{13/11} 1915), der udøver Kontrollen. Kontorforretningerne er henlagte til Kontorene for Mejeri-Statistik.

Tabel XI. Detailpriserne for nogle vigtigere Varer.
(Efter Stat. Efterretninger).

Hovedstaden (Detailpris i Øre)	En- hed	Juli 1914	Oktb. 1915	Nov. 1915	Dec. 1915	Jan. 1916
Rugbrød, ublandet Rug	4 kg	60	93	89	89	89
Sigtebrød	kg	26	39	39	39	39
Franskbrød	—	35	46	46	46	46
Flormel, bedste danske	—	—	37	36	36	37
Byggryn, danske	—	27	43	42	42	43
Havregryn, danske, i Pakker...	—	38	68	67	71	73
Boghvedegryn	—	42	83	90	92	—
Semoulegryn	—	38	52	52	52	52
Kartoffelmel	—	—	72	72	72	71
Risengryn, ord., hele Ris	—	64	59	59	59	61
Rismel	—	—	50	50	50	50
Sagogryn, Tapioca, alm.	—	40	60	60	60	61
Flækkeærter	—	—	83	83	82	81
Hugget Melis Nr. 1	—	44	47	47	47	47
Farin, lyst, Nr. 1	—	34	36	36	36	36
Kaffe, Santosblanding (billigste).	—	230	227	225	226	225
The, alm. Kongo (billigst)	—	400	422	427	433	436
Svedsker med Sten	—	103	130	129	132	140
Hvidtøl, prima	$\frac{1}{16}$ Fl.	11	$10\frac{1}{2}$	10	10	10
Bajersk Øl	$\frac{1}{2}$ Fl.	13	13	13	13	13
Smør, lurmærket, højeste Pris..	kg	237	352	362	362	295
Margarine (animalsk), højeste Pris	—	142	170	170	170	170
Vegetabilmargarine	—	122	144	144	144	144
Ost, skummetmælks, højeste Pris	—	—	123	130	126	134
Æg, nylagte, danske (16 lbs) ..	Snes	145	301	290	363	366
Sød Mælk	Liter	19	24	24	24	24
Oksekød (Forkød), højst	kg	120	201	213	211	208
Kalvekød (Forkød), højst	—	150	201	215	208	204
Hestekød, højst	—	—	178	185	184	187
Fersk Svinebov	—	115	120	120	120	120
Mørbrad	—	215	270	253	269	280
Røget, benløs Skinke	—	205	232	233	234	234
Svinelever	—	—	90	90	90	90
Svinefedt, krydret dansk	—	130	199	200	200	200
Ferske Sild, middelstore	Snes	113	113	101	142	144
Torsk, middelstore	kg	—	75	73	85	95
Rødspætter, middelstore	—	145	144	143	138	171
Klipfisk, afnakket, Nr. 1	—	75	115	119	122	122
Hvidkaal, middelstort Hoved ..	Snes	—	18	24	25	26
Gulerødder	kg	—	14	14	14	14
Kartofler i mindre Partier	—	—	10	9	10	10
Køkkensalt, alm.	—	10	11	11	11	11
Brun Sæbe, prima	—	—	44	48	49	49
Petroleum, Water White	Liter	18	20	20	20	20
Skotske Nøddekul	hl	180	324	315	330	351
Knuuste Gasværkskoks	—	135	275	275	275	275

¹⁾ Nr. 1 for denne og følgende Priser. Anm. Møbler er forhøjet
20 % siden Krigens Udbrud (Berl. Tid. $\frac{13}{2}$ 1916).

Smørpriser hidtil ikke bragt til Udførelse. Iøvrigt er de ubemidlede Forsyning med Mælk som omtalt S. 64 et af de første Spørgsmaal, der er bragt til Løsning i Forbindelse med Loven om Dyrtidshjælp. — Udførselsforbudet for Sukker bragte Sukkerfabrikken „Vestsjælland“, der var anlagt med Export af Raasukkeret for Øje, i betydelige Vanskeligheder. En Forhandling med „De danske Sukkerfabrikker“, der omslutter samtlige Landets øvrige Fabrikker, om Overtagelse af „Vestsjællands“ Produktion, førte ikke til noget Resultat, da De danske Sukkerfabrikker ikke vilde gaa ind paa den af „Vestsjælland“ stillede Fordring om, at det solgte Sukker i Tilfælde af Export skulde „tilbageleveres, saaledes at „Vestsjælland“ blev sat i Stand til forud for De danske Sukkerfabrikker at kunne¹⁾ udnytte en eventuel Exportmulighed“. Der er ikke hidtil givet nogen Exporttilladelse, da der er Brug for det forhaandenværende Sukker. — Overvejelserne om Hvidkaalen har endnu ikke ført til noget Udførselsforbud, hvorimod der stilledes i Udsigt, at et saadant Forbud vilde komme, hvis Hjemmemarkedet ikke forsynedes i fornødent Omfang og til rimelig Pris²⁾. For bedre at kunne kontrollere Prisen solgtes Kaalen fra ⁵/₂ 1916 paa Københavns Torv ikke mere pr. Stk., men efter Vægt. — I Prisreguleringskommissionen har man endvidere overvejet Udførselsforbud for Fjerkræ, Priserne paa Fisk m. v., uden at dog disse forskellige Overvejelser har affødt positive Indgreb.

Priserne paa Huder og Skind har i den her behandlede Periode for Standardvaren: Kohuden været i svag Nedgang og for de øvrige i nedenstaaende Oversigt anførte Varer svinget lidt (anført efter Ugeskrift for Landmænd).

De langvarige Forhandlinger angaaende Udførselstilladelse for en Del af de her i Landet opsamlede Hudelagre i Forbindelse med en Fixering af Fodtøjspriserne blev ved Udgangen af Oktober bragt til Afslutning³⁾ med det Resultat, at der gaves Udførselstilladelse for ²/₃ af de oplagrede Mængder, Mellemhuder, der egnede sig mindre godt til Skotøj. Der fastsattes derefter en Gennemsnitspris (1,²⁰

¹⁾ Berl. Tid. ¹⁷/₁₂ 1915.

²⁾ Berl. Tid. ³¹/₁₀ 1915.

³⁾ Berl. Tid. ³⁰/₁₀ 1915.

	²² / ₇	³⁰ / ₈	⁴ / ₁₁	³ / ₁₂	⁶ / ₁	³ / ₂
	1914	1915	1915	1915	1916	1916
Ved Th. Hansens Efftl., Slagelse:						
Kohuder med Horn Øre pr. kg	94	155	130	130	124	124
Fede- { 4—8 kg —	126	280	146	146	160	160
skind { 8—11 — —	120	180	140	140	150	150
11—14 — —	110	130	130	130	130	130
Spædekalkeskind Kr. pr. Stk.	4,00	12,00	6,50	6,50	6,50	6,50
Ved M. J. Ballins Sønner, Vejle:						
Røde jyske Spædes. Kr. pr. Stk.	—	10,00	6,75	6,75	6,50	6,25
Brogede — — —	—	5,50	4,50	5,50	5,50	5,50

Kr. pr. kg), til hvilken de lettere og sværere Huder skulde leveres Garveindustrien, der saa til Gengæld forpligtede sig til indtil $\frac{1}{3}$ 1916 at levere Fodtøjsfabrikanterne Læderet til en paa dette Grundlag beregnet Pris, og Fabrikanterne skulde da indtil samme Tidspunkt forpligte sig til ikke at forhøje Priserne paa de mest gængse Sorter Fodtøj.

Angaaende de almindelige Prisregulerings- og Dyrtidsforanstaltninger skal det sluttelig anføres, at Overvejelserne herom resulterede i det Forslag, der blev til den ovenfor S. 62 omtalte Lov af $\frac{22}{12}$ 1916 om kommunale Foranstaltninger i Anledning af Dyrtiden m. v. Efter at det i 53. Bind S. 511 omtalte almindelige Møde om de herhenhørende Spørgsmaal havde fundet Sted $\frac{8}{10}$ 1915, samlede Indenrigsminister Rode $\frac{10}{10}$ 1915 Landets Amtmænd til Forhandling om Dyrtidsforanstaltninger¹⁾. Ved disse Møder synes Planer om Stats- og Kommunaludsalg at have været fremme, men Handelsforeninger o. l. protesterede herimod. I Loven om Dyrtidsforanstaltninger indgaar da heller ikke slige Udsalg, idet Lovens Hovedprincip er — med Bibeholdelse af de gældende Maximalpriser — gennem et kombineret Stats- og Kommunaltilskud at sætte

¹⁾ I Tilslutning hertil udsendte Indm. et Cirk. af $\frac{6}{11}$ 1915, hvori præciseredes forskellige Opgaver, der i Anledning af Dyrtiden burde søges løst, og hvori Amtmændene anmodedes om at samle Amtets Prisreguleringskommissioner til Forhandling om disse Spørgsmaal, hvorved det bl. a. skulde kunne naaes, at Detailpriserne nivelleredes indenfor Amtet, at Erfaringer der var gjort et Sted kunde komme andre til gode.

de ubemidlede Befolkningslag i Stand til at skaffe sig de væsentligste Livsfornødenheder ad vanlig Vej til reducerede Priser (jfr. i det hele Referatet af Loven ovenfor S. 62 ff.). — Det skal endnu i denne Sammenhæng anføres, at under ^{18/1} 1916 udtraadte Husmandsrepræsentanterne af Landbrugsraadet, idet de ikke mente at kunne være tjente med at være repræsenterede gennem Raadet¹⁾.

Endelig skal der for Detailprisernes Vedkommende henvises til Tabel XI. Til Belysning af den Omlægning af Forbruget, Dyrtiden maatte antages at have ført med sig, foranstaltede Det statistiske Departement i Oktober 1915 en Husholdningsstatistik²⁾ for de mindre bemidlede Samfundsklasser. Undersøgelsen strakte sig over 2 Uger, og der konstateredes en stærk Bortvandring fra Forbruget af Kød, Smør osv. over mod de billigere Fødevarer: Brød, Margarine m. v. Fødeprisniveauet beregnedes til at være steget 30 à 35 % siden Krigens Udbrud, og Priserne har, som det ses af Tabel XI, med enkelte Undtagelser været i videre, om end langsom Stigning, siden.

Landbruget.

Nogen almindelig Opgørelse over Landbrugets Omsætning i 1915 foreligger endnu ikke. Derimod meddeles i Andelsbladet 1916, Nr. 1, en Oversigt over Andelsforetagendernes Virksomhed i det forløbne Aar, hvoraf følgende Hovedtal skal meddeles:

	Omsætningen i Mill. Kr.	
	1914	1915
Landbrugets Indkøbsforeninger	48.2	80.0
Andelsmøjerier	290.0	310.0
Andelsslagterier.....	157.4	186.4
Ægexporten.....	8.4	8.0

Som det vil ses, viser disse Tal en ikke ringe Opgang, uden at det dog, før Kendskab erholdes til de omsatte Mængder, er muligt ret at vurdere Tallenes Betydning.

¹⁾ Berl. Tid. ^{22/1} 1916.

²⁾ Jfr. Statistiske Efterretn., 1915, Nr. 24.

Medens der med Hensyn til en Række Landbrugsprodukter iøvrigt henvises til Afsnittet: Prisregulering og Priser, skal endnu her følgende Forhold omtales: Overvejelserne i Spørgsmaalet angaaende en begrænset Udførsel af Heste afgjordes ^{30/10} 1915 derhen, at der tillodes Udførsel af 10 000 Vallaker, som væsentlig skulde købes af Tyskland og for hvilke vi til Gengæld skulde have forskellige Kemikalier o. a. Varer, der her var Brug for¹⁾. Udførselen skulde foregaa gennem Landboforeningerne, og et forholdsmæssigt Antal fordeltes paa de enkelte Landsdele og derefter videre paa de lokale Landboforeninger. Gennem Ansøgninger til disse skulde Hesteejerne erhverve Tilladelse til at fremstille deres Dyr paa de Salgsskuer, der afholdtes rundt i Landet. Mellemhandlere skulde være udelukkede, for at hele Fortjenesten kunde tilfalde Landbruget. En Kommission fra „Deutscher Bund der Landwirte“ paabegyndte Opkøbene i Nyborg ^{8/12} 1915. Kommissionen synes at have set sig nøje for og neppe betalt saa høje Priser som ventet, hvorved der opstod nogen Misfornøjelse. Salgene skrider iøvrigt frem. — Endvidere har Spørgsmaalet om Kunstgødningen været til Behandling gennem hele den her omtalte Periode. Da „Det danske Gødningsskompagni“ i November 1915 forlangte Kontrakterne med Forbrugerne fornyede paa 5 Aar, henvendte „De samvirkende Landboforeninger“ sig til Indenrigsministeriet med Anmodning om, at det maatte blive undersøgt om Kompagniet, der faktisk var uden Konkurrence her i Landet, i det hele holdt Priserne for højt²⁾. Ministeriet henviste Sagen til Prisreguleringskommissionen, hvor et Udvalg har behandlet den. Ligesom Tilfældet var med Hensyn til Foderstofferne (jfr. ovenfor S. 81) forlangte Ministeriet i Bkg. ^{18/12} 1915 Kontrakter m. m. vedrørende Chile-Salpeter indsendte, hvorefter de iflg. disse Dokumenter indkøbte Varer ikke maatte sælges til Udlandet m. v. — Med Hensyn til de fremmede Landbrugsarbejdere skal det meddeles, at der forment-

¹⁾ Berl. Tid. ^{30/10} 1915.

²⁾ Samtidig arbejdedes der paa en betydelig Udvidelse af „Dansk Andels-Gødningsforretning“ til Optagelse af Konkurrencen med Kompagniet, der iøvrigt udsendte en Imødegaaelse af de Angreb, det havde været Genstand for (se f. Eks. „Vort Landbrug“ 1916, Nr. 2).

lig er blevet ca. 5000 her i Landet Vinteren over¹⁾, men at det endnu ikke kan siges, om de i det normale Antal manglende 6—7000 kan komme i Foraaret²⁾. — Endelig skal det omtales, at Landarbejderforbundet i November 1915³⁾ til samtlige Landboforeninger indgav et Andragende om Lønforhøjelse under Hensyn til den af Krigen skabte Dyrtdid. Den ønskede Forhøjelse androg mindst 50 Øre daglig til gifte Landarbejdere. Andragendet er saa vidt vides mødt med Velvilje⁴⁾.

Haandværk og Industri samt Arbejdsmarkedet.

Som det fremgaar af Tabel XII var Arbejdsløsheden ved den senest foreliggende Opgørelse for November betydeligt under den tilsvarende Maaned i 1914 og ved Sammenligning med Tabellen i 53. Bind, S. 114 vil det yderligere ses, at i 1915 var Arbejdsløsheden i Bygnings- og Møbelindustrien noget lavere end i November 1913, for Arbejdsmændene en Del højere, men for Fabrikfagene betydeligt lavere end i 1913. Den Højkonjunktur, Krigen har ført ind over de neutrale Lande, har da blandt meget andet ogsaa bragt rigelig Beskæftigelse til Industrien⁵⁾ og rigelig Fortjeneste. De Regnskaber, Aktieselskaberne i disse Uger udsender, vidner med al Tydelighed herom. Dette betyder dog ikke, at der ikke har været betydelige Vanskeligheder at overvinde, først og fremmest med Hensyn til den fornødne Tilførsel af Raastoffer,

¹⁾ Politiken ³¹/₁ 1916.

²⁾ Jfr. Hofjægermester Tesdorps Medd. i Berl. Tid. ¹⁷/₂ 1916.

³⁾ Berl. Tid. ¹⁷/₁₁ 1915.

⁴⁾ Se bl. a. Berl. Tid. ²⁰/₁₂ 1915 og Ugeskrift for Landmænd 1915, Nr. 51.

⁵⁾ Jfr. Politikens Interview ⁹/₁ 1916 med Smede- og Maskinarbejderforbundets Formand, Hr. I. A. Hansen, der af Hensyn til at vor egen Jernindustri kan beskæftige al den Arbejdskraft, der kan skaffes, fraraader at efterkomme de Tilbud om Ansættelser, der fremsættes fra tysk Side.

Tabel XII. Arbejdsløsheden blandt de organiserede Arbejdere.

		September		Oktober		November	
		Antal Medl.	Arbløsheds %	Antal Medl.	Arbløsheds %	Antal Medl.	Arbløsheds %
Bygnings- og Møbel-industri.....	1915	25 958	3.5	25 782	4.7	25 996	13.5
	1914	23 088	11.0	23 088	13.0	23 088	26.1
Arbejdsmænd.....	1915	32 555	6.0	30 571	7.0	31 373	12.3
	1914	40 700	14.0	40 700	14.5	40 700	13.9
Fabrikfag m. v.....	1915	72 979	2.5	73 168	2.5	73 975	2.7
	1914	63 897	8.0	63 897	6.1	63 897	4.7
Tilsammen...	1915	131 492	3.6	129 521	4.0	131 344	7.2
	1914	127 685	10.7	127 685	10.9	127 685	11.5

der nærmere skal blive omtalt i det følgende Afsnit om „Handel og Samfærdsel“, og hvor Industriraadet i Forbindelse med Grosserer-Societetets Komité har udfoldet betydelige Anstrengelser. Det kan i denne Sammenhæng endvidere nævnes, at ved Myndighedernes Indgriben annulleredes i Januar Maaned de tyske Kontrakter om Levering af Jern samtidig med at Priserne forhøjedes med 30 à 40 %/o, Priserne for tyske Farvestoffer forhøjedes samtidig med 400 %/o. Disse Forholdsregler maa ses i Forbindelse med Bestræbelserne for at bedre den tyske Handelsbalance og derigennem hæve Markkursen. Men Hovedvanskelighederne stammer naturligvis vestfra, ikke blot med Hensyn til de Varer, England direkte leverer, men ogsaa paa Grund af den Kontrol, England fører med vore oversøiske Tilførsler.

Arbejdsmarkedet har været præget af den Omstændighed, at af de 700 gældende Arbejderoverenskomster udløber de 600 i Tiden mellem 1. Januar og 1. Maj 1916. Efter at der allerede i Oktober var vekslet Skrivelser af mere principiel og indledende Art mellem de to Hovedorganisationer¹⁾, afholdtes der ²/₁₁ 1915 et Fællesmøde mel-

¹⁾ Der skal ikke her — saa meget mere som Situationen endnu ikke kan overses — gives nogen detaillert Fremstilling af Forhandlingernes Gang. Læseren maa søge Oplysning herom i det af Dansk

Tabel XII. Arbejdsløsheden i enkelte Fag.

	Talte Med- lemmer	Arbejdsløshedsprocent					
		20/11	20/11	20/5	20/3	24/10	22/8
		1915	1915	1915	1915	1914	1914
Bageri- og Konditoriarb.	2 812	7,3	6,3	9,6	9,0	11,8	
Bryggeriarbejdere	3 971	1,6	0,2	1,0	1,4	2,0	
Slagteriarbejdere	3 356	2,4	3,2	4,2	0,7	3,8	
Tobaksarbejdere	6 361	1,4	1,6	2,7	10,1	9,0	
Tekstilarbejdere	6 503	2,0	1,2	1,7	8,6	12,9	
Skrædere	4 997	4,1	1,8	2,0	4,2	15,9	
Skotøjsarbejdere	3 176	4,0	2,3	1,0	1,6	3,2	
Murere	6 311	13,9	6,1	59,4	14,4	4,9	
Hustømrere	4 864	10,2	2,1	33,8	13,2	2,8	
Snedkere	7 088	7,1	9,8	22,8	14,6	13,5	
Malere	4 247	31,6	0,4	38,5	9,1	20,0	
Sadelmagere og Tapets.	1 348	3,2	1,5	0,7	6,5	19,2	
Træindustriarbejdere	2 736	3,2	2,6	8,6	8,4	10,1	
Blikkenslagere	1 169	3,1	3,4	16,0	3,0	4,6	
Smede og Maskinarbejd.	14 106	2,2	1,6	1,0	5,1	5,9	
Formere	1 450	1,7	3,0	5,7	9,2	13,5	
Elektrikere	1 585	2,2	9,5	10,8	0,5	7,3	
Papirindustriarbejdere . . .	1 189	0,2	0,2	0,6	1,6	2,2	
Bogbindere	1 247	1,5	6,7	7,8	24,9	34,2	
Typografer	4 048	3,1	7,1	7,9	10,9	13,4	
Sømænd	—	—	—	—	0,0	10,9	
Søfyrbødere	2 200	0,0	0,0	0,0	0,0	9,4	
Jord- og Betonarbejdere	3 200	25,0	5,7	38,9	21,0	4,0	
Fabrikarbejdere	1 300	2,2	2,1	3,1	3,2	2,8	
Havnearbejdere	2 208	31,7	29,2	57,0	76,3	73,7	

lem Repræsentanter for disse. Paa dette Møde stillede Arbejdsgiverne Forslag om at lade de løbende Overenskomster gælde indtil $\frac{1}{2}$ 1917, imod at der ydedes en Dyrtidshjælp om hvis Form og Størrelse et Udvalg fra Hovedorganisationerne skulde enes og som senere skulde approberes af Fagene. Arbejderne ønskede ikke denne summariske Be-

Arbejdsgiver- og Mesterforening udgivne: Arbejdsgiveren og i det af De samvirkende Fagforbund udgivne: Arbejderen.

handling, hvorfor de forkastede Forslaget og stillede et andet, hvorefter de enkelte Fag, hvori Overenskomster udløb, hver for sig skulde søge at naa til Enighed om ny Overenskomster. Dette Forslag forkastede Arbejdsgiverne. Imidlertid begyndtes der rundt om i Fagene saadanne Forhandlinger, hvoraf adskillige førte til Resultat, medens andre strandede, hvorefter Arbejderne udstedte Strejkevarsler; Arbejdsgiverforeningen henstillede i Skrivelse af ¹⁸/₁ 1916 til De samv. Fagforbund at tage disse Strejkevarsler tilbage, hvilket Fagforbundene i en Svarskrivelse Dagen derpaa erklærede ikke at kunne imødekomme, da det „kun vil betyde, at Arbejdsgiverorganisationerne yderligere ville kunne trække Forhandlingerne i Langdrag“. Derefter udsendte Arbejdsgiverforeningen den ²⁷/₁ 1916 Lock-out-Varsel. Samme Dag greb Forligsmanden i Arbejdsstridigheder ind og indbød Repræsentanter for de to Hovedorganisationer til et Møde den ²⁸/₁ 1916. En Række Møder afholdtes under Forligsmandens Forsæde, og der opnaaedes ved hans Mæglingsforslag Overenskomster i adskillige betydende Fag. Arbejdsgivernes andet Lock-out-Varsel af ⁷/₂ til ¹⁶/₂ 1916 blev ⁷/₂ paa Forligsmandens Henstilling udsat en Uge.

Handel (herunder Udførselsforbud) samt Samfærdsel.

Der er i den her behandlede Periode udstedt følgende nye Udførselsforbud:

Udførsel af Smør, Fløde og Sødmælk (ved Bkg. ²²/₁₁ 1915: al Mælk) kan fremtidig kun ske gennem de af Landbrugsministeriet godkendte Exportvirksomheder ¹¹/₁₀ 1915.

Alle Slags Sæber ²⁰/₁₀ 1915.

Hjulsæt til normalsporede Baner ²⁰/₁₀ 1915.

Ost ⁴/₁₁ 1915. Der meddeles dog de osteproducerende Mejerier staaende Dispensation til at udføre 15 ⁰/₁₀ af deres Produktion, idet der dog ikke maa finde Udførsel Sted af Ost med et Sødmælksindhold paa under 20 ⁰/₁₀ (jfr. ogsaa Bkg. ²⁵/₈ 1915).

Kork, Korkvarer og Korkaffald ⁴/₁₁ 1915.

Stearinlys og Cresolpræparater ¹⁰/₁₁ 1915.

Alle Slags Bomuldsvarer ²²/₁₁ 1915.

Kasein i tørret Tilstand ²²/₁₁ 1915.

Alle Fedtsyrer ¹⁸/₁₂ 1915.

Gammelt Papir (Papiraffald) ²²/₁₂ 1915.

Linnede Klude af Hamp og Hør og Blanding af Hør og Bomuldsgarn
^{19/1} 1916.

Tomme Smørfustager af Bøg og færdige og ufærdige Staver og
 Bunde af Bøg til Smørfustager ^{19/1} 1916.

Frø, nemlig Bedefrø (herunder Runkelroefrø, Rødbedefrø og Sukkerroefrø), Kaalroefrø, Turnipsfrø, al Slags Kaalfør, al Slags Sennepsfrø, Rapsfrø, Cikoriefrø, Spergelfrø ^{21/1} 1916. — Uanset Forbudet vil Kaalfør kunne udføres her fra Landet, naar Forsendelsen foregaar paa en af Landbrugsministeriet nærmere godkendt Maade, jfr. Landbrugsmin. Bkg. ^{24/1} 1916.

Tagpap, Gulvpap og Raapap til Fremstilling heraf ^{14/2} 1916.

I Forbindelse med Udførselsforbudene skal nævnes Indenrm. Bkg. af ^{28/12} 1915 om Forbud mod visse langvarig Kontrakter¹⁾. Iflg. denne Bekendtgørelse maa Kontrakter sædvanlig ikke sluttet paa længere Tid end 1 Aar. Hensigten var at forhindre, at Sælgerne benyttede de nuværende vanskelige Handelstilstande til at bringe Forbrugerne i et varigt Afhængighedsforhold til dem.

Loven om Betalingshenstand med Pantegæld forlængedes ved Lov ^{1/12} 1915 indtil ^{31/12} 1916. I Henhold til den bestaaende Lov var der indtil ^{1/11} 1915 indkommet 7 Andragender om Dispensation, men intet af disse har Ministeren fundet Anledning til at bevilge.

Den ^{24/10} 1915 rejste Formændene for Grosserer-Societetets Komité og for Industriraadet, D'hrr. Bankdirektør C. C. Clausen og Ingeniør Alex. Foss til London. Hensigten var at søge en Ordning med England for vore Tilførsler af færdige Varer og industrielle Raastoffer m. v. Efter en Maanedes Fravær vendte de to Herrer tilbage, og der udsendtes²⁾ en Redegørelse for de af Forhandlingerne opnaaede Resultater. Der var den ^{19/11} 1915 undertegnet en Overenskomst³⁾ mellem den engelske Regering og de to danske Organisationer, hvorefter det var disse og ikke mere den enkelte Importør, der overtog Garantien for og

¹⁾ Fra dette Forbud undtages (jfr. Statstidende ^{28/1} 1916) Dyrkningskontrakter, der oprettes mellem Frøhandlere og Frøavlere, og som udelukkende angaar Avl af Frø til Besaaning af Udlægsmarkerne (Græsfrø, Kløverfrø o. l.) samt af Rodfrugtfrø.

²⁾ Berl. Tid. ^{25/11} 1915.

³⁾ En Redegørelse for Overenskomstens Indhold findes i Berl. Tid. ^{14/12} 1915.

Kontrollen¹⁾ med, at de Betingelser, paa hvilke England tillod Udførselen af Varer eller Gennemførselen gennem Blokaden, blev overholdte. Samtidig sikredes Telegramudvekslingen via England, forsaavidt den gik gennem de to Organisationer, Oprindelsescertifikater kunde udstedes paa lempeligere Vis, naar det skete gennem Organisationerne, visse Krav om Garantier fra Rederierne eller i Betalingsforhold kunde erstattes med Organisationernes Garanti eller bortfaldt m. v. Overenskomstens Hovedregel gik iøvrigt ud paa, at de importerede Varer skulde forblive i Danmark og ikke i nogen som helst Form genudføres, undtagen til England og dets Allierede samt til visse neutrale Lande. Genudførselen til Sverige og Norge tillodes for en Række nærmere angivne Varer og i visse bestemte Mængder pr. Kvartal. Til Gengæld for disse Restriktioner skulde Danmark altsaa have sit Behov dækket af de Varer, der i denne Sammenhæng kunde komme i Betragtning. Denne Overenskomst kom nu i den nærmest følgende Tid til at spille en stor Rolle i indre engelsk Politik, idet Regeringen blev angrebet for ikke tilstrækkelig strengt at opretholde Blokaden mod Tyskland, saaledes at store Mængder af Varer gennem de neutrale Lande skulde naa dette Land. Bl. a. paastodes den dansk-engelske Overenskomst at aabne Mulighederne herfor. Som Støtte ved disse Angreb (der ledes af Morning-Post og Daily Mail) anvendtes forskellig urigtig eller misforstaaet Statistik, som det engelske Pressebureau imødegik meget kraftigt²⁾, ligesom den engelske Udenrigsminister i Underhuset ^{26/1} 1916 holdt en stor Tale³⁾, hvori han hævdede Urigtigheden af de fremsatte Paastande. En Del af Misforstaaelserne har stadig ligget deri, at da Tilførselen fra eller over Tyskland var afskaaret, maatte naturligtvis Tilførslerne andre Steder fra vokse før at det normale Forbrug kunde dækkes. Men denne Tilvækst er saa

¹⁾ De Erklæringer, Importørerne maa underskrive for at opnaa de to Organisationers Bistand, giver Ret til en indgaaende Kontrol med Bøger, Lagre osv. Desuden forpligter de sig til ved Brud at betale en Bøde paa 10 000 Kr. samt det dobbelte af de omhandlede Varers Værdi i det europæiske Marked, hvor Prisen er højest. Der nedsattes et Voldgiftsnævn til at dømme i saadanne Sager.

²⁾ Berl. Tid. ^{26/1} 1916.

³⁾ Politiken ^{28/1} 1916.

blevet tydet som Bevis paa, at der fandt Genudførsel Sted. Den i England rejste Kritik har utvivlsomt bidraget til en skærpet Kontrol med Tilførslerne¹⁾, og Overenskomsten har ikke kunnet hindre, at f. Eks. Pakkeposten paa de danske Amerikabaade er bleven beslaglagt, en Foranstaltning, Sverige²⁾ har besvaret ved at beslaglægge den engelske Pakkepost, der transiteredes til Rusland. Saadanne Modforanstaltninger er ikke trufne fra dansk Side, og da der trods Overenskomsten stadig var betydelige Vanskeligheder for Tilførslerne, rejste Ingeniør Foss paany til London ⁹/₂ 1916 for at søge gennem Forhandling at opnaa gunstigere Forhold. Det har været meddelt³⁾, at der i Kjøbenhavn forhandlede om Afslutning af en lignende Overenskomst mellem Frankrig og Danmark. Ogsaa for Tysklands Vedkommende bistaar Grosserer-Societetets Komité ved Indførsel fra dette Land, idet Komitéen viser Erklæringer, der skal bruges ved Ansøgninger om Udførselstilladelse⁴⁾.

Den danske Skibsfart har i den her behandlede Periode ikke lidt store Tab, saaledes som det fremgaar af nedenstaaende Oversigt over de to Søkrigsforsikrings-Institutters Virksomhed:

1 000 Kr.	Krigsforsikringen for			
	Skibe		Varer	
	³¹ / ₁₂ 15	³¹ / ₁₂ 15	³¹ / ₁₂ 15	³¹ / ₁₂ 15
Forsikret Kapital.....	—	1 137 890	—	567 074
Nettopræmie	15 835	9 552	10 006	8 189
Betalte Skader	3 604	3 023	3 616	1 217
Anmeldte Skader (uafgjort) ..	3 200	2 150	4 385	4 410

Det kan i denne Sammenhæng anføres, at Tyskland har erstattet to af de i Nordsøen torpederede danske Skibe (Søborg og Betty) med henholdsvis 552 000 Kr. (Assu-

¹⁾ Det skal dog anføres, at The Economist i sin Leder for ²⁹/₁ 1916 i Tilslutning til Udenrigsministeren vender sig imod dem, der uden Hensyn til de Neutrales Rettigheder og til den Opinion der i neutrale Lande vilde rejse sig, forlanger en Skærpelse af Blokaden mod Tyskland paa de Neutrales Bekostning.

²⁾ Se ogsaa Prof. Fahlbeck: „England och vi“ i Statvetenskaplig Tidsskrift 1916.

³⁾ Berl. Tid. ¹⁰/₂ 1916.

⁴⁾ Jfr. Berl. Tid. ²⁸/₁₀ og ²¹/₁₁ 1915.

rancesum: 391 000 Kr.) og ca. 700 000 Kr. (Assurancesum: 545 000 Kr.)¹⁾. -- Fra Skibssalgssforbudet (53. Bd., S. 519) har der været givet Dispensationer paa Betingelse af, at Salgssummen skulde baandlægges til Fornyelse af Materiellet, saaledes at den danske Tonnage i det hele ikke skulde forringes. Og det har været meddelt²⁾, at Dampskibsselskabet Thore vilde anlægge Sag mod Handelsministeriet for at faa en saadan Baandlæggelse omstødt som formentlig ulovlig, idet det er hævdet, at Prisreguleringsloven af 7/8 1914 ikke rettelig her kunde anvendes. Langt større Bevægelse vakte dog det af Indenrigsminister Rode i Folketinget den 17/1 1916 fremsatte Lovforslag om Bidrag af Skibsfarten til Foranstaltninger i Anledning af Dyrtiden. Som det fremgaar af Indenrigsministerens Forelæggelsestale og af Bilagene til Lovforslaget³⁾, var der før dettes Forelæggelse gaaet en Række Forhandlinger mellem Prisreguleringskommissionen og Skibsrederne om en frivillig Overenskomst, hvorved Rederne skulde gaa ind paa at befordre 400 000 t Majs og 1 600 000 t Kul her til Landet fra c. 1/12 1915—31/5 1916 til en Maximalfragt. Disse Forhandlinger strandede imidlertid paa Redernes Modstand⁴⁾, og Regeringen fremsatte da Forslag til Lov om en Afgift af Bruttofragten, saaledes at Afgiften var størst for Skibe, der sejlede fra Udland til Udland og mindst for Skibe i Fart mellem Danmark og Udlandet, idet i Trampfart for de førstnævnte 1/3 af Bruttofragten var afgiftsfri, for de sidstnævnte

¹⁾ Berl. Tid. 8/12 1915.

²⁾ Politiken 30/1 1916.

³⁾ Rigsdagstidende 1915/16, Tillæg A.

⁴⁾ Lange og talrige Indlæg fra Rederi-Synspunkter findes i disse Maa-
neder i Berl. Tid. Diskussionen sluttede med en personlig Meningsudveksling mellem Handelsminister Hassing Jørgensen og Repræsentanter for Rederne i Anledning af Ministerens Udtalelser ved Lovforslagets 1ste Behandling; Rederne benyttede disse Udtalelser til at bebrejde Ministeren, at han ikke tilstrækkelig varetog de under Handelsministeriet hørende Erhvervs Interesser overfor det øvrige Samfund. Ministeren tilbageviste en saadan Fordring som uberettiget. Paa dette Punkt greb Ingeniør Foss ind i Diskussionen paa Redernes Side og fik et særligt Tilsvar fra Ministeren. Den hele Diskussion tydede paa, at Forhandlingerne mellem Ministeren og Rederne om disse Forhold ikke var forløbne særlig glat (jfr. Berl. Tid. i Dagene 4/2—10/2 1916).

Tabel XIV. Oversigt over Korn og Kulfragterne efter Dansk Søfartstidende

	Korn fra Havn paa Amerikas Østkyst til skandinavisk Havn	Kul fra engelsk Østkysthavn (Tynen, Blyth) til dansk Havn for Baade c. 1 500—2 000 Tons	forarbejdet Trælast fra Østersøhavn til London
	sh. pr. qr.	sh. pr. Ton	sh. pr. Strd.
August 18...1914	—	$\frac{9}{0}/0$ à $\frac{10}{0}/0$	—
September 22 —	—	$\frac{6}{0}/0$ à $\frac{7}{0}/0$	$\frac{82}{6}/0$ à $\frac{35}{0}/0$
Oktober 6... —	$\frac{4}{0}/0$ à $\frac{5}{0}/0$	"	$\frac{35}{0}/0$
November 24 —	$\frac{6}{0}/0$ à $\frac{7}{0}/0$	$\frac{9}{0}/0$ à $\frac{10}{0}/0$	$\frac{40}{6}/0$
December 29 —	$\frac{10}{0}/0$ à $\frac{10}{0}/0$	c. $\frac{14}{0}/0$	—
Februar 4...1915	$\frac{14}{0}/0$	$\frac{20}{0}/0$	—
— 25... —	"	$\frac{21}{0}/0$	—
Marts 25... —	$\frac{14}{0}/0$ à $\frac{14}{0}/0$	$\frac{16}{0}/0$ à $\frac{17}{0}/0$	—
April 22... —	$\frac{9}{0}/0$ à $\frac{10}{0}/0$	$\frac{15}{0}/0$ à $\frac{17}{0}/0$	$\frac{70}{0}/0$ à $\frac{80}{0}/0$
Maj 13... —	—	$\frac{15}{0}/0$	c. $\frac{80}{0}/0$
Juni 24... —	$\frac{9}{0}/0$	$\frac{15}{0}/0$ à $\frac{16}{0}/0$	$\frac{90}{0}/0$ à $\frac{92}{0}/0$
Juli 22... —	$\frac{10}{0}/0$	"	$\frac{96}{0}/0$ à $\frac{100}{0}/0$
August 26... —	$\frac{10}{0}/0$ à $\frac{10}{0}/0$	$\frac{13}{0}/0$	$\frac{95}{0}/0$
September 30 —	$\frac{12}{0}/0$ à $\frac{12}{0}/0$	$\frac{12}{0}/0$ à $\frac{13}{0}/0$	$\frac{95}{0}/0$
Oktober 7... —	$\frac{13}{0}/0$ à $\frac{13}{0}/0$	$\frac{12}{0}/0$ à $\frac{14}{0}/0$	$\frac{87}{0}/0$ à $\frac{97}{0}/0$
— 14... —	"	$\frac{15}{0}/0$	$\frac{100}{0}/0$ à $\frac{105}{0}/0$
— 21... —	$\frac{12}{0}/0$	$\frac{16}{0}/0$ à $\frac{17}{0}/0$	$\frac{105}{0}/0$ à $\frac{110}{0}/0$
— 28... —	$\frac{13}{0}/0$ à $\frac{14}{0}/0$	$\frac{17}{0}/0$	$\frac{120}{0}/0$ à $\frac{125}{0}/0$
November 4... —	—	—	—
— 11... —	$\frac{15}{0}/0$ à $\frac{16}{0}/0$	$\frac{17}{0}/0$ à $\frac{18}{0}/0$	$\frac{130}{0}/0$ à $\frac{135}{0}/0$
— 18... —	$\frac{16}{0}/0$	$\frac{18}{0}/0$ à $\frac{19}{0}/0$	$\frac{120}{0}/0$
— 25... —	$\frac{15}{0}/0$ à $\frac{15\frac{1}{2}}{0}/0$ ¹⁾	$\frac{18}{0}/0$ à $\frac{19}{0}/0$	"
December 2... —	$\frac{16\frac{1}{2}}{0}/0$ à $\frac{17}{0}/0$	$\frac{18\frac{1}{2}}{0}/0$	$\frac{125}{0}/0$ à $\frac{130}{0}/0$
— 9... —	$\frac{17\frac{1}{2}}{0}/0$	$\frac{18}{0}/0$ à $\frac{19}{0}/0$	—
— 16... —	$\frac{18}{0}/0$	$\frac{19}{0}/0$ à $\frac{20}{0}/0$	$\frac{110}{0}/0$ à $\frac{125\frac{1}{2}}{0}/0$
— 23... —	"	$\frac{20}{0}/0$	$\frac{120}{0}/0$
— 30... —	"	—	—
Januar 6...1916	"	$\frac{19}{0}/0$ à $\frac{20}{0}/0$	—
— 13... —	—	$\frac{18\frac{1}{2}}{0}/0$ à $\frac{19}{0}/0$	—
— 20... —	$\frac{18\frac{1}{2}}{0}/0$ à $\frac{19}{0}/0$	$\frac{22}{0}/0$ à $\frac{23}{0}/0$	—
— 27... —	"	$\frac{20}{0}/0$ à $\frac{21}{0}/0$	—

" betyder, at Noteringen er uforandret.

— betyder, at ingen Notering foreligger.

¹⁾ Kroner her og følgende Noteringer.

$\frac{2}{3}$ og yderligere for Rutebaade $\frac{1}{6}$. Afgiften er derefter 20 % af den afgiftspligtige Bruttofragt. Ministeren anslog, at der i 1915 var indsejlet 350 Mill. Kr. Lovforslaget er i Øjeblikket i Udvalg i Folketinget.

Det skal i dette Afsnit endnu nævnes, at der til Stadighed har hersket en generende Vognmangel paa Statsbanerne, hvortil er kommet Umuligheden af at skaffe de fornødne Presenninger¹⁾, hvorved Varerne beskadiges under Transporten.

Andre Spørgsmaal.

Ved Juletid tilstodes der de til Sikringsstyrken indkaldte den sædvanlige Orlov, idet 15 % af den værnepligtige Styrke kunde faa fri, bortset fra den Orlov, der særlig tilstodes Forretningsfolk i Ugen før Jul. Ligeledes vil der som sædvanlig blive tilstaaet Landmændene en særlig Orlov til Foraarsarbejderne. — Ved Lov $\frac{9}{2}$ 1916 ophæves Værnepligtiges Ret til at begære Udsættelse ved Sessionerne m. v.

Ved Lov af $\frac{23}{12}$ 1915 forlængedes „Krigspresseloven“ (53. Bd., S. 520) til $\frac{1}{8}$ 1916. I den Sag mod „Kristeligt Dagblad“ (ibd., S. 521), hvori Loven var bragt i Anvendelse, frifandtes Bladet²⁾.

Sluttet $\frac{17}{2}$ 1916.

¹⁾ Berl. Tid. $\frac{2}{2}$ 1916.

²⁾ Berl. Tid. $\frac{15}{1}$ 1916.

BOGANMELDELSER

G. E. RIEMANN: **Om Diegivningens Udbredelse og Betydning for Barnets Sundhed og Børnedødeligheden.** Kjøbenhavn 1915.

Denne lille Undersøgelse er udarbejdet paa Foranledning af Komitéen til Formindskelse af Børnedødeligheden og er udkommet som Særtryk af Maanedsskrift for Sundhedspleje. Den behandler et betydningsfuldt social-økonomisk Spørgsmaal, og giver, trods Materialets Spinkelhed, en Række højst værdifulde Oplysninger. Efter at det nemlig er paavist, hvorledes Diegivningens Omfang er voksende med bedre økonomiske Kaar, gives der en Række Beviser paa, hvorledes en langvarig Diegivning stiller Barnet gunstigt i de første vanskelige Aar. Naar Afhandlingen slutter med Ønsket om, at Spørgsmaalet i sin Helhed med Tiden kan blive taget op til Undersøgelse paa bredere Grundlag, kan man kun oprigtigtigt dele et saadant Ønske samtidig med at paaskønne det Arbejde, Komitéen allerede har gjort for denne samfundsvigtige Sag. Og en Statistiker kan ikke undlade ogsaa at paaskønne Undersøgelsens rent fagmæssige Fortræffelighed.

E. C.

Betænkning afgivet af Invaliditets- og Alderdoms-Forsikrings-Kommissionen. Kbhvn. 1915.

I det Foredrag, Professor Westergaard holdt i National-økonomisk Forening d. 30. Marts 1915 om Alderdoms- og Invaliditetsforsikring (se dette Tidsskr. 1915, S. 292 ff.), slutter han, efter at have nævnt, at Forslagene i Kommissionsbetænkningen neppe uden videre kan bruges, og at Sagen maaske kunde trænge til en ny Kommissionsbehandling, med at udtale Haabet om, at man i Fremtiden „vil kunne drage nogen Nytte af Betænkningen, saa at den nu afgaaede Kommissions 11aarige Arbejde vil vise sig ikke at være helt forgæves.“

Et saadant Haab nærede sikkert ogsaa de fleste, før de havde læst Betænkningen. Det var jo saa, at vor nationalt ejendommelige, hidtidige sociale Lovgivning, Forsikringskommissionens mangeaarige Arbejde og dens formentlig udmærkede Sammensætning af sagkyndige paa Politikens, den sociale Lovgivnings, Forsikringsvæsenets og Administrationens Omraader havde spændt Forventningerne højt. Naar saa mange sagkyndige blev samlet i en Kommission, som kunde tage sig den forsikringstekniske og anden videnskabelige Medhjælp, den behøvede, maatte man have Lov til at vente sig et Arbejde, som kunde være grundlæggende for fremtidigt Lovgivningsarbejde paa Invalidforsikringens eller -forsørgelsens Omraade, i hvilken Retning dette Arbejde end maatte gaa.

Betænkningen har skuffet Forventningerne, og man undres, efter at have læst den, over, at Westergaard ikke har haft Mod til at sige, at Kommissionens Arbejde har været helt forgæves. Man har jo Lov til at gaa ud fra, at naar Rigsdagen nedsætter en Kommission om en Sag, at den da ønsker Sagen grundigere og mere sagligt udredet, end det kan ske af et Rigsdagsudvalg, for at Rigsdagen kan have et godt Grundlag at arbejde paa, naar den senere faar Sagen til Behandling. Men det, Kommissionen har

givet, er en jevn god Rigsdagsudvalgsbetænkning med alle en saadans Mangler. Som for et Rigsdagsudvalg har det ogsaa for Kommissionen været af afgørende Betydning at naa et Resultat, det er: at faa formuleret et Lovforslag. Som i en Udvalgsbetænkning findes der her skarpt formulerede Partistandpunkter¹⁾ med Overseen af Nuancer, som dér findes ogsaa her rigeligt med Postulater, der mangler solid Underbygning. Man faar det Indtryk ved Læsningen af Betænkningen, at Kommissionens Ikke-Politikere er skudt ganske i Baggrunden og højt regnet har faaet Lov til — som de forsikringskyndige — at udarbejde et Bilag med de nødvendige Beregninger.²⁾

Den Opgave, der ved Loven af 1903, ved hvilken Kommissionen blev nedsat, blev overdraget den, var „at undersøge og overveje Spørgsmaalet om Oprettelse af en almindelig Invaliditets- og Alderdomsforsikring og eventuelt stille Forslag herom“, men Kommissionen har vendt Sagen paa Hovedet: Forslag har den stillet, men Undersøgelser og Overvejelser finder man saare lidet af i Betænkningen. Det nytter én jo ikke noget, at det Side 78 i Betænkningen hedder, at Spørgsmaalet om Vejen, man skulde gaa, har „givet Anledning til mange Overvejelser og Forhandlinger“, naar man forgæves leder i Betænkningen herefter. De Forslag, Kommissionens Flertal og forskellige Mindretal har skrevet, kunde man have undværet, men ikke det Grundlag, hvorpaa en Lovgivning skulde bygges. Med al mulig Respekt for de 19 Kommissionsmedlemmers og deres Overvejseles Værdi kan man dog ikke tvinges til — uden at kende disse Overvejelser — at sluge deres Forslag raat.

¹⁾ Mest ærligt træder den rene Politik frem for Højremindretallet, hvis Standpunkt delvis motiveres ved, hvad der er politisk gennemførligt med nuværende Folketingsflertal.

²⁾ Kommissionens Sekretariat har maaske nogen Skyld i den uheldige Betænkning, men Kommissionen bærer Ansvaret: *culpa in eligendo* til Sekretærer luttet Jurister, som — trods alt hvad der paastaas — ikke er Fagmænd paa alle Omraader.

Et Par af de Spørgsmaal, med Hensyn til hvilke man gerne vilde have noget at vide om Kommissionens „Overvejelser og Forhandlinger“, skal her nævnes.

Først og fremmest kan det vel ikke kaldes unaturligt at spørge om de Undersøgelser, Kommissionen maa have anstillet, af den nuværende Alderdomsunderstøttelseslov, dens Virken, dens Tilstrækkelighed eller Utilstrækkelighed, dens etisk gavnlige eller skadelige Indflydelse, dens Sparommelighed fremmende eller hemmende Tendens, dens Administration og Vanskelighederne herved, dens Misbrug, dens Lighed eller Ulighed i By og paa Land, de af den følgende statslige og kommunale Byrder o. s. v. o. s. v. I Betænkningen findes der herom foruden Referat af den nu-gældende Lovs Indhold en lille Tabel over de samlede Udgifter til Alderdomsunderstøttelse, men intet som helst om Lovens Liv! Flertallets Motivering for at lade det nu gennem 20—25 Aar herskende Princip, at Alderdomsunderstøttelse udredes af de almindelige kommunale og statslige Midler, afløses af Forsikringsprincippet, bygger, bortset fra det nuværende Systems formentlige Kostbarhed, kun paa det Posulat, at en Ordning som den nuværende „slapper Viljen til at hjælpe sig selv“. Et saadant Postulat kunde være berettiget, naar man paa bar Bund diskuterede Forsikring ctr. Forsørgelse, men det er, naar man om Forsørgelsen har over 20 Aars Erfaring, ganske utilladeligt at nøjes med en saadan teoretisk Paastand i Stedet for at underbygge den med Fakta. Hvorfor har Kommissionen ikke brugt de 10 Aar, den sad, til at undersøge Sparsommelighedens Ødelæggelse og paavist den med Tal? De Enkelttilfælde, man hører omtalt om Øden med opsparede Midler, behøver jo aldeles ikke at betyde en almindelig Svækkelse af Selvhjælpsbestræbelser. Men selv om det skulde vise sig, at der spares mindre nu end før, saa skulde man ogsaa have undersøgt, om dette skyldtes Alderdomsunderstøttelsesloven eller en med Samfundsudviklingen

følgende Umulighed for den fattige Del af Befolkningen af at lægge noget tilside.

Et andet Spørgsmaal, der dog heller ikke synes ganske uden Betydning og derfor nok kunde kræve sin Under-søgelse, er, hvilken Virkning Indførelsen af en tvungen Invaliditets- og Alderdomsforsikring vil have paa den her i Landet bestaaende frivillige Syge-, Arbejdsløsheds- og Strejkeforsikring. Vil ikke Gennemførelsen af Tvang paa et Omraade hemme den frivillige Forsikring paa andre Omraader? Svaret vil, naar man ser paa, hvor ringe et Beløb der er til Raadighed paa et Arbejderbudget til Forsikring, utvivlsomt blive bekræftende, og i al Fald vil Konsekvensen af en Tvangsinvalidforsikring blive, at man maa opgive den hidtidige Frivillighed og gaa over til Tvangs-sygekasser og Tvangsarbejdsløshedskasser. Vil ikke herved det etiske Moment, Selvhjælpstanken, som det Flertal, der anbefaler Tvangsforsikringen, fremhæver som Forsikringens Fortrin fremfor Forsørgelsen, paa en uhyggelig Maade blive tilsidesat, naar Frivillighed erstattes af Tvang? Spørgs-maalet er saa godt som ikke berørt af Kommissionen, hvis Medlemmer synes at have haft Skyklapper paa, saa de kun har kunnet se lige ud paa det dem forelagte Spørgsmaal, men aldeles ikke har opfattet, at dette er sammenfiltret med hele vor øvrige sociale Forsikringslovgivning.

Med overordentlig Lethed er Kommissionen kommet over det ingenlunde lette Spørgsmaal: hvad er Invaliditet? En knap Side ofres til Diskussion herom — man foreslaar Invaliditetsgrænsen sat ved Arbejdsevns Nedsættelse til en Tredjedel, men hvad herved nærmere forstaas, kommer man udover ved at skrive: „Det vil imidlertid paa dette Punkt i vidt Omfang være overladt de Myndigheder, der skal bringe Loven i Anvendelse, at give Loven sit reale Indhold“. Det er vist neppe set før, at en Kommission, der skulde skabe Grundlag for Lovforslag og ogsaa for disses Føren ud i Livet, springer over Vanskelighederne og henviser til de fremtidige Loves Udøvere, som jo netop

skulde have haft Kommissionsbetænkningen til Støtte! — Begrebsbestemmelsen af „Invaliditet“ vil iøvrigt faa Betydning for, hvorledes det Invaliditetsraad skal sammensættes, der skal afgøre, om en Person er Invalid i Lovens Forstand og saaledes berettiget til en Rente. Flertallet foreslaar, at Raadet skal bestaa af en Jurist, en Bankmand (!), en Forsikringsmatematiker (!), et folketings- og et landstingsvalgt Medlem samt 3 Læger, Højremindretallet lader Bankmanden og Forsikringsmatematikeren udgaa, medens Forsørgelsesmindretallet kun vil have en Jurist og 2 Læger. Karakteristisk for alle tre Forslag er den store, alt for store Indflydelse, der gives det lægelige Skøn. Da Lægestanden som bekendt har udviklet sig til at blive en meget lidt socialt forstaaende Stand, maa Kommissionens Mening have været, at der ikke skal tages sociale, men kun patologiske Forhold i Betragtning ved Invaliditetsbestemmelsen. Maaske dette er rigtigt, maaske ikke, men naar man paa dette Punkt vil gaa andre Veje end i Tyskland, det eneste Land, hvor der kan siges at foreligge Erfaringer herom, kunde man forlange en Motivering heraf.¹⁾ — At Afgørelserne af Invaliditetsraad med „Overklasse“-Sammensætning som nævnt ikke vil blive modtaget med samme nogenlunde Tillid som f. Eks. det paritetisk sammensatte Arbejderforsikrings-Raads eller selv et ved Forholdstalsvalg sammensat kommunalt Udvalgs Afgørelser, maa anses for givet.

Og endnu et Omraade, hvor man savner Oplysninger: Udvalgets Flertal foreslaar, at alle Personer mellem 18 og 33 Aar aarlig skal betale 24 Kr. (et Ægtepar altsaa 48 Kr.) i Præmie til Forsikring mod Invaliditet og Alderdom, men i Flertalsbetænkningen er glemt optaget den Undersøgelse, paa Basis af hvilken dette Flertal er kommet til, at den unge Befolkning kan bære denne Kopskat. Hvor er Løn-

¹⁾ Om Tysklands Stilling til dette Spørgsmaal, se Aage Sørensen: Den tyske Invalidforsikring af 13. Juli 1889 (trykt som Bilag til Betænkningen) S. 31 ff.

statistik, Husholdningsbudgetterne, Oplysninger om, hvor meget Befolkningens fri Indtægter er (efter Fradrag af Udgifter til Mad, Klæder, Hus og anden Skat), hvor er Undersøgelsen af, hvorledes denne ny Skat sammen med de tidligere bestaaende vil hvile paa Befolkningen, og hvorfor er det ikke motiveret, af hvilken Grund man nu gaar tilbage til Særskatter og forlader den i mange Aar herskende Evneteori i Beskatningen? Flertallet¹⁾ nøjes med at anføre, at den anser det for utvivlsomt, „at Personer i Alderen fra 18 til 33 Aar uden alt for store Afsavn vil være i Stand til at udrede denne Præmie“. Det maa gentages, at det ikke er Resultaterne, Kommissionsmedlemmerne er komne til, der har Værd, men det Grundlag, de har bygget paa. Hvis det var kendt, vilde dog ogsaa andre kunne danne sig en Mening om Sagen, nu maa disse andre tro — eller lade være med at tro Kommissionsmedlemmerne.

Hvad der savnes i Betænkningen, er — som de anførte Eksempler viser — de Undersøgelser, som er nødvendige som Grundlag for Afgørelsen af, hvorledes man vil ordne denne Side af den sociale Lovgivning. Nogle vil maaske i Betænkningen savne en videnskabelig Diskussion om Sagen, en ren teoretisk Fremstilling af de forskellige Principper, man kunde lade sig lede af, flere vil dog sikkert være glad for at blive fri herfor, i al Fald naar de har læst Kommissionsflertallets kortfattede Forsøg paa en social-etisk Teori til Fordel for Tvangsforsikringen.

I selve Betænkningen vil man næppe finde noget af Værdi udover Dagen²⁾, og blandt de ti Bilag er kun to, der tiltrækker sig Opmærksomheden, nemlig Aage Sørensens kendte Afhandling³⁾ fra 1905 om den tyske Invalide-

¹⁾ Mindretallet, der er imod Forsikring, har dog nogle Bemærkninger om Befolkningens Indtægtsforhold, om stigende Priser og stigende Krav til den biede Befolkning (se S. 129).

²⁾ Nævnes maa dog en kortfattet og klar Oversigt over alle tidligere danske Forslag paa dette Forsikringsomraade.

³⁾ Omtalt i Natøk. Tidsskr. 1905 S. 431 ff. af Trap.

forsikringslov, hvori man kort og klart og samtidig udtømmende finder Lovens Virken skildret ganske upartisk, og de statistiske og forsikringstekniske Undersøgelser (ved A. L. V. Petersen, Undertegnede, Drammensberg, Iversen, Dalhoff). Disse Undersøgelser udmærker sig ved den overordentlige Klarhed, ved hvilken det benyttede Materiales Art og Værdi, de til Grund for Beregningerne liggende Forudsætninger og hele Arbejdsmetoden er fremstillet. Hvor usikre end Undersøgelses Resultat maa blive paa Grund af Materialets Art, vil de dog altid være vejledende, og det hvad enten man gaar Forsikrings- eller Forsørgelsesvejen. Den af Kommissionens langsomme Arbejds metode nødvendiggjorte Omberegning af de paa Grundlag af Folketællingen foretagne Undersøgelse over Invalidernes Antal efter Folketællingen 1911, viser tydeligt den Usikkerhed, hvormed man bevæger sig paa disse Omraader¹⁾. Ved den sidst foretagne Beregning har man taget Hensyn til norske og svenske Erfaringer, hvorefter der er forholdsvis færre gifte blandt Invaliderne end i den øvrige Befolkning. Resultaterne for den mdl. Befolkning er, at efter Tællingen 1901 skulde der være 4 300 ugifte, 54 500 mdl. Invalider, efter Tællingen 1911 32 100 enlige, 33 900 gifte. — Som Grundlag for Beregningerne er benyttet den tyske Invaliditetssandsynlighed, den tyske Invalidedødelighed, dog reduceret under Hensyn til Forskellen mellem den almindelige Dødelighed i Tyskland og Danmark, og for den ikke invalide danske Befolkning den danske Befolkningsdødelighed. Om den tyske Invaliditetssandsynlighed vil svare til den danske eller afvige noget derfra, vil jo kun Fremtiden kunne besvare, allerede af den Grund, at man ikke aner, om dansk Invaliditet bliver et Begreb, der dækker tysk Invaliditet, men ogsaa fordi der i Tyskland er Tale om en Arbejderforsikring, i Danmark om en Folkeforsikring.

¹⁾ Bilag I. S. 52 gives der ogsaa en interessant Oversigt over de forskellige Resultater, man kommer til med forskelligt Beregningsgrundlag.

Af de øvrige 8 Bilag er to Oversættelser af kendte Afhandlinger af Zacher, Resten Fremstilling af og Oversættelse af fremmed Alderdoms- og Invalidforsikringslovgivning.

Om selve de stillede Forslag kan her behandles ganske kort, idet der henvises til Westergaards før nævnte Foredrag.

Tre Ting er alle Kommissionsmedlemmerne enige om, og det er for det første, at det nuværende Hul i vor sociale Forsorgslovgivning, hvorved Invalider under den for Alderdomsunderstøttelsen fastsatte Alder er hjemfaldne til Fattigvæsenet, skal stoppes. Man er ogsaa enig om, at der ikke med Hensyn til Invalideforsorgen skal indføres nogen speciel Arbejderlovgivning, men at man skal følge den gode Praksis fra Sygekasselov, Enkelov og Alderdomsunderstøttelseslov at lovgive for den hele Befolkning. Glædeligt maa det siges at være, at Kommissionsflertallet, der ellers paa saa mange Punkter har forslugt sig paa tysk Forsikringsaand, ikke har gjort det her.

Mindre glædelig er Enigheden paa det tredje Punkt, som vedrører Spørgsmaalet om faste Takster for de Understøttelser, der efter Forsikrings- og Forsørgelsesforslagene ydes Invalider og gamle af offentlige Midler. Alle mener, at faste Takster ikke vil kunne indføres, fordi der er saa mange og vanskeligt konstaterlige Forhold at tage i Betragtning ved Spørgsmaalet om, hvad der gaar med til „nødvendigt Underhold“: den understøttedes Indtægt, Alder, Forsørgelsespligt, den forskellige Dyrtdid i Landets forskellige Egne o. s. v., og at kun Skønnet i det enkelte Tilfælde kan overvinde disse Vanskeligheder. Hvis der havde foreligget en virkelig Oversigt over den nuværende Alderdomsunderstøttelseslovs Virken i Praksis, vilde de ved nuværende Skøn bevirkede Uretfærdigheder sikkert have vist sig at være saa mange og grelle, at det maatte være en ualmindelig lidet evnerig Kommission, der ikke gennem faste

Takster kunde formindske baade Uretfærdighedernes Antal og Grelhed.

Man skulde dog komme bort fra, at Alderdoms- (og Invalide-) Understøttelsens Størrelse er afhængig af, om Sogneraadet bestaar af Storbønder eller Husmænd, af gammelmoderate eller Socialdemokrater, og fra at et Sogneraads personlige Venskab eller Fjendskab skal faa Indflydelse paa Skønnet. Selv om Understøttelsens Takster skulde være varierende i 4 eller 5 Relationer (Indtægt, Alder, Dyrtid, Forsørgelsesbyrde m. m.), vilde dette slet ikke være uoverkommeligt — Tabeller vilde nemt kunne sige Besked, saaledes at Ansøgere kunde se, hvad de havde Ret til. Ganske ejendommeligt er det, at selv Socialdemokraten i Kommissionen gaar mod faste Takster. Det maa føres tilbage til Socialdemokratiets stigende Indflydelse i Kommunistyrerne og en Følelse af, at et socialdemokratisk Skøn ikke kan være urigtigt? Men det maa være glemt, at Ansøgerne om Understøttelse, naar de ikke har Ret til et bestemt Beløb, vil føle sig lige smaa overfor et socialdemokratisk som overfor et konservativt Kommunistyre — deres Ryg vil ikke være saa rank, som hvis de kunde forlange netop det, de havde Ret til.

En Fordel har Skønnet fremfor de faste Takster; ved dets Hjælp kan Understøttelserne stige med stigende Dyrtid uden ny Lovgivning. Men det samme kunde naas, hvis der i Loven fastsættes, at de faste Takster revideredes f. Eks. hvert 5te Aar af et sagkyndigt Udvalg.

— — Det maa tilføjes, at Stauning og Rørdam for at undgaa for stor Karrighed fra Kommunernes Side stiller Forslag om Minimal-Takster for Understøttelsen, mens Ravn og Sørensen stiller Forslag om Maximaltakster; det Flertal, der holder paa Forsikring; foreslaar saavel Minimaltakst som Maximaltakst for det offentlige Tilskud til de ved de forsikredes egne Midler tilvejebragte Renter.

Alle Kommissionsmedlemmer med Undtagelse af Stau-ning er enige om, at den i vor nuværende Alderdoms-

understøttelseslov fastsatte Grænse, 60 Aar, skal forhøjes til 65 (eller 66) Aar, idet der først ved denne højere Alder anses at foreligge overvejende Sandsynlighed for, at Alderen har tilvejebragt Invaliditet. Først ved denne højere Alder vil der derfor uden Undersøgelse m. H. t. Invaliditet kunde tilkendes Rente og Understøttelse. Spørgsmaalet om, hvilken Grænse der er den rigtige, hænger nøje sammen med det før nævnte Spørgsmaal: hvad er Invaliditet. Hvis man ved Bestemmelsen af dette Begreb tager sociale Hensyn og f. Eks. tager den Omstændighed i Betragtning, at Beskæftigelsesmuligheden for en Person tager stærkt af med Alderen — en Mand med halv Arbejdsevne har langt større Chance for at faa Arbejde, naar han er 30 end naar han er 60 Aar gammel — kommer man sikkert til, at det vil være rigtigst at bevare Grænsen ved de 60 Aar. De 60-aarige, der trods Nutidens Anstrengelser paa Arbejdsanvisningens Omraade kastes saaledes tilside, at de ikke ved deres Arbejde kan forskaaffe sig og sine det fornødne, maa anses for Samfundsinvalid, selv om Nedsættelsen i deres Arbejdsevne ikke er nær saa stor som Nedsættelsen i Erhvervsevnen.

Hermed er den væsentlige Enighed færdig og Kommissionen har da delt sig i fire Grupper, der forsvare følgende Forslag: 1) Alderdomsforsørgelse + frivillig Invaliditetsforsikring, 2) Alderdoms- og Invalidforsørgelse, 3) Tvungen Alderdoms- og Invalidforsikring og 4) dels et Forslag som 2), dels en tvungen Alderdomsforsikring som Supplerer heraf.

Det første Forslag (Falbe Hansens) er det, der — hvis gennemført —, vil medføre mindst Ændring i den nu bestaaende Ordning. Det betegnes som „Grundtræk af en Ordning af Invaliditetsforsørgelse“ og gaar ud paa, at der oprettes en særlig Afdeling af Statsanstalten for Livsforsikring (event. ogsaa af private Forsikringsselskaber), hvori der kan tegnes Invaliditetsrenter paa mindst 100 Kr. for enkelt Person, 150 Kr. for Mand og Hustru; disse Renter,

der begynder at løbe, naar den forsikrede har mistet $\frac{2}{3}$ af sin Arbejdsevne, skulde kun løbe indtil det 60. Aar. Forsikringen er frivillig og tænkes ordnet som gensidig. For at sætte Liv i den frivillige Forsikringstegning foreslaas det, dels at Agitation for og Administration af Forsikringen betales af Staten, dels at denne til Invaliderne yder et saadant Tilskud, at dette i Forbindelse med Invaliderenten og anden Indtægt yder Invaliderne det nødvendige Underhold efter samme Regler som de, hvorefter de gamle faar Alderdomsunderstøttelse.

Falbe Hansen betragter den af ham foreslaaede Ordning som indledende og forberedende og haaber, at forskellige nødvendige Erfaringer kan indvindes herved, saa at man senere kan gaa til mere omfattende Foranstaltninger.

Desværre bliver det vist ikke mange Erfaringer, man vil indvinde, i al Fald ikke udover nogle m. H. t. Fastsættelse af, hvad Invaliditet er. For et af to, kan man være sikker paa, vil ske: Enten indføres der Lægeundersøgelse forinden Forsikringstegningen — og saa vil Forsikringen faa ringe Udbredelse og de statistiske Erfaringer om Invaliditetssandsynlighed og Invalidedødelighed blive ubrugelige for en almindelig Folkeforsikring, fordi de kun angaar ud søgte Liv — eller der bliver ikke forlangt Lægeundersøgelse, hvoraf vil følge, at Forsikringen væsentligst vil komme til at omfatte kronisk syge og lignende daarlige Liv — det statistiske Materiale bliver lige misvisende!

Ligesaa dødfødt dette Forslag vil være, ligesaa levende vil sikkert det andet Forslag om Forsørgelse baade af gamle og Invalider være.

For det første har det den Fordel, man herhjemme ligesom i England sætter megen Pris paa, at det kun er en Udbygning af det bestaaende. Paa samme Maade, som Samfundet hidtil har taget sig af de gamle over 60 Aar, vil det i Fremtiden tage sig af Invaliderne under 60 Aar. Det er noget, enhver kan forstaa, og det støder ikke de

konserverative Instinkter, der findes selv hos de rødeste Socialdemokrater.

For det andet medfører Forslaget — ved at lade Midlerne til Forsørgelsen (som hidtil til Alderdomsunderstøttelsen) komme fra Stats- og Kommunekasserne — at Spørgsmaalet om, hvorledes Midlerne til en Samfundsopgave som den her omhandlede skal tilvejebringes, bliver behandlet paa den eneste rette Maade: som almindeligt Skattespørgsmaal. Om det bliver ved Told, Indkomst-, Formue- eller Jordværdiskat¹⁾, at Midlerne tilvejebringes, bør alene diskuteres udfra disse Skatters Egenskaber, ikke ud fra det Formaal, hvortil de skal bruges.

Og af endnu større Betydning for Gennemførligheden af Forslaget end dette rent skatteteoretiske Fortrin er det skattetekniske Fortrin, at det ikke kræver en eneste ny Embedsmand til Opkrævning af de nødvendige Midler eller Kontrol af hver enkelts Betaling; ved en Forhøjelse af de almindelige Stats- og Kommuneindtægter med et Par Procent er Udgifterne dækkede til Udvidelse af Alderdomsunderstøttelsen til ogsaa at omfatte Invalidener under 60 Aar. Hvis man ved faste Takster eller ad andre Veje vilde hæve Niveauet for Alderdomsunderstøttelserne, vilde naturligvis Udgifterne stige stærkere, men — bortset fra Staunings Minimaltakster — opfordrer Forslaget ikke direkte dertil.

Af nyt Administrationsapparat vil dette Forslag intet behøve udover det ovennævnte Invalideraad til Bedømmelse af, om der foreligger understøttelsesberettigende Invaliditet i de enkelte Tilfælde.

En naturlig Konsekvens af Indførelse af Invalideforsørgelse, at man gennem Helbredelsesforanstaltninger søger at formindske Invaliditeterne mest muligt. Forslag herom findes da ogsaa baade hos Forsørgelses- og Forsikringsmænd.

¹⁾ Om Jordværdiskat kan der vel iøvrigt ikke blive Tale i denne Forbindelse, thi efter god Georgeistlære maa Indførelsen af en saadan Skat medføre, at Invaliditet og Alderdomssvækkelse forsvinder ligesom al anden social Elendighed.

dene, men det er begge Steder lidt for ærligt pointeret, at Formaalet er at faa Invaliditeten over Understøttelsesgrænsen ned under denne. Med andre Ord ligger Interessen i at skaffe en Mand, der kun har 25 % af sin Arbejdsevne tilbage, en 15—20 % mer Arbejdsevne, for at han skal komme op over Invalidegrænsen, medens man intet bryder sig om det i social og samfundsøkonomisk Henseende langt vigtigere Problem: at skaffe en Halvinvalid sin fulde Arbejdsevne igen. Det er det samme, som om man gennemførte Arbejdsanvisning og offentlige Arbejder, ikke for at formindske Arbejdsløsheden i Almindelighed, men kun for at skaffe Arbejdsløshedskasserne mindre Udgifter. — Selv om disse Helbredelsesforanstaltninger vil faa et bedre Omdømme end som rene Rentebekæmpere, maa man gøre sig det klart, at man ikke herved har opnaaet den offentlige Sygebehandling, som Samfundsudviklingen mer og mer gør nødvendig.

Forholdet mellem Invalideforsørgelsen (og -forsikringen) og Ulykkesforsikringen behandles i en enkelt Paragraf i begge Forslag, men Bestemmelsen herom er saa uigennemtænkt og uklar, at den maa i Smeltediglen for at blive brugbar.

Invalide- og Alderdomsforsørgelsesforslaget er utvivlsomt det af alle Kommissionsforslagene, der er lettest gennemførligt baade i politisk Henseende gennem Rigsdagen og i praktisk Henseende ud i Livet. Saa meget mere beklager man, at de fire Mænd, der har samlet sig om dette Forslag, ikke har gjort noget alvorligt Forsøg paa at lære den nuværende Alderdomsunderstøttelseslovs Virkninger at kende og rette de Mangler, der knytter sig til den.

Flertalsforslaget, hvortil ni Kommissionsmedlemmer slutter sig, er paa én Gang modigt og fejgt. Det er modigt, idet det bryder med alt det overlevede paa vor Forsørgelseslovgivnings og Skattevæsens Omraade, det er fejgt, fordi det ikke tør tage Konsekvensen af sit Tvangsforsikringsprincip, men giver Kommunerne Ret til at eftergive en Forsikret de Præmier, som han ikke har betalt.

Hvis der kom en stærk Animositet mod at betale de 24 Kr. Lovforslaget forlanger, at de 18—33aarige Personer aarlig skal betale, vilde det overvejende Antal betalingspligtige under Angivelse af manglende Betalingsevne undlade at betale skyldige Præmier, de vedkommende Kommunalbestyrelser¹⁾ vilde erklære de forsikrede for ude af Stand til at betale (Forslagets § 8), og Udpantning vilde da ikke finde Sted (§ 14). Resultatet vilde blive en fuldstændig Fiasko for Forsikringstanken, men vedkommende „forsikrede“ vilde — saafremt Kommunalbestyrelsen til sin Tid, naar de blev gamle eller Invalider, vedligeholdte sit Had til Forsikringen — alligevel kunne faa fuld Rente og fuldt offentligt Tilskud, idet de ikke betalte Præmier blev dem endeligt eftergivet (§ 15). Men naturligvis vilde en saadan i fuld Overensstemmelse med Lovforslaget gennemført Boycott mod Forsikringen have dræbt denne, længe før der var Tale om Udbetaling af Renter i nævneværdigt Antal. Hvis de Herre Kommissionsmedlemmer havde ventet Dyrehavstiden med at afgive Betænkning, vilde de fra Sverige have erholdt Oplysninger, der bestyrker Muligheden for en saadan, bevidst eller ubevidst Boycott. Saavidt vides tænkes der alvorligt der paa en Ændring i Pensionsforsikringsloven af 1913, fordi Præmierne aldeles ikke indgaar, som de skulde.

Men som de gode Sogneraadspolitikere, Flertallet indenfor Flertallet er, har de ikke kunnet tænke sig, at Sogneraadene skulde tage Parti for Beboerne mod Sognekassen¹⁾ ved at deltage i en bevidst planlagt Boycott, og de har som ovenfor omhandlet aldeles ikke undersøgt Muligheden af den ubevidste, ved virkelig manglende Betalingsevne hidførte Boycott.

¹⁾ Opholdskommunen er ansvarlig for Indbetaling af samtlige Præmier til Rigsforsikrings-Anstalten. Opholdskommunen kan, naar der er Tale om Rente, eftergive endeligt ikke betalte Præmier; hvis den nægter det, kan Forsørgelseskommunen gøre det.

Hvorledes det nu end vilde gaa med en saadan Forsikring, saa meget kan man være vis paa, at der vilde blive Tale om mange Eftergivelser, og at Forsikringen derfor vilde blive haltende. Men ogsaa paa et andet Punkt halter den; der er indenfor visse Grænser fastsat et Forhold mellem de ved de forsikredes egne Midler tilvejebragte Renter og det offentliges Tilskud til disse. Der er ingen Tvivl om, at Tilskudene, naar Pengenes Værdi ændres, ved ny Lov vil blive ændrede — ligesom Alderdomsunderstøttelsernes Satser stadig er stegne — medens Renternes Beløb ikke vil blive ændrede. Det efter megen Overvejelse fastsatte Forhold mellem Hjælpen og Selvhjælpen vil blive forrykket.

At Administrationen af en Folkeforsikring vil blive meget besværlig og koste en Mængde Penge, har staaet Forslagsstillerne klart. Udgifterne hertil skal det offentlige bære. Det maa — maaske mer teoretisk end praktisk set — forekomme urimeligt, at Samfundet skal afholde store Udgifter til Administration af en Forsikring, der ogsaa omfatter ikke trængende, som selv kunde betale den. Hvis Forsikringen havde været rettet imod Risikoen af at blive nødlidende paa Grund af Invaliditet og ikke, som foreslaaet, mod Invaliditet, havde Forholdet været noget anderledes.

Forsikringen kan ikke komme de Personer, der ved deres Ikrafttræden er over 18 Aar og bliver Invalid, til Nytte; derfor foreslaas den sædvanlige nemme Udvej at yde disse Fattighjælp uden Fattighjælps Virkning, en Hjælp, der skal udredes halvt af Stat, halvt af Kommune.

Saa meget er vist, at Forsikringsmændene ikke gennem deres Motivering har opnaaet at overbevise Læseren om, at det vil være formaalstjenligt for andre end de Personer, der vil kunne faa Embeder og Ben i det ny Embedsværk, som maa overtage Administrationen, at indføre en Forsikring, der yder saa ringe Selvhjælp, at det offentlige Tilskud som Hjælp til denne i Forbindelse med Administrationsudgifterne vil blive saa store, at en fornuftig For-

sørgelse kan gennemføres for samme Beløb. Som Forsvar for Forsikringen har Flertallet derfor i Virkeligheden kun sin filosofiske Motivering om det etiske ved at tvinge Folk til at hjælpe sig selv, en Motivering, som paa en munter og rigtig „Bramsen“sk Maade bliver slaaet ganske ihjel af Højremindretallet.

Dette Mindretal forlanger først og fremmest en Udvidelse af Alderdomsunderstøttelsen til ogsaa at gælde Invalider (det har nøjedes med at forlange halv i Stedet for to Tredjedels Nedsættelse af Arbejdsevnen) og har subsidiært (hvis den politiske Stemning er derfor) foreslaaet en tvungen Alderdomsforsikring fra det 66. Aar. Ikke selve disse Forslag, men den med Saft og Kraft skrevne Motivering til dem, er det, der er af nogen Værd.

Samler man det Indtryk, man faar ved Læsningen af Betænkningen, er det, at en Mand, der intet kender til dette Omraade af den sociale Lovgivning og gennem Betænkningen vil søge at blive oplyst herom, vil være lige klog efter som før Læsningen. Han vil af det foreliggende hverken blive overbevist om Forsikringens eller om Forsørgelsens Fortrin, men rimeligvis, som den konservative Mand han er, blive hængende ved Forsørgelsen som Fortsættelse af det bestaaende. Heldigvis, man ikke er forpligtet til at sammenligne denne Betænkning med tilsvarende fra vore Nabolande, det vilde for evigt nedslaaens nationale Selvbevidsthed.

Sv. Trier.

H. C. SONNE: **The City.** Its finance July 1914 to July 1915 and future. London. Effingham Wilson. 1915.

En ung dansk Bankmand i London har med faa Streger givet en Fremstilling af Begivenhederne paa det londonske Pengemarked umiddelbart før og efter Krigens Udbrud. Som Bilag meddeles en Samling af de Love og Bestemmelser (Moratorium osv.), der angaar Pengeforholdene og Betalingsbalancen. Bogen er fornøjelig og let læst; man mærker det er en praktisk Mand, der har skrevet den — uden Svinkeærinder, med et klart Blik for det afgørende, men saa maaske ogsaa nok af og til lidt hen over Vanskelighederne paa Omraader, hvor den mere teoretisk skolede vilde søge dybere tilbunds. Utvivlsomt er de Kapitler bedst lykkedes, hvor Forf. fremstiller Begivenhederne paa Pengemarkedet, Lovgivningsmagts og Bankhusenes Foranstaltninger. Hvor der f. Eks. bliver Tale om Overvejelser over, hvorledes Krigens skal betales, kommer Forf. som allerede paapeget af *The Economist* (6/11 1915) ind i forskellige Uklarheder ved ikke at holde dette Spørgsmaal ude fra Spørgsmaalet om Handelsbalancen. At Bogen allerede synes mærkelig forældet, er ikke Forfs. Skyld. Det er utvivlsomt, at Pengenes Betydning er hastigt aftagende. Det er Varerne, der saa at sige bryder gennem Pengenes dækkende Skal. Vi har været saa vant til, at alt kunde faas, naar man blot kunde betale — hard cash, gold! som Hr. Sonne taler om. Men det forringer forøvrigt ikke Interessen ved denne klare og velskrevne Fremstilling af, hvad der fandt Sted paa Londons Pengemarked i hine første Augustdage 1914.

(E. C.)

KRIGEN OG PRISNIVEAUET

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 17. Decbr. 1915

Af

Jens Warming.

Det gældende Prisniveau er for det første højt, og dernæst tillige skævt, d. v. s. de forskellige Varer er ikke steget lige meget. Prisniveauet er saa skævt, at man egentlig snarere burde tale om et Prisgennemsnit, thi det første Ord forudsætter jo, at de forskellige Varers Priser er naaet til at komme i et vist „Niveau“ i Forhold til hverandre.

Eksempler paa Prisniveauets Skævhed kan hentes fra vore egne Detailpriser, jfr. Statistiske Efterretninger. Endvidere kan henvises til Economist's Indextal, jfr. følgende Uddrag:

	Slutningen af		Stignings- procent
	Juni 1914	Novbr. 1915	
Korn og Kød	579	871 $\frac{1}{2}$	50,6
Andre Fødevarer (The, Sukker, Smør m. m.)	352	444	26,1
Tekstilvarer	616 $\frac{1}{2}$	691	12,0
Mineralske Produkter	464 $\frac{1}{2}$	667 $\frac{1}{2}$	43,7
Gummi, Tømmer, Olier m. m. . .	553	826	49,4
I alt . . .	2 565	3 500	36,5

Det vil ses, at den første og den sidste Gruppe er steget ca. 50 %, men Tekstilgruppen kun 12 %. Endnu større Udsving ses naturligvis ved de enkelte Varer, jfr. omstaaende Tabel, der er en Udskrift af Economist's store ugentlige Tabel over Engrospriser; for hver Vare er en enkelt Type udvalgt, jfr. Parenteserne, og der er benyttet Middeltallet mellem højest og lavest. I Løbet af de omhandlede 17 Maaneder er Indigo alt-saa steget 333 %, Sukker 105 %, Dansk Smør 50 % og Kanadisk Flæsk 50 %, medens Kaffe er faldet, The, Jute, Tobak og Cement uforandrede, og Gummi og Jern kun steget 5 %. Endvidere skal forskellige Slags Medicin være steget ganske svimlende. Udenfor de egentlige Varer kan nævnes Skibsfragter, der er steget umaadeligt, og Arbejdslønnen, der paa flere Punkter er steget lidt, medens Husleje er fulgt daarligere med, og adskillige Tarifer for Banefragter, Gas, Elektricitet, Skolepenge, Hospitalsbenyttelse, Skatter, Gager m. m. er ganske uforandrede.

Denne Skævhed i Prisniveauet er ganske forstaaelig. Dels har Krigens Efterspørgsel og Forstyrrelser ramt de forskellige Varer meget forskelligt, dels er visse Ting i sig selv meget langsommere i sine Bevægelser end andre. Dette sidste gælder f. Eks. Banetarifer, thi Krigens stiller jo i og for sig store Krav til Banerne, men en Forhøjelse kræver en Lov, og derfor bliver det Skibsfragterne alene, der viser Stigning. Særlig skal jeg dog pege paa Arbejdslønnen, der fra gammel Tid har Ry for at være langsomt bevægelig, jfr. Falbe-Hansen, Stavnbaandsløsningen II, S. 116. Man har senere villet hævde, at efter at Fagforeningerne havde faaet saa stor Magt, galdt dette

Ka
C
Jut
Hu
Gu
Ind
Jern
Bly
Tin
Kak
Petr
Cem
Sme
—
Flæ
Suk
G
The
B
Tøm
Tob
to
Uld

i
f
g
F
n
d

	Enhed	Begyndelsen af						Stignings- procent
		Juli 1914			Decbr. 1915			
		£	s	d	£	s	d	
Kaffe (Central American, gd. ord. to mid.)	cwt.	"	66	6	"	58	"	÷15
Jute (common to fair)	ton	16	5	"	16	5	"	0
Huder (salted Australian)	lb.	"	"	8 ³ / ₄	"	"	10	14
Gummi (Para, fine, hard, spot)	lb.	"	2	9 ¹ / ₂	"	2	11 ¹ / ₄	5
Indigo (Bengal)	lb.	"	3	3	"	14	1	333
Jern (scotch pig iron, cash) .	ton	"	57	2	"	59	9	5
Bly (Eng. pig)	ton	19	10	"	29	"	"	49
Tin (English ingots)	ton	144	"	"	167	"	"	16
Kakao (Ceylon)	ton	39	"	"	52	"	"	33
Petroleum (Water white)	8 lbs.	"	"	8 ¹ / ₄	"	"	11	33
Cement (Best, dlvd)	ton	"	38	6	"	38	6	0
Smør (Russian)	cwt.	"	102	"	"	135	"	32
— (Danish)	—	"	121	"	"	181	"	50
Flæsk (Canadian)	cwt.	"	60	"	"	90	"	50
Sukker (Refined — London-Granulated)	cwt.	"	15	10 ¹ / ₂	"	32	7 ¹ / ₂	105
The ¹⁾ (Indian and Ceylon, Broken & Fammings)	lb.	"	"	7 ⁷ / ₈	"	"	7 ³ / ₄	÷ 1,6
Tømmer ²⁾ (Canada 1st pine).	std.	39	10	"	42	10	"	8
Tobak (Virginia leaf, common to fine)	lb.	"	"	11 ³ / ₄	"	"	11 ³ / ₄	0
Uld (S. Aus., Greasy ave.) . .	lb.	"	1	1 ¹ / ₂	"	1	3 ¹ / ₄	22

ikke længere, thi disse vilde sørge for, at Lønnen straks fulgte med Priserne. Jeg tror imidlertid, at Reglen gælder endnu; under opadgaaende Prisniveau lader Fagforeningerne sig nøje med en mindre reel Lønstigning ved hver Overenskomst, end de ellers vilde kræve; de er ikke klar over, hvor meget af det opnaaede der

¹⁾ Af de talrige The-Kvaliteter er nogle steget, andre faldet.

²⁾ Skandinavisk m. m. steget stærkere.

medgaar bare til at bevare status quo; paa Generalforsamlingen ser det dog ud af en Del, at man kan præsentere saa og saa mange opnaaede Øre eller Procent; Arbejdsgiverne synes ogsaa, at de har været ganske flotte, og med de langvarige Tarifer kan det jo ogsaa være ret generende for den udenlandske Konkurrenceevne, naar Lønnen stødvis skal fordyres med alle de Procent, den i Virkeligheden er sunket i Tarifperioden. Under stillestaaende Prisniveau vilde et Par Procent reel Lønforhøjelse sikkert være ligesaa lette at opnaa, som de 5—10 %, der siden Aarhundredskiftet kræves hvert 5te Aar blot for at bevare den reelle Løn.

At denne Skævhed i Prisniveauet igen maa udjævnes, er givet, thi de forskellige Branchers normale Produktivitet er saaledes harmoniseret, at man ellers vilde flytte de produktive Kræfter fra dem med den lille Prisstigning til dem med den store; de Egne, der baade kan producere Mais og Bomuld, vilde selvfølgelig kaste sig over Maisen, hvis det saa ud til, at denne varigt vilde være steget mere end Bomulden. Om det høje i Prisniveauet vil forsvinde, kan være mere tvivlsomt, jfr. nedenfor; og — bortset fra de mange yderliggaaende Tilfælde — kan det altsaa ikke med Sikkerhed siges, om det bliver de lave Priser, der gaar op, eller de høje, der gaar ned; men Harmoni maa der atter komme, saavidt det under Forholdenes hastige Udvikling overhovedet kan naas. Som et Eksempel herpaa kan peges paa Landejendoms-Priserne; de, der er saa letsindige at købe Gaard til de nugældende Priser, burde betænke, at hvis en Del af Produktpriserne Stigning skulde blive bestaaende, maa Arbejds-

lønnen og forskellige andre Udgifter før eller siden bringes i Harmoni dermed; Landbruget nyder altsaa godt af de behagelige Følger af Prisniveauets Forandring, man har endnu ikke mærket tilstrækkeligt til de ubehagelige.

Foreløbig er Skævheden imidlertid en Nødvendighed; thi der er uhjælpelig mindre Flæsk i Verden end ellers, og derfor maa Forholdet f. Eks. mellem Arbejdsløn og Flæskepris staa saadan, at Arbejderne spiser mindre Flæsk end ellers. Vel kan et Landbrugsland som Danmark gøre en Del for at forbeholde sig selv en forlods Part af sin Produktion, men kun ved at gøre Dyrtiden saa meget des føleligere i Udlandet; thi for Verden som Helhed gælder det ubarmhertigt: Der er mindre Flæsk; Krigen har sine egne Begreber om lige og skævt.

Paa den anden Side betyder Skævheden ogsaa betydelige Avancer. Ligesaa vist som der er mange, hvis Udgifter er steget stærkere end deres Indtægter, er der ogsaa mange, for hvem det omvendte gælder, og derved kommer vi til den allerinteressanteste Side ved Skævheden: Det er i Virkeligheden for en meget stor Del den, der financierer Krigen. De, som — paa Forbrugernes og Statskassernes Bekostning — tjener Formuer under Krigen, er dem, som især tager Del i Krigslaanene, og jo længere Krigen varer, des mere gælder dette; Krigens Kapitaler kan kun skaffes enten af Formuerne eller af Indtægterne, og jo mere Formuerne (Forraadene) opbruges, des mere maa Krigen bero paa Indtægterne, og navnlig paa de her omtalte ekstraordinære.

Enhver økonomisk Opsvingsperiode med stigende

Priser viser det samme: Prisstigningens Mangel paa Samtidigheid for de forskellige Varer, og dens ulige Størrelse bevirker, at nogle har ekstraordinære Indtægter; heraf udgaar (foruden et stort Luksusforbrug) en ekstraordinær Opsparing, og det er denne, der bærer det positive Resultat, der altid kommer ud af en saadan Periode, nemlig at Mængden af reelle Kapitalgenstande (Huse, Maskiner, Skibe, Baner osv.) er forøget stærkt. Man maa nemlig ikke tro, at det er Opsparinger fra de daarlige Aar, der bærer den store Kapitalfastgørelse i de gode; ja maaske en lille Del kan hidrøre fra Lagre, der er opsamlet i de daarlige Aar; og i et Land med Danmarks ensidige Produktionsforhold vil en Del blive laant i Udlandet (jfr. min Afhandling i dette Tidsskrift 1909, S. 549, eller min Haandbog S. 378). Men Hovedmassen af de Kapitaler, der bindes i de gode Aar, er alligevel født ud af disse Aars egen travle Virksomhed og egne Konjunkturavancer.

Heri ligner Krigen altsaa en almindelig Opsvingsperiode, kun at denne resulterer i reelle Kapitalgenstande, Krigen i Kvasikapital. De Formuer for Enkeltmand, der kommer til Eksistens, bestaar i det ene Tilfælde af Huse osv., der selv skaffer Renterne, i det andet Tilfælde af Statsobligationer, der kun kan forrentes ved Skatter, altsaa ved at flytte Penge fra den ene Lomme til den anden. Og den store ubemidlede Befolkning, hvis Afsavn under Dyrtiden har været Basis for de nye Formuers Dannelse, skal alligevel bagefter være med til at betale Renterne gennem Skatterne. — Ogsaa deri ligner Krigen en almindelig Opsvingsperiode, at Opsparingen af Avancerne ikke altid er

helt frivillig; Hærens Leverandører maa tage en Del af Betalingen i Statsobligationer, ligesom Byggespekulantens Leverandører maa tage Prioriteter, og ligesom den solide Bygherre maa tage en Del af sin Avance i Form af den af ham selv ejede Del af Bygningsværdien. — Endnu skal bemærkes, at det er en Følge af det udviklede, at Maksimalpriserne i Tyskland er i Modstrid med de fiskale Interesser; jo højere Priser, des større Avancer, og des mere heraf opspares og laanes til Regeringen; jo lavere Priser, des mere bruger Befolkningen, og des vanskeligere bliver det at faa nok ogsaa til Hæren.

Tabet ved Dyrtiden rammer jo ikke mindst de fastlønnede, medens Avancen navnlig tilfalder Landmændene og Forretningsverdenen. Dog er det en Misforstaaelse at mene, at alle Forretningsmænd tjener paa en Prisstigning; det kommer an paa, om den begynder ved den færdige Vare (og derfra maaske breder sig til dens Raastof) eller om den begynder med Raastoffet (der kan være fælles med en anden Branche, der har faaet Prisstigningen fra den gode Side), og saa mere eller mindre hurtigt og fuldstændigt overvæltet paa den færdige Vare. Ogsaa et almindeligt økonomisk Opsving kender Brancher, som faar Prisstigningen den gale Vej, noget som vor Industrieretnings Redaktion ofte gør opmærksom paa; og fra Krigskonjunkturerne kan her peges paa Papir- og Øl-Industrien, der ikke har haft forøget Afsætning af Betydning, men har haft fordyrede Raa- og Hjælpestoffer, og først sent eller slet ikke har kunnet vælte en Del heraf over paa Kunderne. Endvidere kan peges paa Svineavl, der i Krigens første Halvaar var urentabel

(naar den saas isoleret fra Kornavlen), fordi Kornet straks steg stærkt, medens man for største Delen var nødt til at fede de Svin færdige, som man var begyndt paa, og hvis Antal var større, end der nu svarede til Verdenssituationen. Først da det formindskede Tillæg hen ad Foraaret begyndte at mærkes som aftagende Slagtninger, begyndte den stærke Prisstigning, der atter gjorde Svineavlen rentabel. Efter at Kornpriserne saaledes havde trukket Flæskepriserne med sig, skete der saa ganske vist det mærkelige, at Flæskepriserne nu i deres Tur tog Têten (maaske p. Gr. af for stærk Indskrænkning af Svineholdet; eller maaske som et specielt dansk Fænomen paa Grund af Afsætningen til Tyskland), medens Kornet faldt, saaledes at Avlen Sommeren igennem endog var ekstra rentabel; men selve den Udvidelse af Svineholdet, som alt dette medførte, har sikkert været medvirkende til, at Kornpriserne atter tog Fart midt i Efteraaret. Svineavlen har altsaa afvekslende faaet Prisstigning fra den behagelige og den ubehagelige Side.

Men en Gang maa Krigen høre op. Der vil da være tre Forhold, som meget hurtig vil paavirke Priserne nedefter: Spærringerne vil høre op; Ruslands Korn, Oliekager, Hamp m. m. vil komme paa Markedet; Tysklands Farver og andre Kemikalier kan komme til England; og Sydamerikas Produkter er ikke mere indespærret af Mangel paa Skibsrum. Hærforbruget af Korn, Kød, Kobber m. m. vil høre op; alt det, der ødelægges af Hærene, vil blive bevaret; alt det, der spildes og fordærves under Transporterne, ligesaa. Dette vil paa de fleste Punkter betyde Prisfald, paa

enkelte Punkter maaske kun Standsning i Prisstigningen. Endelig kan for vort eget Vedkommende nævnes, at den Overpris paa Landbrugsprodukter, som vort Naboforhold til Tyskland medfører — udover den i øvrigt ogsaa særdeles høje Pris, der gælder paa Verdensmarkedet — vil forsvinde, saasnart Tyskland faar fri Forbindelse med Verden. Der har jo til Tider været en ganske abnorm Fordel ved at sende Smør, Flæsk m. m. sydpaa i Stedet for vestpaa, saaledes at det har været nødvendigt at regulere Smør- og Flæske-Eksporten; men saasnart Tyskland kan faa Kopra fra Indien, Smør fra Sibirien, Fedt og Flæsk fra Amerika osv., vil det selvfølgelig ikke byde sine Naboer en Overpris.

Ved Belysningen af de øvrige Faktorer, der efterhaanden vil gøre sig gældende for Prisniveauet, maa der sondres mellem Faktorer paa Varesiden og paa Pengesiden; thi Prisen er jo et Forhold mellem Varers og Penges Værdi, og dette Forhold er undergivet Forandringer fra begge Sider. Paa Varesiden vil det snart vise sig, at Produktionsevnen som Helhed ikke har lidt nogen varig Skade, men dog en midlertidig, og desuden vil der gaa nogen Tid, inden Udbud og Efterspørgsel kan finde hinanden; naar Produktionen ikke hurtigt bliver normal, er det paa flere Omraader mindre, fordi den i og for sig ikke kan det, fordi de produktive Kræfter mangler, end fordi Forbindelserne er i Ulave. De mange Millioner hjemvendte Soldater samt Krigsindustriens Arbejdere kan ikke beskæftiges, før der er Købeevne; men Købeevnen kommer ikke, før Soldaterne har faaet Arbejde; og saaledes vil der indtræde en Situation, der i meget minder om de

sædvanlige Perioder af daarlige Konjunkturer, hvor Priserne altid synker; man kalder det Overproduktion, men burde kalde det Underforbrug. Det er navnlig i Industrien, at det saaledes mere er Forstyrrelserne end Ødelæggelserne, der hindrer Produktionen i at blive normal, medens der i Landbruget er en Del virkelige Ødelæggelser, om end mindre end ofte antaget. Jeg skal nu nærmere omtale disse Hovederhverv og begynder med Landbruget¹⁾.

Mest hæmmet vil Landbruget være der, hvor Kampfronterne har staaet i længere Tid. Men tænker vi os, at der langs hele den fransk-belgisk-engelske Front er et 30 km bredt Bælte, der er saa ødelagt af Løbegrave og Granater, at det foreløbig helt maa opgives som Ager, da betyder dette kun $\frac{1}{4}$ 0/0 af Verdens Kornhøst. Hertil kommer saa de andre Fronter og de Egne, Krigen har hærget paa anden Maade; endvidere de Arealer — ogsaa i de neutrale Lande — som er blevet forsømt paa Grund af Indkaldelserne eller udpint paa Grund af Krigens Konjunkturer; endvidere Mandefaldet af selvstændige Landmænd, der vanskeligere kan erstattes end Tabet af Landarbejdere, dyr Hestekraft m. m. Men jeg er ganske overbevist om, at for Kornavlens Vedkommende vil Virkningerne heraf meget hurtigt overvejes af Krigens Stimulanser til Landbruget; thi Krigen har givet Stødet til en lang Række Fremskridt, der maaske enkeltvis ikke betyder meget, men som tilsammen vil faa varig Betydning. Hos os selv har der saaledes været stærkt Liv i saa-

¹⁾ Dette Emne har jeg nylig behandlet fyldigere i et Foredrag om Landejendoms-Priserne, der er trykt i Beretningen fra det fynske Landbodelegeretmøde den 27de November.

danne Grundforbedringer som Dræning og Mergling, dels fordi Kornpriserne opfordrede dertil, og dels fordi Landmanden har faaet Raad til at afholde Bekostningen. Endvidere har man udvidet Kartoffelarealerne og anskaffet Kogekedler til Kartofflerne; men herved avles der næsten dobbelt saa meget Foder af Arealet som ved Korn, og navnlig Svin trives udmærket paa Kartoffler. I oversøiske Lande har man udvidet Kornarealerne; i Rusland har man faaet Brændvinsforbud, der virker saa udmærket, at det sandsynligvis vil blive opretholdt, og derved vil Bøndernes Produktivkraft vokse stærkt; og i Tyskland har man opfundet en ny Metode til at fabrikere Salpeter, efter Sigende i store Mængder og billigt. I alle Lande har de dyre Foderpriser lært Folk at økonomisere med Foderet eller at erstatte Heste, Havre, Hø og Halm med Automobiler, Motorplove og Benzin. Alt dette — mere Korn, flere Kornsurrogater, mere Økonomi med Kornet — vil hurtigt føre Kornpriserne ned, navnlig da Besætningerne ikke lige straks er store nok til at aftage deres normale Foder.

Noget langsommere vil det gaa med at faa Avlen af dyriske Produkter bragt paa Fode, fordi Besætningerne mange Steder er stærkt reducerede, og fordi Tillæget kræver Tid, navnlig for Heste. Ogsaa for Hornkvæget kræves der ret lang Tid, men baade for Smørret og Kødet gives der Surrogater, hvis Produktion hurtigt kan udvides, nemlig Margarine og Flæsk, og derved kan Priserne alligevel ret hurtigt begynde at synke. Medens Englands Indførsel af Smør i flere Aar har holdt sig omkring 210 Mill. kg, og dets egen Smørproduktion ligeledes menes at have stagneret,

er dets Forbrug af Margarine (indført eller hjemme-produceret) fra 1908 til 1913 steget fra 90 til 143 Mill. kg, og under de abnorme Smørpriser i November anslaaes Forbruget at have været saa stort, at det svarede til 200 Mill. kg pr. Aar. Nu vil selvfølgelig mange Forbrugere vende tilbage til Smørret, saasnart Prisen bliver overkommelig, og hvis Margارينen skulde oparbejdes paa bar Bund, vilde de fleste vende tilbage. Men naar der som h r kun er Tale om at forstærke en Bevægelse, der i Forvejen havde god Fart, er der Grund til at vente varige Virkninger af Efteraarets Panik. Ogsaa i andre Lande kan Margarine-Forbruget ventes at ville vokse, og det er værd at lægge Mærke til, at Danmark er Foregangsland med at bruge Margarine, baade pr. Individ (16 kg) og i Forhold til Sm rforbrug (dobbelt saa stort som dette); da vi ellers er ret kn sne med Kosten, vil andre sikkert lære at nøjes med det, som vi kan nøjes med, og skønt Kokos-Palmen er 8 Aar om at blive ydedygtig, er der ingen Fare for Mangel paa Hoved-Raastoffet, Kopra; thi der er store Plantager under Opvækst. — Der er saaledes al Grund til at tro, at Margارينen er i Stand til at fylde det Hul i Smør-Produktionen, som Besætnings-Reduktionerne har fremkaldt.

Da der ikke er opfundet noget Præparat, der erstatte Kød og Flæsk paa samme Maade, som Margارينen erstatter Smør, er der ingen tilsvarende Udsigt til varig Formindskelse af Kød-Produktionen. Danske Landmænd har da ogsaa i flere Aar i stigende Grad kastet sig over Produktion af Kød og Flæsk, medens de næsten lod Smørret stagnere, jfr. baade Udf rselsstatistiken og Kreaturt llingerne (flere Svin, Stude og

Kalve, men stagnerende Antal Køer; flere Tyre af Kødrace). Derfor vil Besætningerne i denne Henseende blive bragt op til deres Størrelse før Krigen; men dertil kræves ikke saa lang Tid, som en tilsvarende Udvidelse fra normal Basis vilde kræve¹⁾; dels frigøres der produktiv Kraft fra Malkekægsbesætningerne, navnlig Foder, men ogsaa Tillægsdyr, hvor Racerne ikke er for udprægede; og dels vil Reduktionerne i de fleste Lande været foretaget saaledes, at man har slagtet de Dyr, som alligevel snart skulde sættes ud, men bevaret de Dyr, som skulde bruges til fortsat Avl. Hurtigst vil Kømprisen dog blive paavirket gennem Flæsket, thi der gaar kun ét Aar fra Parringen, til de fødte Grise er slagtemodne, og Soen føder som bekendt 2 Gange en halv Snes Grise i den Tid, hvor Koen kun føder én Kalv. Det er gennem Svinene, at Kødmangelen hurtigst kan tilfredsstilles, og Samfunds- og Privatinteresse vil mødes deri, at det nuværende knappe og dyre Foder især skal bruges til Svinene og i mindre Grad til Hornkvæg, som først bliver fede, naar Kødmangelen er mindre følelig. Derfor lurer alle Landmænd paa denne Chance, og man kan være sikker paa, at naar den første Fredshøst er moden, saa er talrige Smaagrise ogsaa rede til at fortære den. Nu er Kød og Flæsk ganske vist kun til en vis Grad Surrogater for hinanden, idet Smagen m. m. ogsaa betyder noget;

¹⁾ Hvor hurtigt en normal Udvidelse kan foregaa, kan ses af Stigningen i Antal Hornkvæg i Danmark 1903—09, der udgjorde 22 %. Men Reduktionen i Europas + Amerikas samlede Bestand af Hornkvæg er sikkert langt fra 10 %. Herved maa dog erindres den normale Tilvækst, samt at den lokale Virkning kan være større end den universelle; hvis Argentinas Kød ikke faar Adgang til Centraleuropa, vil vort Naboforhold fremdeles være værdifuldt.

men jo højere Prisen er, des mere maa Smagen give efter, og desuden er Svinebesætningerne i flere Lande stærkest reduceret, saa at der mere er Tale om at genvinde tabt Terræn end om at erobre nyt.

Selvfølgelig skal der Tid til, inden Landbrugets Produktion er fuldt normal; men jeg tror dog, at mange har overdrevne Forestillinger herom. Og foruden af den tiltagende Produktion vil Priserne blive paavirkede af den svage Købeevne, der i dette Tilfælde — mod Sædvane — ogsaa vil gaa ud over Landbrugsprodukterne, jfr. nedenfor.

Medens der saaledes vil gaa et Par Aar, inden Landbrugets Evne til at producere Livsfornødenheder i det væsentlige er normal, vil Krigens Virkninger paa Industriens Produktionsevne være langt svagere, baade Ødelæggelserne og Stimulanterne. Navnlig har Industrien ikke været udsat for de Ødelæggelser som Landbruget. Vel har Fabrikerne faaet deres Part af Bomberne, men dog snarest under Middel, thi de største Byer som Bryssel, Antwerpen og Warschau er som Regel rømmet i Tide; endog den belejrede Przemysl er ret uskadt. Dernæst har det, de vigende Hære har ødelagt, især været Trafikmidlerne og Forraadene, derunder Landbrugets Forraad og Besætninger samt Industriens Forraad, men ikke Industriens faste Kapital. Hertil kommer endelig, at Landbruget ogsaa i andre Egne, ja i de neutrale Lande, har maattet indskrænke Besætningerne af Fodermangel, eller faktisk indskrænkede dem, fordi Kød mangelen satte Priserne op; men Maskiner hverken spiser eller kan spises; har man ikke Kul og Raastoffer til dem, kan man lade dem staa, og naar lige undtages Tysklands Kobber-

mangel o. l., har man heller ikke været fristet til at ødelægge Maskinerne for at benytte det deri bundne Materiale.

Forringelse af Industriens faste Kapital vil dog være sket ved Slid under forceret Drift (Hærleverancer)¹⁾, eller fordi der under Indkaldelserne manglede dygtige Folk til Tilsyn og Reparation; endvidere fordi de høje Materialpriser og Renter har fristet til ikke at forny de slidte og forældede Maskiner mere end højest nødvendigt, og fordi Udvidelser er udsat, dels af samme Grund, dels af Hensyn til de usikre Forhold. Endvidere kan selve Mandefaldet have medført, at der paa nogle Omraader vil komme til at savnes faglærte Arbejdere og Funktionærer; og mange hjemvendte fra Skyttegravene vil savne Energi og Initiativ. — Men paa den anden Side er Industriens Produktionsevne som Regel ikke fuldt udnyttet; mange Fabriker er bygget med voksende Afsætning for Øje, og i de fleste Brancher er der flere konkurrerende Bedrifter, end der er Brug for²⁾. Der kan derfor sagtens produceres det normale, selv om enkelte er mindre leveringsdygtige, ligesom der er et vidt Spillerum ved Over- og Natarbejde. Industrien staar altsaa her langt gunstigere end Landbruget, hvor kun manglende personlig Dygtighed medfører ufuld-

¹⁾ Der er ogsaa de Brancher, hvor der er slidt meget lidt paa Anlægget, fordi der manglede Raastoffer, Arbejdere eller Afsætning. I Tyskland er endvidere Handelsflaaden uslidt, ligesom alle de Baner, der ikke benyttes af Militæret, har haft lille Trafik; Danmark har under Krigen lejet Jernbanevogne i Tyskland.

²⁾ Specielt vil de under Krigen startede Bedrifter, som skal erstatte Tilførsler, man er afskaaret fra, virke som Dublering af Industriens faste Kapital og Produktionsevne, naar den sædvanlige Producent atter kan levere.

stændig Udnyttelse af Produktionsevnen. Desuden kan der hurtigt laves flere Maskiner, medens der skal Tid til at lægge Kvæg til og bringe forsømte Marker i Drift; Industrien er jo i det hele vant til hurtig Amortisation og Fornyelse af sit faste Anlæg, og Maskinfabrikkerne er derfor indrettede paa at kunne levere mange industrielle Maskiner. Og skulde den dyre Kapital og de høje Maskinpriser hæmme Fornyelsen, da betyder det i overordentlig mange Tilfælde blot, at man fortsætter med Maskiner, som er fuldstændig funktionsdygtige, men blot ikke helt moderne.

Medens det saaledes kun vil være paa specielle Omraader, at Industriens Produktionsevne midlertidig er hæmmet af Krigens Ødelæggelser, vil der ogsaa her være en Del Stimulanser, der som Helhed hurtigt vil overveje Ødelæggelserne. Vel er der nogle Industrier, som snarest har været nødt til at fare i Mag under Krigen, f. Eks. fordi de havde svært ved at faa Raastoffer, og de har da kun haft den merkantile Stimulans at skaffe sig nye Forbindelser til at levere disse Stoffer. Men der kan dog ogsaa nævnes en Række Omraader med Stimulanser til tekniske Fremskridt og kvantitative Udvidelser. Mest nærliggende er det her at pege paa selve Krigsindustrien, men dennes Fremskridt vil dog kun have varig Betydning paa den normale Industri, hvor Hærene og Flaaderne har haft et stort Forbrug af Artikler, som ogsaa det civile Liv har Brug for, f. Eks. Automobile. Endvidere vil den knappe Arbejdskraft i de krigsførende Lande sikkert have fremskyndet Udviklingen fra Haandværk til Stordrift, og efter Freden kan der paa flere Omraader ventes Statsmonopoldrift, som yderligere vil

koncentrere Bedrifterne. England har været nødt til at producere Varer, som det ellers har faaet fra Tyskland, og i det hele er det vel vaagnet op af sin søvnige Konservatisme, saa at det vil lægge sig efter mere moderne Produktionsmetoder. Ogsaa i de neutrale Lande har man paa mange Punkter været afskaaret fra de sædvanlige Tilførsler fra Udlandet, og har derfor startet ny Produktion; ofte vil dette kun vare indtil Freden, men der er ogsaa Tilfælde, hvor man er kommet over det døde Punkt, saa at Produktionen kan blive livskraftig ogsaa under normale Forhold. Specielle for de neutrale Lande er endelig Stimulanserne til Møbel-, Klaver- og Luksusindustrien m. m., fordi der har været god Afsætning til dem, som har tjent de store Avancer under Krigen.

Det, der vil genere Industrien efter Krigen, er alt-saa ikke Ødelæggelserne, men Forstyrrelserne; ikke manglende Produktionsevne, men manglende Afsætning, og Virkningerne heraf paa Priserne er jo stik modsatte. Høje Priser paa Industrivarer kan derfor som Regel (blandt Undtagelserne kan maaske nævnes Maskiner o. l.) kun ventes at ville vare, hvor der er Mangel paa Raastoffer; og vel kan Forholdene i nogle Raastof-Produktioner være analoge med Landbrugets, men i andre er der intet i Vejen, bl. a. fordi det navnlig er oversøiske Produkter. Halvdelen af Verdens Faar findes saaledes omkring den 30te Breddegrad mod Syd, der skærer Australien, Kap, Uruguay og Argentina; desuden findes der mange Faar i Nordamerika, New Zealand og Britisk Indien, og det Land i Europa, som har flest Faar, er England; men her er Besætningsreduktionerne minimale.

De Forstyrrelser i Afsætningen, som maa befrygtes, skyldes navnlig svigtende Købeevne. De Familier, der har mistet deres Forsørger, eller hvis Forsørger er blevet Invalid, vil saaledes faa et stærkt reduceret Forbrug af Industrivarer og Husrum, idet der først maa gøres Udvej for Føden. I de krigshærgede Egne vil man bringe store Ofre for at faa Bygningerne genrejste og Besætningerne supplerede og vil derfor ligeledes spare stærkt paa Industrivarer; StatsErstatningerne vil nok hjælpe noget, men der vil gaa en Tid, inden disse bliver fastsat og udbetalt, og de mest hærgede Egne som Galizien vil, hvordan Freden saa end bliver, komme til at høre til en kapitalsvag Stat. Dernæst vil der hurtigt komme en betydelig Arbejdsløshed, naar de mange Millioner Soldater hjemsendes, og naar Krigsindustrien hører op; thi de merkantile Forbindelser er i Ulave, saa at Udbud og Efterspørgsel ikke kan finde hinanden; A er arbejdsløs, fordi B ikke har Raad at købe hans Produkt, og B er arbejdsløs, fordi A ikke har Raad — den kendte meningsløse Situation, som kan være ret haardnakket, og som en bedre Samfundsorganisation maatte kunne hindre.

Noget nemmere vil Industrien slippe over den Svækkelse af Købeevnen, som Skatterne forvolder; thi det bliver mest en Flytning af Købeevnen, og i en for Industrien gunstig Retning. Skatterne skal nemlig særlig benyttes til at betale Renter af Statslaanene, og det vil jo navnlig være velstillede Mennesker, som har kunnet tage Del i Krigslaanene; disse vil altsaa kunne udvide deres Forbrug med Renterne, medens den modsvarende Formindskelse af Forbruget fordeles over

alle Skatteydere, derunder ogsaa de mindre bemidlede. Da man nu bruger en stigende Andel af sin Indtægt til Industrivarer, jo større den bliver, men en aftagende Andel til Landbrugsvarer, vil denne Flytning af Købeevnen altsaa gavne Industrien og skade Landbruget. — Andre Dele af Skatterne faar imidlertid en anden Anvendelse, saa at Industrien næppe ligefrem faar positiv Fordel af dem. En Del gaar saaledes til Invalideunderstøttelser, og en Del af Indehaverne af de nye Statsobligationer vil ikke bruge Renterne til at leve for, men til at skaffe sig en ny Driftskapital i Stedet for den, de maatte anbringe i Statsobligationer.

En for Industrien speciel Forstyrrelse i Afsætningen er endelig de nationale Antipatier og de muligvis deraf flydende Toldmure; de sidste vil specielt blive anbefalet ud fra Frygten for en ny Krig, idet man maa være uafhængig med alt, som direkte skal bruges i Krigen, eller med Specialraastoffer, som den ene Industri køber af den anden. Antipatierne alene vil næppe faa nogen mangeaarig Virkning; thi man vil snart igen købe der, hvor man bliver bedst og billigst betjent; men det er i Begyndelsen, at Industrien vil lide under Forstyrrelser i Afsætningen, og i Begyndelsen vil Antipatierne betyde en Del. Virkningen er selvfølgelig lokal; visse tyske Industrier vil miste en Del af deres engelske Marked, og visse engelske Industrier en Del af deres tyske, og til Gengæld vil den tilsvarende hjemlige Industri i begge Lande faa forøget Afsætning. Men derfor vil det alligevel føles som en stor Forstyrrelse for de til disse Industrier knyttede Arbejdere (særlig faglærte), Funktionærer, Arbejdsgivere og Kapitalister, og deres svækkede Købeevne vil atter

kunne mærkes i andre Fag. Det kan ikke undgaas, at der kommer et betydeligt Spild af Fagdannelse og Kapital, naar saadanne Industrier ligefrem skal doubleres, og for Kapitalens Vedkommende kommer dette særlig ubelejligt, fordi Tiden efter Krigen bliver meget kapitalknapp; der er Huller nok til den Kapital, der maatte komme paa Markedet, saa det er meget beklageligt, at der ogsaa skal bruges Kapital til at erstatte Anlæg, der fremdeles er funktionsdygtige. — For de neutrale Lande vil disse Antipatier dels betyde en Chance for at trænge ind paa de ledige Markeder, og dels en Fare for, at de Fabriker i Krigslandene, som ikke kan sælge til deres gamle Kunder, vil kaste deres Overproduktion ind paa de neutrale Markeder med Dumping-Priser; hvad der vil virke stærkest, beror paa, hvor vel rustet man er til at udnytte Chancerne og møde Faren. Og dette vil være meget forskelligt i de forskellige Brancher.

Overfor alle disse Forstyrrelser i Industriens normale Afsætning staar en enkelt ekstraordinær og betydelig, men desværre kortvarig Efterspørger: de tømte Forraad, og netop paa det industrielle Omraade betyder Forraadene en Del. Under Krigen har Forraadene jo tildraget sig en betydelig Opmærksomhed, og efter Krigen vil deres Retablering give mange Hænder Arbejde. Rundt om i Landene — baade de krigsførende og de neutrale, baade de isolerede og de, hvis Leverandør er isoleret — vil man have opbrugt sine Forraad af talrige Raastoffer og færdige Industri-varer, medens de Forraad, der er indespærrede, f. Eks. i Rusland, eller standsede i England, navnlig bestaar af Raastoffer; thi der er større Tab ved at standse en

Raastof-Produktion og mindre Risiko ved at fortsætte den end en Industri; desuden har det skortet paa Arbejdskraft til at gøre Produkterne færdige.

Nu vil det sikkert gælde for mange af de vigtigste Raastoffer, at der normalt er saa smaa Lagre af dem, at man hurtigt kan indhente det tabte; ofte er det kun et Transport — ikke et Produktionsspørgsmaal. Af Kul havde vi saaledes ved Opgørelsen i Februar 1915 kun nok til $1\frac{1}{2}$ Maaned, skønt det Minus, Importen fik straks efter Krigen, næsten var helt indvundet i Februar; Kul er jo en voluminøs Vare, som man helst lader gaa saa direkte som muligt fra Minen til Kunden uden uforholdne Omladnings- og Pladsudgifter, og Driften af Minerne gaar jo kontinuerligt Aaret rundt. Det sidste gælder ogsaa Metallerne, men for de kostbarere spiller Udgifterne til Lagring og Omladning jo en mindre Rolle. Af Rug havde vi som bekendt meget lidt ved Krigens Udbrud, og i det hele har man sikkert som Regel af Korn og andre Høstvarer kun nok til nogle faa Maaneder ind i det næste Høstaar. De saakaldte „synlige Forraad“ af de 5 Hovedkornsorter var saaledes i Sommeren 1914¹⁾ efter det internationale Landbrugsinstituts Opgørelse for i alt 11 Lande, hvorunder Rusland, Rumænien, Tyskland, England, U. S. A. og Kanada kun 1 (een) % af Verdenshøsten; men dette tyder unægtelig ogsaa paa, at de usynlige Forraad i de mindre Byer og hos Landmændene selv er mange Gange større end de synlige. Af mere specielle Høstvarer er der maaske mere, men af

¹⁾ Det er selvfølgelig Lagrene paa Minimums-Aarstiden, der interesserer. Har man efter Freden passeret et Minimum med normalt Lager, er alt i Orden.

Frugt f. Eks. slet intet ved næste Høst. Af Tekstilvarer, Huder, Gummi, Tømmer m. m. maaske mere end af Korn, men dog ikke meget mere — før man medregner de deraf producerede færdige Industrivarer.

Thi af færdige Industrivarer anser jeg Lagrene for at være forholdsvis betydelige. Allerede paa Grund af det uendelige Antal af Varieteter, der sætter „de store Tals Lov“ ud af Spillet; tilfældige Svingninger i Forbruget af Uld vil for største Delen opveje hinanden, men ikke i Forbruget af de 1000 forskellige Uldvarer (svære og lette, Herre- og Dame-, Møbel- og Gardinstof, Tæpper og Trikotage, forskellige Farver og Mønstre o. s. v.). Fremdeles fordi der er saa mange flere Detaillagre end Engroslagre. Og dernæst fordi Køberen af færdige Varer ikke giver saa langt Varsel som Køberen af Raastoffer; Fabrikanten gør Uger eller Maanedre i Forvejen sit Bestik over, hvad han skal bruge, saa det kan eventuelt skaffes langvejs fra; men Køberen af færdige Varer gaar lige ind i en Butik, og saa skal der straks være et rigt Udvalg til hans Raadighed. Og Butiker er der som bekendt for mange af; ligesaa af Grosserer og Fabrikanter; men alle skal de kunne byde deres Kunder et rigt Udvalg. Hvor langsom i Forhold til Lageret er ikke Omsætningen i en Manufaktur- eller Isenkramforretning, sammenlignet med en Urtekram-, Foderstof- eller Kulforretning?

Naar da efter Freden alle Fabriks-, Grossist- og Butikslagre skal bringes paa Fode, vil Industrien faa en hel Del Ordre ud over det løbende Forbrug. Men det vil ikke vare længe; thi hvis der er Raastoffer nok, kan Maskinerne hurtigt faa det Arbejde besørget, og

desuden vil Frygten for faldende Priser gøre alle Forretningsmænd meget forsigtige i deres Dispositioner.

Herved er jeg kommet til noget meget væsentligt. Det er givet, at mange Priser vil falde stærkt fra deres nuværende Niveau, og derfor vil ingen have større Lagre end nødvendigt. Naar Fabrikanten har faaet sit Raastof-Lager saa vidt forsynet, at han ikke risikerer at køre fast paa Grund af smaa Uregelmæssigheder i Tilførslerne, saa vil han se Tiden lidt an; han har maaske ikke naaet sit normale Lager, og han vil maaske egentlig helst op paa et større Lager end før Kri-gen, fordi denne har lært ham at forstaa Lagrenes Betydning; men foreløbig tør han ikke, og Renten er dyr. Ligeledes vil Grossister og Detaillister stoppe op, naar de dog kan byde deres Kunder et nogenlunde anstændigt Udvalg — og Konkurrenterne tænker jo ligesaa, saa de byder ogsaa et beskedent Udvalg — og saaledes vil man hurtigt komme til Ro i det i øvrigt ogsaa nationaløkonomisk set berettigede Standpunkt, at hvis den løbende Produktion er kneben, saa skal det løbende Forbrug have forlods, medens Lagrene maa vente. Den Paavirkning, som Lagrenes Supplering vil øve paa Priserne, vil altsaa blive udstrakt over et meget langt Tidsrum; ja Suppleringen vil delvis først finde Sted, naar Prisfaldet er afsluttet, og mange Butiker vil foreløbig staa tomme.

Enhver Handelsrejsende ved, at intet er saa generende for Afsætningen som vigende Priser. Man skulde omvendt tro, at der kunde afsættes mere til lave Priser, thi saaledes gaar det jo med selve Forbruget; men som Stødpude mellem Forbrug og Produktion ligger jo Lagrene, og det er dem, man ikke tør købe op til,

naar man slutter, at siden Prisen faldt i Gaar, falder den vel ogsaa i Morgen. Derfor forstærker et Prisfald sig selv — ligesom en Prisstigning forstærker sig selv ved at animere Spekulationen — og i dette Tilfælde med mere Ret end ellers, fordi der virkelig er Grund til at tro, at de høje Priser vil hentæres indefra, efterhaanden som Produktionen kommer i Lave. Man vil ikke købe mere, end man er sikker paa at faa afsat hurtigt, og helst vil man arbejde paa Bestilling; det kan man i mange Tilfælde ogsaa komme til, fordi der er saa mange Huller at fylde, men der vil hurtigt indtræde Mathed.

Skønt Raastoffer er mest opskruet i Pris, vil denne Ængstelighed ramme dem mindst, thi Raastof-Producentens Hovedudgifter er Arbejdsløn, Rente og Jordrente, der ikke er steget ret meget, og derfor heller ikke vil falde ret meget. Vel køber Landmændene Kunstgødning og Mineejerne Tømmer, saaledes at der ingen Vare gives, til hvis Produktion der kun anvendes umiddelbar produktiv Kraft og ikke Raastoffer; men der er dog mange Producenter, for hvem fremmed Raastof spiller saa lille en Rolle, at de ikke behøver at udsætte deres Dispositioner af Frygt for, at de senere kan foretage dem billigere. Raastof-Producenterne kan altsaa arbejde løs paa at udnytte de høje Priser, selv om disse gradvis nærmer sig det normale Niveau, og da deres Omkostninger er steget saa lidt, vil de kunne have en god Avance selv med vigende Priser. Eksempelvis kan nævnes Tysklands Kulminer, der sikkert vil forcere Driften og f. Eks. søge at oparbejde deres danske Marked; der vil være ufaglærte Arbejdere nok, og et Raastof-Marked er lettere at oparbejde end et industrielt Marked. Maaske Overfloden paa ufaglært

Arbejdskraft ogsaa vil føre til Forcering af Sukker-Produktionen og -Eksporten, men her med mere Fare for Overproduktion.

Derimod vil den industrielle Produktion blive meget generet af denne Frygt for faldende Priser, fordi den bruger Raastoffer med Prisfald. Hvis man køber mere Raastof og sætter mere i Arbejde, end man kan vente at kunne afsætte straks efter Produktionens Afslutning, vil man let blive underbudt af Konkurrenter, der har købt lidt senere. Den industrielle Beskæftigelse vil altsaa blive holdt indenfor forsigtige Grænser, saaledes at der efter den Periode, hvor Detaillagrene faar en foreløbig Supplering, kommer en Periode, hvor hverken disses Bestillinger eller Fabrikantens egne Dispositioner vil være nok til at hindre Arbejdsløshed, og det netop paa det Produktions-Stadium, hvor Arbejdet betyder mest. — Ogsaa Landmændene vil have Grund til lignende Forsigtighed. Vil Kornpriserne være faldet, naar den Høst skal sælges, som nu forberedes ved dyr Kunstgødning, og vil Flæskepriserne være faldet, naar de Svin skal slagtes, som nu æder dyrt Korn? Ingen kan vide det. Men hvo intet vover, intet vinder; og var jeg i Landmandens Sted, tror jeg, at jeg vilde løbe den Risiko — i fuld Bevidsthed om, at der er en Risiko.

Den Forsigtighed, de faldende Priser maner til i saadanne Drifts-Dispositioner, vil ogsaa gælde Fastgørelse af Kapital, baade paa Industriens Omraade, paa det almindelige Bygningshaandværks, paa Trafikmidlernes m. m., og dette vil sikkert komme til at betyde mere end selve den høje Rente. Hvis Materialernes Prisstigning under Genopbyggelsen af de krigs-

hærgede Egne betyder, at man om 3 Aar kan bygge 15 % billigere end nu, da maa den forventede Indtægt af Foretagendet kunne forslaa til en ekstraordinær Af-skrivning paa 5 % aarlig, hvis man om 3 Aar skal staa paa lige Fod med sine Konkurrenter; og disse 5 %'s Tillæg til Pengerenten vil veje mere end selve dennes nominelle Stigning. (Vil Sparerén paa samme Maade opnaa mere end den nominelle Rente for de Beløb, han har opsparet under Dyrtiden? Det beror ganske paa, hvad det er for et Forbrug, han har givet Afkald paa. Undlader han Købet af en Ting, der er steget stærkt i Pris, da vil han om 5 Aar foruden Renten have den Fordel, at han nu kan købe Tingen billigere; men er det Varer eller Tjenester, der ikke er steget, faar han kun Pengerenten).

Selve dette, at man udover Pengerenten skal afskrive Overprisen paa Byggeomkostningerne, vil dernæst virke tilbage paa Pengerenten, saa at den ikke vil blive saa høj, som man ellers skulde have ventet; thi man vil udsætte mange Kapitalanvendelser. Amerikaneren Fisher har som bekendt lukket Nationaløkonomernes Øjne op for Forbindelsen mellem Prisniveauets og Rentens Bevægelser; naar Renten — trods alle Nationaløkonomers Spaadomme i Begyndelsen af 1890'erne — i de sidste 20 Aar har været høj og stigende, da er dette en naturlig Følge af, at Guldproduktionen har sat Prisniveauet til Vejrs. Stiger dette 1 % aarlig, da maa Kreditor om 1 Aar have sin Kapital tilbage med 1 % Tillæg, bare for at faa samme Købeevne tilbage, som han laante ud, og kun Renten ud over denne Procent er løbende Indtægt; bruger han hele Pengerenten, tærer han paa sin Kapital. Omvendt

kan Debitor ogsaa være tjent med at give højere Rente, end der svarer til Kapitalens Grænseproduktivitet; thi de Ting, han køber for de laante Penge, er om et Aar steget 1 % i Værdi, foruden at de har givet almindeligt Udbytte. I Praksis er ingen sig dette bevidst; men Loven slaar alligevel igennem, fordi Debitorer Aar efter Aar ser, at man slipper godt fra at anbringe laante Penge i Ting; de bliver derfor dristigere og dristigere, og ved deres Efterspørgsel efter Kapital drives Renten op, saa at Kreditor delvis forsvindes for at tabe paa Prisniveauet. Et andet Udtryk for det samme er det gode Udbytte, Aktieselskaber kan give, fordi deres faste Anlæg er steget i Værdi, medens Aktiernes nominelle Paalydende er uforandret — indtil der uddeles Friaktier.

Omvendt under faldende Prisniveau. Da holder Kapitalefterspørgselen sig tilbage, saa at Pengerenten gaar under Grænseproduktiviteten, og Kreditor delvis hindres i at tjene paa sine Penges stigende Købeevne. Dette bliver altsaa Situationen i de nærmeste Aar efter Freden, saa at Pengerenten ikke bliver saa høj, som der vil svare til det knappe Kapitalmarked; den Økonomi med Kapitalen, som Situationen kræver, behøver altsaa ikke at fremtvinges af Pengerenten alene, idet den specielle Kapitalknaphed, Knapheden paa Materialer, gennem Materialpriserne virker Haand i Haand med den almindelige Kapitalknaphed. Men til Belysning heraf vil det være rigtigst at overveje, hvorfra Krigens Kapitaler overhovedet skaffes, et Emne, som jeg har belyst udførligere i Gads Magasins Juli-hæfte og berørt i det foregaaende, saa at jeg her kun skal nævne Hovedpunkterne.

Krigens Kapitaler kan kun skaffes fra to Kilder, Indtægterne og Formuerne. Fra Indtægterne kommer dels den ordinære Opsparing, der sædvanlig anbringes i nyttige Kapitalgenstande, dels den ekstraordinære Opsparing, som skyldes Krigens Avancer, eller Krigens nationale Moral, eller Krigens Hindringer, idet man er afskaaret fra mange udenlandske Varer eller fra at beskæftige de indkaldte paa sædvanlig Maade. Den Formue, Krigens suger til sig, er navnlig den løse, men ogsaa den faste: Krigens medfører, at Forraadene opbruges, saa at Forretningsmændene ser deres Driftskapital forvandlet til Bankindlaan, der direkte eller indirekte laanes til Staten. Landmændenes Besætninger forvandles ligeledes delvis til Statsobligationer, og den i Maskiner, Bygninger o. s. v. anbragte faste Kapital hentæres ved manglende Vedligeholdelse og Fornylse. Mulighederne for at føre Krig ved Hjælp af Formuerne reduceres imidlertid stærkt, efterhaanden som Forraadene opbruges, og Krigens Finansiering skydes derfor mere og mere over paa Indtægterne, d. v. s. den ekstraordinære Opsparing. — Om det netop bliver de Folk, der har tjent Avancerne eller realiseret Forraad og Besætninger, som bliver Ejere af de nye Statsobligationer, er en Sag for sig. For den, som atter skal have mobil Driftskapital eller Besætning, er det en meget ubekvem og tilmed risikabel Anbringelse; men det synes da ogsaa i høj Grad at være lykkedes at faa mere passive Kapitalister til at bytte Gaarde med de aktive Kapitalister, saa at disse har Fortrinsret til de mere disponible Kapitalformer.

Men hvad er disponibel Kapital, og hvor meget findes der deraf efter Krigens? Staar mine Penge paa

Folio i en Bank, har jeg individuelt set disponibel Kapital; men hvis Bankens tilsvarende Aktiv er urealisable Statsobligationer, kan min Ret til at hæve Pengene maaske ikke blive effektiv. Socialt set er der ingen anden disponibel Kapital end Forraadene og den løbende Opsparing, og Forraadene er jo opbrugt. Det er derfor, at der vil komme en saa frygtelig Kapitalklemme efter Freden. Forretningsmanden vil have Lager igen, og Landmanden vil have Besætning igen, og de krigshærgede Egne vil have Bygninger igen; og alle vil betale med Statsobligationer, som ingen vil købe. Redningen kan kun komme fra Udlandet eller fra den løbende Opsparing, men denne kræver Tid. Det er Krigslaanenes endelige Placering, der skal foregaa, og det vil da vise sig, at det delvis er Blændværk, at Tyskland har klaret sig med indenlandske Laan; det var man nødt til paa Grund af Isolationen, men netop derfor er Forraadene mest udtømt der, saa at man efter Freden vil være i størst Trang til udenlandske Laan. Importørerne vil helst købe paa Kredit, og Eksportørerne vil helst have Forudbetaling, og alle vil se hen til Staten, om den ikke ved et udenlandsk Laan kan konsolidere noget af sin Gæld og stille Valuta til Raadighed.

Ved Overvejelser over, hvor længe denne Kapitalklemme vil vare, vil det være gavnligt at klare sig, hvilke de største Kapitalanvendelser er. For Danmark mener jeg efter et foreløbigt, ganske summarisk Skøn at kunne regne, at der er bundet ca. 2 Milliarder Kr. i Beboelsesbygninger, derunder Landbrugets Stuehuse, $1\frac{1}{2}$ Milliard i Landbrugets Driftsbygninger, Besætning og Inventar, 1 Milliard i Trafik-

midler og 1 Milliard i Industrien. Det er altsaa forholdsvis lidt i Industrien, som man dog særlig tænker paa, naar man kalder vor Tid kapitalistisk; men de danske Beregninger støttes her af den — ganske vist paa dette Punkt heller ikke videre paalidelige — amerikanske Census, der opgør Industriens Kapital til 18 Milliarder Dollars, Landbrugets til 41 Milliarder; i det sidste Tal er Jorden og saavel Drifts- som Beboelsesbygningerne medregnede, saaledes at Forholdet mellem Landbrugets og Industriens Kapital ikke differerer mere fra det danske Forhold, end der kan gives rimelig Forklaring paa. Nu beror disse Kapitalgruppers Efterspørgsel naturligvis mere paa Kapitaltilvæksten end paa Status, og Forholdene vil være forskellige i Landbrugs- og Industrilande; men i Mangel af bedre mener jeg dog, at de nævnte Tal kan bruges som en foreløbig Vejledning.

Den vigtigste Kapitalanvendelse er altsaa Beboelsesbygninger; men denne Efterspørgsel vil sikkert give en Del efter i de krigsudmattede Lande; Købe- evnen er jo svækket, og netop Beboelsen er desværre noget, som Folk mener at kunne spare paa, naar det kniber. Hos os stiger „Bygningsmassen“ ca. $2\frac{1}{2}\%$ aarlig (efter Schou, Om Byggevirksomheden i Danmark), medens Folketallet knap vokser $1\frac{1}{4}\%$; hvis andre Lande viser en tilsvarende Forbedring i Beboelsesrum pr. Individ, vilde Halvdelen af den aarlige Nybygningskapital spares, hvis blot man midlertidig nøjedes med at bygge proportionalt med Folketallet (= bevare sin Standard), og dette vil altsaa være en betydelig Lettelse for Kapitalmarkedet; saa godt som ingen anden Forbrugsudgift er i den Grad Betaling

for Kapital som Husleje. Endvidere viser vore egne københavnske Erfaringer fra Byens store Brande for godt 100 Aar siden, at man under saadanne Forhold benytter meget billige Konstruktioner til Genopbyggelsen. (Hos os selv vil Købeevnen forhaabentlig ikke tvinge til en saadan Indskrænkning af Bolig-Efterspørgselen; men Bolig-Udbudet vil blive meget stærkt paa-
 virket af Kapitalklemmen, saa at vi maa befrygte en alvorlig Bolignød). — Den næstvigtigste Efterspørger er Landbruget. Udenfor de krigshærgede Egne vil der ikke trænges til flere Driftsbygninger, før Besætningerne og hele Driften er normal; dog vil en Del Krigsfortjeneste blive anbragt i Bygninger. M. H. t. Besætningerne kan Landbruget ikke besvære det almindelige Laanemarked; thi det maa selv lægge til; lidt kan man maaske købe fra de skaanede Lande, f. Eks. Heste fra Amerika; men som Helhed maa Landmændene hjælpe sig selv eller købe af hinanden. Landmanden maa altsaa spare ved at undlade Salg af Korn, og medens han normalt har en løbende Indtægt ved Salg af de Kreaturer, han opdrættede i Fjor eller Forfjor, vil Besætningsudvidelsen efter Freden bringe ham til at nøjes med en meget beskeden løbende Indtægt (og Forbrugerne til at nøjes med en beskeden løbende Kødproduktion). — Industrien har som omtalt en meget hurtig Fornyelse af sine Maskiner, fordi der i de fleste Brancher uafsladelig sker Opfindelser; fuldstændig funktionsdygtige Maskiner, der egentlig kunde holde i en Menneskealder, kasseres altsaa i f. Eks. 10 Aars Alderen, fordi de nye Maskiner er dem for overlegne. Men ved en saadan Rentabilitets-Beregning vil en høj Rente og en abnormt dyr An-

skaffelsessum for Maskinerne naturligvis kunne forskyde Skæringspunktet, saa at Industrien midlertidig vil begrænse sine Krav til Kapitalmarkedet. Det betyder altsaa en Forsinkelse af forskellige nye Optinders Gennemførelse (og af den Prisnedsættelse, Forbrugerne skulde have derigennem); og det betyder delvis en virkelig Besparelse af Kapital, ikke blot en Udsættelse. — Tilbage staar Trafikmidlerne, hvoraf Krigen har ødelagt saa mange (Jernbaner, Broer, Havne, Skibe m. m.). Erstatningen af alt, dette haster stærkt og vil derfor stille meget store Krav til Kapitalmarkedet, men paa den anden Side er det ikke nødvendigt at udvide Verdens Jernbanenet med $2\frac{1}{2}\%$ aarlig (som nu).

Som Helhed er der altsaa adskillige Forhold af stor Betydning, som vil medføre, at den voldsomme Efterspørgsel efter Kapital efter Krigen vil blive neutraliseret, eller udjævnet over flere Aar, eller tilfredsstillet ad speciel Vej (Landmændenes Sparsommelighed, medens de supplerer Besætningerne); i modsat Retning virker dog Kapital-Dubleringen, hvis de tidligere Fjender ikke mere vil købe af hinanden eller hindrer det ved Told. Kapitaldannelsen vil blive hæmmet af det faldende Prisniveau, fordi Forretningsverdenens Avancer bliver saa smaa, og disse plejer at betyde meget for Opsparingen. Men den Sparsommelighed, der mere bestaar i Nøjsomhed og Offervillighed, vil have gode Kaar; dels fordi Krigens nationale Moral vil vare længe efter Freden, og dels fordi intet er saa stimulerende for Sparsommeligheden som de „konkrete Sparemaal“; en Opsparing, som kun fører til nogle Tal i en Sparekassebog, er ikke meget fristende; men naar Spareofret betyder, at man faar sin Forretning i Gang

igen efter Krigens Forstyrrelser — ja da vil mange næsten finde mere Glæde i at sætte Pengene i Forretningen end i at forbruge dem. Ligeledes vil Arbejdssomheden blive stimuleret (medens dog andre vil være sløvede og svækkede, naar de vender hjem fra Fronten). Endelig vil Spareevnen endnu en Tid efter Freden være stor i forskellige Raastof-Brancher og hos Skibsfarten, ligesom Realisationen af de indespærrede og udespærrede Forraad skaffer disponibel Kapital.

Efter Napoleonskrigene varede det 3 Aar, inden Renten for Alvor begyndte at falde, og 10 Aar inden den var normal. I Artiklen Zinsfuss i Handwörterbuch der Staatswissenschaften gives der saaledes følgende Oplysninger. I Preussen steg Renten 1816—18 fra 4,8 % til 5,9 % i Anledning af Genopbyggelsen o.l.; fra 1818 gik den afgjort nedefter, og 1825 var de andre tyske Stater ved Konverteringer gennemgaaende naaet ned til $4\frac{1}{2}$ eller 4 %. I England var den effektive Rente af Consols i 1815 5 % og i 1818 4 %; derefter optraadte Kontinentet som Laantager, saa at Renten atter steg til $4\frac{1}{2}$, men i 1824 var den nede paa 3,3 %. I Frankrig sank Statens effektive Rente 1816—18 fra 8,50 til 7,15 %; derefter sank den raskere til 5,60 i 1822 og 3,75 i 1829. Herved maa det samtidige Fald i Prisniveauet have i Erindring. — Jeg betragter det imidlertid som givet, at det denne Gang vil forløbe hurtigere, navnlig fordi Velstandsniveauet nu er saa langt over Eksistensminimet, saa at der, naar man vil, kan stilles langt større Beløb til Raadighed for Retableringen. Desuden spiller Plyndring og Brand nu en mindre Rolle, og denne Krig vil forhaabentlig ikke vare saa længe som Revolutions- og Napoleonskrigene,

der — om end med Afbrydelser — varede ca. 25 Aar. (En Krigs Formuetab er dog ikke proportionalt med dens Varighed; thi jo længere den varer, des mere bæres Byrderne af Indtægten og ved Elendighed).

Prisniveauet paavirkes dernæst af Pengemængden; og denne har under Krigen været stærkt stigende baade i de krigsførende Lande og i de neutrale, fordi der er udstedt saa mange Sedler. Skulde noget Land ikke have deltaget direkte heri, da vil de krigsførende Landes Guld-Eksport — under og navnlig efter Krigen — alligevel ogsaa gøre Spørgsmaalet aktuelt, saa at det ikke bliver Vare-Knapheden alene, der præger deres Prisniveau. Ved Overvejelser angaaende Sedlernes Indflydelse maa det erindres, at en Seddel er en fysisk Genstand, der befinder sig paa en bestemt Længde- og Breddegrad, i en bestemt Pengepung eller Kasse, og det er derfor bedst at undersøge, hvor disse mange Milliarder i nye Sedler er blevet af.

Hos os selv, der jo straks i August 1914 udvidede Seddelmængden stærkt, kan først peges paa de forsigtige Personer, der paa Grund af de urolige Forhold holder større Kassebeholdninger end ellers, eller ligefrem hængemmer Penge. En saadan Forsigtighed skyldes ikke altid Nervøsitet, men kan være fuldstændig berettiget, f. Eks. fra Provinsbankernes Side. Dernæst vil de abnorme Omsætningsformer beslaglægge mange Kontanter, i 1914 f. Eks. det voldsomme Opkøb af Heste, senere af Hornkvæg; systematisk Opkøb til Eksport af Varer, der allerede er naaet ud til Detailhandlerne, sker selvfølgelig heller ikke med Checks, ligesom de nye og ukendte Firmaer ikke altid

kan faa saadanne akcepteret som Betaling, men maa møde med Landets rede Penge. Endvidere vil Krigens Avancer afleje en Mængde Sedler rundt omkring. Den Landmand, som ellers lige kan holde Balance mellem Indtægter og Udgifter, vil ikke have mange Sedler liggende, thi faar han en Indtægt fra Mejeriet eller Slagteriet, er der straks en eller flere ubetalte Regninger, som har ventet paa den; men naar han tjener godt paa Krigen, kan han tillade sig at have saa mange Penge liggende, at enhver Regning kan betales ved Præsentationen. Ligeledes vil Byernes nye Matadorer have faaet Raad til at fremvise velspækkede Tegneböger. Endelig vil den ringe Arbejdsløshed, det meget Overarbejde, Sikringsstyrkens Lønning, Hjelpekassernes ekstraordinære Understøttelser og Dyrtdistillægene kræve særligt store Beløb til de ugentlige og maanedlige Udbetalinger.

I de krigsførende Lande vil de samme Forhold mærkes, og delvis i forstærket Form. Hele den abnorme Omsætning ved Fronterne med lokale Requisitioner o. l. kræver selvfølgelig mange Kontanter, og i de mest udsatte Egne vil Bankerne være lukkede (men Omsætningen ganske vist næsten standset). Forsigtigheden vil give sig det nye Udslag, at man hellere vil have renteløse Sedler liggende end rentebærende Statsobligationer; thi foruden at de sidste deltager i de samme eventuelle Kursforringelser som Sedlerne, har de en Risiko for sig selv, nemlig et voldsomt Kursfald efter Freden, naar saa mange Ejere af Obligationer vil søge at realisere dem for at faa deres Bedrift i Gang. Navnlig de, der har faaet deres Driftskapital fri, fordi de har maattet realisere Lagre eller

Besætninger, vil nødig straks binde den igen, og de vil maaske tilmed være ængstelige for at deponere Salgssummen i en Bank, fordi det kunde røbe, at de havde Raad til at tegne Statsobligationer.

Man skulde mene, at ogsaa selve det høje Prisniveau kræver flere Kontanter til Omsætningen, men dette er kun delvis rigtigt. Pengebehovet bestemmes mere ved Indtægtsniveauet end ved Prisniveauet, thi de Omsætninger, der ikke er knyttet til Indtægts Udbetaling og Forbrug, sker i særlig Grad ved Hjælp af Checks. De helt forretningsmæssige Vareomsætninger er jo overvejende en gros, i alt Fald i Byerne, medens Landmændene endnu har en Del Køb og Salg med Kontanter. Men hvis en Arbejders Ugeløn er 30 Kr., da maa der hver Uge være 30 Kr. til Stede til Udbetaling af hans Løn, og om han derved kan købe faa eller mange Varer — alt efter Prisniveauet — influerer ikke paa Pengebehovet. I alt Fald snarest i modsat Retning; thi jo værre Dyrtdid der er, des hurtigere tæres der paa Ugelønnen, saa at Pengene hurtigere vender tilbage til Forretningsverdenen og atter kan fungere; er man i Forhaanden, henlægges der Beløb til Husleje og Anskaffelser; men er man i Baghaanden, skal Ugelønnen maaske allerede paa Lønningsdagen anvendes til at betale skyldig Husleje og Regningsgæld. Først naar Ugelønnen forhøjes ved Dyrtdistillæg, kræves der flere Kontanter. (Ogsaa for en almindelig Forøgelse i Guldængden gælder det, at Guldet eller de derpaa baserede Sedler ikke kommer „til Hvile“ i en normal Cirkulation, førend Indtægtsniveauet er steget saa vidt, at der er lidt flere Penge i alle de mange private Pengepunge; Prisstigningen

alene kan ikke binde Guldet). — For en Del af Landbrugsomsætningen kan vi altsaa nok hævde, at de høje Priser beslaglægger flere Kontanter, men til Genæld er de omsatte Kvanta paa flere Punkter mindre.

Der er saaledes en Række naturlige Funktioner for de udstedte Sedler, men om de alle finder Anvendelse paa denne Maade, er et andet Spørgsmaal. Gør de ikke det, er der en Mulighed for, at Sedlerne kan virke aktivt stimulerende paa Prisniveauet. Hos os og i vore neutrale Nabolande har Seddelmængdens Forøgelse utvivlsomt kun været Virkning, ikke Aarsag; men i de krigsførende Lande har Fristelserne naturligvis været større. Det er jo en nem og billig Laaneform for Staten (ved Seddelbankens Hjælp eller direkte), men mit Hovedindtryk er dog, at Staterne har givet saa rig Lejlighed til at ombytte Sedlerne med rentebærende Obligationer, saa at Omsætningen ikke har været besværet med store døde Seddelmasser; foretrak Folk Sedlerne for Obligationerne, blev det deres egen Sag. Sedlerne har altsaa kun været Middel (ét blandt flere) til at skaffe Betaling for Regeringernes store Vare-Efterspørgsel; det er denne Efterspørgsel i Forbindelse med Knapheden paa Varer, som har sat Priserne op. Naar Sedlerne under ældre Krige har virket direkte stimulerende paa Priserne, ud over hvad Regeringens Efterspørgsel i alle Fald maatte have medført, da har det været, fordi man ikke ved periodiske Statslaan i tilstrækkeligt Omfang har skaffet Sedlerne et naturligt Afløb; Folk kunde ikke komme af med dem uden ved selv at købe Varer; ved denne nye Udgivelse forceredes Priserne end mere — og des mere skyndte man sig med at komme af med Sedlerne,

inden deres Købeevne igen forringedes. Saadan fornyet Udgivelse til ekstraordinært Varekøb tror jeg ikke der har været ret meget af denne Gang, hverken til Forbrug eller til Spekulation eller til produktive Anlæg, som ikke ellers vilde være kommet i Gang; de sidste f. Eks. lokket frem ved billige Rente-Tilbud fra Bankernes Side¹⁾.

Efter Freden vil disse Seddelmasser, der midlertidig har fundet en passende Plads i Livet, begynde en midtpunktsøgende Bevægelse. Trygheden vender tilbage, saa at man ikke bryder sig om at have konstante Reserver liggende. Omsætningsformerne bliver normale igen. Der tjenes ikke mere saa store Avancer i Byerne, og Landmændenes Indtægter flyder mindre rigeligt. Mange bliver arbejdsløse, saa at de ikke en Gang ved Ugens Begyndelse har Penge i Pungen. Livet ved Fronterne hører op. Man er ikke mere saa bange for at røbe, at man har tjent noget under Krigen, og de der har haft deres Driftskapital liggende i Sedler, vil nu benytte disse til at komme i Gang igen. I modsat Retning virker eventuelle Spekulationer i stigende Seddelværdi, som hos os for 100 Aar siden; men da man kan faa den samme Værdistigning, selv om man sætter Pengene paa Rente, vil det næppe betyde noget. Snarere kan man sige, at Forretningslivet rent midlertidigt for at komme over det døde Punkt

---

¹⁾ Efter Foredragets Afholdelse har tyske Banker ganske betegnende udsendt en Opfordring til Folk om endelig at bruge Checks for at spare paa Sedlerne og derved forbedre Funderingen. Bankerne har vel nok deres private Hensigter med denne Henvendelse, men den tyder i alt Fald ikke paa, at de føler sig besværet af døde Seddelmasser.

med at komme i Gang, inden Indtægterne flyder normalt, vil binde en Del af Sedlerne.

Sedlerne vil altsaa blive deponerede i Bankerne, disse sender dem videre til de større Banker, men Centralbanken indløser dem ikke. Hvis Staterne nu var ligesaa ivrige som under Krigen til at ombytte Sedlerne med Obligationer, og hvis Folk paa deres Side fremdeles var patriotiske nok til at modtage Statsobligationer, vilde de overtallige Sedler forsvinde ligesaa hurtigt, som de frigjordes fra de ekstraordinære Anvendelser. Men Staten vil gerne se Tiden lidt an, og Folk begynder at se, hvordan det store private Udbud af Obligationer svækker disses Kurs, saa eventuelle nye Statslaan — af hvilke der dog vil fremkomme nogle — gaar ikke saa glat. Derfor er der nu en virkelig Fare for døde Seddelmasser og for den dermed følgende kunstige Paavirkning af Priserne (d. e. Forhindring af det gamle lave Prisniveaus Tilbagevenden).

En stor Del af Sedlerne vil dog blive skaffet ud af Verden ved udenlandske Laan. Navnlig Tyskland, Østrig og Rusland vil trænge stærkt til udenlandske Tilførsler og til at forbedre Valuta-Kursen, delvis ogsaa de andre Lande, og dette kan kun gøres ved Guld eller Gæld. De Guldmasser, Centralbankerne under Krigen har suget sammen fra Omsætningen, vil man maaske nu have Mod til at eksportere; og selv om det ikke mest er Staterne selv, der trænger til Indførsel, vil man dog se hen til dem som de nærmeste til hurtigt at skaffe udenlandsk Kredit, eventuelt mod Pant. De Tilgodehavender, Staterne derved faar, f. Eks. i New-York, kan private Importører saa faa Del i ved

at afgive deres Sedler, og saaledes virker de udenlandske Laan altsaa til Seddelmængdens Reduktion.

Kommer Valuta-Kurserne ikke straks i Orden herved, vil man maaske søge at fortsætte med nye Laan; thi baade svingende og stigende Seddelværdi er meget generende for den legitime Handel (jfr. vore Sedlers stigende Værdi efter 1813, hvilket generede Forretningstilværet meget), og en fortsat lav Seddelværdi fordyrer Importen. Derfor kan man alligevel godt være langt fra normalt Prisniveau; det er Sedlernes specielle Værdiforringelse overfor Guldet, man har faaet ophævet, medens Sedlernes + Guldets fælles Værdiforringelse overfor Været først kommer i Orden, naar Vareproduktionen og Seddelmængden begge bliver helt normale. Det der er sket er, at man omtrent samtidig har faaet ét Prisfald ved Spærringernes Ophør o. l., og ét ved Valuta-Kursens Forbedring, men alligevel mangler man endnu meget i det fulde Prisfald, og maa der være mere taalmodig.

Hvor hurtigt Væremængden vil blive normal, er udviklet i det foregaaende. Hvor hurtigt Seddelmængden bliver det, og om den overhovedet nogensinde bliver det, er mere uberegneligt; thi her gør vilkaarlige Indflydelser sig stærkt gældende. Værest vilde det være, hvis man lod Forholdene komme foreløbig til Ro med en delvis reduceret Seddelmængde, og derefter begyndte at reducere helt til Bunds; thi en saadan udefra kommende Paavirkning paa Prisniveauet virker langt mere deprimerende end den indefra kommende; at Prisen paa en bestemt Vare falder, fordi den Vares Produktionsforhold bliver normale, kan man overskue og finde sig i; men ikke det ubestemte

Tryk, der hviler over det hele. Ogsaa af den Grund vilde en midlertidig Undladelse af den fulde Reduktion virke uheldigt, at Arbejdslønnen da midlertidig maatte bringes i Niveau med Priserne, for derefter atter at reduceres. Nogle af de Interesser, som knytter sig til en ufuldstændig Reduktion af Seddelmængden, kan nøjes med en saadan midlertidig Udsættelse af Reduktionen, nemlig de arbejdsløses Interesse i at blive sat i Arbejde ved Hjælp af Sedlerne; men de forgældede Statskassers Interesse i et højt Priseniveau kræver, at Seddelmængden vedvarende holdes høj. Det sidste maa som nævnt betragtes som det mindste Onde; dog vilde en gradvis Seddelreduktion, der netop opvejede den overtallige Guldproduktion, betyde et stabilt Prisniveau, og den midlertidige ufuldstændige Reduktion vilde altsaa betyde en Anteciperings af de kommende Aars normale Prisstigning.

Prof. Birck har nylig i sit Foredrag ved det sjællandske Landbodelegeretmøde (senere trykt i Gads Magasin) udtalt det som sin bestemte Overbevisning, at man vilde beholde en Del af Sedlerne, og navnlig af Hensyn til de Arbejdsløse. Jeg mener dog, at det snarere bliver af Hensyn til Statsgælden; thi der kan ikke udrettes ret meget til Fordel for de Arbejdsløse. Det sikreste, Staten kan gøre for disse, er selv at sætte Arbejder i Gang; det forlyder, at man i Berlin allerede har en Liste over Arbejder, som skal fremmes efter Freden. Men Stat og Kommunes samlede Nybygnings-Udgift har hidtil højst været en Fjerdedel af hele Samfundets; hos os saaledes 30—40 Mill. Kr. af en aarlig Udgift paa 150 Mill. til nye Bygninger, Baner, Havne, Maskiner, Besætninger osv. Derfor vil

en Forcing af offentlige Arbejder nu som i normale Kriseperioder kun kunne opveje en Del af det manglende private Arbejde. Og selv om det, at Staten under Krigen har lært sin Magt og sit Ansvar at kende som aldrig før, vil betyde, at den faar Lyst til at udvide sine Rammer, saa at den eller Kommunen f. Eks. giver sig til at bygge almindelige Beboelseshuse, da maa man erindre, at dette let med de høje Materialpriser vil give et Driftstab, som Skatterne skal bære, og de er i Forvejen høje; endvidere, at Statsgælden yderligere maatte forøges, hvad man ligeledes nødig vil; og endelig, at Mangelen paa Byggematerialier (speciel Kapital) og Fagarbejdere sætter snævre Grænser for, hvad der overhovedet kan udrettes i denne Henseende, samtidig med at Genopbyggelsen — med og uden Statshjælp — gaar i Gang i de hærgede Egne. Endvidere vil der kræves en Del udenlandsk Valuta til Køb af Materialer. Tilsvarende Indvendinger gælder Fremme af Byggeriet ved Statslaan til Kommuner og Byggeforeninger. — I en normal Kriseperiode kan de offentlige Foretagender betyde mere, fordi det netop er Bygge- og Anlægsvirksomheden, der stagnerer, men her er det egentlig Vareproduktionen, der trænger til Støtte, og dette er meget vanskeligere for Staten; det er de ufaglærte Fabrikarbejdere, det især kniber med at skaffe Arbejde. Kun hvis der, som Birck udvikler, bliver Fare for Uroligheder, kan det ventes, at Staten vil bringe meget store finansielle Ofre for at modvirke Arbejdsløsheden.

Imidlertid vil den døde Seddelmasse kunne virke aktivt uden Statens Hjælp. Thi Sedler, som der ikke med det gældende Pris- og Indtægtsniveau er Plads

for i Cirkulationen, maa skaffe sig en Plads, da de ellers paafører deres Indehaver et Rentetab; de vil blive deponerede i Bankerne, og disse maa ved Rentesættelse søge at faa dem udlånt til Foretagender, som ellers ikke vilde være kommet i Gang, og som derfor øver en aktiv Indflydelse paa Priser og Lønninger. Ad denne Vej vil Sedlerne da ogsaa kunne komme til at virke i Vareproduktionen; men da der ikke vil blive Tale om helt at hindre Priserne Fald, og da Renten alligevel ikke bliver helt lav, er det tvivlsomt, hvor meget en saadan Stimulans vil betyde. Desuden vil Arbejdslønnen ikke stige¹⁾, før Arbejdsløsheden omsider er overvundet, og først da vil Omsætningen begynde at binde Sedlerne. Derefter vil disses særlige Betydning være at opretholde en Dyrtd, som Staten ellers ikke holder sin Haand over; men hvis man saa inddrager Sedlerne, fordi de har gjort deres Pligt, og fordi Arbejdslønnen alligevel kommer til kort i en Prisstigningsperiode, saa kommer man ind paa det, jeg foran betegnede som det værste, nemlig at holde Priserne oppe en Tid og saa alligevel lade dem gaa helt ned til det gamle — og forudser man dette, bliver der ikke sat Arbejde i Gang. Arbejdernes midlertidige Interesse i en stor Seddelmængde modvirkes altsaa af deres varige Interesse i det modsatte.

Hovedformålet med at bevare en Del af den forøgede Pengemængde og dermed en Del af det forhøjede Prisniveau maa derfor være at gøre Byrden

¹⁾ Det maa vel snarest befrygtes, at mange af de under Krigen i de krigsførende Lande opnaaede Lønforhøjelser knækker sammen, naar Arbejdsløsheden begynder, navnlig da de især er knyttede til Krigsindustrien.

ved Statslaanene lettere. Dels ved i Forstaaelse med Seddelbanken at bevare denne rentefri Statsgæld; Seddelprivilegiet bliver jo mere værd, hvilket Staten vil tilegne sig. Og dels ved at gøre de Penge, Statslaanene lyder paa, mindre værd; Staten kan saaledes drage de behagelige Konsekvenser af Prisniveauets Stigning (f. Eks. at forhøje Skattesatserne), men undlade de ubehagelige Konsekvenser (Lønningslovene). Men selv om Staten drager begge Slags Konsekvenser, vil den i alt Fald ikke forhøje Obligationsrenterne „af Hensyn til Dyrtiden“, og dissers nominelle Uforanderlighed bliver da en reel Besparelse.

Herved kommer store Interesses modsætninger frem. Først og fremmest mellem Kreditorer og Debitorer; blandt de sidste er Landmændene og de øvrige Grundejere, og dem under man jo egentlig ikke en saadan Værdistigning af deres Ejendomme paa Forbrugernes, Lejernes og Kreditorernes Bekostning. Indenfor Kapitalist-Gruppen er der dernæst Modsætning mellem Aktieejere og Obligationsejere; de sidste faar et klart Tab, hvis Prisniveauet stiger, men Aktier lyder kun tilsyneladende paa en Pengesum; i Virkeligheden betyder de Andele i Ting, og naar disse Ting stiger, følger de med, ja mere end det, hvis Selskabet har Gæld. Endvidere er der Modsætning mellem de Arbejdsløse og de Arbejdere, der har Arbejde, samt alle fastlønnede; de sidste ser deres Løns Købeevne svinde, medens de første ikke har noget at tabe i Øjeblikket. Endelig er der Modsætning mellem Guldmine-Interesserne (særlig engelske Kolonier) og de øvrige Lande, samt mellem Kreditor-Stater som England og Frankrig, der nødig vil se Værdien af deres Beholdninger af

fremmede Obligationer synke endnu mere, end Rentens Stigning allerede har medført, og saa Debitor-Staterne paa den anden Side.

Meget vil derfor bero paa, hvem der efter Kri-gen faar Magten i Staterne og mellem Staterne, den ene eller den anden Samfundsklasse, den ene eller den anden Statsgruppe. Og meget vil bero paa Kri-gens Varighed; thi endnu er Statsgælden ikke værre, end at den kan bæres, navnlig hvis Freden foreskriver indskrænkede Rustninger, og hvis man indfører fiskale Statsmonopoler; men Krigen kan blive saa langvarig, at det bliver umuligt at bære Gælden uden en eller anden Form for Reduktion.

Skulde det ske, at man lader Pengeværdien synke, da bliver det det sidste Spørgsmaal, om det bliver i alle Lande eller kun i nogle. Bevarer man Guldmøntfoden¹⁾ overalt, maa alle Lande jo følges, og dette er en stor Fordel for den internationale Handel; thi Im-og Eksportører véd da nogenlunde, hvilke Vekselkurser de maa regne med. Selv de Lande, der ikke aktivt har deltaget i Seddelforøgelsen (men som dog heller ikke har forladt Guldfoden), faar deres Del i Prisstig-ningen og Pengeforøgelsen; thi dels vil noget af de andre Landes Guld finde Vej til dem, og dels vil deres udenlandske Handel tvinge Priserne i Niveau med andre Landes, og de maa da tilsidst have flere Om-sætningsmidler til den forøgede nominelle Omsætning.

---

¹⁾ Det er klart, at man godt kan bevare Guldmøntfoden og alligevel lade Pengeværdien synke, selv med uforandrede Møntlove; thi Guldets Værdi kan ikke blot synke ved, at Guldets egen Mængde stiger, men ogsaa ved at den samlede Mængde af Guld + udækkede Sedler forøges.

Men et enkelt Land kan selvfølgelig godt skille sig ud fra det øvrige og vægre sig ved at deltage i en saadan varig Forringelse af sine Penges Værdi. I svensk Ekonomisk Tidskrift for Februar 1915 udtaler D. Davidson saaledes, at hvis et Land med større Guld-mængder skulde beslutte sig til at eksportere sit Guld, vilde England og Frankrig ophæve den frie Udmøntningsret, saa at Sterling og Franc kunde beholde sin Værdi, selv om det Guld, de indeholdt, sank i Værdi; thi ellers vilde deres udenlandske Krav, der lyder paa disse Møntsorter, synke i Værdi. Davidson citerer endvidere en ældre Udtalelse af Helfferich i samme Retning. En saadan Separat-Taktik vilde vel genere den udenlandske Handel; men den vilde gøre den indenlandske Handel sikrere og fritage Arbejderne for at komme bagefter med Lønforhøjelserne.

Dog Guldets glimrer i Befolkningernes Øjne, selv om Nationaløkonomerne smiler ad dets Ufuldkommenhed som Værdimaaler. Baade overfor Bestræbelser for at gøre Pengene mere værd end Guldets, og overfor Tendenser til at svække Dækningsreglerne og derved svække Guldets Værdi, vil det vise sig, at Befolkningen har mere Tillid til det ufuldkomne Guld, end til de kloge Videnskabsmænd; og alle praktiske Forretningsmænd vil straks protestere mod den hurtigst indtrædende Virkning af en Separat-Politik, nemlig de svingende Valuta-Kurser. Her har det ogsaa sin Interesse, at Helfferich i Slutningskapitlet af *Das Geld* (S. 587—92 i 2. Udg.) udtaler sig meget skeptisk om at komme bort fra Guldets, trods alle dets Mangler.

STATSMONOPOLER OG REGALRETTE

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 10. Februar 1916

Af

Dr. L. V. Birck.

I.

Et Monopol er en Eneret til paa et eller andet Punkt i en Vares Produktions- eller Cirkulationsproces at regulere Pris og Omsætningsmængde; vedkommende Vare kan være Raastof, Produktionsmiddel eller Forbrugsvare. Vi ved, at hvor flere Produktionselementer (Raastoffer, Arbejde og Maskiner) skal samvirke til Fremstillingen af en Vare, vil det Element, som har størst Monopolkraft, have størst Værdi og dens Ejer være i Stand til i Forhold til Elementets Monopolkraft at tilegne sig samme Monopolgevinst, som hvis han havde Eneret over samtlige Raastoffer eller hele den færdige Vare.

Som Sælger vil Monopolhaver kunne tilegne sig en Del af Publikums Indtægt (thi enhver, der forhøjer Prisen paa en Artikel, jeg skal bruge, gør ligesaa stor Skade som hvis han stak sin Haand ned i min Lomme og tog Pengene fra mig); endnu større kan Skaden være, hvis Monopolet omfatter et Raastof; høje Cement-

priser kan f. Eks. hindre vore Husmænd i at anlægge Ajlebeholder; høje Priser paa Kunstgødning kan hindre Jordens ordentlige Udnyttelse.

Som Køber kan Monopolisten ogsaa forurette andre, tvinge sin Raastofleverandør og sine Arbejdere i Knæ.

Monopolet er da farlig i private Mænds Haand, fordi enhver privat Forretningsmand arbejder efter Linnen: Maximumsprofit; men Maximumsprofit er ikke et med Maximum-Produktivitet; og Maximumsprofit for den enkelte kan være naaet ved positiv Skade for det hele Samfund. Dobbelt farlig bliver imidlertid Monopolet paa en Tid, hvor en særlig Kaste, Finansverdenen, med Energi og Subtilitet forsøger at skabe Formue, ikke ved Produktion, ej heller ved Opsparing, men ved Kapitalisation af Udbytter; Belønningen for at presse et Maximumsprofit ud af en Virksomhed er ikke blot det enkelte Aarsudbytte; men gennem Kapitaliseringen falder en Appelsin, som er 20 Gange saa stor, i Form af en Kursavance ned i den lykkelige Turban; Fristelsen til uden Hensyn til guddommelige eller Samfundslove at skrue Profiten op er da enorm, saalænge man endnu ikke har kapitaliseret Fordelen; men har man kapitaliseret denne, bliver Fristelsen til at udnytte et Monopol til Nødvendighed, fordi Køber af kursstegne Aktier eller af Friaktier jo ogsaa skal have Udbytte af sine Penge.

Derfor bliver Kontrol med Monopolet en social Nødvendighed; man kan ikke tillade Monopolkapitalisten at tilegne sig Fordelen ved de tekniske Fremskridt og ej heller at faa Magt over Kunderne eller Arbejderne; thi Monopolkapitalistens fremherskende Egenskab er Erhvervsevne og Evnen til at se paa egen

Fordel; men denne er i Reglen købt paa mange andre samfundsmæssigt set nok saa værdifulde Evners Bekostning; Begrænsningen overfor Monopolet kan sættes ved Virkeliggørelsen af Kravet om fair Løn over for Arbejderne og fair Pris over for Kunderne; den katolske Kirke har altid hævdet fair Pris som en kristen Pligt, og Statsmagten har iøvrigt, forsaavidt Fyrster og Ministre virkelig var store Mænd, altid staaet mistænksom og uvilligt overfor Privatmonopoler.

I visse Tilfælde har man imidlertid forstaaet, at Kontrol var saa vanskelig, at Staten selv hellere maatte udnytte Monopolerne; dette gjaldt naturlige Monopoler samt Forretninger, hvor som ved Trafikmidlerne Prissættelsen og Anlægget havde stor Betydning for Samfundets Produktivkraft og Borgernes Velfærd.

Monopolet kan være naturligt, faktisk eller legalt; i det naturlige Monopol er det enten som Beliggenhed, som Stofleje eller som Kraftkilde, Naturen medvirker i Produktionen; men ogsaa her er der et samfundsskabt Element, fordi Beliggenhedselementet ikke blot er absolut og stedfast, men ogsaa noget relativt — gennem Afstanden fra Menneskenes Bosteder. Det faktiske Monopol er enten samfundsskabt gennem Forholdene, gennem Teknik, eller det er viljesbestemt gennem Overenskomst (Karteller og Truster). Det legale Monopol skylder en Viljesakt fra Statsmagtens Side sin Eksistens.

I vor Tid er der kommet et ejendommeligt Monopol op, der paa samme Tid skyldes privat Overenskomst og statlig Viljesytring; Eksempler herpaa er den tyske Kaliordning, det rumænske Petroleumsraffinaderi, de sicilianske Svovlminer, Grev Wittes russiske Sukker-

kartel, delvis den brasilianske Kaffeordning; Fællesmærket er at Staten tvinger alle Producenter af en given Vare til at slutte sig til et i Reglen bestaaende Kartel, og at Staten afgør hvor meget der maa produceres til Indlandets Behov og fordeler denne Mængde blandt Karteldeltagerne i Forhold til deres Fabrikers Kapacitet. En Tilstand, der nærmer sig denne, har vi i Mellem-europas Brændevinsproduktion og før 1903 ved Sukkerindustrien, hvor Staten ganske vist ikke direkte tvinger noget Kartel igennem og ej heller fordeler Produktionen, men gennem sine Skatteforholdsregler dog fremtvinger en lignende Tilstand (jvnf. saaledes den tyske Liebesgabe med Hensyn til Brændevin, hvor man kontingenterer den Mængde Sprit, som maa produceres til den 20 Mark lavere Afgift, eller de forskellige progressive Tillægsafgifter „Betriebsabgaben“, hvor igennem man afsvækker og begrænser Eksportpræmierne, Udførslen og til Tider den indenlandske Produktion).

Man vil her se, at Monopolet, skabt ved Overenskomst og i Form af et Kartel, har alle et Monopols Fejl og faa af dets gode Sider — idet Kartellet jo kun vinder ved Prisforhøjelse, men ikke ved teknisk Fremskridt; Kartellet holder jo netop Liv i de slette Foretagender og tvinger de store til at arbejde med halv Kraft. Trusten er for saa vidt at foretrække, som den gør de store Fabrikers med fuld Capacitet smaa Produktionsudgifter til de normgivende.

II.

Inden man gør en Virksomhed til Statsmonopol, maa den først være Regale, d. v. s. en Kronret; Re-

galet medfører i og for sig ikke Statsdrift, ligesom jo Staten kan drive og har drevet Virksomheder, som ikke er regaliserede; i Øjeblikket er Staten vor eneste Krudtproducent, uagtet Krudtfremstillingen er fri Næring.

Regalretten er opstaaet af Dominialretten; oprindelig var Beskatningsretten og den jorddrotlige Ret over Jorden ikke skilt ad; først efterhaanden skilles de to Rettigheder fra hinanden; den sidste Ret kommer i voksende Grad til at være en privatlig Ret. En Afdeling af den jorddrotlige Ret er Bjærgretten, Retten til at udvinde de Ertser, Salte og Metaller, der findes i Jorden; disse Rettigheder følger ofte Kronen; ved den berømte gyldne Bulle af 1356 erklærer Kejseren, at Bjærgretten tilhører Fyrsten; ved Forleninger og Svig kommer denne Ret bort fra Kronen og kommer til at tilhøre Adelen. En anden Række Regaler som Jagtretten og Strandretten kommer ligeledes bort fra Kronen og følger Jorden; undertiden falder det helt bort og bliver Allemandseje („Alminding“). Af den jorddrotlige Ret afledes mange Handelsrettigheder. Møntretten gaar den modsatte Vej; fra at være spredt blandt Bisper og Herrer ender den hos Kronen; af denne Ret afledes Seddelregalet. Af visse Handelsrettigheder, som knyttes til Jorden, udvikler sig Told- og Skibsafgifter som Kronrettigheder; Markedsretten kan ende i den almindelige Markedsafgift, halv Skat og halv Jordrente; den danske Konge havde oprindelig Eneret paa at udføre Øxner; denne Ret afløstes med en Afgift, der svaredes af de private, der førte Stude over Grænsen.

Knyttet til Jorden var ogsaa den saakaldte Propinationsret. I Øst- og Mellem-Europa havde Fyrsten

Eneret til at holde Kro. Snart udøvede han den gennem Bortforpagtning eller Koncession, paa nogle Steder for Publikums Skyld (Kroerne ved Alfjarvej), paa andre Steder for at tjene ved Regalet. I alle de polske Provinser og i Bøhmen gik Propinationsretten over til den adelige Jorddrot; da Brændevinen kommer frem faar denne Ret stor Værdi og omfatter baade Udskænkning og Brænding. Først 1880 er denne Ret, som Adelen misbrugte ved at tvinge Bønderne til at købe en vis Mængde Brændevin, afløst; men endnu ejes mange Kroer i Galizien af Godsejeren, som selvfølgelig bortforpagter den.

Middelalderens Regaler (selv Møntretten) var i Reglen bortforpagtet snart direkte til Fæstere, som ved Bjærgregalet, snart kom en Mellemand imellem; men efterhaanden kom de fleste af disse Rettigheder bort fra Kronen, og Skatmesteren har i Goethes Faust fuldstændig Ret, naar han siger:

„Saa mange Rettigheder vi bortskænked,
at ej til nogen Ting vi mer har Ret“.

Medens Middelalderens Regaler havde fiskal Betydning, har vi en Art Kornmonopol, hvis Begrundelse er Folkets Velfærd. Vi kender allerede fra Rom og Grækenland, at Staten sørgede for Korntilførsler, holdt Magasiner, ved hvis Hjælp man indvirkede paa Priserne, ja at man solgte til lavere Pris end man havde købt. I Middelalderen tog den største Jordgodsbesidder, Kirken, denne Politik op, og tvang Øvrigheden til en Kornpolitik, hvis Maal var lave Priser og sikker Tilførsel; i Kirkestaten maatte Bønderne deklarere deres Høst og til given Pris sælge til de pavelige Magasiner; overalt i Europa ser vi at Byerne

bekymrer sig om Tilførsler og Priser, og at Fyrsterne erklærer Kornhandelen for et Regale, saaledes at den kun kan udøves med Fyrstens Tilladelse og paa Bettingelser, som denne sætter. Ogsaa paa Kornets videre Vej følger det offentlige Varen: medens Kontrollen med Bagerne ene er i Publikums Favør, er Mølleretten af blandet Art: man fastsatte Møllepengene, men man tager Afgift af Møllerne, en Afgift, der er begrundet i Møllerens Eneret (Mølletvangen). Mølleretten kommer iøvrigt ofte fra Kronen og overgaar til den private Jorddrot.

Saavidt Regalet i Middelalderen, som kun undtagelsesvist blev til Monopol. Kun med Hensyn til Bjergretten, særlig gælder det Salt, blev Produktionsregalet til Handelsmonopol, idet Kronen gør Salget af Saltet til en Kronret og bortforpagter denne til private. Men hermed er vi paa Vej til Merkantilismens Finansregaler.

III.

Blandt disse omformes Møntretten til en egentlig Seddelret; vaklende mellem hæderlige Bestræbelser og den haarde Nøds Fristelser, gør man Møntregalet til en Indtægtskilde; Værdien af Møntens Indhold bliver tilsidst Nul, og vi er ude i Papirpengene; Seddelretten udøves gennem snart koncessionerede og snart Statsbanker. Undertiden faar Staten Del i Bankens Overskud, men oftest faar Staten kun Fordel af Seddelmonopolet gennem Adgang til umaadelige iøvrigt billige Laan; som bekendt endte Enevældens Seddelbankpolitik overalt med Bankerot; om Seddelregalet lader Goethe Mefistofeles sige: „Kundgøres herved: — —

Den Seddel her er 1000 Kr. værd.
 Som Sikkerhed for den i Pant er sat
 enhver i dette Land nedgraven Skat;
 Forskrivningen, som snarest løses hjem,
 alt eftersom Valuta gaar frem."

Beslægtet med Seddelmonopolet var Lotteriregalet, hvoraf Staten havde en Del Indtægt; Reglen var her, at det vigtigste Lotteri (Tallotteriet) udøvedes af Staten selv, men at man dog fra Tid til anden koncessionerede Lotterier til særlige Formaal.

Vigtigere blev Bjergværksregalet; Saltet blev Genstand for et bortforpagtet fuldstændig Handelsmonopol; over hele Europa søgte Befolkningen at gaa uden om Monopolforpagterne, som til Monopolets egen Tyngde føjede Vilkaarlighed, Haardhed og ulovlige Tillæg; for at hindre „Contrebandit'erne" indførtes den saakaldte Konkskription: man gik ud fra, at enhver Person skulde bruge fra $3\frac{1}{2}$ —7 kg Salt aarlig i Husholdningen alene, og man gjorde det derfor til enhver Husfaders Pligt til efter Husstandens Størrelse at købe et vist Minimum Salt, man tog saa høje Priser, at man i nogle af de franske Provinser f. Eks. naaede op til $1\frac{1}{4}$ Franc pr. kg, d. v. s. en Familie paa 6 Personer kom til for Salt at udgive 26 Francs aarlig, hvad der da svarede til over 1 Maanedes Arbejdsindtægt; man gennemførte Bestemmelsen med en Smaalighed, som f. Eks. straffede det at lade Kvæg drikke Havvand med 300 Francs i Bøde foruden Konfiskation; selv i de italienske Stater og i Østerrig gennemførte man Konkskriptionen med Strenghed; den sidste Stat, der opgav den, var Sachsen (1840), $\frac{1}{4}$ Aarhundrede efter Preussen. Krudt- og Salpetermonopolet gav noget Overskud, for-

saavidt man derigennem beskattede Jagten, vigtigere var Tobaksmonopolet.

Tobaksavlen i Kolonierne blev overladt koncessionerede Handelsselskaber; i Europa fik snart Tobaksspinderlauget Eneret paa Produktion, snart gav man som i Danmark og Sverige Enkeltmand et Handelsmonopol, som f. Eks. i Sverige gik over til Søderkompagniet. I Rusland og mange tyske Stater havde man ofte et fuldstændig Monopol paa Fabrikation af Røgtobak; i Frankrig indførte Colbert Tobaksmonopolet, som en Tid lang var bortforpagtet til Compagnie des Indes og senere til John Law; baade i Italien, i Østerrig og den pyrenæiske Halvø var der bortforpagtede Monopoler.

I Rusland har vi en Tid lang Spritmonopol. Om alle disse Finansmonopoler gjaldt det, at naar de var i eget Regie, fik Regeringen kun lidt ud af dem paa Grund af Embedsmændenes Uduelighed og Bestikkelighed, og naar de var bortforpagtede kom Publikum til at betale mange Gange mere end Staten fik, idet Monopolforpagterne havde det tilfælles med Skatteforpagterne, at de efter Evne mishandlede Befolkningen og snød Staten.

Enevælden udvidede Regalbegrebet; det var ikke længere en offentlig Monopolret, afledet af Herredømmet over Jorden; denne Ret var faldet bort med Middelalderen; der var nu Tale om Regalet og Monopolet som et Middel i en almindelig og grov Beskatnings Tjeneste; men hertil føjede Forholdene en ny Art Handelsregaler: Kolonier skulde udnyttes og be-sejles, og Staten monopoliserede denne Handel undertiden i eget Regie, i Reglen med Fordel; men ofte

gaves Handelen til privilegerede Selskaber, hvis Udbytte ikke kom Staten tilgode, uden forsaavidt det gav Staten almindelige Vare- og Skibsafgifter.

En tredie Art Regaler opstod ved Industriens Fremkomst; de ny Fabrikører, som tit var Udlændinge, kom til at udøve en Næring, der stod i Strid med Laugsrettens Principper; de maatte da have et særligt Privilegium, som udviklede sig til en Eneret; undertiden maatte Staten selv overtage Bedrifterne, men i Reglen uden Fordel.

Maalet med Enevældens Handels- og Koloniregaler var da ikke fiskalt, ej heller socialt, men erhvervsmæssigt, det nationaløkonomiske at skabe nye Erhverv.

Enevælden udvider Regalbegrebet paa et hidindtil ukendt Omraade: de personlige Tjenesters. Mægler-, Notar- og Apothekervirksomhed kan kun udøves efter kgl. Tilladelse. Maalet er ej heller her fiskalt; det er blot at sikre, at Tjenesten udføres, idet man sikrede vedkommende en Kundekreds, og at paase, at han ikke misbruger sin privilegerede Stilling, hvorfor det offentlige sætter Taxter. Det maa her straks siges, at her har Enevælden indledet en klog Politik; afdøde Prof. jur. Nellemann greb det centrale i dette Forhold, da han en Gang i Rigsdagen under Behandling af Sagførernes Forhold, ytrede, at fri Næring for Tjenesteydelser, hvor Sædvanen og Folks Ukyndighed gav den tjenesteydende en Overmagt overfor hans Klient, betød Udbytning; naar der var saa mange Sagførere, at hver kun kan faa et ringe Antal Kunder, tvinges de for at leve til at udbytte disse; er der faa koncessionerede Sagførere, sikrer man dem et Klientel, men kan da ogsaa gennem fastsatte Takster beskytte Publikum.

En lignende Erfaring er gjort ved Sammenligning mellem danske og udenlandske Apothekerpriser; for Tjenesteydelser, hvor det nødvendige Forbrug er givet, Mægler, Sagfører, Apotheker o. s. v., vil Koncessions-systemet med begrændset Antal og Maximaltaxter være det klogeste.

IV.

Den franske Revolution fejede i Vrede over Monopolforpagternes Vilkaarlighed Statsmonopolerne til Side; den liberale Økonomi i England vendte sig imod de bestaaende Handelsmonopoler; Merkantilismens Politik faldt baade finansmæssigt og fiskalt. Kun de Lande, hvor Merkantilismen holdt sig, om end i fortyndet Form, beholdt Statsmonopolerne, nemlig Østerrig og de italienske og pyrenæiske Stater. Medens Tyskland efterhaanden arbejdede sig ud af de Monopoler, man havde beholdt, vendte Frankrig allerede under Napoleon den 1ste tilbage til Statsmonopolet, ganske vist i en forbedret Skikkelse og styret i eget Regie af Embedsmænd, som var kvalitetsforskellige fra Enevældens. Hvor man beholder Monopolerne i det nittende Aarhundrede, betragter man dem dog som noget ekstraordinært, og Maalet er rent fiskalt: Indtægt for Statskassen. Men det ejendommelige er, at trods de liberale Principper kan man paavise, at Monopolet baade i Indhold og Omfang vokser. Flere Stater kommer til som Schweiz og Sverige, Halv- og Handelsmonopoler bliver som i Japan til Fuldmonopoler, flere Varer — som Tændstikker, Explosiver — optages. Bortforpagtede Monopoler overtages i eget Regie, og da det 19de Sekel ebber ud, staa særlig i Centraleuropa Statsmono-

polet paa Dagsordenen — ja Krigen fører Central-europa ind i den vanskelige Monopolisering af Korn-handel. Det private Initiativ er magtesløs, naar det gælder en uegennyttig og hurtig Opfyldelse af vældige Opgaver, og Statsmonopolernes Brugbarhed gaar op for de ledende. Det er ikke blandt doktrinære Socialister, for hvem Statsdrift jo var et Skibboleth, det er sunde og ædruelige Stats-Konservative; de begrundet Monopolet ud fra i høj Grad praktiske Synspunkter. Man forstaar, at erhvervsdrivende, opdraget til med Profitten som Kendingsmærke at føre Erhvervs-livet frem, ikke er i Stand til at løse Opgaver paa Steder, hvor Samfundets bitre Trang staar som Pejlings-midlet, og hvor det netop gælder ikke at finde Maximumsrentabilitet for den enkelte, men Maximums-produktivitet for Samfundet.

Den første Aarsag til denne overraskende Vending i Opfattelsen er ren fiskal; det er desværre saaledes, at Finansministerens Motiver kun sjældent er de smukkeste; naar Dr. Brandes under Omtalen af Børsskatten ridiculerede det moralske og sociale Motiv for Skatten, havde han ganske vist Uret, men udtrykte sig som en ærlig Finansminister paa Jagt efter Penge til Statskassen.

Enevoldsstaten er bleven en Velfærdsstat; de sociale Udgifter er i hvert Fald i Fredstid nær ved at naa de militære; men disse sidste Udgifter er ogsaa steget og kommer til Orde dels direkte og dels indirekte gennem Statsgældens Forrentning. En ved nye Skatter opnaaet Balance varer kun nogle faa Aar. Demokratiet har Uvilje mod Toldskatter; den reelle Samfundsmagt, Kapitalen, er stærk nok til selv i Demo-

kratier under rolige Forhold at sætte en ganske vist vigende Grænse for Indkomstskattens Vækst; er end Skattens Procent steget betydelig, saa er den Sum, der for de velstillede er tilbage, efter at den forhøjede Skat er erlagt, dog større i 1913 end i 1893. Mod Grundskatternes Vækst staar Agrarerne i samlet Falanx; Statsmonopolet bliver da som en Form for Forbrugsbeskatning akseptabel for Overklassen og, som realiserende et socialistisk Princip, modtaget af Underklassen.

Ogsaa et skatteteknisk Element gør sig gældende; de store indenlandske Forbrugsafgifter paa Tobak, Sprit, Sukker og Øl o. l. er efterhaanden blevet for udviklede. Financielle Grunde gennemtvang en høj Told; da man ogsaa af Retfærdighedsgrunde differentierede denne Told, sondrede f. Eks. ved Tobak mellem Cigarer, Cigaretter og Røgtobak, og endda gennem Værditolden vilde sondre mellem Kvaliteter, opstod der en ikke ønsket Beskyttelse, som tvang Europa ind paa en udvidet Beskatning af den indenlandske Fabrikation; men skulde denne Beskatning være differentieret efter Retfærdighedens Krav (og den sidste Udvikling er f. Eks. den klassificerede Banderole-skat), saa kræves der en udviklet Skatteteknik, en generende Kontrol og en irriterende Indgriben baade i Producentens og Konsumentens Forhold.

Vi faa til Slut næsten hele Monopolets Embedsmaskineri, men ingen af dens Fordele.

Hertil kommer selve det, at Industrien staar paa forskellige Udviklingspunkter: Side om Side med Haandværkeren har vi Storindustrien; Side om Side med den industrielle Erhvervsdrivende har vi

f. Eks. Landbrænderiet, der bruger hjemmeavlede Raastoffer til Spritfremstilling og som bruger Affaldet til Fodrings- og Gødningsmidler. Staten maa under de politiske, i Mellemstand, Haandværkere og Agrarere spekulerende Partier, gøre i og for sig urigtige Indrømmelser, der skaber en indviklet Undtagelseslovgivning. Vi faa f. Eks. ved Spritten forskellig Afgift for store og for smaa Brænderier, Landbrænderier skal behandles særligt, og har man begyndt Indblandingen og Undtagelsernes Politik, maa man til A føje B og C, ja hele Alfabetet, og sætte særlige Regler om det er Kartofler, Korn eller Sukker eller Melasse, der er Raamnet. Den tyske Brændevinslovgivning er en kinesisk Æske af Tillæg og Fradrag i Normalsatsen, som gør det hele indviklet og som forøger Antallet af Embedsmænd. Vi har jo lidt af dette Princip i vor Ølbeskatning. Gaar man nu til Eksportpræmie, og vil man dog begrænse denne, maa man atter skride til Undtagelser, til Tillægsafgifter, til Regler om Brændingstider, og det er vel en Tilstand, der teknisk set er mere indviklet end Monopolet.

Endelig har vi Karteloverenskomsterne: enkelte staar udenfor, og hindre en — fra Kartelinteressen set — nødvendig Indskrænkning af Produktionen, og Staten opfordres til at træde til og gennemtvinge en Kontingentering. Det private Kartel har alt en halv-offentlig Funktion: ja Staten ejer maaske selv Værker (i Kali, i Kul) og er da selv Deltager. Vejen til Monopolet er banet.

Endnu er der Trustens Sejr: vi har Monopolet; skal det udnyttes af Staten til Gavn for det offentlige eller af private til Skabelse af Kursavancer? I Ind-

ledningen til denne Artikel har vi behandlet dette Synspunkt. Vi har herhjemme hørt Debatten om Sukkerfabrikkerne, i Tyskland om Petroleum og i Østerrig om Tændstikker.

Finansvidenskaben kommer endelig med — som oftest bagefter — findende kloge Grunde til Hændelser, der blev til af andre mindre kloge Motiver.

Nytteprincippet har i Beskatningsteorien faaet en ny Anvendelse; man stiller sig med Rette tvivlende overfor det blotte Evneprincip; at en Mand er stærk, er eo ipso ikke nok til at handicappe ham, og at være fattig er i og for sig ingen Dyd, Fattigdom skal skyldes Forsagelse og ikke Dovenskab eller Uduelighed for at blive fortjenstfuld. Nu vil Nytteprincippet i udvidet Forstand ikke nøjes med at anvendes, saaledes at man udregner hvilke Personer en given Stats-tjeneste antagelig kommer tilgode og paaligner Udgiften blandt disse. Man forstaar nu, at Staten i sin blotte Eksistens er Betingelse for Skabelsen af større Indtægter, og at den af Staten satte Retsordning i høj Grad betinger Renten og Monopolprofiten; men man indser yderligere, at Staten ikke blot virker i sig selv, men ogsaa er Repræsentant for Samfundet og Bærer af dettes Krav; det er som Repræsentant for Samfundet og ikke som den blotte politiske Maskine vi skal have Respekt for Staten. Staten er intet i sig selv, den har kun Interesse i samme Øjeblik den fremmer Samfundets Interesse (hvad ingen af Krigens Stater gør i Øjeblikket). Ingen vil nu nægte, at Samfundet betinger Værdierne, at Muligheden for at udnytte mine Evner, og Belønningen, jeg faar for min Virksomhed, er betinget af Samfundets Tilstand; en Tietgen i New-York

vilde være blevet Milliardær; paa Island vilde han med samme Dygtighed og samme Arbejde ikke have naaet de 100 000 Kr.; det er Samfundsforhold, der gør, at jeg kan tjene 2000 Kr. ved det tarvelige Arbejde at skrive et Skøde, og kun faar 80 Kr. for nærværende Artikel. Samfundet skaber overalt en Række Monopolgevinster, paa hvis Størrelse den profitnydende har nogen, men ikke megen Indflydelse; dette gælder baade ved Jordbesiddelse og ved den industrielle Produktion; overalt finder vi naturlige eller samfundsskabte Monopoler; nuvel, Nytteprincippet vil da søge at skelne mellem hvad Individet har skabt og hvad Samfundet har skabt og tilegne sig i hvert Fald en Del af det sidste, d. v. s. til i Stedet for at beskatte Indkomsten hos Borgeren, ramme den, inden den er bleven til privat Indtægt.

Men Beskatningen af Monopolgevinsten gribes lettest, hvor Staten selv udøver Monopolet; den kan naturligvis ogsaa rammes ved en særlig Beskatning. Nytteprincippet vil da i den Form, vi har givet det, føre til Skatter, der søger at ramme Jordværdien, Konjunkturindtægten og Monopolindtægten; vi vil da faa en ejendommelig Række Produktionsskatter, hvor Maalet netop ikke er Skattens Overvæltning paa Forbrugere. En Tilstand som den, hvor vi ved Reformen af Ølskatteloven saa, at en Skatteforhøjelse paa 1 Øre førte til en Vareforhøjelse paa 2 Øre, maa siges at være Antithesen til en moderne Beskatning, hvor Skatten vel skal give Statskassen god Indtægt, men ikke skal forhøje Varens Pris, og hvor Statens Fortjeneste vindes ved at Producenten tvinges til at finde bedre Produktionsmetoder eller til at afgive en opstaaet Monopol-

gevinst. Vi vender da tilbage til Varebeskatningens middelalderlige Udgangspunkt: at ramme den Næringsdrivendes særlige Gevinst, men ikke at ramme Forbrugeren.

Paa et særligt Punkt havde man desuden faaet Øjet op for Monopolets Brugbarhed, og det var Trafikvæsenet. Tilfældet, mere end Viljen, havde mange Steder gjort Staten til Anlægger, Ejer og Driftsleder af Trafikvirksomheder, som, naar de skulde styre hensigtsmæssig, maatte virke i al Fald under Aftalens og Kartellets, men oftest under det rene Monopols Tegn; Post, Jernbane, Telegraf, Telefon, Gas, Kraftcentraler, Vandværker og Sporvogne. Hvor man havde begyndt med koncessionerede Selskaber, havde det vist sig, at de for at kunne bestaa maatte straks efter erhverve sig et Monopol, og at den blotte Styre af disse Selskaber med Profitten som Maal og Kontrolmiddel, baade førte til tekniske Ufuldkommenheder, til at kun de umiddelbart rentable Linjer anlagdes, til en Fragt og Tarifpris efter Linien, „what the traffic can bear“, og en heraf følgende Underbinding af hele Industrier. Og endelig saa man en Kurs- og Kapitaliseringspolitik efter de værste Børsmønstre og en Vedligeholdelse af Materiel, der, medens en ukendt Klike endnu ikke havde solgt Aktierne, var under al Kritik — alt dette gav selv de blindeste Forstand paa, at Staten maatte overtage Trafikmonopolerne, i det store og hele til Gavn for Samfundet, forudsat man forstaaer, at denne Gavn ikke alene skal maales med Rentabilitetens Maalestok. En Virksomheds Produktivitet er Udtryk for dens Nytte, Rentabilitet Udtryk for Besidderes Mo-

nopolmagt, dens Maximum og Produktivitets Maximum falder saaledes ikke sammen.

V.

For Finansministrene var imidlertid Tobaksmonopolets faktiske Succes et „argumentum ad hominem“. Man vidste, at en koncentreret Storindustri, hvori Arbejderens Tal og Folkeløn er relativ ringe, den arbejdende Kapital relativ stor, Fordelingsomkostningerne for store i Forhold til Produktionsværdien, og hvis Produkter kan fremstilles i store og ensartede Kvantiteter, svarende til et i Vækst værende Masseforbrug, maa ende i et faktisk og for Besidder indbringende Monopol. Tobakken havde vist, at Staten ikke blot magtede Styret af et sligt Monopol, men endog med samfundsmæssig Fordel og uden Kraftspild kunde fremme Tidspunktet for dets Indtræden. Man havde set, at det 20de Sekels tekniske Forhold gjorde det Statsmonopol, der i det 18de Sekel var en utaalelig Byrde for Folket, til en Støtte for Staten, ja for selve Samfundslivet.

En Sammenligning mellem Sveriges og Frankrigs Produktionsomkostninger i Kr. for den af 100 kg Raatobak fremstillede Forbrugsvare fortæller om Monopolets Succes og Aarsagen dertil. I Sverige var før 1914 Næringen fri; c. 80 Fabrikker har fremstillet og solgt for 20 Mill. Kr. Varer, i Frankrig var der 20 Statsfabrikker, der fremstillede for 340 Mill. Kr. færdig Vare og som til Raastof anvendte 10 Gange saa meget som Sverige. Paa Individ af Befolkningen var Udgiften til Tobak i Sverige 685 Øre, hvoraf Staten

fik 85, i Frankrig var den 921, hvoraf Staten fik de 685; i Østerrig, der ogsaa har Monopol, er Befolkningens Udgift pr. Hoved 740 Øre, — Staten faar heraf de 460! Det svenske Forbrug er snarest simplere end det franske.

Nedenstaaende Tabel viser, hvad 100 kg Raatobak, omdannet til færdig Vare, udbringes til de i de to Lande, og hvorledes denne Pris kan opløses i sine Elementer:

	Sverige	Frankrig
Arbejdsløn	60	28 Kr.
Raavarer	100	81 —
Forvaltning, Reklame....	100	17 —
Total Produktionsværdi ..	260	126 —
Detailtillæg	160	56 —
Told og Skat	50	} 548 —
Driftsgevinst, Renter.....	90	
Publikum betaler.....	560 Kr.	730 Kr.!

Tabellen viser, at den koncentrerede Stordrift næsten halverer Udgiften til Produktionen, at Arbejdslønnen (uagtet den faktisk er størst pr. Arbejder) er mindst i Forhold til den producerende Mængde i Frankrig; og at Arbejdslønnen er en relativ ringe Størrelse — i Sverige 10 %, i Frankrig 4 % af Publikums Pris. Detailtillæget er 3 Gange saa stort i Sverige som i Frankrig! Ved Monopolet faar i Frankrig Staten c. 500 Kr. mere end i Sverige for 100 kg forarbejdet Vare. Heraf er 170 Kr. — lidt over $\frac{1}{3}$ — vunden ved at fordyre Varen 3: betalt af Publikum, men 134 Kr. er vunden ved Koncentration af Drift, ved sparet Reklame, ved

bedre Teknik, over 100 Kr. er sparet i Handelsavancer, særlig Detailtillæg.

Overalt er Tobaksmonopolets Succes det samme; men en Ting maa huskes, at dets Udgift til Rente og Amortisation er meget ringe, fordi det var indrettet paa en Tid, hvor Forbruget var i sin Vorden, og de Virksomheder, der maatte exproprieres, var meget tilbage. I det franske Tobaksmonopol, der netto giver 400 Mill. francs, har Staten ikke stukket mere end 100 Mill. fr., eller ikke meget mere end det Beløb, den svenske Stat, da det i 1914 maatte indrette sit Monopol ved Udløsning af de private Selskaber, maatte sænke i Foretagendet.

I Danmark vil man ikke med Fordel kunne expropriere den private Tobaksindustri som Helhed, kun et lille Udsnit heraf, Cigaretfabrikkerne. Jeg har undersøgt det østerrikske Regie, der fremstiller ca. 7 Milliarder Cigaretter aarlig, og dér faaet nogle ganske interessante Erfaringer, baade med Hensyn til hvor faa Arbejdere, der egentlig skal bruges, og hvor „kloge“ Maskinerne er. Man kan regne, at en dansk Fabrik, der i to Hold i 8 Timer vil fremstille c. 500 Mill. Cigaretter, skal bruge 250 Personer ialt, incl. Embedsmænd. Angaaende Udgiften fik jeg opgivet, at „Sport“ — en tre Hellers Cigaret, som Regiet med Indkomst af 2 % til Grossist og 10 % til Detaillist altsaa kan sælge til Grossist for 2 640 Heller for Mille, fremstilles for 440 Heller, heri inkluderet de saakaldte „Tangenter“, 5: Andel i Generalomkostningerne lige op til Departementets Lønninger. Det østerrikske Monopol tjente i 1912 over 200 Mill. Kr., eller 200 %, idet dets Brutto-Indtægt var 300 og Udgift 100 Mill. Kr.; af dette Overskud tjenes

over Hålvdelen paa Cigaretter, hvis Forbrug langt fra endnu har naaet sit Mætningspunkt. Vort Forbrugs Mætningspunkt ligger oppe ved en Milliard Cigaretter, et Tal, vi endnu ikke har naaet. Uden Forhøjelse af Priserne, anslaaer jeg i min Bog „Vigtige Varer“ at vi ved Monopolisering af den væsenlig paa 4 udenlandske Trusters Hænder (hvoriblandt Bogdanoff, Strengberg og Americ. Tob. Co.) værende Cigaretindustri kan vinde 2 Mill. Kr. aarlig og dermed forrente et Laan paa 50 Mill.

VI.

Monopolet har store Fejl: a) at Varens Kvalitet lader noget tilbage at ønske (dog forbedret), b) at bureaukratisk Slendrian hindrer fornuftig Udvikling (store Aktieselskaber lider dog ogsaa under Bureaukratisme), c) store Statskapitaler skal bindes, d) Monopolet er næsten aldrig eksportdygtigt, e) Statens Indkøb i Udlandet sker ofte uden Skøn, f) Forholdet til Tobaksdyrkerne giver Anledning til Modstand, g) Funktionarismens Spøgelse skræmmer mange, ikke helt med Urette, derimod er Erfaringerne om Forholdet til Arbejderne ganske tiltalende. Fejlen ved Statsdrift er ofte den, at man har for mange Funktionærer, sjældent for mange virkelige Arbejdere, h) endelig fremhæves det konstitutionelle Synspunkt, at en Regering, der har Monopolindtægter, let bliver uafhængig af Bevillingsmyndigheden (dette var Svenskernes Indvending mod Gustav III.s Forslag).

Disse Mangler sætter en Grænse for Anvendelse af Statsmonopolet.

Man kan opstille den Lov, at hvor der er et na-

turligt Monopol, bør Staten hævde det som Kronret; Tyskland har utvivlsomt begaaet en grov Fejl ved ikke at regalisere Kalilejerne; ligeledes rammer Regalbetrægtningen Trafikmidler og Kraftkilder, f. Eks. Fosser og Vanddrag; om Staten skal drive saadant i eget Regie eller ej, er et praktisk Spørgsmaal, man bør dog altid sikre sig Hjemfaldsretten.

Med Hensyn til de store Varemonopoler, som ikke berøres af Bjærgregalet, er Betingelsen for Monopolisering den, at Stordriften i Tidens Løb alligevel maa ende i et Monopol, at Monopoliseringen straks betyder et teknisk Fremskridt, at Varen er ret ensartet i Fremstilling og dækker et Masseforbrug og at de finansielle Fordele er meget store; endelig vil Monopolisering af en Industri være betinget af, at den alt har naaet et saa højt Standpunkt, at dens tekniske videre Udvidelse systematisk kan lægges i Hænderne paa en Art Opfinderdepartement, saadan som de store Verdenstruster ogsaa benytter.

Spørgsmaalet om Expropriation af privat Industri følger en ny Betænkelse til; tager man en Industri i Opløbet, er Ekspropriationen billig; men skal man ekspropriere en udviklet, men spredt Industri, vil Erstatningssummerne, naar man vil være paa den sikre Side af Uretten, være saa enorm, at Forrentning og Amortisation sluger Fordelene ved Monopolet. Sverige har rimeligvis betalt dobbelt saa meget for den udløste Privatindustri, som hvis den kunde have anlagt Monopolets Fabrikker og Oplag fra ny af.

I Danmark vil der efter mit Skøn kun kunde være Tale om at monopolisere Cigaretproduktionen, Krudttilvirkningen og maaske Sprit, Tændstikker og Petro-

leumshandlen; Tændstikmonopolet vil i hvert Fald være at foretrække for en høj Skat.

Skal Monopolet bortforpagtes eller drives i eget Regie? De fleste Industrimonopoler bør helst efter Erfaringerne ude fra drives i eget Regie; dog kan man, hvis tekniske Vanskeligheder er for store, nøjes med at give en Eneret paa den Betingelse, at Staten slet intet ejer i Anlægget, men først faar det ved Hjemfaldsret.

Utvivlsomt burde Hjemfaldsretten have været en Betingelse for St. Thomas Havnekoncession. Erfaringen viser iøvrigt, at Staten ikke staar sig ved ikke at drive sine Monopoler i eget Regie; en Gennemgang af samtlige Monopoler vil give til Resultat, at de Mænd, der financierer et bortforpagtet eller bortkoncessioneret Monopol under Forhandlingerne i den Grad er Statsmagten overlegen, at Staten faar Risikoen og de andre Fordelen. Monopolerne vil i Statens Haand altid være mere givtige og paa samme Tid mindre tyngende for Publikum end det bortforpagtede Monopol, ja det rent private Monopol er med Hensyn til Teknik og Vedligeholdelse at foretrække for det bortforpagtede Statsmonopol. Enhver, der kender Østerrigs, Hollands og Frankrigs Jernbanehistorie, vil vide hvor ulykkelig og for Staten kostbar Sammenblandingen af statlige og privatøkonomiske Interesser har været; de Herrer, der for nogle faa Aar siden foreslog Bortforpagtningen af de danske Statsbaner, kan ikke have kendt Udlandets Eksperimenter. Hvis en Industri ikke egner sig til at komme under Statsregie, egner den sig overhovedet ikke til at monopoliseres.

Vi ser da ogsaa, at Frankrig, Østerrig og Italien

har overtaget det forpagtede Tobaksmonopol i eget Regie, at Frankrig har overtaget det forpagtede Tændstikmonopol, at Italien har ophævet Forpagtningen af Saltmonopolet og at alle de nye Monopoler, der er blevet gennemført i de sidste 25 Aar, er drevet af Staten — kun de af udenlandske Statsmænd afhængige Stater paa Balkan og Pyrenæerhalvøen fastholder Forpagtningen, og kun Sverige har for et nyt Monopols Iværksættelse foretrukket en Art Forpagtning.

Spørgsmaalet om Erstatningen ved Udløsning af bestaaende Virksomheder er af Betydning, naar vi staar overfor en fuldt udviklet Industri med mere beskedne Udviklingsmuligheder, særlig i en Tid, hvor de besiddende nervøst fortolker Ejendomsretten saa vidt som mulig, og hvor baade nuværende og Haab om fremtidige Fordele straks kapitaliseres i Aktiekurser.

Man maa gaa ud fra, at Grundlovens Bestemmelse om at alle Indskrænkninger i den fri og lige Adgang til Erhverv, som ej begrundes i Almenvellet, skal hæves ved Lov, ikke hindrer Monopoliseringen af en bestaaende Industri. Paa den anden Side medfører Monopolets Indførelse, at Staten eksproprierer bestaaende Anlæg samt forbyder nogle Personer, der har Fabrikker, at anvende disse efter deres Hensigt. Med Hensyn til Erstatningen, skal man da ekspropriere en Fabrik efter hvad Amerikanerne kalder „physical valuation“ (de materielle Goders Genanskaffelsesværdi fradragen Slitage), skal man regne good will, skal man ekspropriere efter Aktiekurs eller Anskaffelsesomkostninger, skal man betale Erstatning for den ekstra Indtægt, en Fabrik har paa Grund af Toldbeskyttelsen?

Skal man uden for Ekspropriation betale Erstatning for Fabrikker, man kræver nedlagt? I Sverige gik man i Erstatninger ud over rimelige Grænser:

Fabrikanten kan fordre, at Staten indløser hans Maskiner, Raavare og Halvfabrikat, dog ikke udover, hvad der er hans normale Lager. Prisen sættes under Hensyn til det eksproprieredes fortsatte Anvendelighed. For Maskiner, der ikke indløses, giver Staten en Værdiformindskelses-Erstatning. M. H. t. de Fabrikker, der ikke eksproprieres og som længere kunde være brugt til Tobakstilvirkning, gives Erstatning for Forskellen mellem Ejendommens Værdi før og efter Monopolets Indtræden.

For Tab af Næring erholder Fabrikanten ogsaa Erstatning, indtil $12\frac{1}{2}$ Gange Middelhandelsgevinsten (Gennemsnittet for Aarene 1906—14). Erstatningen er forskellig efter Foretagendets Alder og er f. Eks. kun 5 Gange Middelgevinst, naar dette er yngre end 10 Aar. Middelgevinsten, udregnet honnet, d. v. s. man gaar ud fra passende Afskrivninger og Fornyelser, ligesom Ejers egen Løn fradrages. Personlig Erstatning faar Direktør, uddannet fast Arbejder; Fabrikant og Værkmester faar egen godskreven Løn (1 Gang deres Gennemsnitsindtægt de sidste 4 Aar + Tillæg for de foregaaende Aar, dog ikke over 5 Gange Indkomsten). Handelsrejsende faar fra $\frac{1}{2}$ til 4 Gange Middelindtægt, alt efter Ansættelsestid. Ikke-Fagarbejder faar $\frac{1}{2}$ Aars Indtægt i Erstatning for Næringstab. Denne Erstatning bortfalder, naar Monopolet tager disse Folk i sin Tjeneste.

De, der i 4 Aar har handlet med Raatobak eller

haft Cigar- og Cigaretimport, faar en Erstatning af 10 % af Gennemsnitsomsætningen.

VII.

Monopolet kan være Helmonopol, d. v. s. alle Led i Varens Fremstilling er monopoliseret; f. Eks. ved Tobak: Raavarens Fremstilling, dens Udførsel, Handel med Raavaren, Fabrikation, Halvfabrikatet, Skæring (ved Spiritus, Raaspritmonopol etc.), Raffineringsmonopol, de forskellige færdige Varer, med eller uden Cigaretten, en gros Salget, Detailsalget osv. Monopolet kan omfatte enkelte af disse Processer, Importen alene og en gros Handel (vil være Tilfældet med Petroleum); hører Raavaren til Bjerg- og Mineprodukter, bør Fremskaffelsen af disse monopoliseres, men hører den til Planteriget, maa Avlen være fri, saaledes er altid Tobaksdyrkningen fri, om end ofte under Kontrol; hvor blot Hensigten er at faa Indtægt, er det nok at leje sig paa et enkelt Sted af Produktionen og der kræve Told af Varestrømmen, men vil man ogsaa tjene ved Teknik eller ved at indskrænke Handelsomkostningerne eller hvor sociale Grunde spiller ind, saa udvides Monopolets Virkeomraade. En af de Grunde, der taler for Monopolet, er Muligheden for en retfærdig Prisregulering, man kan jo lægge Monopolgevinsten paa de ikke strængt nødvendige Sorter, som naar i Øjeblikket Melpriserne i Østerrig er lagt saaledes, at Grovformaling intet Overskud giver, men Møllerne af de finere Sorter maa hente sine Malepenge.

Angaaende Monopolets Teknik, maa jeg henvise til Beskrivelser af de enkelte Landes Monopoler i min

Bog „Vigtige Varer“. Med Hensyn til Importen kan Staten undertiden give enkelte Sorter fri, mod at Importør da betaler Told- og Monopolgebyr; Staten gør i Reglen vel i selv at holde baade Raastof- og færdige Vareoplag. Overhovedet vil denne Krig lære Staterne at sørge for Raastofoplag; uden sine store Indkøb i tidligere Aar var det østerrigske Regie snart løben tør. At nøjes med at monopolisere Handlen, er utilraadeligt, naar der er indenlandsk Produktion, fordi det vil medføre et meget dyrt Kontrolapparat med Fabrikkerne, hvis Tilførsel af Raavarer saavel som Fraførsel af færdig Vare man da skal paase.

Detailhandlen kan være efter Koncessionsprincippet i Lande, hvor dette er en gammel Skik; i Danmark vil den Vej være ufarbar. Her er vore Handlende til Gengæld vant til at faa deres Detailpris angiven af Fabrikanten. Monopolet bør have en Ingeniørafdeling, der ved Præmier er opmuntret til at prøve nye Metoder; med Ingeniører og Økonomer som Ledere er Stagnation ikke nær saa sandsynlig, som hvis man blot tager formelt uddannede Jurister. Det viser sig ved Monopolet, at mange ellers som uundværlig betragtede Handelsegenskaber er ganske overflødige; kun til Indkøbet af Raamaterialer fra Udlandet kræves der en hel Del flair.

VIII.

M. H. t. de enkelte Monopoler har Tobakken været det givtigste, fordi Forbruget stadig har været i Stigen og Kvalitetskravet stadig øget. I Frankrig genindførte Napoleon i 1810 et Monopol og expropri-

erede Fabrikker til et Beløb af 10 Mill. Frs. og Lagre til et Beløb af 60 Mill.; med en Række Forbedringer ser Ordningen nu saaledes ud: aarlig bestemmer Finansministeren hvor stort et Areal der maa beplantes med Tobak. Dyrker skal sælge sin Høst til et Statsmagasin, hvorfra Tobakken gaar til de 30 Centraloplag, hvor den sorteres og derfra føres til nærmeste Fabrik. Finansministeren modtager fra Opkøbere Licitationstilbud om udenlandsk Raatobak; Staten er dog ofte direkte repræsenteret ved de hollandske Tobaksauktioner; 20 Fabrikker gør Raavaren til Forbrugsvare, som gennem Centraloplag gaar ud til Detaillister (Debitanter), som ansættes paa samme Maade som vore Lotterikollektører. Med en Udgift af 100 Mill. har man en Bruttoindtægt af 500 og et Overskud af 400 Mill. Frs.

I Østerrig giver Tobakken et Overskud af over 200 Mill. ö. Kr. Organisationssystemet er noget lignende som i Frankrig, kun optræder den østerrigske Regieforvaltning mere aktivt, det forbedrer og forøger stadig Varesorterne og Tekniken, det gør meget for sine Arbejdere og det griber direkte ind paa de udenlandske Markeder. Det ungarske Monopol er pligtig til at levere det østerrigske Regie ungarsk Raatobak til „cost-price“. Ogsaa i Østerrig er Detailudsalgenes Tal bestemt af Regeringen; Detaillisten faar 10 % og Grossisten 2 % af den af Monopolforvaltningen satte Detailpris.

I 1883 afkøbte Kongeriget Italien et koncessioneret Monopolselskab dets Fabrikker; siden den Tid er Statens Indtægt fordoblet til 220 Mill. Lire, ogsaa Italien har en lignende Ordning som Frankrig. I Spa-

nien og Portugal er der bortforpagtet Monopoler; ogsaa alle Balkanstaternes Monopoler er bortforpagtede de fleste Steder til udenlandske Selskaber; i Grækenland er blot Skæringen af Tobakken monopoliseret, medens Produktion af Raatobak og af færdig Vare samt Handelen er fri; kun er Indførsel og Engrossalg af Cigaretpapir et Statsmonopol.

I Rumænien driver nu Staten selv Monopolet med Undtagelse af Monopolet i Cigaretpapir, som er sat i Sikkerhed paa et Statslaan. I 1898 indførte Japan et Statsmonopol paa Køb og Salg af Tobaksblade; 6 Aar efter gik man over til det fuldstændige Monopol for alle Produktionens Processer; foruden at dække 10 % af Statsudgifterne har Helmonopolet givet Ensartethed i Fremstilling og Forbrug, Enkelthed i Kontrol, større Eksport og bedre Produkt. I de sidste Aar synes overalt Monopolets Produkter at være blevet bedre, f. Eks. har Østerrig en stor Eksport til Tyskland baade af Cigarer og Cigaretter.

I Sverige er Monopolet først indført 1915, idet en faktisk Sammenslutning af bestaaende Selskaber overgik til at være det Selskab, der forpagtede Monopolet; medens man ikke nok kan rose Forberedelserne til Monopolet, som taler højt for den svenske Embedsstands Dygtighed, saa maa det siges, at den svenske Stat i Forhandling med Bankerne om Financieringen har trukket det korteste Straa. Staten kommer i Virkeligheden til at garantere baade Preferenceaktierne og Obligationerne i Forpagtningsselskabet. Staten overtager selv alle Stamaktierne. Monopolet har Eneret til at købe Raatobak fra Dyrkers Tørrerum, som er under Visitationskontrol; det har Eneret paa at indføre

Raatobak og paa Fabrikering og Forpagtning samt paa at sælge Cigaretpapir. Detailhandelen er fri for alle; men Staten kræver den paa Originalpakningen satte Detailpris overholdt; Handlende har Ret til at indføre færdige Varer mod at erlægge Told og et Monopolgebyr.

Af politiske Grunde har Frankrig, Østerrig og Ungarn og enkelte sydlige Lande Krudtmonopol; i Frankrig er mærkværdigvis Produktionen af Dynamit og Nitroglycerin fri Næring.

I Danmark har Staten vor eneste Krudtfabrik, men mangler et Værk, hvor vi kan nitrere Bomulden og Cellulosen.

Et i Reglen bortforpagtet Monopol paa Tændstikker er gennemført i Spanien, Portugal, Grækenland, Serbien og Rumænien. I 1872 eksproprierede Frankrig 600 Fabrikker og Værksteder; et Aktieselskab med 40 Mill. Frs. Kapital forpagtede Monopolet; 1890 overtog Staten Monopolet i eget Regie. De franske Statsmonopoler paa Tændstikker, Krudt og Tobak indbringer Statskassen Brutto 600 Mill. Frs. og Netto 10 % af hele Statens Udgiftsbudget.

Det nedarvede Saltmonopol har vi endnu i Italien, der ejer alle Saliner udenfor Sicilien; Saltet opmagasineres i Hovedoplag og sælges gennem Detailmagasiner.

Ejendommelig for Saltmonopolet er, at Prisen er yderst forskellig for Varer, der i Kvalitet staar nær ved hinanden; i Basel er saaledes Prisen for Taffelsalt 34 Øre, for Køkkensalt 8 Øre, Kvægsalt 7 Øre og industrielt Salt $4\frac{1}{2}$ Øre pr. Kilo.

I Østerrig ejer Staten alle Saltværker, ejendommelig er, at de østrigske Statsbaner holder Saltoplag og

sælger derfra; medens Kvæg- og Fabriksalt direkte købes fra Statens Oplag, sælges Husholdningssalt gennem Storkøbmænd, dog at man i Statsbanernes Saltoplag har en Konkurrence med dem. Ungarn har en lignende Ordning, hele det østrigske Monarki har af Saltet en Bruttoindtægt af 90 og en Nettoindtægt af 70 Mill. ö. Kr.; Balkanstaterne har alle Saltmonopol, som i Grækenland og Tyrkiet er underlagt Forvaltningen af „dette publique“, som administrerer og afdrager Statsgælden. Serbien har kun et Handelsmonopol. Medens Sukker intetsteds er monopoliseret, er Handelen med Saccarin i Tyskland, Frankrig og faktisk Rusland monopoliseret, Monopolet er overladt en Forpagterfabrik, Detailsalget sker gennem Apotekere mod Recept; det samme er Tilfældet med det italienske Kininmonopol. Petroleum er kun i Serbien og Grækenland Genstand for Statsmonopoler paa Indførslen og en gros Handelen; Rumænien har en Form for Raffinaderingsmonopol; Rusland ventes at ville genoptage det i 1873 opgivne Naftamonopol; Østerrig-Ungarn er i dette Øjeblik i Færd med at organisere sin Petroleumshandel og Raffinering, saaledes at man gør de bestaaende Organisationer af Petroleumsproducenter til Statsinstitutioner ved i deres Styrelse at indsætte en Majoritet af k. k. Embedsmænd.

Interessant er det tyske Forsøg paa at slaa Standard Oil af Marken; 1911 vedtog Rigsdagen en Resolution, hvorefter Forbundsraadet det følgende Aar fremsatte et Monopolforslag, der støttedes af Deutsche Bank, der ønskede Lønning og Afsætning for sin rumænske Petroleum. Fejlen ved Forslaget var, at Tyskland ikke kan undvære Standard Oil; et Land som

Danmark kan bedre finde en Leverandør uden for den amerikanske Trust. Forslaget er i Hovedtrækkene: det tyske Rige giver til et Aktieselskab, hvis Kapital er 60 Mill., Eneret paa at indføre, raffinere og sælge en gros; Maalet er at holde en Pris af 20 pf. pr. Liter; Selskabet maa tjene $\frac{1}{3}$ pf. pr. Liter; stiger Prisen, falder Selskabets Dividende-Andel, sættes Prisen under 20 pf. stiger dets Andel; ved 16 pf. pr. Liter maa Selskabet tjene $\frac{4}{5}$ pf.; af Udbyttet ud over Selskabets saaledes ansatte Fortjeneste gaar det meste til Riget; men en Del gaar til en Pris- og Udbytteudligningsfond.

Der findes forskellige andre Monopoler (f. Eks. Opium i mange asiatiske Stater); men jeg skal her slutte med at omtale Spritmonopolet.

Som Udskækningsmonopol har vi det i Virkeligheden ved Gøteborg-Systemet, hvis Egenart er at Handels- og delvis Udskækningsretten er overtaget af et (af Kommunen) koncessioneret Selskab, hvis Overskud ved Brændevinssalget direkte eller indirekte tilfalder offentlige Formaal, og hvor egen Dividende er begrænset. Gøteborgssystemet er speciel skandinavisk; desværre er det upopulært blandt Afholdsagitorerne.

Rusland genindførte efter 30 Aars Hvile i 1894 et Handelsmonopol, der omfatter 75 russiske Gouvernementer. Private fremstiller Raaspritten, som de sælger dels til statlige, dels til private koncessionerede Raffinaderier. Kronen er forpligtet til at afkøbe Brændrierne en vis Mængde, som fordeles efter dissers Kapacitet. Salget af Spirituosa finder Sted fra kejserlige Oplag til Kronudsalg eller koncessionerede private

Udskænkingssteder; da Spiritusudskænkning standses ved Krigen Udbrud, var Monopolets Indtægt c. 800 Mill. Rbl. og dets Udgift 200 Mill.

I Schweiz gik Beskatningen af Alkohol i 1887 fra Kantonerne over til Edsforbundet; samtidig gennemførtes Alkoholmonopolet, for saa vidt Raastoffet ikke er Vin eller Frugt. Forbundet har Eneret paa at indføre de $\frac{3}{4}$ af Forbruget, som de hjemlige Brænderier ikke magter at fremstille. Private indenlandske Brænderier maa efter Licitation levere deres Produktion til Forbundet, som videre sælger den til en af Forbundsraadet sat Pris (120—150 francs pr. hektoliter) til engros Handelen, som er frit Erhverv; Grossisterne fordele Brændevinen blandt Udskænkninger og Detailister, som koncessioneres af Kantonen og som derfor betaler en Afgift i Forhold til deres Omsætning. Denatureret Brændevin sælges uden Monopolgevinst.

Private har Lov til at indføre Cognac mod at erlægge Told og et Monopolgebyr. Monopolet indbringer Forbundet netto 8 Mill. Frs.; i Driftsudgifterne er inkluderet Afskrivning af Oplag og Raffineringsanstalter og Afbetaling af det Laan, man optog, da man exproprierede de private Raffinaderier.

I Italien, hvor de enkelte Smaastater i Reglen havde Monopol før 1870, paatænker man efter Krigen en Art Spritmonopol; Tysklands Regering har tvende Gange, nemlig i 1886 og i 1908, ventileret Tanken om et Handels- og Raffineringsmonopol, der skulde afkøbe de private Brænderier Raaspritten; begge Gange faldt Forslaget i Rigsdags-Kommissionen; et egentlig Produktionsmonopol er udelukket paa Grund af de

mange Landbrænderier; men Handelsmonopolet skal vist komme frem igen efter Krigen.

IX.

I det 19de Aarhundredes sidste Fjerdedel har Kornmonopolet spøget, omend ud fra forskellige Interessers Synspunkter; i Schweiz var Socialisterne de første til at kræve Monopolet; senere kom Agrarerne, som hadede Kornimportørerne og derfor vilde lægge den nødvendige Import i Statens Haand, samtidig forlangte Bønderne, at Statsmonopolet skulde sætte en fast Pris af 21 Frs. pr. 100 kg Hvede; dette Forslag var samtidig med at Kanitz i Tyskland havde foreslaaet, at Riget skulde gøre Køb og Salg af Korn til Statsmonopol og derved gøre sig til Herre over Indlandets Priser; man gik ud fra, at Staten skulde købe i Indlandet til en ret høj Pris, som ikke ændredes med Konjunkturerne. Da Kornpriserne ved Aarhundredets Skifte steg, tabte Agrarerne Interessen for Monopolet, som nu i Schweiz fik Tilhængere i Møllerne, som ventede, at Statsmonopolet indirekte kunne lægge en Straffetold paa det præmiehjulpne tyske Mel.

Krigen har atter bragt Kornmonopolet i Forgrunden, denne Gang med Middelalderens Begrundelse: Forbrugshensynet; baade Tyskland, Østerrig og Ungarn har gennemført en monopollignende Ordning, senest i Østerrig. Der er indrettet et Monopolinstitut „Getreideverkehrsanstalt“, ejet og styret af Staten; i Oktober 1915 er der taget Inventar over Bøndernes Høst; enhver Landmand maa kun beholde en vis foreskrevet Mængde i Forhold til sit Person- og Dyrehold; Landet er delt i Kredse, Monopolet udnævner i hver Kreds

2 Kommissionærer, hvoraf den ene er en Købmand og den anden en af Bøndernes egne Indkøbsforeninger. Kommissionærerne véd, hvormeget hver Bonde skal sælge; Monopolet har i Forvejen udregnet, hvormeget hver Kommune skal have til Brødkorn samt fordelt Kornmængden mellem Bryggere og Møllere; forsaavidt disse er organiserede i Karteller, f. Eks. Bryggerne og en Del af Møllerne, angiver man dem, hvormeget deres Branche kan faa af Korn. Kartellets Kontor, som er forstærket med et Flertal af Embedsmænd, fordeler da den tilstaaede Kornmængde mellem de enkelte Medlemmer, denne Fordelingsplan meddeles Monopolet, som nu meddeler den enkelte Brygger og Møller, hos hvilken Kommissionær han skal købe sit Korn. Kommissionæren angiver atter, hos hvilken Bonde Kornet ligger. Ligesom hver Brygger og Møller altsaa faar angivet, hos hvilken Landmand han skal købe sit Korn, faar hver Bager angivet, hos hvilken Møller han skal hente sit Mel. Da østerrigsk Produktion langt fra strækker til, maa Monopolet købe i det ungarnske Søstermonopol, der har Overskud, samt indføre fra Udlandet, hvor det er muligt. Medens Monopolet kan købe til Maximalpris i Ungarn, maa det betale f. Eks. Rumænien den Pris, det Land forlanger, og gensælge dette med Tab. Monopolet staar saaledes m. H. t. det indenlandske Opkøb kun som Mægler; men for Indkøbene fra Udlandet maa det optræde som Køber. Da Monopolordningen i det store og hele virker tilfredsstillende er der ogsaa i Agrarkredse Ønske om at gøre Krigsselskabet permanent; Meningen er at Selskabet da skal afkøbe Agrarerne til en fast Pris (formentlig 22 à 24 ö. Kr. for Hvede), og ligesom nu angive hver Møller og

Brygger hvor han skal købe sit Korn; samtidig skal Selskabet sørge for Importen; Møller og Brygger skal give saa meget for Kornet, at Selskabet faar sine Udgifter dækkede og kan tjene 1 à 2 ö. Kr. for Staten pr. 100 kg; der vil da ligesom nu blive sat Mølle- og Bagertakster efter en jævn god Bedrifts Omkostninger. Paa mange andre Omraader har Tyskland og Østerrig-Ungarn under Krigen nærmet sig Statsmonopolet; interessant er at man i stort Omfang har brugt bestaaende Truster og Kartelorganisationer; man har ved et Magtbud indsat Embedsmænd i Kartellets Ledelse og gjort Kartelsekretæren til statlig Kontorchef; man anvender den bestaaende Organisation, sikrer dens Medlemmer en fair Profit, men tvinger dem iøvrigt til at virke med Statens Tarv for Øje; man har anvist en Vej og skabt en Præcedens, som mange Industriledere betragter med bange Anelser. Efter Krigen vil Staterne, hvis de vil og kan betale deres Gæld, komme til at fordoble deres Udgiftsbudget. Statsmonopolerne kommer til at holde for, og stillet over for Valget: Indkomstskat eller Statsmonopol, vil selv de konservative og liberale foretrække det sidste, rent bortset fra at der virkelig er Grænser for, hvor høj en Indkomstskat kan være.¹⁾

¹⁾ Af de neutrale Stater har i øvrigt Norge (jfr. *Nationalekonomisk Tidsskrift* 1915) med samme delvis agrarprotektionistiske Begrundelse, som Østerrig vil give til efter Krigen at fortsætte Monopolet, akcepteret dette.

I det italienske Livsforsikringsmonopol har de sidste Aar givet os en Fornyelse af det 18de Sekels Regalmonopol.

POSTSPAREKASSER

At

Postekspedient **J. B. Nikolaisen.**

Fra Tid til anden har Spørgsmaalet om Oprettelse af Postsparekasser i Danmark trængt sig frem til Drøftelse, men det har været meget spredt, og som oftest ikke særligt indgaaende at Sagen har været behandlet. Man har stadig slaaet sig til Ro med, at her i Landet varetog de private Sparekasser baade paa betryggende og tilstrækkelig Maade Befolkningens Sparemidler og Spareevne. I „Tidsskrift for Postvæsen“ Nr. 9 fra 1877 og i „Nationaløkonomisk Tidsskrift“ fra 1878 behandles Spørgsmaalet, og siden hen er det i sidstnævnte Tidsskrift nu og da bleven omtalt, sidste Gang i 1899. I Fagblade og Tidsskrifter indenfor Finansvæsenet, Postvæsenet, Landbruget o. fl. a. har Postsparekassernes Succes i Udlandet af og til været omtalt og drøftet, i Reglen har Artiklerne endt med Ønsket om, at vi maatte faa Postsparekasserne indført her i Landet.

I Sammenligning med de fleste Kulturlande har vi ikke særligt godt sørget for at øge Folks Spareevne. Vi har ganske vist et stort Antal Sparekasser, 510 ialt (i 1910 543), men Beliggenheden er meget ulige fordelt, Afstandene for store, Aabningstiderne for de flestes Vedkommende for sjældne. Mange Landsparekasser har kun aabent hver 14de Dag, enkelte 1 Gang om Maaneden og atter andre 1

Gang om Ugen. Ser man paa Fordelingen i de forskellige Amter, er denne ogsaa meget ulige. I Svendborg Amt findes f. Eks. kun 3 Landsparekasser, medens Viborg Amt har 45, Frederiksborg Amt 3, Præstø Amt 20, ialt findes der 400 paa Landet. Heraf møder Jylland imidlertid med Broderparten, nemlig 322, medens Øerne kun har 78. D. v. s. i Jylland findes der paa Landet 1 Sparekasse for hver 2750 Indbyggere, Øerne har kun 1 for hver 9764 Indbyggere. I det hele maa man sige, at Publikum har altfor daarlig og altfor ulige Adgang til at faa deres Sparemidler anbragt.

Anderledes vil Sagen stille sig, hvis man her i Landet gik over til at indføre Postsparekasserne. Jevnt fordelt over hele Landet findes der omtrent 1200 Posthuse (Postkontorer og Brevsamlingssteder), det vil altsaa sige, at man paa én Gang opretter 1200 Sparekasser i Ordets bedste Forstand. Posthusene er nemlig de Institutioner, der er mest ligelig fordelt over hele Landet i et passende Forhold til Antallet af Beboere, og ved at lade Posthusene fungere som Sparekasser vil man faa den bedst mulige Fordeling af Sparekasser over hele Landet. Ydermere vil Beboerne paa Stedet faa bekvem Adgang til Sparekassen, idet Posthusene praktisk talt er aabnede hele Dagen. Men ikke nok hermed, omtrent 4000 Landpostbude besøger dagligt ethvert beboet Sted paa Landet. Hver Dag vil Sparekassen altsaa komme vandrende ind i Stuen til Folk og hente deres Spareskillinger. I Byerne vil Postsparekasserne ogsaa have en stor Opgave at løse. Her findes ganske vist altid en eller flere Sparekasser, men for det første er disse sjældent Sparested for smaa eller meget smaa Beløb, for det andet har de i Reglen kun halv saa lang daglig Aabningstid som Posthusene, for det tredje er Befolkningen langt mere fortrolig med at komme paa Posthusene end i Sparekasserne.

En af Grundene til Postsparekassernes Sejrstog gennem Landene er sikkert deres store sociale Betydning. De

private Sparekasser findes i alle Lande; men man har Tid efter anden opdaget, at de ikke rækker langt nok. De naaer ikke at faa fat i alle de smaa Beløb, som Folk ofte har tilovers, men som paa Grund af deres Lidenhed forbliver upaaagtet og smuldrer bort. Her vil Postsparekasserne blive Trawleren, der faar fat i alle Smaaskillingerne. De vil blive de mindre bemidledes og de fattiges Sparested, idet ingen anden Institution er saa godt organiseret til at modtage de mindste Beløb, der kan afses. At dette er Tilfældet, afgiver Postsparekasserne i Sverige et udmærket Bevis for. Her i Landet har de private Sparekasser for Øjeblikket 1 393 889 Konti med et Beløb af 857 976 138 Kr., d. v. s. ca. 515 Kr. indestaar paa hver Konto. I Sverige har Postsparekasserne ved Udgangen af 1912 indestaende 47 716 785 Kr. paa 569 534 Konti, d. v. s. ca. 83 Kr. paa hver Konto. Det vil let deraf ses, hvor stor Gavn Smaamanden høster af, at Postkontorerne fungerer som Sparekasser.

I Virkeligheden har vi her i Landet intet rationelt gjort for at opelske Befolkningens Sparesans. Hist og her har man oprettet forskellige Arter af Spareinstitutioner, f. Eks. Tyendesparekasser, der administreres gratis og nærmest er af filantropisk Art, idet de paa forskellig Maade begunstiges af Stat og Kommune. De smaa Spareforeninger „Julens Glæde“, som findes baade i By og paa Land, gør indenfor deres begrænsede Omraade ikke saa lidt Gavn, og sammen med Skolesparekasserne, Øresparekasserne o. l. viser de netop, at der indenfor visse Befolkningslag trænges haardt til velorganiserede Spareinstitutioner, der er indrettet efter de mindre bemidledes Behov. Denne Trang vil Postsparekasserne afhjælpe, de vil blive det mest effektive Sparesystem, man kan opdrive, og de aabner en let Adgang under betryggende Forhold for alle Samfundsklasser til at øve sig i Sparsommelighedens vanskelige Kunst.

Her i Landet har man altid motiveret Postsparekasser-nes Overflødighed med, dels at det store Antal private

Sparekasser var tilstrækkelig til Opsamling af Befolkningens Sparemidler, og dels at Postsparekassernes Indførelse vilde virke ødelæggende paa de private Sparekasser og bl. a. unddrage disse den nødvendige Udlaanskapital. Det første Synspunkt har jeg allerede omtalt, og hvad det andet angaar, tror jeg, man anvender en forkert Maalestok paa Postsparekassernes Opgave og Virksomhed.

De private Sparekasser har 2 Hovedopgaver, at modtage Sparemidlerne og frugtbargøre disse, og ikke mindst ved den sidste Virksomhed virker de lokale Sparekasser udmærket for deres Egn. Men Postsparekasserne har praktisk talt kun én Side at varetage, nemlig: Opsparing. Der bliver derfor intet Modsætningsforhold mellem de to Arter af Sparekasser, de vil tværtimod supplere hinandens Virksomhed. Hensigten med Postsparekasserne er at være den daglige Indsamler af de smaa og de mindste Beløb, og efterhaanden som disse Beløb har naaet en vis Størrelse, at overføre dem i de private Sparekasser. Derfor har man ogsaa for de fleste Landes Postsparekasser fastsat en Maksimumsgrænse for det indsatte Beløb, ligesom den lave Rente, der overalt gælder, ikke frister til store Kapitalanbringelser. At Postsparekasserne netop tager Sigte paa at tage mod de smaa Sparepenge, viser de Minimumsindskud, der gælder for de forskellige Lande, og mange Steder er Beløbet endnu mindre, idet man ved Hjælp af Sparemærker kan tilvejebringe Indskudsbeløbet.

I Udlandet trives de to Slags Sparekasser ogsaa godt Side om Side, det tyder heller ikke paa, at Postsparekasserne gør de private Sparekasser overflødige. I Sverige indستاar pr. Bog i Postsparekasserne 83 Kr., i de private Sparekasser ca. 1 425 Kr. De tilsvarende Tal er for Englands Vedkommende 259 Kr. og 525 Kr., for Frankrigs 213 Kr. og 350 Kr., for Italiens 134 Kr. og 750 Kr., for Østerrigs 76 Kr. og 1 060 Kr., for Hollands 166 Kr. og 370 Kr. o. s. fr. Som man vil se, er Postsparekasserne

Stedet, hvor Kapitaldannelsen forberedes, og hvor Spare-sansen opelskes.

Følgende Tabel viser, at Postsparekasserne ifølge hele deres Indretning ingen Konkurrent bliver til de private Sparekasser:

Land	Den aarlige Rente	Det højeste Beløb, der forrentes	Mindste Indskud
De Forenede Stater i Ame-rika	2 %	1 775 Kr.	375 Øre
England	2,5 —	1 800 —	90 —
Frankrig	2,5 —	1 080 — ¹⁾	72 —
Østerrig	Indtil 3 —	1 500 —	75 —
Ungarn	— 3 —	3 000 —	38 —
Holland	2,04 —	1 800 — ²⁾	38 —
Italien	2,04 —	2 880 —	72 —
Belgien	3,0 —	2 160 — ³⁾	72 —
Sverige	3,0 —	2 000 —	100 —
Rusland	4,0 —	1 920 —	48 —
Finland	4,0 —	720 —	72 —
Bulgarien	4,0 —	1 400 —	72 —

Man hører ogsaa ofte den Indvending mod Postsparekasserne, at de trækker Kapitalen bort fra den Egn, hvor den opspares og anbringer den i en stor Centralanstalt, hvorved dens lokale Frugtbarhed forsvinder. Denne Indvending's Betydning tror jeg, man overdriver stærkt. Postsparekasserne vil ikke unddrage de private ret mange Beløb, idet de første for en stor Del vil komme i Forbindelse med Folk, som de private Sparekasser hidtil ikke har haft med at gøre, der vil desuden blive opsparet Penge,

¹⁾ For Foreninger 10 800 Kr.

²⁾ — — 3 600 —

³⁾ Overstiger Beløbet 2 160 Kr., er Renten for alt det indestaaende kun 2 %.

som nu ikke opspares. Og sker det, at nogle smaa Sparebeløb søger fra de private Sparekasser til Postsparekasserne, vil de første faa rigelig Erstatning i de Summer, der aarlig, for at opnaa højere Rente, vil blive overført fra Postsparekasserne til de private Sparekasser. De svenske Postsparekassers ca. 50 Mill. Kr. viser, at man hverken af Hensyn til de private Sparekasser eller af Hensyn til den mindre bemidlede Del af Befolkningen har Lov til at lade et saa effektivt Sparesystem hvile længere.

Postsparekasserne kan ikke alene ved at vække Folks Sparesans virke som en social Løftestang; men i de opsparede Midlers Anbringelse kan man ogsaa virke socialt forbedrende. I mange Lande anbringer man Pengene i Jernbaneanlæg, Jordudstykningsforetagender eller laaner dem til Kommunerne til bestemte Foretagender.

Foruden de almindelig anvendte Postsparekasser kan man naturligvis ogsaa anvende et andet System, hvor Posthusene nærmest virker som Agenturer for de bestaaende Sparekasser, derved faar hver Egn sine egne opsparede Midler at virke med. Men denne Kombination har jo ogsaa sine Ulemper, og den er vistnok allevegne forladt. I England, hvor jeg ifjor paa Postkontorerne og paa Central Savings Bank søgte Kendskab til Postsparekassernes Virksomhed, havde jeg Lejlighed til at se, hvor udmærket de virker paa forskellige Omraader. F. Eks. benyttede Folk, der rejste meget eller jævnligt maatte skifte Arbejdsplads, Postsparekasserne meget. Der kan man med sin Bog i Lommen indsætte eller hæve Penge paa ethvert Posthus i de Forenede Kongeriger.

Postsparekasserne har snart erobret alle de europæiske Lande, og i de øvrige Verdensdele har de største og mest betydende Stater ogsaa indført dem. Ialt har 50 Stater oprettet Postsparekasser. De blev indført i

England	1861	Sverige.....	1884
Belgien.....	1865	Ungarn.....	1886
Japan.....	1875	Finland	1887
Italien.....	1876	Rusland	1889
Rumænien	1880	Bulgarien	1889
Holland	1881	Tyrkiet.....	1905
Frankrig.....	1882	U. S. A.	1911
Østerrig	1883	Portugal.....	1912

England er Postsparekassernes Moderland. Det var daværende Finansminister Gladstone, der paa Forslag af Mr. Sykes af Huddersfield indførte dem efter den store Sparekassekatastrofe i 1860. Den dygtige Postminister Fawcett var den, der nærmest organiserede Systemet. I Englands Postsparekasser indestaar over 3 Milliarder Kr., fordelt paa 13 Mill. Bøger, og deraf er 4 Mill. Bøger paa mindre end 18 Kr. Iøvrigt udnytter man i England Postvæsenet i langt højere Grad end her. Paa Posthusene betales forskellige Skatter og Afgifter, offentlige Forsikringer, Stempelafgifter o. s. fr., ligesom der udbetales Alderdoms-understøttelse, Pensioner og forskellige andre Beløb vedrørende Statskassen. Nylig har man tegnet store Beløb af Krigslaanene gennem Posthusene. Man benytter der Postvæsenets udmærkede organisatoriske Indretning i en udstrakt Grad.

I Sverige har Postsparekasserne, som omtalt, naaet stor Udbredelse. Det mindste Indskud er 1 Kr., men dette Beløb kan sammenspares ved at købe en Sparemærkebog paa Posthuset og efterhaanden forsyne den med Sparemærker à 10 Øre. Svenskerne har gjort overordentligt meget for at opelske Sparsommeligheden hos Befolkningen, og Styrelsen for Postsparekasserne har i 1905 udgivet et lille Skrift: „Om Sparsamhet och Postsparbanken“, der gennem Skolerne og Posthusene blev spredt over det ganske Land. I 1913 blev der udgivet et nyt Agitationsskrift: „Sven Klingas Postsparbanksbok“, som blev uddelt i 200 000 Ekspl. Postsparekasserne staar i nøje Forbindelse med den

svenske Folkeskole, og Posthusene udfører ogsaa der adskillige andre Forretninger end de rent postale.

De Forenede Stater i Amerika har været et af de sidste Lande, der har indført Postsparekasserne; men man har allerede forlængst været i Stand til at fastslaa deres Succes. Man begyndte med at aabne 48 Postkontorer, et i hver Stat, for Postsparekassetjenesten, men $\frac{1}{2}$ Aar efter gik man over til at aabne alle de 7 500 Presidential-Offices med. Den første Maaned indgik der 60 000 Dollars; men da det første Aar var gaaet, indestod der 12 Mill. Dollars. Ethvert Barn over 10 Aar, enhver Mand og enhver Kvinde kan deponere Penge i Postsparekasserne i sit eget Navn og uden nogen andens Kontrol. Indskud modtages fra 1—100 Dollars. Renten er 2 $\frac{0}{100}$, og den paaløber kun, naar Beløbet har indestaaet et fuldt Aar. En Konto maa ikke overstige 500 Dollars, naar dette Beløb er naaet, kan man, hvis man ikke udtager Beløbet, købe United States $2\frac{1}{2}$ $\frac{0}{100}$ rentebærende Bons og aabne en ny Konto.

Vil man spare mindre Beløb end 1 Dollar, kan man købe et Sparekort, som koster 10 cts., og paa dette kan man klæbe Sparemærker. Naar 9 Mærker er klæbet paa Kortet, modtages dette som Indskud for 1 Dollar.

I Belgien indestod der ved Udgangen af 1912 1 057 $\frac{3}{4}$ Mill. Frs., den aarlige Stigning har været ca. 50 Mill. Frs. Paa hver Bog indestod der gennemsnitlig 351 Frs. Der var endvidere samme Aar 4 $\frac{3}{4}$ Mill. Indskud til et Beløb af 389 Mill. Frs. og 1 $\frac{1}{2}$ Mill. Udtagninger til et Beløb af 368 Mill. Frs.

I Østerrig findes ca. 6 500 Posthuse, hvor Indskud kan foregaa. Mindste Indskud er 1 østr. Kr., og Maksimumsbeløbet er 2 000 Kr. Vokser en Sparers Tilgodehavende derover, opfordres han til at formindske Beløbet. Unnlades dette, køber Postsparekassen Statsobligationer for ham. Spareren kan ogsaa selv forlange Statsobligationer købt, og Posthuset opbevarer disse uden Udgift for Ejeren, samt foretager Indløsning af Kupons og udtrukne Obligationer.

Landpostbudene er forpligtet til at modtage Indskud indtil 400 Kr. Herfor betales et Gebyr af 10 Heller, dog medtages Indskud indtil 10 Kr. gratis. Renten maa ikke overstige 3 %. Ved Udgangen af 1912 inde stod der gennemsnitlig 103 østr. Kr. paa hver Bog.

Her er kun ganske kort omtalt Postsparekasserne i nogle Stater, men i Hovedtrækkene gælder de samme Principper i de fleste Lande, og saavidt mig bekendt har man intetsteds fortrudt Indførelsen af denne folkelige Institution.

For det danske Samfund, tror jeg, Tiden er inde til at man tager Sagen op til alvorlig Drøftelse. I vor sociale Fremgangstid har man ikke Lov til at lade noget Middel ligge, der kan virke forbedrende paa de daarligst stillede Befolkningslags økonomiske Kaar. Og saa meget mindre, som man ved meget smaa Midler kan gaa over til at indføre Postsparekasserne. Posthusene og Personalet har man, det er kun nødvendigt at sætte Sagen i System. Og sørger man ved en fornuftig Lovgivning for, at de private Sparekasser og Postsparekasserne hver for sig kommer til at varetage de Opgaver, der naturligt hører dem til, vil man opnaa, at disse to Institutioner paa det bedste supplerer hinanden.

De norske Arbejdersamfund anbefalede Postsparekasser-nes Indførelse med den Motivering, „at de vil være et mægtigt Middel til at fremme Arbejdernes og de mindre bemidlede Sparsomhedssans“. Den samme Haandsrækning tror jeg, de tilsvarende Befolkningslag i Danmark i høj Grad vilde være tjent med.

BOGANMELDELSER

SVEN BRISMAN: **De modärna affärsbankerna.** Stockholm 1915.

Med Rette gør Forf. af dette omfangsrige Værk opmærksom paa, at den bankpolitiske Litteratur hidtil har forsumt det private Bankvæsen, og at man først i den seneste Tid har faaet Øjet aabnet for de store og overmaade vigtige Problemer, som foreligger paa dette Omraade. Vel sandt, de forskellige udmærkede Monografier om de enkelte Landes Bankvæsen, man har, omhandler ved Siden af Seddelbankerne ogsaa meget udførligt det private Bankvæsen i de paagældende Lande, men samlede Fremstillinger af det private Bankvæsen i de forskellige Lande kan snart tælles; udover Somarys Bog, der væsentlig indskrænker sig til at omtale de 3 Hovedlande, har man, saavidt jeg erindrer, ingen anden Fremstilling end den Bog, som her skal omtales.

Man vil saaledes forstaa, at der vil være god Brug for et saadant Værk, og Forf. har gjort et stort Arbejde ved at samle Oplysninger sammen om det private Bankvæsen i de forskellige Lande; den Bibliografi, hvormed Bogen indledes, er vist ogsaa saa nogenlunde fuldstændig — kun virker det jo lidt pudsigt at se, at den eneste Kilde, Forf. anfører til Viden om norsk og dansk Bankvæsen, er hans egen Artikel i *Ekonomisk Tidskrift*. De Domme, Forf. fælder over de forskellige Arbejder, synes ogsaa undertiden

lidt forhastede; saaledes stempler han „Bank-Archiv“ som „nästan alldeles värdilös“, det Tidsskrift, hvori v. Lumm, Conrad o. a. i 1912 førte Diskussionen om en saa interessant bankpolitisk Dannelse som det tyske Konditions-Kartel.

Maaske hænger dette sammen med, at Forf., ud fra den Opgave han har sat sig, at skildre den moderne Kredit-Bank-Type, som den kom frem efter 1830'erne i de forskellige Lande, ganske lader Spørgsmaalet om Hovedbankernes Stilling ude af Betragtning; det er han selvfølgelig berettiget til, men det forekommer mig, at man savner noget i Skildringen af det private Bankvæsen, om man ikke faar Øje for, hvorledes de seddeludstedende Banker taber i Betydning, hvorledes de private Banker er interesserede i Centralbankens Magt i vanskelige Tider og hvorledes man f. Eks. i England søger at hjælpe og styrke Centralbanken fra de store Privat-Bankers Side.

Dette og andre Spørgsmaal af mere teoretisk Karakter gaar Forf. kun i meget ringe Grad ind paa — det er min Hovedindvending mod Bogen. Men det er jo muligt, at Forf. siden hen vil komme ind derpaa — den foreliggende Bog giver, som sagt, et udmærket fyldigt Materiale for saadanne mere teoretiske Betragtninger. — Særlig maa jeg pege paa den gode Udnyttelse, Forf. har gjort af de fortræffelige Oplysninger, som findes i Beretningerne fra National Monetary Commission.

Man kan ikke ved Læsningen af denne Bog frigøre sig fra Tanken om, hvormeget der vel af det, Forf. skildrer, vil passe efter Krigen: vil London vedblive at være det centrale Pengemarked, hvorledes vil det gaa de oversøiske Banker o. s. v., — er overhovedet ikke Bogen allerede Historie? Lad os haabe, at det ikke slaar til — Bogen fortjener en bedre Skæbne.

Axel Nielsen.

Dr. KARL HILDEBRAND: **Kommunal eller enskild drift?** Spør-
vågsstudier. Hugo Gebers Forlag. Stockholm. 163 Sider.

Den yderst sparsomme skandinaviske Litteratur over Trafikpolitik har i Dr. Hildebrands Bog faaet en værdifuld Forøgelse. Forf. søger at dømme kommunal og privat Drift imellem — paa Grundlag af de rundt om indvundne Erfaringer. Hans Behandling af Emnet er tiltalende praktisk og som Regel grundig. I nogle indledende Bemærkninger faar man repeteret de almindelige Argumenter for og imod kommunal Erhvervsvirksomhed (der i Parentes bemærket forekommer i en saadan Mangfoldighed af Former, at Forf. kan nævne mindst 30 forskellige, herunder bl. a. kommunale Apotheker, Isværker, Orkestre, Theatre), derefter skitseres engelske og tyske Byers Sporvejshistorie og — særlig udførligt — Københavns og Gøteborgs. Som Helhed er Resultaterne af kommunal Drift ikke opmuntrende. Storbritanniens 17 kommunale Sporveje (i 1914) har givet omtrent normal Forrentning, men iøvrigt ikke svaret til de Forventninger, man i sin Tid gjorde sig, og de tyske (omtrent Halvdelen af Nettet kommunalt i 1912) staar som oftest tilbage for de private Selskaber. Driftsomkostningerne pr. kørt Vognkilometer er højere og stiger stærkere, Kapitalen forrentes ikke saa godt, og Antallet af kørte Vognkilometer om Aaret pr. Funktionær er lavere. Det sidste betyder kortere Arbejdstid og kan ikke uden videre bebrejdes de kommunale Linjer.

For Københavns Vedkommende kan Forfs. Dokumentation umiddelbart kontrolleres. Der synes intet at være at indvende hverken imod Tal og Data eller Kommentarer. Afsnittet er særlig uddybet — formentlig fordi de to Tilstande her er saa lette at stille op imod hinanden, Driftsforhold m. v. gik jo uforandret over. Forf. er mildt forundret over Overtagelsen, navnlig naar han sammenholder de betydelige direkte og indirekte Indtægter, Kommunen havde af Sporvejene, med de svenske Byers beskednere —

ofte kun bestaaende af Fortjeneste paa Strøm o. l., derimod ingen aarlig Afgift.

Efter at have taget Afstand fra den rent kommunale Drift vælger Forf. af de forskellige Mellemløb mellem privat og offentlig, Kommunens Overtagelse af det halve Aktiebeløb som det mest formaalstjenlige. Derved bevares det private Initiativ, Funktionarismen undgaas, og det Offentlige faar en klækkelig Andel i Indtægten og tilstrækkelig Indflydelse (yderligere befæstet ved Koncessionens Bestemmelser).

Bogen havde ved sin Fremkomst en særlig Aktualitet, idet Stockholms største Sporvejselskab („Nya Spårvägsbolag“) stod overfor Udløbet af sin Koncessionstid. Forf. gaar derfor i et Slutningskapitel ind paa det derved opstaaede Spørgsmaal om privat eller kommunal Drift, der forøvrigt nu er blevet løst i den Retning, Forf. anser for heldigst.

Dr. Karl Hildebrand har tilvejebragt et omfattende og interessant Materiale til Sagens rette Forstaaelse og Bedømmelse. Der vil blive god Brug for det ved mange Lejligheder.

Sven Røgend.

EMIL SOMMARIN: **Ekonomilära.** Lärobok i teoretisk och praktisk National- och Privat-ekonomi. I. Hugo Gebers Forlag. Stockholm.

Docent Sommarins Bog, der foreløbig foreligger i en første Del, omhandlende Teorien, er fortrinsvis bestemt for de svenske Seminarier, i hvis Undervisningsplan nu ogsaa Samfundsøkonomi skal indgaa, for at Lærerne kan meddele Skoleungdommen visse Begyndelsesgrunde af Faget. Den vil i en fremragende Grad være egnet til at gøre Fyldst i Egenskab af Lærebog for vordende Pædagoger, fordi dens Forf. selv er saa udpræget Pædagog. Man skal lede længe efter at finde en elementær Nationaløkonomi med et saa praktisk Snit over sig som denne, med en saa anskue-

lig Redegørelse for Erfaringer og Læresætninger, med en saadan Rigdom af smaa, haandgribelige, letforstaaelige Eksempler. Og baade ved Kundskaber og Forstaaelse af Problemerne er Forf. fuldt ud paa Højde med sine Emner. For en dansk Læser, der ikke just er forvænt med at finde de pædagogiske Hensyn varetaget i nationaløkonomiske Lærebøger, er Bogen overordentlig tiltalende. Allerede ved sit Ydre giver den Lyst til at tage fat: der veksles med stort og smaat Tryk, overalt i Teksten findes smaa over-skuelige Skemaer, fikse billedlige Fremstillinger, statistiske Tabeller i passende Størrelse og Omfang.

Sven Røgend.

Det danske Hedeselskab 1866—1916. Et Jubilæumsskrift af C. NYROP. 230 S. Kjøbenhavn 1916.

For alle dem, der omfatter Hedesagen med Interesse og Kærlighed, vil denne Fremstilling af Hedeselskabets Historie være værdifuld. Den indeholder en Rigdom af positive Oplysninger om Hedeselskabets Tilblivelse og Virksomhed og om de Mænd, der har virket i Hedesagens Tjeneste. Et alfabetisk Register gør det let at finde, hvad man søger.

Men gennem Fremstillingen gaar tillige en Grundtone af dyb Beundring for den Mand, der var Sjælen i Arbejdet og formaaede at præge det med sin uegennyttige Fædrelandskærlighed. „Til den Dalgashymne, som Hedeselskabets lykkelige Virke helt igennem er, har jeg følt Lyst til at sætte Ord,“ siger Forfatteren. Og det præger Bogen. Denne Tone vil finde Genklang, og Bogen bidrager sit til, at Selskabet i dette Jubilæumsaar, som i tidligere, kan melde om forøget Støtte og fornyet Fremgang.

Men den giver tillige Bogen en videre Adresse. Dalgas og de, han drog med sig, har haft og har deres Betydning, ikke blot ved det, de virkede, men ved det,

de var.' Og i denne Beretning om Hedeselskabets Historie er der givet dem et Eftermæle, som man maa ønske den videste Udbredelse ikke blot for Hedesagens Skyld.

K. J. Kristensen.

POVL DRACHMANN: *The industrial development and commercial policies of the three scandinavian countries.* Oxford 1915.

I Løbet af faa Aar har cand. polit. Povl Drachmann udviklet sig til en særdeles produktiv Forfatter, der spiller paa mange Strænge, men dog som oftest Variationer over det samme Emne: Industrialismen, hvis Fremkomst og Udvikling han har givet forskellige statistisk-økonomiske eller teknisk-historiske Beskrivelser af, hvis stærke Indgriben i Nutidsmenneskers Liv han har skildret i et Par Romaner, og hvis alt overskyggende Fremtid han profeterer i folkelige Vækkelsesskrifter.

Det Arbejde, der ovenfor er nævnt, er fremkommet paa Foranledning af The Carnegie Endowment for International Peace, af hvis Udvalg for Nationaløkonomi og Historie Professor Westergaard er Medlem. Dette Udvalg har i sin Tid faaet til Opgave „at iværksætte en grundig og videnskabelig Undersøgelse af Krigens Aarsager og Virkninger“. Paa en Konference i Bern i 1911 blev denne Opgave nærmere udformet, og Udvalgets danske Medlem har bidraget sit til dens Løsning ved bl. a. at foranledige dette Arbejde skrevet og udgivet.

Det være sagt straks, at Krige og Krigsfølger har dog ikke faaet nogen større Plads, end der med Rette og naturligt tilkommer dem i en Skildring af de tre nordiske Landes økonomiske Udvikling i Tiden fra omkring 1800 til omkring 1910. Danmarks Krig mod England, der skilte det af med Norge, og mod Tyskland, der skilte det af med Hertugdømmerne, fik hver deres dybtindgribende Betydning,

ligesom den efter 1864 følgende uafbrudte Fredsperiode har faaet sin, eller som de mange Rivninger mellem Norge og Sverige, der vel ikke førte til Krig, men til Unionens fredelige Opløsning, fik deres Betydning med Hensyn til Vilkaarene for hvert af de tre Folks produktive og kommercielle Virksomhed. Men Forf. har ikke ladet sig lede paa Afveje og skrevet for eller imod Krig ell. lign.; han har ganske nøgternt, Land for Land, beskrevet den økonomiske Udvikling og dennes Indflydelse paa eller Afhængighed af den indre og ydre Politik i de stærkt skiftende Faser, den er fremtraadt i netop indenfor den Periode, der er Tale om. Især er Danmarks Toldpolitik og Norges og Sveriges Frafald fra Frihandelen som ogsaa disse Landes moderne Koncessionspolitik Genstand for Forfatterens Interesse. Paa dette sidste Felt: Statens Kontrol med Udnyttelsen af Skove, Bjærgværker og Vandfald kommer Forf. sin Hjærtesag: den moderne industrielle Udvikling, tæt ind paa Livet.

For den engelsktalende Verden, der søger Oplysning om de skandinaviske Lande, kan denne Bog være til megen Nytte; for danske Læsere kan den mærkelig nok ogsaa være det, fordi de her har en lettere Adgang end vistnok noget andet Sted til at faa en Oversigt over de to Nabolandes økonomiske Historie i de sidste 100 Aar; dette saa meget mere, som man maa synes, at Norge og Sverige har faaet Lov til at brede sig paa Danmarks Bekostning. Skildringen kunde med Held for Danmarks Vedkommende have været noget mere indgaaende, og for alle de tre Lande gælder det, at Befolkningsforskydninger (f. Eks. mellem Land og By), Kapital- og Pengevæsen og visse andre Forhold, der burde have haft deres Plads i Skildringen, er forbleven omtrent uomtalte. Ligeledes havde det været naturligt til hvert af Afsnittene at føje en kort Kildeangivelse, særlig da der om alle tre Lande foreligger en Del Litteratur paa fremmede Sprog.

Johs. Dalhoff.

H. HERTEL: **Andelsbevægelsen i Danmark.** Udgivet af Andelsudvalget. G. B. N. F. København 1916.

Af dette Værk, der skal udkomme i 12—14 Hefter, er 1ste Hefte udsendt med et Forord, hvori Værkets Plan skitseres. I Henhold hertil skal efter et kort Resumé af tidligere, fremmede og hjemlige Sammenslutnings-Foretagender paa Landbrugets Omraade Hovedafsnittet af Værket omfatte den moderne danske Andelsbevægelse i dens forskellige Grene. Med Sekretær Hertel som Forfatter og Andels-Udvalget som Udgiver har man da Lov til at vente en saa velskreven og grundig Fremstilling, som Emnet fortjener, af denne for vort Landbrug — og vort Land — saa betydningsfulde økonomiske Organisationsform. Der vilde hermed være afhjulpet et stort Savn i dansk økonomisk Litteratur.

E. C.

GUSTAV BANG: **Arbejderklassens Liv og dens Kamp.** Mindeudgave ved Nina Bang og E. Wiinblad. Bind I—II (287 + 303 Sider). Socialdemokratiets Forlag „Fremad“. København 1915.

I disse to Bind er „Mandagsartiklerne“ samlet — og dermed det mest karakteristiske og vel ogsaa det betydningsfuldeste af Bangs Forfatterskab (jfr. Nekrologen i dette Tidsskrifts Aargang 1915). Artiklerne er samlede i 6 Grupper: Arbejdernes Livsforhold under Kapitalismen, Arbejdets Vilkaar under Kapitalismen, Til Belysning af Kapitalismen, Aandelige Rørelser, Rejsebreve og Til Belysning af Socialismen. I disse to prisbillige og dog saa smukke Bind er der sat Gustav Bang et værdigt Minde.

E. C.

Selskabet for social Forsken af Krigens Følger: Bulletin Nr. 1.
Kjøbenhavn 1916.

Dette Selskab, hvis „Formaal er videnskabeligt at forberede de ny sociale Dannelser, der maa komme efter Krigen ved at klarlægge dennes videnskabelige, finansielle og politiske Følger,“ og som har Domicil i Kjøbenhavn, har paa tysk og engelsk udsendt første Nummer af en Bulletin, i hvilken er samlet et meget indgaaende Materiale til Belysning af alle de betydeligste Landes Krigsudgifter og den Maade, hvorpaa man ved Laan og Skatter har søgt at dække disse Udgifter. Der maa have ligget et stort Arbejde bag Tilvejebringelsen af disse Tal, der forhaabentlig er saa rigtige, som de med de foreliggende Vanskeligheder kan blive. Man savner i nogen Grad Muligheden for at kontrollere, fordi kun Slutresultaterne meddeles. Det vilde have givet forøget Tryghed, om man havde kunnet følge, hvorledes Tallene blev til, og man vilde derigennem ogsaa have faaet Oplysninger af Værdi. Saaledes faar man f. Eks. at vide, at den engelske Statsgæld ved det 2det store Laan af Juni—Oktober 1915 forøgedes med næsten 600 Mill. £, medens der intet oplyses om, at dette Tal fremkommer ved, at der af de tegnede ca. 800 Mill. £ anvendtes ca. 200 Mill. til Indfrielse af tidligere Laan. — Iøvrigt dækker den engelske og den tyske Ud gave ikke hinanden, ikke blot saaledes, at den engelske Ud gave f. Eks. indeholder Oplysninger om de skandinaviske Lande og Holland, hvilket den tyske ikke gør, selv om der ved Nummereringen af Kapitlerne er afsat Plads, saaledes at Numrene i den tyske Ud gave uden paaviselig Grund for den, der ikke har den engelske Ud gave ved Siden af, pludselig springer fra 9 til 13. Men heller ikke Tallene er de samme. De daglige Krigsudgifter i England angives i den engelske Ud gave til godt 4 Mill. £, i den tyske til godt $4\frac{1}{2}$ Mill. £ om Dagen. Til Gengæld synes Korrekturlæsningen at være mest mangelfuld i den engelske Ud gave. Det oplyses

f. Eks., at Krigsudgifterne i det andet Krigsjaar i England vil løbe op til 1 875 Milliard £, medens det af Konteksten fremgaar, at der skal staa 1 825 Million £ m. m. m.

Man synes at have haft Hastværk med Udsendelsen af denne Bulletin. Der er desværre intet at haste efter for den, der vil forske Krigens Følger. De løber saavist ikke fra os.

E. C.

Modtagne Bøger:

POVL DRACHMANN: **Fortid og Fremtid**. Tanker om Danmark. G. E. C. Gad. 76 S. Kjøbenhavn 1916.

De forenede Bryggerier 1891—1916. Ved KARL MEYER. 230 Sider. Kjøbenhavn 1916.

SVEN HELANDER: **Theorie und Politik der Zentralnotenbanken in ihrer Entwicklung**. Erste Hälfte: Theorie der Zentralisation im Notenbankwesen. 148 Sider. Jena 1916. Verlag von Gustav Fischer.

KRAK: **Danmarks ældste Forretninger 1915**. 670 S. Kjøbenhavn 1915.

IVAR MOE: **Radikal Økonomi**. En politisk Studie. 135 S. Kjøbenhavn 1916.

NOTITSER

I.

Diskontoen i 1915.

Den danske Nationalbanks Diskonto var 6 % fra Begyndelsen af Aaret og indtil 6. Januar, da den nedsattes til $5\frac{1}{2}$ %. Den 10. Juli nedsattes den yderligere til 5 %, paa hvilken Højde den bevaredes Aaret ud. Som Gennemsnit af Aaret 1915 kan Nationalbankens Diskonto beregnes til 5,8 % mod 5,5 i 1914. I 1913 var Gennemsnitsdiskontoen 6,7 %, i 1912 var den 5,1, i 1911 4,8 og i 1910 var Satsen 5 % gennem hele Aaret.

Med Hensyn til Diskontoens Højde i 1915 i vore Nabolande og paa de vigtigste udenlandske Pladser kan anføres følgende:

Stockholm: Sveriges Rigsbank noterede ved Aarets Begyndelse 6 %, hvorefter Satsen den 7. Januar nedsattes til $5\frac{1}{2}$ %, hvilken Diskonto noteredes Aaret ud.

Kristiania: Norges Banks Diskonto begynder med $5\frac{1}{2}$ %, nedsættes 26. Maj til 5 % og forhøjedes atter den 13. December til $5\frac{1}{2}$ %, hvilken Sats bevares Aaret ud.

Bank of England, Deutsche Reichsbank og Banque de France har gennem hele Aaret 1915 bevaret Diskontosatsen: 5 %.

Nedenstaaende gives for hver af de nævnte Pladser en Oversigt over Diskontoen den 1. Januar 1914, den 1.

Januar 1915, den 31. December 1915 samt Gennemsnits-diskontoen for Aarene 1914 og 1915:

	$\frac{1}{2}$ 1914	$\frac{1}{2}$ 1915	$\frac{31}{12}$ 1915	Gennemsnit	
				1914	1915
Kjøbenhavn	6	6	5	5,5	5,3
Stockholm	$5\frac{1}{2}$	6	$5\frac{1}{2}$	5,2	5,5
Kristiania	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	5,1	5,3
London	5	5	5	4,0	5,0
Berlin	5	5	5	4,0	5,0
Paris	4	5	5	4,2	5,0

Som det vil fremgaa af de foregaaende Bemærkninger har Diskontoen i 1915 i det hele været meget konstant — vel en naturlig Følge af, at dens Betydning mer eller mindre er sat ud af Kraft ved Guldudførselsforbudene, Statsreguleringen af Valutahandelen osv.

II.

Storbritanniens Vareomsætning med Udlandet i 1915 og dets Engrospris-Niveau.

Den engelske Handels-Statistik for 1915 viser, at Indførselen til Storbritannien og Irland i 1915 havde en Værdi af 854 Mill. £, medens Udførselens Værdi var 236 Mill. £. I nedenstaaende Oversigt er disse Tal sammenlignede med de tilsvarende Oplysninger for 1914 og 1913:

	Indførsel	Udførsel	Indførsels- overskud
	Mill. £	Mill. £	Mill. £
1915	854	236	618
1914	697	259	438
1913	769	329	440

Det vil ses, at Indførselen i 1915 er steget betydeligt i Værdi, medens Udførselen er gaaet noget tilbage, saaledes at Indførselsoverskudet er gaaet op med næsten 200 Mill. £.

Ved Bedømmelsen af disse Tal maa dog Forskydningerne i Prisniveauet have i Erindring. Ifølge The Statists Pristal (Fortsættelsé af Sauerbecks) var Niveauet for 1915: 107 mod 86 for 1914 og 85 for 1913¹⁾, jfr. iøvrigt nedenstaaende Oversigt over Pristallets Bevægelser fra Maaned til Maaned:

The Statist's (Sauerbecks) Pristal.

1910	80	1913	85
1911	80	1914	86
1912	85	1915	107
Januar 1914	83,5	Januar 1915	96,4
Februar —	83,8	Februar —	100,0
Marts —	82,8	Marts —	103,7
April —	82,8	April —	105,0
Maj —	82,8	Maj —	107,2
Juni —	81,2	Juni —	106,4
Juli —	82,4	Juli —	106,4
August —	87,0	August —	107,0
September —	89,8	September —	107,8
Oktober —	89,8	Oktober —	110,0
November —	88,8	November —	113,1
December —	91,6	December —	118,4

Det vil ses, hvorledes Prisstigningen navnlig tog Fart mod Slutningen af Aaret 1915.

III.

Har Københavns Kommune staaet sig ved at overtage Sporvejene?

I et længere Indlæg, stilet til Københavns Kommunes Budgetudvalg, har Sporvejsdirektøren nylig søgt at kaste

¹⁾ Se i øvrigt nærværende Tidsskrift 1915, S. 144. — Sauerbecks Pristal angiver Prisniveauet paa Grundlag af Gennemsnitspriserne for 45 Hovedartikler, idet Gennemsnittet for Perioden 1866—77 er sat lig 100.

Lys over det ret delikate Spørgsmaal, om Overtagelsen af Sporvejene har været økonomisk fordelagtig for Kommunen eller ikke. Rent umiddelbart, siger han, synes Tallene at tale et sørgeligt Sprog. Kommunens Overskud i Aarene efter 1911 sammenholdt med de Afgiftsbeløb, Selskabet skulde have betalt, om det havde faaet Lov at fortsætte og Driftsforholdene havde stillet sig paa samme Maade som under Kommunens Ledelse, giver følgende Billede:

	Kommunens regnskabsmæssige Overskud	Beregnet Afgift
	Kr.	Kr.
1911—12 (8 Mdr.) ...	371 000	445 000
1912—13	264 000	796 000
1913—14	220 000	989 000
1914—15	485 000	1 227 000

Kommunal Bogføring er imidlertid ikke det samme som privat Aktieselskabs. Modsvare de anførte Overskudsbeløb det forretningsmæssige Netto-Overskuds Begreb? En nærmere Undersøgelse viser, at det gør de ikke. Det kommunale Sporvejsregnskab er nok i sit Ydre bygget over samme Skabelon som Selskabets (Elektriciteten beregnes f. Eks. stadig til samme høje Pris, hvad der betyder Overførelse af c. 1 Mill. Kr. af Sporvejenes Overskud til Belysningsvæsenets), men paa forskellige — ganske vist ikke altfor væsentlige — Punkter er der dog Afvigelser, som gør en umiddelbar Sammenligning misvisende.

Til Fordel for det endelige Driftsresultat drejer det sig om 1) den forskudsvisse Udredning af de det gamle Selskab iflg. Højesteretsdom paahvilende Pensionsbetalinger, 2) diverse Inventar-Anskaffelser, som det kommunale Bogholderi lader afholde af Driften i Stedet for at paaføre Kapitalkontoen, 3) paa samme Maade forskellige de nye Anlæg vedrørende Administrationsudgifter, der burde incluseres i Omkostningerne ved det paagældende Anlæg og endelig 4) Udgifterne ved de netop i disse Aar ret om-

fattende Fornyerelser af Sporene, der successive forøger Spor-
anlæggets Værdi (det vurderedes nemlig ved Overtagelsen
„med Fradrag for Slid“), og altsaa ikke er egentlige Drifts-
udgifter.

Til Ugunst for det endelige Driftsresultat kommer
omvendt 1) Refusionen af de for Selskabet udlagte Pen-
sionsbeløb, der i et bestemt Aar kunstigt forhøjer Over-
skudet, 2) de Pensionsbyrder, som hidrører fra Tiden efter
Overtagelsen, og som findes paa Kommunens almindelige
Pensionskonto, altsaa udenfor Sporvejsregnskabet, 3) de
Henlæggelser, som maatte foretages, hvis de forannævnte
Fornylsesarbejder ved Sporene ikke skulde afholdes af
Driften og 4) den Forøgelse af Renteudgifterne, som en
Amortisationsform svarende til Selskabets vilde betyde.

Korrektionen bliver da denne:

	Regnskabs- mæssigt Overskud Kr.	Til dette Overskud lægges Kr.	Fra dette Overskud drages Kr.	Virkeligt Overskud Kr.
1911—12 (8 Mdr.).	371 000	165 000	128 000	408 000
1912—13.....	264 000	292 000	250 000	306 000
1913—14.....	220 000	290 000	270 000	240 000
1914—15.....	485 000	468 000	494 000	459 000

Forskellen er ikke overvældende, og Sporvejsdirektøren
gør da heller ikke meget ud af den, men fremdrager i
Stedet en anden, hidtil ret upaaagtet Side af Sagen: kunde
Selskabet have svaret den kolossale Afgift (se foran),
som vilde være blevet Følgen af en Forøgelse i Kørsel og
Indtægt, som den Kommunedriften opviser? Var Over-
tagelsen ikke simpelt hen før eller senere blevet en Nød-
vendighed paa Grund af Selskabets Fallit? At Selskabet
var kommet i en yderst prekær Stilling viser i hvert Fald
følgende meget overskuelige Skema, som Sporvejsdirektøren
opstiller:

	1912—13 Kr.	1913—14 Kr.	1914—15 Kr.
1) Beregnet Afgift efter Overenskomsten	796 000	989 000	1 227 000
2) Afgift, som Selskabet kunde have betalt, naar Aktionæ- rerne intet Udbytte fik ...	579 000	776 000	935 000
3) Afgift, som Selskabet kunde have betalt, naar Aktionæ- rerne fik 5 %	79 000	276 000	435 000
4) Kommunens virkelige Over- skud ved egen Drift	306 000	240 000	459 000

Regnestykkets Basis er den under Kommunedriften præsterede Kørselsmængde og de tilsvarende Indtægter paa den ene Side, paa den anden en Driftsudgift, beregnet efter Selskabets gennemsnitlige Udgift pr. Vognkm i 1910 med visse Tillæg for de Udgiftsforøgelser, som heller ikke Selskabet kunde have undgaaet (nogen Lønforhøjelse, Dyrtidstillæg m. v.). Selskabets beregnede Overskud bliver derefter i de tre Aar: 1 889 000 Kr., 2 147 000 Kr. og 2 329 000 Kr., hvorfra gaar til Forrentning, Amortisation, Henlæggelser m. v. henholdsvis 1 310 000 Kr., 1 371 000 Kr. og 1 394 000 Kr. Oversigten viser altsaa, at Selskabet under ingen Omstændigheder havde været i Stand til at betale fuld Afgift. Ved intet at give Aktionærerne kunde Selskabet have ydet Kommunen en klækkelig Del; men skulde Aktionærerne blot have haft 5 %, var der til Kommunen blevet mindre end det under Kommunedriften indtjente Overskud.

Forklaringen til dette mærkelige Resultat ligger i Overenskomstens altfor haardhændede Bestemmelser. Den vederlagsfri Overtagelse i 1938 nødvendiggjorde tunge Henlæggelser (navnlig for Anlæg og Anskaffelser i Periodens sidste Del), og Afgiften var i den givne Form i Virkeligheden en Hindring for rationel Drift. Den beregnedes nemlig alene paa Grundlag af kørte Motorvognskilometre og med stærkt springende Satser (fra 20 til 60 % Brutto, naar Gennem-

snitsindtægten pr. Vognkm gik over 50 Øre). Udvidet Bivognskørsel, der er økonomisk fordelagtig, betød større Indtægt til Fordeling paa maaske det samme Antal Motorvognskilometre, hvad der igen betød større Gennemsnits-Indtægt pr. Vognkm og dermed større Afgift. Selskabet havde altsaa Valget imellem rationel Drift (mange Bivogne) og en Afgift, som det maatte segne under — eller uøkonomisk Drift (hyppigere Motorvognskørsel og færre Bivogne) og en lavere Afgift, der imidlertid blev ligesaa trykkende, fordi Netto-Overskudet formindskedes.

Spørvejsdirektøren har utvivlsomt Ret i sine Betragtninger, men man kan indvende, at de intet viser om Sagens Kærne: privat Drifts Rentabilitet overfor Kommunaldrifts do. De viser kun, at Selskabet paa Grund af en urimelig Overenskomst formentlig var kommet i Vanskeligheder, og at Løsningen derfor maatte være blevet Overtagelse eller Indrømmelser fra Kommunens Side. Under en ændret Overenskomst, der tillod Privatdriften at udfolde sine Fortrin i Retning af større Økonomi, var der sikkert blevet nok til Kommunen — ogsaa i Forhold til det nu opnaaede Overskud ved egen Drift. At Kommunedriftens Resultater — rent bortset fra de ikke-økonomiske Sider af Sagen — i Grunden ikke er til at prale af, skyldes vel nok den evige Skavank ved offentlig Drift: at der kræves for meget af den — baade i Retning af Linier og Kørsel. Det er godt, at under Kommunen baade Kørselsmængde og Indtægt er steget stærkt; men den første kan jo ogsaa løbe stærkere i Vejret, end Hensynet til den sidste berettiger og kræver. Der køres saaledes sikkert nok i Øjeblikket unødigt flot paa adskillige Linier i de tidlige Morgen- og i Formiddagstimerne. En altfor beklagelig stor Del af de smukke Driftsindtægter absorberes derfor af Driftsudgifterne.

Sven Røind.

IV.

Det svenske Tobaksmonopol.

Som bekendt er Tobaksmonopolet, der blev indført i Sverige 1. Juni 1915, ordnet paa den Maade, at Udøvelsen af Monopolretten er overladt til et statskontrolleret Aktieselskab, der indbetaler den paa de forskellige Tobaksvarer hvilende Skat til Staten (jfr. Nationaløkonomisk Tidsskrift 1915, S. 222). Dette Selskab har nu udsendt sit første Aarsregnskab og Beretning, hvoraf efter „Affärsvärlden“ skal anføres følgende.

Selskabet driver ialt 26 Fabriker, de fleste overtaget fra A. B. Förentade Tobaksfabriker, men Oprettelse af flere nye Fabrikker i forskellige Byer er under Forberedelse.

En-gros Salget af Varerne foregaar gennem Selskabets egne Tobakskontorer i de vigtigste Byer og indtil videre ogsaa gennem private Tobaksgrossister, der nyder en Rabat paa 3—4 % af Salget. Det er imidlertid Mening, at Tobakskontorerne skal overtage hele Salget, og en Kommission er nedsat til Overvejelse af, hvilken Erstatning der skal ydes de overflødige Tobaksgrossister for at opgive deres Virksomhed.

Salg til private foregaar gennem Detailhandlerne, der erholder en Rabat paa 16 %, og gennem specielle Tobaksforretninger, der faar en Tillægsrabat paa 8 %.

Skatten til Staten er fra 1. Januar 1916 forhøjet betydeligt. Satserne er nu 15 % af Detailprisen for Cigarer, 20 % for Skraa- og Røgtobak, 25 % for Cigar-Cigaretter og Snus og 30 % for Cigaretter. Selskabet har dog allerede fra Begyndelsen beregnet sine Priser efter den højere Skat og har derved indvunden en Ekstrafortjeneste til Dækning af Organisationsomkostningerne. Statens Indtægt af Skatten i de 7 Maaneder har været 3,23 Mill. Kr. foruden 1½ Mill. Kr. ved Salg af Stempelmærker. Indtægten var for det første Virksomhedsaar beregnet til ca. 6 Mill. Kr. Da Regnskabet kun omfatter 7 Maaneder, hvor Salget først

i de to sidste var naaet op mod normal Størrelse, maa Indtægten siges at være noget større end beregnet.

Selskabet har haft en Omsætning paa ialt 19 793 000 Kr. Deraf udgør Fabrikationsomkostningerne 6 536 000 Kr. Bruttogevinsten ved Salget 9 267 000 Kr. Desuden har Selskabet modtaget Licensafgift til et Beløb af 1 439 000 Kr. af indført Tobak for ialt 2,⁶² Mill. Kr. Af Bruttogevinsten gaar 3 175 000 Kr. til Rabat til Melleghandlere, 3 227 000 Kr. til Skat til Staten, 1 809 200 Kr. til Administration, Skatter og Afgifter m. m. Nettogevinsten har altsaa udgjort 2 494 000 Kr., hvoraf der udbetales 6 % Dividende til Stamaktier og Preferenceaktier, ialt 2 100 000 Kr., 260 000 Kr. henlægges til Reservefonden, 134 000 Kr. overføres.

Status balancerer med 84,⁷⁵ Mill. Kr. Blandt Aktiverne opføres Monopolretten med 40 Mill. Kr., Forskud til de gamle Fabriker 9,⁹¹ Mill. Kr. Raavarelager, Halvfabrikata, Redskaber m. m. 15,⁹⁸ Mill. Kr., Lager af færdige Varer, Varefordringer m. m. 3,⁹⁶ Mill. Kr., Kassebeholdning og Banktilgodehavende 13,²⁹ Mill. Kr. og Andre Aktiver 1,⁷⁴ Mill. Kr.

Blandt Passiverne modsvares Monopolretten af Stamaktier, der ejes af Staten, til et Beløb af 18 Mill. Kr. og en Gæld til Staten paa 22 Mill. Kr., der skal udbetales kontant. Hvad Monopolets Indførelse efter endelig Afregning kommer til at koste ud over de 40 Mill. Kr., skal Staten have Godtgørelse for i Stamaktier. Preferenceaktiekapitalen er 17 Mill. Kr., Gæld til de gamle Fabriker for overtaget Raatobak, Halvfabrikata og færdige Varer 11,⁹⁶ Mill. Kr., Obligationsgæld 10 Mill. Kr., Nettoudbyttet 2,⁴⁹ Mill. Kr., Andre Passiver 4,⁰⁰ Mill. Kr.

K. J. Kristensen.

NATIONALØKONOMISK FORENING

Generalforsamling.

Tirsdag den 21. Marts 1916 afholdt Foreningen sin ordinære aarlige Generalforsamling, der leledes af Nationalbankdirektør, Dr. jur. C. Ussing.

Formanden, Nationalbankdirektør M. Rubin, udtalte, at da Regnskabet var aflagt ved Efteraarsgeneralforsamlingen 1915, var der ved denne den første Foraarsgeneralforsamling efter de nye Love intet Regnskab at aflægge og iøvrigt intet at give Beretning om. Formanden meddelte endvidere, at han ikke ønskede at genvælges, og ved det derefter stedfindende Formandsvalg foreslog Folketingsmand N. Neergaard, efter at have bragt Direktør Rubin Foreningens Tak for hans mangeaarige Arbejde, at vælge Generaldirektør M. Koefoed til Foreningens Formand. Efter at Generaldirektør Koefoed var valgt, meddelte Direktør Rubin, at foruden han traadte Grosserer O. B. Muus og Sekretær O. Himmelstrup ud af Bestyrelsen, og han takkede Grosserer Muus, der i over 30 Aar havde været Medlem af Bestyrelsen, for hans aldrig svigtende Interesse for Foreningen gennem denne lange Aarrække. Efter Forslag af Generaldirektør Koefoed indvalgtes i de 3 ledigblevne Pladser: Direktør Max Ballin, Direktør for Arbejds- og Fabriktilsynet Jak. Kr. Lindberg, og Bankdirektør, Etatsraad F. Nørgaard. Desuden genvalgtes Kontorchef V. L.

Faber, Folketingsmand N. Neergaard og Professor, Dr. polit. Axel Nielsen. Endvidere tiltraadte Generalforsamlingen Forslag om, at Socialøkonomisk Samfunds Formand i denne sin Egenskab tiltræder Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelsesmøder. Man imødekom herved et Ønske fra Socialøkonomisk Samfund, og en saadan Ordning maatte formentlig under Hensyn til de Valgbestemmelser, de nye Love indeholder, være at foretrække for egentlig Indvalg i Bestyrelsen af S. S.'s Formand, saaledes som Tilfældet havde været med Sekretær Himmelstrup. Socialøkonomisk Samfunds nuværende Formand er cand. polit. F. Zeuthen.

Endelig vedtog Generalforsamlingen med Akklamation Bestyrelsens Forslag om at optage Nationalbankdirektør M. Rubin som livsvarigt Æresmedlem af Nationaløkonomisk Forening. Efter at Direktør Rubin havde takket herfor, sluttede Generalforsamlingen.

DEN FASTE VOLDGIFTSRET OG KOLLEKTIVE ARBEJDSOVERENSKOMSTER

Foredrag i Nationalekonomisk Forening den 21. Marts 1916

Af

C. Ussing.

Mine Herrer!

Den faste Voldgiftsret har flere Ejendommeligheder end dem, der bliver Tid til at fremdrage i Aften. Det jeg skal dvæle ved, vedrører kun Institutionens Navn, dens Sammensætning, dens Opgaver og dens Tilblivelseshistorie, og disse fire Emner vil komme til at udgøre de fire Kapitler i mit Foredrag.

Navnet er forsaavidt mærkeligt, som den faste Voldgiftsret jo slet ikke er en Voldgiftsret. Det er en Domstol.

De kender alle Forskellen mellem en Voldgiftsret og en Domstol. Den første faar sin Myndighed gennem privat indgaaede Aftaler mellem Parterne. Parterne gaar frivillig ind paa at underkaste sig, hvad en privat valgt Person, eller en Flerhed af Personer maatte kende for Ret. Dette er de privat forpligtede til at rette sig efter. Men Staten yder dem ingen Hjælp til at fremtvinge Kendelsen. For at faa Fogedens Hjælp maa de først skaffe sig Dom ved Statens Domstole.

En Domstol derimod har sin Myndighed ikke fra Parternes private Aftaler, men fra Lovgivningsmagten, der ved Lov henlægger visse Stridigheder til Paadømmelse af Domstolen, saa at den stævnedes Part ikke kan unddrage sig dens Jurisdiktion, men, hvis han udebliver, bliver dømt som udebleven. Og Staten eksekverer Dommene ved sin Foged.

Den faste Voldgiftsret har nu sin Myndighed ikke gennem privatretlige Aftaler, men fra Loven af 12. April 1910; ingen kan i de Sager, som falder ind under den faste Voldgiftsret, unddrage sig dens Myndighed, naar han stævnes. Og Dommen er fogedkraftig — eller som vi paa Latin siger exigibel — og tilmed inappellabel som Højesteretsdomme, og Sager, som henhører under Den faste Voldgiftsret, bliver at afvise fra de andre Domstole, hvis de indbringes dér.

At denne Domstol i sit Navn er bleven betegnet som en Voldgiftsret, har sin særegne historiske Grund; men dette henhører under det fjerde Kapitel — Tilblivelseshistorien. Her skulle vi gaa over til Mærkelighederne ved Domstolens Sammensætning.

Det er nemlig, saavidt jeg ved, omtrent¹⁾ den eneste Domstol, ikke i Amerika, men i Evropa, hvis Sammensætning udelukkende sker ved Valg. I Sø- og Handelsretten udnævnes Formanden af Kongen. Læggerdommerne vælges vel, men deres Valg stadfæstes af Kongen. Men her vælges til Dommere af Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening tre og af De samvirkende Fagforbund tre, og disse seks vælger igen Formand og Næstformand. Foreløbig er Valgperioden et Aar; muligvis

---

¹⁾ Nogle Kantoner i Schweiz undtagne.

skal denne dog forlænges. Det eneste blivende statslige Element i Retten er Sekretæren; han udnævnes af Indenrigsministeriet, og han skal sørge for, at Dommervalgene foregaar behørigt. Kun hvis Valgene ikke skulde komme i Stand, træder Staten til som Reserven og Nødhjælpen og udnævner de Dommere, som ikke har kunnet blive valgte.

Det er altsaa i sin Sammensætning den mest demokratiske Domstol, man kan tænke sig. Men fra et juridisk Synspunkt har den endnu en Ejendommelighed, som maa fremdrages. De almindelige Regler om Dommeres Inhabilitet i Sager, de selv har Interesse i, gælder ikke fuldt ud her. Ganske vist, saafremt en Dommer har personlig Interesse i Sagen, vil han naturligvis vige sit Sæde i Den faste Voldgiftsret. Men som Medlem af Arbejdsgiverforeningens Bestyrelse eller De samvirkende Fagforbunds Bestyrelse staar han ofte Stridspunkterne saa nært, at han efter almindelige juridiske Begreber ikke er upartisk nok. Men i Den faste Voldgiftsret mener man ikke at kunne undvære de egentlige Kombattanter i Striden. Den Horisont, de har, er videre og strækker sig over hele Arbejdsstridighedernes Slagmark. Det vilde være et Tab for Retten, om de skulde undværes.

I Norge har man ifjor ved Lov oprettet en lignende Domstol som Den faste Voldgiftsret. Den har et mere rationelt Navn, den kaldes Arbejdsretten. Den har til lige en mindre demokratisk Sammensætning, idet Formanden „opnævnes“ af Kongen, og forøvrigt ogsaa de andre Dommere — 4 i Tallet —, men disse „opnævnes“ dog efter Indstilling fra Organisationerne, altsaa for deres Vedkommende i Virkeligheden gennem Valg.

Formanden skal, ligesom her i Landet, være Jurist, og for de andre 4 Dommere har man holdt den juridiske Habilitetsfordring oppe, at de ikke maa være Medlemmer af en Fagorganisations Styre; noget som vi altsaa vilde betragte som en Svækkelse for Institutionen.

Fra Rettens Sammensætning gaar jeg over til det tredje Kapitel: Rettens Opgaver. Ogsaa i denne Henseende er Retten mærkelig; thi indtil ifjor, da Norge kom med, var det vistnok den eneste Domstol i Evropa og Amerika, som havde til særlig Opgave at paadømme Overenskomststridigheder i Arbejdsforhold. Det vil sige: der er Arbejdsretter nok i Evropa, som har til særlig Opgave at paadømme Stridigheder mellem Arbejderen og Arbejdsgiveren om den Løn, Arbejderen skal have i det individuelle Arbejdsforhold, og saadanne Arbejdsretter vil naturligvis ofte tage til Retsnor de kollektive Overenskomster, som gælder i Faget. Men den Strid, der paadømmes, er ikke en Strid mellem dem, der har sluttet de kollektive Overenskomster, ikke en Strid mellem Arbejdsgiverorganisationen og Arbejderorganisationen, men som sagt mellem den enkelte individuelle Arbejder og hans individuelle Arbejdsgiver.

Paa den anden Side er der ogsaa rundt i Evropa Voldgiftsretter nok — privat indstiftede Voldgiftsretter — til Afgørelse af Tvistigheder mellem de Organisationer, der har sluttet de kollektive Traktater; men dette er som sagt private Institutioner uden Domsmyndighed.

Det er en Ejendommelighed for os — og nu altsaa for Norge — at vi til Paadømmelse af de Stridigheder, som jeg vil kalde „de kollektive Tvistigheder“,

i Modsætning til „de individuelle Arbejdstvistigheder“ har faaet en speciel Domstol.

For nærmere at forstaa denne Ejendommelighed maa vi se lidt nøjere paa Forholdet mellem Den faste Voldgiftsret og saa alle de faglige Voldgiftsretter, der ere virkelige Voldgiftsretter, rundt i Fagene. Denne Forskel er det ikke alle, der forstaar.

De faglige Voldgiftsretter ere Institutioner, som Fagene ved kollektive Overenskomster have indrettet sig rundt i hele Landet til Afgørelse af kollektive Stridigheder. Hver By har sine Voldgiftsretter og hvert Fag. Er man f. Eks. Maskinfabrikant i Aarhus, maa man i Smede-Tvistigheder møde for Smeden, i Formerstridigheder for Formernes, i Malerkonflikter for Malernes og i Arbejdsmands-Uenigheder for Arbejdsmands-Voldgiftsretten.

Den kollektive Overenskomst, som fastsætter dette, kaldes i Almindelighed for Fagets „Regler for Behandling af faglig Strid“, og de foreskriver som oftest først Mægling ved en Mæglingsmyndighed — en Slags Forligelseskommission — og dernæst Afgørelse ved Voldgift, naar det drejer sig om en saakaldet „Rets-tvist“, en Strid om, hvad der er Ret i Dag efter de gældende Overenskomster, i Modsætning til den Ret, som man ønsker at erhverve sig imorgen dér, hvor man staar frit — ubunden af Overenskomster.

Jeg sagde, at disse faglige Voldgiftsretter vare private Voldgiftsinstitutioner til Afgørelse af kollektive Stridigheder; men i Virkeligheden er praktisk talt alle Arbejdsstridigheder her i Landet efterhaanden bleven til „kollektive“ Stridigheder, idet Organisationerne tager sig af alle Stridigheder, selv om det kun gælder

et ganske individuelt Arbejdsforhold. Organisationerne skyder den individuelle Arbejder tilside, optræder selv i Striden og taler paa samme Tid Arbejderens og Arbejderorganisationens Sag.

Jeg tvivler om, at der noget Sted, i hvert Fald paa Kontinentet, er et saa udviklet System af faglige Voldgiftsretter, som hos os. Og det er lærerigt at se, hvorledes denne Udvikling er gaaet for sig, baade den Udbredelse de have faaet og dette, at de have underlagt sig ikke blot de egenlige kollektive Tvistemaal, men praktisk talt alle Stridigheder mellem Arbejder og Arbejdsgiver paa enhver Arbejdsplads og ethvert Værksted Landet over. Det er noget, der i høj Grad hænger sammen med Mangler i den danske Retspleje.

Den er nemlig for langsom til at kunne du til noget i Arbejdsforhold, eller i hvert Fald har været for langsom. Hyppigst er det jo saadan, at naar Striden opstaar, har Arbejderen udført Arbejdet; det, der staar tilbage, er, at Arbejdsgiveren skal yde sin Præstation. Og paa det Tidspunkt er det kun Arbejderen, der har Hastværk. Han skal bruge Pengene til Husleje, Bager og Høker. Men det er netop det Tidspunkt, hvor Arbejdsgiveren ikke længere har Hast. Det han skal have, er præsteret. Det han skal yde, føler han ikke saa presserende. Her vil en langsom Retspleje kunne yde Arbejdsgiveren uvurderlig Nytte. Er der Strid mellem 20 Kr. eller 26 Kr., og en Fastholden ved Kravet paa 26 Kr. fra Arbejderens Side vilde drage Betalingen ud i Maaneder, halve Aar, ja hele Aar, som en saadan Proces kunde vare, ja saa nødtes Arbejderen jo ofte til at slaa sig til Taals med de 20 Kr. Hellere faa de 20 Kr. straks end de 26 Kr. om et Aar.

Man kan godt sige, at Mesteren nød godt af Retsplejens Mangler, og at Svenden alt for ofte af den Grund blev den lille.

Men Bladet vendte sig omsider. Arbejderne lærte at organisere sig. Intet har maaske bidraget saa meget til at drive Arbejderne ind i Organisationerne som den Retsbeskyttelse, disse kunde give Arbejderne dér, hvor Statens Domstole svigtede. Fagforeningsformanden tog sig af Arbejderens Krav, og den Retspleje var hurtigere. Formanden satte Retten hos Mesteren, og naar han fandt Arbejderens Krav retfærdigt, saa var der ingen Vej udenom. „Betale“ eller „Blokade“, det var det Valg, der blev stillet. Og Mesteren, der endnu stod uorganiseret og isoleret i Kampen, han opdagede nu, at det var ham, der var bleven værgeløs. Han havde naturligvis ikke Raad til at udsætte sig for Blokade for en Strid om 6 Kr. Nu var det ham, som maatte give efter, og han indsaa tydeligt Nødvendigheden af ogsaa at organisere sig.

At Statens Retspleje ikke yder tilstrækkelig Beskyttelse, kan have de forskellige Følger. Det kan f. Eks. føre til Dueller, Lynchjustits og privat Selvtægt, men paa det heromhandlede Omraade har det uden Tvivl i høj Grad bidraget til den gennemførte Organisering af Arbejdere og Arbejdsgivere, som udmærker Forholdene hos os.

Saa kom altsaa en Tid, hvor to kampdygtige Organisationer stod overfor hinanden, parate til Krig ved den mindste Spænding. Og man indsaa efterhaanden, at Retsstridigheder som de heromhandlede — selv om Domstolene ikke duede til at paadømme dem — dog ikke burde afgøres efter Krigens Lykke. Det var for

kostbart at føre Krig om, hvem der havde Ret i deres Fortolkninger, og det var en Modsigelse. Thi det var jo den stærkeste og ikke den, der havde Ret, der sejrede i Krigen. Og man begyndte derfor at indrette den omtalte voldgiftsretlige Afgørelsesmaade indenfor Fagene.

Og hurtigt bredte Institutet sig. Voldgiftsretterne havde mange Fordele fremfor Domstolene. De beklædtes af Fagkyndige. De var dernæst ikke belemede med andre Sager end netop de Sager, som opstod i selve det paagældende Fag. De kunde altsaa hurtigt tage Affære, naar en Strid opstod; og i Voldgiftsrettens Forværelse blev der aldrig Trængsel, saaledes som der altid var udenfor Domssalene. Og de var mobile. Selv om Aastedet var en Tagrygning og Stridens Æble var en Skorstensgesims, saa veg Medlemmerne ikke tilbage fra at sætte Retten dér, hvor Stridens Æble befandt sig.

For Arbejderne selv var Fagets Voldgiftsretter et stort Gode; men naar de vandt saa stor Udbredelse er Grunden naturligvis ogsaa den, at de viste sig i høj Grad nyttige for Organisationerne. Det var vigtigt for Organisationerne, at Arbejderne kom med deres Klager til dem i Stedet for at gaa til Domstolene. For Retten er det Arbejderen selv, der optræder; for Voldgiftsretten er det Organisationerne.

Som jeg antydede før, og som den historiske Gang forklarer, det er ikke blot de kollektive Stridsspørgsmaal — Overenskomstfortolkninger — som Organisationen tager sig af. Nej alle de individuelle Stridsspørgsmaal, som kan opstaa paa Værksteder og Arbejdspladser, indankes for de faglige Mæglings- og Vold-

giftsinstitutioner. Om Malersvenden skal erstatte et ituslaaet Vindue; om der kan drages fra Smedens Løn for den Hammer, der er bleven borte; om Entreprenøren, naar han betaler Arbejdsholdets Løn til Holdformanden, kan slippe for at betale én Gang til, hvis Holdformanden svirer alle Holdets Penge op, — alle saadanne ofte mere juridiske end faglige Spørgsmaal paadømmer Voldgiftsretterne.

Lad være, at de ikke altid faar den aller fineste juridiske Behandling i de faglige Voldgiftsretter. Det er ofte slet ikke Hovedsagen. Hurtighed i Afgørelsen er ofte langt værdifuldere end Rigtigheden.

Og det forstaar sig, hvorledes denne Flugt fra Domstolene over til de faglige Retter maa være i Organisationernes Interesse. Det medfører naturligvis Besvær for Fagforeningernes Bestyrelser — der er naturligvis nok af urimelige Klager — men ved at komme ind paa Livet af alle disse individuelle Sager faar Organisationerne bedre Overblik over de overalt herskende Arbejdsvilkaar; de ser bedre, hvor Skoen trykker; de sikrer sig et stadigt Forhandlingsforhold med Arbejdsgiverne, en stadig Lejlighed til at paavirke dem og — ikke mindst — en hyppigere Adgang til at paase, at Tariffer og andre Overenskomster nøje overholdes.

Medens jeg er ved at omtale de faglige Voldgiftsretters Betydning vilde det være fristende at gaa endnu et Skridt videre. Jeg har paavist deres processuelle Betydning, at de træder i Stedet for Statens Domstole. Og jeg har omtalt deres organisatoriske Betydning — de betegner en Styrkelse for Organisationerne. — Men de har utvivlsomt ogsaa en tredje Betydning i Retning af her i Landet at aabne Øjnene for den rette

juridiske Opfattelse af de kollektive Overenskomster. Dette sidste maa jeg forbeholde mig senere at komme tilbage til, det kan ikke forstaas ved en kort Antydning, men jeg kommer for langt bort fra det egentlige Emne, hvis jeg her vil dvæle ved denne tredie Betydning, de faglige Voldgifter har haft.

Jeg maa nu gaa over til at vise, at med alt det Fordelagtige, der kan siges om de faglige Voldgiftsretter, har de dog én stor Svaghed. De er jo kun Surrogater for Domstole. Hvis Parterne nemlig modvilligt unddrager sig Voldgiften; hvis Voldgiftsretten unddrager sig at dømme; hvis Konflikten ikke passer ind i Voldgiftsaftalens Ramme, saa at Voldgiftsmændene ere inkompetente; eller hvis der slet ingen Voldgiftsaftaler er, der kan passe for de paagældende Parter; eller hvis Voldgiftskendelsen er ubrugelig eller uforstaaelig og navnlig hvis Kendelsen ikke respekteres, hvad saa? Hvor er saa Retsmidlet?

Der manglede øjensynligt et Magtmiddel bag Fagenes Voldgifts-Aftaler, og et Middel til at supplere Voldgifterne, naar de svigtede, og træde i Stedet for Voldgifterne, naar de manglede, og komme til Hjælp, hvor der sker Obstruktion i Voldgiftsmaskineriet, og øve Tvang, hvor Voldgiftskendelsen oversiddes, og besørge Opmandsudnævnelse, hvor Voldgiftsmændene ikke selv kan blive enige om at vælge Opmand o. s. v., kort sagt en Magt til at holde hele det faglige Voldgiftsmaskineri i Gang og i Hævd.

Og dette er den faste Voldgiftsrets væsenligste og vigtigste Opgave. Der er noget i „Den faste Voldgiftsrets“ Navn, der klinger rigtigt. Hvis dens Navn

havde været „Voldgifternes faste Ret“ vilde dette nemlig antyde noget af dens Mission.

Det er forøvrigt ikke saa aldeles let for den uindviede at læse dette ud af Loven. Loven siger, at Retens Opgave er den at paadømme Brud paa de kollektive Overenskomster. Man faar deraf det Indtryk, at alle Overenskomststridigheder blive at indbringe for Den faste Voldgiftsret. Men man maa huske, at blandt kollektive Overenskomster regnes ikke blot Tarif- og lignende Overenskomster, men tillige vedtagne „Regler for Behandling af faglig Strid“, altsaa vedtagne Voldgiftsaftaler, og Loven forudsætter, at saadanne Aftaler træffes rundt i Fagene, og den indskærper udtrykkelig som en særlig vigtig Opgave at virke hen til, at saadanne Aftaler overholdes.

Skulde — mod Forventning — Fagene undlade at afslutte Voldgiftsaftaler angaaende deres faglige Stridigheder, saa saa det galt ud for Den faste Voldgiftsret. Thi saa var Den faste Voldgiftsret det Forum, hvor efter Loven alle kollektive Retstvister hørte hen. Retten maatte simpelthen lukke paa Grund af Sagernes Mængde. Men dette har Loven ogsaa selv forudset; den giver netop Retten i saa Tilfælde Lov til at lukke Boutikken. Ikke just med det Udtryk, men i mere adstadige og juridiske Vendinger siger Loven i § 11, at Voldgiftsretten „er beføjet til at afvise Sagen, saafremt der mellem de tvistende Parter mangler betryggende Regler til Sikring af en regelmæssig voldgiftsretlig Afgørelse af faglig Strid“.

Er der en øjeblikkelig eller tilfældig Mangel ved Fagets Voldgiftsmaskineri, der gør, at det ikke fungerer, saa kan Den faste Voldgiftsret selv tage Affære og

afsigte Dom; thi Princippet er, at der altid bør være ét Sted, hvor den kollektive Tvist kan indbringes. Men er der en kronisk Mangel ved et Fags Voldgiftsinstitutioner, vil Den faste Voldgiftsret søge at bringe tilveje mellem Parterne betryggende Voldgiftsaftaler, og som Tvangsmiddel i saa Henseende har man altsaa den Trusel, at hvis Parterne ikke indgaar paa Regler om Behandling af faglig Strid, saa vil man slet ikke have med Fagets Uenigheder at gøre.

Det System, der ligger til Grund for den hele Ordning, kan altsaa udtrykkes saaledes, at Voldgiftsaftalerne aflaster Den faste Voldgiftsret for Sager; og til Gengæld forsyner Den faste Voldgiftsrets Voldgiftsaftalerne med Autoritet; thi Brud paa Voldgiftsaftaler — ligesom Brud paa enhver kollektiv Overenskomst — kan Retten belægge med en Bod (en Mellemtung mellem en Bøde og en Erstatning).

De ser nok i hvilken Form, Krænkelsen af Voldgiftsaftaler normalt kommer til at foreligge. Det er jo som Regel Arbejderne, der kræver noget, Arbejdsgiverne der vægrer sig ved at yde noget. Arbejdsgivernes Synd vil da oftest være den, at de ikke vil gaa ind paa at lade Sagen gaa til Voldgiftsafgørelse og ikke rette sig efter denne. Arbejdernes Synd derimod, at de i Stedet for at indbringe Sagen for Voldgiften, søger ulovlige Tvangsmidler, navnlig Arbejdsstandsning; men Forholdet kan selvfølgelig ogsaa komme til at ligge anderledes. Men i alle Tilfælde staar Rettens Myndighed til at paalægge Bod i Baggrunden som Straffetruslen, og theoretisk er Straffetruslen betydelig, thi der er intet Maximum fastsat. Det er end ikke antyd-

i Loven, at f. Eks. en Million Kroner efter Omstændighederne kan være for meget.

Som sagt: alle Brud paa kollektive Overenskomster hører under „Den faste Voldgiftsret“, hvor de ikke udtrykkelig ere undtagne ved Voldgiftaftaler; men særlig er nævnt én kollektiv Overenskomst, for hvilken Den faste Voldgiftsret er rette Forum, og det er Septemberforliget. Stridigheder vedrørende Septemberforliget er udtrykkelig ved Loven lagt ind under Den faste Voldgiftsret. Jeg kommer senere tilbage hertil.

Ja mine Herrer! Jeg haaber at jeg nu har forklaret Dem, hvad Den faste Voldgiftsrets Opgave er — dens Mission — og jeg staar altsaa ved det fjerde Kapitel: Institutionens Tilblivelseshistorie. Men for at skærpe Deres Interesse for, hvorledes den hele Institution er kommen i Stand, vil det være gavnligt først at henlede Deres Opmærksomhed paa det betydningsfulde i den Udvikling, der paa dette Omraade er gaaet for sig herhjemme, betydningsfuldt baade i juridisk, i social og i almindelig civilisatorisk Henseende.

Jeg begynder med det juridiske. Det interesserer ikke Dem, men det interesserer mig, og Foredragsholderen skal vel ogsaa have lidt Fornøjelse.

Det er Dem vel nok bekendt, at de kollektive Overenskomster i de fleste andre Lande ikke ses paa med samme juridiske Respekt som hos os. Navnlig har der været ét Problem, som indtil de seneste Tider vistnok de fleste Steder er bleven løst til Skade for den kollektive Overenskomst og til Fordel for den private individuelle Arbejdskontrakt, naar disse to stride mod hinanden. Hvis en Arbejder med en Arbejdsgiver

privat slutter en „individuel“ Arbejdskontrakt med ringere Arbejdsvilkaar end den kollektive Overenskomst indeholder, og Arbejderen ikke beklager sig — han har maaske netop Interesse i at kunne udbyde sin Arbejdskraft til lavere Pris eller i at tage Overarbejde ud over den kollektive Overenskomsts Grændser — er saa den individuelle Kontrakt den, der gælder? eller har den kollektive Overenskomst Overhaand?

Her har den almindelige evropæiske Jura haft Vanskelighed ved at se bort fra den individuelle Kontraktsfrihed; man kunde daarligt finde sig i, naar en Arbejder udtrykkelig har forpligtet sig til at udføre et Arbejde for en bestemt Pris, at dette Løfte skulde være dødt og magtesløst paa Grund af den kollektive Kontrakt. Er Talen udelukkende om individuelle Kontrakter, saa véd Enhver, at en Kontrakt, jeg slutter idag med en Mand, ikke forhindrer mig imorgen, naar jeg kan blive enig med Manden, ved ny Kontrakt at forandre Vilkaarene. Det følger af Kontraktsfrihedens Princip. Og man stod derfor fremmed for dette, at jeg ikke ved privat Aftale skulde kunne for mit eget Vedkommende modificere Indholdet af den kollektive Kontrakt.

Men foruden denne Vanskelighed, der skriver sig fra Kontraktsfrihedsprincippet og som medfører, at man synes, den senest sluttede Kontrakt altid maa være den afgørende, saa har man i Udlandet haft en anden Vanskelighed ved at anerkende de kollektive Overenskomsters juridiske Valør, og det er den, at en Organisation — en Forening — ikke saadan uden videre er en „juridisk Person“, der kan slutte bindende juridiske Overenskomster.

De vide alle, at man foruden Enkelpersoner ogsaa i Juraen taler om „juridiske Personer“ (Foreninger, Stiftelser, Selskaber o. s. v.); men maaske er det Dem ikke præsent, at ikke alle Landes Jura tillader saadanne kollektive Enheder uden videre at optræde som „juridiske Personer“. Uden Bevilling, Autorisation eller Indskrivning i Registre eller lignende kan de som oftest ikke erhverve Rettigheder og indgaa Forpligtelser, ikke eje og ikke skyldes og ikke optræde i Processer. Men hos Fagforeningerne er der ingen Tilbøjelighed til at lade sig indregistrere paa officielle Registre, ofte er der maaske end ikke Adgang dertil, og derfor har der ogsaa fra denne mere formelle Side været Vanskeligheder ved at anerkende den kollektive Overenskomsts juridiske Gyldighed.

Og saa kommer dertil, at Retstvisterne i Arbejdsforhold — den individuelle Retsstrid mellem den enkelte Arbejder og hans Arbejdsgiver om Vilkaarene i et bestemt Arbejdsforhold — i en ganske anden Grad i Udlandet end hos os ere forblevne hos Domstolene — i hvert Fald paa Kontinentet —. Man har overalt paa Kontinentet indrettet særlige Arbejdsretter til Paa-dømmelse af individuelle Arbejdstvister. I Frankrig kaldes de „conseils des prud'hommes“, i Italien: „consigli dei probi viri“, i Tyskland: „Gewerbegerichten“. Og da disse Arbejdsretter bød paa en Retspleje, der egnede sig for Arbejdstvistigheder, var man ikke i Udlandet i den Grad som hos os Vidne til Arbejdernes Flugt bort fra Domstolene og over til Organisationernes Voldgiftsretter.

Men for Arbejdsretten er det jo den individuelle Arbejder selv, der optræder, det er ikke Organisationen,

der er Klager, og Hensynet til den kollektive Overenskomst faar derfor naturligvis ikke den Betoning i Arbejdsretten som Hensynet til den af Arbejderen selv individuelt sluttede Kontrakt.

Hos os har hele dette Spørgsmaal i det Store og Hele egenlig slet ikke voldet Vanskeligheder. Vi anser det for selvfølgeligt, at en Arbejdsgiver, der er bunden ved en kollektiv Overenskomst, ikke med nogen juridisk Virkning kan slutte private Kontrakter i Strid med Overenskomsten og i Strid med det Ord, han har givet, dels givet Arbejderorganisationen ved sin Tilslutning til den kollektive Overenskomst, dels givet Arbejdsgiverkollegerne, der jo tillige er hans Konkurrenter og ikke kunne ønske at se ham slippe billigere end de selv. Det, at Arbejderen selv af den ene eller anden Grund har ladet sig forlede til at slutte en mindre fordelagtig Arbejdskontrakt, det imponerer os ikke.

Og naar denne Opfattelse af den kollektive Kontrakts Valør, dens Fortrin frem for den individuelle, naar den har udviklet sig saa stille og selvfølgeligt uden juridisk-videnskabelig Strid, uden parlamentariske Debatter og uden sociale Rivninger, saa er Grunden jo øjensynlig den, at hele Spørgsmaalet er taget bort fra Domstolene og fra Juristerne og er bragt over til Voldgiftsretterne — de faglige Voldgiftsretter: det vil sige, er netop bleven lagt over i Kollektivismens Arme, hvor det ikke er Enkeltarbejderen, men Organisationen, der er Klager, og hvor det er selve Organisationernes Repræsentanter, der ere Dommere, og netop de Organisationer, der har indgaaet den kollektive Overenskomst.

Her i Landet, hvor desuden en hvilken somhelst

Forening kan afslutte Kontrakter lige saa godt som Enkeltindividerne, her forstaar man, hvorledes Synet paa den kollektive Overenskomsts bindende Natur og Overvægt overfor den individuelle Kontrakt, for alle dem, der i Praksis faar med Spørgsmaalet at gøre, maa synes ganske selvfølgelig og udenfor al Diskussion¹⁾.

Og saa kommer den juridiske Slutsten paa denne Udvikling, denne at man i Loven af 1910 endog sætter Straffebod for Overtrædelse af den kollektive Kontrakt. Ved første Øjekast studser Juristen. Den private Kontrakt, den opretholdes jo ikke ved Straffe. Bryder en Mand sin Kontrakt, kan Medkontrahenten ophæve Kontrakten, og han kan forlange Erstatning, hvis han har lidt Tab og kan bevise Tabet; men Straf for Kontraktbrudet kan han ikke sætte igennem. Men den kollektive Overenskomst, skal den da være mere hellig? Skal der være Straf for at bryde den?

Ja det maa der være, hvis den kollektive Overenskomst virkelig skal have den samme juridiske Valør som en Privatkontrakt, thi der mangler til Gengæld overfor den kollektive Overenskomst Beskyttelsesmidler, som den private Kontrakt besidder.

---

¹⁾ Et Eksempel til Oplysning: For en Snes Aar siden havde et Hold Tømrere faaet udbetalt Akkordoverskudet paa et Arbejde, men da Fagforeningen mente, at de efter rigtig Fortolkning af Tariffen havde faaet for lidt, anlagde de Sag ved Politiretten. Dommen frifandt dog Mesteren, fordi Arbejderne ved Akkordoverskudets Modtagelse havde afgivet Saldokvittering. Nu vilde en faglig Voldgiftssag om samme Spørgsmaal neppe have ført til dette Resultat; thi den individuelle Arbejder kan ikke ved Saldokvittering fritage Mesteren for den kollektive Pligt at betale efter Priskuranten.

Brud paa en Individualkontrakt medfører som sagt, at Medkontrahenten kan ophæve Kontrakten. Men det siger sig selv, at den kollektive Overenskomst ikke kan væltes overende, fordi der hist og her, rundt paa Arbejdspladserne sker Overtrædelser. Den kollektive Overenskomst er en Fredstraktat med en vis Varighed, og den gælder uafhængig af de enkelte Krænkelser, som maatte forekomme i Varighedsperioden. Dette er ogsaa udtalt i Den faste Voldgiftsrets Domme.

Og Brud paa en Individualkontrakt medfører dernæst Erstatningspligt; men hvilken „Erstatning“ kan man kræve f. Eks. fordi en Arbejdsgiver har flere Lærlinge, end Overenskomsten tillader? eller holder længere Arbejdstid eller anvender Hjemmearbejdere i større Udstrækning end den kollektive Aftale fastslaar? Der er mangfoldige kollektive Brud, der ikke kan maales med en Erstatnings-Alen. Og dertil kommer Vanskeligheder ved Opdagelsen. Sker der Brud paa en Individualkontrakt, mærker den forurettede det hurtigt. Men en Organisation kan gaa i lange Tider uden at komme under Vejr med, at den har Medlemmer, der lader sig underbetale. Det er ikke Beskyttelse nok for Organisationen, at den rette Betaling fremtvinges, naar Opdagelsen sker. Deri ligger der ikke tilstrækkelig Trusel mod hemmelige Tarifbrud. Her maa Straf til for Tarifbrudet, naar det endelige opdages.

Det juridisk Betydningsfulde ved Udviklingen er altsaa dette, at Kollektivoverenskomsten har faaet særlig juridisk Beskyttelse, endog bedre end Privatkontrakten (nemlig ved Straffebod) og faaet juridisk Fortrin fremfor Privatkontrakten, naar de kolliderer.

Vi gaar dernæst over til Sagens socialøkonomiske Side. Betydningen i social og økonomisk Henseende af, at de kollektive Overenskomster ere blevne juridisk fæstnede og ikke bestandig ere truede i deres Eksistens, alt efter hvilket Parti der i Øjeblikket føler sig stærkest, det er en Sag, som det tilkommer Dem mine Herrer ikke mig at granske. Jeg troer, der er Trang til oplysende Studier i de forskellige Fag af det Problem: hvad har det for det første økonomisk betydet for Arbejderen, at Lønniveauet i en vis Tarifperiode juridisk har været sikret mod at synke? Hvad har det betydet for Arbejderen, at der i en vis længere Tarifperiode er bleven fastslaaet en vis Levefod for Arbejderen som en Mindstefordring — som en Livsfornødenhed, som det under senere Tarifforhandlinger bliver umuligt eller vanskeligt at fravige, og hvad betyder det for ham, at han ikke er i evig Kamp om Overholdelsen af Tarifferne? Og hvad betyder det for Produktionen i Landet, at Arbejdsprisen er nogenlunde konstant og forud kan kalkuleres? Hvad betyder det blandt andet for Udvidelsen af Produktionsvirksomheden og for Skabelsen af nyt Arbejde og nye Arbejdsfelter? Paa Besvarelsen af alle disse økonomiske Spørgsmaal beror jo i høj Grad Betydningen af de Skridt, man foretager til Styrkelse og Befæstelse af de kollektive Overenskomster.

Men dog ikke udelukkende. Foruden det økonomiske er der jo ogsaa andre, f. Eks. Frihedsspørgsmaalet. Der er jo endnu dem, der ikke kan forsone sig med den Indskrænkning i den private individuelle Kontraktsfrihed, som den kollektive Traktat medfører.

Dette skal jeg dog ikke komme ind paa. Den

moderne Produktionsmaade og hele, økonomiske Ordning i Samfundet tvinger os alle mere og mere ind under kollektiv Tvang, kollektiv Disciplin og Samfundsunderkastelse. Det er Tidens nødvendige Gang. Der er blot én Ting, jeg her skal berøre, nemlig dette: De kollektive Overenskomster og Loven om Den faste Voldgiftsret fordeler ikke Frihed og Ufrihed ganske lige mellem Arbejdsgivere og Arbejdere. Arbejdernes Frihed er langt større, og dette er et Punkt, som ikke altid er lige paaagtet.

En Murmester f. Eks. har nok Frihed til at vælge, om han vil bygge Huse eller lade være at bygge Huse. Men vil han bygge, saa maa han ikke underbyde sine Svende. Han har ikke Frihed til at gaa under Tariffen; det bliver han straffet for.

I Analogi hermed kunde man maaske tro, at Mursvendens Frihed ogsaa indskrænkedes til dette: at vælge, om han vilde arbejde eller ikke; men tog han Arbejde, saa maatte han holde sig indenfor Tariffen og ikke forlange Overpris.

Men saaledes er det ikke. Arbejdsgiveren maa ikke betinge sig Underpris, men Arbejderen maa nok betinge sig Overpris. Det, som Arbejderne ikke maa, er dette: kollektivt at fremtvinge Overpris, organisationsmæssigt eller flere i Fællesskab at forlange Lønnen sat i Vejret.

Medens altsaa Arbejdsgiverne kunne krænke Overenskomsterne enkeltvis — f. Eks. ved Tarifbrud — vil Overenskomstbrud fra Arbejdernes Side som Regel kun foregaa kollektivt, i Fællesskab.

Dette hænger sammen dermed, at den kollektive Overenskomst er fremtvungen af Arbejderne i Fælles-

skab, og det, de i Overenskomsten lover, er dette: ikke i Tarifperioden at søge Vilkaarene yderligere forbedrede ved fælles Optræden.

Men dette, at den enkelte Arbejder kan forlange Overpris, men ikke Arbejdere i Fællesskab og efter Aftale, dette rummer naturligvis en Fare. Der kan være skjult Fællesskab og hemmelige Aftaler; hver enkelt Arbejder optræder med sine Krav tilsyneladende individuelt; tilsyneladende uafhængig af hinanden vægrer den ene Arbejder efter den anden sig ved at udføre et Arbejde til tariffmæssig Pris; men i Virkeligheden er der en hemmelig organiseret kollektiv Arbejdsvægning.

Der er utvivlsomt her en Fare. Meget er her betroet til Arbejdernes Loyalitet og Overenskomst-Troskab, og en af Den faste Voldgiftsrets Opgaver er gennem Vidneafhøringer og Straffedomme at komme saadanne Overenskomstbrud tillivs.

Erfaringen troer jeg dog gennemgaaende bekræfter den gamle Regel, at Tillid skaber Troskab og Tillidsfuldhed skaber Loyalitet. Saavidt mig bekendt har man i hvert Fald aldrig i Overenskomsterne søgt bort fra den nævnte Ordning. Man kunde jo godt tænke sig den fuldkomne Lighed indført saaledes, at Overbetaling var ligesaa traktatstridigt som Underbetaling; at Arbejdsgiveren ikke havde Lov til at byde under Tariffen og Arbejderen ikke havde Lov til at forlange over Tariffen, at Overenskomsterne altsaa fastslog ikke blot en Minimalpris, under hvilken der ikke kunde gaaes ned, men ogsaa en Maximalpris, over hvilken der ikke kunde gaaes op.

Det er vistnok et stort Gode for Arbejderpartiet,

at der aldrig har været Tale om en saadan Ordning, der i høj Grad vilde lægge Baand paa begge Parters frie Rørelser og bl. a. forringe Udsigterne for den særlig dygtige og særlig efterspurgte Arbejder, som faktisk er en Overpris værd; ligesom overhovedet en af Konjunkturerne naturligt indiceret Lønstigning derved vilde vanskeliggøres.

Det er derfor at haabe, at Arbejderne selv vil gøre alt for ikke at friste Arbejdsgiverne ind paa Ønsker om Maximalpriser, og at de til enhver Tid vil modarbejde mulige Tendenser hos deres Kammerater til ved hemmelige Prisaftaler at vanskeliggøre den nuværende Frihed for Arbejderne til hver for sig at tage den Løn, der kan opnaas.

Dette var den juridiske og den socialøkonomiske Side ved Udviklingen, og jeg skal nu blot sige et Par Ord om den civilisatoriske Side i al Almindelighed.

Et Ord er et Ord og en Mand er en Mand; derpaa er vort hele Samfundsliv bygget op. Juridisk Beskyttelse har denne Maxime faaet — bl. a. i Christian V's Lov — paa den ene Side ved Forskriften om, at Løfter skal holdes, og paa den anden Side ved Forskriften om, at man til Løfters Fremtvingelse ikke maa tage sig selv til Rette, men enhver skal tale og dele sig til Rette, procedere sig til Rette.

Disse to Forskrifter ere nu blevne effektive ogsaa for de kollektive Overenskomsters Vedkommende, saa ikke blot er Organisationsløfter bindende for Organisationens Medlemmer, men til deres Fremtvingelse maa man nu, da behørig Retsbeskyttelse er sikret, ikke

længer tage sig selv til Rette, ikke anvende økonomisk Krig, ikke Arbejdsstandsning, men Rettergang.

Forstaaelsen heraf det er det, man kalder Retsbevidsthed; men naar Retsbevidstheden har udviklet sig ogsaa til de kollektive Overenskomsters Omraade, saa er det naturligvis ikke sket uden Modstand. Krigen sad jo i Kroppen. Det var ved Krig, man havde erobret sig de kollektive Overenskomster, og det var ved Krig man oprindeligt forsvarede dem og haandhævede dem.

Den Forskel, som nu er naaet til almindelig Bevidsthed, eksisterede ikke oprindeligt: Forskellen mellem Retsstridigheder og Interessestridigheder, Forskellen mellem om Krig føres om gældende Ret efter bestaaende Traktater eller om ny Ret dér, hvor der ingen Traktater er gældende.

Men selv, hvor denne Forskel var naaet til Klarhed, har der været dem, der ikke saa Betydningen af, at retlige Tilstande blev indført paa de kollektive Traktaters Omraade. De opgav nødvendig den Chance at kunne, midt i Tarifperioden, ved en rask lille Arbejdsstandsning tiltvinge sig en øjeblikkelig Fordel, og de glemte den Retsbeskyttelse, som de samtidig derved vilde miste for deres egne Rettigheder. De glemte tillige, at det netop for de Smaa, de Svage og de Fattige er vigtigt at værne om og udvikle Retsbevidstheden og Retsbeskyttelsen i Landet; thi det er dem, der lider mest, naar Selvtægt og Egenraadighed regerer; og de forstod ikke, at naar man den ene Dag rejser til Kongres i Aarhus og dér protesterer mod international Krig og stemmer for voldgiftsretlig Afgørelse af Strid om kollektive Traktater mellem Landene, og man saa den næste Dag i eget Land lader Haant om

Voldgift og hævder Retten til Selvtægt og økonomisk Krig i Tvistigheder om de indenlandske kollektive Traktater, saa river man ned den sidste Dag, hvad man Dagen forud byggede op.

Der findes maaske endnu saadanne uforstaaende saakaldte syndikalistiske Elementer, som naturligvis vilde blive højst forargede, hvis f. Eks. deres Husvært brød sin Lejekontrakt og satte dem paa Gaden uden Lov og Ret, men som alligevel selv forbeholder sig efter Behag at bryde kollektive Aftaler; men i det Store og Hele tør man vistnok betragte det som et Vidnesbyrd om den danske Befolknings udviklede Civilisation, at man saa hurtigt overalt har forstaaet, at for at en Mand skal være en Mand, maa han respektere ikke blot det individuelt, men ogsaa det kollektivt givne Ord.

I Norge har man kritiseret vor Lov om Den faste Voldgiftsret ud fra det Synspunkt, at den slet ikke indeholdt noget Forbud mod Arbejdsstandsninger i Overenskomstperioden. Det er rigtigt, det gør den ikke. Det er de kollektive Overenskomster selv, der indeholde — direkte eller indirekte — forskellige Forbud mod Lockouter og Strejker i Overenskomstperioden; det er navnlig de kollektive Voldgiftsaftaler og Regler for Behandling af faglig Strid, der indeholder Forbudene. En ulovlig Arbejdsstandsning vil altsaa hos os betyde et Overenskomstbrud, som medfører Bod ifølge Loven om Den faste Voldgiftsret, en Bod, der kan inddrives ved Eksekution. Men i Norge er man gaaet et Skridt videre. Der erklærer Loven om Arbejdsretter Arbejdsstandsninger i Tarifperioden for i og for sig ulovlige uden Hensyn til, hvad der staar i

Overenskomsterne. Norge har ligefrem kriminaliseret Arbejdsstandsninger i Tarifperioden; gjort Overtrædelser til Genstand for offentlig Paatale og belagt dem med Straf af Pengebøder fra 5 til 25 000 Kr. for hver enkelt af de skyldige, Bøder, der eventuelt afsønes med Fængsel. Og Retsforfølgningen sker ikke ved Arbejdsretten men ved de ordinære Domstole.

Arbejdsstandsning indenfor Tarifperioden er altsaa i Norge bleven til en selvstændig Forbrydelse, ikke et civilretligt Overenskomstbrud, men en Ulovlighed i og for sig. Det er et betydeligere Skridt videre end det, vi har gjort, i Retning af at skaffe Arbejdsro i Tarifperioden. At der nogensinde hos os skulde blive Trang til det samme, er ikke at haabe. Den Udvikling henimod Respekt for indgaaede Overenskomster ad den frivillige Overenskomstvej, den vil forhaabentlig ikke blive fravegen.

Men hvis det mod Forventning skulde vise sig, at Urostiftere, ukollegiale og Folk, som lader haant om det givne Ord, blev saa talrige, at de virkelig var i Stand til at udsætte Næringslivet her i Danmark for alvorlig Fare, kan det meget vel tænkes, at den loyale Majoritet af Arbejderklassen, som ser sin Interesse i det gradvise rolige paa Overenskomsterne opbyggede Fremskridt, at den vil komme og forlange offentlig Forfølgning mod Fredsforstyrrelserne og de ukollegiale. Dog, som sagt, for Øjeblikket er der næppe Grund til at dvæle ved saadanne Fantasibilleder; thi Majoriteten af Befolkningen er klar paa dette: at den Fredsbevægelse, som Folkene higer imod, den maa begynde indvendig fra. Enhver sand Forbedring maa begynde indvendig fra. Respekten for andres Rettigheder, Re-

spekten for kollektive Traktater, Respekten for Voldgiftsvejen i Stedet for Krigens Vej, kort sagt Retsbevidstheden, den maa udvikles først indvendig fra, nationalt i Landene selv, før vi kunne vente at se den udfolde sig internationalt mellem Landene.

Ja mine Herrer, nu har vi kun det historiske Kapitel tilbage.

Saa vidt jeg véd er det Jernindustrien, der er Foregangsfag paa Voldgiftsvejen. Og derfor har Jernindustrien ogsaa nu den mest gammeldags Ordning paa dette Omraade. Saadan gaar det jo altid; Banebryderne overfløjes af Eleverne, og hvis der ikke er sket nogen Forandring i de aller seneste Tider, kender Jernindustriens Regler for Behandling af faglig Strid ikke Forskel mellem Retstvister og Interessesstridigheder. Den Forskel var, da de saa Lyset, ikke bleven klar; man behandlede alle Stridigheder ens, og der er derfor ikke i dette Fag tvungen Voldgift i Retsstridigheder. Det vil sige: der er det ikke paa Papiret, men nok i Praksis; thi efterhaanden som man indsaa, at der var Forskel mellem det Terrain, hvor Overenskomster foreskriver, hvad der skal være Ret, og der, hvor Parterne staar frit, underkastede man sig naturligvis i Praksis altid Voldgift i Retsspørgsmaalene.

Men efter at Jernindustrien havde introduceret Voldgiftsinstitutionen som en staaende Institution, blev Sagen optagen af de to Hovedorganisationer. Der var jo Mænd i Hovedorganisationernes Bestyrelser, som stod Jernindustrien meget nær. Og Hovedorganisationerne skabte da ogsaa en Slags Voldgiftsret til at dømme dem selv imellem.

Den indrettedes efter Afslutningen af en Konflikt,

der vistnok udgik fra Jernindustrien. Der skal jo altid Krig til for at faa Menneskene til at træffe praktiske Fredsforanstaltninger. Dens Navn var vist „Fællesudvalget“ og den fungerede et Par Aar til Udbruddet af den store Krig i 1899 — den store Lockout.

Den Fredstraktat, som afsluttede denne sidste Krig mellem Hovedorganisationerne, det var jo den Traktat, vi kalder „Septemberforliget“, den saakaldte Arbejdsgrundlov, og til Afgørelse af Retstvister om Septembertraktatens Forstaaelse oprettede de to Hovedorganisationer en Voldgiftsret, som fik Navnet: „Den permanente Voldgiftsret“. Det var en virkelig Voldgiftsret, oprettet ved privatretlig Voldgiftsaftale, en Udvikling af det tidligere „Fællesudvalg“, men den fik en vis officiel Karakter derved, at den ved en Lovgivningsbestemmelse fik Ret til at afhøre Vidner paa samme Maade som en Domstol.

Men i 1908 udbrød der en mindre lokal Krig. Det var en Trykkeri-, navnlig en Bladtrykkeri-Strejke. Og at dømme efter Bladenes Udsagn, saa er en Bladstrejke noget ganske særlig samfundsneddrægtigt. Den Indenrigsminister, som vi den Gang havde, forstod sig heldigvis paa Bladspørgsmaal og fik Freden hurtigt sluttet; men én af Paragrafferne i Fredstraktaten var den, at der skulde nedsættes et Udvalg af de to Hovedorganisationer til Undersøgelse af, om der ikke var Mulighed for mere end hidtil at undgaa de unyttige og for begge Parter skadelige og overflødige Krige.

Dette Udvalg kaldtes „Augustudvalget“, og man kan vist egenlig som Augustudvalgets Fortjeneste særlig nævne, at det var i dette Udvalg, at den store civilisatoriske Forskel naaede til Klarhed og til Aner-

kendelse fuldt ud den mellem Retstvister og Interessestridigheder; mellem det Terrain, hvor Parterne ere bundne ved Overenskomster, der skal respekteres, og det Terrain, hvor de staar frit, enten fordi Overenskomsterne ere løbne ud, eller fordi Overenskomsterne ikke ere gældende for det paagældende Omraade.

Paa rent ydre Maade fik denne Forskel Udtryk derved, at man udarbejdede ét Lovforslag for Interessestridigheder og et andet for Retsstridigheder, hvorhos man udarbejdede en Norm — et Mønster for Aftaler om Behandling af al faglig Strid, et Mønster, som Hovedorganisationerne anbefalede alle deres Underorganisationer at antage, hvorved der paa den ene Side sikredes Mæglingsbehandling af alle Slags Stridigheder, men paa den anden Side sikredes obligatorisk Voldgiftsbehandling af alle Retsstridigheder.

Hvorledes det efterhaanden og meget hurtigt er lykkedes at udbrede disse Aftaler om Voldgiftsbehandling rundt i alle Fag har jeg talt om. Hvad den Lov angaar, som Augustudvalget foreslog for Retsstridighedernes Omraade, saa var det netop Loven om den faste Voldgiftsret til Underbygning og Grundpille for Voldgiftsaftalerne og derigennem for de kollektive Overenskomster.

Det Skridt, man foreslog ved Indførelsen af denne Domstol, havde man sikkert følt større, ja man var maaske ængstelig veget tilbage for det, hvis man ikke havde haft en næsten 10aarig Virksomhed af „Den permanente Voldgiftsret“ at se tilbage til og høste Erfaringer af. Nu gik den enstemmig fra Augustudvalget og glat gennem Rigsdagens to Ting.

Uagtet Den permanente Voldgiftsret kun var en

egenlig privat Voldgiftsret, var det dog den, der i en Arrække havde afgivet Retskendelserne i de vigtigste Arbejderspørgsmaal; og efter de Erfaringer, man havde indhøstet, mente man, at man nok kunde betro en saadan Voldgiftsret med en saadan Sammensætning, som den havde, en udvidet Myndighed. Det er i Virkeligheden „Den permanente Voldgiftsret“, som man gjorde til Domstol; man gav den Domsmyndighed og Straffemyndighed, og man udvidede dens Jurisdiktion ud over „Septemberforliget“ til alle kollektive Overenskomster. Ja man ønskede endogsaa, for at bevare den historiske Kontinuitet, at bevare ikke blot dens Sammensætning men ogsaa selve Navnet: „Den permanente Voldgiftsret“.

Dette sidste fik man dog ikke Lov til af Lovgivningsmagten. Der var for meget Latin i dette Navn. Det Lovforslag, Augustudvalget indgav, modtog kun uvæsentlige Ændringer under Rigsdagsbehandlingen; men en af Ændringerne var i Navnet, som man for-danskede, men som man iøvrigt lod beholde den historiske og som sagt ikke længer korrekte Benævnelse „Voldgiftsret“. Derfor hedder Domstolen altsaa nu: „Den faste Voldgiftsret“.

Jeg har altid holdt paa, at et Lands Retspleje ikke burde forbedres radikalt, paa én Gang, ved en stor og omfattende Retsreform, men burde udvikles gradvis ved successive Forbedringer. Ved Skabelsen af „Den faste Voldgiftsret“ har vi et udpræget Stykke successiv Retsreform.

Ved Siden af Loven om Retstvister foreslog Augustudvalget som sagt ogsaa en Lov for det Terrain, hvor der ingen kollektive Overenskomster hersker, og hvor

Stridighederne derfor ikke er Retsstridigheder men Interessesstridigheder. Det var Loven om Forligsmanden.

Paa dette Terrain befinder Landet sig for Øjeblikket. Priskuranterne ere udløbne og alt staar i Krigens Tegn. Inter arma tier ikke blot musæ men ogsaa judices. Det er ikke Den faste Voldgiftsret, der for Tiden siger det afgørende Ord. I Øjeblikket sætter vi vor Lid til Forligsmanden. Men lad os haabe paa en snarlig Fred og en retfærdig Fred for alle Parter. Og lad os haabe, at de kollektive Traktater, der kommer til at slutte Freden, siden maa blive baaren oppe af den Retsbevidsthed og den Retsfølelse, uden hvilken ethvert Samfundsliv vil vise sig usundt og udsat for farlige Kriser. Med en saadan udviklet Retsbevidsthed i Samfundet har Loven om Den faste Voldgiftsret naaet sit Formaal. Ti Den faste Voldgiftsrets Ideal er dette: efterhaanden, takket være den stigende Retsbevidsthed, at blive gjort ganske overflødig.

ØKONOMISKE OVERSIGTER

I. DANMARK

Februar 1916—Maj 1916

Ved

Einar Cohn.

Indhold.

Statens og Kommunernes Finansforhold (herunder offentlige Understøttelser)	S. 263
Børsforhold og Pengevæsen	S. 269
Prisregulering og Priser	S. 279
Landbruget	S. 299
Haandværk og Industri samt Arbejdsmarkedet	S. 302
Handel (herunder Udførselsforbud) samt Samfærdsel ..	S. 304
Andre Spørgsmaal	S. 311

Statens og Kommunernes Finansforhold (herunder offentlige Understøttelser).

Ved Finansloven for 19^{16/17} budgetteres Statens Indtægter til 165 Mill. Kr., Udgifterne til 120 Mill. Kr. Udgiftsbeløbet er kun ubetydeligt højere end paa Forslaget, medens Indtægterne er forøgede dels ved Opførelsen af 30 Mill. Kr., som den overordentlige Indkomstskat (L. Nr. 129 af ¹⁰/₅ 1915) anslaaes at ville indbringe, men for hvilken intet var opført paa Forslaget, dels ved en Forøgelse for Stempelafgiften med 2 Mill. Kr., som værende det Beløb, „Børsskatten“ skulde indbringe (jfr. dog næste Afsnit). Som tidligere anført er Udgiftsbudgettet iøvrigt lagt under Forudsætning af normale Tilstande, medens de overordentlige Udgifter føres paa Tillægsbevillingsloven. Paa

denne Lov for 19^{15/16} opføres det samlede Tillæg til de løbende Indtægter med knapt 11 Mill. Kr., hvoraf 9,7 Mill. hidrører fra Skatter og Afgifter (hvoraf 2,7 Mill. fra Indkomst- og Formueskatten, 6 Mill. fra den overordentlige Indkomstskat, $\frac{1}{2}$ Mill. fra Arveafgiften og $\frac{1}{2}$ Mill. fra „Børsskatten“). Som Tillæg til Udgifterne opføres 74 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr., hvoraf godt 60 Mill. for de militære Ministerier, 4 $\frac{1}{3}$ Mill. for Indenrigsministeriet (heraf 3 $\frac{1}{2}$ Mill. til de ekstraordinære Understøttelser, Statens Kornkøb m. v., hvilke Udgifter nærmere skal omtales nedenfor) og godt 3 Mill. Kr. til Forrentning af og Omkostninger ved Statsgælden. For 19^{15/16} anslaaes Statens løbende Udgifter at ville overstige Indtægterne med 44,3 Mill. Kr., medens Omsætningen paa § 26 (Laan m. v.) skulde give et Overskud af 50,3 Mill., saaledes at den saakaldte Kassebeholdning, der $\frac{1}{4}$ 1915 udgjorde 17,4 Mill., den $\frac{31}{3}$ 1916 anslaaes til 23,4 Mill. Kr.¹⁾ For 19^{16/17} anslaaes Underskudet paa Statsregnskabet til 10 à 20 Mill. Kr.²⁾

Det skal endvidere anføres, at de resterende 15 Mill. Kr. Kreditbeviser (jfr. 53. Bd. S. 76) udstedtes $\frac{3}{4}$ 1916 og fuldstændig overtoges af de københavnske Pengeinstituter, saaledes at der ikke skete noget Udbud af dem til Publikum, saaledes som Tilfældet havde været med de første 10 Mill. i Efteraaret 1914. Endvidere forpligtede disse Instituter sig til at overtage paa det allernærmeste det samme Beløb i Statsbeviser, hvis saadanne skulde blive udstedt, til 4 $\frac{1}{2}$ 0/0 (de 25 Millioner bar 5 0/0 Rente), og denne Forpligtelse gælder til $\frac{1}{9}$ 1916³⁾. Finansminister Brandes havde ment det nødvendigt at slutte en saadan Aftale, „thi man maa erindre, at naar man baserer meget paa den overordentlige Indkomstskat og mener, at den skulde give maaske op til 60 Mill. Kr., kommer de først til Udbetaling $\frac{1}{12}$ 1916, og der er lang Tid og et tomt Rum inden den Tid, som man gerne skulde udfylde, og det kan maaske blive nødvendigt at gaa til et midlertidigt Laan, og derfor var det nødvendigt paa For-

¹⁾ Finansministeriets Redegørelse i Rigsdagstidende 19^{15/16}, Tillæg B, Sp. 2771 ff.

²⁾ Jfr. Folketingsmand Neergaards Finanstale 0/0 1916 (Sp. 4731) og Finansminister Brandes Svar $\frac{10}{5}$ (Sp. 4807).

³⁾ Finansministeren i Folketinget $\frac{10}{5}$ 1916 (Sp. 4814).

haand at sikre sig, at det aftages og aftages paa billigere Vilkaar end de Statsbeviser, vi nu har¹⁾. Loven²⁾ om den overordentlige Indkomstskat stadfæstedes af Kongen ^{17/5} 1916. Den paalægger en Merindtægtsskat (ikke nogen Krigskonjunkturskat som iflg. L. ^{10/5} 1915), idet dog Merindtægt af Livrente, Gave, Lotterigevinst, Ophør af Aftægtsyndelse, Indtægt af Livs- eller Ulykkesforsikringssummer og med visse Begrænsninger Indtægt af Arv er skattefri (Lovens § 6). Det skal endvidere fremhæves, at i Modsætning til Forslaget og Loven af 1915 (jfr. S. 61) beregnes Merindtægten iflg. denne Lov som det Beløb, hvormed den skattepligtige Indkomst for 19^{16/17} overstiger Gennemsnittet af de tilsvarende Indkomster for de to af Skatteaarene 19^{12/13}—19^{14/15}, i hvilke Indkomsten har været højest. Herved undgaar Skatteyderen altsaa en særlig høj Beskatning, hvis han i et af de tre Aar har haft en særlig lav Indkomst. Satserne er for Personer stigende fra 1 % af Merindtægter paa 2—4 000 Kr. i en samlet Indtægt af 6—8 000 Kr. til 20 % af 90—100 000 Kr. Merindtægt i en samlet Indtægt af 100 000 Kr. og derover samt 21 % for Merindtægter paa 100—300 000 Kr. stigende med 1 % for hver 200 000 Kr. til 25 % for Merindtægter paa 900 000 Kr. og derover. Indenlandske Selskaber med mer end 50 000 Kr. Aktiekapital svarer Skatten, saafremt den skattepligtige Indkomst i 19^{16/17} udgør mindst 5 % af den indbetalte Kapital, og denne Indkomst beregnet som Procent af Kapitalen overstiger Gennemsnittet af de tilsvarende Procenter for de to af Aarene 19^{12/13}—19^{14/15}, hvori Indkomsten har været højest. Skatten udredes i saa Fald med 8 % af Merindtægten, naar den skattepligtige Indkomst udgør indtil 8 % af Kapitalen stigende til 25 % af Merindkomsten, naar den skattepligtige Indtægt udgør 25 % eller derover af Kapitalen. Indenlandske Selskaber med under 50 000 Kr. Kapital samt udenlandske Selskaber og Foreninger beskattes som Personer, dog med mindst 10 % af Merindtægten. Skatten, der altsaa refererer sig til Ind-

¹⁾ Ibd. Sp. 4815.

²⁾ I Folketingsudvalgets Betænkning over Lovforslaget (Rigsdagstidende 19^{15/16}, B, Sp. 2093 ff.) findes Redegørelse for tilsvarende Skatte-lovgivning i en Række fremmede Lande.

tægterne i Kalenderaaret 1915, forfalder til Betaling $1/12$ 1916 og er som nævnt anslaaet til maaske at ville indbringe 60 Mill. Kr., eller det dobbelte af, hvad man har opført den til paa Finansloven for 19 $^{16}/17$ i Henhold til Loven af 1915. Baade er jo Skattegrænsen sat ned (fra 8 000 til 6 000 Kr. samlet Indtægt) og alle Satser forhøjede (jfr. 53. Bd., S. 370).

Med Hensyn til den Lovgivning, der angaar Dyrtidshjælp til Statens¹⁾ Tjenestemænd og de offentlige Understøttelser, skal følgende anføres: Lov om Dyrtidshjælp for visse Pensionister (S. 62) stadfæstedes $25/2$ 1916; under $15/3$ 1916 emaneredes Lov om Dyrtidshjælp til Invalider og disses Enker, til et Beløb af en Femtedel af den paagældendes aarlige Invalidforsørgelse. Ved Finansministeriets Skrivelse til Finansudvalget²⁾ tilstodes der gifte Haandværkere, Arbejdere og andre, der skønt værende i Statens Tjeneste ikke var saaledes ansat, at de faldt ind under Lov $30/8$ 1915, en Dyrtidshjælp af 50 Kr. samt 10 Kr. for hvert hjemmenværende Barn under 15 Aar, men dog ikke over 100 Kr. i alt. De paagældende maatte ikke have over 1 400 Kr. i Aarsindtægt og skulde have arbejdet mindst 200 Dage imellem $1/8$ 1914 og $31/7$ 1915. Den samlede Udgift er anslaaet til 350 000 Kr. Endelig stadfæstedes $17/4$ 1916 en ny Lov om Dyrtidshjælp for Statstjenestemænd med under 3 180 Kr. aarlig Lønning. Dyrtidshjælpen var normeret for Perioden $1/8$ 1915— $31/12$ 1916 med ialt 255 Kr. for gifte og 127 $1/2$ Kr. for ugifte. Der var iøvrigt ikke som ved Loven af 1915 nogen Skala for Indtægter eller Børneantal (jfr. 53. Bd., S. 482). Udgiften er anslaaet til 8 Mill. Kr.

I Fortsættelse af Oplysningerne S. 64 om Lov³⁾ af $22/12$ 1915 om kommunale Foranstaltninger i Anled-

¹⁾ Kjøbenhavns Kommune har for Aaret 19 $^{16}/17$ bevilget 2 165 000 Kr. som Dyrtidshjælp til sine Tjenestemænd.

²⁾ Rigsdagstidende 19 $^{15}/16$, Tillæg B, Sp. 2851.

³⁾ Naar der S. 64 L. 7 tales om den kommunale Formueskat i Hovedstaden, beror dette paa en lapsus. Der eksisterer ingen kommunal Formueskat i disse Kommuner, og det 25 $\%$ Tillæg opkræves altsaa som Tillæg til Formueskatten til Staten. — Angaaende Kommunerne Regnskabsaflæggelse og Statstilskudets nærmere Fordeling, se Indm. Cirk. $8/8$ 1916.

Tabel 1. Toldindtægterne m. v., Statsbanernes og Postvæsenets Indtægter.

	Jan.	Febr.	Marts	April	Maj	April— Marts ¹⁾
	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.
Toldindtægten m. v.						
Indførselstold .. {1916 4 400 2 771 1 964 4 081 1 710 36 321						
{1915 4 108 2 486 1 748 3 839 3 735 32 602						
Sukkerafgift. . . . {1916 357 982 ÷11 280 1 070 5 305						
{1915 226 611 ÷10 332 759 4 783						
Spiritusafgift . . . {1916 505 558 564 618 595 6 741						
{1915 580 614 651 637 619 6 643						
Ølskat . . . . . {1916 621 579 554 631 817 8 684						
{1915 638 480 487 614 609 8 376						
Stempelafgift af {1916 90 100 79 110 104 1 095						
Cigaretter . . . {1915 65 67 87 74 91 845						
Andre Indtægter {1916 179 56 55 117 52 1 008						
{1915 148 45 41 99 43 777						
Tilsammen {1916 6 152 5 046 3 205 5 837 7 348 59 154						
{1915 5 765 4 303 3 004 5 595 5 856 54 026						
Statsbanernes Indtægter og Udg.						
Personbefordring {1916 2 315 1 630 2 750 2 500 2 180 28 370						
{1915 1 749 1 424 2 526 2 075 2 410 24 855						
Gods- og Post- {1916 3 212 3 478 3 659 3 481 3 750 41 998						
befordring m. v. {1915 2 871 3 260 3 736 3 326 3 195 35 454						
Tilsammen {1916 5 527 5 108 6 409 5 981 5 930 70 368						
Indtægt {1915 4 620 4 684 6 262 5 401 5 605 60 309						
Udgift . . . . . {1916 4 900 4 980 7 168 3 922 5 291 58 294						
{1915 4 050 3 913 6 261 3 206 4 253 48 338						
Postvæsenets Indtægter						
Ved Salg af Fri- {1916 1 480 1 386 1 552 1 390 1 587 21 970						
mærker m. v. {1915 1 389 1 299 1 536 1 320 1 461 20 563						

¹⁾ Henholdsvis 19¹⁵/₁₆ og 19¹⁴/₁₆.

ning af Dyrtiden skal det meddeles, at da Mælkebilletterne i København ikke efterspurgtes i det forventede Omfang¹⁾, forhøjedes Rabatten fra $\frac{1}{4}$ 1916 til 12 Øre pr. l, uden at der dog af det budgetterede Beløb²⁾ er blevet brugt mer end $\frac{2}{3}$ (890 000 Kr.). Til samtlige Dyrtidsforanstaltninger har Københavns Kommune for Aarene 19¹⁶/₁₇ og 19¹⁷/₁₈ beregnet $3\frac{2}{3}$ Mill. Kr., hvoraf 1 200 000 Kr. skal tages i 19¹⁶/₁₇ som det 25 $\frac{0}{100}$ Tillæg til Formueskatten, 1,3 Mill. som et 20 $\frac{0}{100}$ Tillæg til Indkomstskat af Indkomster over 20 000 Kr., $\frac{1}{2}$ Mill. som Tillægsskat af Aktieselskaber og $\frac{1}{5}$ Mill. af Erhvervsskattepligtige; til Rest til næste Aar: 427 000 Kr.

Angaaende Kommunernes Finanser skal det anføres, at paa Københavns Budget for 19¹⁶/₁₇ er Skatteindtægten for Stadens faste Beboere opført til 400 Mill. Kr. (313 Mill. i 19¹⁵/₁₆) og Aktieselskabernes Indtægt til 100 Mill. (58 Mill.). Denne betydelige Fremgang har medført, at man ikke har behøvet at forhøje det i Fjor vedtagne Tillæg til Grundbeløbet paa 50 $\frac{0}{100}$. — Saa gunstige Tilstande findes dog ikke alle Steder. Saaledes var der stadig saa betydelige Vanskeligheder for Allinge-Sandvig Kommune (53. Bd. S. 241), at der efter at et Udvalg havde undersøgt Kommunens Forhold³⁾ ved Tillægsbevillingsloven 19¹⁵/₁₆ ydedes den et rentefrit Laan paa 100 000 Kr., medens Forslag paa samme Lov om Statstilskud til de nødlidende Næstved Skt. Mortens og Odense Skt. Hans Landdistrikter udstemtes i Landstinget.

Ved Tillægsbevillingsloven 19¹⁵/₁₆ bevilgedes endvidere Statstilskudet til de ekstraordinære Hjelpekasseunderstøttelser. Paa Grundlag heraf kan det offentliges samlede Udgift i 19¹⁵/₁₆ anslaaes til 4,2 Mill. Kr.⁴⁾; jfr. Oversigten S. 269.

Det skal i denne Sammenhæng anføres, at Indm. Cirk. ²⁶/₂ 1916 tillader Hjelpekasserne at udrede de indkaldtes

¹⁾ Berl. Tid. ²⁰/₃ 1916.

²⁾ Politiken ²⁶/₄ 1916.

³⁾ Rigsdagstidende 19¹⁵/₁₆, Tillæg B, Sp. 2825.

⁴⁾ Det maa erindres, at Lov ²/₁₀ 1914 om Hjælp til de ekstraordinært arbejdsløse ophævedes ved Lov ²³/₁₂ 1915 (S. 64). For 19¹⁴/₁₅ var de paa Tillægsbevillingsloven bevilgede Beløb til Hjelpekasserne de samme som for 19¹⁵/₁₆.

Understøttelser i 19 ¹⁵ / ₁₆ til			
1 000 Kr.	Indkaldtes Familier	Ekstraordinært Arbejdsløse	Tilsammen
Staten.....	2 406	412	2 618
Kommunerne...	1 203	412	1 615
Tilsammen...	3 609	824	4 233

Underholdsbidrag, for at disse ikke skal faa Fattighjælps Virkning og derved forhindre Familien i at faa Hjælp af Hjælpekassen. Endelig skal det nævnes, at Københavns Kommunalbestyrelse i Marts 1916 bevilgede yderligere 350 000 Kr. og i Juni 300 000 Kr. til de indkaldtes Familier. Kommunalbestyrelsen har herefter til dette Formaal siden Krigens Udbrud bevilget i alt: 3 520 000 Kr.

Børsforhold og Pengevæsen.

Som Tabel III b viser, har en Nyopblussen af Spekulationsfeberen grebet Fondsbørsen¹⁾, der synes ubekymret fra Dag til Dag blot at være betænkt paa at jage Papirerne stadigt højere op — for saa at realisere den vundne Fordel. Ikke alene synes Fremtiden at være ganske ladet ude af Betragtning, men det ser ud som om det Publikum, der for Tiden dominerer Børsen, end ikke læser Dagens Aviser: hverken uden- eller indenrigspolitiske Begivenheder gør noget Indtryk. Det er særligt Dampskibspapirerne, der har maattet holde for; de overordentlige Fragter (jfr. Tabel XIV) berettiger naturligvis meget af Stigningen — hvor meget, naar alt skal tages i Betragtning, er det vanskeligt at sige; det var jo netop det, det under normale Forhold var Børsens Opgave at fastslaa. Den ¹⁶/₆ 1916 udsendte Dansk Dampskibsrederforening en Advarsel mod at fæste Lid til Rygterne om de uhyre Fortjenester, og ²⁰/₆ offentliggjorde Crome og Goldschmidts Fabrikker en lignende Udtalelse for sit Vedkommende, alt uden Virkning. Det skal dog tilføjes, at Pengerigeligheden i Forbindelse med Standsningen

¹⁾ I Juni, Juli og August er Børsen lukket om Lørdagen.

i Tilbagestrømningen af Obligationer fra Udlandet har foranlediget en jævn Stigning i disses Kurs (Tabel III a), ligesom ogsaa Sparekassernes¹⁾ Beholdninger er i stadig Opgang (Tabel II). Et af Resultaterne af denne Fondsbørsens hid-sige Virksomhed har været en Stigning i Børsskattens²⁾ Provenu langt ud over de 2 Mill. Kr., hvortil den i inde-værende Finansaar var budgetteret. I første Halvdel af Kalenderaaret 1916 har den saaledes givet ca. 4 Mill. Kr.³⁾

Valutamarkedet (Tabel IV) har været præget af en stadig Synken af alle Valutaer indtil Midten af Maj. Den $15/5$ naaede Reichsmark Minimum med 60,⁵⁰; Sterling var $11/5$ naaet sit laveste: 15,³⁵, Francs $10/5$: 54,²⁵, Rubler $12/5$: 104 og Dollars $11/5$: 330. Disse meget lave Satser skyldes dels de store Fragtfortjenester, der er indsejlet for dansk Regning, dels den stadig mindske Import. Senere har Valutakurserne rettet sig noget og steg navnlig i Juni stærkt under Forhandlinger om franske og engelske Laan i Norge og Sverige. Dette skal dog først behandles i næste Oversigt. Men det skal endnu nævnes her, at siden Udgangen af Februar har danske Sedler som Regel været i Pari i Sverige.

De interskandinaviske Drøftelser om Guldspørgs-maalet⁴⁾ førte efter en Forhandling i Stockholm i Slutning af Februar mellem de tre Rigsbankers Direktører⁵⁾ til Lov af $17/4$ 1916, hvorefter det ved kgl. Resolution kan bestemmes, at Adgangen til at erholde Hovedmønter udmøntede for indleveret Guld bortfalder indtil Udgangen af Juli Maaned d. A., og at indtil Oktober Maanedes Slutning d. A. Nationalbanken kan fritages for sin Pligt til at købe Guldbarrer til en Pris af 2 480 Kr. pr. kg fint Guld, jfr. kgl. Resol. af $1/5$ 1916 og Handelsmin. Bkg. af $4/5$ 1916 om kgl.

¹⁾ Ved Lov $3/4$ 1916 ændres Beregningen af den Kurs, hvortil Sparekasserne pr. $31/3$ 1916 skal optage deres Obligationer derhen, at den fremkommer som Gennemsnit af Kursen paa nævnte Dag og Kurserne de tilsvarende Dage i 1912, 1913 og 1914 samt $31/7$ 1914, forsaavidt Obligationerne har været i vedkommende Sparekasses Besiddelse i disse Aar.

²⁾ Ved Skrivelse $7/3$ 1916 (Min. Tid. A. 1916, S. 56) anmodede Skatte-departementet Banker og Vexellerere om at opgive Navnene paa de Kunder, hvis Engagements i 1915 var paa over 300 000 Kr.

³⁾ Jfr. ogsaa Rigsdagstidende 19^{15/16}, Folketinget Sp. 4810.

⁴⁾ Foran S. 73. Ved en Trykfejl staar der i Linie 11: Lov af $8/12$ 1916, skal være $8/3$ 1916.

⁵⁾ Jfr. Rigsdagstidende 19^{15/16}, Tillæg A, Sp. 4619 ff.

Tabel II. Kjøbenhavns Sparekasses og Bikubens Maanedsopgørelse.

	31. Aug. 1914	30. Nov. 1914	30. Nov. 1915	29. Febr. 1916	31. Marts. 1916	30. April 1916	31. Maj 1916
Sparekassen for Kbh. og Omegn	1000 Kr.	1000 K.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.
Indbetalinger	3 403	3 100	3 990	4 775	5 739	5 927	5 485
Udbetalinger	5 779	3 349	4 167	5 002	6 372	5 483	5 310
Sparekassebeholdning	99 300 ¹⁾	98 881	100 888	103 300 ¹⁾	102 668	103 112	103 287
Bikubens Spare- kasse							
Indbetalinger	2 141	1 961	2 720	3 216	3 588	3 819	3 647
Udbetalinger	6 448	1 739	2 359	2 655	3 339	3 262	3 539
Sparekassebeholdning	60 952	63 020	67 119	68 771	70 094	70 651	70 758

¹⁾ Inkl. Renter.Tabel III a. Kjøbenhavns Børskurs ¹⁾ (Køber) for offentlige Værdipapirer.

		Juli 1914	Nov. 1914	Nov. 1915	Marts 1916	April 1916	Maj 1916	Juni 1916
Obligationer.								
4 1/2 %	Husejer Kreditk. 2 A. 1 S.	95 1/2	89 1/2	89 1/2	83	86 3/4	88 1/4	91 1/2
4 -	— 2 A. 2 S.	88 1/4	—	79	73 1/2	77 3/4	81 1/4	81 1/2
4 1/2 -	Kbhns. Kreditforen. 5 S.	95 1/2	—	89 1/2	82 3/4	85	88 1/2	90 3/4
4 -	— 3 S.	90 1/4	—	79 3/4	74 1/4	77	80 1/2	82 1/2
4 1/2 -	Østifternes — 7 S.	96 1/2	91 1/2	92 1/2	89 3/4	91 3/4	92 1/4	93
4 -	— 10 S.	89 3/4	83 1/2	84 3/4	82 3/4	84 1/2	85 1/2	86 1/2
4 1/2 -	Kreditk. f. Landejend. 6 S.	96 1/2	92	94	91 3/4	93	94 1/2	95 1/4
4 -	— 4 S.	91	—	—	84	85 3/4	—	—
3 1/2 -	konv. Jydske Land- ejendomme 5 S.	84 1/2	—	76 1/4	76	76 3/4	77 1/2	77 3/4
4 1/2 -	Jydske Landejend. 6 S.	95 3/4	91 1/4	90 1/2	88	90 1/2	91 1/2	92 3/4
4 -	— 6 S.	89 1/4	—	82 1/4	80	82	83 1/2	84 1/2
3 1/2 -	— 5 S.	84 1/4	—	76 1/4	76 1/4	76 3/4	77 1/2	77 3/4
4 1/2 -	Ny jydske Købstads- Kreditforen. 7 S.	96	—	92	90 1/4	90 3/4	91 3/4	93
4 -	— 7 S.	88 3/4	—	83 1/2	81 1/4	81 3/4	83 1/4	84
4 1/2 -	Vest- og sønderjyske Kreditforen. 7 S.	95 3/4	—	90 1/2	87 1/2	89 3/4	91	92
5 -	industr. Kreditforen.	96 1/2	—	93 1/4	91 3/4	92 1/4	92 3/4	93 3/4
4 1/2 -	Kbhns. Hypotekforen. 2 S.	87 1/2	—	82	79 1/2	79 3/4	80 1/4	81
5 -	— 2 S.	94	—	89 1/4	86	87	89 1/4	91
4 1/2 -	Komm. Kreditforening . .	—	—	91 3/4	90	90 1/2	91	91 3/4

¹⁾ De anførte Kurser gælder den første Notering i hver Maaned. Børsen lukkedes d. 1. Aug. 1914, de følgende Kurser er uofficielle.

Tabel III b. Københavns Børskurs¹⁾ (Købe

	Juli 1914	Nov. 1914	Febr. 1916		
			Højest	Lavest	Høje
Aktier.					
Nationalbanken	149	136	141	136 ³ / ₄	142 ¹ / ₂
Privatbanken	106 ¹ / ₄	95	121 ¹ / ₂	119 ¹ / ₄	122 ¹ / ₂
Den danske Landmandsbank ...	134 ¹ / ₄	—	143 ¹ / ₂	138 ³ / ₄	145 ¹ / ₂
Kbhns. Handelsbank	141 ³ / ₄	132	151	147	150 ³ / ₄
Revisionsbanken	111 ¹ / ₄	—	134	121 ³ / ₄	120 ³ / ₄
Kbhns. private Laanebank	110 ¹ / ₄	100	117	116	118 ¹ / ₂
Kbhns. Telefon A/S	105 ¹ / ₄	—	107 ¹ / ₂	106 ¹ / ₄	111
De danske Sukkerfabrikker	213	217	242	236 ³ / ₄	258
Burmeister og Wain	84 ³ / ₄	73	136 ¹ / ₂	130 ¹ / ₂	139 ³ / ₄
Det forenede Dampskibsselskab.	107 ¹ / ₂	93	237	213 ³ / ₄	300
Dampskibsselskabet Danmark ..	91 ¹ / ₂	81	240 ³ / ₄	212	286
— Norden ...	94 ³ / ₄	85 ¹ / ₂	239 ¹ / ₂	209	309
— Carl	102 ¹ / ₂	91	289 ³ / ₄	271	372
— Dannebrog ..	112 ¹ / ₄	97	313 ¹ / ₂	288 ³ / ₄	398
— Skjold	84 ³ / ₄	68	278	257	339 ¹ / ₂
— af 1896 ...	106 ³ / ₄	91	289	259 ¹ / ₂	348
— Hejmdal ..	114 ¹ / ₄	97	309	283 ¹ / ₂	391
— Gorm	107 ¹ / ₄	91 ¹ / ₂	303 ¹ / ₂	284	377
— Neptun ...	104	89	287	260	342 ¹ / ₂
Det dansk-russ. Dampskibsselsk.	69 ¹ / ₂	55	165 ¹ / ₂	145 ³ / ₄	207
Det østasiatiske Komp. ...	130 ¹ / ₂	124	286 ¹ / ₄	275 ³ / ₄	315 ¹ / ₂
Crome og Goldschmidt	66	66	101 ¹ / ₂	98 ¹ / ₄	114 ³ / ₄
Nordisk Textil Fabrik	71 ¹ / ₄	—	108	102 ¹ / ₂	108
M. J. Ballins Sønner	219	210	341 ¹ / ₂	338	358 ³ / ₄
De danske Spritfabriker	182 ¹ / ₂	160	189	187 ¹ / ₂	178
Kbhns. Dampmøller	210 ¹ / ₂	192	237 ¹ / ₂	219 ¹ / ₂	226
De forenede Bryggerier	202 ³ / ₄	169	161 ¹ / ₄	156 ³ / ₄	181 ³ / ₄
Frederiksholms Teglværk	—	—	67 ¹ / ₂	63	67 ¹ / ₂
De forenede Papirfabriker	181	154	165	160 ¹ / ₂	193 ¹ / ₂
Carl Lund	—	—	289 ¹ / ₂	255	284
Glud og Marstrand	146	—	182 ³ / ₄	170	184
Nordisk Kabel- og Traadfabrik ..	101 ¹ / ₂	88 ¹ / ₂	139	120 ¹ / ₂	143 ³ / ₄
H. E. Gosch & Co.'s Tændstikfabr.	66 ¹ / ₂	—	93 ³ / ₄	92 ¹ / ₄	105 ¹ / ₂
Dansk Svovlsyre- og Superfosfat- fabrik	243	225	335 ³ / ₄	325 ¹ / ₄	346
Det Danske Kul Comp.	214 ¹ / ₂	183	328	312 ³ / ₄	348 ³ / ₄
Kbhns. Flydedok og Skibsværft.	107 ¹ / ₂	107	163	148 ¹ / ₂	152
Danske Vin- og Konservesfabrik	113	128	182	179	180 ¹ / ₂

¹⁾ Børsen lukkedes den 1. Aug. 1914, de følgende Kurser er uofficielle.²⁾ Ekskl. Udbytte.³⁾ Ek⁴⁾ So

skurs* (Køber) for offentlige Værdipapirer.

	Marts 1916		April 1916		Maj 1916		Udbytte ⁴⁾		
	Højest	Lavest	Højest	Lavest	Højest	Lavest	1915	1914	1913
avest									
36 ³ / ₄	142 ¹ / ₂	141	145 ³ / ₄	142 ¹ / ₄	153	145 ¹ / ₂	8	7	8
19 ¹ / ₂	122 ¹ / ₄	116 ³ / ₄	120 ¹ / ₄	118 ¹ / ₄	124 ³ / ₄	119 ¹ / ₂	7	5	6
38 ³ / ₄	145 ¹ / ₄	140	134 ³ / ₄ ²⁾	130 ¹ / ₄	141	131	11	8	8
47	150 ³ / ₄	142 ¹ / ₄ ²⁾	145 ¹ / ₄	143 ¹ / ₂	154	144 ³ / ₄	8	8	8
21 ³ / ₄ ²⁾	120 ³⁾	116 ³⁾	117 ¹ / ₂	115 ¹ / ₂	122 ¹ / ₄	116 ¹ / ₂	8	7	6 ¹ / ₂
16	118 ¹ / ₂	110 ¹ / ₂ ²⁾	112	110 ¹ / ₄	119 ¹ / ₂	111 ³ / ₄	7	6	7
06 ¹ / ₄	111	106 ¹ / ₂	110 ¹ / ₂	108 ³⁾	110 ¹ / ₂	108 ¹ / ₂	7	6	6
36 ³ / ₄	258	238 ¹ / ₄	257 ¹ / ₂	241	281	253	25	17	16
30 ¹ / ₂	139 ³ / ₄	132	135	131	159 ³ / ₄	136 ¹ / ₄	10	7	7
13 ³ / ₄	300	235 ¹ / ₄	313 ¹ / ₄	265 ³ / ₄ ²⁾	371	320 ¹ / ₂	25	8	8
12 ²⁾	286	218 ¹ / ₂	310 ¹ / ₂	287	395	323	30	8	10
09 ²⁾	309	219 ³ / ₄	322 ¹ / ₂	297 ¹ / ₄	407 ¹ / ₄	334	30	8	10
71	372	292 ¹ / ₄	356	327 ¹ / ₂	488	363 ¹ / ₄	50	10	10
88 ³ / ₄	398	310 ¹ / ₂	415	374 ¹ / ₂	506	424	50	12	20
57	339 ¹ / ₄	277	320 ¹ / ₄	296	421	327 ¹ / ₂	40	8	8
59 ¹ / ₂	348	275 ¹ / ₂ ²⁾	317 ¹ / ₂	291	446 ¹ / ₂	327	40	12	15
33 ¹ / ₂	391	306 ³ / ₄	349	328 ¹ / ₂	473 ¹ / ₂	358	50	8	12
34	377	303	379 ³ / ₄	343	572	380	50	10	10
50	342 ¹ / ₂	285 ¹ / ₄	328	300	474	333	40	12	15
45 ³ / ₄	207	160	189 ¹ / ₄	184	269 ¹ / ₂	191 ¹ / ₂	4 ¹ / ₂	5	5
75 ³ / ₄	315 ¹ / ₄	282 ¹ / ₂	337	286 ³ / ₄	397 ¹ / ₄	349 ¹ / ₂	30	10	10
98 ¹ / ₄	114 ³ / ₄	98	106 ¹ / ₂ ²⁾	102 ¹ / ₄	120 ¹ / ₄	109	6	0	0
02 ¹ / ₂	108	101 ³ / ₄	121 ¹ / ₄	102 ¹ / ₂	131 ¹ / ₂	117	6	0	4
38	358 ³ / ₄	344	382 ¹ / ₄	340 ²⁾	413 ³ / ₄	366 ³ / ₄	37	15	15
37 ¹ / ₂	178	176 ¹ / ₂ ²⁾	—	—	208 ¹ / ₂	203	12	11	11
19 ¹ / ₂	226	206 ¹ / ₂ ²⁾	213	206	250 ¹ / ₄	213	16	14	14
56 ³ / ₄	181 ³ / ₄	155 ¹ / ₄	189 ³ / ₄	172	213	183 ³ / ₄	6	0	14
33	67 ¹ / ₂	64	73 ¹ / ₂	66 ¹ / ₂	88 ¹ / ₂	66	0	0	4
50 ¹ / ₂	193 ¹ / ₂	165	196 ¹ / ₂	190 ¹ / ₂	234	197	10	12	12 ¹ / ₂
55	284	270	278	247 ¹ / ₂	332	299	20	10	10
70	184	166 ¹ / ₄ ²⁾	173 ³ / ₄	167 ³ / ₄	214 ¹ / ₂	173	10	10	10
20 ¹ / ₂	143 ³ / ₄	133 ¹ / ₄	152 ¹ / ₂ ²⁾	126 ¹ / ₂	169 ¹ / ₄	145	10	7	7
02 ¹ / ₄	105 ¹ / ₄	92	106	102	112 ¹ / ₂	102	5	0	0
25 ¹ / ₄	346	327	337 ¹ / ₄	331 ¹ / ₄	477	337	25	25	25
29 ³ / ₄	348 ³ / ₄	318	394	283	393	305	45	14	40
18 ¹ / ₂	152	136 ²⁾	141 ¹ / ₂	138	166 ¹ / ₂	146 ³ / ₄	10	8	7 ¹ / ₂
79	180 ¹ / ₄	159 ²⁾	158	155	180 ¹ / ₄	175 ¹ / ₂	17	15	10

²⁾ Ekskl. Tegningsret.

⁴⁾ Som Regel disse tre Aar.

Tabel IV. Kjøbenhavns Vekselkurser

		Februar				Marts				31.
		4.	11.	18.	25.	13.	10.	17.	24.	
Hamburg	{1916	66.85	66.10	65.00	64.00	63.75	62.80	61.70	62.50	62.00
Reichsmark a/v	{1915	87.10	86.35	86.15	84.50	83.50	84.25	84.85	83.00	82.25
London	{1916	17.26	16.90	16.92	16.95	16.90	16.77	16.55	16.65	16.45
Lstr. a/v	{1915	19.80	19.40	19.45	"	19.50	"	"	19.85	18.95
Paris	{1916	62.25	61.00	"	61.25	61.00	60.25	58.75	59.00	58.50
Franc a/v	{1915	77.50	78.00	78.50	"	"	"	78.00	76.75	76.00
Amsterdam	{1916	154.00	151.50	152.00	153.50	153.00	150.00	149.00	"	"
Fl. a/v	{1915	163.00	165.00	"	"	"	"	"	161.00	158.00
Petrograd	{1916	114.00	"	115.00	117.00	115.00	114.00	"	113.00	"
Rubler a/v	{1915	174.00	177.00	178.00	"	176.00	"	"	174.00	172.00
Wien	{1916	47.00	48.00	46.00	"	45.50	45.00	44.00	"	43.00
Kroner a/v	{1915	70.50	70.00	"	68.00	65.00	"	64.00	62.00	"
New-York	{1916	367	358	"	360	359	356	353	352	"
Dollars a/v	{1915	405	408	409	411	413	412	"	408	404
Nationalb.s	{1916	¹⁰ / ₇ :5	"	"	"	"	"	"	"	"
Diskonto	{1915	⁶ / ₁ :5 ¹ / ₂	"	"	"	"	"	"	"	"

„ betyder, at Noteringen er uforandret.

Resol. af ²⁷/₄ 1916. Nationalbanken fremhæver i sin Indstilling om denne Lov til den kgl. Bankkommissær, at Loven mere ønskes af interskandinaviske end af specielt danske Grunde, aldenstund Tilstrømningen af Guld til den danske Nationalbank ikke havde været af saadan Omfang, at man allerede af den Grund behøvede at træffe særlige Foranstaltninger (jfr. ogsaa Tabel V). Det skal i denne Sammenhæng endvidere anføres, at Nationalbanken fra ²/₃ 1916 atter indløser sine Sedler med Guld, selv om Fritagelse for Forpligtelsen hertil ved Lov ¹³/₃ 1916 forlængedes indtil ¹⁵/₁₀ 1916.

Hvad angaar vort Gældsforhold overfor Udlandet opgør Hr. C. O. Henriques i „Finanstidende“ 1916, Nr. 34 (17. Maj 1916) Nettogælden til 100 Mill. Kr. Sammenlignet med tidligere Opgørelser (53. Bd. S. 247—248) stiller efter dette Overslag Forholdene sig saaledes:

urser og Nationalbankens Diskonto.

	April					Maj				Pari
24.	31.	7.	14.	19.	28.	5.	12.	20.	26.	
62.00	61.80	61.50	62.75	61.85	61.25	60.75	61.00	62.35		} 88.80
83.00	81.50	80.00	"	79.75	79.50	"	78.80	78.30		
16.85	16.48	16.15	16.13	15.78	15.63	15.35	15.00	16.00		} 18.10
19.85	18.95	18.85	18.45	18.00	18.50	18.52	18.45	18.88	18.30	
59.00	58.50	57.75	56.25	57.25	56.00	"	54.75	55.50	57.00	} 72.00
76.75	76.00	75.50	73.50	"	"	73.25	72.90	72.50	71.50	
"	"	147.50	146.00	143.00	141.25	137.00	135.50	136.50	140.00	} 150.00
61.00	158.00	"	156.00	"	"	"	155.00	153.00	"	
13.00	"	112.00	110.00	108.00	105.00	"	104.00	"	105.00	} 192.00
74.00	172.00	"	170.00	166.00	"	164.00	162.00	156.00	153.00	
"	43.00	43.50	43.00	44.00	"	"	43.00	"	44.00	} 75.61
62.00	"	"	60.00	"	60.50	"	"	59.50	59.00	
352	"	345	343	"	338	334	330	332	340	} 373.00
408	404	"	397	396	"	395	392	389	387	
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	} —
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	

	Juli 1912	Jan. 1915	Maj 1916
Mill. Kr.			
Danske Værdipapirer og Forskrivninger paa udenlandske Hænder	941	858	ca. 500
Bankers m. fl. Vexel- o. a. løs Gæld	70	70	"
Tilsammen . . .	1011	928	ca. 500
Udenl. Obl. og Aktier i dansk Eje. Bankernes Tilgodehavende hos udenl. Korrespondenter	70	60	} ca. 400
	64	120	
Tilsammen . . .	134	180	ca. 400
Danmarks Nettogæld til Udlandet . .	877	748	ca. 100

Tabel V. Nationalbanken i Kjøb

		29. Februar		
		1916	1915	19
		1000 Kr.	1000 Kr.	1000
Aktiver.				
1. Laan i faste Ejendomme	1 466	1 485	1	
2. Laan paa Panteobligationer	600	1 540		
3. Laan paa Børspapirer	15 422	12 074	15	
4. Jernbanelaan til Kommuner, Lov ¹⁰ / ₄ 1895.	3 480	3 584	3	
5. Finansministeriet i Debet	—	—	—	
6. Udlaan med Statens Garanti	—	—	—	
7. Afviklingskassen af 1910	2 406	22 129	1	
8. Veksler paa Indlandet	40 717	44 815	31	
9. — - Udlandet	447	1 952	1	
10. Danske Statsforskrivninger	16 890	7 411	16	
11. Andre danske Obligationer	8 606	1 692	8	
12. Udenlandske Statsobligationer	9 703	7 003	9	
13. Korrespondenter i Udlandet	49 911	37 581	58	
14. Tilgodehavende i Sveriges Riksbank, Norges Bank og Deutsche Reichsbank	—	—	—	
15. Beholdning af norske og svenske Sedler ...	182	219	2	
16. Guld i Mønt og Metal	119 857	104 869	132	
17. Sølvmønt og anden Skillemønt	3 166	4 858	4	
18. Forskellige Debitorer	39 492	18 135	65	
19. Bankbygningerne	2 173	1 927	2	
20. Konto for Intrader	—	—	—	
Tilsammen...	314 518	271 274	353	
Passiver.				
21. Seddelcirkulationen	236 103	199 272	247	
22. Konto Kurant	18 701	16 924	40	
23. Bank Sola Veksler	366	170	1	
24. Indlaan	116	31	1	
25. Afviklingskassen af 1910	—	—	—	
26. Paa Anfordring til Sveriges Riksbank, Norges Bank og Deutsche Reichsbank	—	—	—	
27. Forskellige Kreditorer	5 139	6 242	5	
28. Finansmin. Indlaan Lov ¹⁰ / ₄ 1895	13 232	7 788	18	
29. Konto for Intrader	3 480	3 584	3	
30. Konto for forventet Tab	500	500	5	
31. Reservefonden	8 324	8 206	8	
32. Aktionærernes Udbytte-Udligningsfond	1 557	1 557	1	
33. Aktionærernes Kapital	27 000	27 000	27	
34. Gevinst i Bankaaret	—	—	—	
Tilsammen...	314 518	271 274	353	

anken i København, Maanedsbalance.

31. Marts		29. April		31. Maj	
1916	1915	1916	1915	1916	1915
1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.
1 466	1 485	1 466	1 485	1 438	1 485
604	1 438	572	1 217	562	1 163
15 823	11 970	16 117	10 575	18 600	10 328
3 480	3 584	3 480	3 584	3 480	3 584
—	—	—	—	—	—
1 935	11 754	1 813	419	1 421	—
31 793	53 346	40 860	57 515	39 610	43 410
127	1 878	41	1 834	69	1 993
16 888	12 931	21 476	12 931	21 603	12 931
8 606	1 692	8 591	1 692	8 388	1 692
9 703	7 003	9 702	6 989	9 702	6 989
58 513	35 354	61 890	31 925	61 927	41 291
—	—	—	—	—	—
230	276	229	251	236	262
132 613	107 135	139 562	107 152	144 239	107 047
4 004	5 573	3 718	5 830	4 126	5 768
65 465	10 397	52 944	29 103	52 966	33 828
2 200	1 940	2 219	1 974	2 269	1 994
—	—	—	—	—	—
353 450	267 756	364 680	274 476	370 636	273 765
247 169	211 429	255 588	209 059	262 628	208 228
40 808	4 938	32 418	7 971	39 018	8 517
138	168	2	92	174	222
116	31	117	28	117	28
—	—	—	—	—	1 736
5 747	4 413	5 892	4 206	5 844	2 893
18 611	5 930	29 802	12 273	21 994	11 294
3 480	3 584	3 480	3 584	3 480	3 584
—	—	—	—	—	—
500	500	500	500	500	500
8 324	8 206	8 324	8 206	8 324	8 206
1 557	1 557	1 557	1 557	1 557	1 557
27 000	27 000	27 000	27 000	27 000	27 000
—	—	—	—	—	—
353 450	267 756	364 680	274 476	370 636	273 765

Tabel VI. De københavnske Bankers Status¹⁾.

	ult. Juli 1914	ult. Aug. 1914	ult. Decbr. 1914	ult. Juli 1915	ult. Decbr. 1915	ult. Maj 1916
Passiver	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
Folio {herunder Nationalbank} Konto Kurant	45.2	46.6	60.4	56.6	88.0	123.9
Indlaan	247.8	242.8	245.9	270.2	292.0	327.4
Konto Kurant	275.4	277.5	306.2	388.6	439.4	511.4
Sparekasseindskud	96.8	91.6	93.5	100.9	104.5	117.1
Øvrige Passiver	488.7	542.8	513.6	500.2	553.9	582.8
Tilsammen...	1153.9	1201.8	1220.0	1316.5	1477.8	1662.6
Aktiver						
Veksler paa Indlandet	165.2	190.8	164.4	142.9	177.1	158.6
Veksler paa Udlandet	24.9	20.0	13.8	14.8	13.7	13.5
Udlaan i løbende Regning samt Kassekredit	233.7	229.2	231.3	269.4	299.4	316.3
Udlaan mod Pant	156.3	167.2	176.9	184.1	223.8	259.1
Konto Kurant	28.9	26.5	30.6	37.6	44.3	38.5
Udenlandske Korrespondenter .	42.2	65.0	100.8	114.3	131.2	181.1
Obligationer og fremmed Mønt	202.9	202.9	193.1	221.6	239.1	247.6
Øvrige Aktiver	299.8	299.7	309.1	332.3	349.2	447.9
Tilsammen...	1153.9	1201.8	1220.0	1316.5	1477.8	1662.6

Som det vil ses af Tabel VI var ved Udgangen af Maj de københavnske Bankers²⁾ udenlandske Aktiver i stadig Stigning, saaledes at det Tidspunkt aabenbart er nær, hvis det ikke allerede er indtruffet, hvor Danmarks Gæld til Udlandet helt er afviklet.

¹⁾ Nationalbanken, Landmandsbanken, Privatbanken, Handelsbanken, Laane- og Diskontobanken, Kjøbhvns. priv. Laanebank, Haandværkerbanken, Revisionsbanken og Frederiksberg Bank. Oversigten er taget efter Dagbladet Børsen.

²⁾ En Analyse af de 3 københavnske Hovedbankers Regnskaber for 1915 er foretaget af Redaktør C. Thalbitzer i Finanstidende Nr. 28, 1916.

Prisregulering og Priser.

Brændselsspørgsmaalet har i den her behandlede Periode været det alt dominerende blandt dem, der angaar Fremskaffelse af de mest uundværlige Fornødenheder. Nøjere betegnet er det Kultilførslerne, der er blevet stadig vanskeligere, samtidig med at Priserne stadigt er stegne (jfr. ogsaa Tab. XI). Ikke blot kostede engelske Dampkul fob 60 Kr. pr. Ton ved Udgangen af Maj Maaned mod 12 à 13 sh. ved Krigens Udbrud samtidig med at Fragterne er stegne til 40 à 42 Kr., d. v. s. til mer end 10 Gange saa meget som for 2 Aar siden. Men desuden har Kulproduktionen i England været i jævn Nedgang fra 287 Mill. t i 1913 til 266 Mill. i 1914 og 253 Mill. t i 1915, saaledes at det har været stadigt vanskeligere, med Ammunitionsfabrikernes voksende Forbrug baade i England og hos dets Allierede, at faa Produktionen til at række til. Men hertil kommer endnu et Par Forhold, idet England nemlig har anvendt Kulsalget som politisk Magtmiddel. Saaledes meddelte det engelske Udenrigsministerium ^{17/4} 1916, at alle Kul af tysk Oprindelse, der befinder sig ombord paa neutrale Skibe, enten det er som Ladning eller som Bunkerkul, er hjemfaldne til Beslaglæggelse. Derved umuliggjordes i vidt Omfang Anvendelsen af tyske¹⁾ Kul, og Efterspørgslen maatte endnu mere koncentrereres om den engelske Produktion. Englands Formaal med denne Bestemmelse maa ses i Sammenhæng med de fra ^{25/4} 1916 gældende Betingelser for, at neutrale Skibe overhovedet kunde faa Kul i England, idet disse gik ud paa, at det efter nævnte Dag ikke tillodes at laste Kul i noget Skib til de tre skandinaviske Lande (med Undtagelse af regelmæssige Rutebaade), medmindre Skibet allerede er sluttet med Returladning til England eller et af de allierede Lande eller faar Certifikat fra Board of Trade om, at Ladning ikke kan skaffes. Herved tvang altsaa England de skandinaviske Skibe til, under den herskende Tonnageknaphed, at tage Ladning med tilbage. Og Bestemmelsen om de tyske Kul umuliggjorde at undgaa denne Tvang. Selv om Returfrag-

1) Der har fundet Overvejelser Sted om en Udførsel af Øl til Tyskland mod at vi til Gengæld skulde faa Kul (jfr. S. 299).

Tabel VII. Korn- og Foderstofmarkedet. (Efter

Prisen er i Kr. pr. 100 kg	Februar				Marts				1. Uge
	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	
Hvede	{ 1916 19.00	"	"	"	"	"	"	"	"
	{ 1915 21.50 ¹⁾	"	"	"	"	"	"	"	"
Rug	{ 1916 18.50 ¹⁾	"	"	"	"	"	"	"	"
	{ 1915 28.00 ²⁾	"	"	"	"	"	27.50	27.00	26.50
Havre	{ 1916 23.00	"	"	"	—	22.75	23.00	"	23.10
	{ 1915 28.75	29.00	30.25	29.75	28.75	27.25	25.50	24.50	"
Byg 2r	{ 1916 22.50	22.40	22.25	22.00	—	22.00	22.50	22.75	23.25
	{ 1915 27.75	27.00	26.00	"	25.50	24.50	24.00	23.50	23.00
— 6r	{ 1916 22.25	22.00	21.85	21.75	—	21.75	22.00	22.25	22.75
	{ 1915 27.75	27.00	26.00	"	—	—	—	—	—
Hvedeklid, grove	{ 1916 16.00 ¹⁾	"	"	"	"	"	"	—	—
	{ 1915 —	—	—	—	—	—	—	—	—
	{ 1916 20.50	21.00	21.25	21.00	"	"	21.25	"	21.00
	{ 1915 24.00	"	23.75	24.00	"	23.50	22.00	21.00	"
Rugklid, kjøbenh.	{ 1916 16.00 ¹⁾	"	"	"	"	"	"	—	—
	{ 1915 24.00	23.00	24.00	"	"	17.50	17.00 ¹⁾	"	"
	{ 1916 16.00 ¹⁾	"	"	"	"	"	"	—	—
	{ 1915 22.00	"	"	"	"	17.50	17.00 ¹⁾	"	"
Hørfrokager, prima, kjøbenhavnske	{ 1916 28.50	28.25	"	28.00	28.25	28.00	27.75	"	27.25
	{ 1915 27.00	"	"	"	"	—	24.00	"	25.50
Soyakager, prima, kjøbenhavnske	{ 1916 25.00	25.10	25.25	25.15	25.00	24.90	"	"	25.00
	{ 1915 24.00	23.75	"	23.50	23.00	21.00	19.00	18.25	19.50
Rapskager, prima, kjøbenhavnske	{ 1916 —	—	—	—	—	22.00	21.75	22.25	"
	{ 1915 —	—	—	—	—	—	—	—	—
Bomuldsfrøk., prm. afsk., fra New Orl.	{ 1916 23.85	"	23.50	23.25	"	22.75	"	"	23.00
	{ 1915 21.75	21.00	20.75	21.00	"	19.25	18.00	17.50	18.00
Majs, prima, kon-troll, La Plata	{ 1916 22.00	22.20	22.10	21.50 ¹⁾	"	"	"	21.75	22.00
	{ 1915 24.25	—	—	23.85	23.00	22.50	20.50	18.75	20.20

" betyder, at Noteringen er uforandret.

¹⁾ Maximalpris.

²⁾ Amerikansk.

redet. (Efter Ugeskrift for Landmænd).

4. Uge	April					Maj			
	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	5. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge
"	"	19.00 ¹⁾	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
27.00	26.50	"	"	26.00	"	25.50	"	25.00	—
"	23.10	"	23.80	24.10	"	23.70	23.85	23.45	23.40
24.50	"	"	25.00	25.25	"	27.50	27.15	27.75	"
22.75	23.25	23.75	"	24.00	24.25	24.50	24.75	"	24.50
23.50	23.00	"	22.50	"	"	"	"	"	"
22.25	22.75	23.25	"	23.50	24.00	24.25	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	17.00 ¹⁾	"	"	"	"	"	"	"
21.00	21.00	21.75	21.50	"	—	—	—	—	—
21.00	"	"	"	19.00	"	"	18.50	18.00	"
—	—	—	—	—	—	—	—	—	16.00 ¹⁾
—	"	"	"	"	"	"	"	"	"
—	—	—	—	—	—	—	—	—	16.00 ¹⁾
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	27.25	27.50	27.75	"	27.50	27.75	27.50	"	"
"	25.50	"	"	"	24.50	25.00	"	24.50	"
"	25.00	25.50	"	26.00	26.25	26.50	26.25	"	"
18.25	19.50	"	19.00	"	"	18.25	18.00	17.75	18.00
22.25	"	"	—	—	—	—	22.50	"	"
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
"	23.00	23.50	23.75	24.25	24.50	"	"	25.25	24.50
17.50	18.00	"	"	"	"	"	"	"	19.00
21.75	22.00	22.25	22.10	22.20	"	22.40	22.45	22.00	"
18.75	20.20	"	19.80	19.00	18.70	18.80	18.50	18.40	18.50

— betyder, at ingen Notering fandt Sted.

Tabel VIII. Mel og Grynmarkedet (Noteringer)

Priserne er i Kr. pr. 100 kg		Februar				Marts				1. Uge
		1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	
Prima amerik.	{ 1916	37.50			40.00	"	"	"	"	"
Flormel	{ 1915	35.00	35.00	"	"	"	"	"	"	"
Bagerimel	{ 1916	34.50	"		36.00	"	"	"	"	"
	{ 1915	34.00	"	"	"	"	"	"	"	"
Flormel	{ 1916	28.00	"	"	"	"	"	"	"	"
	{ 1915	31.00	"	"	"	"	"	"	"	"
Sigtet Rugmel . .	{ 1916	31.50	"	"	42.50	"	"	"	"	"
	{ 1915	35.50	"	"	"	"	"	"	"	"
Ris	{ 1916	65.00	"	"	72.00	"	"	"	"	"
	{ 1915	53.00	"	"	"	"	55.00	"	"	"
Sagogryn	{ 1916	69.50	"	"	"	"	"	"	"	"
	{ 1915	47.00	50.00	"	"	"	57.00	"	"	"
Semoulegryn . . .	{ 1916	37.00	"	"	"	"	"	"	"	"
	{ 1915	37.00	38.00	"	"	"	"	"	"	"
Byggryn	{ 1916	34.00	"	"	"	"	"	"	"	"
	{ 1915	42.00	"	"	"	"	39.00	"	"	"
Havregryn	{ 1916	56.00	"	"	"	"	"	"	"	"
	{ 1915	50.00	"	"	"	"	52.00	"	"	"

„ betyder, at Noteringen er uforandret.

terne var høje, betød Bestemmelsen dog, at Rejserne forlængedes, hvorved der blev mindre Tonnage disponibel til Kulturførsler — d. v. s. en yderligere Forøgelse af Vanskelighederne. Denne „Kulnød“ foranledigede Købstadforeningen til paa et Møde i København ^{15/4} 1916 at vedtage en Henvendelse til Regeringen om Bistand til Tilvejebringelse af de for de kommunale Gasværkers Drift fornødne Kul og til den ^{26/4} at afholde et Delegeretmøde i København til Drøftelse af Forholdene¹⁾. Her fandt Tanken om et Samarbejde ved Kulindkøb Tilslutning, og der nedsattes

¹⁾ Berl. Tid. ^{28/4} 1916.

edet (Noteringer efter Ugeskrift for Landmænd).

April					Maj			
1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	5. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge
"	"	"	"	"	"	"	36. ⁵⁰	37. ⁰⁰
"	"	"	"	34. ⁵⁰	"	"	35. ⁰⁰	35. ⁵⁰
"	"	"	"	30. ⁵⁰	"	"	31. ⁵⁰	33. ⁰⁰
"	"	33. ⁵⁰	"	34. ⁵⁰	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	72. ⁰⁰	"	60. ⁰⁰	"	"	"	"
"	"	38. ⁰⁰	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	35. ⁵⁰	"	"	"	"
"	"	"	"	53. ⁰⁰	"	"	"	"

— betyder, at Notering ikke fandt Sted.

et Udvalg til videre Arbejde¹⁾, hvilket Udvalg siden hen traadte i Forhandling med Fragtnævnet (jfr. under Handel og Samfærdsel). Imidlertid maatte det være naturligt, dels at søge den hjemlige Brændselsproduktion øget, ligesom Tilfældet havde været ifjor (53. Bd., S. 376 og 492), dels at indføre den størst mulige Sparsommelighed med det

¹⁾ Det skal i denne Sammenhæng anføres, at et Forslag fra den socialdemokratiske Gruppe i Københavns Borgerrepræsentation om at Kommunen skulde købe 5 à 6 Dampere for at kunne være sin egen Kulimportør, henlagdes paa Grund af de høje Priser paa Skibe og paa Grund af Lov ^{12/4} 1916 om Skibsfartens Bidrag til Landets nødvendigste Tilførsler.

Tabel IX. Den københavnske Nøtering paa Smør og Æg samt

	Februar				Marts				1. Uge
	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	
Kjøbenhavns Smørnotering									
Kr. pr. 50 kg netto {1916	140	"	143	146	149	150	148	145	142
{1915	126	122	118	"	121	128	"	125	127
Kjøbenhavns Ægnotering									
Øre pr. kg leveret {1916	175	"	"	170	165	"	175	185	190
{1915	165	145	140	"	150	145	125	122	"
Andelsslagteriernes Flæske- Notering									
Øre pr. kg l. Kl. {1916	156	158	"	154	"	"	156	158	"
{1915	118	120	"	128	"	130	"	134	136

" betyder, at Noteringen er uforandret.

forhaandenværende Brændsel. Indenrigsministeriet udstedte derfor den 19/4 1916 et Cirkulære om at udnytte Tørve-moserne i saa høj Grad som muligt, saaledes at de enkelte Kommuners Behov for Brændsel til Husholdningsbrug samt eventuelt til Mejerier m. m. i videst Omfang fyldestgøres gennem Produktionen i Kommunen. Det danske Hede-selskab har med stor Energi taget sig af Agitationen for og Ledelsen af dette Arbejde, der imidlertid synes at blive hæmmet en Del paa Grund af manglende Arbejdskraft. De samvirkende Landboforeninger har da henvendt sig til Krigs-ministeriet¹⁾ med Anmodning om, at der maatte blive givet Sikringsstyrkens Mandskab særlig Orlov til Tørveskær, og der oprettedes en Tørvekoloni paa 20 Forbedringshusfanger i Nærheden af Herning²⁾. Endvidere foranledigede Land-brugsministeriet i Begyndelsen af Maj Maaned, at Brænde-hugsten i Statsskovdistrikterne forceredes saa meget som

¹⁾ Berl. Tid. 7/6 1916. Ved Skrivelse 17/6 1916 tillod Krigsministeriet, at Værnepligtige hjalp deres Kvarterværter med Tørvefabrikation i indtil to halve Øvelsesdage ugentlig. Berl. Tid. 22/6 1916.

²⁾ Berl. Tid. 3/6 1916.

g Æg samt danske Andelsslagteriers Notering paa Flæsk.

4. Uge	April				Maj				
	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	5. Uge
145	142	"	"	140	136	"	133	"	134
125	121	"	"	"	122	125	129	"	123
185	190	200	180	165	— ¹⁾	—	—	—	—
122	"	110	115	126	"	120	"	126	134
158	"	"	160	"	"	164	"	166	"
134	136	"	"	"	140	142	144	150	"

— betyder, at ingen Notering fandt Sted.

muligt, og da der foretoges Spekulationsopkøb af Brændet²⁾, gav Direktoratet for Statsskovbruget Skovriderne Instruks om, at der indtil $\frac{1}{9}$ 1916 ikke maatte afholdes Auktion over Brændsel og dette maa ej heller afhændes til Mellemhandlere, jfr. Indm. Cirk. $\frac{17}{6}$ 1916, hvorefter Salget fortrinsvis bør ske til den nærmestboende Befolknings private Brug og til de nærmeste Kommuner til Brug for disses ubemidlede Beboere m. v. — Endelig paabødes der gennem Indm. Bkg. $\frac{30}{5}$ 1916 Sparsommelighed med Brændsels-³⁾ og Belysningsmidler (Gas, Elektricitet og Olie m. v.), idet Illuminations- og Reklamebelysningen indskrænkedes til at være tilladt i et vist Omfang. I Tilslutning hertil udsendte Københavns Magistrat $\frac{10}{6}$ 1916 Opfordring til de private Husholdninger om at indskrænke Forbruget af Gas og Elektricitet saa meget som muligt, „paa Grund af

¹⁾ Noteringen suspenderet indtil videre.

²⁾ Prisniveauet angives medio Juni til 50 % over det normale. Jfr. ogsaa Undervisningsmin. Cirk. $\frac{12}{5}$ 1916 om Læreres Ret til at opsigte Overenskomst om Pengebeløb i Stedet for Brændsel.

³⁾ Ogsaa Benzin forefindes f. T. kun i meget smaa Mængder (Berl. Tid. $\frac{20}{5}$ 1916).

Tabel X. Kreaturmarkedet ved Køben-

havn

pr. 50 kg slagtet Vægt med tilhørende Slag- terieraffald		Februar				Marts				1. Uge
		1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	
Kvier og Stude		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1. Kvalitet	{1916	110	115	"	120	125	135	133	132	135
	{1915	67	68	67	66	"	68	70	71	72
2. —	{1916	95	100	"	105	110	115	113	112	115
	{1915	56	57	56	55	"	58	60	"	61
3. —	{1916	84	89	"	94	99	105	100	"	103
	{1915	48	50	"	"	"	54	56	"	"
Unge Køer										
1. Kvalitet	{1916	111	115	"	120	125	132	129	"	133
	{1915	61	63	"	"	"	65	66	68	69
2. Kvalitet	{1916	93	98	"	103	108	115	113	112	115
	{1915	50	52	51	"	"	56	58	"	59
Ældre Køer										
1. Kvalitet	{1916	102	107	"	112	117	125	123	121	125
	{1915	54	55	53	"	52	56	58	"	59
2. —	{1916	91	96	"	101	106	115	113	112	115
	{1915	48	49	48	"	45	48	50	"	51
3. —	{1916	75	80	"	85	90	105	100	"	103
	{1915	38	41	"	"	39	41	43	"	41
Kalve										
1. Kvalitet	{1916	111	113	"	118	123	128	133	"	"
	{1915	74	"	"	"	76	81	83	84	87
2. —	{1916	97	99	"	104	109	115	120	"	"
	{1915	55	57	56	"	58	62	64	65	68
3. —	{1916	85	87	"	92	97	105	110	"	"
	{1915	48	50	"	"	51	54	56	"	58
Lam										
1. Kvalitet	{1916	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	{1915	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. —	{1916	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	{1915	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tyre pr. 50 kg lev. Vægt										
1. Kvalitet	{1916	54	56	57	60	66	70	69	"	71
	{1915	33	36	"	"	35	37	38	"	"
2. —	{1916	50	52	53	56	61	66	"	"	68
	{1915	30	32	"	"	"	33	34	"	"
3. —	{1916	46	48	50	53	56	61	59	"	61
	{1915	27	—	29	"	"	30	"	"	"

, betyder, at Noteringen er uforandret.

ben- havns Kvægtorvs Noteringsudvalg.

4. Uge	April				Maj				
	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	5. Uge
Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
32	135	132	134	135	137	139	"	140	"
71	72	74	76	77	"	80	"	82	81
12	115	112	114	115	117	119	"	"	118
"	61	62	64	65	"	67	"	70	"
"	103	100	103	104	106	108	"	"	"
"	"	57	"	59	58	60	"	61	"
68	133	131	133	135	137	139	"	140	"
12	69	70	72	73	"	75	"	78	79
"	115	112	114	115	117	119	"	"	118
"	59	61	63	65	64	66	"	68	70
21	125	121	"	123	125	127	"	129	"
"	59	61	63	65	"	67	"	69	73
12	115	112	110	"	112	116	"	"	114
"	51	53	55	57	"	59	"	62	66
"	103	100	98	"	100	104	"	"	103
"	41	43	45	47	49	51	"	54	58
84	"	131	133	134	"	136	"	139	137
"	87	88	90	"	"	94	"	"	88
65	"	119	122	"	"	124	"	126	124
"	68	70	72	"	"	75	"	"	73
"	"	"	113	"	"	115	"	"	—
"	58	59	"	"	"	61	"	"	57
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	103
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	93
"	71	69	"	71	73	74	"	78	77
"	"	"	"	"	37	40	"	43	45
"	68	66	"	68	70	71	"	72	71
"	"	"	"	"	33	36	"	38	41
"	61	"	"	"	63	64	"	66	"
"	"	"	"	"	"	32	"	34	37

— betyder, at ingen Notering har fundet Sted.

Vanskelighederne ved Tilvejebringelsen af den nødvendige Kulmængde til Gas- og Elektricitetsværkernes Drift". Selv har Kommunen indskrænket Gadebelysningen og forhøjet Gasprisen med ca. 10 %. De fornødne Tilførsler af Kul og Koks vil blive ordnede ved Forhandling mellem Regeringen og Rederne i Henhold til Loven af ¹²/₅ 1916 om Skibsfartens Bidrag til Landets nødvendigste Tilførsler, hvilken Lov nærmere skal omtales nedenfor i Afsnittet om Handel og Samfærdsel.

Bestræbelserne for at sikre Befolkningen det fornødne Brødkorn fortsattes med Indm. Cirk. ²¹/₂ 1916, hvori det indskærpedes Indehavere af Rug og Hvede¹⁾ at anvende den yderste Omhu paa at bevare det i sund og god Tilstand. Da endvidere Korntællingen i Februar udviste, at de forhaandenværende Kornbeholdninger ikke var større, end at de i Forbindelse med de forventede Tilførsler kunde dække Forbruget indtil næste Høst, ophævedes Kornligningen og Forbudet mod Opfodring af Rug og Hvede sattes paany i Kraft i sit fulde Omfang (jfr. Indm. Bkg. og Cirk. ¹⁰/₄ 1916). Endvidere er Statens Indkøb m. v. af Korn fortsat og ifølge den offentliggjorte Redegørelse²⁾ har de for 1915 medført en Udgift paa 607 000 Kr., hvoraf 270 000 for Købet af 107 000 Tdr. dansk Rug i 19¹⁴/₁₅, 117 000 Kr. for Ombytning af 65 000 Tdr. Rug med Majs og 220 000 Kr. for Salg af 76 000 Tdr. Majs fra Statens Lagre. Omsætningen med fremmed Rug og Hvede har endnu ikke kunnet opgøres. I Høstaaret 19¹⁵/₁₆ var indtil April indkøbt 65 000 Tdr. amerikansk Hvede, 275 000 Tdr. amerikansk Rug og ca. 55 000 Tdr. dansk Rug; de tilsvarende Tal for Høstaaret 19¹⁴/₁₅ var: 123 000 Tdr. amerikansk Hvede, 260 000 Tdr. amerikansk Rug og som nævnt 107 000 Tdr. dansk Rug, hvoraf 42 000 købtes til Maximalpris og 65 000 tilbyttedes for Majs. Desuden overtog Staten i 19¹⁴/₁₅: 22 Mill. kg fremmed Hvedemel, paa hvilket Salgstabet var 13 500 Kr. og Rentetabet 188 000 Kr., beregnet indtil ¹/₄ 1916. — Endvidere indeholder denne Redegørelse en Oversigt over de Dispensationer fra For-

¹⁾ Sække med Hvedemel skal iflg. Indmin. Bkg. ²⁸/₄ 1916 være mærkede med Oplysning om, hvor meget fremmed og hvor meget dansk Mel de indeholder.

²⁾ Rigsdagstidende 19¹⁵/₁₆, Tillæg B, Sp. 2793 ff. og Indenrigsministerens Tale i Folketinget, Sp. 4860.

budene mod Anvendelse af Korn m. v. til teknisk Brug, der er meddelte. Der er saaledes givet Spiritusfabrikanterne Tilladelse til at anvende 3 127 Tons her i Landet indkøbt Byg mod at indføre 2 154 Tons amerikansk Rug og givet Bryggerierne Tilladelse til ved Fremstillingen af skattepligtigt Øl at anvende 6 284 Tons dansk Byg mod at indbetale i Statskassen $2\frac{1}{2}$ Kr. pr. 100 kg Byg og til at anvende 800 Tons Byg mod at indføre 800 Tons amerik. Rug. Endelig er der givet Tilladelse til Udførsel af 7 000 Tons Maltbyg, som Regel mod et Afløsningsbeløb, idet Forpligtelsen til at indføre Rug i et vist Forhold efter den for Maltet opnaaede Pris er dækket ved Indbetaling af 9 Kr. pr. 100 kg Rug. Beløbet for de indtil $\frac{1}{4}$ 1916 udstedte Dispensationer af denne Art var 705 000 Kr. I Overensstemmelse hermed forhøjedes Statens Indkøb af udenlandsk Rug med 8 000 Tons.

Fra $\frac{14}{4}$ 1916 forhøjedes Prisen paa fint Brød, fra 2 til 3, fra 5 til 6, fra 10 til 12 Øre m. v. Den indtil $\frac{1}{5}$ gældende Rugbrødspris i Hovedstaden (S. 80) er foreløbig forlænget til $\frac{1}{7}$ 1916.

Med Hensyn til Foderkorn og -stoffer skal det anføres, at for at Priserne paa Majs under Indenrigsministerens Forhandlinger med Folketingets Udvalg ang. Forslag til Lov om Bidrag af Skibsfarten ikke skulde blive forhøjede, fastsattes ved Indm. Bkg. $\frac{19}{2}$ 1916 Dagsprisen: $21\frac{1}{2}$ Kr. pr. 100 kg som Maximalpris, hvorhos større Partier end 500 kg ikke maatte afhændes m. v. Gennem en Række Forhandlinger med Majsimportørerne opnaaedes der derefter en Overenskomst mellem Regeringen og disse om, at Majsen i Marts skulde leveres til $21\frac{1}{2}$ Kr., i April til $22\frac{1}{4}$ og i Maj—August til 23 Kr. pr. 100 kg cif Danmark + Transportomkostninger her i Landet. Ved Indm. Bkg. $\frac{16}{3}$ 1916 fastsattes disse Priser som Maximalpriser og Bkg. $\frac{19}{2}$ ophævedes. Forudsætningen for denne Overenskomst var, at Importørerne herved skulde have en Avance af 50 Øre pr. 100 kg, og hvis Verdensmarkedets Pris umuliggjorde dette, skulde Staten dække Importørerne. Til dette Formaal fik Indenrigsministeren Finansudvalgenes Bemyndigelse til at anvende 1 Mill. Kr. af Skibsfartens Bidrag (L. $\frac{12}{5}$ 1916). Der nedsattes et Slags Nævn af Repræsentanter for Ministeren og Importørerne til at ordne de herhenhørende Spørgs-

maal. Der har dog ikke hidtil været Brug for noget Stats-tilskud, selv om det nogle Gange har set ud hertil. En Lettelse i saa Henseende opnaaedes ved, at Indm. ^{15/5} 1916 indkaldte Kontrakter m. v. vedrørende Majs og Oliekager, hvorhos de til Papirerne svarende Varepartier ikke maatte afhændes til Udlandet. Herved opnaaedes, at betydelige Partier kom Loco-Markedet til Gode¹⁾. Jævnside med disse Foranstaltninger er gaaet Overvejelser over yderligere Støtte til Svineproducenterne, men en Ordning heraf vil formentlig først foreligge sammen med Kornplanen for næste Aar. Det skal endnu paa dette Sted²⁾ omtales, at for bl. a. at søge Tilførslen af Foderstoffer fra England lettet afrejste i Maj Maaned Landstingsmand Sonne og Forstander Madsen-Mygdal til London for paa det danske Landbrugs Vegne direkte at forhandle med den engelske Regering herom.

Klagerne over for ringe Tilførsel af Svin til Hovedstaden har holdt sig ret uforandret. Ved et Møde, Høkerforeningen afholdt ^{26/4} vedtoges en Resolution³⁾, hvori det paalagdes Foreningens Bestyrelse at henvende sig til Ministeriet med Krav om, at Repræsentanter for Forhandlerne deltog i Afgørelsen af, hvor stor Tilførselen til Kjøbenhavn skulde være. Samtidig ønskede man Forbudet af ^{3/1} 1916 mod Anvendelse af Grisehoveder til Sylte og Fars ophævet, idet Hovederne nu hensaltedes. Dette opnaaedes ved Indm. Bkg. ^{20/5} 1916. Derimod synes Flæskeforsyningen stadig vanskelig⁴⁾. Det skal i denne Sammenhæng anføres, at der ^{18/4} 1916 udsendtes Meddelelse fra det engelske Udenrigsministerium om, at der var truffet en Overenskomst mellem den engelske Regering og de amerikanske Kød-pakkere om Udførsel af Slagteriprodukter fra U. S. A. til neutrale Lande i Europa, hvorved den engelske Regering opnaaede Kontrol med hele denne Eksport. Som tidligere omtalt

¹⁾ Berl. Tid. ^{26/5} 1916.

²⁾ Naar det S. 81 meddeles, at der er givet Udførselstilladelse til Norge for 8 000 t Maltbyg, er dette ikke rigtigt; der var vel Tale herom, men Sagen døde hen. For de S. 84 omtalte 5 000 t Kartofler, der udførtes til Norge, har vi endnu intet faaet, men har en Gentjeneste til gode (Indenrigsmin. i Folketinget 19^{15/16}, Sp. 4868).

³⁾ Berl. Tid. ^{26/4} 1916.

⁴⁾ Jfr. et meget gemyttigt Avertissement i Berl. Tid. ^{27/5} 1916 fra Gross. Claus Hansen.

maatte af det til Danmark i Efteraaret 1915 bestemte amerikanske Flæsk en Del oplægges i England, en Del i Københavns Frihavn, uden at det lykkedes at faa mere end lidt af det frigivet (S. 84). Priserne paa det amerikanske Flæsk var imidlertid blevene saa høje, at Indførselen alene af den Grund maatte gaa i Staa. Iøvrigt har Flæskepriserne i England været nedadgaaende og undertiden under den danske Maximalpris¹⁾; dog vedtog Andelsslagterierne ²¹/₃ 1916 en Resolution om, at Prisen paa Hjemmemarkedet skulde ansættes i Overensstemmelse med den engelske Pris, og at altsaa Maximalprisen skulde ophæves. Medens dette Forlangende naturligvis under en opadgaaende og højere engelsk Pris vilde være til Fordel for de danske Svineproducenter, maatte det i modsat Fald kunne være alvorligt nok under de høje Foderstofpriser. Det er da heller ikke sket Fyldest. Bestræbelserne er derimod gaaet ud paa at billiggøre Foderstofferne ved Maximalpris paa Majs (jfr. ovenfor), ligesom andre Foranstaltninger i denne Retning som foran nævnt er under Overvejelse. Det skal tilføjes, at paa det Delegeretmøde, hvor Slagterierne vedtog den nævnte Resolution²⁾, vedtoges ogsaa meget strenge Bestemmelser for Overtrædelser af Eksportreguleringen.

Som det fremgaar af Tabel X har Kreaturpriserne i denne Periode været i overordentlig stærk Stigning paa Grund af Udførselen til det højtliggende tyske Marked. Den sædvanlige Oversigt over Tilførslerne af voksent Kvæg og af Kalve til Københavns Kvægtorv samt til Odense, Aalborg, Kolding og Esbjerg Markeder ser for denne Periode saaledes ud:

	1914	1915	1916	
			Ialt	pr. Uge
Februar	23 200	27 000	47 500	11 900
Marts	25 000	26 400	54 800	11 000
April	28 300	23 500	25 400	6 400
Maj	25 500	22 900	35 900	7 200

Da Udførselen stadig (jfr. S. 85) omfattede et stort Antal Kælvækøer, der formentlig paa Grund af store Nedslagninger i Tyskland og Østerrig dér var stærkt efter-

¹⁾ Rigsdagstidende 19¹⁵/₁₀, Folketinget Sp. 3595.

²⁾ Berl. Tid. 22¹⁶/₃.

spurgte, udstedte Justitsministeriet ^{18/3} 1916 Forbud mod Udførsel af drægtige Køer og Kvier, hvorhos Udførselen af Køer og Kvier i det hele kun maatte foregaa over et Antal nærmere betegnede Byer, hvor Veterinærpolitiet kunde føre den fornødne Kontrol. Samme Dag udstedte Landbrugsministeriet Bkg. om, at de i Henhold til Bkg ^{9/10} 1915 meddelte Autorisationer til Udførsel af Kød og Slagteaffald, indskrænkedes forsaavidt angik Slagtningen af Hornkvæg, saaledes at Udførsel af Kød m. v. af drægtige Køer og Kvier skulde være forbudt¹⁾. Begge Bkg. traadte i Kraft ^{22/3} 1916, og deres Virkning paa Udførselen ses meget tydeligt af ovenstaaende Tabel. Tilførslen til Københavns Kvægtorv, der i de første 3 Uger af Marts ugentlig havde udgjort ca. 6 000 Stkr. voksent Kvæg og Kalve, faldt i de sidste Uger til 2 100 à 2 400 Stkr. Disse Bestemmelser var utvivlsomt stærkt paakrævede af Hensyn til Bevarelsen af vor Hornkvægbestand; det oplyses saaledes²⁾, at Procenttallet for nedslagtede drægtige Køer og Kvier enkelte Uger har været oppe paa over 20 ⁰/. Paa den anden Side kan det efter Resultaterne af Kreaturtællingen i Februar 1916³⁾ siges, at der endnu ikke var sket nogen Skade, idet Antallet af Kalve og Kvier under 1 Aar var vokset noget, medens det især var Malkekøerne, der var gaaet ned i Antal. Men forsaavidt der har fundet en fornuftig Udvælgelse Sted, vil en saadan Udrensning kunne have været ganske gavnlig. Det skal i denne Sammenhæng endvidere meddeles⁴⁾, at der i Marts Maaned organiseredes et særligt Kreaturimport-Kontor i Berlin, hvorigennem Indførselen til Tyskland og Østerrig skulde foregaa med Benyttelse af særligt udpegede Eksportører her og i Nabolandene. Som Tabel X viser, var det dog kun delvis og kun rent forbigaaende, at Kreaturpriserne blev trykkede nogle Øre ned pr. kg. De stigende Priser i Forbindelse med de stadigt mindre Mængder, Hjemmemarkedet kunde aftage til saa høj Betaling, maatte efterhaanden skabe en „Kødned“ af ret alvorlig Art⁵⁾. Ligesom tidligere var det nu ogsaa dem,

¹⁾ Jfr. ogsaa Landbrugsmin. Instruks af ^{18/3} 1916 til Veterinærpolitiet.

²⁾ Berl. Tid. ^{20/3} 1916.

³⁾ Stat. Efterretn., Nr. 5, 1916.

⁴⁾ Berl. Tid. ^{21/3} 1916.

⁵⁾ En begyndende Eksport af Hestekød blev under de vanskelige Forhold standset, jfr. Landbrugsmin. Bkg. ^{17/3} 1916.

der rent erhvervsmæssigt led under Nødstilstanden, nemlig Slagterne, der klagede højest; naturligvis var det ogsaa alvorligt nok for dem; mange har paa Grund af Mangel paa Varer maattet lukke deres Forretninger og for andre er Omsætningen stærkt formindsket¹⁾. I et Andragende til Regeringen af ²⁸/₅ 1916 foreslaar de kjøbenhavnske Slagtere, at en forholdsmæssig Del af Produktionen forbeholdes Hjemmemarkedet, medens Resten frigives til Eksport. Der maatte da samtidigt blive Tale om en vis Regulering af Prisen. Det er utvivlsomt, at Spørgsmaalet efterhaanden føles stærkere og stærkere af Forbrugerne, af hvilke stadigt flere tvinges bort fra Forbruget af Kød. Men herved øges Flæskekonsumtionen (under normale Forhold bruges 5—7⁰/₀ af Flæskeproduktionen herhjemme, i Begyndelsen af Juni angives Tallet til 37⁰/₀²⁾), hvorved jo ogsaa det til Eksport disponible Kvantum forringedes, saaledes at den normale Forsyning af det engelske Marked vanskeliggøres. Den hele indviklede Sag var til Forhandling paa nogle større Møder i Indenrigsministeriet, hvoraf det sidste afholdtes ¹⁷/₆. En Ordning af Spørgsmaalet kan ventes. — Det skal paa dette Sted endnu meddeles, at for at lette Landmændene i Bedømmelse af Noteringerne, har Københavns Kvægtorvs Noteringsudvalg efterkommet en Anmodning fra De samv. sjællandske Landboforeninger ved fra ¹/₆ 1916 at offentliggøre Priser ogsaa efter levende Vægt paa 1. og 2. Kl. Eksportkvæg.

Endvidere skal omtales Reguleringen af forskellige andre Varer. For yderligere at værne Beholdningerne af Sukker forbødes det ved Indm. Bkg. ¹⁰/₂ 1916 under nogen som helst Form at anvende Sukker til Fodring, og ved Justitsmin. Bkg. ¹⁰/₆ 1916 forbødes det, for at forhindre Omgaaelse af Sukkerudførselsforbudet, at udføre Sukkervarer m. v. (jfr. S. 305). Endvidere førtes gennem Foraaret en Række Forhandlinger, hvis Formaal var at skaffe Roedyrkerne en saadan Betaling for Roerne, at det ikke bedre kunde betale sig for dem at dyrke andre Afgrøder, hvorved jo Sukkerarealet og siden Sukkerproduktionen vilde blive formindsket. Disse Forhandlinger førte

¹⁾ Berl. Tid. ¹/₄ 1916.

²⁾ Berl. Tid. ⁹/₆ 1916.

til, at De danske Sukkerfabrikker ¹⁸/₈ 1916 forhøjede Engros-Prisen med 5 Øre pr. kg til ¹⁵/₈ 1916, hvorefter Forhøjelsen reduceres til 4 Øre (denne Ordning for at modvirke Spekulation i de forhaandenværende Lagre). Denne Forhøjelse skulde komme Sukkerroedyrkerne tilgode, idet deres Høst 1916 skulde betales med en Prisforhøjelse, beregnet efter 6 Øre pr. kg Sukker, saaledes at Dyrkerne til Efteraaret skal have 107 Øre pr. Centner Roer under Forudsætning af, at mindst det nu med De danske Sukkerfabrikker kontraherede Areal tilsaaes¹⁾. Foruden de løbende Kontrakter tilbødes iaar Kontrakter om 1-Aars Roedyrkning til fast Pris 107 Øre pr. Centner uden Del i Tantiemen. Samtidig ophævedes Forbudet mod visse langvarige Kontrakter (S. 97) forsaavidt angaar Leverance af Sukkerroer til Fremstilling af Sukker. — Den ²²/₂ 1916 udstedtes Forbud mod Udførsel af Hvidkaal i Tiden indtil ¹/₆ 1916, ²⁸/₂ suppleret med et Forbud mod Tørring og Konservering for at hele den forhaandenværende Mængde skulde komme frem. Priserne er dog stadigt stigende (Tabel XI). — Den ¹⁷/₃ 1916 forbødes endvidere Udførselen af Fjerkræ i levende og slagtet Tilstand. — Den ⁸/₄ 1916 indskrænkedes Udførselen af Æg til at maatte finde Sted gennem de af Landbrugsministeriet godkendte Eksportvirksomheder²⁾, saaledes at Hjemmeforbrugets Tarv behørigt iagttages, og til Supplering heraf forbødes ¹⁰/₆ 1916 Udførselen af tørrede og flydende Æggeblommer og Æggehvider. — Disse Udførselsforbud har angaaet Varer, der fremstilles herhjemme, medens et Par af Periodens andre Forbud gælder Fornødenheder, hvis Tilførsel til og Forbliven her i Landet det gjaldt at sikre. Dette gælder saaledes Kaffe. Da Tilførslerne heraf — bl. a. paa Grund af forskellige Klausulbrud (jfr. Afsnittet om Handel og Samfærdsel) — mødte

¹⁾ Ved senere Forhandlinger gik Fabrikkerne dog ind paa ogsaa at betale de 107 Øre for et formindsket Areal, hvis Formindskelsen skyldtes Umuligheden af at faa den fornødne Arbejdskraft (Pol. ⁵/₄ og ⁹/₄ 1916). — For at Fabrikken „Vestsjælland“ kunde byde sine Dyrkere samme Fordele som de danske Sukkerfabrikker og vedligeholde Omfanget af sin Produktion, ydedes der den et Statslaan paa højest 234 000 Kr. (Pol. ²⁴/₃ 1916).

²⁾ Der oprettedes ligesom for Smør og Ost et særligt Eksportkontor for Æg.

betydelige Vanskeligheder i England, udstedtes $25/3$ 1916 Udførselsforbud mod Kaffe, $9/5$ suppleret med Udførselsforbud mod Cikorierødder, Cikoriemel og fabrikeret Cikorie. Der har dog stadig været store Vanskeligheder, idet England har standset de for os bestemte Ladninger. Endvidere udstedtes $17/3$ 1916 Forbud mod Udførsel af Chokolade og Kakao og af Peber (jfr. i det hele Listen over Udførselsforbud S. 304). — En anden Vare, der i denne Periode har voldet ikke ringe Vanskelighed, er Soda. Da nemlig ligeledes Tilførslen af denne Vare var meget sparsom, skruedes Detailpriserne op til omkring 50 Øre pr. kg, skønt Engros-Prisen stadigt havde været nede paa 12—13 Kr. pr. 100 kg. Ved Indm. Bkg. $15/5$ 1916 fastsattes derefter Maximalpris paa Soda til 15 Kr. pr. 100 kg fra Fabrik til Grossist, 17 Kr. for Salg til Detaillist og 20 Øre pr. kg i Detailhandelen.

Den sædvanlige Tabel over Priserne paa Huder og Skind meddeles nedenstaaende:

	$22/7$ 1914	$30/3$ 1915	$6/3$ 1916	$3/4$ 1916	$1/5$ 1916	$5/6$ 1916
Ved Th. Hansens Effil., Slagelse:						
Kohuder med Horn Øre pr. kg	94	155	100	110	120	140
Fede- $\left\{ \begin{array}{l} 4-8 \text{ kg} \\ 8-11 \text{ -} \\ 11-14 \text{ -} \end{array} \right.$ —	126 120 110	280 180 130	160 136 110	180 140 114	180 140 120	220 190 160
skind — — —	—	—	—	—	—	—
Spædekalkeskind Kr. pr. Stk.	4,00	12,00	6,75	6,75	7,00	8,00
Ved M. J. Ballins Sønner, Vejle:						
Røde jyske Spædes. Kr. pr. Stk.	—	10,00	6,50	6,75	7,00	7,25
Brogede — — —	—	5,50	6,50	6,75	7,00	7,25

Der har saaledes i denne Periode været en ikke ringe Stigning paa Læderindustriens Raavarer, og Skotøjet er da ogsaa i Henhold til den trufne Overenskomst (S. 90) blevet forhøjet fra 15. Maj med 10 à 15 $0/0$.¹⁾

I denne Periode er endnu en Livsfornødenhed bleven Genstand for Regulering, nemlig Beboelseslejligheder. Den $22/3$ 1916 udsendte Københavns Grundejerforening

¹⁾ Berl. Tid. $21/3$ 1916.

Meddelelse om, „at en Prisforhøjelse ogsaa for Huslejens Vedkommende er absolut nødvendig“, hvilken Meddelelse gav Københavns Prisreguleringskommission Anledning til at anmode Indenrigsministeriet om at træffe Foranstaltninger til Forebyggelse af den planlagte almindelige Lejeforhøjelse¹⁾, hvilken Anmodning Indenrigsministeren efterkom ved ¹¹/₄ at fremlægge det Forslag, der blev til Lov om Fastsættelse af Husleje af ⁹/₆ 1916. Iflg. denne Lov kan Kommunalbestyrelserne nedsætte Nævn til at varetage, at Huslejen ikke forhøjes urimeligt. For disse Nævn kan Lejere af større Beboelseslejligheder (i Hovedstaden til en Lejeværdi af over 400 Kr., i Købstæder med over 20 000 Indb. over 300 og i mindre Byer og paa Landet til Lejeværdi af over 200 Kr.) indanke Spørgsmaal om Forhøjelse af Huslejen, medens de Husejere, der ønsker at forhøje Lejen af mindre Lejligheder, maa give Nævnet Meddelelse derom. Nævnet afgør i alle Tilfælde om og i hvilket Omfang Forhøjelsen kan finde Sted. Naar Husejerne mente at kunne skride til en Forhøjelse af Huslejen — Spørgsmaalet var særligt brændende i Hovedstaden — laa det i første Række i, at der her hersker Boligmangel. Materialernes Kostbarhed og de vanskelige Belaaningsforhold, der har hersket gennem flere Aar²⁾, har ganske standset Byggeriet, som Bankerne tidligere havde bundet for mange Penge i, som de nu var interesserede i at faa frugtbargjort. Ved April Flyttedag 1916 var af Københavns 141 000 Lejligheder kun de 400 ledige og paa Frederiksberg var der 14 ledige Lejligheder af ca. 27 000. Det maatte derfor være nødvendigt, næst efter at skærme særligt den mindre bemidlede Befolkning mod at blive udnyttede paa Grund af denne Nødstilstand, ogsaa positivt at søge Boligmangelen fjernet. Dette vil ske dels ved billigt Salg af Kommunens Byggegrunde, dels ved Skattelempler for kommunale Ejendomsskatter og ved Statshjælp (jfr. Forslag til Lov i denne Henseende af ¹⁷/₆ 1916. Forslaget er endnu ikke vedtaget).

¹⁾ Rigsdagstidende 19¹⁵/₁₆, Tillæg A, Sp. 4711.

²⁾ Det maa dog tilføjes, at de lave Obligationskurser, der har gjort Kredittforeningslaanene saa dyre, i de sidste Maaneder næsten helt har rettet sig op til det normale Niveau.

Med Hensyn til de almindelige Prisregulerings-¹⁾ og Dyrtidsforanstaltninger skal det, næst en Henvi-
 ning til S. 266 angaaende Benyttelse af Loven af ²²/₁₂ 1915,
 anføres, at efter at Husmandsrepræsentanterne var udtraadt
 af Landbrugsraadet, tilsendte Indenrigsministeriet ²⁵/₂
 1916 Raadet Meddelelse om, at man ansaa dets Hverv
 som bortfaldet, medens Ministeriet stadig ønskede at for-
 handle med Landbrugets Organisationer angaaende de
 Spørgsmaal, der i denne Sammenhæng kan komme i Be-
 tragtning. Nogen endelig Form for Landbrugets Repræ-
 sentation ved saadanne Forhandlinger synes, trods en Række
 Overvejelser, endnu ikke at være fastslaaet. De personlige
 og udenrigspolitiske Omstændigheder, der gjorde sig gæl-
 dende ved Raadets Ophævelse, skal iøvrigt ikke gøres til
 nærmere Omtale indenfor denne Oversigts Rammer. —
 Efter at Grosserer C. Hage var udnævnt til fung. Finans-
 minister, konstitueredes Overformynder M. P. Friis ²⁰/₃ 1916
 som Prisreguleringskommissionens Formand. Den ¹⁹/₆ 1916
 udstedte Indenrigsministeriet Forbud mod Oplagring her
 i Landet af Varer, for hvilke der var udstedt Udførselsforbud
 m. v., for udenlandsk Regning eller iøvrigt under saadanne
 Forhold, at Varerne undrages det indenlandske Forbrug.
 Et tilsvarende Forbud for danske Kornvarer og Foderstoffer
 har været i Kraft siden ¹⁵/₇ 1915.

Endelig skal der for Detailprisernes Vedkommende
 henvises til Tabel XI. For de Varer, hvor ikke Aarstidens
 Indflydelse gør sig gældende i modsat Retning eller hvor
 Maximalprisen hindrer det, er der i de fleste Tilfælde en
 stadig og jævn Prisstigning at konstatere. En enkelt Vare,
 nemlig Øl, skal paa Grund af sin særlige Stilling som
 statskontrolleret omtales lidt nærmere. Den ¹/₆ 1912 afgav
 Carlsbergbryggerierne og De forenede Bryggerier en Er-
 klæring til Finansministeriet om, at de under Forudsætning
 af, at Ølskatten ikke blev mere end ⁹/₂ Kr. pr. hl, ikke
 vilde forhøje det skattepligtige Øl før ¹/₁₀ 1917 med mere,
 end der svarede til 1 Øre pr. Halvflaske. Under de nu-
 værende Forhold havde Bryggerierne, navnlig de smaa,
 betydelige Vanskeligheder ved Raamaterialernes Stigning

¹⁾ Jfr. Samling af Bkg. i Henh. til Lov ⁷/₃ 1914 om Prisregulering,
 udg. af Indenrigsministeriet, Maj 1916.

Tabel XI. Detailpriserne for nogle vigtigere Varer.
(Efter Statistiske Efterretninger).

Hovedstaden (Detailpris i Øre)	Enhed	Juli 1914	Febr. 1916	Marts 1916	April 1916	Maj 1916
Rugbrød, ublandet Rug	4 kg	60	89	89	89	89
Sigtebrød	kg	26	39	39	39	39
Franskrød	—	35	46	46	46	48
Flormel, bedste danske	—	—	37	37	37	37
Byggryn, danske	—	27	44	44	44	45
Havregryn, danske, i Pakker...	—	38	73	73	73	73
Boghvedegryn	—	42	—	—	—	98
Semoulegrryn	—	38	52	53	53	53
Kartoffelmel	—	—	72	76	79	79
Risengryn, ord., hele Ris.	—	64	63	63	64	64
Rismel	—	—	51	53	54	55
Sagogryn, Tapioca, alm.	—	40	66	68	73	75
Flækkeærter	—	—	82	82	82	82
Hugget Melis Nr. 1	—	44	47	47	52	52
Farin, lyst, Nr. 1	—	34	36	36	41	41
Kaffe, Santosblanding (billigste).	—	230	228	240	240	243
The, alm. Kongo (billigst)	—	400	433	433	438	441
Svedsker med Sten	—	103	148	155	153	153
Hvidtøl, prima	¹ / ₁ Fl.	11	10 ¹⁾	10	10	10
Bajersk Øl	¹ / ₂ Fl.	13	13	13	13	15
Smør, lurmærket, højeste Pris..	kg	237	305	320	310	295
Margarine (animalsk), højeste Pris	—	142	176	182	182	182
Vegetabilmargarine	—	122	150	156	156	156
Ost, skummetælks, højeste Pris	—	—	134	135	130	138
Æg, nylagte, danske (16 lbs) ..	Snes	145	254	248	275	243
Sød Mælk	Liter	19	24	24	24	24
Oksekød (Forkød), højst	kg	120	206	256	293	294
Kalvekød (Forkød), højst	—	150	211	243	276	287
Hestekød, højst	—	—	186	189	211	213
Fersk Svinebøf	—	115	120	120	120	120
Mørbrad	—	215	291	274	301	324
Røget, benløs Skinke	—	205	235	235	236	237
Svinelever	—	—	90	90	90	90
Svinefedt, krydret dansk	—	130	200	200	200	200
Ferske Sild, middelstore	Snes	113	154	141	165	151
Torsk, middelstore	kg	—	96	90	95	79
Rødspætter, middelstore	—	145	161	158	157	144
Klipfisk, afnakket, Nr. 1	—	75	122	122	123	124
Hvidkaal, middelstort Hoved ..	Snes	—	30	36	44	53
Gulerødder	kg	—	14	15	16	21
Kartofler i mindre Partier	—	—	10	9	9	10
Køkkensalt, alm.	—	10	11	11	12	12
Brun Sæbe, prima	—	—	49	49	50	50
Petroleum, Water White	Liter	18	20	20	20	20
Skotske Nødder	hl	180	420	460	495	575
Knuste Gasværkskoks	—	135	285	285	335 ²⁾	395

¹⁾ Nr. 1 for denne og følgende Priser.

²⁾ Denne og følgende Notering er fra private Handlende.

m. v., og man androg derfor Regeringen om en Prisforhøjelse, der efter nærmere Forhandlinger (bl. a. med Finansudvalgene af Hensyn til Udbyttet af Ølskatten) sættes til 2 Øre pr. Halvflaske skattepligtigt og 1 Øre pr. Helflaske skattefrit Øl. For at opnaa den ønskede Forhøjelse paa det skattepligtige Øl, gik Bryggerierne ind paa at holde Forhøjelsen paa det skattefrie saa lavt som sket, idet Prisreguleringskommissionen ikke gerne saa Prisen stige paa denne Fornødenhed, om hvis Pris Bryggerierne iøvrigt ikke havde nogen Forpligtelse¹⁾. Et Moment, der fremhævedes fra Bryggeriernes Side i den hele Forhandling, var Forbudet mod Anvendelse af dansk Byg til skattepligtigt Øl og de Merudgifter, dette Forbud havde medført (jfr. ovenfor S. 289). Prisstigningen traadte i Kraft ²⁰/₄ 1916. Det skal sluttelig nævnes, at der har fundet Overvejelser Sted om en mulig Udførsel af Øl til Tyskland, mod at vi til Gengæld skulde have Kul. — Det kan iøvrigt anføres, at en Række Fornødenheder, der ikke opføres i Tabellen, har været Genstand for Prisforhøjelse, saaledes som allerede omtalt Gas; endvidere er Vaskeripriserne stærkt forhøjede, Møbelpriserne (nu 35 % mere end før Krigens Udbud), Vin og Brændevin, Vand til Næringsbrug, Skorstensfejning, Tandlæger, Papir osv. osv.

Landbruget.

En Række af de Spørgsmaal, der angaar Landbruget og dets Produkter, er allerede omtalt i Afsnittet: Prisregulering og Priser, hvortil der derfor henvises. Her skal endnu omtales følgende Forhold: Den ²⁰/₂ 1916 udsendte De samvirkende Landboforeninger i Sjællands Stift en Misbilligelse af det Eftersalg, Foreningernes Hestesalsudvalg havde foretaget, hvorefter Udvalget opløstes og Exporten i det hele gaves fri, saaledes at alle og enhver kunde sælge til den tyske Opkøberkommission. Det er meddelt²⁾, at

¹⁾ Jfr. en detailleret Redegørelse for Raaprodukternes Prisstigning m. v. i Berl. Tid. ²⁰/₄ 1916.

²⁾ Pol. ²⁰/₄ 1916.

der indtil Udgangen af April var opkøbt Halvdelen af de 10 000 Valakker, for hvilke der var givet Udførselstilladelse. Positionskrigen har aabenbart stærkt formindsket Centralmagternes Behov for Heste.

Angaaende Forsyningen med Kunstgødning sluttedes der en Overenskomst mellem Det danske Gødningskompagni og Prisreguleringskommissionen, hvorefter Kompagniet leverer Chilesalpeter til 32³/₄ Kr. pr. 100 kg og Superfosfat til en fast Produktionsavance¹⁾. Dansk Andels-Gødningsforretning har dog stadig fortsat sin Agitation, hvorfor Kunstgødningsforhandlere paa Øerne ²⁰/₆ 1916 dannede en Forening for „under de nuværende vanskelige Forhold ved fælles Optræden fremdeles at gøre Købmændene leverings- og konkurrencedygtige“.

Da der var udbrudt Mund- og Klovsyge i videre Kredse i Jylland forbød Landbrugsministeriet ved Bkg. ⁴/₄ 1916 Overførsel af klovbærende Dyr fra Jylland til Øerne, dog med visse Lempelser for Tilførslen til Kjøbenhavn, hvilket Forbud ophævedes ¹²/₅ 1916, medens Forbudet af ⁷/₄ 1915 mod Overførsel fra Øerne til Jylland samt to mindre Forbud ophævedes ved Bkg. ²⁷/₅ 1916. Det skal i denne Sammenhæng endvidere nævnes, at iflg. Landbrugsmin. Bkg. ²⁷/₄ 1916 maa Dyrskuer for klovbærende Dyr i 1916 kun affholdes med Tilladelse fra Veterinærfysikus.

Spørgsmaalet om den fornødne Arbejdskraft til Landbruget har krævet en Række Overvejelser og Foranstaltninger, der dels har gaaet ud paa at skaffe saa mange fremmede Roearbejdere hertil som efter Omstændighederne muligt, dels paa at erstatte de manglende fremmede og de til Sikringsstyrken indkaldte danske Arbejdere paa forskellig Maade. Landsudvalget for Anskaffelse af fremmed Arbejdskraft har udfoldet store Anstrengelser for i de østerrigske Interneringslejre at hverve saa mange polske Arbejdere som muligt, men efter de Meddelelser, Hofjægermester Tesdorpf fra Tid til anden udsender, synes Hvervningen i hvert Fald at gaa langsomt, og det synes tvivlsomt, at det fornødne Antal fremmede Arbejdere rettidigt kan naa hertil. Under disse Forhold udsendte Ar-

¹⁾ Berl. Tid. ²⁶/₂ 1916.

bejdanvisningsdirektøren allerede i Februar Maaned Opfordring til Arbejdsanvisningskontorerne om at yde deres Medvirkning til, at der træffes Aftale mellem Roedyrkere og Arbejdere angaaende Roearbejde i Sommeren 1916. Udvalget angaaende Tilvejebringelse af dansk Arbejdskraft til Landbruget, som $\frac{7}{4}$ 1915 nedsattes af Indenrigsministeren, har ogsaa genoptaget sin Virksomhed¹⁾, og Arbejdsanvisningsdirektøren, der er Udvalgets Formand, har paa ny paalagt Kontorerne, eventuelt ved særlig Medhjælp, at søge at formaa danske Arbejdere i større Omfang end hidtil til at paatage sig Pasning af Roer. Endvidere vil man søge at anbringe unge, arbejdsledige Personer hos Roedyrkerne, henstille til Krigsministeriet at give Tilladelse til, at Sikringsstyrkens Mandskab i saa stor Udstrækning som muligt tager Del i Roearbejdet²⁾ samt søge udvirket, at Skolebørnene faar Lejlighed til at gaa paa Roepasning. Dette sidste Punkt imødekom Undervisningsministeriet ved Cirk. $\frac{9}{6}$ 1916 til Skoledirektionerne udenfor Kjøbenhavn, idet Cirkulæret i Forbindelse med Cirk. $\frac{1}{5}$ 1916 om Adgang til en nærmere begrænset Fritagelse for Skolegang for Børn i ældste Klasse af Hensyn til Roearbejdet tillader, at der eventuelt gives hele Klassen fri i det paagældende Tidsrum. Om Arbejdet med Rodfrugtmarkerne i det hele taget udsendte Landbrugsudvalget $\frac{8}{4}$ 1916 en længere Vejledning.

Endelig skal det nævnes, at for at opnaa en lignende sikrere Form for Tilførsel af Foderstoffer m. v., som Industrien har for sine Tilførsler, afrejste Landstingsmand Sonne og Forstander Madsen-Mygdal i Begyndelsen af Maj til England for at forhandle om en Ordning med den engelske Regering. — Ligesom i Fjor har Det statistiske Departement planlagt Udsendelse af „Høstudsigter“. De Oplysninger, der er udsendte³⁾ pr. $\frac{15}{6}$ 1916 lover godt for Sædafgrøderne, mindre godt for Roerne paa Grund af For-sommerens megen Kulde og Regn.

¹⁾ Berl. Tid. $\frac{10}{6}$ 1916. En Redegørelse for Udvalgets Virksomhed indtil Marts 1916 findes i Rigsdagstidende 19¹⁶/₁₆, Tillæg B, Sp. 2318.

²⁾ Jfr. Ugeskrift for Landmænd 1916, S. 303.

³⁾ Statistiske Efterretninger, Nr. 9.

Haandværk og Industri samt Arbejdsmarkedet.

Som det fremgaar af Tabel XII var Arbejdsløsheden ved Udgangen af Marts gaaet ned til 8.8 mod 12.8 i 1915. I Marts 1914 var Procenten ogsaa 8.8, men Fordelingen mellem Fagene viser dog en karakteristisk Forskydning, jfr. følgende Oversigt:

	Arbejdsløshedsprocent i Marts	
	1916	1914
Bygnings- og Møbelindustri...	21.0	11.2
Arbejdsmænd	14.0	16.2
Fabrikfag m. v.	2.0	4.1
Tilsammen...	8.8	8.8

Det vil ses, at Byggeindustrien m. v. — paa Grund af Materialernes høje Pris — stadig virker under vanskelige Forhold, medens Industrien viser en langt stærkere Beskæftigelsesgrad nu end for to Aar siden. Naturligvis maa Indkaldelserne til Sikringsstyrken medvirke til at sætte Arbejdsløsheden ned blandt de ikke-indkaldte Arbejdere, men Tallene giver dog sikkert Udtryk for den gode Tilstand, hvorunder

Tabel XII. Arbejdsløsheden blandt de organiserede Arbejdere.

		December ¹⁾		Januar		Februar		Marts	
		Antal Medl.	Arbløsheds %	Antal Medl.	Arbløsheds %	Antal Medl.	Arbløsheds %	Antal Medl.	Arbløsheds %
Bygnings- og Møbelindustri	{ 1916	26 200	27.9	24 500	25.8	24 000	26.8	25 400	21.0
	{ 1915	24 500	36.5	25 000	37.0	25 300	38.0	25 400	29.5
Arbejdsmænd..	{ 1916	33 200	16.4	32 700	16.8	32 100	17.7	34 600	14.0
	{ 1915	33 000	18.4	34 400	27.1	34 500	21.0	35 200	18.2
Fabrikfag m. v.	{ 1916	74 400	4.2	81 000	3.8	78 800	5.0	81 900	2.0
	{ 1915	67 700	7.5	68 400	5.3	69 400	4.9	69 900	3.9
Tilsammen..	{ 1916	133 800	11.9	138 200	10.5	134 900	11.9	141 900	8.8
	{ 1915	125 200	16.1	127 800	17.5	129 200	15.8	130 500	12.8

¹⁾ 1915 og 1914.

Tabel XIII. Arbejdsløsheden i enkelte Fag.

	Talte Med- lemmer	Arbejdsløshedsprocent				
		31/8 1916	31/8 1916	31/1 1916	30/3 1915	24/10 1914
Bageri- og Konditorarb.	2 913	6.1	9.1	9.6	9.0	11.8
Bryggeriarbejdere	4 036	1.1	1.7	1.0	1.4	2.0
Slagteriarbejdere	3 410	2.0	5.0	4.2	0.7	3.8
Tobaksarbejdere	6 581	2.0	1.4	2.7	10.1	9.0
Tekstilarbejdere	7 074	0.0	1.3	1.7	8.6	12.0
Skrædere	5 429	3.3	6.0	2.0	4.2	15.0
Skotøjsarbejdere	3 232	1.2	4.0	1.0	1.6	3.2
Murere	6 408	50.7	—	59.4	14.4	4.0
Hustømrere	4 758	12.1	19.4	33.8	13.2	2.8
Snedkere	7 228	6.8	9.5	22.8	14.6	13.5
Malere	4 428	22.1	49.1	38.5	9.1	20.0
Sadelmagere og Tapets.	1 340	6.4	14.3	0.7	6.5	19.2
Træindustriarbejdere . . .	2 865	3.1	3.4	8.6	8.4	10.1
Blikkenslagere	1 159	7.0	2.6	16.6	3.0	4.8
Smede og Maskinarbejd.	15 100	1.0	1.7	1.0	5.1	5.0
Formere	1 570	0.8	1.7	5.7	9.2	13.5
Elektrikere	1 602	7.8	3.7	10.8	0.5	7.3
Papirindustriarbejdere . .	1 248	0.5	0.8	0.6	1.6	2.2
Bogbindere	1 295	1.7	2.0	7.8	24.0	34.2
Typografer	3 902	1.7	3.5	7.0	10.0	13.4
Sømænd	—	—	—	—	0.0	10.0
Søfyrbødere	2 200	0.0	0.0	0.0	0.0	9.4
Jord- og Betonarbejdere	3 300	37.0	30.3	38.0	21.0	4.0
Fabrikarbejdere	1 400	13.8	4.7	3.1	3.2	2.8
Havnearbejdere	2 300	26.0	26.0	57.0	76.8	73.7

Industrien for Tiden arbejder. Naturligvis er Vanskelighederne ogsaa store — først hele Kulspørgsmaalet — men desuden de stadige Vanskeligheder med Raastoftilførselen¹⁾, der som sædvanlig skal blive nærmere omtalt i næste Afsnit.

¹⁾ Offentligheden fik en klar Fornemmelse af disse Vanskeligheder ved Sodafabrikationen, hvor hele Virksomheden overgangsvist har maattet indstilles af Mangel paa Raastof.

Iøvrigt har Arbejdsmarkedet været præget af de fortsatte Forhandlinger om de 600 udløbende Overenskomster. Tre Lock-outvarsler, som dog alle tilbagekaldtes før de var iværksatte, og en Mængde Strike-Varsler, hvoraf kun enkelte kom til Udførelse (den alvorligste var den 8 Ugers Murarbejdsmandsstrike i Hovedstaden, hvorved al Byggevirksomhed lammedes) er disse Forhandlingers krigerske Udslag. Der var utvivlsomt den bedste Vilje paa begge Sider til at naa til Forstaaelse under de forhaandenværende Forhold: dels Situationen udadtil, dels Industriens og dermed Arbejdernes gode Beskæftigelse, Dyrtiden m.v.: en Fredsvilje, der paa det bedste støttedes af Forligsmandens utrættelige Virksomhed. De samvirkende Fagforbunds Formand¹⁾ har opgjort den opnaaede Merindtægt for de 80 000 Arbejdere, hvis Overenskomster var til Fornylse, til 12 Mill. Kr., hvilket vel svarer til en Forhøjelse paa 10 à 15 0/0, hvori der i en Række Tilfælde er inkluderet Dyrtidshjælp. En Gennemgang af de enkelte Overenskomster viser dog naturligvis store Forskelligheder. Men de er ens paa eet Punkt: nemlig Overenskomstperiodens Længde, der er 2 Aar. I Foraaret 1918 kommer altsaa samtlige Overenskomster til Udløb og deres Fornylse til Forhandling²⁾.

Handel (herunder Udførselsforbud) og Samfærdsel.

I den her behandlede Periode er der udstedt følgende nye Udførselsforbud:

Kunsthonning og Marmelade ^{22/2} 1916.

Alle ikke tidligere forbudte Fedtstoffer med Undtagelse af kosmetiske Artikler, Sildeolie og Tran, forsaavidt disse sidste Varer ikke i den foreliggende Tilstand falder ind under et af de allerede gældende Udførselsforbud ^{22/2} 1916.

Udrørt Sennep ^{22/2} 1916.

Endvidere forbydes det i Tiden indtil den 1. Juni d. A. at udføre Hvidkaal i enhver Form ^{22/2} 1916.

¹⁾ „Arbejderen“ 1916, S. 340; S. 343 tales der mere løseligt om en Merindtægt paa 150 til 200 Kr. pr. Arbejder.

²⁾ Angaaende Enkeltheder i indeværende Foraars Forhandlinger henvises iøvrigt til „Arbejdsgiveren“ og „Arbejderen“.

Kaffe ²⁵/₃ 1916 (Kaffesurrogater, hvori findes iblandet Produkter af udførselsforbudte Varer, og Melklister omfattes af de gældende Forbud ¹/₄ 1916). Cikorie m. v. ⁹/₅ 1916, se nedenfor.

Fjerkræ i levende og slagtet Tilstand ¹⁷/₃ 1916.

Rensdyrkød ¹⁷/₃ 1916.

Chokolade og Kakao i enhver Form ¹⁷/₃ 1916.

Peber ¹⁷/₃ 1916.

Jernvitriol ¹⁷/₃ 1916.

Bomuldsklude ¹⁷/₃ 1916.

Drægtige Køer og Kvier (hvoraf Udførselen kun maa foregaa efter Veterinærundersøgelse og over en Række nærmere betegnede Byer) ¹⁸/₃ 1916.

Bonevoks, Læder-Pudsecreme, Læder-Fedtsvarte, Pudsepomade og Pudsecreme til Metaller samt de til Fremstillingen af disse Varer nødvendige Raastoffer, nemlig foruden de allerede tidligere forbudte Stoffer Parafin, Ceresin (Jordvoks) og Terpentin tillige Carnaubavoks og Japanvoks ³/₄ 1916.

Kalvemaver ³/₄ 1916.

Udførsel af Æg kan fremtidig kun ske gennem de af Landbrugsministeriet godkendte Exportvirksomheder ³/₄ 1916 (Æggepræparater ¹⁰/₆ 1916, se nedenfor).

Gammelt Støbejern ⁶/₅ 1916.

Platin og Platintraad ⁶/₅ 1916.

Cikorierødder, Cikorielmel og fabrikeret Cikorie ⁹/₅ 1916.

Sækkeaffald ¹⁸/₅ 1916.

Bambus, Spanskrør og Rørstokke ¹⁸/₅ 1916.

Det for Zink gældende Udførselsforbud omfatter alt Zink, gammelt og nyt, herunder Zinkaske ²³/₅ 1916.

Karamel, Sukkerkulør, Marzipan, Konfekt og andre Sukkervarer samt Frugtsafter og Frugtgeléer med Tilsætning af Sukker ¹⁹/₆ 1916.

Æggeblommer og Æggeghvider saavel i tørret som i flydende Tilstand ¹⁰/₆ 1916.

Sluttet ²²/₆ 1916.

I Forbindelse med Udførselsforbudene skal nævnes Indenrm. Bkg. af ¹⁹/₆ 1916 angaaende Oplægning af Varer, der ikke maa udføres. Saadanne Varer maa ikke indkøbes eller oplagres her i Landet for udenlandsk Regning eller iøvrigt under saadanne Forhold, at Varerne undrages det indenlandske Forbrug.

Med Hensyn til Overenskomsterne om vore Tilførsler skal det anføres, at der disse tiltrods stadig har været overordentlige Vanskeligheder for at faa, hvad vi paa forskellige Omraader har haft Brug for. Dette har naturligvis ikke blot ligget deri, at de paagældende krigsførende Landes Produktion af en Række Varer er ved at

standse, saaledes at de ikke med deres bedste Vilje er i Stand til at levere os, hvad vi behøver, men en Del af Aarsagen ligger vel ogsaa i, at Tilførslen af den før Krigen „normale“ Mængde, som det tillades os at faa, i mange Tilfælde ikke mere er tilstrækkelig paa Grund af Forskydninger i vor egen Produktion, større Forbrug m. v. De Redegørelser, Formændene for Grosserer-Societetets Komité og for Industriraadet fremsatte ved de respektive Organisationers Generalforsamlinger i Marts¹⁾, fremhævede da ogsaa de stadigt voksende Vanskeligheder. Krigens Langvarighed bidrager naturligvis ogsaa til især for Ententens Vedkommende at søge at stoppe flere og flere Tilførsler til Centralmagterne selv af Varer, der er uden Betydning for disse²⁾ —, men desuden bragte disse Redegørelser en interessant Oversigt over de principielle Synspunkter, der var ledende ved Overenskomsternes Afslutning. Det skal kortelig refereres, at medens der i September 1915 var afsluttet almindelige Overenskomster med Tyskland og Østerrig paa den ene Side og de to nævnte Erhvervs-korporationer paa den anden, var der paa dette Tidspunkt ikke nogen tilsvarende Ordning med England. Efterhaanden som Handelskrigen tilspidsede sig, havde man fra begge de krigsførende Magtgruppers Side ved Klausulpaalæg paa de enkelte Varepartier søgt at hindre, at de naaede frem til den fjendtlige Gruppe. Dette medførte imidlertid for de danske Importører et lidet tiltalende Afhængighedsforhold af den paagældende fremmede Magt, der ved allehaande Kontrolbestemmelser søgte at vaage over, at Forpligtelsen overholdtes, uden at den dog i mange Tilfælde var i Stand til effektivt at sørge herfor. Alene af den Grund maatte selvfølgelig en almindelig Overenskomst, hvor de to store Erhvervsorganisationer paatog sig Forpligtelsen

¹⁾ Berl. Tid. ^{31/3} og ^{1/4} 1916. Nationaltidende ^{1/4} 1916.

²⁾ Den ^{31/4} 1916 ophævede England § 19 i London-Deklarationen, idet det erklærede, at hverken Skib eller Ladning skulde være undtaget fra Beslaglæggelse for Blokadebrud alene af den Grund, at det f. T. var paa Vej til en ikke blokeret Havn. Denne Bestemmelse, der iflg. London-Deklarationen alene var anvendelig paa ubetinget Kontrebande, udvidedes nu ogsaa til den betingede Kontrebande — et som det har vist sig højst usikkert Begreb. Berl. Tid. ^{31/3} og ^{5/4} 1916.

og dennes Haandhævelse, være i begge Parter Favør. Men hertil kommer en Omstændighed af største Betydning for hele vort Erhvervsliv, den nemlig, at en Forpligtelse til ikke under nogen Form at videreudføre en Vare maaske ikke kunde genere den enkelte Importør, men naar denne videresolgte den klausulbehæftede Vare til Forarbejdelse eller Hjelpeprodukt i en Industri, kunde hele dennes Exportvirksomhed standses, hvis Forpligtelsen skulde overholdes, og i mange Tilfælde var det umuligt at overholde den. En vis Demoralisation maatte følge heraf, men især maatte det jo blive afgørende, at væsentlige Dele af vor Industri og Handel kunde blive lammede herved. Naar derimod Erhvervsorganisationerne paatog sig Garantien, vilde der dels kunde tages Hensyn til Forpligtelsernes Betydning for større Omraader, dels vilde man med den større Autoritet, Organisation havde, snarere kunde modsætte sig altfor snærende Forpligtelser. Der var utvivlsomt saaledes Fordele at opnaa for begge Parter, og den ¹⁹/₁₁ 1915 sluttedes der da, som meddelt S. 97, en Overenskomst med England¹⁾ ud fra disse Principer, der ogsaa havde været de bærende i Overenskomsten med Centralmagterne. Som alt nævnt har disse Overenskomster ikke formaaet at forhindre Vanskelighederne, men de har jo gjort den utvivlsomt store Nytte at skabe en vis Retstilstand paa et Omraade, der var ved at blive Kaos. At de ifølge de Principer, der laa til Grund for dem, hist og her kunde fremkalde Misfornøjelse hos de enkelte, der mente paa egen Haand at kunne naa videre end gennem de to Organisationer, er kun naturligt, men uden Interesse for Bedømmelsen af Overenskomsternes Nytte for Landet som Helhed²⁾. Det skal endelig nævnes,

¹⁾ Som nævnt S. 99 beslaglagde England Pakkeposten paa de danske østgaaende Amerikabaade. I Slutningen af Marts begyndte England ogsaa at beslaglægge Brevposten paa de østgaaende og kort Tid efter ogsaa paa de vestgaaende Skibe. Den ¹⁹/₄ 1916 meddeltes det, at samme Behandling blev de danske Skibe til og fra Island til Del under Visitationen i engelsk Havn.

²⁾ I denne Sammenhæng kan ogsaa nævnes de aabenbart ret besværlige Forhandlinger, der førte til, at „Fællesrepræsentationen for dansk Haandværk og Industri“ gik ind paa for sine Medlemmer at garantere over for Industriraadet, der da udstedte de krævede Garantibeviser, medens Fællesrepræsentationen tidligere havde kunnet garantere direkte over for de fremmede Magter, Berl. Tid. ³/₅, ¹⁹/₆ og ²⁰/₆ 1916.

at en tilsvarende Overenskomst ^{17/8} 1916 afsluttedes med Frankrig.

Hvad særlig angaar Overenskomsten med England skal det nævnes, at de to Kontorer, Grosserer-Societetet og Industriraadet havde i London, i Februar 1916 samledes i et Fælleskontor under Ledelse af Kontorchef Rottbøll fra Udenrigsministeriet. Igennem dette Kontor forhandles samtlige erhvervspolitiske Spørgsmaal i Danmarks Forhold til England, og Kontoret har tilkaldt særlige Sagkyndige (f. Eks. i Manufakturbranchen) til Bistand ved Forhandlingerne med de engelske Myndigheder. Et Omraade af megen Betydning i den engelske Overenskomst har Spørgsmaalet om Transiten været, idet man navnlig fra svensk Side har ment, at Danmark med sin Overenskomst med England, som Sverige intet tilsvarende har til, „tilranede“ sig Handelen paa Sverige. Herimod er det fra dansk Side hævdet, at det kun drejede sig om Bevarelsen af den gennem Aartier bestaaende Genudførselsforretning, navnlig paa Syd-sverige. Heldigvis synes man dog at have overvundet Vanskelighederne¹⁾, idet Grosserer-Societetets Komité fra ^{16/5} 1916 traf et foreløbigt Arrangement med den svenske Handelskommission om Forpligtelseserklæringer for Varer, der indførtes her til Landet i Henhold til Overenskomsten af ^{19/11} 1915 og videresolgt til Sverige.

Til Haandhævelse af den engelske Overenskomst er der, som omtalt S. 98, nedsat et Voldgiftsnævn ved Grosserer-Societetet. Dette Nævn har paakendt nogle Klausulbrudssager — navnlig angaaende Udførsel af Kaffe, før denne Udførsel forbødes her fra Landet — og ikendt Bøder, der efter Omstændighederne maatte blive meget høje. Til yderligere Støtte for Haandhævelsen af Overenskomsten vedtoges Loven af ^{5/4} 1916, hvorefter Overtrædelse af de overfor Grosserer-Societetet og Industriraadet afgivne Erklæringer straffes med Fængsel eller under formildende Omstændigheder med Bøder.

¹⁾ Der arbejdes for Tiden (Juni 1916) paa Oprettelse af et skandinaviske Handelsforbund. Initiativet hertil er udgaaet fra Norge og har mødt megen Velvilje baade i Sverige og i Danmark.

Til Belysning af Skibsfartens Tab fra Forsikringsinstitutters Oprettelse til $31/3$ 1916 hidsættes følgende Tal:

1 000 Kr.	Krigsforsikringen for			
	Skibe		Varer	
	$31/3$ 16	$31/12$ 15	$31/3$ 16	$31/12$ 16
Nettopræmie	18 382	15 835	11 818	10 006
Betalte Skader	3 764	3 604	4 292	3 616
Anmeldte Skader (uafgjort) ..	5 892	3 200	4 895	4 385

Indtil Midten af April¹⁾ er den danske Handelsmarines Tab opgjort til 43 Skibe med tilsammen 36 000 Nettotons og en Assuranceværdi af $11\frac{1}{2}$ Mill. Kr., hvoraf godt 8 Mill. falder paa 28 i Krigsforsikringen indtegnede Skibe, medens de øvrige $3\frac{1}{2}$ Mill. Kr. fordeles paa andre Søassurance-selskaber. Men foruden gennem Forlisene har Skibsfarten naturligvis stadigt haft Besværligheder (jfr. ovenfor S. 279 om Kulspørgsmaalet) gennem Visitationer, Opbringelser, Indskrænkelse i Dispositionsretten m. v. Paa den anden Side er Fragterne oppe paa en Højde som ingensinde før (jfr. Tabel XIV), og Dampskibsselskabernes Aktier handles til uhyre Priser. Det er endvidere et interessant Tidernes Tegn, at der har kunnet dannes et Sejlskibs-A/S, „Hippalos“, med en Kapital af 3 Mill. Kr. Af stor Interesse i denne Sammenhæng er endvidere Loven af $12/5$ 1916 (jfr. S. 100) om Bidrag af Skibsfarten til Landets nødvendigste Tilførsler. Iflg. denne Lov skal der af Skibsfarten i Aaret 1916 ydes Bidrag til Landets nødvendigste Tilførsler, dels i Tonnage, dels i et Staten tilfaldende Pengebeløb, der sættes til godt 11 Mill. Kr. for hele Aaret. Ved Fordelingen af dette Beløb paa Rederne samt ved Ordningen af Tilvejebringelse af Tonnage bistaaes Regeringen af et Nævn af Redere, hvis Formand udnævnes af Kongen og 7 andre Medlemmer af Indenrigsministeren efter Indstilling af Dansk Dampskibsrederiforening. Formand er Direktør C. M. Cold²⁾. I denne Form er Loven fremkommet ved en Overenskomst mellem Lovgivningsmagten og Rederne, og den vigtigste Del af Spørgsmaalet: Ordningen af Til-

¹⁾ Pol. $22/4$ 1916.

²⁾ Jfr. om Nævnets Sættelse Statstidende for $31/5$ 1916.

Tabel XIV. Oversigt over Korn-, Kul- og Træfragterne efter Dansk Søfartstidende.

	Korn fra Havn paa Amerikas Østkyst til skandinavisk Havn	Kul fra engelsk Østkysthavn (Tynen, Blyth) til dansk Havn for Baade c. 1 500—2 000 Tons	forarbejdet Trælast fra Østersøhavn til London
	sh. pr. qr.	sh. pr. Ton	sh. pr. Strd.
August 18...1914	—	$\frac{9}{0}$ à $\frac{10}{0}$	—
September 22 —	—	$\frac{6}{6}$ à $\frac{7}{0}$	$\frac{32}{6}$ à $\frac{35}{0}$
Oktober 6... —	$\frac{4}{0}$ à $\frac{5}{0}$	$\frac{9}{0}$ à $\frac{10}{0}$	$\frac{35}{0}$
November 24 —	$\frac{6}{0}$ à $\frac{7}{8}$	$\frac{9}{0}$ à $\frac{10}{0}$	$\frac{40}{0}$
December 29 —	$\frac{10}{0}$ à $\frac{10}{6}$	c. $\frac{14}{0}$	—
Februar 4...1915	$\frac{14}{0}$	$\frac{20}{0}$	—
— 25... —	—	$\frac{21}{0}$	—
Marts 25.... —	$\frac{14}{0}$ à $\frac{14}{6}$	$\frac{16}{0}$ à $\frac{17}{0}$	—
April 22.... —	$\frac{9}{6}$ à $\frac{10}{0}$	$\frac{15}{0}$ à $\frac{17}{6}$	$\frac{70}{0}$ à $\frac{80}{0}$
Maj 13..... —	—	$\frac{15}{0}$	c. $\frac{80}{0}$
Juni 24..... —	$\frac{9}{6}$	$\frac{15}{0}$ à $\frac{16}{0}$	$\frac{90}{0}$ à $\frac{92}{6}$
Juli 22..... —	$\frac{10}{8}$	—	$\frac{95}{0}$ à $\frac{100}{0}$
August 26... —	$\frac{10}{8}$ à $\frac{10}{6}$	$\frac{18}{0}$	$\frac{95}{0}$
September 30 —	$\frac{12}{0}$ à $\frac{12}{6}$	$\frac{12}{6}$ à $\frac{13}{6}$	$\frac{95}{0}$
Oktober 28... —	$\frac{13}{6}$ à $\frac{14}{0}$	$\frac{17}{0}$	$\frac{120}{0}$ à $\frac{125}{0}$
November 25 —	$\frac{15}{0}$ à $\frac{15\frac{1}{2}}{1}$	$\frac{18}{0}$ à $\frac{19}{0}$	—
December 23 —	18	$\frac{20}{1}$	$\frac{120}{1}$
Januar 20...1916	$\frac{18\frac{1}{2}}{2}$ à 19	22 à 23	—
Februar 2... —	—	23 à 25	—
— 9... —	$\frac{18\frac{1}{2}}{2}$	20 à 22	—
— 16... —	$\frac{18\frac{1}{2}}{4}$ à $\frac{18\frac{1}{2}}{2}$	22	—
— 23... —	—	22 à 24	—
Marts 1.... —	—	23 à 24	$\frac{160}{2}$
— 8.... —	c. $\frac{18\frac{1}{2}}{2}$	25 à 26	—
— 22.... —	19	27 à 28	200
— 29.... —	19 à 20	29 à 30	—
April 12.... —	21	32 à 35	$\frac{205}{2}$ à $\frac{215}{2}$
— 19.... —	22 à $\frac{22\frac{1}{2}}{2}$	32 à 40	$\frac{220}{2}$ à $\frac{230}{2}$
— 26.... —	$\frac{22\frac{1}{2}}{2}$	—	c. 200
Maj 3..... —	$\frac{22\frac{1}{2}}{2}$ à 23	40 à 42	—
— 10..... —	23 à 24	38 à 40	c. 180
— 17..... —	c. 24	36 à 40	$\frac{175}{2}$ à 180
— 24..... —	23 à 24	—	—
— 31..... —	22	37 à 38	$\frac{190}{2}$ à 200

• betyder, at Noteringen er uforandret.

— betyder, at ingen Notering foreligger.

¹⁾ Kroner her og følgende Noteringer. ²⁾ Pr. f. o. w.

førslerne skal først udformes ved Nævnets Bistand. Overenskomsten, som det ikke lykkedes at tilvejebringe¹⁾ ved Forhandlingerne i Vinter, hvorfor det foran S. 100 omtalte Forslag blev forelagt, kom nu i Stand ved Etatsraad H. N. Andersens Hjælp²⁾. — Ved Lov ¹³/₃ 1916 forlængedes Lov ⁷/₅ 1915 (53. Bd. S. 391) om Registrerings-Certifikat til ¹⁵/₁₀ 1916. — Den, særligt under Krigen, stadigt stigende Benyttelse af Københavns Frihavn medførte Nødvendigheden af Tilvejebringelsen af et nyt Manufakturpakhuss, til hvilket Formaal m. v. der ved Lov ¹⁷/₅ 1916 tilstodes Selskabet Bemyndigelse til at optage et Laan paa 1 Mill. Kr. (jfr. ogsaa 53. Bd., S. 391 og Tillæg til Koncession af ²²/₃ 1916³⁾).

Det skal endvidere nævnes, at Statsbanerne stadigt har arbejdet under overordentlige Vanskeligheder, navnlig paa Grund af den store Stigning i Godstrafiken, en Stigning der fra 1913 til 1915 andrager ikke mindre end 273 %⁴⁾. Det er en Selvfølge, at Banerne kun med stort Besvær har formaaet at overkomme en saadan Trafikforøgelse, til hvilken der ikke har kunnet svare en forholdsmæssig Stigen i Materiellet. Herfra stammer de talrige Forsinkelser m. v.

Andre Spørgsmaal.

Det er ovenfor omtalt, at der paa forskellig Maade er tilstaaet de til Sikringsstyrken indkaldte værnepligtige visse Lettelser, for at de i saa høj Grad som muligt kunde bistaa ved nødvendige Arbejder (S. 284 og 301). Der er endvidere tilstaaet Fiskere særlig Orlov⁵⁾. Ved Lov ¹⁵/₃ 1916 § 3 tilstodes der værnepligtige, der i Tiden efter ¹/₆ 1915 havde været indkaldt i to Perioder, 90 Øre pr. Dag af den sidste af de to Perioder. Ændringer i Værne-

¹⁾ Jfr. S. 100 og Rigsdagstidende 19¹⁵/₁₆, Tillæg A. Sp. 3649 ff.

²⁾ Indenrigsministeren i Folketinget 19¹⁵/₁₆, Sp. 4784.

³⁾ Lovtidende A, 1916, S. 706.

⁴⁾ Jfr. Statsbanernes Redegørelse for Trafikvanskelighederne i Rigsdagstidende 19¹⁵/₁₆, Tillæg B, Sp. 2763.

⁵⁾ Politiken ¹⁴/₃ 1916.

pligtsalderens Indtræden, Indkaldelsestid m. v. findes iøvrigt i Indm. Bkg. ¹⁸/₂ 1916 og de to Love om Ændringer i Hærens og Søværnets Ordning af ¹⁵/₃ 1916. Det skal endnu i denne Sammenhæng nævnes, at Foreningen „Dannevirke“ i Forbindelse med Centralarbejdsanvisningen arbejder paa saa hurtigt som muligt at skaffe de fra Sikringsstyrken hjemsendte værnepligtige i Arbejde igen¹).

I Dagene fra ⁹/₃—¹¹/₃ 1916 afholdtes et interskandinavisk Ministermøde i København til Drøftelse af de af Krigssituationen skabte Forhold for de nordiske Lande.

Endelig skal det nævnes, at ved Lov ¹³/₅ 1916, jfr. kgl. Andn. s. D., indførtes „Sommertid“, 3: Urene stilles indtil ³⁰/₉ 1916 en Time frem i Forhold til den hidtil gældende Tidsregning, dels for at komme i Overensstemmelse med Nabolande, der har indført en lignende Foranstaltning, dels for ligesom de at udnytte Dagslyset bedre.

Den 22. Juni 1916.

---

¹) Berl. Tid. ¹/₆ 1916.

ØKONOMISKE OVERSIGTER

II. NORGE

August—December 1915

Ved

Cand. polit. **J. C. Jacobsen.**

Indhold.

Statens Finanser.....	S. 313
Børsforhold og Pengevæsen	S. 315
Prisregulering og Detailpriser	S. 317
Landbrug	S. 320
Industri (Arbejdsmarkedet).....	S. 321
Handel og Skibsfart.....	S. 322

Statens Finanser.

Statsregnskabet for Finansaaret $1/7$ 1914— $30/6$ 1915 viste en samlet Indtægt af 197 Mill. Kr., heraf hidrørte 14,5 Mill. fra Statslaan og 11,7 Mill. fra den ekstraordinære Forsvarsskat. Den samlede Udgift beløb sig til 208 Mill. Kr., hvoraf 22 Mill. til Neutralitetsværnet, hvilke sidste direkte blev dækket af Statens Kassebeholdning. Der fremkom saaledes formelt et Overskud paa ca. 12 Mill. Kr. Statskassens Indtægter og Udgifter i Finansaaret 19¹³/₁₄ var henholdsvis 176 Mill. og 167 Mill. Kr. og Overskudet ca. 9 Mill. Kr.

I December 1915 afsluttede Finansdepartementet et nyt tredie udenlandsk Statslaan med den norske Stats tidligere Laaneforbindelse, National City Bank i New York; Laanet var fem Millioner Dollars stort, med Tilbagebetaling

om syv Aar og til en Rente af 6 $\frac{0}{10}$. Den effektive Rente var dog betydelig lavere end ved det midlertidige amerikanske og det midlertidige engelske Laan af 1914, efter Regeringens Indberetning til Stortinget 6,2 $\frac{0}{10}$ mod henholdsvis 6,9 og 6,7 $\frac{0}{10}$. — I denne Forbindelse kan nævnes, at i Finansaaret 19¹⁴/₁₅ steg Statsgælden med 64 Mill. og udgjorde den ³⁰/₁₀₀ 1915 ialt 421 Mill., heraf 67 Mill. indenlandsk og 354 Mill. Kr. udenlandsk Statsgæld.

Statens Indtægt af Indførselstolden m. m. for de seks første Maaneder af Finansaaret, sammenlignet med de tilsvarende Maaneder 19¹⁴/₁₅ og 19¹³/₁₄, vil ses af nedenstaaende Oversigt.

Rigets Toldintrader Juli—Dec. 19 ¹³ / ₁₄ , 14 ¹⁵ / ₁₅ og 15 ¹⁶ / ₁₆ :			
Mill. Kr.	1913	1914	1915
Juli	6,98	7,50	6,85
August	2,95	1,52	3,14
September	3,00	2,40	3,89
Oktober	9,02	8,00	7,11
November	3,88	3,13	3,20
December	3,04	3,95	3,59
I alt ...	28,97	26,77	26,78
Budgetteret for hele Finansaaret	54,00	54,00	50,50

Bruttoindtægten af Statens Jernbaner udgjorde for Driftsaaret 19¹⁴/₁₅ (1⁷/₇ 1914—³⁰/₁₀₀ 1915) ca. 31 Millioner mod 28 Mill. Kr. i 19¹³/₁₄. Den store Forøgelse af Godstrafikken har saaledes medført en betydelig Stigning i Indtægterne. Samtidig er Udgifterne imidlertid steget fra 27 Mill. til godt 30 Mill. Kr., og Nettooverskudet er derfor omtrent forblevet uforandret. Kulprisernes Stigning har her som i de andre skandinaviske Lande været den væsentligste Aarsag til Udgiftsforøgelsen.

For Postvæsenets Vedkommende var Bruttoindtægten for Finansaaret 19¹⁴/₁₅ 10,5 Mill. mod 10,6 Mill. Kr. i 19¹³/₁₄ og samtidig steg Udgifterne fra 9,9 Mill. til 10,5 Mill. Kr., saaledes at der netop fremkom Balance mellem Indtægter og Udgifter. Telegraf- og Telefonvæsenet har derimod som ventelig givet et meget stort Overskud, nemlig 2,4 Mill. i 19¹⁴/₁₅ mod 0,2 Mill. Kr. i 19¹³/₁₄.

Den 11¹²/₁₂ 1915 blev der af Finans- og Tolddepartementet nedsat en Kommission til Behandling af Spørgs-

maalet om Tilvejebringelse af en ekstraordinær Indtægt for Statskassen ved Paalæg af midlertidige Afgifter paa en Del vigtige Eksportvarer, som Trælast m. m., Produkter fra den kemiske Industri, Konserver, Fisk m. v., samt Afgift paa Skibstonnage. De Indtægter, som Staten eventuelt vilde faa paa denne Maade, skulde anvendes til gennem Prisreduktioner eller paa anden Maade at lette de økonomiske Kaar for de bredere Lag af Befolkningen.

Børsforhold og Pengevæsen.

Forholdene paa Fondsbørsen i Kristiania har været Genstand for en Række Ændringer. Børsen er bleven daglig og der er bleven nedsat et Kursnoteringsudvalg for Værdipapirer. Der er ogsaa i Pressen bleven fremsat Ønske om, at Omsætningens Størrelse blev offentliggjort.

De glimrende Fragtkonjunkturer har medført en betydelig Spekulation i Skibsfartsaktier, hvad naturligt har vakt en Del Betænkeligheder; særlig er der bleven startet en Mængde Dampskibsselskaber, gennem Indkøb af Skibe fra Udlandet, og disse Skibe har maattet betales med 100 til 200 % over deres normale Værdi. At disse Selskaber frembyder stor Risiko for deres Aktionærer, synes Publikum ikke tilstrækkelig at have Øje for, og det maa derfor betragtes som meget betimeligt, at Bankerne har søgt at bremse den vildeste Spekulation.

Nedenfor anføres en Del Børskurser paa de officielt noterede Selskaber:

	Indbetalt pr. Aktie	$\frac{7}{8}$ 15	$\frac{17}{12}$ 15
Købekurser:	Kr.	Kr.	Kr.
Norges Bank	100	180	182
Christiania Bank og Kreditkasse	320	695	800
Den norske Creditbank	160	$362\frac{1}{2}$	$392\frac{1}{2}$
Bergenske Dampskibsselskab ...	100	$132\frac{1}{2}$	145
Nordenfjeldske — ...	500	675	780
Søndenfjeldske — ...	300	450	530
Stavanger — ...	400	370	405
Norsk Hydro E. K. A/S ordinær	180	230	$263\frac{1}{2}$

Paa de ikke officielt noterede Dampskibsaktier har Kursstigningen dog ofte været langt større.

Paa Valutamarkedet har Kurserne paa udenlandsk Valuta stadig været Genstand for stærke Svingninger. Bevægelsen vil nærmere fremgaa af nedenstaaende Oversigt, som viser Salgsnoteringerne paa Kristiania Børs:

1915	pr. $\frac{2}{9}$	pr. $\frac{2}{10}$	pr. $\frac{2}{11}$	pr. $\frac{2}{12}$	pr. $\frac{31}{12}$
London, Lst. a/v.....	18,10	18,08	17,68	17,00	17,35
Hamborg, Reichsm. a/v.....	79,00	79,00	77,65	70,50	69,75
Paris, Fr. a/v.....	66,25	66,25	64,50	62,00	63,00
Amsterdam, Fl. a/v.....	156,50	157,00	159,75	151,25	162,00
New York, Dollars a/v.....	3,97	3,85	3,84	3,65	3,71

En Oversigt over Norges Banks ugentlige Rapporter, jfr. nedenstaaende Tabel, viser at Guldbeholdningen omtrent har holdt sig uforandret. Seddelomløbet er derimod steget betydeligt, Seddelreserven er derved forsvundet og Balancen pr. $\frac{31}{12}$ slutter med en afgiftspligtig Seddeludstedelse paa ca. 6 Mill. Kr.; at dette Beløb ikke er blevet større, skyldes Bankens store Tilgodehavender i Udlandet, som medregnes ved Bestemmelsen af Seddeludstedelsen.

1915	pr. $\frac{7}{9}$	pr. $\frac{7}{10}$	pr. $\frac{3}{11}$	pr. $\frac{7}{12}$	pr. $\frac{31}{12}$
	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
Guldbeholdning.....	130,1	130,0	135,8	132,8	131,0
Seddeludstedelse.....	151,0	153,1	159,2	153,3	156,2
Heraf i Cirkulation.....	143,2	151,0	153,0	152,5	162,2
Seddelreserve.....	7,8	2,1	5,0	0,8	÷6,0
Stillet til Disposition.....	74,7	73,0	73,4	73,4	73,4
Foliumidler.....	31,4	23,0	25,8	25,0	24,0
Udlaan og Diskontering.....	74,0	75,2	74,0	78,5	88,0
Rentebærende Papirer.....	14,2	14,2	14,2	14,2	14,4
Veksler paa Udlandet.....	0,1	0,1	—	"	"

Den $\frac{18}{12}$ 1915 forhøjede Banken sin Diskonto til $5\frac{1}{2}$ $\frac{0}{100}$. Diskonteringsbehovet er meget stort, og dette i

Forbindelse med andre Hensyn har bestemt Direktionen til at tage dette Skridt.

Af Sammendraget af Maanedsopgørelserne Sept.—Nov. 1915, afgivet til Finansdepartementet af 45 norske Privatbanker, meddeles nedenstaaende Oversigt over de vigtigste Konti.

Privatbankernes Maanedsopgørelse Sept.—Nov.:

	^{30/9} Mill. Kr.	^{31/10} Mill. Kr.	^{30/11} Mill. Kr.
Aktiver			
1. Anvendt til Udlaan og Diskontering	757,6	776,4	818,0
2. I Regning med indenl. Banker	86,7	95,7	104,2
3. I Regning med udenl. Banker:			
a. Tilgodehavende	85,0	86,2	69,2
b. Udenlandske Bankers Debet	0,8	1,0	2,5
Passiver			
1. Indskud:			
a. Paa Folio	53,9	58,5	64,1
b. Paa Sparekasseindskudene	651,0	664,0	684,0
c. Diverse Kreditorer	80,2	86,2	87,5
2. I Regning med indenl. Banker	89,0	94,4	104,0
3. I Regning med udenl. Banker:			
a. Debet	3,0	3,2	6,7
b. Løbende Remburser	14,6	14,0	18,1
c. Udenl. Bankers Indskud	27,6	30,0	28,1

Bankernes Omsætning er herefter betydelig forøget, særlig er Sparekasseindskudene i rask Vækst. Nedgang har der kun været i de udenlandske Tilgodehavender, hvilket maaske for en Del hidrører fra, at Skibsredere og andre Forretningsmænd, som har faaet store Tilgodehavender i Udlandet, foreløbig har ladet Pengene blive staaende dér, for ikke at tabe paa de lave Valutakurser.

Prisregulering og Detailpriser.

For at skaffe en nødvendig Regulering af de overordentlig høje Priser paa Levnedsmidler har Statens Provianteringskommission overvejet forskellige Foranstaltninger. Man har saaledes undersøgt Spørgsmaalet om Maksimalpriser paa Kød, Flæsk og Mælk; men da Produktions- og Fragt-

omkostningerne paa disse Varer er meget ulige paa de forskellige Steder, saa at man i saa Tilfælde maatte fastsætte forskellige Priser i de enkelte Distrikter, har Kommissionen ikke fundet denne Fremgangsmaade hensigtsmæssig. Derimod blev der den ²³/₉ fastsat Maksimalpriser paa det for det indenlandske Forbrug fastsatte Kvantum salt Sild, nemlig fra 24,²⁵ Kr. til 39,²⁵ Kr. pr. Tønde.

Endvidere har Kommissionen rettet en Henvendelse til de lokale Provianteringsraad om at træffe en Ordning med Forretningsmænd i vedkommende Brancher, om at holde tilstrækkelige Udsalg af disse Varer til nærmere fastsatte Priser, og hvis dette ikke lykkedes da at foranledige, at de enkelte Kommuner i H. t. Lov af ¹⁷/₈ 1915 oprettede midlertidige kommunale Udsalg af Kød, Flæsk, Fisk og Mælk. Endelig kan nævnes, at paa Grund af den store Mangel paa ledige Lejligheder, blev der ¹⁷/₁₂ 1915 udstedt en provisorisk Forordning om Husleje, hvori det bestemmes, at i Byer og bymæssige Bebyggelser kan Kommunalbestyrelsen vedtage, at Huslejen ikke maa forhøjes for højest 3 Værelsers Lejligheder med Køkken uden de af Kommunalbestyrelserne nedsatte Huslejenævns Samtykke. Disse bestaar af mindst 3 og højest 5 paa 1 Aar valgte Medlemmer, hvoraf mindst en Husejer og en Lejer.

Indførselen af Brødkorn i 1915 i Sammenligning med 1914 var ca. 378 000 Tons mod ca. 367 000 Tons, naar Rug- og Hvedemelet omregnes til Korn efter Forholdstallet 1,⁶, jfr. nedenstaaende Tabel:

	1914	1915
	Tons	Tons
Hvede, uformalet	69 300	50 300
Rug, —	170 500	148 300
Rugmel	17 400	33 900
Hvedemel	69 200	71 300

En Oversigt over Detailpriserne, jfr. „Sociale Meddelelser“, viser en overordentlig stærk Prisstigning paa Spisevarer, Lys og Brænde i 1915, sammenlignet med de nærmest foregaaende Aar. Prisniveauets Bevægelser fremgaar af omstaaende Oversigtstabel, som ved Hjælp af Indekstal viser Prisbevægelsen for en Del vigtige Varesorter. Gennemsnitspriserne i 1911 er sat = 100 og de senere Priser omregnet i Forhold hertil:

Enkelte Varer	Hovedindekstal			
	1912	1913	1914	1915
Oksekød	114	128	128	139
Kalvekød	108	121	119	135
Flask, fersk	97	109	114	139
Mælk	106	106	106	119
Mejerismør	107	109	110	132
Æg, nylagte	106	108	111	134
Ost	100	105	111	122
Rugmel	111	111	129	205
Hvedemel	100	97	100	129
Sukker, raffineret	106	94	98	111
Kaffe, Santos	112	112	105	108
Petroleum	111	129	121	128
Kul	124	132	124	191
Koks	128	133	135	190
Samtlige Varer...	2 911	3 071	3 101	3 646
Hovedindekstal...	108	114	115	135

Prisstigningen har nødvendigvis medført en Omlægning af Forbruget. Naar Indtægterne ikke kan bringes op til en saadan Højde, at de dækker de stigende Leveomkostninger, maa der enten leves paa Kredit eller der maa ske en Omlægning af Forbruget for mest mulig at reducere Udgifterne, hvad der i stor Udstrækning vil være ensbetydende med en kvalitativ Forringelse.

I hvor stor Udstrækning en saadan Omlægning af Forbruget har fundet Sted, har endnu ikke statistisk kunnet paavises. Leveomkostningernes Stigning har imidlertid været stor, for Kristiania alene er den for en Familie med en Aarsindtægt af 1 800 Kr. beregnet til ca. 25 %¹⁾ og Dyr-tidshjælp og Lønforhøjelsér har sikkert heroverfor kun i ringe Grad kunnet strække til.

¹⁾ Jfr. Alf. Eriksen; Leveomkostningernes Stigning i Kristiania. Sociale Meddelelser, Nr. 1. 1916.

Landbrug.

Landbrugsdirektørens Beretning om Høsten i 1915 er nylig udkommen. Angivelserne gælder dog kun Avlingens Mængde, idet Værdien endnu ikke er beregnet. Angivet i Tal stiller Resultatet sig saaledes for 1915 sammenlignet med 1914:

	1914	1915
	hl	hl
Hvede	95 051	100 466
Rug	368 778	292 300
Byg	867 958	945 054
Havre	2 819 893	3 635 531
Blandsæd	161 374	196 128
Kartofler	9 705 820	7 026 720
	Tons	Tons
Hø.....	2 937 342	2 606 816

Som det vil ses, har Udbyttet for samtlige Kornsorter, med Undtagelse af Rug, været større end i 1914. Stor Nedgang har der været for Kartofler og en mindre for Hø.

Kreaturbestanden er bleven talt i 1914 og 1915, den sidste Tælling var dog kun repræsentativ. Hovedresultatet for 1915 sammenlignet med 1914 var følgende:

	³⁰ / ₀ 1914	³⁰ / ₀ 1915
	Stkr.	Stkr.
Heste.....	182 432	186 217
Hornkvæg.....	1 146 274	1 120 517
Faar.....	1 326 850	1 329 559
Geder	236 805	240 303
Svin.....	228 117	208 522

Betydeligere Tilbagegang har der kun været for Svin, nemlig ca. 9 ⁰/₀, de øvrige Forskydninger i Tallene har været forholdsvis smaa. Udførsel har der saa godt som kun været af Heste, og denne var, efter den offentliggjorde Handelsstatistik, tilmed betydelig mindre i 1915 end i 1914.

Industri (Arbejdsmarkedet).

Om Industriens Stilling i 1915 foreligger der endnu ikke nærmere Oplysninger. Der er startet en Del nye industrielle Selskaber, og mange af de ældre har udvidet Virksomheden, særlig er det naturligvis Eksportindustrien, der har haft god Fremgang.

Efter de Oversigter, som udsendes af Kontoret for Socialstatistik, maa Stillingen paa Arbejdsmarkedet i Aarets sidste to Kvartaler karakteriseres som meget gunstig, særlig i Forhold til 1914, men ogsaa til de foregaaende Aar, kun i 1912 var Arbejdsløsheden mindre.

Den gennemsnitlige Arbejdsløshedsprocent i en Del vigtigere Fag, beregnet paa Grundlag af Oplysninger for en Del større Fagforeninger, udgjorde ved Udgangen af:

Maaned	1912	1913	1909—13 gsntl.	1914	1915
Juli.....	0,7	0,9	1,5	0,9	0,9
August.....	0,9	0,9	1,6	3,6	1,0
September.....	1,1	1,7	2,2	4,5	1,1
Oktober.....	1,0	1,7	2,4	2,8	1,1
November.....	1,2	2,5	3,2	3,0	1,7
December.....	2,7	4,7	5,1	4,6	3,8

Af Ændringer i Norges sociale Lovgivning kan nævnes en ny Sygeforsikringslov af 6. Aug. 1915. Dens vigtigste Bestemmelser er følgende: Undtagne fra Forsikringspligten er Personer, hvis Aarsindtægt overstiger Kr. 1600 paa Landet og Kr. 1800 i Byerne (tidligere henholdsvis Kr. 1200 og 1400). Understøttelse udbetales til sygeforsikret Kvinde 2 Uger før og 6 Uger efter Nedsættelsen; desuden ydes der fri Barselhjælp.

Endvidere er der kommet en ny Lov om Arbejdsstridigheder af s. D. Herefter skal enhver Fagforening eller Arbejdsgiverforening indregistreres hos den Myndighed, som Kongen fastsætter. Aftaler af kollektiv Natur skal være skriftlige, endvidere maa Arbejdet ikke indstilles, førend den i Loven foreskrevne Mægling har fundet Sted.

Til at dømme i Konflikter angaaende ulovlig Arbejdsnedsættelse nedsættes der en Arbejdsret, som har sit Sæde i Kristiania og som bestaar af en Formand og to af Fagforeningerne og to af Arbejdsgiverforeningerne valgte Medlemmer. I visse Tilfælde kan Rettens Afgørelser appelleres til Højesteret. Med Hensyn til Mægling i Arbejdskonflikter inddeles Landet i en hel Del Kredse, hver med sit Forligsnævn. I Spidsen for hele Forligsinstitutionen kommer der til at staa en Rigsforligsmand.

Endelig kan nævnes den nye Lov om Arbejdsbeskyttelse i industrielle Virksomheder. En af Lovens vigtigste Bestemmelser og den, der voldte mest Strid, var Spørgsmaalet om Maksimalarbejdstid. Den blev fastsat til 10 Timer pr. Dag og 54 Timer pr. Uge med en Overgangstid paa 5 Aar. I Gruber, Trykkerier blev Maksimalarbejdstiden kun 48 Timer pr. Uge. Om Kvinders Natarbejde blev der ikke truffet nogen Bestemmelse paa Grund af de vanskelige Forhold paa Arbejdsmarkedet. Natarbejde kan tillades mandlige Arbejdere over 16 Aar i Mejerier, Bedrifter med kontinuerlig Drift o. s. v. Loven forbyder, at Kvinder arbejder de første 6 Uger efter Nedsættelsen. For Børn er Arbejde tilladt, naar de er over 12 Aar gl., dog højst fem Timer daglig. Loven traadte i Kraft 1. Jan. 1916.

Handel og Skibsfart.

Angaaende Norges Udenrigsomsætning i 1914 foreligger nu den sædvanlige Oversigt fra det statistiske Centralbyrå: „Norges Handel i 1914“.

Omsætningens samlede Værdi er beregnet til 977 Mill. Kr., idet Indførselen havde en Værdi af 567 Mill. og Udførselen en Værdi af 410 Mill., af hvilke sidste 15,6 Mill. kommer paa genudførte fremmede Varer. Blandt de fremmede Produkter er ikke medtaget Træmasse og Cellulose, Jernmalm o. s. v., som fra Sverige er indført til Norge pr. Jernbane for derefter at udskibes til andre Lande, og som saaledes har passeret Norge uden at have været Genstand for norsk Handelsomsætning. Medregnes disse Produkter,

hvis Værdi er beregnet til ca. 32 Mill. Kr., kommer Om sætningen ialt op paa over 1 Milliard Kr.

Baade for Indførselens og for Udførselens Vedkom mende er Værdien større end i noget tidligere Aar, jfr. nedenstaaende Tabel:

	Indførsel	Udførsel af indenl. Varer	Udførsel af fremmede Varer	Transit (Gennemgangs- varer fra Sverige)
	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
1910.....	402,1	267,9	14,7	27,1
1911.....	468,7	288,7	9,7	27,1
1912.....	525,7	324,8	11,1	35,1
1913.....	552,8	380,9	11,7	38,5
1914.....	567,8	394,4	15,8	31,7

Norges Handelsflaade er bleven betydelig forøget siden Krigens Begyndelse; da Afgangen har været stor paa Grund af de mange Krigsforlis, skyldes det fortrinsvis, at der er indkøbt saa megen Tonnage fra Udlandet. Nettotilvæksten har i Tidsrummet $\frac{1}{8}$ 1914— $\frac{31}{1}$ 1916 ialt været 122 Skibe med 221 863 R. T. Br. Tilvæksten falder imidlertid ude lukkende paa Dampskibs- og Motorskibstonnagen, for de sidstes Vedkommende dog kun ca. 5 000 R. T. Br., idet Sejlskibsflaaden er bleven formindsket med 67 Skibe med en Tonnage af over 42 000 R. T. Br.

Resultatet af „Krigsforsikringens“ Virksomhed i Aaret 1914/15 har ikke været gunstigt; overfor en Præmieindtægt af ca. 10 Mill. staar et samlet Tab af ca. 16 Mill. Kr., Underskudet bliver herefter ca. 6 Mill. Kr. Heri er endda ikke taget i Betragtning svævende Priseretssager. Der er ialt beskadiget eller ødelagt 56 norske Skibe, heraf 38 Damp- og 18 Sejlskibe.

ØKONOMISKE OVERSIGTER

III. SVERIGE

August 1915—December 1915

Ved

Cand. polit. **J. C. Jacobsen.**

Indhold.

Statens og Kommunernes Finanser	S. 324
Børsforhold og Pengevæsen	S. 327
Prisregulering og Priser	S. 332
Landbruget	S. 337
Haandværk og Industri (Arbejdsmarkedet)	S. 339
Handel og Skibsfart (Søforsikring)	S. 342

Statens og Kommunernes Finanser.

Det Forslag til Finanslov for 1916, som blev forelagt Rigsdagen, kunde i Modsætning til det foregaaende Aars Finanslov opgøres med Hensyntagen til de overordentlige Forhold, uden at man dog nærmere kunde beregne de finansielle Virkninger heraf. Budgettet balancerede med 400,7 Mill., heraf paa Indkomstsiden 53,7 Mill. Kr. fra optagne Laan. Paa Udgiftssiden figurerede følgende Udgiftsposter: 37,2 Mill. til Kapitalforøgelse i Statsvirksomheder, 2,2 Mill. til Statens Laanefond, 4,8 Mill. til Afbetaling paa Statsgælden og 20,2 Mill. Kr. til Statens Omkostninger ved Tobaksmonopolet (ialt altsaa Formueilgang 64,4 Mill. Kr.).

Hvad Indtægterne angaar har Regeringen, bortset fra de optagne Laan, kun søgt at skaffe sig ekstraordinære Indtægter ved at paalægge en Krigskonjunkturskat. Af de Udtalelser, som Finansministeren fremkom med ved Lovforslagets Fremsættelse i Rigsdagen, kan følgende Ud-

drag af mere almen Interesse meddeles: Efter Finansministerens Mening burde man ikke gaa til en almindelig Skatteforhøjelse for at skaffe Staten forøgede Indtægter, fordi en saadan yderligere Belastning af Formuen og de normale Indkomster kunde skabe Vanskeligheder for Landets Økonomi og medføre Farer for Næringslivets Udvikling. — Tilsvarende Betæneligheder mente Ministeren ikke at man burde nære overfor den Merindkomst, som kan tilskrives Krigskonjunkturerne, og denne burde derfor alene blive Genstand for den ekstraordinære Beskatning¹⁾. — De Indkomstgrupper, som det saaledes blev Tale om, kom til at bestaa af Indtægter af Forretningsvirksomhed, Gevinster af tilfældig Natur og al anden skattepligtig Indtægt, som ikke kan henføres til nogen af de fra Beskatningen undtagne Indkomstgrupper, hvad enten den indkomstgivende Virksomhed drives som Foretagerens selvstændige Virksomhed eller af et Selskab. Den ¹¹/₆ 1915 udkom Forordningen om Krigskonjunkturskat, hvis Detailler tidligere har været meddelt her i Tidsskriftet.

En Oversigt over Statsværkets Indtægter viser, at Indtægten for hele Aaret udgjorde 150,⁴² Mill. mod 149,⁰⁷ Mill. Kr. i 1914. Den beregnede Indtægt udgjorde imidlertid for 1915 159,³⁵ Mill.: de virkelig indgaaede Indtægtsbeløb er herefter formindsket med ca. 9 Mill. Kr. Fordelt paa Maaneder stiller det sig saaledes:

	1914	1915	Forøgelse (+) Formindsk. (÷)
	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
August	8, ⁵⁹	12, ⁰⁷	+ 4, ⁰⁸
September	10, ³¹	11, ⁰⁴	+ 1, ³³
Oktober	13, ⁰⁵	14, ³⁴	+ 0, ⁵⁹
November	11, ⁸⁹	16, ³¹	+ 4, ⁰²
December	14, ⁰⁷	12, ¹⁰	÷ 2, ⁷⁸
Jan.—Dec.	149, ⁰⁷	150, ⁴²	+ 1, ³⁵

Tolden har, trods Korntoldens Ophævelse, givet 56,¹⁶ Mill. mod 59,⁰⁴ Mill. Kr. i 1914, Stempelafgiften har været omtrent uforandret, Afgifterne af Sukker og Brændevin er

¹⁾ Jfr. nærmere Karl Hildebrand: De svenska Statsmakterna och Krigstidens Folkhushållning.

gaaet noget i Vejret. Indtægten af Statens Jernbaner er steget fra 20,90 til 22,50 Mill. Kr.

Bruttoindtægten af Statens Jernbaner har været stærkt stigende, saaledes som det vil fremgaa af nedenstaaende Tabel:

	1914 Mill. Kr.	1915 Mill. Kr.	Procentvis Forøgelse
Juli	8,77	10,05	+ 14,58
August	8,68	10,77	+ 34,05
September.....	7,65	10,87	+ 42,08
Oktober	7,67	11,05	+ 44,12
November.....	6,86	10,55	+ 53,86
December.....	7,96	10,48	+ 31,72
Jan.—Dec.	92,68	117,72	+ 27,02

Godstrafikens Størrelse andrager for det samme Tidsrum i 1 000 Tons:

	1914	1915
Juli.....	1 450	1 503
August	1 049	1 541
September	1 044	1 522
Oktober	1 247	1 678
November.....	1 124	1 536
December.....	895	1 237
Jan.—Dec.	14 294	16 647

Udgifterne har imidlertid ogsaa været stærkt stigende og Indtægten og Udgiften pr. 100 Vognkilometer er derfor forøget lige meget eller 0,71 Øre. Det er særligt Kulpriserens Stigning, der har medført en saa stor Opgang i Udgifterne. Merudgiften hertil kan anslaaes til ca. 11 Mill. Kr. — Hvad Trafiken angaar, har det fortrinsvis været Godstrafikens Omfang, som har taget til. Væksten i den transporterede Godsmængde har stillet meget store Krav til Statsbanernes Styrelse, og Vognmangelen har bevirket en Række organisatoriske og tekniske Forholdsregler, som har medført en Stigning i Anvendelsen af Vognmateriellet af 30 à 40 % udover det normale. Persontrafiken har ikke været Genstand for en tilsvarende Stigning, Trafiken med Udlandet er saaledes væsentlig lavere end normalt, den har ogsaa delvis skiftet Karakter, idet en meget stor Del udgøres af russisk Gennemgangstrafik. I Sept. 1915 fandt der en provisorisk Forhøjelse af Taksterne Sted.

Af de andre udbyttegivende Statsvirksomheder har Telegrafvæsenet og Statens Domæner efter en foreløbig Opgørelse givet betydeligt mere i 1915 end beregnet. For de sidstes Vedkommende er det de høje Trælastpriser, der har bragt Udbyttet af Statsskovene i Vejret. Statens Vandfald har ogsaa givet mere end beregnet, derimod har Overskudet af Postvæsenet omtrent været uforandret, idet den forøgede Trafik har medført store Udgifter.

I Slutningen af August 1915 sendte Finansministeren en Rundskrivelse til de forskellige Len med Krav om, at de maatte henlede Kommunernes Opmærksomhed paa, at den kommunale Laanevirksomhed maatte begrænses til det uomgængelig nødvendige. Der er allerede under Krigen forekommet flere Emissioner af Kommuneobligationer; i H. t. en Opgørelse af Riggældskontoret og den svenske Bankforening havde Kommuner og Landsting optaget Laan fra Aug. 1914—Dec. 1915 til et Beløb af 35,6 Mill., i 1913 udgjorde det emitterede Beløb 26,4 Mill. Kr.

Med Hensyn til Sveriges økonomiske Krigsberedskab kan anføres, at Finansministeren den ¹²/₅ 1915 fik Bemyndigelse til at tilkalde højst fem sagkyndige Personer at træde sammen for at drøfte Spørgsmaalet om Rigets økonomiske Krigsberedskab. Finansministeren tilkaldte samme Dag for dette Formaals Skyld tre Sagkyndige. Ved en Anordning af ¹⁷/₁₂ 15 blev denne Foranstaltning ophævet, og der blev nedsat en Kommission, som i Samraad med Statens Krigsmaterielkommission, Krigsforsikringskommission, Levnedsmiddelkommission, Industrikommission og Handelskommission skulde udrede Spørgsmaalet om Landets økonomiske Krigsberedskab og foreslaa Foranstaltninger i den Retning, for saa vidt de ikke faldt indenfor Grænsen for de nævnte Kommissioners Omraader.

Børsforhold og Pengevæsen.

Omsætningen paa Fondsbørsen i de enkelte Maaneder har svinget noget, som Helhed har der dog kunnet spores en stigende Tendens. Omsætningen udgjorde i Mill. Kr.:

1915

August	4,2
September	3,7
Oktober	7,7
November	15,0
December	5,6

For hele 1915 kommer Omsætningen op paa 50,9 Mill. mod 51,6 Mill. i 1914 og 180,0 Mill. Kr. i 1913. For 1914 og 15 har Omsætningen herefter omtrent været lige stor; men medens Omsætningen i 1914 faldt paa Aarets første Maaneder, falder Størsteparten af 1915's Omsætning paa Aarets sidste. Spekulationslysten, som saaledes viser sig i stadig Vækst, og som har fortsat sig ind i det ny Aar, har naturligt vakt en Del Betænkeligheder. Affärsvärlden skriver herom: „Foretagsomheden og Spekulationslysten synes saaledes i Tiltagen. Troen paa, at vi skulle komme til at opleve Verdenskrigen, uden at blive inddraget i den, ligger paa Bunden af denne Stemning. Krigsgevinsterne og Mobiliseringen af Kapital har i væsentlig Grad forøget Tilgangen af disponible Midler og dermed skaffet den Baggrund af optimistisk Forventning og rigelige Penge, som udgør Forudsætningen for enhver stor Spekulationsperiode“. Heroverfor mener Bladet at burde mane til Forsigtighed, for at denne optimistiske Stemning ikke skal præge Aktiemarkedet i altfor yderliggaaende Retning.

Indekstallene for Kurserne ved hver enkelt Maanedes Udgang, sammenlignet med de tilsvarende Maaneder for 1914, vil ses af nedenstaaende Oversigt:

	Bankpapirer		Industripapirer		Samtlige Papirer	
	1914	1915	1914	1915	1914	1915
Ultimo Aug. ...	—	209,00	—	227,00	—	221,00
— Sept. ...	—	210,50	—	229,00	—	223,22
— Okt.	207,87	215,87	215,08	240,87	212,00	232,31
— Nov. ...	202,00	219,15	203,02	244,82	203,01	235,98
— Dec.	198,00	219,28	196,80	243,08	197,80	234,80

De sidste Maaneder af 1915 viser herefter en Forskydning af Kursniveauet i opadgaaende Retning, for De-

cember har der dog været en lille Reaktion. Differencerne mellem Indekstallene for 1914 og 15 er temmelig betydelige, særligt for Industripapirer.

Omtrent samtidig med Fondsbørsens Genaabning blev der af en Del Banker dannet et Aktieselskab Lånekassen av 1914 med den Opgave under Krisen at lette Belaaningen af Værdipapirer. Kassens Udlaansvirksomhed har dog aldrig været synderlig stor, højst en 3 à 4 Mill. Kr. I Nov. 1915 udgjorde Kassens Udlaan 0,6 Mill., men steg saa pludselig i Dec. til 2,8 Mill. Kr.

De udenlandske Vekselkurser har i Aarets sidste Maaneder været nedadgaaende for omtrent alle Møntsorter, selv danske og norske Sedler noteredes efterhaanden under pari. Til Belysning af Valutakursernes Afvigelse fra Pariværdien kan anføres følgende Tabel, der angiver Rigsbankens Sælgerkurser à vista den $31/12$ 15, de forskellige Valutaers Pariværdi samt Agioen henholdsvis Disagioen i Procent af Pariværdien:

Møntsort	Avista Kurs $31/12$ 15	Pariværdi	Agio (+) Disagio (-)
Gylden.....	157,50	150 —	+ 5 —
Norske Kroner ..	99,35	106 —	÷ 0,75
Danske — ..	99,28	100 —	÷ 0,75
Dollars	3,00	3,78	÷ 3,49
Sterling	17,05	18,16	÷ 6,11
Francs	61,75	72 —	÷ 14,24
Reichsmark	68,35	88,89	÷ 23,23
Finske Mark	50 —	72 —	÷ 30,55
Østerr. Kroner ..	47 —	75,00	÷ 37,83
Rubler	110 —	192 —	÷ 42,71

En Oversigt over Rigsbankens ugentlige Rapporter viser en stadig Vækst i Bankens Totalomsætning, jfr. Tabellen.

Bankens Metalbeholdning udgjorde i Gennemsnit for Aaret 1915 113,2 Mill. mod 104,2 Mill. Kr. i 1914. Dens Sammensætning fremgaar af nedenstaaende Oversigt:

Mill. Kr.	31. Dec. 1914	31. Dec. 1915
Skandinavisk Guldmønt	55,82	55,44
Andet Guld	53,22	69,18

Ialt... 108,54   124,57

1915	28. Aug.	25. Sept.	30. Okt.	27. Nov.	31. Dec.
	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
Guldbeholdning	113,80	113,40	113,88	113,20	124,57
Seddeludstedelsesret . . .	351,77	351,80	351,75	351,50	374,14
Cirkulerende Sedler . . .	267,80	281,72	308,72	287,48	327,89
Altsaa ubenyttet Seddel- udstedelsesret	83,07	70,08	43,08	64,11	46,26
Supplerende Seddeldæk- ning:					
Inden- og udenlandske Statspapirer	49,21	47,27	54,10	52,54	52,16
Indenl. Obligationer . . .	4,48	4,48	4,48	4,48	5,88
Guld i Udlandet eller under Vejs derfra . . .	—	—	—	—	—
Veksler betalbare i Riget	80,48	78,51	80,08	70,41	113,62
do. udenfor Riget	67,40	68,64	79,24	90,18	91,14
Fordringer hos Banker eller Bankierer i Udl.	33,87	34,20	39,88	46,20	41,13
Laan mod Statspapirer og Obligationer . . .	18,22	6,89	7,22	5,70	20,57
Ialt . . .	253,25	239,49	264,55	269,60	323,95
Indest. paa Girokonto . .	88,19	64,85	75,03	95,35	126,58

Den cirkulerende Seddelmængde var ved Aarets Slutning 328 Mill. eller 24 Mill. Kr. mere end ved samme Tid i 1914. Samtidig med at Mængden af udeløbende Sedler er forøget, er Seddelreserven formindsket.

Med Hensyn til Bankens Clearering er Omsætningen forøget i betydelig Grad. Efter nogen Nedgang i Maanederne August og September steg Omsætningen næsten uafbrudt og androg i December 1915 1108 Mill. mod 713 Mill. i Dec. 1914. For hele Aaret 1915 andrager Omsætningen over 10 Milliarder mod 6,4 Milliarder i 1914 og 5,9 Milliarder i 1913 eller næsten en Fordobling i Løbet af to Aar.

Banksammendraget viser som sædvanlig interessante Forskydninger i Tallene, hvilket ogsaa vil fremgaa af omstaaende Oversigt:

	^{31/8} 1915	^{30/9} 1915	^{31/10} 1915	^{30/11} 1915	^{31/12} 1915
Aktiver:	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
Udestaaende Laan	1 340,1	1 328,1	1 337,9	1 345,9	1 368,2
Kreditiv og løb.de Regning	525,6	519,2	508,5	515,2	518,8
Veksler paa Indlandet ...	738,5	743,9	736,6	748,0	772,0
Summa...	2 604,2	2 591,2	2 583,0	2 609,0	2 658,5
Passiver:					
I Sparekasseregning	424,0	421,5	424,1	426,5	425,8
Afskrivninger m. m.	271,9	282,2	295,4	310,2	289,5
Løbende Regning	82,3	77,9	75,7	77,1	78,3
Depositum	1 192,4	1 197,8	1 205,7	1 207,2	1 205,4
Summa...	1 970,6	1 979,4	2 000,9	2 021,0	1 998,5
Difference	633,6	611,8	582,1	588,0	660,0
Den udenlandske Be- talingsbalance	+187,1	+219,3	+273,2	+282,1	+242,4

Bankernes Udlaansvirksomhed er herefter i stadig Vækst. Indlaanene oversteg for første Gang i Oktober 2 Milliarder Kr., men er i Dec. igen noget mindre. En større Tilbagegang har der været for December Maaned i den udenlandske Betalingsbalance, ca. 40 Mill. Kr. Dette skyldes for en Del maaske Ophævelsen af det udenlandske Moratorium, men Hovedgrunden maa dog sikkert søges i Usikkerheden paa Valutamarkedet med de store Kurssvingninger paa udenlandsk Valuta, hvilke formodentlig har medført, at Bankerne er mere tilbageholdne med at indkøbe svenske Eksportørers udenlandske Fordringer.

De abnorme Kursforhold har endvidere medført, at der indkommer fra Udlandet svenske og i nogen Grad ogsaa udenlandske Obligationer i temmelig store Poster. Efter en af Bankinspektionen foretagen Undersøgelse kan Værdien af de paa den Maade til Landet indførte Obligationer anslaaes til omkr. 50 Mill. Kr.

Indskudene i Sparekasserne har i Løbet af 1915 været i jævn Fremgang og ved Aarets Slut var Totalbeløbet naaet op over 1 Milliard Kr. Indskudene i Postsparekasserne er

ogsaa vokset og Totalbeløbet har nu naaet den samme Højde som før Krigen.

Prisregulering og Priser¹⁾.

I Ledelsen af Landets Levnedsmiddelpolitik foregik der i Løbet af 1915 en Del Forandringer, idet der oprettedes nye Underafdelinger under Livsmedelskommissionen, nemlig et Fodermelsbyrå, Varuformedlingsbyrå, et Bår- och Fruktbyrå og et Kolbyrå.

Landets Totalimport af Brødsæd i 1915 udgjorde ca. 284 000 Tons. En Sammenligning med 1913 og 14 vil fremgaa af nedenstaaende Oversigt:

	Hvede	Rug
1913.....	199 815	91 184
1914.....	120 621	54 171
1915.....	239 057	44 966

Importen foregik for Størstedelen gennem Spanmålsbyrået, idet der den ³¹/₁₂ 15 gennem dette var importeret af Hvede 213 316 og af Rug 30 174 Tons. Hovedmængden heraf kom fra Nordamerika.

Hvede- og Rugpriserne er ligesom tidligere bleven fastsat ved Aftaler mellem Kommissionen og Møllerne.

Augustaftalen gik ud paa, at Kommissionen skulde levere Møllerne Hvede til 24 Kr. pr. 100 kg, mod at Hvedemelsprisen blev 32 Kr. og Prisen paa 90 ⁰/₁₀₀ Rugmel 28 Kr. (alt pr. 100 kg). Aftalen traadte i Kraft den 5. September og skulde gælde en Maaned.

Den nye Aftale, Oktoberaftalen, skulde derimod gælde til 15. Januar 1916, for Rugmelets Vedkommende dog kun en Maaned. Kommissionen lovede at sælge 65 000

¹⁾ Udførlige Oplysninger herom vil findes i Livsmedelskommissionens Aarsberetning, „Folknärings tryggande under rådande kris“, i de forskellige Hæfter af „Sociala Meddelanden“ samt i Dr. Karl Hildebrands Bog. En noget mere kortfattet Redegørelse findes i Konsulatsberetningen fra Stockholm i Meddelelser fra Udenrigsministeriet, Hæfte II 1916.

Tons Hvede til Møllerforeningens Medlemmer, saa længe Overenskomsten gjaldt, til en Pris af 23,05 Kr. pr. 100 kg. Møllerne forpligtede sig samtidig til at levere Hvedemel til en Pris af 31 Kr. og Klid til Landmændene til højst 17 Kr. (alt pr. 100 kg). Rugmelssprisen blev uforandret.

Hvedemelsspørgsmaalet var saaledes ordnet til Aarets Slutning og de første Par Uger ind i det nye Aar. Rugmelet krævede derimod nye Forhandlinger, under hvilke Regeringen saa sig nødsaget til at acceptere Forslaget om Maksimalpriser paa indenlandsk Korn. Efter Kommissionens Indstilling fastsatte Regeringen følgende Maksimalpriser paa Korn: Rug 22¹/₂, Byg 22 og Havre 18¹/₂ Kr., alt pr. 100 kg.

Et nyt Udgangspunkt var hermed givet for Overenskomst med Møllerne om Prisen paa Rugmel. Rugmelssprisen fastsattes til 27 Kr. for 90 ⁰/₁₀₀ Rugmel og den skulde gælde indtil ¹⁵/₁ 1916. Møllernes Forpligtelse til at sælge Rugmel til denne Pris afgang dog af, om de fik det Kvantum Rug, de behøvede. Tillige fik de Lov til at blande Hvedeprodukter i Rugmelet i højere Gråd end hidtil. Endelig forpligtede Kommissionen sig til at levere Møllerne 15 000 Tons Korn udover det i den tidligere Overenskomst angivne Kvantum Hvede.

Efter at Augustaftalen med Møllerne var kommen i Stand, indledede Kommissionen Forhandlinger med Sveriges Bagermesterforening, om at sætte Brødpriserne ned. Foreningen gik ogsaa ind paa at sætte Prisen ned med 4 Øre pr. kg eller med omtrent det samme Beløb, som det til Brødet medgaaede Mel var gaaet ned i Pris. Da der i November blev indført Maksimalpriser paa Rug, blev der paany indledet Forhandlinger for yderligere at sætte Brødpriserne ned. Forhandlingerne trak i Langdrag og først den ³⁰/₁₂ blev man enig om, at Prisen under Forudsætning af de daværende Melpriser, ikke maatte overstige 19 Øre for ¹/₂ kg og 37 Øre for 1 kg.

Den 21. Sept. 1915 blev der truffet en ny Bestemmelse angaaende Brænderiernes Forbrug af Raastoffer. Herefter maa Brændevinsproduktionen i de Brænderier, hvor der ikke samtidig med Brændevinen tilvirkes Gær, og forsaavidt der anvendes Kartofler og Korn som Raa-

stoffer, ikke overstige 19 Mill. Liter Brændevin af Normalstyrke, alt for Forretningsåret 19¹⁵/₁₆.

I sidste Halvdel af 1915 paabegyndtes der Import af Foderstoffer for Statens Regning for derved at sikre Landets Forbrug. Med det for Øje blev Fodermedelsbyrået (i Gøteborg) oprettet. Det foretager sine Indkøb efter Anmodning dels fra Foreninger eller Firmaer, hvis Virksomhed i Aarene 1912—14 hovedsageligt har været Import af Foderstoffer eller Gødningsstoffer, dels fra Kommuner eller lokale Livsmedelskommissioner. Der er sat Minimumsgrænser for det Kvantum, der kan importeres af de forskellige Slags Foderstoffer. Indtil Aarets Slutning blev der gennem Bureauet importeret ialt 80 867 Tons Foderstoffer og 7 700 Tons Chilisalpeter.

Siden Udførselsforbudet af 30. Aug. 1915 for levende Kvæg og Kød, er der bevilget Udførsel af Kød og Kødvarer i følgende Omfang:

Sept.—Dec. 1915

Levende Dyr	Stkr.	9 666
Kød	kg	525 765
Konserves	—	1 881 512
Pølser	—	304 778

Det har vist sig nødvendigt at indføre en særskilt Organisation for Kødudførselen, eftersom Systemet med Eksportlicenser voldte visse Vanskeligheder med Hensyn til Kontrollen. Der er i saa Henseende ved alle større Slagterier indrettet Eksportudvalg, bestaaende af Repræsentanter for vedkommende Slagterier, for Producenterne og for Kreaturhandlerne. — Prisen paa det Kød, der er forbeholdt Hjemmemarkedet, det saakaldte Kompensationskvantum, blev fastsat til 85 Øre pr. kg.

For Flæskets Vedkommende blev der i Løbet af Efteraaret truffet en Række Aftaler med de kommunale Slagtehus og Eksportslagterierne. I Slutningen af September blev det fastsat, at en Tredjedel af Produktionen („Kompensationsflæsket“) skulde forbeholdes Hjemmemarkedet. I November blev Kompensationskvantumet sat lig med Eksportmængden. Prisen paa det til Hjemmeforbruget bestemte Flæsk blev meget moderat, Kr. 1,₅₀ pr. kg fersk Flæsk og Kr. 1,₀₀ pr. kg saltet Flæsk. For sidste

Kvartal af 1915 udgjorde Udførselen af Flæsk 2 828 000 kg og Kompensationskvantumet 2 226 000 kg.

For Sept.—Dec. 1915 blev der bevilget Transitering og Eksport af 1 458 000 Snese Æg, samtidig blev der fastsat et Kompensationskvantum af 609 000 Snese. Kompensationspriserne var ved Aarets Slutning Kr. 1,⁵⁵ pr. Snese for friske og Kr. 1,³⁰ pr. Snese for præserverede svenske Æg og for russiske Æg.

Den 20. Aug. 1915 blev der udstedt Udførselsforbud for saltede Sild, nærmest paa Grund af de høje Priser paa norske Sild, hvilke under normale Forhold saa godt som udelukkende anvendes til Forbrug. Den ^{30/12} udstraktes Forbudet ogsaa til ferske Sild. Licenser tilstaaes for fersk Sild paa Betingelse af, at de 20 % af de til Udførsel til-ladte Kvantum stilles til Raadighed for det hjemlige Forbrug, eller at der betales en Godtgørelse til Staten, svarende til 1 Krone for hver hel Kasse.

For Smørrets Vedkommende blev Udførselsforbudet af 20. Okt., der kun angik ikke-runemærket svensk Smør, den 9. Nov. udvidet til at omfatte alt Smør, samtidig blev der indført Eksporttilladelser. For at bestemme Eksportmængden tog man som Udgangspunkt den gsntl. Eksport i Aarene 1911—14, nedsat med 20 % paa Grund af den formindskede Produktion af Smør. Dette Kvantum, pr. Aar godt 16 Mill. kg og pr. Maaned omkr. 1,4 Mill. kg, fordeltes siden paa de Eksportører, som fik Eksporttilladelser.

I de sidste Maaneder af 1915 blev Brændsels-spørgsmaalet mere og mere vanskeligt. Den 3. Aug. udstedte England Udførselsforbud for Kul og Koks. I Slutningen af August bevilgede den engelske Regering Licens for 50 000 Tons Kul hver 14de Dag for to Maaneder eller tilsammen for 200 000 Tons, mod til Gengæld at faa Licenser for Transitgods, bestemt til Rusland. Fra Sept.—Nov. er der paa denne Maade indført ialt 586 000 Tons Kul. Importen har dog været meget mindre end normalt, til Gengæld er der kommet en Del Kul fra Tyskland. Med Hensyn til Brændet fra Kronens Skove indstillede Kommissionen til Regeringen, at det maatte sælges og fordeles til de lokale Livsmedelskommissioner rundt omkring i Riget. Regeringen bifaldt denne Indstilling, og

der er derefter gennem de lokale Kommissioner fordelt ca. 33 000 Favne Ved.

En Oversigt over Detailpriserne viser, at Prisstigningen har forsat sig for de fleste Varer i Aarets sidste to Kvartaler. I nedenstaaende Tabel er de forskellige Varer, for hvilke Socialstyrelsen modtager Priser fra 44 Steder i Landet, sammendraget til seks Grupper for at lette Sammenligningen med de forskellige Kvartaler, idet Priserne for 1. Kvartal 1913 er sat = 100.

Varegrupper	3. Kvartal 1914	4. Kvartal 1914	3. Kvartal 1915	4. Kvartal 1915
Mejeriprodukter, Æg og Margarine (10 Varer)	102	111	125	142
Brød, Mel og Gryn (11 Varer)	108	117	132	123
Kød (8 Varer)	99	96	138	141
Fisk (9 Varer)	105	105	122	146
Øvrige Fødemidler (6 Varer) ..	100	109	125	126
Brændsel og Lys (7 Varer) ..	105	106	132	148

Som det fremgaar af denne Tabel, har Prisstigningen fra 1914 til 1915 været stor for alle Grupper, størst dog for Kød, Fisk, Brændsel og Lys. Fra 3die til 4de Kvartal 1915 har der ogsaa overvejende været Prisstigning. For Gruppen Brød, Mel og Gryn er Priserne dog faldet noget, takket være de allerede omtalte Prisreguleringsbestræbelser.

De ovenfor anførte Indekstal viser klart, at Prisstigningen paa Livsfornødenheder har været baade stærk og omfattende. At afgøre hvor stor dens Betydning har været for Landet i sin Helhed er vanskeligt, fordi det ikke vides, hvor store Kvantiteter af de forskellige Varer, der indgaar i et normalt Husholdningsbudget. For Stockholms Vedkommende har Socialstyrelsen i „Sociala meddelanden“ foretaget en saadan Opgørelse for en Familie paa fire Personer med en aarlig Indtægt af 2 000 Kroner. Tages Maanederne Jan.—Juli 1914 og December 1915 til Udgangspunkt for Sammenligningen, faas en Merudgift til Fødevarer, Lys og Brændsel paa 248 Kroner eller 30,9 %. For hele Landet er Merudgiften samtidig anslaaet til 207 Kr. eller 28,7 %.

Det maa dog i denne Forbindelse gøres opmærksom paa, at det anvendte Stockholmbudget er beregeet paa Grundlag af 1907—08 Aars Levofod. Man maa derfor sikkert regne med en betydelig Omlægning af Forbruget, f. Eks ved at erstatte Smør med Margarine, ved at gaa fra dyrere Sorter Mel til billigere o. s. v. Tager man Hensyn hertil, mener Socialstyrelsen, at man skønsvis kan reducere Merudgiften med ca. 120 Kr.

Prisstigningen paa Livsfornødenheder har været meget ulige i de forskellige Landsdele. Haardest er Stockholm og Sydsverige bleven ramt, mindst har den nordlige Del af Sverige mærket til Dyrtiden. En Tendens til Udjævning gør sig dog gældende. Docent Sven Brisman har i en Artikel om Dyrtiden¹⁾ anstillet nogle Betragtninger, som giver et godt Bidrag til Prisbevægelsens Historie i Sverige. Han skriver herom: „Prisbevægelsen i Sverige er i visse Henseender ulig den internationale. Ligesom i andre Lande raader der en bestemt Forskel mellem vegetabiliske og animalske Fødevarer. De første steg i Pris indtil Maj 1915 med 52 0/0, de sidste med 15 0/0. Men sidenhen gik det modsat, de første sank og de sidste gik op. Den mægtige Prisstigning paa animalske Fødevarer Sommeren og Høsten 1915 er en Ejendommelighed for Sverige. Resultatet er blevet, at Forholdet for Sverige er bleven modsat Verdensmarkedets. Medens dér de vegetabiliske Fødevarer er steget mest, saa er i Sverige de animalske omtrent steget dobbelt saa meget som de vegetabiliske, de er steget med 42 0/0 mod 22 0/0 for de sidstes Vedkommende“.

Landbruget.

Der foreligger nu fra Statistisk Centralbureau en Opførelse af Sveriges Høst i 1915, jfr. omstaaende Oversigt.

Høsten af Brødsæd viser saaledes sammenlagt en Nedgang for 1915, Kartoflerne derimod god Fremgang. Tallene for Korn til Opfodring var ligeledes betydelig højere end i

¹⁾ Tidsskriftet „Forum“ 1915 Nr. 49 og 50.

1 000 Tons	Høstudbyttet		
	1909—13	1914	1915
Hvede	217	231	248
Rug	611	701	583
Byg	329	266	313
Havre	1 255	763	1 339
Blandsæd	322	196	365
Foderroer	1 772	2 469	2 689
Kartofler	1 569	1 720	2 163

1914. Da Høstens Udfald for Brødkornets Vedkommende blev saa ringe, maatte Regeringens Opmærksomhed i særlig Grad rettes mod Importen, og Prisen paa det indførte Korn reguleres i højere Grad end ellers, hvilket ogsaa har været Tilfældet.

Hvad Kreaturpriserne angaar skal der efter „Sociala meddelanden“ meddeles en Oversigt over Priserne paa de forskellige Slags Kreaturer for Stockholm, Malmø og Gøteborg tilsammen, jfr. nedenstaaende Tabel:

Øre pr. kg lev. Vægt	1914	Aug. 1915	Sept. 1915	Okt. 1915	Nov. 1915	Dec. 1915
Kvier og Stude 1. Kval.	58	93	90	84	81	83
Køer —	53	89	86	88	88	82
Tyre —	58	93	88	90	90	84
Kalve (90—100 kg)...	67	90	92	91	93	90
Svin (Slagterisvin 75— 100 kg)	74	141	151	162	146	144

Som det vil ses, har Priserne i Aarets sidste Kvartal været vigende for omtrent alle Slags Kreaturer, Kalve dog undtagne. Svinepriserne steg stærkt til og med Oktober, men har igen været noget faldende. I denne Forbindelse kan nævnes, at Tilførselen af levende Kreaturer til de tre Byers Kreaturmarkeder i sidste Kvartal af 1915 har været i stærk Nedgang, sammenlignet med det tilsvarende Kvartal i 1914.

Industri og Arbejdsmarkedet.

Efter det Skøn, man kan danne sig over det industrielle Liv i Sverige i 1915, saa længe der ikke foreligger statistiske Oplysninger, synes det at være lykkedes overraskende godt at lempe sig efter Omstændighederne og at benytte de Muligheder, som frembød sig ved de ekstraordinære Forhold paa Verdensmarkedet. I særlig Grad har Staten grebet ind med at sikre Tilførselen af de nødvendige Raastoffer. Paa den anden Side har Regeringen ogsaa grebet ind med en Række Udførselsforbud for at sikre Landets eget Forbrug.

Et Par Industrigrene er dog bleven temmelig haardt ramt, nemlig Stenindustrien, som midlertidig har mistet sit Afsætningsmarked i Tyskland og Tobaksindustrien, hvor Indførselen af Tobaksmonopolet har bevirket, at en stor Del Arbejdere kom ud af Virksomhed. Der er dog af Staten ydet ekstraordinær Hjælp til saavel de arbejdsløse Tobaksarbejdere som til de arbejdsløse Stenarbejdere (Blekinge).

Mangelen paa Raastof har været meget følelig særlig for Uldvæverieme, men ogsaa for Bomuldsfabrikerne. England holdt nemlig i April og Maj 1915 det til Sverige bestemte Bomuld tilbage. Værdien af det oplagte Bomuld ansloges til ca. 16 Mill. Kr. De svenske Spinderiers Forraad af Bomuld var saa godt som udtømt, da der kom en provisorisk Aftale i Stand mellem den engelske Regering og den svenske Bomuldsspinderforening om Regulering af Leverancerne. I Jan. 1916 var alt det beslaglagte Bomuld igen frigivet.

En Oversigt over de enkelte Industrigrene viser, at Trævareindustrien havde en Del Vanskeligheder i Aarets første Halvdel paa Grund af de usikre Afskibningsforhold. Bjergværksdriften var ved de store laplandske Gruber og et Par andre Steder noget indskrænket; men ellers havde baade Malmbrydningen og Forædlingsindustrien i Jern og Staal gode Konjunkturer. I Sammenligning med 1914 var ved Jernværkerne Produktionen forøget væsentlig i saa godt som alle Artikler, især i Raajern. Ogsaa Eksporten var meget større end i 1914; i alle Jernartikler tilsammen ud-

gjorde Udførselstilvæksten i Forhold til 1914 53,8 % og i Forhold til 1913 17,8 %. Jernmalmeksporten voksede til næsten 6 Mill. Tons eller ca. 1,3 Mill. mere end i 1914, men dog ca. 1/2 Mill. Tons mindre end i 1913. — Aaret 1915 har ogsaa været rigt paa en hel Del Nydannelser indenfor svensk Industri.

Om Byggevirksomheden og det hermed sammenhængende Boligspørgsmaal har Socialstyrelsens Afdeling for Arbejderstatistik udarbejdet en Række statistiske Oversigter, der er ført helt op til 1915. Som bekendt havde der allerede i en Aarrække før Krigen været Stagnation i Byggeriet, men denne forværrede Forholdet i betydelig Grad og medførte en delvis Lammelse af denne vigtige Industriegren. Tilgangen af nye Lejligheder, særlig i de større Byer, er derfor stadig bleven formindsket, og medens der tidligere var Fare for, at den i Forhold til Befolkningstilvæksten altfor ringe Fremgang i Byggevirksomheden skulde modvirke en ønskelig Højnelse af Bybefolkningens i Almindelighed temmelig lave Boligstandard, kan man nu befrygte, at den nærmeste Fremtid skal medføre en direkte Sænkning af de mindre bemidlede Klassers Boligniveau.

En foreløbig Redegørelse over Antallet af ny tilkomne Lejligheder i Sveriges større Byer og omfattende Aarene 1912—15 giver følgende Resultat, jfr. nedenstaaende Tabel:

	1912	1913	1914	1915
Antal ny tilkomne Lejligheder				
Enkeltværelse	648	822	506	537
1 Vær. Lejlighed m. K.	1 546	1 882	1 714	1 001
2 — — — — —	1 390	1 368	1 127	804
3 — — — — —	769	587	537	324
4 o. fl. — — — — —	1 241	1 115	1 203	723
I alt....	5 594	5 774	5 087	3 389

Nedgangen fra 1914 til 15 har saaledes været ikke mindre end 34 %.

Ved en kgl. Kundgørelse af 16. Nov. 1915 blev det bestemt, at der hver tredje Maaned skulde foretages en Opgørelse af Landets Forraad af forskellige industrielle Raavarer som Bomuld, Hamp, Jute, Huder, Metaller, Stenkul og Koks.

Endelig kan nævnes, at der den $26/7$ blev nedsat en Krigsmaterielkommission med den Opgave at lede og organisere Samarbejdet mellem de militære Forvaltningsmyndigheder og Industrien, for at denne ved en Krigs Udbud i bedst mulig Grad kan være i Stand til at producere Krigsmateriel.

Stillingen paa Arbejdsmarkedet fremgaar af de Tal, der er offentliggjort af de offentlige Arbejdsanvisningskontorer for de sidste fem Maaneder:

Paa 100 ledige Pladser kom følgende Ansøgninger om Arbejde:			
	I Landbrug	I de øvrige Erhvervsgrene	Tilsammen
August {	1915..... 105	130	122
	1914..... 95	156	133
September {	1915..... 87	119	110
	1914..... 96	130	121
Oktober {	1915..... 75	127	110
	1914..... 94	145	128
November {	1915..... 84	165	141
	1914..... 116	217	192
December {	1915..... 84	119	113
	1914..... 130	189	182

Som sædvanlig indtraadte der i November Maaned en Stigning i Antallet af Ansøgninger i Forhold til ledige Pladser, men denne Stigning var dog langt fra saa betydelig som den tilsvarende i 1914.

Til nærmere Belysning af Arbejdsanvisningens Betydning for de enkelte Næringsgrene henvises til omstaaende Tabel.

De fleste af Tabellens Næringsgrupper udviser, saaledes som det fremgaar af de anførte Relationstal, Overflod paa Arbejdskraft. For December er der dog indtraadt Forbedring for alle Grupper med Undtagelse af Byggevirksomheden.

En Opgørelse over Arbejdsløsheden indenfor Arbejderorganisationerne — omfattende ca. 60 000 Arbejdere — viser følgende Arbejdsløshedsprocenter, den $1/7$ 6,3, $1/8$ 4,0, $1/9$ 3,6, $1/10$ 3,5, $1/11$ 3,8 og $1/12$ 4,5 0/0.

I 3die Kvartal af 1915 udbød der, efter de til Socialstyrelsen indkomne Beretninger, 30 Arbejdskonflikter om-

1915	Paa 100 ledige Pladser kom Ansøgninger om Arbejde				
	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.
Landbrug og Skovdrift m. m. . .	105	87	75	84	84
Metal- og Maskinindustri	140	143	141	154	150
Trævareindustri	77	82	108	161	134
Bygningsindustri	132	131	151	281	364
Tekstilindustri	458	291	275	256	222
Beklædningsindustri	209	288	231	337	166
Næringsindustri	695	644	490	551	518
Kontorpersonale	296	296	270	255	200
Butikspersonale	164	137	167	209	96
Transportvirksomhed	120	85	89	106	77

fattende godt 2000 Arbejdere. De tilsvarende Tal for 4de Kvartal var henholdsvis 19 Konflikter og godt 700 Arbejdere. Hovedsagen var som sædvanlig for det meste Lønsørgsmaal. I denne Forbindelse kan nævnes, at Arbejdsgivere i ikke ringe Udstrækning har støttet deres Arbejdere under Dyrtiden ved at udbetale dem Dyrtidshjælp.

Handel og Skibsfart (Sø-Forsikring).

Oplysninger om Landets Udenrigsomsætning i de sidste to Kvartaler af 1915 kan ikke gives, da det sædvanlige statistiske Materiale, Maanedshefterne, der udsendes af Kommercekollegiet, foreløbig ikke udkommer mere.

I hvor høj Grad den enestaaende Konjunktur paa Fragtmarkedet i 1915 er kommet svenske Rederier til Gode kan endnu ikke meddeles, derimod foreligger der en Opførelse over den af den svenske Handelsflaade indsejlede Bruttofragt i 1914. Den samlede Bruttoindtægt var i 1914 148,3 Mill. mod 162,9 Mill. Kr. i 1913. Nedgangen andrager saaledes 14,6 Mill. Kr. eller 8,96 %. Den største Post i de nævnte Indtægter udgøres af Fragterne i udenrigs Fart, nemlig 116,6 Mill. i 1914 og 124,5 Mill. Kr. i 1913. Nedgangen her er dog kun 7,9 Mill. Kr. eller 6,36 %. Størst har Nedgangen været i de tidsbegrænsede

Fartøjers Indtægter, nemlig ca. 7 Mill. Kr.: fra 12,5 til 5,2 Mill. Kr. eller 58,48 %.

De stærkt stigende Skibspriser i 1915 har medført, at Fristelsen til at afhænde svensk Tonnage har været for stor, saa at Landets Handelsflaade i altfor høj Grad har maattet afstaa Skibe til Udlandet. Den nylig offentliggjorde Opførelse fra Skibsregistreringen viser ogsaa en betydelig Nedgang, mest dog i Skibenes Antal, nemlig med 123 Skibe, mindre i Tonnage, ca. 56 000 Netto R.-T. Solgte til Udlandet blev i alt ikke mindre end 117 Skibe med ca. 71 700 Netto R.-T., købte fra Udlandet derimod 47 Skibe med ca. 60 800 R.-T., saa at den endelige Nedgang ved Salg blev 70 Skibe og ca. 10 900 R.-T. Af Frygt for at denne Bevægelse skulde gribe om sig, blev der i Febr. 1916 efter Kommercekollegiets Indstilling forelagt Rigsdagen et Lovforslag, der aabner Adgang til Forbud mod Skibssalg. Sandsynligvis vil ogsaa det svenske Skibsbyggeri, der i 1915 opnaaede en Beskæftigelsesgrad som aldrig før, være i Stand til at erstatte Tonnage-Underskudet i en nær Fremtid. Der byggedes i 1915 for svensk Regning 41 Skibe, mest Smaafartøje. For 1916 ligger de svenske Værfter inde med store Bestillinger.

Rederiernes store Fortjeneste i 1915 har medført, at ret betydelige Beløb af de tidligere ydede Statsunderstøttelser kunde tilbagebetales. Til Gengæld har Efterspørgselen efter Laan fra Statens Rederifond været stor; der var ved Udgangen af 1915 indgivet nye Laaneansøgninger for over 11 Mill. Kr. — I denne Forbindelse kan nævnes, at der i Sverige har været Planer fremme om store Frihavnsanlæg og nye Dampskibs- og Færgeforbindelser. Heraf synes nu Spørgsmaalet om en Frihavn i Malmø definitivt at skulle løses. Hele Omkostningen ved Havneanlægget, hvilket skal bæres af Malmø By alene, udgør over 7 Mill. Kr. Driften af Havnen skal overgaa til et særligt Aktieselskab med en Aktiekapital af en $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. Havnen menes at blive færdig Aar 1920.

Spørgsmaalet om Skibsfartens Afgift til Staten har ogsaa staaet paa Dagsordenen. Da Fragterne stadig steg og det af Staten indkøbte Hvede derved fordyredes, blev det mere og mere ønskeligt, at Rederne traadte til paa den Maade, som det var fremsat ved Fragtkonferencen i Gøte-

borg og sidenhen i Rederiforeningens Cirkulære. Der indledes derfor Forhandlinger mellem Regeringen og Repræsentanter for alle større Skibsrederier, og Resultatet blev, at hvert Rederi skulde yde et Tilskud af 1 Kr. pr. R.-T. Brutto for Skibe af mindst 300 Tons Drægtighed. Det derved indkomne Beløb stilles til Regeringens Disposition, for at den dermed kan nedbringe Transportomkostningerne paa de statsindkøbte Livsfornødenheder. Ved Aarsskiftet var der indbetalt ca. 600 000 Kr.

Angaaende Krigsforsikringen kan anføres, at Kommissionen i Okt. 1915 forhøjede Præmierne paa Varer paa Grund af de store Beslaglæggelser af Importvarer. Kommissionens Virksomhed i sidste Halvdel af Aaret, sammenlignet med første Halvaar og Aug.—Dec. 1914, belyses af nedenstaaende Tabel:

Afsluttede Forsikringsbeløb i Mill. Kr.				
	Aug.— Dec. 1914	Jan.— Juni 1915	Juli— Dec. 1915	Til- sammen
Fartøjsforsikring	300,4	489,5	534,8	1 324,8
Vareforsikring	180,8	240,0	411,0	832,7
Ulykkesforsikring	13,8	17,8	22,4	53,8

Forsikringsvirksomheden, særlig Vareforsikringen, er herefter i stadig Vækst.

Af Fartøjer, som under Halvaaret har været forsikret, forulykkede 31 eller led sværere Havari, 60 Personer satte Livet til.

Kommissionens Udgifter har i Tiden fra Juli—Dec. 1915 været 7,0 Mill., dens Indtægter samtidig 9,6 Mill. Kr. Dens Balance er nu vokset til over 23 Mill. Kr. Det kan anføres, at Værdien af de i England og Tyskland beslaglagte, hos Kommissionen forsikrede Varer, for Tiden Aug.—Dec. 1915 beløb sig til henholdsvis 34 og 1 Mill. Kr.

OM DE ØKONOMISKE PRINCIPPER FOR FORDELINGEN AF LIVSFORSIKRINGS- SELSKABERNES OVERSKUD

Af

Chr. Thorsen.

Ved et Livsforsikringsselskabs Aarsoverskud vil i Almindelighed forstaas det Beløb, der af Selskabets samlede Aarsindtægt bliver tilbage, efter at samtlige i Aarets Løb i Henhold til Forsikringskontrakterne udbetalte Beløb, samtlige paa Aaret faktisk eller blot regnskabsmæssigt faldende Driftsomkostninger og samtlige i Overensstemmelse med Selskabets tekniske Grundlag beregnede nødvendige Henlæggelser til Forsikringsfonds er fradragne. Det saaledes bestemte Overskud fordeles sædvanlig mellem to Parter: de forsikrede og Selskabets forskellige Organer.¹⁾ De forsikredes Del er den saakaldte Bonus, hvad enten denne fordeles straks eller henlægges til et Bonusfond til senere Fordeling. Selskabets Del er de Beløb, der udbetales som Dividender til Aktionærer eller Garanter, som Tantièmere til Bestyrelse og Funktionærer, eller som henlægges til Pensionsfonds, mulige Dividendeudligningsfonds

¹⁾ Jfr. H. Broeker: Die Gewinnbeteiligung der Versicherten bei den im Deutschen Reiche arbeitenden Lebensversicherungsgesellschaften. Heft X der Veröffentlichungen des Deutschen Vereins für Versicherungs-Wissenschaft. Berlin 1906, Pag. 1. A. Loewy: Artikeln Gewinn i A. Manes: Versicherungsllexikon. Tübingen 1909.

o. 1. Som fælles for begge Parter kan endelig betragtes de Beløb, der slet ikke fordeles i det paagældende Aar, men overføres i ny Regning, og delvis ogsaa de Beløb, der anvendes til Anlæggelse og Styrkelse af forskellige Sikkerheds- og Reservefonds.

Som det fremgaar af den her skitserede almindelige Fordeling af et Livsforsikringsselskabs forretningsmæssige Overskud, deltager de forsikrede i Almindelighed i Fordelingen. Dette har som bekendt ikke altid været saaledes for Aktieselskabernes Vedkommende. I sin Renhed er Aktieselskabssystemet paa Livsforsikringsvæsenets Omraade oprindelig et ubetinget Erhvervssystem, der ikke kender nogen Ret for de forsikrede til at faa Del i Overskudet, der udelt tilfalder Aktionærer og de forskellige Selskabsorganer, medens det rene Gensidighedssystem lader hele Overskudet tilfalde de forsikrede, der som forsikrede tillige er udbytteberettigede Medlemmer af Selskabet. Paa den anden Side har de gensidige Selskabers forsikrede jo saa ogsaa Forpligtelsen til at dække et eventuelt opstaaende Deficit, der ikke kan dækkes af de til Raadighed staaende Præmier og Reserver — en Forpligtelse, der ikke paahviler Aktieselskabernes forsikrede.

I Tidernes Løb har Konkurrencen mellem de to Systemer medført, at de paa nogle Punkter har nærmet sig til hinanden, saaledes at de nu ret sjældent findes i deres absolutte Renhed, medens Forskellen dog stadig er tydelig nok. Tilnærmelsen er for Aktieselskabernes Vedkommende sket ved, at de forsikrede her i stadig større Udstrækning har faaet indrømmet Adgang til at deltage i Overskudets Fordeling, medens den for de gensidige Selskabers Vedkommende er sket derved, at de for at imødegaa den Konkurrence, der særlig har været rettet paa den større Sikkerhed, som Aktiekapitalen ydede de med en saadan forsynede Selskabers forsikrede, og paa den de gensidige Selskabers forsikrede truende Efterbetalingspligt, dels har skaffet sig en Garantikapital, der skal have Andel i Overskudet, og

dels — om end i ringe Omfang — har tegnet Forsikringer mod garanteret faste Præmier og uden Ret til Andel i Overskud; de har altsaa, for saa vidt saadanne Forholdsregler er trufne, akcepteret Erhvervssystemet.

Som Forholdene har udviklet sig, er der nu i alle Livsforsikringsselskaber, hvilken Organisationsform de end har antaget, et Interessefællesskab mellem de forsikrede og Selskaberne som saadanne med Hensyn til Opnaaelsen af det størst mulige Overskud paa Virksomheden, men samtidig er der ganske vist med Hensyn til dette Overskuds Fordeling et vist Modsætningsforhold, idet hver af de i Fordelingen deltagende Parter selvfølgelig ønsker at erholde en saa stor Del af Overskudet som muligt. Dette Modsætningsforhold vil ganske naturligt træde skarpest frem i Aktieselskaberne, men vil ogsaa findes i de gensidige Selskaber, hvor der er Garanter, der skal have Udbytte, Bestyrelser eller Funktionærer, der skal have Tantiømer o. s. v. Det gælder da om, at dette Modsætningsforhold ikke fører til, at én af de i Fordelingen interesserede Parter forurettes, — hvilket jo godt kan være Tilfældet, selv om Fordelingen er juridisk uangribelig —, men at virkelig retfærdige økonomiske Principper her kommer til Anvendelse.

Naar det nu saa hyppigt paastaas, men ingenlunde er bevist, at de forsikrede „udbyttes“ af de private Livsforsikringsselskaber, saa er det for at danne sig et virkelig objektivt Skøn om, hvorvidt denne Paastand har noget paa sig eller ikke, ganske nødvendigt først at faa undersøgt, efter hvilke økonomisk-teoretiske Principper Fordelingen bør foregaa for derefter at se, om den faktiske Fordeling er i Overensstemmelse med disse Principper. Er dette Tilfældet, maa Paastanden tilbagevises og omvendt. Som det i det efterfølgende skal vises, kan der angives ikke saa faa Holdepunkter for en økonomisk rigtig Fordeling.

For at forebygge enhver Misforstaaelse bemærkes det, at naar der her og i det følgende tales om Overskudets

Fordeling, tænkes der kun paa den forholdsvis Forde-
ling mellem de to interesserede Parter — hver for sig
taget som en Enhed — og ikke f. Eks. paa, hvordan den
samtlige de forsikrede faktisk tilfaldende Del bør fordeles
mellem disse indbyrdes. Denne Fordeling bør selvfølgelig
ogsaa foregaa efter de retfærdigst mulige økonomiske
Principper, men hvordan disse skal anvendes paa de mange
forskellige Forsikringsformer, bliver det den egentlige For-
sikringstekniks Opgave at bestemme; noget lignende gælder
med Hensyn til de Overskudsandele, der skal henlægges
til de forskellige Sikkerheds- og Reservefonds. En Opgave,
som det derimod tilkommer Økonomien alene at løse, er
Spørgsmaalet om, hvor stor en Del af det samlede Over-
skud, der bør tilfalde hver enkelt af de delende Parter
som Helhed. Før dette er fastslaaet, kan man ikke øve
Ret og Skel til begge Sider. Det nytter jo nemlig ikke,
at f. Eks. de forsikredes Andel blandt disse indbyrdes for-
deles efter de retfærdigste Principper og paa den forsik-
ringsteknisk set mest fuldkomne Maade, hvis de forsikredes
Andel som Helhed betragtet er mere eller mindre vilkaar-
ligt bestemt.

For nu at faa et Indblik i, hvordan Overskudet paa
den økonomisk-teoretisk rigtigste Maade bør fordeles mel-
lem de to interesserede Parter, er det nødvendigt at erindre
sig Bygningen af de Præmier, der udredes af de forsikrede,
da disse Præmier jo er den oprindelige Kilde til alt
Overskud. Brutto præmien eller Tarif præmien er som
bekendt sammensat af Netto præmien + et vist Tillæg,
der fastsættes — ofte ret vilkaarligt — under Hensyntagen
til mange forskellige Forhold, bl. a. ogsaa Konkurrence-
forhold, og som f. Eks. for danske Selskabers Vedkom-
mende varierer mellem 16 % og 25 % af Netto præmien¹⁾.
Saa vel Netto præmien som Tillæget bestaar hver igen af
to Bestanddele, der for Netto præmiens Vedkommende kan

¹⁾ Jfr. Forsikringsraadets Beretning for 1905—06.

kaldes Risikopræmie og Reservepræmie eller Sparepræmie, og som for Tillæggets Vedkommende kan betegnes som Risikotillæg og Driftstillæg (og eventuelt en tredje Del: Bonustillæg). Af Nettopræmiens to Bestanddele er Risikopræmien bestemt til at dække det løbende Forsikringsaars Dødelighedsrisiko, medens Reservepræmiens Bestemmelse er at henlægges I et Fond — Præmiereserven, fornøden Formue — for med paaløbne Renter i Aarenes Løb stadig at indsnævre den „risikerede Kapital“, d. v. s. Forsikringssum $\div$ tilsvarende Præmiereserve, og for til sidst at give fuld Dækning for Forsikringssummen, nemlig hvis denne ikke forfalder før det beregnede Tidspunkt. Forfalder Forsikringssummen før den paagældende Forsikrings reservede Præmier med paaløbne Renter er tilstrækkelige til at give fuld Dækning, suppleres de med det dertil nødvendige Beløb, taget af Aarets Risikopræmier. Af Tillægene er Risikotillægget bestemt til at dække ekstraordinære, ikke forudberegnelige Tab, der kan fremkomme f. Eks. derved, at Dødeligheden paa Grund af en Epidemi bliver højere end forventet efter Dødelighedstavlen, eller at Rentefoden synker ned under den, der er lagt til Grund ved Tarifens Beregning, og Driftstillægget har til Opgave at yde Dækning for de med Selskabets Drift forbundne Omkostninger til Erhvervelsen af Forsikringer, Incasso af Præmier, Lønninger etc. (Et eventuelt Bonustillæg kan endelig bevidst være føjet til Nettopræmien og er da selvfølgelig bestemt til at fordeles til de forsikrede som Bonus). Hver af Nettopræmiens Bestanddele har altsaa saa at sige sit særlige Tillæg. Sikkerheds- eller Risikotillægget slutter sig nærmest til Reservepræmien, bestemt som det er til at imødegaa eventuelle — altsaa fremtidige — ekstraordinære Udgifter, og det bør derfor ogsaa specielt anvendes til Dannelsen af Sikkerhedsfonds, Ekstrareserver o. l. Driftstillægget slutter sig nærmest til Risikopræmien, idet det som denne er bestemt til Dækning af løbende Udgifter.

Det forretningsmæssige Overskud, der opnaas i en

Livsforsikringsvirksomhed, vil nu stamme fra, at paagældende Virksomhed dels giver mindre ud og dels tager mere ind end beregnet¹⁾. Giver Selskabet ikke alle de indkasserede Driftstillæg ud igen, bliver der altsaa Fortjeneste paa disse Tillæg. (Forholdene i saa Henseende vil selvfølgelig hos de forskellige Selskaber kunne være meget forskellige; et Selskab giver maaske hele Driftstillæget ud, et andet kan maaske ikke engang faa dem til at slaa til, men maa supplere Driftsomkostningerne fra de andre Gevinstkilder, eller hvor saadanne — særlig ved nye Selskaber — endnu ikke er til Stede, fra særlige Organisationsfonds o. s. v.). Bliver Dødeligheden mindre end beregnet, gives ikke alle paa Aaret faldende Risikopræmier ud, men der bliver et Overskud, Dødelighedsgevinst, paa disse. Faar paa den anden Side Selskabet mere ud af sine Kapitalanlæg end beregnet efter den antagne Rente fod, opnaar det en Rentegevinst paa Præmiereserven (de opsamlede Reservepræmier). Foruden de her nævnte Hovedkilder til Overskudet bidrager til dette desuden Renteindtægt af mulig kontant indbetalte Aktie- eller Garantikapitaler, Stornofortjeneste paa ophævede Forsikringer, over hvis reserverede Præmier eller Bonusandele Selskabet faar hel eller delvis fri Dispositionsret, realiseret Kursgevinst etc. De af de sidstnævnte Kilder flydende Overskudsandele er dog som Regel ganske ubetydelige i Forhold til Dødelighedsgevinst, Rentegevinst og Gevinst paa Præmietillægene; forøvrigt hører Stornogevinsten nærmest sammen med Dødelighedsgevinsten, medens Kursgevinsten naturligt slutter sig til Rentegevinsten.

Efter at det saaledes er paavist, fra hvilke Kilder Overskudet stammer, bliver det den næste Opgave at angive, hvordan Overskudet i Henhold hertil bør fordeles mellem de forsikrede paa den ene Side og Selskabet paa

¹⁾ Dr. Emil Krüger: Die Gewinnverteilung in der Lebensversicherung. Frankfurt a/M. 1904. Pag. 18 o. fl.

den anden. Det ledende Princip ved denne Fordeling bør være det, at hver af de to Parter deltager i Forhold til den Andel, de hver for sig har haft i Overskudets Frembringelse¹⁾.

Dette Princip's Anvendelse paa Fordelingsprocessen maa nu for det første formentlig føre til, at de forsikrede faar tilkendt Retten til hele Fortjenesten paa Dødeligheden, da Selskabernes Administration ingen Indflydelse kan have paa denne Gevinst. Det er ikke Administrationens positive Virksomhed, men snarere — om man tør udtrykke sig saaledes — de forsikredes negative Virksomhed (Dødens Indtræden paa et for Livsforsikringernes Vedkommende tidligere, for Livrenternes Vedkommende tidligere Tidspunkt end beregnet), der skaber Dødelighedsgevinsten. Man kan ganske vist her henvise til, at Selskaberne ved Valget af Beregningsgrundlag, ved en særlig omhyggelig Udvælgelse af Risikoerne og endelig ved f. Eks. at søge Hovedvægten lagt paa Tegningen af Forsikringer med kort Varighed kan skaffe en stor Dødelighedsgevinst til Veje. Dette er selvfølgelig rigtigt, men betyder kun, at Selskaberne paa Forhaand har Indflydelse paa Forsikringsbestandens Kvalitet og for saa vidt altsaa ogsaa paa, om der forud kan paa-regnes en større eller mindre Dødelighedsgevinst. Desuagtet er det dog lige sikkert, at Selskabernes Administration ingen Indflydelse har paa, hvordan Dødeligheden i en allerede erhvervet Forsikringsbestand vil forløbe. Om der overhovedet her bliver nogen Dødelighedsgevinst, vil alene afhænge af, om den faktiske Dødelighed bliver ringere end den beregnede, og herpaa kan Selskabernes Administration ikke influere, naar Valget af Beregningsgrundlag er truffet, og Forsikringerne er erhvervede. Det er Administrationens selvfølgelig Pligt ved nye Forsikrings Antagelse at gaa forsigtigt til Værks; dette skylder den de allerede tidligere

¹⁾ Professor, Dr. jur. Gerhard Wörner: Allgemeine Versicherungslehre. Zweite Auflage. Leipzig 1910. Pag. 126.

forsikrede, der maa antages at have afsluttet deres Forsikringer under denne Forudsætning; men alene af den Omstændighed, at Administrationen gør sin Pligt, synes der ikke at kunne udledes nogen Ret for Selskabet til at disponere frit over Dødelighedsgevinsten, selv om denne derved eventuelt er bleven større. Kunde man paa Forhaand finde en Dødelighedstavle, der nøjagtigt svarede til den virkelige Dødelighed, vilde man sikkert anvende en saadan. Dette er jo imidlertid umuligt, og derfor vælger man, for at være paa den sikre Side, en Tavle, der giver Fortjeneste. Men alene i Viljen til at finde Tavler, der saa nøje som muligt svarer til de virkelige Dødelighedsforhold — og for stadig at forbedre Tavlerne i saa Henseende, anstrænger man sig som bekendt stærkt — ligger dog vist en Erkendelse af, at Dødelighedsgevinsten egentlig er opnaaet paa de forsikredes Bekostning, og at den derfor ogsaa retteligen bør falde tilbage til disse igen.

Som Forholdene imidlertid for Tiden er, har Selskaberne — i hvert Fald Aktieselskaberne — i første Linie den juridiske Ret til hele Overskudet — altsaa ogsaa til Dødelighedsgevinsten —, og denne Ret er kun indskrænket af den mere eller mindre omfattende Adgang, de forsikrede ifølge Forsikringsbetingelserne eller Selskabsstatutterne, altsaa paa Grund af Selskabernes egen fri Vilje, har til at deltage i Overskudets Fordeling. I denne Omstændighed ligger en vis Fristelse for Selskaberne til at søge fremskaffet en Forsikringsbestand, der kan ventes at ville give en stor Dødelighedsgevinst, f. Eks. en saadan, som særlig bestaar af Forsikringer med kort Varighed. Saadanne Forsikringer er imidlertid fra et socialøkonomisk Synspunkt ikke de mest heldige, idet de ofte maa siges at svække Forsikringens egentlige Formaal, der først og fremmest er det at sikre de eventuelle efterladte. Fristelsen til fortrinsvis at søge tegnet Forsikringer, der giver høj Dødelighedsgevinst, vilde falde bort, hvis de forsikredes Eneret til Dødelighedsgevinsten, der ud fra økonomiske Synspunkter er hævdet

i det foregaaende, blev juridisk anerkendt. Ogsaa af den Grund vilde det da vistnok være formaalstjenligt, om det akcepteredes som almindeligt Princip, at Dødelighedsgevinsten bør tilfalde de forsikrede uafkortet.

Naar det som afgørende Grund til Dødelighedsgevinstens Henførelse til de forsikrede alene hævdes, at Selskabs-administrationen absolut ingen Indflydelse kan have paa Dødelighedens Forløb i en bestaaende Forsikringsbestand, er det dog rigtigst at tage et lille Forbehold for et bestemt Tilfælde, hvor en ringe Mulighed i saa Henseende ikke paa Forhaand kan udelukkes. Der tænkes her paa de i den nyere Tid ret hyppigt forekommende Tilfælde, hvor Administrationen søger at holde Liv i syge forsikrede ved f. Eks. at give dem gratis Sanatorieophold. Det er nu imidlertid ingenlunde givet, at der virkelig gennem saadanne Forholdsregler opnaas nogen Forhøjelse af Dødelighedsgevinsten, og forudsat at den virkelig naas, vil den være saa ringe i Forhold til den samlede Dødelighedsgevinst, at den Ubillighed, der da eventuelt vilde begaas ved ikke at indrømme Selskabet Ret til Andel i Dødelighedsgevinsten, vilde være saa ubetydelig, at den praktisk taget næppe vilde spille nogen Rolle.

Er det efter det foran anførte rigtigt, at hele Overskudet paa Risikopræmierne bør tilfalde de forsikrede, maa det samme formentlig gælde om Overskudet paa Sikkerhedstillægene. Man maa ikke ved Bedømmelsen af Overskudets Fordeling efter de Kilder, hvorfra det stammer, behandle hele Tillæget til Nettopræmien som en samlet Størrelse, saaledes som det har været gjort¹⁾. Selskabernes Administration har nemlig — ifølge den samme Argumentation, der foran er anvendt paa Risikopræmierne — ingen Indflydelse paa den fra den ene Del, Sikkerhedstillæget, af dette samlede Tillæg stammende Gevinst, medens den derimod har det paa den fra den anden Del,

¹⁾ Jfr. Dr. E. Krüger l. c.

Driftstillæget, stammende, og deraf følger naturligt en Forskellighed i Bedømmelsen af Gevinstens Fordeling, alt eftersom den stammer fra den ene eller fra den anden Del af Tillæget. Hvis Selskaberne ingen moralsk Ret har til at faa Del i Gevinsten paa Risikopræmierne, saa har de heller næppe nogen Ret til Gevinsten paa Risikotillægene, der følgelig ogsaa uafkortet bør tilfalde de forsikrede, for saa vidt som de ikke benyttes til Dannelse eller Styrkelse af Sikkerhedsfonds, hvad der er deres første naturlige Op-gave. Gevinsten, som eventuelt opnaas paa Driftstillægene, er der derimod Grund til at give Selskaberne Del i. At tilkende Selskaberne denne Gevinst i dens Helhed vilde dog næppe være rigtigt. Driftstillægene er jo nemlig, som foran nævnt, ofte ret vilkaarligt fastsatte, og et Overskud paa dem kan derfor eventuelt blot skyldes den Omstændighed, at de er altfor højt beregnede, og i saa Tilfælde vilde det antagelig være det rigtigste at lade de forsikrede alene nyde godt af Overskudet. Som Regel vil imidlertid Overskud paa Driftstillægene vel nok skyldes dels den Omstændighed, at Tillægene har værel for højt ansatte, og dels, at Selskaberne har administreret dygtigt, og i Henhold hertil vil da en Deling af det saaledes fremkomne Overskud være paa sin Plads, og det paa den Maade, at den Del af Overskudet, der skyldes Selskabernes omhyggelige Administration, tilfalder Selskabernes forskellige Administrationsorganer til Deling, medens den Del, der blot er en Følge af, at Driftstillægene er for højt ansatte, tilfalder de forsikrede. En saadan Fordeling vil det selvfølgelig være meget vanskeligt at foretage i Praksis, saaledes at den bliver nogenlunde korrekt, da man kun skønsmæssigt vil kunne afgøre, om Overskudet paa Driftstillægene skyldes den ene eller den anden af de nævnte Aarsager, men derfor kan det alligevel have sin Betydning rent teoretisk at fastslaa, at Selskaberne ikke kan have Eneret til den fra Driftstillægene stammende Gevinst. Tilkendte man nemlig Selskaberne en saadan Eneret, vilde dette kunne

føre til, at Tillægene blev endnu mere vilkaarligt fastsatte, end Tilfældet allerede nu er. Konkurrencen mellem Selskaberne indbyrdes vilde næppe kunne hindre dette. Ved det Skøn, som man ved den praktiske Fordeling nødvendigvis maa foretage, vil det selvfølgelig være nødvendigt særlig at tage Hensyn til Administrationsudgifternes Størrelse, og i de Selskaber, hvor Omkostningerne — under behørig Hensyntagen til de forskellige Forhold, der paavirker disse — ligger under de gennemsnitlige, bliver der da Grund til at tale om Besparelser gennem en særlig dygtig Administration og dermed ogsaa Anledning til at indrømme Selskaberne Ret til Andel i Overskudet paa Driftstillægene.

Efter nu saaledes i Korthed at have antydet, hvorledes det Overskud, der stammer fra, at Selskaberne giver mindre ud end beregnet, rettest bør fordeles, skal det lige saa kort antydes, hvordan der ved Fordelingen bør gaas frem med de Overskudsdele, der stammer fra, at Selskaberne faar mere ind end beregnet. Her er der nu først Grund til at skelne mellem Rentegevinsten paa Præmiereserven og anden Gevinst.

Om Rentegevinsten paa Præmiereserven bør man formentlig hævde, at den Del af Gevinsten, der skyldes den Omstændighed, at Kapitalanlægene har givet en Rente, der ligger over den almindelige Landsrente, tildels er et Resultat af Administrationens Dygtighed og derfor ogsaa delvis bør tilfalde Selskabet. At tilkende Selskabet Retten til hele denne Del af Rentegevinsten vilde næppe være rigtig. Hvor nemlig f. Eks. Policelaan tjener som delvis Dækning for Præmiereserven, stammer en Del af den her omhandlede Gevinst fra disse Laan, og denne Gevinstdel bør formentlig tilkendes de forsikrede, da den forholdsvis høje Rente, Policelaanene giver, næppe kan siges at være et Resultat af Administrationens Dygtighed, men snarere er et Resultat af en vis økonomisk Nødtilstand hos de forsikrede. Det kan vel i det hele taget anses for tvivlsomt, om de forsikrede bør give højere Rente af Policelaan end

den, der er lagt til Grund ved Præmiereservens Beregning — altsaa i Almindelighed $3\frac{1}{2}$ à 4 0/0 — medens det nu under normale Forhold vel nok er almindeligt at tage en Rente af omkring 5 0/0. Det er jo Virkeligheden ved Policelaanene faktisk de forsikredes egne Penge, der udlaanes til dem, idet Laanene kun gives til Beløb, der ligger indenfor Grænsen af Policernes Tilbagekøbsværdi, som af de forsikrede kan faas kontant udbetalt, hvad Øjeblik de maatte ønske at hæve deres Forsikringer. Der synes for den almindelige Retsbevidsthed at være noget stødende i, at en økonomisk Nødstilstand hos de forsikrede giver Anledning til en speciel høj Rentegevinst af den til Laanenes Beløb svarende Del af Præmiereserven, og det synes derfor rimeligst, at den Del af Rentegevinsten, der stammer fra Policelaanene, tilfalder de forsikrede. Allerbedst synes det som sagt at maatte være, at der slet ikke søgtes Gevinst paa Policelaanene. Paa den anden Side skulde Selskaberne naturligvis heller intet Tab have paa disse Laan, hvad de heller ikke fik, naar de i hvert enkelt Tilfælde tog den almindelige Præmiereserverente og lod den laantagende forsikrede selv afholde de særlige Omkostninger ved Laanets Ordning.

En Deling mellem de forsikrede og Selskaberne af den Del af Rentegevinsten paa Præmiereserven, der skyldes en Rente, der ligger over den almindelige Landsrente, bør altsaa i Henhold til det foran anførte finde Sted, og den bør her som andet Steds, hvor der bliver Tale om en Deling, foretages efter en nøje Afvejning af, hvormeget af Gevinsten der virkelig skyldes Administrationens Dygtighed, og hvor meget af den der er uafhængig af denne. I Henhold hertil synes Resultatet da at maatte blive, at den Del af Rentegevinsten paa Præmiereserven, der skyldes Forskellen mellem den almindelige Landsrentefod og den Rentefod, der er lagt til Grund ved Præmiereservens Beregning, uafkortet bør tilfalde de forsikrede, da der ikke fordres særlig dygtig Administration for at opnaa denne

Gevinst: Almindelig Landsrente kan jo enhver Administration opnaa af sine Kapitalanlæg.

Foruden de allerede omtalte vigtigste Indtægtskilder bidrager forskellige mindre saadanne til Frembringelsen af Aarsoverskudene. Det gør saaledes f. Eks. Gevinsten paa den indbetalte Del af Selskabskapitalen; og den Rente, der gennemsnitlig opnaas for Selskabernes Kapitalanlæg i Almindelighed, bør selvfølgelig uafkortet komme Selskaberne til gode for den Del af disse Kapitalanlæg, der svarer til den indbetalte Selskabskapital. Der kan endda være nogen Grund til at yde Aktionærer eller Garanter en yderligere Rente, idet de jo for den ikke indbetalte Del af Selskabskapitalen afgiver Forskrivninger og derigennem løber en vis Risiko for at komme til at gøre yderligere Indbetalinger. Ganske vist er denne Risiko som Regel minimal og aftager normalt med Selskabets Alder og Vækst, men i hvert Fald teoretisk er der stadig en Risiko, og denne bør som sagt ækvivaleres paa passende Maade gennem en ekstra Rente-ydelse. I den Fiksering af Aktionærudbyttet, der i den nyere Tid er bleven ret almindelig i Livsforsikrings-selskaberne, er man formentlig berettiget til at se et Bevis for, at det her om Selskabskapitalens Andel i Overskudet sagte er i Færd med at vinde almindelig Anerkendelse.

Saa er der Stornogevinsten, der fremkommer derved, at en forsikret, der hæver sin Forsikring, før Forfaldstiden er inde, efter den almindelige Livsforsikringspraksis ikke faar udbetalt hele den til hans Forsikring svarende Præmiereserve, men kun en Del af denne, og dette først, naar et vist Antal Aar er forløbet, siden Forsikringen traadte i Kraft. Er dette Antal Aar, der er meget forskelligt for de forskellige Forsikringer, ikke forløbet, faar den forsikrede ved Ophævelsen af sin Forsikring slet intet af dennes Præmiereserve udbetalt. Selskabet beholder altsaa under visse Omstændigheder helt eller delvis den til en hævet Forsikring svarende Præmiereserve, der da, hvis Omkostningerne for paagældende Forsikring er dækkede, bidrager til at for-

høje Aarsoverskudet. Medens der nu med Hensyn til Risiko-
 præmiernes og Driftstillægenes Bidrag til Aarsoverskudene
 som Regel ikke har hersket nogen Tvivl om Selskabernes
 juridiske Ret til frit at disponere over disse Bidrag efter
 eget Forgodtbefindende, har det været et meget omtvistet
 Spørgsmaal, om en lignende Ret delvis tilkom Selskaberne
 med Hensyn til Præmiereserven for en i Utide hævet For-
 sikring. Herom har der været ført indgaaende juridiske
 Diskussioner, der ogsaa er strejfede ind paa det økonomiske
 og paa det mathematisk-tekniske Omraade. Man har været
 uenige om, hvorvidt den enkelte forsikrede overhovedet
 havde noget Krav paa Præmiereserven, og om dette Kravs
 Omfang, hvis det virkelig eksisterede. Medens nogle har
 villet frakende den forsikrede ethvert Krav mod Selskabet
 i saa Henseende, har andre omvendt indrømmet den for-
 sikrede en Ret til af Selskabet til enhver Tid at kræve „sin“
 Præmiereserve udbetalt. Striden har haft sin store praktiske
 Betydning, dels ved at paavirke Forsikringsbetingelserne paa
 det omhandlede Punkt, og dels ved i det hele taget at
 klare Begreberne. Fra et juridisk Synspunkt kan der
 imidlertid nu, som en anset, særlig forsikringskyndig Jurist
 hævder¹⁾, „kun tillægges Spørgsmaalet en vis teoretisk
 Interesse, idet det overalt er anerkendt af Selskaberne gen-
 nem positive Bestemmelser i Forsikringsbetingelserne, der
 nu tillige adskillige Steder suppleres med Lovregler, at de
 forsikrede har en vis Ret til Præmiereserven“. Selv om
 der imidlertid ikke kan være nogen Tvivl om den paa
 dette Punkt gældende juridiske Rets Omfang, kan det
 dog godt være et Spørgsmaal, om denne Ret ikke er for
 begrænset i de forsikredes Disfavour, set fra et rent øko-
 nomisk Synspunkt.

Selv hvor det ved Lov, f. Eks. i Tyskland og i
 Schweiz, er fastslaaet, at de forsikrede har en vis Ret til

¹⁾ N. H. Bache: Om Rettighedsforholdene ved Livsforsikringskontrakten.
 Tidsskrift for Retsvidenskab for 1908. Pag. 408.

den til deres Forsikring svarende Præmiereserve, er der indrømmet Selskaberne Tilladelse til at tilbageholde en Del af denne Præmiereserve til fri Disposition, hvis paagældende Forsikring hæves i Utide. For at retfærdiggøre denne Fremgangsmaade hævdes det bl. a., at det kun er de sunde forsikrede, dem der venter at leve længe, der frivillig hæver deres Forsikringer, medens de, der føler sig svage, nok skal sørge for at holde deres Forsikringer i Kraft. Derigennem forhøjes imidlertid Selskabernes samlede Risiko, der ikke længere svarer til de Forudsætninger med Hensyn til Dødeligheden, som man er gaaet ud fra ved Tarifens Beregning. Selskabet lider altsaa et direkte Tab ved de sunde forsikredes Udtræden, foruden et mere indirekte derved, at det mister Udsigten til den Gevinst, det vilde kunne opnaa paa de fremtidige Præmier for de hævdede Forsikringer, som de nu berøves. Selskabet maa derfor have Ret til at udligne dette Tab ved at konfiskere en Del af de hævdede Forsikrings Præmiereserve. Saaledes ræsonneres der, men for det første er det ikke bevist, at det faktisk er de sundeste blandt de forsikrede, der fortrinsvis hæver deres Forsikringer. Det har overfor denne Paastand vist nok ikke helt med Urette været hævdet, at det slet ikke er Overvejelser med Hensyn til paagældendes Sundhedstilstand, men derimod saadanne med Hensyn til hans daarlige økonomiske Situation, der bliver det afgørende for Beslutningen om at hæve Forsikringen, og denne slette økonomiske Stilling kan endog tænkes at have en ugunstig Indflydelse paa vedkommendes Sundhedstilstand, saaledes at hans Udtrædelse af Selskabet netop faar en for dette ganske modsat Virkning af den paastaede¹⁾. Hvordan det nu end forholder sig hermed — det rigtigste er formentlig, saa længe intet bestemt er bevist, at antage, at der i de

---

¹⁾ Dr. E. Krüger l. c. pag. 21 og Dr. Paul Arthur Söhner: Die private Volksversicherung, ihr Wesen und ihr Wert. Tübingen 1911. Pag. 59—60.

Overvejelser, der fører til en Forsikrings Ophævelse, indgaar saa vel sundhedsmæssige som økonomiske Momenter, uden at man kan tildele det ene eller det andet af disse Momenter den overvejende Betydning — saa maa man imidlertid gaa ud fra, at selv om Teorien om Risikoforhøjelsen bevislig var rigtig, saa vilde der dog ikke i den ligge tilstrækkelig Grund til at lade Stornogevinsten gaa over i Aarsoverskudet. Man vilde da først og fremmest af denne Gevinst have at danne en Reserve, der kunde tjene til at dække den ved Udtrædelserne forøgede Risiko. For saa vidt man imidlertid ikke danner saadanne Reserver, men lader Stornogevinsten gaa direkte over i Aarsoverskudet, synes det foran angivne Hovedprincip for Overskudets Fordeling at maatte føre til, at man maa tilkende de forsikrede Retten til Stornogevinsten, idet denne jo ikke kan betragtes som en af Selskabets Administration oparbejdet Gevinst, men derimod som en Gevinst, der skyldes de forsikredes særlige Forhold.

Det maa endelig betragtes som en Selvfølge, at Overskudsdele, der maatte stamme fra eventuelle Bonustillæg, d. v. s. Tillæg, der er gjorte til Nettopræmien netop med det Formaal for Øje deraf at udrede Bonus til de forsikrede, virkelig tilfalder de forsikrede ved Fordelingen. Ogsaa Gevinst, der maatte stamme fra Bonus, der falder paa ophævede Forsikringer, bør komme de forsikrede til gode, da Selskabsadministrationen heller ikke paa saadan Gevinst kan have nogen Indflydelse. Hvad derimod angaar saadant Overskud, som maatte skyldes Realiseringen af Værdipapirer, Kursgevinst, maa Selskabet have Ret til dette, da Administrationen her virkelig ved Indsigt og Dygtighed til at bedømme Forholdene paa Fondsmarkedet har haft en positiv Indflydelse paa Overskudets Fremkomst. Noget lignende maa vel gælde Gevinst paa eventuelle Lejeindtægter, for saa vidt denne maatte overstige, hvad der er almindeligt under de paagældende Forhold. Alle de sidstnævnte Gevinstdele vil imidlertid som Regel være ganske ubetyde-

lige i Sammenligning med de Dele, der stammer fra Dødelighed, Overrente og Gevinst paa Tillægene. Bliver Overskudet fra disse sidste tre Gevinstkilder derfor fordelt paa den i økonomisk Henseende mest retfærdig Maade, d. v. s. omtrent saaledes som det er antydnet foran, vil man formentlig være kommet Idealet for en Fordeling saa nær, som man i Praxis kan komme det.

BOGANMELDELSER

ELI F. HECKSCHER: **Världskrigets ekonomi.** 243 Sider. P. F. Norstedt & Söners Förlag. Stockholm 1915.

Denne Bog fremkommer som 2det Bind af „Skrifter utgivna af Handelshögskolan“, og hvis det kan lykkes at opretholde den Standard, der er ansat med Dr. Brismans Bog om de moderne Banker og nu med det foreliggende Værk af Professor Heckscher, er der al Grund til at lykønske svensk — og skandinavisk — økonomisk Litteratur til denne nye Skriftrække.

I en Form, hvis Klarhed ikke noksom kan roses, har Prof. Heckscher gjort en Række af de Foreteelser, Krigen har medført i det økonomiske Liv, til Genstand for systematisk, videnskabelig Belysning. Men Fremstillingen er samtidig anlagt saaledes, at enhver der interesserer sig for økonomiske Spørgsmaal med Lethed kan følge Forf., og det er i høj Grad at ønske, at ogsaa Ikke-Fagmænd vilde fordybe sig i denne Bog. De vilde derved ikke kunne undgaa at faa Respekt for den økonomiske Teoris Tankegang og Systemer, og de vilde faa et Indtryk af, at disse Systemer ikke blot har abstrakt Interesse, men i høj Grad er nødvendige til en rigtig Vurdering af de praktisk foreliggende økonomiske Begivenheder.

Forfatterens Hovedsynspunkt er dette, at Krigen har afdækket den økonomiske Virkelighed, som laa skjult —

især under Pengerepræsentativernes dækkende Lag. Denne Sandhed er jo kun yderligere bleven bekræftet ved den siden Bogens Fremkomst indledede Guldpolitik i de skandinaviske Lande. Og det viser sig at være et meget frugtbart og et meget klargørende Synspunkt. Dets Nytte kommer især for Dagen i Kapitlet om Krigens Finansiering. Men før dette og det følgende syvende og sidste Kapitel om Prisregulering og Priser lidt nøjere omtales, skal det nævnes, at første Afsnit handler om „Den nuværende Tilstand og den økonomiske Forskning“ — et veltalende Forsvar for den videnskabelige Forsknings uforstyrrede Betydning for Forstaaelsen ogsaa af de nuværende overordentlige Forhold. I det følgende Kapitel om „Krigens Økonomi“ er især Betragtningerne over den kommende „Fredskrise“ ny og interessante med deres Udredning af de Vanskeligheder, der kan tænkes at opstaa, naar Samfundene engang atter skal føres tilbage til fredelige Forhold. Kapitel III: Verdenshandelen under Krigens Indflydelse giver en indgaaende, delvis talmæssig Fremstilling af, hvad der indtil Bogen udkom faktisk skete af handelsmæssige og produktive Ændringer i Erhvervslivet. Dette Afsnit er mere „positivt“ end de øvrige, og falder som Forf. ogsaa fremhæver i Forordet noget udenfor Bogens Struktur, hvilket paa ingen Maade gør dets mange Oplysninger og Beregninger mindre værdifulde. Det følgende Afsnit bærer Titlen: „Guldet og Krigen — finansiel Krigsberedskab“, hvori bl. a. findes den theoretiske Udredning for det stakkels Guldts hidtidige Fiasko samt en Redegørelse for de udenlandske Tilgodehavenders Betydning. Forf. fremhæver her, hvorledes Moratorierne og især Forbudene mod at betale fjendtlige Kreditorer ved Krigens Udbrud løste de store Vanskeligheder, man havde frygtet for skulde opstaa paa disse Omraader. Man mener jo almindeligvis, at en medvirkende Aarsag til, at Marokkokrisen i 1911 ikke førte til Krig, laa deri, at Frankrig i saa stort Omfang trak sine Tilgodehavender hjem fra Tyskland og derved afstedkom den stør-

ste Forvirring paa det tyske Pengemarked. Men Moratoriet og Betalingsforbudene har her givet en Løsning, som „är fullt jämförlig med Columbi ägg. Man nästan skäms att ej ha tänkt på en så genialisk enkel utväg som att ej betala hvad man är skyldig, så mycket mera som otaliga enskilda — dock ej särskildt väl anskrifna — gäldenerar varit banbrytare åt de rättsligt organiserade folkhushållningarna i afseende på denna senaste landvinning. Som det nu är, har man emellertid gjort en högst intressant erfarenhet, som veterligen ikke fallit någon människa före kriget in, nämligen att faran vid ett krigsutbrott ikke är att ha skulder i utlandet utan att ha fordringar där.“

Derefter følger et Afsnit om „Økonomisk krigsberedskab — Vareforraad og Handelspolitik“, hvori Overvejelser over, hvad der paa disse Omraader maa gøres til næste Krig, falder lidt for Brystet. Hermed er vi ude ved Kapitel VI: Krigens Finansiering, en ganske ypperlig Fremstilling, klar og følgerigtig, af hele dette vanskelige og saa lidet gennemskuelige Spørgsmaal. Udgangspunktet er tilsyneladende ganske enkelt: Kun de Varer, der er færdige til Brug og som kan anvendes til direkte Krigsformaal (heri indbefattet Ernæringen), er af Interesse; og Finansieringens Betydning bestaar da i, med saa faa Forskydninger som muligt i Næringslivet og i Krigsførelsen at begrænse den enkeltes Forbrug saavel som Produktionen af „krigsunyttige“ Varer saaledes, at Samfundet faar saa meget som muligt til Krigens Førelse. Med sikker Fastholden ved dette sit Udgangspunkt fører Forf. os gennem de forskellige Finansieringsformer: Seddeludstedelsen, Krigslaan og Skatter, og viser hver enkelts Betydning for Produktionens og Forbrugets Omfang og Retning.

Sluttelig følger Afsnittet om „Prisdannelse og Prisregulering under Krigen“. Dette Afsnit synes mig med Forlov det mindst vellykkede, og Aarsagen er aabenbart den, at Forf. ikke ved sine Overvejelser konsekvent medtager Prisens sociale Betydning, hvorfor de Resultater af

ren økonomisk Art, der udledes, undertiden bliver af en noget for abstrakt Karakter. Idet Forf. nemlig understreger Prisens rent økonomiske Opgave: at faa Tilbud og Efterspørgsel til at dække hinanden, idet et svigtende Tilbud kræver den højere Pris, for at de tilstedeværende Varer kan slaa til, føres han til at spørge, om den gældende Pris skulde „vara mer sakrosankt än andra“. Og efter med ikke ringe Foragt at have svaret nej paa dette Spørgsmaal — hvilket Svar naturligvis rent økonomisk a priori er rigtig nok — maa en Række af de Prisreguleringsforanstaltninger, alle Lande har iværksat under Krigen, hjemfalde til Fordømmelse. Men det forekommer mig, at saa „økonomisk“ kan man ikke behandle Spørgsmaalet; den gældende Pris er virkelig „sakrosankt“, aldenstund en meget stor Del af Samfundets Medlemmer har deres Indtægter normerede efter den, uden nogen Mulighed for at faa Indtægten sat op, naar Prisen stiger, og tit uden Mulighed for ved at indskrænke deres Forbrug at kunne faa Indtægten til at slaa til. Og naar man, trods de Vanskeligheder, der har været, efter bedste Evne har prøvet paa at holde igen paa Prisstigningen, saa synes jeg, dette snarere viser Nødvendigheden af disse Foranstaltninger end Udslag af økonomisk Uvidenhed. Hvor værdifuldt end dette Afsnit er som systematisk Belysning af den Modstand, det økonomiske Samfund rent instinktmæssig gør mod Indgreb, vilde Afsnittet være bleven endnu værdifuldere, hvis Forf. af sociale Grunde havde anerkendt disse Indgrebs Berettigelse og søgt at anvise Former, der vilde gøre mindst Forstyrrelse eller Fortræd. Der er jo f. Eks. ingen Tvivl om, at ogsaa for en økonomisk-teoretisk Betragtning er de Maximalpriser, vi her i Landet har i Forbindelse med Eksportbegrænsning, fuldt berettigede. Hjemmemarkedet er blevet forsynet til Priser, som har været lønnende for Producenterne, uden dog at Konsumenterne har maattet betale de krigsførende Landes Nødpriiser. Produktionen er ikke blevet forstyrret, hvilket er det, der økonomisk set skulde naaes, og den

store Befolkning har været i Stand til saa nogenlunde at faa, hvad den plejer af de nødvendigeste Forbrugsvarer, hvilket socialt er af største Betydning. Nu tvivler jeg ikke om, at Prof. Heckscher er enig med mig heri; men det er Fænomener, han anser faldende udenfor Fremstillingen, hvorfor han maner gamle Adam Smith op af Graven, for at de i Fællig kan værges sig og henvise Foreteelserne til Behandling af „those crafty and insidious animals called politicians“. Men jeg vover alligevel at ønske, at Forf. havde anlagt et andet Udgangspunkt for dette Kapitel, at han havde givet os en lidt mindre abstrakt Behandling af Prisreguleringsproblemet, at han kort sagt havde givet os endnu mere, end han har.

Og hermed være denne fortræffelige Bog anbefalet danske Læsere.

E. C.

GUSTAV CASSEL: **Tysklands ekonomiska motståndskraft.**
117 S. P. A. Norstedt & Söner. Stockholm 1916.

Efter den tyske Regerings Anmodning foretog Professor Cassel i Marts Maaned d. A. en Rejse i Tyskland for at søge Kendskab til Landets økonomiske og finansielle Tilstand. Resultaterne af denne Studierejse foreligger i ovennævnte Skrift, der naturligvis er af stor Værdi til Bedømmelsen af dette Kapitalspørgsmaal i den standende Verdensstrid. Herfor borger ikke blot Forf.s videnskabelige Anseelse, men ogsaa de Betingelser, hvorunder Skriftet blev til, idet Forf. stillede som Betingelse for at efterkomme den tyske Regerings Indbydelse, dels „att min resa uppfattades som en rent vetenskaplig studieresa, som endast hade till syfte att objektivt utforska verkligheten“, dels „att tillfälle skulle ges mig att af Tysklands ekonomiska lif se allt hvad jag för det angifna syftet ansåg nödigt“.

Det er jo kun lidet, der foreligger af rent talmæssige Oplysninger, og vi faar gennem denne Bog heller ikke mange Tal, men derimod en Redegørelse for det Indtryk, det tyske Erhvervslivs Tilstand har gjort paa en neutral Nationaløkonom, der søger uhildet at gøre Rede for sin Opfattelse, saaledes som denne er dannet gennem Selvsyn og ved Samtaler med ledende Mænd paa de forskellige Omraader. Og Hovedindtrykket er da det, at „om tre måneder, om ett år kommer Tysklands økonomiska styrka efter mitt omdöme att i det väsentliga, i det som för kampens fortsättande är det afgörende, vara ungefär densamma som nu“. Som Støtte for denne Opfattelse viser Forf., hvorledes Industrien har formaaet at tilpasse sig efter de ændrede Arbejdsbetingelser, hvorledes Landbruget f. Eks. gennem en grundigere Udnyttelse af gamle Foderemner (f. Eks. Halm) eller gennem Tilkomsten af en ny (Lyng) har formaaet at indvinde Tabet af indførte Foderstoffer, har formaaet at frembringe ny Gødningsstoffer osv. — et Kapitel af stor almen Interesse. Der anføres endvidere f. Eks. et saadant Træk som, at der bag Fronterne arbejder store Hestlasaretter med alle den moderne Kirurgis Metoder for at bringe saarede Heste i arbejdsduelig Stand. Et følgende Afsnit gør Rede for Forbruget, dets Omlægning og dets Indskrænkning og dennes Betydning, baade økonomisk og sanitært. Jeg synes, man paa dette Sted savner en Omtale af den Betydning, Hærens Forbrug har for det hele Ernæringsspørgsmaal. Thi er det mon ikke saadan, at Soldaterne konsumerer betydeligt mere som Soldater end hjemme, og kan man ikke heraf delvis forklare de Vanskeligheder, der har været paa trods af, at Produktionen, som nærmere udviklet af Forf., ikke er væsentlig mindre end normalt? At mange af Besværlighederne skyldes Fordelingen er jo utvivlsomt, og her fremhæves det, at den stadig forbedrede Organisation paa Grundlag af den voksende Mængde Erfaringer vil hjælpe meget i Fremtiden. Igennem et følgende Afsnit om Valutaspørgsmaalet føres vi til Finansieringsproblemet,

hvis Sammenhæng med hele den produktive Virksomhed klarlægges. Igennem en Række Beregninger vises det, hvorledes den indenlandske Produktion er i Stand til at „føde“ Krigen — hvorledes det skal gaa bagefter er et Spørgsmaal for sig, som Forf. stiller uden for denne Under-søgelses Rammer. Det kan jo ikke nægtes, at alt hvad man har hørt og læst fører til, at man stadig er paa Spring med Modsigelser mod hele denne Fremstilling af Tysklands økonomiske Styrke. Paa den anden Side synes alt saa nøgternt og uhildet set og fremstillet, at den udenforstaaende, der ønsker at dømme om Tysklands økonomiske Modstandskraft, vanskeligt vil kunne afvise Berettigelsen af Forf.'s Slutningsord: „Jag har sannolikt haft bättre tillfälle at bilda mig en mening om denna sak än ententens statsmän och jag har kunnat göra det med mera ro. Jag önsker lägga fram denna mening i det syftet att alt det fruktansvärda, som för hela mänskligheten ligger i en förlängning af kriget, åtminstone icke må komma öfver världen endast därför, att man allt fortfarande räknat fel med hänsyn till Tysklands ekonomiska motståndskraft“.

E. C.

A. FRAENKEL: *Verden med dansk Maal eller Danmark med Verdensmaal*. 247 Sider. G. E. C. Gads Forlag. Kjøbenhavn 1916.

Den foreliggende Bog hører til den af Verdenskrigen fremkaldte Literatur. Gennem en Udvikling af Englands og Tysklands nyere Historie søger Forf. at paavise Betingelserne for Krigens Udbrud for derefter i et Afsnit om Danmark at uddrage den Lære, som Krigen rummer for dansk Erhvervsliv. Paa den mærkeligste Maade brydes dog Sammenhængen ved Afsnit, som kun har ringe eller slet ingen Forbindelse med Emnet; dette gælder saaledes det i sig selv interessante Kapitel „Expansion“, som indeholder en Fremstilling af Det østasiatiske Kompagnis Ud-

viklingshistorie, saavel som det betydeligt mindre interessante Afsnit „Georgeismen“.

Det vilde være uretfærdigt ikke at anerkende det omfattende Arbejde, der ligger til Grund for Bogen, og det skal ligeledes være indrømmet, at der opereres med ikke saa ganske faa Brikker; Udenrigspolitik, Geografi, Filosofi og Økonomi er hver for sig rigeligt repræsenteret i de anstillede Betragtninger. De historiske Afsnit giver, om end Omfanget af det meddelte Stof synes meget tilfældigt, en Mængde interessante Oplysninger. Hermed er Bogen dog ikke udtømmende karakteriseret. I overvejende Grad maa dog den overkommelige Karakter af den her foreliggende Bogen paa, hvorledes Forf. behandler de Begivenheder, der hører vor egen Tid til. Paa dette Punkt synes Forf.'s Vurdering ikke altid at være tilstrækkelig vel begrundet. I sin Omtale af Krigens Betydning og sandsynlige Følger gør Forf. Rede for de politiske og økonomiske Sammenslutninger, som kan ventes efter Krigen; men rent bortset fra den overordentlige Usikkerhed, der endnu klæber ved Drøftelser af denne Art, maa det siges, at Forf. ikke saa strengt som ønskeligt har holdt sig fri for saadanne Overdrivelser, som man vel kan tilgive Politikere i de krigsførende Lande, men ikke Økonomer. Og det er utvivlsomt for ensidigt at ville opgøre Krigens Regnskab alene paa Grundlag af Sammenslutninger af økonomisk eller politisk Art mellem Landene indbyrdes — uden Hensyn til de vidtrækkende økonomiske Foranstaltninger af indenrigspolitisk Art, som Krigen har givet Anledning til i krigsførende som neutrale Lande, Foranstaltninger, der indeholder veltalende Vidnesbyrd om, hvilke Opgaver Statsmagten er i Stand til at tage op til Skabelse af Orden og Organisation i Samfundet. I det hele taget behandles de Problemer, som bunder i de sociale Modsætninger, kun saare ufuldstændigt, skønt det dog er givet, at Fremtidens økonomiske Politik overalt i stadig højere Grad vil blive præget heraf.

Bogen indeholder en Mængde Udtalelser, som maa skyldes Uklarhed i Tanken, og som man kun kan læse med Undren. Et enkelt typisk Eksempel skal nævnes. Ved Omtalen af Monopoler udtales det lejlighedsvis om den progressive Beskatning (af Meningen fremgaar det, at der tænkes paa direkte Skatter), at denne, forsaavidt Indtægterne da ikke naar meget højt op, mere er et Udtryk for Misundelse end for Finanskløgt, og at den egentlig er uden virkelig Mening. Om nogen Begrundelse af dette Standpunkt er der ikke Tale. At den progressive Skat efter de nyere finansvidenskabelige Forfattere kan begrundes ganske selvstændigt, har Forf. aabenbart overset, og at — bortset herfra — Progressionen er nødvendig for at modarbejde de indirekte Skatters ganske modsatte Tendens, lades ligeledes uomtalt. Paa det Sted, hvor den paagældende Udtalelse er anbragt, er den derhos aldeles umotiveret; i hvert Fald kunde Forf. nok have fundet en ligesaa passende Lejlighed til at udtale sig om sin Stilling til Fordelingen af den indirekte Skattebyrde.

Forf.'s Hensigt med Bogen er at anspore sine Landsmænd til forøget Energi i den økonomiske Virksomhed efter Krigen. Dette kan kun være gavnligt. Særlig indtrængende gøres der opmærksom paa den Fare, som truer vort Erhvervsliv, hvis vor Landbrugseksport efter Krigen bliver besværliggjort. I de positive Forslag, Forf. stiller til Imødegaaelse af Vanskelighederne, er der dog ikke noget særlig overraskende eller originalt.

Christian Olsen.

AXEL RUBOW og CHR. THORSEN: **Samfundslære for Handelskoler, Gymnasier og Ungdomsskoler.** 134 Sider. G. B. N. F. København 1916.

De sidste Aars indgribende Forandringer i Danmarks Forfatnings- og Forvaltningsforhold havde efterhaanden skabt

en følelig Trang til Fornyse af Skolebogs litteraturen paa Samfundskundskabens Omraade. Man modtager derfor allerede af den Grund denne Bog med Tilfredshed, og en Gennemgang af den viser den yderligere som særdeles velegnet til sit Formaal. Den er skrevet i et Sprog, der gør Tilægnelsen af Stoffet let selv for Læsere uden særlige Forudsætninger; den er ført saa à jour som muligt, idet den gør Rede for Grundlovsændringen, Retsreformen, Forandringerne i de sociale Love m. v.; og endelig har den med sine 134 Sider et efter Formaalet passende Omfang, saa at den uden Vanskelighed vil kunne gennemgaas paa saadanne etaarige Kursus, hvor der kun haves én ugentlig Time til Disposition.

Vanskeligheden ved Udarbejdelsen af en saadan Bog ligger vel nok særligt i Valget af Stoffet og Ordningen deraf, idet der jo er meget bestemte Grænser for, hvad der kan tages med indenfor saa snævre Rammer, og paa dette Punkt kan der nok rettes enkelte Indvendinger mod den foreliggende Bog. Hovedinddelingen af den i Stats-, Kommune- og økonomisk Samfund er naturligvis ganske paa sin Plads, men ved Behandlingen af Statsforvaltningen har Forff. valgt at inndeile — ligesom Statsregnskabet gør det — efter Ministerier; og herved tabes der sikkert mere end der vindes ved, at Læserne faar Kendskab til, under hvilket Ministerium de forskellige Sager sorterer. Dette har alligevel de færreste af dem Brug for, og noget pædagogisk Moment er der i al Fald ikke deri. Paa Grund af den i mange Tilfælde nærmest tilfældige Maade, hvorpaa Sagerne er fordelt mellem de enkelte Ministerier, bliver herved sammenhørende Emner behandlet paa forskellige Steder, hvorved Sammenhængen lider Skade og Overblikket svækkes. Eksempelvis kan nævnes, at Skolevæsenet omtales baade under Undervisnings-, Forsvars-, Landbrugs- og Handelsministeriet. Ligeledes faar man Indtrykket af, at den valgte Fremgangsmaade har fristet Forff. til at lægge Vægt paa at faa nævnt de flest mulige af Statens

Virkefelter; f. Eks. havde Omtale af Teatercensuren eller Carlsbergfondet næppe været nødvendig. Men paa den anden Side kommer Bogen paa denne Maade til at indeholde en Mængde positive Oplysninger, og da disse synes at være særdeles korrekte, og Emnerne i øvrigt er behandlet paa en tiltalende objektiv Maade, kan man trygt anbefale Bogen baade til Brug i Skolerne og som en praktisk Ledetråd for dem, der ikke har anden Lejlighed til at sætte sig ind i dette Fag.

Henning Kjørboe.

F. C. BOLDSSEN: *Nutidens og Fremtidens Husmandsbrug i Danmark og vore Nabolande.* 217 S. G. E. C. Gad. Kbhvn. 1916.

Direktør Boldsen, der for nogle Aar siden i sin Bog „Haveboliger i Danmark“ beskæftigede sig med Boligspørgsmaalet i Byerne, behandler i dette Skrift Husmands-spørgsmaalet.

De ledende Synspunkter i Bogen er følgende: De nuværende Husmandsbrug er for smaa, den samlede Værdi af Jord og Bygninger bør være ca. 12 000 Kr. — Udstykningen bør i langt højere Grad end nu udføres planmæssigt; de nuværende Udstykningsforeningers Virksomhed er for spredt og tilfældig. — Besiddelsesformen skal være offentligt Fæste, saaledes at Staten ejer Jorden og Brugeren Bygninger og Besætning. Forf. naar til denne Anskuelse efter at have undersøgt og forkastet saavel Grundværdibeskatning som Grundværdistigningsafgift som specielle Foranstaltninger for Husmandsbrugene. — Hele Statens Udlaansvirksomhed, til Husmandsbrug, Byggeforeninger osv., skal centraliseres og ledes efter bestemte Principer gennem et nyoprettet Bankinstitut. Denne Tanke om Centralisation er sikkert sund, men man tvivler uvilkaarligt lidt om Bankens Evne til at klare det hele.

En ikke altfor god Systematik i Bogen medfører, at de samme Synspunkter behandles flere Gange, hvad der virker lidt bredt; men Bogen er læseværdig, selv om man ikke er fuldt enig med Forf. overalt. Han lægger paa tilfredsstillende Maade de praktiske Problemer frem til Overvejelse og Debat, og han giver sit eget Indlæg i denne Debat paa en saa velfunderet og saglig Maade, at han har mange Betingelser for at overbevise.

C. V. Bramsnæs.

Modtagne Bøger:

HORWITZ' **Aktietabeller.** 13de Aargang 1916. G. B. N. F.

GERDA GJERULLF: **Jord og Penge.** 113 S. E. Wienes Boghdl.
Kjøbenhavn 1916.

NOTITSER

I.

Dansk Tidsskrift-Index 1915.

Paa J. L. Lybeckers Forlag har Bibliotekarerne Svend Dahl og Th. Døssing udgivet en systematisk Fortegnelse over 165 danske Tidsskrifters Indhold i 1915. Det er utvivlsomt et stort Savn, der hermed afhjælpes, og der er al Grund til at være Forff. taknemlig for det Arbejde, de derved har udført. Det vil kun være naturligt ogsaa at henlede Nationaløkonomisk Tidsskrifts Læsere paa dette Værk. En betydelig Del af Bogens 246 Sider er viet Samfundskundskaben; der er endvidere Afsnit om Landbruget, om Haandværk og Industri, om Handel og Samfærdsel, om Forsikring og Forsørgelse osv. Den økonomisk interesserede vil da hyppigt finde Anledning til at søge dansk Tidsskrift-Index' Vejledning over, hvor et Emne, han ønsker Oplysning om og maaske har Fornemmelsen af at have set behandlet,* er at finde i vor betydelige Tidsskrift-Litteratur. Og det er jo Meningen, at Bogen fremtidig skal udkomme aarligt. Men da dette er Hensigten, vil det ogsaa være rimeligt paa dette Sted at henstille til Forff. at ændre Systematiken i det Afsnit, der nærmest angaar os her, nemlig Afsnittet vedrørende Samfundskundskaben. Den Tilpasning af det Dewey'ske Decimalsystem, der er Grundlag for Stoffets Ordning i Tidsskrift-Indexen, er nemlig i

det hele og store urimelig, fordi den amerikanske Samfundsvidenskab og det amerikanske Samfundsliv afviger fra tilsvarende danske Forhold paa en saadan Maade, at det næsten er umuligt at passe det danske Stof ind i den amerikanske Ramme. Der er f. Eks. ingen Grund til i Danmark at sætte „Aktieselskaber“ i en særlig Afdeling, fordi man i amerikanske Biblioteker skal have en Gruppe for „Trusts“. Det faar nu endda være. Mindre heldigt er det f. Eks., at Forff. aabenbart har haft meget vanskeligt med at faa hele vor særlige Socialforsikring ind i Systemet. Oplysningerne herom er spredt ret vilkaarligt, og det kan umuligt være anderledes, saaledes som Rammerne er. Der er aabenbart ikke andet for end at tilvejebringe en systematisk Inddeling af de økonomiske Foreteelser og deres skriftlige Behandling i Overensstemmelse med danske Forhold. Og saa lade Amerikanerne beholde den Dewey'ske Ordning af det amerikanske Stof. Det vil sikkert spare meget Besvær ved Udarbejdelsen og i høj Grad hjælpe Læseren til at finde hvad han søger. Og saa vil der ogsaa blive bedre Tid til en omhyggeligere Placering af Afhandlingerne. Hvorfor er f. Eks. de her i Tidsskriftet of-fentliggjorte „Økonomiske Oversigter“ sat under Gruppen: Socialøkonomi, naar der er en Gruppe, der hedder: Økonomiske Forhold i Almindelighed under Krigen? Eller hvorfor staar en Afhandling af Birck om vore Statsfinanser under „Danmarks økonomiske Forhold“, naar der er et Afsnit, der hedder: Finansvæsen, Skatter og Afgifter? Saaledes var der adskillige Spørgsmaal at gøre. Naturligvis er det paa sin Vis uretfærdigt at gøre dem, fordi selv to Bibliothekarer ikke kan forstaa sig paa alt. Men hvis det lykkes Forff. økonomisk at sikre Foretagendet, saaledes at det ad Aare kan gentages, bør de i hvert Fald paa Samfundskundskabens Omraade søge sagkyndig Bistand. Og saa bør de ogsaa forsyne Bogen med en aarlig, alfabetisk Fortegnelse over Emneordene. Den troede jeg var uundværlig efter moderne Bibliotekaranskuelser.

Der er dog al mulig Grund til at glæde sig over, at et saadant Værk er fremkommet, og utvivlsomt vil de Mangler, der er, i Aarenes Løb blive rettede.

E. C.

II.

Tysk Befolkningsstatistik.

I Aargangen 1915 af Zeitschrift des K. Sächsischen Statistischen Landesamts findes nogle Oplysninger om den sachsiske Befolknings Bevægelser gennem Ægteskaber, Fødsler og Dødsfald i Aarene 1913—15, jfr. følgende Oversigt:

	$\frac{1}{7}$ 1913 — $\frac{30}{6}$ 1914	$\frac{1}{7}$ 1914 — $\frac{30}{6}$ 1915	Kalenderaar	
			1913	1915
Indgaaede Ægteskaber	40 411	32 467	40 307	26 300
Levendefødte	121 106	109 481	122 985	86 830
Dødfødte	4 546	3 934	4 487	3 176
Døde { under 1 Aar	17 968	20 057	19 361	14 226
over 1 Aar	49 604	74 719	49 151	66 472
I alt	67 572	94 776	68 512	80 698

Værdifuldest er naturligvis Oplysningerne for Kalenderaaret 1915, skønt Krigen jo for Fødslernes Vedkommende ikke har kunnet virke hele Aaret. Men i Sammenligning med 1913 viser Tallene for 1915 en Nedgang i Antallet af Fødte paa ca. en Tredjedel og en Opgang i Antallet af Døde (Antallet af døde Børn er naturligvis aftaget paa Grund af Nedgangen i Fødselstallet) paa ca. en Femtedel. Fødselsoverskudet er aftaget fra 54 500 i 1913 til godt 6 000 i 1915.

HANDELSPOLITISKE STRØMNINGER I KRIGSFØRENDE LANDE

I. Tyskland—Østerrig-Ungarn

Af Jens Toftegaard.

Vort Erhvervsliv er allerede stærkt paavirket af Krigen og dens Hændelser, i det store og hele i gunstig Retning, fremad og udad. Naar Krigen en Gang holder op, vil dens Virkninger i international Handel og Handelspolitik dog ikke dermed straks forsvinde. Det Fjendskab, Krigen har skabt mellem Nationer, der før stod i meget nøje økonomisk Samkvem, vil naturlig holde sig en Tid og derved aabne nye Chancer for dansk Industri. Det Land, der i saa Henseende først frembyder sig, er Rusland. Dog maa det siges straks, at hvis det økonomiske Liv faar Lov at udvikle sig frit, vil dette Fjendskab antagelig snart forsvinde — i alle Tilfælde tabe sin Magt over den internationale Økonomi til Fordel for de reelle økonomiske Betragtninger over, hvor man kan købe billigst og sælge til den højeste Pris. Denne Virkning af Krigen byder saaledes kun en Chance for at komme ind paa det fremmede Marked; Dygtighed vil derefter afgøre, hvem der faar Lov at beholde det.

For saa vidt vilde Krigens Virkninger i den her omhandlede Henseende kun være midlertidige — direkte betragtet. Der er en anden Henseende, i hvilken Krigen synes at kunne faa mere vidtrækkende og varige Konsekvenser, nemlig overfor de nuværende krigsførende Magters fremtidige Handelspolitik. Denne drøftes allerede nu stærkt i de krigsførende Lande selv, og der er al Grund til for os at følge disse Drøftelser. De gaar foreløbig ud paa at indføre gennemgribende Forandringer i deres Stilling til den internationale Vareomsætning, og indenfor de to Magtgrupper findes de to Lande, med hvilke vort Næringsliv hidtil har været knyttet stærkest sammen, saaledes at det for os kan betyde, at gamle Veje spærres. Indenfor Centralmagterne gaar Planerne ud paa en økonomisk, ogsaa toldpolitisk, Tilnærmelse mellem de to økonomiske Enheder, Tyskland og Østerrig-Ungarn — efter nogles Mening skal denne Tilnærmelse ogsaa omfatte Balkanstaterne og vil derigennem ogsaa udstrækkes til Lilleasien. Der skulde derigennem skabes en mægtig økonomisk Stat, som kunde faa en vægtig Stemme i Fremtidens internationale handelspolitiske Forhandlinger. I England og til Dels i Frankrig og Rusland gaar Planerne ud paa lignende økonomiske Enheder efter Krigen. Spørgsmaalene er dog her mere blandede, fordi man i England tillige drøfter en helt anden Mulighed, Virkeliggørelsen af Chamberlains Imperialisme, og disse to Tanker selvfølgelig er kontradiktoriske.

Meningen med denne Fremstilling er at orientere m. H. t. til disse Tanker og Planer indenfor Centralmagterne, at vise, hvilke Kredse, der beskæftiger sig

med dem, fremstille deres Motiver og de Maal, der foreløbig tegner sig for dem, og tillige ganske kort at belyse de Interesser, der vil blive berørte af en saadan Foranstaltning. I en senere Afhandling vil der blive gjort Rede for de tilsvarende Forhold for Ententemagternes Vedkommende.

Til Raadighed ved en Undersøgelse af denne Art staar allerede en omfangsrig Literatur, baade fra Tyskland og fra Østerrig-Ungarn. Som Hovedværk maa nævnes et af Verein für Sozialpolitik udgivet Skrift: *Die wirtschaftliche Annäherung zwischen dem Deutschen Reiche und seinen Verbündeten I—III* (München og Leipzig, 1916). Det belyser i en Række selvstændige Afhandlinger, skrevne af Mænd fra begge Lande, Planerne om en saadan økonomisk — ogsaa toldpolitisk — Tilnærmelse udfra de forskellige Synspunkter, en saadan Forandring i Betingelserne for de to Landes Næringsliv kan føre til. Desuden behandler en Række særlige Bøger Problemet, hver paa sin Maade. Af disse kan nævnes et Par: v. Phillippovich: *Ein Wirtschafts- und Zollverband zwischen Deutschland und Österreich-Ungarn* (Leipzig 1915) og en Pjece af K. Diehl: *Zur Frage eines Zollbündnisses zwischen Deutschland und Österreich-Ungarn* (Jena 1915). Dels i disse Skrifter og dels som selvstændige Undersøgelser er fremkommen en Del statistisk Materiale, navnlig i Tyskland, til Belysning af de faktiske Forudsætninger for en toldpolitisk Tilnærmelse. Her kan nævnes blandt andre „Deutschlands Anteil an Welthandel und Weltseeschiffart“, von Prof. Dr. Bernhard Harms (Stuttgart—Berlin—Leipzig, 1916) og *Deutsche und englische Industrie auf dem Weltmarkte* (Jena 1916), udkommen

som 9. Hæfte i en Serie „Kriegswirtschaftliche Untersuchungen“, udgivet af Bernhard Harms. Alt dette til­ligemed talrige Artikler i de økonomiske Tidsskrifter beviser den nationaløkonomiske Verdens Interesse for Sagen. Dagspressen har naturligvis ligeledes i stort Omfang beskæftiget sig med disse Tanker. Ad den Vej er bl. a. fremkommen en Mængde Referater fra de mange Møder, hvor Erhvervslivets egne Folk, Handelskamre, Agrar- og Industrisammenslutninger, har ført Ordet, og hvor dette her behandlede Problem har været et staaende Punkt paa Dagsordenen i snart 2 Aar. Arbejderklassen har ikke hidtil udtalt sig meget om Spørgsmaalene. En østerrig-ungarnsk Rigskonference omkring 1. April i Aar har dog udtalt sig imødekommende overfor Planerne¹⁾.

Som Hovedindtryk fra disse to Kredse, National­økonomiens og Erhvervslivets, staar klart et stærkt Ønske om en økonomisk Tilnærmelse mellem de to Lande ogsaa efter Krigen. Der kan være Tale om at lægge større eller mindre Vægt paa Vanskelighederne ved en saadan Ordning²⁾. Men Modstanderne er faa — ogsaa indenfor den praktiske Verden³⁾. Derimod er Formen forskellig hos de forskellige. Enkelte Politikere har udtalt sig om Planerne, saaledes den østerrig-ungarske Handelsminister, og i saa Fald til Gunst for dem; men ellers har Politikerne i det store og hele bevaret Tavshed om dette Spørgsmaal.

¹⁾ Her refereret efter en Udtalelse af L. Hartmann, Wien, paa et Møde i Verein für Sozialpolitik (III Bind, Pag. 25).

²⁾ Vanskelighederne er særlig fremstillede af K. Diehl i hans fornævnte Bog.

³⁾ Af Modstandere i den praktiske Verden har jeg fundet een: Handels­kamret i Prag, der overvejende bestaar af tschechiske Elementer.

Der tales i det følgende om et Toldforbund. Dette skal kun betragtes som en Slags Generalnævner for de forskellige Former for den økonomiske Tilnærmelse mellem Tyskland og Østerrig-Ungarn, hvortil atsaar de forskellige knytter et forskelligt Indhold.

Planerne har ogsaa fremkaldt en Del Literatur, der rent teoretisk drøfter det gamle Spørgsmaal: Beskyttelse ctr. Frihandel. Denne forbigaar jeg dog her ud fra den Betragtning, at de til sin Tid afgørende Synspunkter bliver af praktisk, dels politisk, dels økonomisk, Art.

*

*

*

Den Tanke, at der ud af de mellemeuropæiske Lande kunde dannes en mægtig økonomisk Sammenlutning, er ikke ny. Friherre v. Brucks Planer desangaaende og Østerrigs Forsøg i Midten af forrige Aarhundrede paa at blive optaget i Zollverein er velkendte. Bevæggrundene dengang var overvejende politiske, og det var ogsaa politiske Aarsager, der gjorde, at Planerne strandede. Nu er Planerne kommen frem paa den særlige Baggrund, Krigen har skabt — for saa vidt er der igen politiske Kræfter bag, men disse binder denne Gang sammen og desuden søges de retfærdiggjorte ogsaa ud fra økonomiske Synspunkter. Det er kun naturligt, at den almindelige Følelse af Samhørighed, der i Øjeblikket behersker de to Nationer, stærkt præger Planerne om de to Landes indbyrdes Økonomi efter Krigen.

Fraregnet denne almindelige Følelse kan Motiverne til at ønske et Toldforbund deles i tre Grupper, der navnlig i Begyndelsen kunde skilles ret tydeligt fra

hinanden. I den ene Gruppe er Motiverne overvejende af politisk-national Art. Man ønsker, at den nuværende nøje politiske Forbindelse mellem de to Lande skal blive bestaaende og anser det økonomiske Sammenhold som en Forudsætning herfor, og man ser tillige den store fremadrivende Værdi, der nationalt set findes i Dannelsen af et saadan Toldforbund. De rent økonomiske Betragtninger kommer her i anden Række og Ønskerne gaar paa Forhaand ud paa saa fuldkommen en Sammenslutning som mulig, ikke blot i Henseende til Toldlovgivning, men ogsaa i Henseende til Næringslovgivning, Møntvæsen, Jærnbanetarifpolitik o. s. v. — hvorved Ordningen efterhaanden faar en statsretlig, ikke blot folkeretlig Karakter. Zollverein staar, bevidst eller ubevidst, som Forbilledet.

En anden Gruppes Motiver er bestemt af almindelige frihandelsvenlige Betragtninger. For denne Gruppe betyder Dannelsen af et saadant Toldforbund en delvis Opnaaelse af et politisk-økonomisk Ideal, betyder Udvidelse af Afsætningsmarkedet, Ophævelse af gamle Skillelinier, forøget Konkurrence, en fornuftig Arbejdsdeling mellem de forskellige Egne o. s. v. Og saa for denne Gruppe maa Sammenslutningen være saa omfattende som mulig. For en tredie Gruppe er Hovedmotivet, at det bliver nødvendigt at foretage saadanne Modforanstaltninger mod Ententens Planer.

I den første Tid havde Motiveringerne hos de forskellige saaledes en vis almindelig Karakter og var tillige mere eller mindre følelsesmæssigt prægede, ikke mindst paa de førnævnte Erhvervsorganisationers Møder. Efterhaanden er der paa dette Punkt sket en Forskydning. Navnlig er det Motiv, som ovenfor omtalt

som karakteristisk for den sidste Gruppe, traadt i Baggrunden. Man har indset, at skal et saadant Toldforbund have nogen Existensbasis, maa det først og fremmest være fordi, det anses for at have Værdi i sig selv; Existensbasis kan ikke findes i det negative, at Foranstaltningen er Repressalie mod Begivenheder, der igen en skønne Dag kan forandres ad politisk Vej. En lignende Realitetsbegrænsning kan gives de to andre Hovedformer for Motiver til et Toldforbund. Men dermed er det givet, at Undersøgelsen af Sammenslutningsproblemet antager Form af en Undersøgelse af, hvorvidt et Toldforbund vil være til Gavn eller Skade for de to Landes Økonomi, og naar denne Undersøgelse er tilendebragt, skulde det derefter kunne afgøres, om man skal vælge Toldforbund eller ej. Derved forhindres det ikke, at man kan lade de Motiver, som blev nævnt foran, f. Eks. de politisk-nationale, være medbestemmende ved Afgørelsen og tillægge dem forskellig Vægt, eventuelt saa megen, at man ud fra dem ønsker Toldforbundet til Trods for, at de og de Interesser i første Omgang skades¹⁾.

Ogsaa paa et andet Punkt er der sket en Forandring. I den første Tid laa der bag den første og tredie af de foran nævnte Grupper Tankegang — mere eller mindre klart betonet — en Opfattelse, der gik ud paa, at dette Toldforbund var Led i den almindelige Bevægelse hen imod en Tilstand, hvor Verdens-

¹⁾ Netop saaledes staar nu mange Nationaløkonomer; se f. Eks. G. Schmoller: Die Handels- und Zollannäherung Mitteleuropas i hans „Jahrbuch“, Hefte 2, 1916, E. Jaffé i 3. Bind af Verein für Sozialpolitik's Skrift, Pag. 19—20. og Arthur Spiethoff, Prag: Gründe für und wieder einen deutsch-österreichisch-ungarischen Zollverband (V. f. S., I Bind, Pag. 1—59).

økonomien var hørt op at eksistere; der var dannet nogle faa store økonomiske Enheder, til hvilke de smaa Stater maatte slutte sig, og som hver vilde prøve at være sig selv nok — ogsaa af Hensyn til næste Krig. Samtidig med den forannævnte Forskydning skete her en frontal Forandring hos de fleste Forfattere. De indsaa — ikke mindst ved at se paa Tysklands hidtidige Vareudvekslinger med den øvrige Verden —, at der kunde selvfølgelig ikke være Tale om væsentlig at forandre denne Ordning — tværtimod¹⁾. Men det betød ikke, at Planerne hermed opgaves. Man begrundede nu blot Tankerne ad anden Vej, forklarede Toldforbundet som værende et almindeligt Resultat af en Tendens i Økonomiens Verden til af mindre økonomiske Enheder at danne større. Hermed er, synes det mig, en Del af Brodden ved Toldforbundet taget bort. Er det ad denne Vej, det er fremkommen — Tempoet blot forstærket ved Krigen —, saa er det, set paa langt Sigt, oven i Købet et Skridt henimod en mere fuldkommen Verdensøkonomi end før Krigen. Dette forhindrer dog ikke, at Toldforbundet midlertidigt paa Grund af de konkrete politiske Forhold kan komme til at tjene andre Formaal²⁾.

Naar der paa de nu nævnte to Maader er sket ret væsentlige Forandringer i Betragtningen af Toldforbundsspørgsmaalet, er det ganske naturligt, at der

¹⁾ Bl. mange andre Steder kan her henvises til Bernhard Harms: Deutschlands Anteil an Welthandel und Weltschiffart Pag. 203 ff.; jfr. ogsaa den Pag. 25, Fodnoten, anførte Artikel og Dr. Fr. Eulenburg, V. f. S., III Bind, Pag. 48—57.

²⁾ Et nyt Motiv er kommen til gennem det polske Spørgsmaals Opdukken, jfr. saaledes Debatten paa en i V. f. S. den 6. April 1916 afholdt Kongres til Drøftelse af hele Toldforbundsspørgsmaalet. Referatet heraf udgør III Bind af Foreningens Skrift.

samtidig er sket en Reduktion i Fordringerne til et saadant Forbunds Omfang. I den første Tid tænkte de fleste sig en fuldkommen Union med Fællesskab i flere indre-økonomiske Forhold, som foran nævnt. Hos nogle skulde denne udstrækkes til Balkan, hos enkelte betragtedes det som en given Forudsætning, at ogsaa de tre skandinaviske Lande maatte slutte sig til — altsaa fra Nordkap til Mesopotamien! Denne Tanke Tanke er vistnok opgivet, ogsaa for saa vidt angaar Tyskland og Østerrig-Ungarn alene. Vanskelighederne blev for store. Tilbage bliver der imidlertid flere Former for Sammenslutning at vælge imellem og navnlig to Hovedformer: enten et Toldforbund med fælles Handels-traktater, fælles Tarif overfor Omverdenen og en sær-Tarif for Vareudvekslingen mellem de to Lande indbyrdes, hvor der kan blive Tale om Toldfrihed for en større eller mindre Del af Omsætningen — eller under Formen af en Handelstraktat med gensidige Begunstigelser, der undtages fra den almindelige Mestbegunstigelsesklausul. Hvilken af dem, det til sin Tid bliver, spiller ikke nogen væsentlig Rolle for denne Undersøgelse.

Jeg skønner, at Sagen i Øjeblikket er kommen saa vidt, baade i Literatur og i Presse, at en politisk — ogsaa told- og handelspolitisk — Forbindelse mellem i alle Tilfælde Centralmagterne selv antages som noget nødvendigt og ønskeligt. Og Undersøgelserne af Spørgsmaalet gaar ud paa at udrede Vanskelighederne for at finde den bedste Form og for at belyse de Ofre, der nødvendigvis vil blive krævede af nogle af de interesserede. Den første af de to nævnte Former er den, der hidtil har fundet de fleste Forsvarere. Det

bliver ogsaa almindelig antaget, at et saadant Forbund lidt efter lidt vil medføre, at de to Lande tilstræber ensartet økonomisk Lovgivning, først og fremmest med Hensyn til Møntvæsen og Veksellovgivning o. l., ogsaa m. H. t. Arbejderlovgivning.

*

*

*

Et Forsøg paa at undersøge de to Landes Næringsliv i Forhold til et Toldforbund kan i Grunden gøres ud fra to Betragtninger; den ene er ligetil: hvorledes vil et saadant Forbund virke, hvis man regner med den økonomiske Konstitution, Erhvervslivet havde i de to Lande før Krigen. Det er den letteste og almindeligst anvendte Betragtning.

Enkelte behandler Spørgsmaalet ud fra et andet Synspunkt: Hvorledes vil de to Landes Næringsliv være stillet, naar Krigen holder op, og hvorledes vil saa denne nye Foranstaltning virke ind i Forhold, som da vil være skabt. Denne sidste Betragtningssmaaade er den interessanteste, selvfølgelig ogsaa den nyttigste, men ganske vist ulige sværere end den første. Den første kan være mere detailleret; det siger sig selv. Hele det Maskineri, i hvilken den nye Kraft sættes ind, er kendt. Den sidste maa nødvendigvis blive noget mere summarisk, fordi det konkrete endnu hører Fremtiden til, ingen ved, hvordan det vil forme sig i Enkeltheder. Vi vil prøve til Slut ogsaa at komme ind paa denne Betragtningssmaaade.

Hidtil har Vareudvekslingen — efter den tyske Handelsstatistik — mellem de to Lande for alle Varer under eet formet sig saaledes som omstaaende Tal viser (i Mill. Mark):

Tabel 1.

Aar	Tysklands	
	Indførsel fra Ø.-U.	Udførsel til Ø.-U.
1905	773	595
1906	810	644
1907	812	717
1908	752	737
1909	754	764
1910	759	822
1911	739	918
1912	830	1 035
1913	828	1 105

Hovedretningen er en stærkere og stærkere Overvægt til Gunst for Tyskland. Forholdene stiller sig noget forskelligt for Landbrug og Industri, saa vi vil betragte dem hver for sig, først Industrien (se Tabel 2 og 3).

Hvad betyder Østerrig-Ungarn for den tyske Industri?¹⁾ Tabel 2 viser Hovedlinjerne i Vareomsætningen af Industriprodukter mellem de to Lande efter den tyske Handelsstatistik. Værdien af den samlede industrielle Udførsel, Raastoffer, Halvfabrikata og færdige Varer tilsammen, udgjorde i 1912/13 ca. 8,5 Milliard Mark aarlig, hvoraf knap den ene Milliard gik til Østerrig-Ungarn, d. ca. 11 %. Dette Tal er absolut set stegen i de sidste Aar, ogsaa efter 1906, Aaret med de nye, høje Toldsatser i

¹⁾ En fortræffelig, noget pessimistisk Fremstilling af dette Spørgsmaal giver Prof., Dr. Franz Eulenburg i Verein für Sozialpolitiks Skrift i en Afhandling: Die Stellung der deutschen Industrie zum wirtschaftlichen Zweibund (Bind II, Pag. 1—127).

Tabel 2.

Industriprodukter. Gennemsnit for Aarene 19¹²/₁₂.

	Tysklands			
	Indførsel fra Østerrig-Ungarn		Udførsel til Østerrig-Ungarn	
	i Mill. Mark	i % af samlet Indførsel af vedk. Vare	i Mill. Mark	i % af samlet Udførsel af vedk. Vare
Næringsmiddelindustri	39,2	7	26,2	4
Mineralske Raastoffer	137,2	13	193,0	23
Kemisk Industri	26,4	6	75,2	8
Tekstilindustri	72,4	9	147,2	10
Læderindustri (herunder Kautsjuk)	20,2	11	83,7	13
Trævarer m. m.	12,2	21	23,0	14
Papirindustri	5,2	19	18,0	7
Bøger og Kunst	17,4	36	35,2	35
Sten-, Ler- og Glasvarer	13,0	22	23,0	9
Ædle Metaller	3,5	9	8,0	12
Jærindustri	9,2	8	75,2	6
Metallforarbejdning (væsentlig Zink og Kobber)	22,2	4	66,2	13
Maskiner og Skibe	3,2	5	100,2	12
Elektroteknik	1,2	11	21,5	8
Uhre og Legetøj	2,7	7	11,2	5
Tils.	387,0	9	909,2	11

Østerrig-Ungarn. I 19⁰⁷/₀₈ var de samme to Tal henholdsvis 5,2 og 0,6 Milliard; Bevægelsen i de to Tal er omtrent parallel. Østerrig-Ungarn er m. H. t. Raastoffer og Halvfabrikater Tysklands største Kunde; i 19¹²/₁₃ aftog det saaledes for henholdsvis ca. 350 og 150 Millioner Mark af disse to Varegrupper; der er et langt Spring til det

Tabel 3.
 Industriprodukter. Gennemsnit af Aarene 19¹²/18.

	Østerrig-Ungarns			
	Indførsel fra Tyskland		Udførsel til Tyskland	
	i Mill. Kroner (østerr.)	i 0/0 af samlet Indførsel af vedk. Vare	i Mill. Kroner (østerr.)	i 0/0 af samlet Udførsel af vedk. Vare
Næringsmiddelindustri.....	19,0	32	20,2	6
Brændselsstoffer.....	223,2	80	200,0	52
Trævarer.....	35,7	53	22,1	24
Mineralier.....	24,7	29	30,4	65
Olier, Harpiks o. l.	16,2	26	49,1	47
Tekstilindustri.....	255,0	28	123,5	27
Papirindustri.....	40,3	76	11,0	16
Læder, Kautsjuk.....	123,7	66	31,2	27
Glas, Keramik.....	23,3	71	25,4	22
Jærnindustri.....	63,4	75	7,0	13
Metallforarbejdning.....	85,1	51	33,0	37
Maskiner, Instrumenter.....	144,2	67	13,0	22
Elektroteknik.....	34,2	92	2,0	16
Ædle Metaller.....	29,0	48	3,9	30
Kemisk Industri.....	70,0	60	31,7	92
Litteratur og Kunst.....	57,4	90	19,1	66
Tils.	1 246,2	50	623,5	30

næste Tal: 255 Millioner for Frankrig. M. H. t. færdige Varer kommer derimod baade England (med 870 Mill. Mark) og Rusland (med 570 Mill.) foran Østerrig-Ungarn, der af disse Varer kun aftager for ca. 500 Mill. Mark. Østerrig maa alt i alt dog herefter siges at være en betydelig Kunde, der aftager $\frac{1}{4}$ af Tysk-

lands Udførsel af Raastoffer, $\frac{1}{5}$ af Halvfabrikaterne og $\frac{1}{12}$ af de færdige Varer. Tallene viste, at en relativ stor Del af denne Udførsel var Raastoffer og Halvfabrikata, næsten Halvdelen af den samlede Udførsel til Østerrig-Ungarn. Der er intet af de betydende Lande, hvis Indførsel fra Tyskland er sammensat med en saa lille Procent færdige Varer og saa mange Raastoffer. Blandt disse Raastoffer og Halvfabrikata er Kul en Hovedartikel, derefter Metaller (navnlig Jærn, Kobber og Zink), Uldgarn o. fl. Af disse er langt de fleste toldfri, ialt for ca. 300 Mill. Mark, rundt regnet. Disse 300 Millioner er saaledes udenfor Toldsammenslutningsbetragtningerne. Her har den frie Udveksling af Varer allerede været bestemmende, saaledes at Forhaabningerne om større Afsætning efter Dannelsen af et Toldforbund for disse Varers Vedkommende kun ad indirekte Vej vil kunne virkeliggøres. Saa meget mere som denne Indførsel ogsaa nu (s: før Krigen) udgjorde, skønsmæssig regnet, gennemsnitlig 60—70 % af Østerrig-Ungarns Indførsel af disse Varer, for enkelte endda 80 %.

Noget anderledes ligger det med de færdige Varer. Det var, som vi saa, kun $\frac{1}{12}$ af Tysklands samlede Udførsel af disse Varer, der gik til Østerrig-Ungarn. Det er kun ca. 40 % af Østerrig-Ungarns Indførsel, og disse Varer er alle belagt med i mange Tilfælde høj Told. Ogsaa indenfor disse Grupper er der dog store Forskelle i Henseende til den Grad, i hvilken Tyskland dækker Østerrig-Ungarns Forbrug. I en Del af de mindre Grupper, Papir, Glas, Literatur og Kunst, kommer de $\frac{3}{4}$ eller mere af Indførselen fra Tyskland. I den store Gruppe, Tekstilvarer, er Andelen derimod

nede paa omkring $\frac{1}{4}$. I de to meget vigtige Grupper — Læder og Maskiner — leverer Tyskland $\frac{2}{3}$ af Indførselen. At Udførselen til Østerrig-Ungarn af færdige Varer fra Tyskland staar med saa ringe Tal, absolut set (de relative Tal var i nogen Tilfælde meget højere), skyldes flere Forhold. Det skyldes først visse almindelige Forhold. Den store, brede Befolkning i Donaumonarkiet er ikke særlig købedygtig. Den lever ret primitivt — er ikke nogen kraftig Efterspørger efter færdige Industriprodukter overhovedet¹⁾ — altsaa heller ikke efter tyske. Noget lignende kan i mange Tilfælde siges om den østerrig-ungarske Industri overfor Hjælpestoffer. Gennem en Forandring paa disse Punkter aabner der sig nye Veje for tysk Industri, f. Ex. m. H. t. Tekstilvarer og Metalvarer, Maskiner og Kemikalier. For en Del Industriens Vedkommende er den østerrig-ungarske Industri fuldt paa Højde med den tyske; det gælder først og fremmest Glas og Porcellæn, mærkelig nok ogsaa elektriske Artikler, hvor man vilde have ventet det modsatte. For andre Grupper Vedkommende har der udviklet sig en Slags Arbejdsdeling mellem de to Lande, saaledes at Østerrig-Ungarn laver de finere Ting, f. Ex. i Læder- og tildels i Tekstilindustrien. Paa disse enkelte Omraader har der været nogen Konkurrence ogsaa paa det tyske Marked; ellers kan den tyske Industri som Helhed rolig imødesee den østerrig-ungarske Konkurrence under et eventuelt Toldforbund. Kan den tyske Industri imidlertid under et saadant vente efter det foran anførte, at dens Afsætning til

¹⁾ Dette Spørgsmaal er vanskelig at belyse med Tal. Hertil mangler bl. a. tilstrækkelige Oplysninger om Landets egen Produktion.

Østerrig-Ungarn vil blive væsentlig forøget? De toldfri Raastoffer er i saa Henseende omtalt foran. Overfor de fleste af Halvfabrikaternes Grupper gælder noget lignende — og yderligere maa tages i Betragtning, at der altid vil være en Del Varer i disse to Grupper, som Tyskland ogsaa selv maa indføre. Derimod vil der naturligvis være en Række færdige Varer, hvor Tyskland ved en Fortrinsbehandling i toldmæssig Henseende kan vinde et Stykke frem, først og fremmest i Konkurrence med andre fremmede Lande, men selvfølgelig ogsaa i Konkurrence med Østerrig-Ungarns egen Industri — hvor der i samme Grad, det sidste bliver Tilfældet, vokser en Vanskelighed frem. Dog maa det ogsaa her siges, at der altid vil være Omraader, hvor andre Lande har specielle Fortrin, som en toldmæssig Fortrinsbehandling ikke kan neutralisere. Det maa derfor understreges, at skal den tyske Industri naa et stort Skridt fremad gennem en økonomisk Tilnærmelse til Østerrig-Ungarn, saa maa det ske derigennem, at denne Tilnærmelse er saa meget til Gavn for Helheden, at der igennem den Konkurrence, Kapital o. s. v., der tilføres det østerrig-ungarske Næringsliv — saavel Industri som Landbrug — tilføres det saa megen Fornyelse, at der derved kommer større Efterspørgsel og Købeevne baade m. H. t. Raavarer o. l. og til færdige Forbrugsartikler. Derved vil der tillige i det lange Løb skabes en stærkere østerrig-ungarsk Industri, men til det Tidspunkt skulde der vel være kommen den Arbejdsdeling og Specialisering i Stand, som giver Fællesskab i Interesser. Endelig skal det — som Afslutning paa en Forklaring af den tyske Industris Interesser — betones, at den Foran-

dring, man fra den Side er stærkest interesseret i, ikke først og fremmest er en Fortrinsbehandling under en eller anden Form, men snarere er den lave Toldsats i sig selv — dog selvfølgelig saaledes, at kommer denne under Form af en Fortrinsbehandling, er dette et yderligere Plus, som dog ikke for den tyske Industri vil være saa stort, at det kan betales med at blive distanceret paa andre Markeder. Tysklands Industri skal afsætte til andre Lande end Østerrig-Ungarn et Fond af Varer til en Værdi af over 7 Milliarder Mark og fra andre Lande have mange af sine Raastoffer. Den tyske Industri er fremfor alle interesseret i Verdensøkonomiens Genopstaaen, derefter i et Toldforbund med Østerrig-Ungarn.

Den østerrig-ungarske Industris Stilling er paa Forhaand mere enkel, ikke derfor lettere for dens Mænd. Ser man paa Tabellerne 2 og 3, faar man et tydeligt Indtryk af, at Østerrig-Ungarn som Sælger betyder meget mindre for Tyskland end omvendt. Og Østerrig-Ungarn har ikke formaaet at holde sin Udførsel af Industrivarer til Tyskland i Fremadskriden. Hvis vi holder os til de tyske Tal, saa fremgaar det deraf, at Østerrig-Ungarns Udførsel til Tyskland havde en Værdi i 1907/08 af 360 Mill. Mark, omtrent det samme som i 1912/13, men relativt set (i Forhold til Tysklands Indførsel) bliver det en Tilbagegang (12 % i 1907/08, 9,4 % i 1912/13). Hvis man tager Tallene fra Østerrig-Ungarns Standpunkt, ser man, at dets Afhængighed af Tyskland er betydelig; 30 % af dets Udførsel af Industriprodukter gaar til Tyskland, 50 % af dets Indførsel kommer derfra. For saa vidt synes det klart, at der for Østerrig-Ungarns Industri var en Del Afsæt-

ningsmuligheder ved en Toldsammenslutning. Disse 30% betyder nemlig kun ca. 10 % af Tysklands Indførsel. Det kan ogsaa siges med det samme, at for nogle Industrier vil dette ogsaa være Tilfældet. De er nævnt før: Læder, Glas Tekstilvarer og flere andre, navnlig saadanne, hvor Smag og Kvalitet spiller en Rolle. Og det samme gælder nogen Raastoffer og Halvfabrikata, navnlig Brunkul, Petroleum, enkelte Kemikalier og endelig Træ. Men fraregnet disse Erhverv, der vil udgøre den mindste Del, vil Forholdet ved en eventuel Toldsammenslutning som Hovedregel være det, at saavel Østerrigs som Ungarns Industri vil være mindre teknisk udviklet, mindre specialiseret o. s. v., kort sagt mindre konkurrencedygtig end den tyske. Udfra dette maa dets Stilling til Sammenslutningsplanerne bedømmes. Baade Flertallet af Erhvervsorganisationerne og af Nationaløkonomerne har imidlertid været enige om, at det østerrig-ungarske Næringsliv var bedst tjent med at bære de Ofre, der i de første Aar vilde blive Følgen af en saadan Sammenslutning, for derved at komme ind i en større Sammenhæng, der i det lange Løb vilde byde store Fordele, indadtil for hele Landets Næringsliv og udadtil ved Forbindelser med Ørienten og i det hele taget en handelspolitisk langt stærkere Stilling, end det alene vil kunne erhverve sig, jfr. senere. Det har ogsaa været fremhævet, at disse første Aars Ofre for Østerrig-Ungarns Industri kunde mildnes en Del ved de forskellige Industriers Kartellering indenfor den nye økonomiske Enhed. Desuden, Landet ejer en Mængde ubenyttet Drivkraft i Vandfald o. l., der ved Hjælp af store Kapitalanlæg skulde kunne bringe dets Industri

Tabel 4.
Landbrugsprodukter. Aar 1913.

	Østerrig-Ungarns			
	Indførsel fra Tyskland		Udførsel til Tyskland	
	i Mill. Kroner (østerr.)	i % af saml. Indf. af vedk. Vare	i Mill. Kroner (østerr.)	i % af saml. Udf. af vedk. Vare
Korn.....	2,1	2	27,1	76
Mel.....	0,4	20	1,8	18
Bælgfrugter.....	0,3	4	3,7	32
Ris.....	2,0	4	0,3	5
Sukker.....	3,4	94	0,3	—
Frugter.....	1,8	8	34,0	88
Grøntsager.....	10,4	38	6,1	64
Frø.....	18,5	14	20,3	80
Kvæg og Heste.....	3,3	11	49,0	79
Andre Dyr.....	9,1	48	18,0	80
Dyriske Produkter.....	41,2	18	222,1	80
Fedstoffer.....	14,2	25	10,5	34
Tils.	106,7	16	395,0	45

et godt Stykke frem i Konkurrencedygtighed. Vi vil senere komme tilbage til disse Betragtninger.

Ogsaa Landbrugets Stilling i de to Lande maa omtales. I Udvekslingen af Varer af denne Art er Østerrig-Ungarn det førende. Dog nu ikke saa stærkt som tidligere. Østerrig-Ungarn er ved at blive et Industriland, der selv kan bruge mere og mere af sin Produktion af Fødemidler. Der haves endog Exempler paa, at Østerrig-Ungarn i daarlige Høstaar har indført mere Brødkorn end det har udført. Tabel 4 skulde udvise det øster-

rig-ungarske Landbrugs Vareudveksling med Tyskland i 1913. Det viser en Udførsel af Landbrugsprodukter til en samlet Værdi af ca. 400 Mill. østerrikske Kroner. Hvor Grænsen skal drages mellem Landbrugsprodukter og de under Industrien medtagne Varer er til en vis Grad skønsmæssig. Det er overmaade fremtrædende, i hvilken Grad Tyskland relativt set er Aftager af Østerrig-Ungarns Landbrugsprodukter — alt under eet viser Tabellen, at Halvdelen af disse Varer gaar til Tyskland. Men regnes Sukker fra, og det kan forsvares, da denne Produktion i de to Riger er saa kolossal, at en gensidig Vareudveksling ikke var at vente, saa bliver de 45 % forhøjet til 67 %. For nogle Varers Vedkommende er Tallet endog 80 %. Den største Gruppe Varer er dyriske Produkter med over 200 Mill. Kroner, hvoraf alene Æg udgør 124 Mill. Af Korn tager Tyskland 75 % af Østerrig-Ungarns Udførsel. Det er nu altsammen Byg, tidligere Hvede. Hvorledes ligger nu disse Tal i Forhold til Tysklands Indførsel af de samme Varer? Der ligger Forholdet saaledes, at for dyriske Produkter udgør Østerrig-Ungarns Andel i Indførselen 10 % — for almindelige Landbrugsprodukter 3 %. Resultatet bliver da det, at Østerrig-Ungarns Landbrug i Øjeblikket, absolut set, udfører temmelig lidt, men at Hovedparten af det, der udføres, gaar til Tyskland, og dér udgør en saa ringe Del af dette Lands Indførsel af Landbrugsprodukter, at der er rigelig Spillerum for Udvidelse, hvis Østerrig-Ungarns Landbrug selv magter at præstere mere. At komme ind paa her at udrede i Enkeltheder, hvorvidt dette er muligt, vil føre for vidt. At det er det, er givet. Alle Sammenligninger f. Eks. med vort

Landbrug m. H. t. Besætningers Størrelse, Høstudbyttet o. s. v. viser en stor Forskel i Østerrig-Ungarns Disfavør, til Trods for, at dette har mange Betingelser for at komme lige saa langt frem. En stor Udvandring af Arbejdskraft viser det samme. Der mangler Kapitalanbringelser i stor Stil (til Veje, Vandreguleringer, Kunstgødning, Maskiner o. s. v.), og her skulde en økonomisk Tilnærmelse til Tyskland bringe en Fornyelse og tillige et sikkert Afsætningssted for den kommende større Produktion. Til nærmere Belysning kan her siges, at allerede nu er ca. Halvdelen (efter Værdi) af Østerrig-Ungarns Indførsel til Tyskland toldfri. Endvidere, at ganske vist vil Priserne i nærmest kommende Aar næppe falde, men paa den anden Side kan Østerrig-Ungarn næppe vente, at Tyskland af Hensyn til dettes Landbrug vil gaa med til ved Hjælp af Told overfor de andre Lande at holde Priserne kunstigt oppe. De tyske Konsumenter har ogsaa allerede ladet høre fra sig i saa Henseende.

Det tyske Landbrug kan næppe paaføre det østerrig-ungarske nogen farlig Konkurrence. Omvendt vil Faren for det tyske Landbrug heller ikke være stor. Østerrig-Ungarns Landbrug vil næppe kunne tvinge Priserne ned, da Tyskerne maa hente saa stor en Del af sine Landbrugsprodukter andet Steds fra. Det tyske Landbrug vil antagelig være det, der forstyrres mindst af en økonomisk Tilnærmelse mellem Tyskland og Østerrig-Ungarn. Det er i udpræget Grad optaget af at forsyne Hjemmemarkedet, er i Forvejen temmelig højt teknisk udviklet, er derfor først og fremmest interesseret i Prisniveauet — paa hvilket den økonomiske Tilnærmelse næppe vil øve væsentlig Indflydelse.

Foruden disse modsatte Interesser, der kort er bleven peget paa ud fra den hidtidige Vareomsætning mellem Landene, er der et gammelt Modsætningsforhold, der maa omtales: Forholdet mellem Østerrig og Ungarn indbyrdes, der til Tider har været ligefremt Fjendskab. Oprindelig var det af politisk og national Art. Det var Ungarns — Magyarernes — Frygt for at blive slugt eller i alle Tilfælde stillet i Skygge af det tyske Østerrig. Det viste sig f. Ex., da Planerne om Østerrig-Ungarns Indtræden i Zollverein var fremme. De mødte stærk Modstand hos Kossuth — udfra ovennævnte Betragtninger. Andrassys Overenskomst med Bismarck og Overenskomsten i 1867 mellem Østerrig og Ungarn bragte nogen Enhed frem, idet der var begyndt at komme Frygt for Slaverne — Rusland, saaledes at man fandt den bedste Beskyttelse for Ungarn mod dette Land i Forbindelsen med Østerrig. Ogsaa efter den Tid har Selvstændighedsbestræbelserne været stærke i Ungarn — er det paa en vis Maade den Dag i Dag. Ogsaa en økonomisk Modsætning er til Stede. Ungarn har tidligere været et udpræget Agerbrugsland, men er ved at udvikle sin Industri og har derfor gjort sig Anstrengelser for at beskytte denne i sine Børnevanskeligheder mod Østerrigs Industri. Udfra denne Bevæggrund og fra Selvstændighedstankerne bestemte man i 1906, at fra Aar 1917 skulde de to Lande være selvstændige Subjekter i folkeretlig Henseende, for saa vidt angik Handelsoverenskomster.

Saaledes var Stillingen, da Krigen kom. Et Parti af det ungarske Folk har holdt fast ved de gamle Modsætninger, en anden Del har delvis opgivet dem af forskellige Grunde. For det første har Krigen i

Almindelighed virket samlende, for det andet har den understreget Andrassys gamle Tanke, at det var Rusland, den nationale Fare kom fra. Og specielt har de opdukkende Planer om en varig Forbindelse med det tyske Rige gjort, at Ungarerne derigennem ser Vejen til at faa de stadig foruroligende Nationalitets-spørgsmaal overfor Balkanstaternes „Frænder“ indenfor Riget ud af Verden. Politisk-nationalt kan det saaledes godt tænkes, at en Sammenslutning med det tyske Rige ikke vil møde for stor Modstand fra Ungarn. Den tidligere økonomiske Modsætning mellem Østerrig og Ungarn, de to Landes Industriers Konkurrence, vil til en vis Grad falde bort set fra Synspunktet: et Toldforbund med Tyskland. Overfor dette Lands Industri er de nemlig begge underlegne, udsatte for de samme Farer og har de samme Veje til at undgaa disse og til at høste Frugterne af et saadant Toldforbund.

*

*

*

Resultatet heraf er for Tysklands Vedkommende, at dets Landbrug efter al Sandsynlighed intet har at frygte af Østerrig-Ungarn, og at dets Industri ikke blot kan sige det samme, men yderligere har Mulighed for at vinde nyt Land, direkte ved at fortrænge andre og endnu mere indirekte ved at Østerrig-Ungarns Udvikling kommer i Fart. Politisk set betyder Toldforbundet overmaade meget for Tysklands Næringsliv — saa at sige Luft, Vej udad mod nye Lande, Balkan og Orienten, derved Virkeliggørelsen af 20 Aars tysk Handelspolitiks Fremtidsmaal. Paa den anden Side kan Tysklands Industri, som vi har set, ikke gøre Toldforbundet

saaledes, at Landet lukkes ude fra Verdensmagternes økonomiske Samkvem.

For Østerrig-Ungarn ligger Forholdene mere blandede. Dets Landbrug kan kun vente sig Fremskridt, Industrien maa derimod naturlig være ængstelig. Det maa vente sig sit Fremskridt ad indirekte Vej, men dog i Virkeligheden ved de samme Midler, ved hvilke Landbruget skal vente sig sine Fremskridt: en teknisk Omvæltning. Det gælder Landbrug, som berørt foran, og det gælder i endnu højere Grad Industri. Østerrig-Ungarns Erhvervsliv har befundet sig i en Tilstand af nedsat Energi, og det gælder saa vel Landbrug som Industri. Industrien har været overbeskyttet, kunstigt opdraget ved Hjælp af Støtte fra Staten, direkte og indirekte. Den har til Dato været præget af en overordentlig Mangel paa Specialisering, navnlig i Sammenligning med den tyske og den nordamerikanske. Disse Forhold formindsker og fordyrer Produktionen, Indførselen tiltager og Udførselen aftager. Arbejdskraft bliver ledig og maa udvandre. Tekniken har i nogle Tilfælde været upaaklagelig, men det paastaas, at den har været benyttet til en saa meget bedre Udnyttelse af Toldbeskyttelsen, ofte yderligere fremmet ved Dannelsen af Karteller. Men ofte har ogsaa Industrien, ligesom Landbruget, manglet Kapital til Udvidelse. Findes disse Forhold i en Industri, der frembringer Raavarer, virker de uheldige Forhold siden fremefter i Produktionen. Her vilde netop Forbindelsen med det tyske Erhvervsliv være den maaske haardhændede, men dygtige Læge. Tysk Kapital og Foretagsomhed vil sprede sig ogsaa til den østerrig-ungarske Forretningsverden. Dette vil yderligere kunde fremhjælpes ved, at Østerrig-Ungarn

igennem Sammenslutningen vilde faa Adgang til de tyske Kolonier og derved noget afhjælpe Savnet af ingen selv at have. Ogsaa overfor Balkanstaterne og Orienten vil Østerrig-Ungarns Stilling blive en stærkere. Thi netop Østerrig-Ungarns handelspolitiske Stilling er svag, naar Landet staar alene. Foruden det tidligere nævnte desangaaende, kan anføres, at dets Økonomi ikke er særlig agrarisk, heller ikke ensidigt industrielt præget. Mange Raastoffer mangler fuldstændig, uden at dets Evne til at aftage disse og andre Varer er saa stor, at det bliver af vital Interesse for Afsætningslandet at beholde denne Kunde. Ogsaa dets Udførsel er spredt — baade m. H. t. Art og til Lande, hvortil Udførselen finder Sted. Hertil kommer saa yderligere det førnævnte om Ophøret af den nuværende Handelsoverenskomst mellem Østerrig og Ungarn. Dette Forhold vil naturligvis ikke styrke de to Landes Muligheder for at opnaa Fordele ad Handels-traktatens Vej. Paa disse to Punkter, handelspolitisk og industriel Udvikling, ligger der store Fordele for Østerrig-Ungarn, hvis Landet og dets Erhvervsliv har Udsyn nok til at ville betale de økonomiske Ofre, der vil kræves af det, særlig af dets Industri, i de første Aar.

Almindelige Vanskeligheder er der naturlig en Del af, Modsætninger i national Henseende, i Henseende til Lovgivning, Pengeforhold o. l., men disse spiller mindre Rolle, des mere Synet paa, at Helhedens Interesser bedst er tjent med en saadan Ordning, faar Lov at raade. Og hermed melder sig nogle af de førnævnte Betragtninger over, hvorledes de to Landes Økonomi vil arte sig,

naar Krigen holder op¹⁾. Navnlig i to bestemte Retninger har Krigens Virkninger Interesse i denne Sammenhæng: de kolossale finansielle Krav, Staten vil stille til Næringslivet efter Krigen og den Forandring Krigen har bevirket i de to Landes industrielle Konstitution. Og disse to Punkter vedrører alle Landene, saavel Tyskland som Østerrig og Ungarn.

Hvad det første angaar kan det, for at man kan faa et Billede af, hvad det virkelig drejer sig om, anføres, at efter en Beregning foretagen af Gustav Stolper i hans nævnte Artikel vil, hvis Krigen blot varer $\frac{1}{2}$ Aar endnu, den forøgede Statsudgift (til Forrentning af Gæld, Invalider o. s. v.) andrager $4\frac{1}{2}$ Milliard for Østerrig-Ungarn alene. Til Sammenligning kan anføres, at Landets normale Nettobudget er paa 3 Milliarder. Hvor skal disse Skatter komme fra? Saaledes maa Fremtidens Politikere spørge sig selv. Og i Forbindelse hermed staar Spørgsmaalet, hvorledes det lykkes Landene at bringe Valutaspørgsmaalet til en heldig Løsning²⁾. Landenes fremtidige Behov for Raa- og Hjælpstoffer og dets, ogsaa relativt, høje Prisniveau, vil ikke gøre dette Spørgsmaal let at besvare. Disse Spørgsmaal løses i Virkeligheden ad den samme Vej og efter Gustav Stolper ogsaa kun ad én bestemt, den at genoprette den gamle Verdensøkonomi og ved en Oprettelse af et Toldforbund mellem Tyskland og Østerrig-Ungarn

¹⁾ Dette Synspunkt og det Forsvar, der deri ligger for et Toldforbund, er f. Eks. fremhævet i en Artikel i Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, Juli 1916, af Dr. Gustav Stolper, Wien.

²⁾ Dette vigtige og navnlig for Østerrig-Ungarn vanskelige Spørgsmaal er ikke endnu bleven særlig fremhævet, jfr. dog K. Diehl i Verein für Sozialpolitik's Skrift, III Bind, Pag. 17.

at bibringe dette Toldforbunds hele Industri den samme vældige tekniske Dygtighed, den tyske havde før Krigen og derigennem styrke Landenes Udførsel af Varer — hvad der vilde virke baade for Valutaproblemet og Skattespørgsmaalet. Ad denne Vej stilles Muligheden for igennem et Toldforbund at drive Østerrig-Ungarns Industri frem, og som en nødvendig Betingelse for at Østerrig-Ungarn selv skal kunne klare sig økonomisk efter Krigen. Det gamle Synspunkt, ved Hjælp af Toldpolitik at værne den indenlandske Industri mod Udlandets Konkurrence er her afløst af et modsat: ved Hjælp af Handels- og Toldpolitiken at tvinge Erhvervs- livet fremad og derved skaffe Millioner af Skatter, bringe Prisniveauet ned og Valutakursen op.

Fra denne Gruppe af Toldforbundstilhængere ser man naturligvis ogsaa Vanskelighederne, Ofrene der kræves af Østerrigs og Ungarns Industri. Heroverfor fremhæver de imidlertid, at selve Krigen vil gøre disse Ofre mindre. Krigen har væltet op og ned paa mange Forhold indenfor den industrielle Organisation. For nogle Industriers Vedkommende, Ammunitionsfabriker o. l., har Krigen betydet Fremgang. For nogle har den ikke betydet meget overhovedet. Der er imidlertid to Grupper, som er ramt haardt: Luxusindustrien og saadanne, der hidtil har faaet deres Raastoffer fra Udlandet. En Mængde af disse er gaaet fallit. Andre har lavet deres Teknik om og er gaaet over til at lave Krigsfornödenheder, for derved at undgaa samme Skæbne. Hvor meget det betyder i Tal, er ikke let at skønne. Nogle Forfattere anslaar det til meget store Tal. Disse Fabrikanter sælger paa forskellig Maade Lagre, Maskiner o. l. til en beslægtet Virksomhed, som maaske nok kan redde

sig over Vanskelighederne, naar den er alene. En Del af dem redder sig endvidere ved at specialisere sig, f. Eks. spinde enkelte — navnlig grove — Garnnumre i Stedet for ellers flere. Der foregaar igennem alt dette en Koncentration og en Udvælgelse og derved tillige ofte en Modernisering. Og der sker det, at Næringsdrivende — i større eller mindre Omfang — allerede nu har lidt økonomisk Tab, som ellers Forbindelsen med Tyskland vilde have medført. Og igennem disse Begivenheder lettes Gennemførelsen af de Planer, som udfra det første Synspunkt var nødvendige¹⁾.

— — —

De forskellige Opfattelser af, hvad der kan vindes, og af Vanskelighedernes Størrelse brydes stadig mod hinanden. En økonomisk Tilnærmelse synes dog langt den overvejende Del at ønske. Det bliver interessant at følge Diskussionen videre i Fremtiden til det Tidspunkt, hvor Planerne kommer ind i faste Lejer.

Oktober 1916.

---

¹⁾ En meget interessant Behandling af Spørgsmaalet udgøres af Fr. Naumanns: *Mitteleuropa* (Berlin 1915) og et Svar til Naumann af K. Kautsky: *Die vereinigten Staten Mitteleuropas* (Stuttgart 1916). Naumanns Forsvar for Toldforbundet er ikke af særlig økonomisk, men historisk-national Art, til Tider næsten profetisk præget.

KJØBENHAVNSKE BOLIGFORHOLD

Af

Cand. polit. **Sven Røgend.**

Flyttedagen den 17. Oktober 1916 vil vistnok længe blive bevaret baade i Borgernes og Autoriteternes Erindring. Det viste sig den Dag, at Kjøbenhavn manglede Lejligheder til flere Hundrede Familier, og at den Boligknaphed, man længe paa saa mange Maader havde mærket, hurtigere end tænkt havde udviklet sig til ligefrem Boligmangel. Det var kun en daarlig Trøst, at Kjøbenhavn i saa Henseende delte Skæbne med de to andre skandinaviske Lande.

I de svenske Byer forløb 1. Oktober Flyttedagen i Aar under ikke mindre dramatiske Former. Der som i Danmark har Krigen to Aar igennem holdt Byggevirksohmheden nede — først paa Grund af den almindelige Uro, senere paa Grund af Materialprisernes Stigning — med det Resultat, at efterhaanden al ubenyttet Boligplads er taget i Brug, og at man nu, da Tilgangen af Bygninger stadig er lige langt fra at dække Behovet, er kommet ud i en Bolignød, der kan blive skæbnesvanger for Befolkningens hygiejniske og sociale Velfærd. Billedet var overalt det samme som i Kjøbenhavn: kun ved ekstraordinære Foranstaltninger tilvejebragtes midlertidige Opholdssteder til de mange Familier, der ikke havde kunnet opdrive ny Lejlighed: Malmø Kommune maatte installere hus-

vilde i de gamle Fængselslokaler paa Malmøhus Slot, i Linköping stod nogle og tredive Familier uden Tag over Hovedet; en Del af dem fik man anbragt paa Raadhusets Loft. I Gäfle fik man først 3 Dage efter Flyttedagen skaffet Plads til de sidste 15 af de ialt c. 50 Familier, der havde meldt sig som husvilde, i Gøteborg udspillede bevægede Optrin foran Skranken i det kommunale Kontor, der skulde anvise Opoldssteder. Anmodninger om Hjælp forelaa i et Antal af over Hundrede, og i adskillige Tilfælde kunde man kun gøre Udveje for Kvinderne og Børnene — Mændene maatte saa klare sig bedst muligt.

I Stockholm, hvor Tilgangen af Bygninger ellers i mange Aar har været ret rigelig, var Antallet af ledige Lejligheder i de sidste Dage af September efter Huslejlighedslisten kun 151 mod 1 098 ved samme Tid Aaret iforvejen. Og Flertallet af disse 151 var, som følgende Specifikation viser, endda større Lejligheder:

		Ledige Lejligheder	
		pr. ultimo Septbr. 1916	pr. ultimo Septbr. 1915
1	Værelse u. Køkken	7	25
1	— m. —	3	7
2	Værelser u. Køkken	5	74
2	— m. —	11	133
3	—	14	156
4	—	16	167
5	—	25	221
6	—	34	154
7	—	23	88
8	—	10	46
9	—	2	14
10	— og større	1	13
Tilsammen...		151	1 098

Praktisk talt er i de større svenske Byer ligesom her snart alt overhovedet beboeligt — og mere til — forlængst optaget. Tilvejebringelsen af sunde og billige Arbejderboliger i tilstrækkeligt Antal bliver Dag for Dag mere paatrængende nødvendig, og Boligspørgsmaalet overskygger i Øjeblikket alle andre kommunal-politiske Spørgsmaal.

I Norge er det ikke mindre aktuelt. For Bergens Vedkommende behøver dette næppe nogen nærmere Paavisning. Og i Kristiania er Boligmangelen et kronisk Fænomen. Antallet af Lejligheder har i mange Aar været omtrent det samme (Tilgangen af nye har ikke stort mere end kompenseret Afgangen af ældre ved Omdannelse til Forretningslokaler); og kun ved en stadig Reduktion af Tallet paa ledige Lejligheder har man saa nogenlunde kunnet holde Skridt med Befolkningsforøgelsen:

	Beboede Lejligheder	Ledige Lejligheder	Tilsammen
Pr. 31. Decbr. 1905 ...	49 690	5 290	54 980
— 1. Febr. 1908 ...	51 570	3 160	54 730
— 1. — 1909 ...	52 530	1 830	54 360
— 1. — 1910 ...	53 140	900	54 040
— 1. — 1912 ...	53 880	340	54 220
— 1. — 1913 ...	54 030	300	54 330
— 1. — 1914 ...	54 470	230	54 700
— 1. — 1915 ...	54 650	210	54 860

Af de 210 ledige Lejligheder for $1\frac{1}{2}$ Aar siden er vistnok nu ikke mange tilbage — at dømme da bl. a. efter de i Kristianiabladene saa hyppigt forekommende Annoncér om Udbetaling af en Pengegave paa 200, 300 eller endog 500 Kr. til den, der skaffer en hæderlig og stilfærdig Familie Lejlighed i et pænere

Kvarter. (Manglen paa „bedre“ Lejligheder er i Kristianie lige saa stor som Manglen paa Smaa-lejligheder). Folk staar paa Exspectancelister i Aarevis, inden de opnaar ny Lejlighed, og det er ingen Anekdote, at Provsten ved Vor Frelzers Kirke, der i Sommer maatte afstaa sin hidtidige Embedsbolig til andet Brug, nær var blevet husvild, og at der til den 4-Værelses Lejlighed, som var det eneste, man kunde opdrive til ham, havde meldt sig ikke mindre end 300 Ansøgere.

Selv om Annoncerne om de 200 Kr. i Belønning for Anvisning af en passende Lejlighed ogsaa er begyndt at dukke op i københavnske Blade, og Flyttedagen aabenbarede os alle en Boligmangels Ubehageligheder, er de Vanskeligheder vi i København har at kæmpe med paa dette Omraade, i det hele kun smaa ved Siden af Kristianias; København har sit store flade, aabne Opland, i Kristiania er Udvidelsesmulighederne i sig selv stærkt begrænsede paa Grund af det omgivende Terrains Beskaffenhed. Om Boligmangel har der i København først for Alvor været Tale i det sidste halve Aars Tid. Ganske vist var Overskudet af ledige Lejligheder fra Byggespekulationens Dage ved at blive opbrugt i Løbet af 1913: fra 7 700 ved April Flyttedag 1909 var Antallet gradvis gaaet ned til 1 500 (April 1913). Men ved denne Tid sætter en ny Byggeperiode ind, der vel ikke faar taget noget ordentligt Tag, før Krigen stækker den, men dog bringer saamange nye Lejligheder paa Markedet, at der ved den første Flyttedag efter Krigs-Udbruddet — Oktober 1914 — er c. 2 550 ledige Lejligheder i København og c. 350 paa Frederiksberg. Paa denne Beholdning har vi saa tæret, indtil den nu er opbrugt. Teoretisk kunde der allerede

i Tiden efter Oktober 1914 have været talt om Boligmangel, for saa vidt som Tallet 2900 utvivlsomt angiver Mindstemaalet for det Spillerum, der under sunde Boligforhold bør være i en By som Kjøbenhavn mellem samtlige til Udleje bestemte Lejligheder og de i det givne Øjeblik til Beboelse faktisk benyttede; men rent praktisk blev en Boligmangel først følelig i Foraaet, da Tallet paa ledige Lejligheder gik ned til knapt 400. Og i Sommerens Løb har Situationen tilspidset sig saa stærkt, at vistnok saa godt som alle ledigblevne ældre Lejligheder var afsat, og alle til Oktober Flyttedag til Indflytning færdige nye var forudbestilt. I det i de senere Aar rejste store Kvarter ved Amagerbro, hvor en ret betydelig Byggevirksomhed for Tiden er i Gang, er Ejendomme, der først bliver færdige pr. 15. Januar 1917, allerede nu lejet ud fra Kælden til Kvist.

Hvor stor Lejlighedsledigheden, for saa vidt der overhovedet kan tales om en saadan, i Øjeblikket er, kan ikke bestemt siges. Den sidste af de af Kjøbenhavns statistiske Kontor til Efterretning for Borgerrepræsentationen udgivne Halvaarsberetninger om Tilgang af nye Lejligheder og Antal af ledige er dateret Maj 1916, og man maa derfor ty til andre Kilder. De udførligste Fortegnelser over ledige Lejligheder fremkommer i de af Kjøbenhavns og Frederiksbergs Grundejerforeninger periodisk udgivne Huslejlighedslistes, der imidlertid allerede under normale Forhold ikke kan anses for udtømmende, fordi enkelte Lejligheder mulig bekendtgøres paa anden Maade eller overhovedet ikke averteres (bl. a. nogle af de daarligste), og i hvert Fald i Øjeblikket giver et højst ufuldkomment Billede

af Lejlighedsledigheden, fordi Ejeren i de fleste Tilfælde strax har ny Lejer til en iedigbleven Lejlighed og derfor ikke behøver at avertere. Huslejlighedslisternes Angivelse af ledige Lejligheder giver derfor kun Minimumstallene — og de er da højest brugbare til i store Træk at vise Bevægelsen paa Boligmarkedet over et vist Tidsrum. Som foran for Stockholm angiver nedenstaaende Tal for Kjøbenhavn Tilstanden pr. ultimo Septbr. henholdsvis 1916 og 1915:

Ledige Lejligheder i Kjøbenhavn og paa Frederiksberg efter Huslejlighedslisten		
	pr. ultimo Septbr. 1916	pr. ultimo Septbr. 1915
1 Værelse u. Køkken.....	6	3
1 — m. —	12	34
2 Værelser.....	8	142
3 —	5	238
4 —	2	101
5 —	1	73
6 —	2	31
7 —	1	6
8 —	0	7
9 —	1	3
10 — og større	0	3
Tilsammen...	38	641

Huslejlighedslisten, som man ellers kender som et svulmende Bind med tættrykte Sider, var altsaa i September skrumpet ind til at indeholde Fortegnelse over siger og skriver 38 Beboelseslejligheder foruden en Del Forretningslokaler. Og i den sidste Huslejlighedsliste før Flyttedagen var Tallet yderligere reduceret til — 26 (hvoraf de fleste af en yderst tvivlsom Beskaffenhed). Nogen direkte Sammenstilling med Tal-

lene fra Stockholm kan ikke foretages, naar det ikke vides, hvorvidt Huslejlighedslisten dér er mere eller mindre repræsentativ for den faktiske Lejlighedsledighed end her. Men rent udvendig synes Forholdene i Stockholm for de større Lejligheds Vedkommende i Øjeblikket gunstigere.

Efter Huslejlighedslisternes Tal har den københavnske og frederiksbergske Befolkning paa ét Aar inddraget c. 600 tidligere ledige Lejligheder til Benyttelse. Hovedparten af disse maa efter det foran anførte antages at være ældre Lejligheder. Som omtalt har Efterspørgslen efter Lejligheder i nye Ejendomme i det sidste Aarstid været saa stærk, at nogen Nødvendighed for gennem Avertering at hidkalde lejesøgende sjældent har været til Stede. Og da Tilgangen af Lejligheder efter Statistiken over Byggevirksomheden mindst har været 2 100 i Aaret 1. Oktober 1915—1. Oktober 1916, har Byen aabenbart i det hele forbrugt mindst c. 2700 Lejligheder til sin Befolkningsforøgelse i det angivne Tidsrum. Lægges den officielle Statistiks Tal til Grund, har Forbruget imidlertid været omkr. 3 200 Lejligheder — nemlig 1 100 ledige pr. Oktober Flyttedag 1915 og de c. 2 100, der er tilkommet gennem Byggevirksomheden. Og gaar man tilbage til Oktober 1914, udkommer (stadig efter den officielle Statistik) et Forbrug paa 2 Aar af rundt 7 000 Lejligheder: der var ca. 2 900 ledige pr. Oktober Flyttedag, og der er efter den Tid tilgaaet c. 4 100 Lejligheder i Nybygninger. Begge Beregninger forudsætter en Lejeledighed af 0 eller i hvert Fald meget nær 0 paa indeværende Tidspunkt.

At Byggevirksomheden har været utilstrækkelig, fremgaar da umiddelbart af den Omstændighed, at vi i Øjeblikket efter alt foreliggende har endog absolut for faa Lejligheder. Det vil maaske — som i Gøteborg og Kristiania — have sine Vanskeligheder inden for en rimelig Tid at faa de husvilde Familier ud fra Kommuneskolerne og Barakkerne igen. Om Byggevirksomhedens relative Utilstrækkelighed vidner den gradvise Indsnævring af Marginen mellem samlet Antal disponible Lejligheder og Antallet af beboede. I Løbet af to Aar er en Beholdning af ledige Lejligheder paa c. 2900 opbrugt — for at dække Underskudet i Tilgang af nye Boliger. Dette er den beklagelige Følge af Byggeriets Stillestaaen; selv de med moderne Fordringer til Hygiejne og Bekvemmelighed mest uforenelige Lejligheder maa tages i Brug. Af bitter Nød maa Befolkningen søge tilbage til Gader og Kvarterer, som den under de ydre Bydeles raske Væxt i stort Omfang har kunnet flytte fra. Hvad mange Aars livligt Byggeri har udrettet til Bolig-Standardens Højnelse kan faa Aars Stagnation sætte over Styr. Ved en i Forhold til Befolkningens Væxt rigelig Tilgang af nye Huse kan de ældste og daarligste Lejligheder tvinges ud af Markedet — hvad der dog muligvis kan give Stødet til deres Forbedring.

Bevægelsen bort fra de daarligste Beboelsesgader og tilbage igen fremtræder meget tydeligt i Statistiken over københavnske Gaders Folketal ved de sidste fire Folketællinger. Tiden fra 1901 til 1906 er Højkonjunktorens: der er en Tilgang af Lejligheder i nogle af Aarene paa over 6000. Hovedstaden lagde dengang adskillige Alen til sin Væxt. Det store Kvarter mellem

Nørrebrogade og Tagensvej bebyggedes i disse Aar (Ægirsgade, Rosagade, Vølundsgade, Ydunsgade osv.), Kvarteret bag Kildevældsgade og Landskronagade (Adelersborggade, Wedellsborggade), en stor Del af det forreste og mellemste Østerbro: Marstalsgade, Esbjerggade, Silkeborgplads, Vejlegade, Horsensgade, Præstøgade, Arendalsgade, Østbanegade osv., det yderste Vesterbro omkring Haderslevgade og Flensborggade og mellem Sønder Boulevard og Ingerslevgade, store Kvarterer i Valby (Mølleallé, Rosengaardsvej) og Sundby (Tycho Brahes Allé, Højdevej, Lombardigade). Perioden 1906—11 har endnu et Par livlige Byggeaar, inden Krisen kommer, og den sidste Halvdels Stilstand formaar ikke at standse Strømmen ud imod de nyere, luftige og lyse Bydele — saameget var man kommet i Forskud med Lejlighedsproduktionen. Femaaret bliver da en Overgangstid: endnu i Lejlighedsrigelighedens Tegn, men med Spiren til en Vending i sig. Gaderne i den indre By og i de gamle Forstæder viser kun svag Nedgang i Beboertallet imod Tiden 1901—06.

Og Folketællingen 1916 aabenbarer saa, hvad Tallene for 1911 havde givet Grund til at ængstes for: overalt er de gamle Gader atter i Fremgang. Vel ikke saameget, at Beboertallene kommer paa Højde med Aarene før 1901 (i den gamle By er jo ogsaa en Del ombygget eller omdannet til Forretningsbrug); men dog tilstrækkeligt til at vise, at Byen har for lidt Plads, og tilstrækkeligt til at rejse igen det Boligspørgsmaal, som Yderkvarterernes raske Væxt foreløbig havde skudt i Baggrunden. Det er en gammel kendt Sandhed, at sunde og tiltalende Boligforhold er Begyndelsen til alt socialt og kulturelt Fremskridtsarbejde.

Men Synet af Prinsensgade og Saxogade i fornyet Blomstring gør den aktuel igen. Nedenstaaende Tal viser disse skiftende Faser i Byens Udvikling i de senere Aar:

		1901:	Folketal 1911:	1916:
Gamle By og Christianshavn	Adelgade	3 920	2 716	2 783
	Borgergade	3 818	2 987	3 177
	Prinsensgade	756	489	607
	Helsingørgade	268	126	183
	Rosengade	609	419	492
	Aabenraa	1 033	742	796
	Pilestræde	1 459	1 012	1 082
	Holmensgade	587	305	406
	Hummergade	114	221	323
	Dybensgade	385	316	354
	Sofiegade	800	489	601
	Prinsessegade	4 616	3 367	3 909
	Amargegade	1 110	734	798
	Peder Hvittfeldsstræde	582	498	506
Nørrebro	St. Pederstræde	1 459	1 030	1 063
	Fiskergade	1 138	899	893
	Jærgergade	1 158	918	1 041
	Skyttegade	1 568	1 191	1 250
	Thyrasgade	165	151	180
	Gormsgade	549	598	694
	Stengade	1 390	1 157	1 240
	Slotsgade	1 702	1 518	1 491
	Todesgade	1 255	861	958
	Baggesensgade	2 963	2 298	2 331
Vesterbro	Murergade	561	426	564
	Eskildsgade	2 051	1 830	1 800
	Eiiksgade	664	527	494
	Estlandsgade	1 097	854	854
	Saxogade	6 234	5 187	6 035
	Oehlenschlägersgade	4 808	4 342	4 413
	Dannebrogsgade	4 107	3 219	3 286
	Abсалonsgade	3 420	2 532	3 006
	Tilsammen ¹⁾ ..	56 346	43 959	47 610

¹⁾ Samtlige de opførte Gader har en i det væsentlige afsluttet Bebyggelse; der er da kun forekommet enkelte Ombygninger, som er uden nævneværdig Indflydelse paa Beboerantallet.

Fra 1901 til 1911 gaar Beboertallet i dette Udvalg af Kjøbenhavns fattigste og trangeste Gader ned med ikke mindre end 22 %. Den allerstørste Del af denne Nedgang falder paa Periodens fem første Aar. I 1906 er allerede i alt væsentlig den „Udluftning“ af de gamle Bydele fuldbyrdet, som det i hvert Fald blev Byggesvindelenes Mænd til Fortjeneste, at de skabte Betingelserne for. Enkelte af Gaderne mister, som det vil ses af Tabellen, endog op imod 33 % af deres Beboere (Adelgade, Prinsensgade, Rosengade, Pilestræde m. fl.). Men siden 1911 er de næsten alle i Fremgang igen, og Omslaget er hele Rækken igennem saa tydeligt, at der ikke kan være Tale om Tilfældigheder. Man kan undre sig over, at Folketallet ikke gaar tilbage til Niveauet i 1901, naar dog alle Lejligheder i de paagældende Gader er optaget. Der synes altsaa alligevel at have fundet en Forskydning i Boligforholdene Sted — formodentlig paa den Maade, at det er de økonomisk svagest stillede af Arbejderklassen, der er rykket tilbage: gamle Folk, Enker med Børn, ældre enlige Personer med ringe Fortjeneste o. s. v., medens de yngre Arbejdere med gode Indtægter som Regel har kunnet holde Stillingen.

En Stikprøve, foretaget for et Par Vesterbro'ske og Nørrebro'ske Lejekaserner af Tredsernes bedrøvelige Type synes at bekræfte denne Antagelse: i en Mellembygning i Saxogade med to Opgange var Beboerne følgende:

Stuen:	Rengøringskone.....	1	Voxen	2	Børn
	—	1	—	4	—
	Alderdomsunderstøttet Mand	1	—		
	Tjenestekarl	1	—		
	Syerske	1	—	1	Logerende

1ste Sal:	Kusk (arbejdsløs).....	2	Voxne	3	Børn
	Rengøringskone	2	—	2	—
	Arbejdsmand (arbejdsløs)	2	—		
	Rengøringskone	3	—		
	Syerske	2	—		
	Rengøringskone	1	—	3	—
	Fabrikarbejderske	1	—		
2den Sal:	Blikkenslager (arbejdsløs)	2	—	1	—
	Arbejdsmand (tilfældigt Arbejde) .	3	—		
	Farversvend	2	—		
	Rengøringskone	1	—		
	—	2	—	1	—
	Støberiarbejder	2	—	1	—
3die Sal:	Cigararbejderske	1	—		
	Vestesyerske	1	—	1	—
	Fabriksarbejderske	1	—	2	—
	Havnearbejder arbejdsløs)	2	—	1	—
	Rengøringskone (arbejdsløs)	1	—	5	—
	—	1	—	2	—
	Cigaretarbejderske	1	—		
4de Sal:	Rengøringskone	1	—	6	—
	Monter	2	—	2	—
	Rengøringskone	3	—		
	Strygerske, alderdomsunderst.	1	—		
	Slagtersvend (arbejdsløs)	2	—	2	—
	Rengøringskone	1	—	2	—
	Strikkerske	1	—	1	—
5te Sal:	Handelsmand (Gaden)	2	—		
	Syerske, alderdomsunderst.	1	—		
	Jordarbejder	2	—		
	Alderdomsunderst. Enke	1	—		
	Husmoder (?)	1	—	5	—
	Syerske	1	—	1	—
	Røgter	2	—	3	—

Samtlige Lejligheder er Et-Værelses med Køkken. Prisen er højst 78 Kr. Halvaaret, hyppigst 72 Kr. og for 5te Sals Lejlighederne 54 Kr. Mindst 8 af dem maa anses for overbefolkede — med et Beboerantal paa fra 4 til 7 pr. Lejlighed, men ellers beboes

mange af enlige Personer. Beboerne hører i udpræget Grad til de daarligst stillede indenfor Arbejderklassen. Det vil ses, at Kvinder arbejdende ved Rengøring eller Syning og med Børn at forsørge forekommer særlig hyppigt.

I en Dobbeltvejendom i Stengade med ikke mindre end 85 Et- og Toværelseslejligheder fordelte Beboerne sig paa følgende Maade:

15 Rengøringskoner	ialt 32 Personer	
9 Syersker, Strygersker	— 12	—
12 Fabriksarbejdersker	— 18	—
4 Bladbude, Enker o. l.	— 8	—
5 Alderdomsunderstøttede	— 8	—
15 Arbejdsmænd	— 48	—
3 Fabriksarbejdere	— 9	—
11 Faglærte Arbejdere	— 37	—
1 Funktionær	— 2	—
1 Pensionist	— 3	—

ialt 177 Personer

Det overvejende Antal er atter Rengøringskoner, Syersker m. v. Derimod saa godt som ingen Repræsentanter for de godt lønnede Haandværksfag (Murere, Skibstømrere o. s. v.) eller for Funktionærklasserne.

Hvor mange Tusinde af den indre Bys og de gamle Forstæders Smaalejligheder, der i Virkeligheden er under Lavmaalet for, hvad der efter moderne Synspunkter er tjenligt til Bolig for Mennesker, er naturligvis vanskeligt at afgøre. Vi har ikke som f. Ex. Kristiania en individualiseret Boligstatistik for et stort Omraade af Arbejderklassens Lejligheder, der muliggør ligefrem en Udpegen af ubrugelige Lejligheder, og man er derfor henvist til et Skøn. Uden at stramme Minimumsfordringerne altfor meget kom-

mer man dog med et nogenlunde indgaaende Kendskab til de fattigere Gaders Boligforhold let op paa en halv Snes Tusinde Lejligheder, som man med Glæde vilde se rømmet. At naa op paa en permanent Lejlighedsledighed af en saadan Størrelse, vilde imidlertid kræve en Udfoldelse af Byggevirksomhed, som man ikke i en nogenlunde nær Fremtid tør tænke paa. Sætter man blot det halve som det ønskværdige, bliver Spørgsmaalet, hvor stor en aarlig Lejlighedsproduktion Byen under denne Forudsætning behøver?

For at afgøre det, maa for en Aarrække Befolkningstilvæxt og Tilgang af nye Lejligheder sammenstilles.

Ved Folketællingen i 1890 var Antallet af Lejligheder:

i Kjøbenhavn	78 620
og paa Frederikberg c.	11 100
Tilsammen...	89 720
I Aarene 1890—94 tilgaar nye	9 219
— 1895—1900 — —	15 890
	114 820
Ved Nedrivning eller Omdannelse af Bygninger fra- gaar i Aarene 1890—1900 ¹⁾	1 120
Antal ved Begyndelsen af 1901...	113 700
Ved Indlemmelsen af Valby, Brøndshøj og Sundby- erne forøges Lejlighedsantallet med	9 960
Tilsammen...	123 660
I Aarene 1901—05 tilgaar nye	25 550
— 1906—10 — —	14 750
At overføre...	163 960

¹⁾ Tallet synes at være for lavt, men det kan kun bestemmes som Forskellen mellem det faktiske Antal Lejligheder i 1901 og det Antal, der skulde være efter Tilgangen af nye Lejligheder.

	Transport...	163 960
I Aarene 1901—10 fragaar.....		6 110
	Antal ved Begyndelsen af 1911...	157 850
I Aarene 1911—15 tilgaar nye		10 410
Fra 1. Januar til 1. Oktbr. 1916 tilgaar nye c.....		900
		169 160
Afgang i Tiden 1. Decbr. 1911 til 1. Oktbr. 1916.		800
	Antal disponible Lejligheder nu...	168 360

Naar Springet saavel i Lejlighedsantal som i Folke-
mængde ved Indlemmelserne lades ude af Betragtning
(fra 1901 regnes med Byen i den nye Skikkelse),
faar Forholdet mellem Befolkningstilvæxt og Tilgang
af Lejligheder følgende Udseende:

	Befolknings- forøgelse:	Tilgang af nye Lejligheder:
1890—94.....	30 120	8 810
1895—1900.....	46 820	15 170
1901—05.....	37 330	21 740
1906—10.....	45 260	12 460
1911—15.....	46 370	9 800
		67 980

For at bedømme Størrelsen af det aarlige Behov
for Lejligheder mangler endnu en Faktor: Lejlig-
hedsledigheden, der siger, om den stedfundne Til-
gang har været for lille eller for stor. I efterfølgende
Oversigt angives da Antallet af ledige Lejligheder ved
Begyndelsen og Slutningen af hver af de benyttede Pe-
rioder, sammenholdt med Befolkningstilvæxt og Tilgang
af nye Lejligheder pr. Aar:

	Befolk- ningsvækst pr. Aar:	Tilgang af Lejligheder pr. Aar:	Ledige Lejligheder v. Periodens Begyndelse:	Ledige Lejligheder v. Periodens Slutning:
1890—94....	6 020	1 760	3 320	2 450
1895—1900..	7 800	2 530	2 450	2 870
1901—05....	7 490	4 348	2 870	c. 11 300
1906—10....	9 050	2 492	c. 11 300	3 880
1910—15....	9 280	1 960	3 880	400

I første Periode er Antallet af ledige Lejligheder aftagende. Der har altsaa været bygget for lidt. For at dække Forbruget skulde Lejlighedstilgangen i disse Aar have været 870 større eller 1930 i Stedet for 1760 pr. Aar. I den følgende Periode er omvendt bygget formeget i Forhold til Behovet. 2460 Lejligheder pr. Aar havde været tilstrækkeligt. Med tilsvarende Beregning for de følgende Perioder udkommer nedenstaaende „udjævnede“ Produktionstal:

	Tilgang af Lejligheder:
1890—94	9 680
1895—1900	14 750
1901—05	13 310
1906—10	19 880
1911—15	13 270
Tilsammen...	70 890
Gennemsnit for 26 Aar...	2 730

Hadde Byggevirksomheden haft dette Forløb, vilde — under Forudsætning af et Lejlighedsforbrug af det givne Omfang — Lejlighedsledigheden ved Slutningen af de 25 Aar have været som ved Begyndelsen: 3320. Og teoretisk skulde den have holdt sig paa samme Punkt gennem alle Aarene. Gennemsnitstallet 2730 angiver da, hvor stor Københavns og Frederiksbergs aarlige Forsyning med Lejligheder siden 1890 skulde have været, hvis man havde ønsket at blive staaende ved 1890's Standard for Antallet af ledige Lejligheder. Under Hensyn til Ønskeligheden af at naa til en permanent Lejlighedsledighed af mindst 5000, kan da Byens Behov for nye Lejligheder ansættes til rundt 3000 om Aaret — forudsat at ikke Tilvækstforholdene væsentligt forandrer sig.

Der er i det foregaaende for Simpelheds Skyld talt om „Lejlighed“ i Almindelighed uden Sondring mellem de forskellige Størrelsesklasser. Det vilde være uberettiget, hvis Produktionen havde været af stærkt skiftende Karakter. En Tilgang af flere Tusinde 8-Værelsens Lejligheder betyder ikke det samme for Byens Udvikling som en lige saa stor Tilgang af 3-Værelsens Lejligheder. Faktisk har Produktionens Fordeling paa henholdsvis Smaalejligheder og større Lejligheder imidlertid været ret konstant, hvad følgende Procenttal for de kjøbenhavnske Lejligheders Fordeling efter Værelseantal henholdsvis i 1890 og i 1911 ogsaa viser:

	1890	1911
Lejligheder paa 1 Værelse	13,9 0/0	9,9 0/0
— — 2 Værelser	39,9 —	41,7 —
— — 3 —	16,7 —	20,9 —
— — 4 —	13,5 —	15,7 —
— — 5 —	6,8 —	5,5 —
— — 6 —	4,0 —	3,0 —
— — 7 —	2,5 —	1,5 —
— — 8 — og		
derover	3,2 —	1,8 —
	100,0 0/0	100,0 0/0

Tallene viser kun en forholdsvis svag Forskydning over imod Mellemgrupperne paa Bekostning af de mindste og de største Lejligheder. For Formaålet med Undersøgelsen er det da forsvarligt at betragte hele Tilgangen af Lejligheder under ét. Om der i Befolkningens Tilvæxtforhold er sket Forandringer, som kunde have ønskeliggjort netop en noget anden Fordeling af Lejlighedsbestanden, er et andet Spørgsmaal. Det er vanskeligt at afgøre; i hvert Fald er der sikkert kun Tale om Nuancer, som ikke kan gives Udtryk statistisk.

Kan Produktionen af Lejligheder bringes op over 3000 om Aaret, er det foreløbig kun af det gode. Hvert Tusinde, Aarsproduktionen forøges med, betyder Mulighed for Befolkningen for at hæve sig til et højere Boligniveau. Og der er altfor beklagelig mange daarlige Lejligheder i København til at nære Ængstelse for en Udvikling over imod stærkere Byggeri. Produktionen af Lejligheder maa ses under samme Synsvinkel som Produktionen af Levnedsmidler i Malthus' Lære: **det er ikke nok**, at der skaffes Udveje for det absolute Existensminimum, **der maa** ogsaa være Dækning for det relative Existensminimums **Krav**. En Byggevirkksomhed, der kun formaar lige akkurat at skaffe Folk Tag over Hovedet, er ikke tilstrækkelig, der maa produceres Lejligheder i et saadant Omfang, at den nulevende Slægts Opfattelse af Begrebet Bolig tilgodeses. De forældede Lejligheder, Befolkningen under sin Vej mod bedre og sundere Boligforhold skyder fra sig, maa Ejerne søge udnyttet paa anden Maade. Kan de ikke det, maa det være dem en Trøst, at de i saamange Aar har profiteret af Byggevirksomhedens Utilstrækkelighed, der gav disse Lejligheder en Værdi, som de ikke havde paa Grund af indre Egenskaber.

Der er faldet mange haarde Domme over Tredsernes og Halvfjerdsernes Forstadsbebyggelse og udgydt mange Taarer over de spildte Muligheder for at gøre det nye København sundt og smukt. Vil det sent glemmes de Mænd, der skabte Saxogade-Kvarteret,

det forreste Nørrebro, Nansensgade og Ryesgade, hvad de forbrød sig æstetisk, vil deres Forsyndelser mod den ubemidlede Befolkning, der dog havde et billigt Krav paa blot en Smule Bekvemmelighed og Hygge og lidt venlige Omgivelser, veje tungere til engang paa Regnskabets Dag. Kjøbenhavn ejer ikke trøstesløser Gadeperspektiver end de, der aabenbarer sig fra Vesterbrogade ned imod de uendelig lange Sidegader, og Kjøbenhavn ejer ikke Huse saa dystre og skønhedsforladte som de, der findes her — for slet ikke at tale om, hvad der gemmer sig bag Forhusene. Selv den gamle Byes Rønner faar dog undertiden et forsonende Drag ved den brudte Gadelinie og Husformernes brogede Mangfoldighed — i de vesterbroske Sidegader er alt graat i graat i én knugende Ensformighed. Det er ikke opmuntrende, at Kjøbenhavn i en uoverskuelig Aarrække skal slæbe om med disse triste Kvarterer, som en svunden Tids Uforstand, Lige-gyldighed og Pengebegær har belemt Byen med.

Men det nytter jo ikke at dvæle ved Fortids Fejl. Kontoen maa nøgternt gøres op: hvad har Kjøbenhavn af god og af slet Beboelse for sin Arbejderbefolkning? Den første Betingelse for at fremkalde Bedring er at have fuldkommen Klarhed over Stillingen. Som den officielle Boligstatistik hidtil har været formet, giver den imidlertid kun et rent udvendigt Kendskab til Boligforholdene. Den angiver Tallene for Eet-Værelses-Lejligheder og for To- og Tre-Værelses o. s. v., og den gør Rede for Fordelingen mellem Forhus- og Baghuslejligheder og mellem Forhus- og Baghusbeboere, men den indeholder ingen anden Vejledning til Bedømmelse af Boligernes Be-

skaffenhed end den, der ligger i Oplysningen om Bydel og eventuelt Lejens Størrelse. Der er imidlertid baade gode Eet-Værelseslejligheder og slette Tre- eller Fire-Værelsers, og der er gode Baghuslejligheder, men daarlige Forhuslejligheder. Det er at foretrække at bo i Baghuse i Korsgade, Gartnergade, Aaboulevard og Blaagaardsgade, fordi Baghusene dér vender ind mod Rester af gamle Haver og Oplagspladser, eller at bo i Baghuse ved Ryesgade med Udsigt over Sortedamssø, fremfor at bo i Forhus i Estlandsgade eller Prinsensgade, og der er omvendt ingen Tiltrækning ved at bo i et skummelt Baghus i saa nobel en Gade som Frederiksborggade eller i saa pænt et Kvarter som Gammelholm, naar en Forhuslejlighed selv i en saa ilde anskreven Gade som Amagergade paa Christianshavn dog kan byde et Kig udover Voldens grønne Trær.

For at give et virkeligt Indblik i Byens Boligforhold maa Boligstatistiken i ganske anden Grad individualiseres. Der ligger her en smuk Opgave for det kommunale statistiske Kontor, som i Tidens Løb har inddraget saamange af de for en Storby særlige Forhold under statistisk Behandling. Og det mangler ikke paa Forbilleder. I Kristiania lod i 1913 Kommunens statistiske Kontor paa Initiativ af Boligtilsynet foretage en repræsentativ Undersøgelse af Beboelsesforholdene i Smaalejligheder. Over 10 000 Eet- og To-Værelserslejligheder — godt en Tredjedel af det hele Antal — blev besøgt af dertil ansatte Folk, og hver enkelt Lejlighed opmaalt og beskrevs nøjagtigt og fik af Undersøgeren sin Karakteristik efter de i Instruxen givne Regler. Et fortrinligt Materiale til Bedømmelse af den daarligst stillede Befolknings

Boligforhold opnaaedes derved. For at anføre enkelte af Hovedresultaterne: i 354 Lejligheder var Værelsernes Rumindhold under 20 m³, der dog ellers er et meget beskedent Maal Plads, i 1829 Lejligheder var Lysforholdene saa slette, at den samlede Vinduesflade udgjorde mindre end $\frac{1}{10}$ af Gulvfladen, og 315 Værelser var enten helt uden Lys eller blot indirekte belyst, ialt 1345 eller c. 13 % af de undersøgte Lejligheder karakteriseredes som usunde, deraf 1106 „usunde af 1ste Grad“, d. v. s. enten mørke eller fugtige eller forfaldne, 239 „usunde af 2den Grad“, d. v. s. mørke og forfaldne eller mørke og fugtige og 382 „usunde af 3die Grad“, d. v. s. ligefrem uskikkede til Beboelse. Omtrent $\frac{2}{3}$ af samtlige undersøgte Kælderlejligheder betegnedes som usunde.

Vanskelighederne ved en saadan Undersøgelse vil heller ikke herhjemme være uoverkommelige. Der skal ikke saa stort et Apparat til, som man ved første Øjekast vilde tro. Undersøgelsen kunde begrænses til visse Gader og Kvarterer og maaske indenfor disse igen (i hvert Fald i Forstæderne) til visse Huse, repræsentative for den almindelige Type paa vedkommende Sted.

Det næste Skridt burde naturligvis være Oprettelsen af et Boligtilsyn som et særligt Organ med Myndighed til at forbyde usunde Lejligheders Anvendelse til Beboelse og med Indflydelse ved Bygningsautoriteternes Approbation af Tegninger til Nybygninger. Boligtilsynet skulde overfor det tekniske Element repræsentere de sociale Synspunkter. Den nugældende Sundhedsvedtægt for Kjøbenhavn af 15. Juni 1886 giver ganske vist i §§ 43—44 Sundhedskommissionen Adgang til at skride ind overfor Ejere af Ejendomme

med usunde eller overbefolkede Lejligheder, men nogen større Virksomhed er næppe udfoldet i Henhold til disse Bestemmelser. I den nye Sundhedsvedtægt, som har været under Forberedelse i adskillige Aar og vistnok i den allernærmeste Tid vil faa ministeriel Stadfæstelse, er i § 3 indsat en Bestemmelse om, at der til Sundhedskommissionens Raadighed stilles et nærmere bestemt Antal Mænd med Kendskab til Bygningsforhold og til sanitær-tekniske Indretninger. „Disse Mænd skal“, hedder det, „dels efter Sundhedskommissionens nærmere Anvisning føre Tilsyn med de sanitære Forhold i Beboelseslejligheder, Forretningslokaler og Værksteder, for saa vidt disse ikke henhører under Fabrikstilsynet, dels yde Sundhedskommissionen sagkyndig Bistand paa Omraader, hvor nævnte Kendskab er af Betydning“.

Efter Motiverne er Hensigten med denne Tilføjelse at gøre „et første Skridt til Indførelsen af en Boliginspektion her i Staden“. Der vil altsaa efter den nye Vedtægt blive et Boligtilsyn; men det er et Spørgsmaal, om det i den foreslaaede Form vil faa den Betydning, det bør have. Man synes at have været unødigt ængstelig for at give Institutionen en lidt fastere og mere selvstændig Karakter, og man synes ikke, da Bestemmelsen i sin Tid affattedes, at have været betænkt paa, at Boligspørgsmaalet kunde svulme op til et socialt Spørgsmaal af saa stor Rækkevidde, at det kunde være heldigt at have en særlig Myndighed til Udtalelser om og Forberedelse af alle Planer til Afhjælpning af Boligmangel, Overvejelse af alle under Boligspørgsmaalet hørende Forhold, virksom Kontrol med nye Boligers Indretning, Tilsyn med

Byggeforeninger eller Byggeselskaber med offentlige Laan o. s. v. Og der burde ogsaa have været tilført Boliginspektoratet Repræsentanter for almene borgerlige og sociale Synspunkter; i den foreslaaede Form kommer det til at bestaa alene af Teknikere. Men man maa jo være glad ved det som en Begyndelse — ad Aare vil det nok udvikle sig i den ønskede Retning.

Selve Bestemmelserne om Boliger er i den nye Vedtægt i alt væsentligt kun ændret derhen, at Forretningslokaler, Kontorer og Værksteder, der ikke henhører under Fabriktilsynet, fremtidig ligestilles med Beboelseslejligheder med Hensyn til Sundhedskommissionens Adgang til at forbyde deres Benyttelse, hvis de er af en slet Beskaffenhed og Manglerne ikke afhjælpes. Hovedparagrafens nye Ordlyd er følgende:

„Befindes noget Beboelsesrum, noget Forretningslokale, Kontor eller noget ikke under Fabriktilsynet henhørende Værksted at være af saa slet Beskaffenhed, at dets Benyttelse henholdsvis som Beboelsesrum, Forretningslokale, Kontor eller Værksted efter Sundhedskommissionens Skøn er skadelig for Sundheden, er Sundhedskommissionen bemyndiget til at paabyde saadanne Forholdsregler, som den anser fornødne, for at Benyttelsen kan finde Sted uden Skade for Sundheden, og saafremt den skønner, at dette ikke ved nogen Forholdsregel kan opnaaes, eller hvis Vedkommende ikke efterkommer det ham i saa Henseende givne Paalæg, inden den derfor fastsatte Frist, kan Sundhedskommissionen forbyde Benyttelsen og bevirke, at den ophører, og at den ikke genoptages uden Sundhedskommissionens Samtykke“.

I § 68 gives tilsvarende Regler som i den gamle Vedtægts § 44 om overbefolkede Lejligheder. Som Minimum for Luftrum sættes fremtidig 10 m³ pr. Person boende i Lejligheden — en Fordring, der i en Mængde af de daarligste Lejligheder i Øjeblikket ikke opfyldes.

Giver Boligstatistiken i sin nuværende Skikkelse vel adskilligt af Værdi til Boligforholdenes Belysning, kan den dog ikke give den Gruppering af Lejlighederne efter Beliggenhed og Beskaffenhed, som ene kunde vise, under hvilke Vilkaar Hovedstadens Befolkning bor. Man maa da foreløbig ad anden Vej søge dette bragt paa det rene. Og Midlet til en — ganske vist blot løselig og tilnærmelsesvis — Bedømmelse af de faktiske Boligforhold har man i den fortrinlige københavnske Statistik over de enkelte Gaders Folketal ved hver Folketælling — for saa vidt man med Kendskab til samtlige Gaders Bebyggelses- og Beboelsesforhold kan klassificere dem efter deres hele Karakter af gode, middelgode eller slette Beboelsesgader.

En saadan Fordeling er i det følgende forsøgt for Københavns Vedkommende — paa Frederiksberg er Boligforholdene saa overvejende tilfredsstillende, at praktisk talt hele Kommunen kan regnes med til de „gode“ Grupper. Delingen volder ingen Vanskelighed for de ubetinget velhavende og de ubetinget fattige Gaders Vedkommende. Mellemkategorierne kan derimod godt give Anledning til Tvivl. Ved et hensigtsmæssigt Valg af Grupper vil dog de fleste Gader kunne anbringes paa en saadan Maade, at deres særlige Forhold kommer til sin Ret. Daarlig Beboelse findes imidlertid ikke alene i Gader, der efter deres hele Karakter er Arbejdersgader, men ogsaa i mange Gader med velhavende, ja endog fornemt Anstrøg. Det er vistnok ikke almindeligt paaagtet, at Gader som Nørrefarimagsgade, Nørresøgade, Frederiksborggade og flere Gader paa Gammelholm har en udstrakt Baghus-

bebyggelse af meget tarvelig Beskaffenhed. Der findes i en Mængde saadanne Gader mørke og grimme Baghuse bag Forhusene med de store Lejligheder. Nedenstaaende Tal vil vise det for Voldkvarterets Vedkommende (samtlige Gader her er taget med):

	Beboere pr. $\frac{1}{2}$ 1916		
	i Forhuse	i Baghuse	i alt
Gyldenløvesgade	199	97	296
Turesensgade	869	556	1 425
H. C. Andersensgade	525	234	759
Schacksgade	376	128	504
Nørresøgade	968	440	1 408
Nansensgade	2 142	1 064	3 206
Nørrefarimagsgade	1 242	799	2 041
Vendersgade	1 065	17	1 082
Frederiksborggade ¹⁾	?	292	?
Gothersgade ¹⁾	?	136	?
Bartholinsgade	285	20	305
Rømersgade	675	324	799
Linnésgade	493	230	723
Nørrevoldgade ¹⁾	?	129	?

---

4 466

Man vilde paa Forhaand ikke tænke sig, at i en Gade som Nørrefarimagsgade Baghusbeboerne gaar op til c. $\frac{2}{3}$ af Forhusbeboernes Tal. — Gader af denne Art er det nødvendigt at holde i en særlig Gruppe, da man kun ved at gaa tilbage til selve Folketællings-Skemaerne kan konstatere, hvor stort Baghusenes Beboertal er.

¹⁾ Disse Gader strækker sig udover Voldkvarterets Omraade,* og nogen Sammenligning af Beboertallene i Forhuse og Baghuse kan som Følge deraf ikke finde Sted, da de anførte Tal for Baghusbeboere kun refererer sig til den Del af disse Gader, der ligger i Voldkvarteret.

Følgende otte Grupper er benyttet ved Fordelingen:

- I. Gader med god Bebyggelse og overvejende større Lejligheder (3 Værelser og opefter).

Ex.: Aaboulevard, Aagade, Bredgade, Brorsonsgade, Collingsgade, Dosseringen, Fælledvej, Gammeltoftsgade, Grønningen, Helgolandsgade, Henrik Rungsgade o. s. v., Gaderne ved Islands Brygge, de fleste Gader paa Østerbro, det nye Kvarter paa Amagerbro.

- II. Gader med god Forhusbeboelse og daarlig Baghusbeboelse.

Ex.: Herluf Trollesgade, Nørrefarimagsgade.

- III. Forretningsgader i den gamle By.

Ex.: Amagertorv, Løvstræde, Silkegade, Skindergade.

- IV. Arbejdergader med overvejende god Bebyggelse.

Ex.: Amerikavej, Burmeistersgade, Bustrupgade, Dybbølgade, Farumgade, Flensborggade, Frederiksborgvej, Frejsgade, P. D. Løws Allé, Ægirsgade, nyere Gader ved Sønderboulevard, de fleste Gader i Valby, mange nyere Gader i Sundbyerne.

- V. Arbejdergader med overvejende daarlig Bebyggelse.

Ex.: Adelgade, Amagergade, Borgergade, Lille Colbjørnsensgade, Dagøgade, Dybensgade, Eliasgade, Eriksgade, Eskildsgade, Fiskergade, Finlandsgade, Lille Frydsvej, Gentoftgade, Hallandsgade, Hedebygade, Holmensgade, Hummergade, Jærggade, Murgade osv., en Række Gader paa det forreste Nørrebro, Vesterbroes Sidegader, flere Gader paa Christianshavn.

- VI. Villagader, Byggeforeningsgader og Gader med landlig Karakter.

- VII. Nyboder.

- VIII. Beboere i Kaserne og paa Skibe.

Fordelingens Resultat blev dette:

		Beboertal
i Gruppe	I	149 400
—	II	17 900
—	III	8 500
—	IV	146 600
—	V	127 700
—	VI	45 700
—	VII	3 100
—	VIII	7 500
Tilsammen...		506 400

Tillægges fra Gruppe II c. 5 000 Baghusbeboere, skulde altsaa mindst c. 133 000 eller godt $\frac{1}{4}$ af Københavns Befolkning bo under slette eller dog ikke tilstrækkelig gode Boligforhold. Som Fordelingen er foretaget, er Tallet næppe for stort. Der er ganske vist i de fleste fattige Gader altid enkelte „bedre“ Ejendomme, men den derved fremkomne Fejl elimineres ved, at de under daarlige Beboelsesforhold i pænere Gader boende kun er beregnet til c. 5 000, og at der slet intet Tillæg er gjort for de i Forretningsgader i den gamle By boende, skønt der ofte her er Tale om meget daarlige Lejligheder. Hvor en Gade bestaar af flere Stykker med hvert sit Beboelsespræg — f. Ex. Valdemarsgade — er en skønsommæssig Fordeling foretaget.

Tallet kan synes stort — saameget større er da Opfordringen til at søge det bragt ned ved ny, sund og god Bebyggelse. En Trøst er det at se en Storby dog have omtrent 50 000 Mennesker eller 10 % af sin Befolkning boende i Byggeforeningsgader og Gader med landligt Præg. Det er naturligvis for en Del kommet af Indlemmelserne; men det skyldes ogsaa det energiske Arbejde, der gennem Byggeforeningsbevægelsen og først og fremmest den store „Arbejdernes Byggeforening“ er gjort for at skaffe Arbejderbefolkningen gode Boliger. Omfanget af Byggeforeningsvirksomheden i den sidste Snes Aar ses af omstaaende Tabel, der foruden „Arbejdernes Byggeforening“ omfatter alle siden Halvfemsernes Slutning stiftede mere kendte Byggeforeninger.

Lejlighedsantallet er noget usikkert, da der i mange Foreninger med 1-Lejligheds-Huse hører Loftsværelser

	Stiftet Aar	Beliggende i	Antal Huse ¹⁾	Antal Lejligh.	Bemærkninger
„Fremtids Haab“	c. 1900	Brøndshøj	40	c. 100	Foreningen opløst.
„Qvinto“	c. 1901	do.	25	c. 30	Ialt 130 Grunde.
„Enigheden“	c. 1900	do.	100	100	Foreningen opløst.
„Brøndshøj Villaby“ ..	?	do.	50	100	— —
„Præstevangen“	1908	do.	43	c. 50	Der skal bygges 350 Huse.
„Grøndalsvænget“ ...	1911	v. Borups Allé	41	41	Der skal bygges 415 Huse.
„Fremad“	1899	Sundbyerne	100	100	
„Bien“	?	do.	18	36	
„Broderskabet“	1903	do.	48	96	
„Valhal“	c. 1900	do.	70	140	Foreningen opløst.
„Gimle“	?	do.	c. 30	c. 60	— —
„Godthaab“	1899	do.	50	150	
„Venners Hjem“	1898	Valby	52	52	
„Kløverbladet“	c. 1901	do.	74	222	Foreningen opløst.
„Selveje“	?	do.	60	60	
„Valby og Omegns“ ..	1896	do.	100	200	
„Valby Arb. Byggef.“	1898	do.	81	243	Foreningen opløst.
„Lyset“	1910	do.	106	212	
„Hjemmet“	1913	do.	80	160	Der skal bygges c. 200 Huse.
„Arb. koop. Byggef.“	1912	Kongens Engh.	46	138	Virksomheden forts.
Tilsammen ...			1 214	2 290	
„Arbejdernes Byggef.“	1865	Sundbyerne, Schønbergsg., Krusemynteg., Olufsvej, Østerallé, v. Østerfari- magsgade, v. Vesterfæl- ledvej, v. Kildevælds- gade, v. Lyngbyvej.	1 460	c. 4 000	Virksomheden forts.

¹⁾ Dobbelt huse er her regnet som 2 Huse.

til Lejligheden, som kan udlejes selvstændigt. Undertiden sker dette da, undertiden ikke. En Del af Foreningerne arbejder med de billige Statslaan, der første Gang i Lov af 29. April 1887 er tilsagt Foreninger til Opførelse af gode Arbejderboliger i Nærheden af Byer. Laanene har været ydet til 3 og $3\frac{1}{4}\%$ (hvortil 1% Afdrag), efter den nugældende Lov af 21. April 1914 er Renten 4% , hele Ydelsen altsaa 5% (dog er de første fem Aar afdragsfri). Der laanes op til 80% af Pantets Værdi med Ejendomsskyldvurderingen som Grundlag. Der er for Tiden udlaant op imod 5 Mill. Kr. til dette Formaal. Ikke alle Foreninger har ønsket Statslaan paa Grund af de forskellige Kontrolbestemmelser, Finansministeren er bemyndiget til at træffe (for at bevare Foreningernes sociale Karakter).

„Arbejdernes kooperative Byggeforening“ er ikke nogen egentlig Byggeforening, men et Aktieselskab, dannet af forskellige af Arbejdernes kooperative Virksomheder. Det virker for Opførelsen af gode Arbejderboliger, som det er Meningen dels at drive billigst muligt, dels efterhaanden at lade gaa over til Foreninger af Lejerne paa billige Vilkaar.

Krigen har foreløbig hæmmet Byggevirksomheden, men forhaabentlig vil vi inden altfor længe se de pyntelige Smaahuse skyde op rundt om i Byens Udkanter. En Række Parcelforeninger har i Mellemtiden købt Grunde, som Medlemmerne indtil videre benytter til Kolonihaver. Saasnart Prisforholdene tillader det, vil man bygge. Efter et løst Skøn er i Øjeblikket alene i Sundbyerne c. 500 Grunde erhvervet paa forholdsvis billige Vilkaar (ofte 75 à 80 Øre pr.

□ Alen uden Vejanlæg) af Folk af Arbejder- og Mid-
delstanden med det Formaal senere at bygge.

Vi er i Gæld til Byggeforeningsbevægelsen ikke
alene for de gode Boligforhold, den har skaffet store
Dele af (ganske vist) den bedre stillede Arbejderbefolk-
ning, men ogsaa for hvad den har bidraget til at gøre
vore Yderkvarterer kønnere og venligere.

Ifølge Københavns Borgerrepræsentations Beslut-
ning nedsattes under 25. Maj 1916 et Fællesudvalg til
Overvejelse af Foranstaltninger til Fremme af Opførel-
sen af Beboelseshuse i København. Fællesudvalget
udarbejdede nogle Regler for „Salg af Københavns
Kommunes Grunde med Fritagelse for Forrent-
ning af Grundprioriteten“, der fik Magistratens
og Borgerrepræsentationens Tilslutning. Rentefritagel-
sen indrømmes kun, hvor den aarlige Leje ikke over-
stiger 1400 Kr. pr. Lejlighed i større Ejendomme,
700 Kr. i Ejendomme med højst to Etager. Lejen
forlanges iøvrigt ansat under Hensyn til Rentefritagel-
sen og de tilstaaede Skattelempelser (Lov Nr. 204 af
3. Juli 1916).

Disse Begunstigelser virkede allerede i ikke ringe
Grad stimulerende paa Byggeriet, men den socialdemo-
kratiske Gruppe i Borgerrepræsentationen mente, at
Kommunen for yderligere at fremme Boligproduktionen
selv burde bygge, og under 21. Septbr. vedtoges da
et Forslag i den Retning. Man tænkte sig foreløbig
at opføre Beboelseshuse med indtil 1000 Lejligheder
af forskellige Typer. I samme Møde fremsattes et af
Varemægler Just Cohen paa den radikale Gruppes

Vegne stillet Forslag om, at Kommunen skulde yde et Tilskud af indtil 1 Mill. Kr. til Tilvejebringelse af Boliger, bestemt til Udlejning til billig Leje, fortrinsvis til Familier med mange Børn. Da der fra Finansborgmesterens Side rejstes økonomiske Indvendinger imod Forslaget, ændredes dette i et følgende Møde derhen, at det foran omtalte Fællesudvalg be- myndigedes til indenfor en Grændse af 1 Mill. Kr. at tilbyde Prioritetslaan og, naar det skønnedes nød- vendigt, Tilskud, for dermed at holde Huslejen lavere, end Udgifterne betinger, til Foreninger, Instituti- oner eller private, der vilde tilvejebringe Boliger til billig Leje, fortrinsvis til Familier med mange Børn. I denne Skikkelse vedtoges Forslaget — af Forhand- lingen fremgik det, at det var Tanken, at Prioritets- laanene eventuelt skulde kunne staa efter Hypothek- laanene og ydes til meget billig Rente.

Den borgerlige Gruppe vilde gaa med til, at der ydedes Prioritetslaan paa den anførte Maade til ikke over 5 %, men fandt det betænkeligt at begynde at give ligefremme Tilskud til Opførelse af Bygninger, navnlig naar Betingelserne var saa vagt udformet, som i det Just Cohen'ske, af Socialdemokraterne tiltraadte Forslag.

Ad tre Veje arbejdes der altsaa nu fra Kjøben- havns Kommunes Side for at afhjælpe Bolignøden: Kommunen bygger selv — foreløbig et stort Byg- ningskomplex ved Prinsesse Charlottesgade med ca. 300 Lejligheder af forskellig Størrelse (under 2. Novbr. bevilgedes 1 Mill. Kr. til Opførelsen), Kommunen giver Foreninger, Institutioner og private, der bygger Arbejderboliger og vil underkaste sig Kontrol med

Lejesummer m. v., billige Laan mod Sikkerhed eventuelt efter Anden-Prioriteten og, om fornødent, Tilskud til Udgifternes Dækning (omtrent Halvdelen af det Beløb, der kan disponeres over til dette Formaal, var omkring 1. Novbr. beslaglagt), endelig sælger Kommunen sine Grunde med Fritagelse for Forrentning af Grundprioriteten og yder Skattelempelser i Henhold til den Kommunerne af Staten givne Bemyndigelse (Lov af 3. Juli 1916). Indtil 15. September var der tilstaaet Byggeforetagender med ialt 542 Lejligheder Rentefritagelse, medens Byggeforetagender med ialt 1320 Lejligheder havde faaet Skattelempelser bevilget. Og der er siden givet Begunstigelser i de nævnte Retninger til mange Nybygninger.

Der synes altsaa i Øjeblikket at være i det hele et ikke ringe Antal nye Lejligheder under Forberedelse. Men Arbejdet for at faa Projekterne bragt til Udførelse hæmmes i høj Grad af de stigende Vanskeligheder ved at fremskaffe Materialer, der mindre har deres Aarsag i aftagende Produktion end i stærke Krav fra nye Fabriksforetagenders Side og i Jernbanernes svigtende Evne til at overkomme den ekstraordinært store Godstrafik.

Frederiksberg Kommune har bekendtgjort, at der i Henhold til Loven af 3. Juli 1916 vil kunne indrømmes indtil 10 Aars hel eller delvis Fritagelse for kommunale Ejendomsskatter for Beboelses-ejendomme, hvis Opførelse paabegyndes efter 1. Juni 1916, og at der ved Køb af Kommunens Grunde til Opførelse af Beboelsesbygninger vil kunne forventes lempelige Betalingsvilkaar efter nærmere Aftale i hvert enkelt Tilfælde.

Under 30. Oktober har Lovforslaget om Nedsættelse af en Kommission til Overvejelse af Boligforhold faaet kgl. Stadfæstelse. Kommissionen er tænkt som rent saglig og skal bestaa af 17 Medlemmer, valgt af Kongen (Formanden), Indenrigsministeren (8 Medlemmer) og Københavns Borgerrepræsentation og forskellige kommunale og faglige Organisationer (ialt 8 Medlemmer). Dens Opgave er dels — og fornemmeligst — at fremkomme med Forslag (inden Aarets Udgang) til Foranstaltninger til Bolignødens Afhjælpning, dels (inden Udgangen af 1917) at undersøge Boligspørgsmaalet i dets Almindelighed og stille Forslag om Foranstaltninger til Sikring af en socialt heldig Bebyggelse i Byerne. Omraadet er baade Hovedstaden, Købstæderne og Stationsbyerne.

Antagelige vil Kommissionen bl. a. komme til at beskæftige sig med den fra norsk Side fremsatte interessante Tanke, at forpligte Industriens Arbejdsgivere til i et vist Omfang selv at tilvejebringe Boliger til de Arbejdere, som Fabrikken under sin Drift har Brug for, eller i hvert Fald at bidrage til Opførelsen af tidssvarende Arbejderboliger i passende Antal og Udstyrelse.

Finansministeren har i Folketinget fremsat Forslag til en ny Lov om Laan til Byggeforeninger, der i det væsentlige følger de tidligere optrukne Linier. Loven af 21. April 1914 gælder kun til 31. Marts 1917.

EN MODERNE LIBERALIST

At

F. Zeuthen.

Liberalismen synes ikke at staa højt i Kurs for Tiden i praktisk Politik. Den liberale Nationaløkonomi er dog ingenlunde død. Naar man vender tilbage til normale Forhold igen, vil man næppe kunne fortsætte med Krigens hastige improviserede Socialisme. I hvilken Retning den politiske Udvikling end vil gaa, vil det atter blive nødvendigt at regne med Virkningerne i det lange Løb. Ikke alene Fortidens og Nutidens Erfaringer maa man atter give sig Tid til at tage med i Betragtning, men Teorierne vil igen faa fuld Værdi — ikke som Dogmer, alle Enkeltheder med Vold og Magt maa bøje sig for, men mere beskedent som Synspunkter og Samlinger af Argumenter, der ikke maa lades ude af Betragtning ved den enkelte Afgørelse. Ogsaa de, der anser det for sandsynligt — eller tror — at Udviklingen bør fortsættes i statssocialistisk Retning, maa, naar de vil bygge noget solidt op, i saa høj Grad som muligt, regne med de tilstedeværende Vanskeligheder.

Under Hensyn til den afgørende Forstærkning af Farten bort fra det overleverede, der har fundet Sted under Krigen og den teoretiske „Nyorientering“, der antagelig vil følge efter, kan det maaske undskyldes, at der i det følgende medtages en Del ret elementære Ting. Der vil ikke blive

forsøgt nogen litterær eller politisk Oversigt over Liberalismens nutidige Stilling. Tankegangen hos en enkelt moderne Liberalist vil blive fremstillet ret udførligt, og der vil derefter blive peget paa nogle af de vigtigste Synspunkter, der kan gøres gældende fra modsat Side.

Den bekendte amerikanske Nationaløkonom Thomas Nixon Carvers Standpunkt, som her skal fremstilles¹⁾, repræsenterer langtfra udelukkende den liberale Nationaløkonomis Reaktion mod de socialistiske Tendenser. — det indeholder samtidig en saa kraftig Videreføring og Modernisering af den klassiske Nationaløkonomi, at det vilde tage Vejret aldeles fra de rigtige Klassikere og Liberalisterne fra Midten af forrige Aarhundrede. De ny Tanker hos Carver er dog ikke helt ny. De kan nærmest sammenlignes med en Rationalisering af nogle Hovedidéer i Georgeismen — eller en Modernisering af Stuart Mill.

Skønt „Essays in Social Justice“ har Form af en Række selvstændige, i Reglen let læselige og morsomt skrevne Afsnit, giver den dog en ret fuldstændig og systematisk Fordelingspolitik. Da Forfatteren paa én Gang er Filosof og Nationaløkonom, lader han sig hverken binde af det bestaaende eller forfalder til den for sociale Forfattere saa fristende Uvirkelighed.

Naar man vil holde Diskussionen om Filosofi og Livsanskuelser ude fra Fordelingspolitikken, maa man først aabentlyst tilkendegive sit etiske Standpunkt. Det politiske Program, man naar til, vil da ikke til Skade for den økonomiske Videnskab blive opfattet som dennes ubetingede Konsekvenser, men kun som Slutninger, betingede af et bestemt etisk Udgangspunkt.

Carver bygger ikke paa absolutte Morallove, men sætter som Utilaristerne et Formaål i Spidsen. „Retfærd“ er for ham den Løsning af Borgernes Interessekonflikter, som

¹⁾ Thomas Nixon Carver: *Essays in Social Justice* 1915 og sammes: *The Distribution of Wealth.* 1904.

bidrager mest til Nationens Styrke. Blandt andet af en senere Udtalelse om, at Retfærd er Sympati paa langt Sigt, synes det imidlertid at fremgaa, at det, der gør Samfundets Styrke ønskelig, er det endnu dybere liggende Formaal: den størst mulige Velfærd for alle Samfundets nuværende og tilkommende Medlemmer (d. v. s. „Velfærdsprincippet“); idet det forudsættes, at Styrke og Sundhed er Vejen til Velfærd.

Det sociale Fordelingsspørgsmaal er et af de Spørgsmaal, der opstaar som Følge af det evige Misforhold mellem Menneskenes Begær efter økonomiske Goder og Evnen til at erhverve dem. Som overalt i Verden, hvor Individet befinder sig i Misforhold til sine Omgivelser, vil Udviklingen gaa i Retning af en „Tilpasning“. Specielt for Menneskene er, at Individerne bliver sig deres Formaal bevidst og derfor ved Hjælp af f. Eks. tekniske Opfindelser og Lovgivning kan foretage en „aktiv Tilpasning“ i Stedet for blot at lade den „passive Tilpasning“ gaa sin Gang gennem tilfældige „Variationer“ og den „naturlige Udvælgelse“.

Knapheden i Forbindelse med den om Selvet koncentrerede Sympati „the self-centred appreciation“ rejser det økonomiske Fordelingsspørgsmaal mellem Individerne. Det er ikke Folk ligegyldigt, hvem der faar de økonomiske Goder. Enhver er sig selv nærmest; derefter kommer de, der staar en nærmest i Henseende til Art (Slægt, Fagfæller, Meningsfæller o. s. v.), Sted og Tid — alt efter en i det enkelte Tilfælde bestemt Reduktionsskala. Senere Generationer regner man mindre med end den nulevende, ligesom man tager mindre Hensyn til sine egne senere Aar end til Øjeblikket.

Begrebet „the self-centred appreciation“, der træder i Stedet for den mere eller mindre modificerede Egoisme, betyder ligesom Medtagelsen af den „aktive Tilpasning“ en realistisk Udvidelse af den gamle liberale Økonomis Udgangspunkter.

Som Liberalist fremhæver Carver Nytten af Sympatiens Begrænsning. Der bliver altid en bestemt Person, og en specielt sagkyndig, til at varetage hver enkelt Interesse. Hvis alle „gode“ Mennesker som den orientalske Helgen gav sig selv som Føde for Tigerne, vilde Verden efterhaanden blive fuld af Tigere i Stedet for Helgene — eller samfundsnyttige Medborgere.

En anden Ting er, at det økonomiske Samarbejdes Udbredelse til stadig videre Kredse i Forbindelse med den stigende Viden om andre Folks Forhold, Trafik o. s. v., berettiger og ønskeliggør en Udvidelse af Sympatikredsen.

Da de økonomiske Værdier kun opstaar, hvor der hersker Knaphed, giver de nødvendigvis Anledning til Interessekonflikter og Rivalisering. Udelukkes den blodige Kamp for Tilværelsen, har man den økonomiske Konkurrence, og stoppes denne, maa Kampen ske paa det politiske Felt. I den socialistiske Stat træder en politisk Kamp om Priser, Lønninger, Varefordeling o. s. v. i Stedet for den økonomiske Konkurrence. For dem, der er slaaet i en Form for Konkurrence, er der altid en Fristelse til at søge at sejre paa en anden Maade. De, der taber i den økonomiske Konkurrence, forsøger let at vinde ved fysisk Vold eller politisk Magt.

Spørgsmaalet er, hvilken Form for Konkurrence, der er bedst for Samfundet i det lange Løb, — bidrager mest til at styrke Nationen. Den økonomiske Konkurrence mellem Producenterne har den store Fordel, at Sejren normalt tilfalder den, der gør Samfundet de største Tjenester; medens f. Eks. i Krig Sejren snarest tilfalder den, der ødelægger mest. I den politiske og bureaukratiske Konkurrence, der under offentlig Drift maa blive afgørende for Fordelingen af Samfundets Goder, vil Sejren heller ikke i saa høj Grad tilfalde den mest nyttige og produktive. Og Produktionen vil da med mindre Nøjagtighed blive ledet i den Retning, Forbruget kræver, fordi Vælgeren langt daarligere end Køberen er i Stand til at give sit Ønske Magt, og fordi de,

der har Ledelsen, ved Valg af Metoder og Medarbejdere ikke er fuldt interesserede i Produktionens Resultat. I det ene Tilfælde beror en Mands Haab om at blive Leder paa hans Evner til at erhverve Stemmer eller Velvilje fra de styrende, i det andet Tilfælde mere direkte paa hans Evner til at producere.

Mens den økonomiske Konkurrence i selve Frembringelsen af Varerne kun roses, mener Carver, at Konkurrencen og Friheden i Omsætningen ikke altid virker heldigt, samt at Konkurrencen i Forbruget kun er skadelig, idet Lysten til at overgaa eller staa paa Højde med andre modvirker Opsparingen og tvinger Forbruget i en mindre nyttig Retning. Staten maa kæmpe mod Tyveri, Bedrageri og andre Forbrydelser, fordi de svækker Nationens Kraft: tillader nogle at leve uden at gøre nyttigt Arbejde og formindsker Lysten og Evnen til fortsat Produktion hos andre. Af samme Grund skal Staten ogsaa søge at udelukke saadanne Erhvervsmaader, hvor den enkelte Borgers Gevinst er større end Samfundets Indtægt, og hvor der altsaa tages fra andre. Det gælder om at gøre den enkeltes Indtægt og samfundsnyttige Produktion lige store.

Den gamle Liberalisme ønskede fuld økonomisk Frihed, idet den forudsatte, ikke alene at enhver bedst kan styre sine egne Sager, men ogsaa at der er en naturlig Harmoni til Stede mellem de enkeltes Bestræbelser for at klare sig selv og det heles Vel. Ny-Liberalismen (The new-liberalisme) tror derimod ikke paa den naturlige Interesseharmonie og ønsker derfor, samtidig med at den giver Folk den størst mulige Frihed til at tjene Penge paa samfundsnyttige Maader, at Lovgivningens Hindringer mod Fortjeneste uden tilsvarende Nytte for Samfundet skal udvides det mest mulige. Den tror ikke paa, at der ifølge Naturens Orden bestaar en saadan Interesseharmonie, at Individierne — som Adam Smith siger — af „en usynlig Haand“ ledes til at fremme Samfundets Vel, hvor de kun søger at gavne sig selv. Den delvise Harmonie, der allerede

er til Stede, er Resultat af en Tilpasning, og Liberalismens fulde Harmoni vil først komme i Stand, naar Staten ikke alene giver fuld Frihed til at nyde Frugterne af egen Anstrengelse, men tillige udelukker ufortjent Indtægt.

Liberalismens naturvidenskabelige Udgangspunkt, Kampen for Tilværelsen, vil, naar Staten ikke griber ind, blandt Menneskene ligesom blandt Dyrene fremme Evnen til at slaa andre ned og leve paa deres Bekostning. Carver ønsker ikke at hæmme Udviklingen ved at beskytte de svage mod de stærke, men han mener, at det nationale Samfund, der nu er den afgørende Enhed, for selv at sejre i Kampen for Tilværelsen maa beskytte de produktive Medlemmer mod Snylterne. I Stedet for at lade den naturlige Udvælgelses rent krigerske „standard of fitness“ sejre, maa Samfundet gribe aktivt ind og ved Forbud og Straf hindre Snylternes Fremvækst, — samtidig med at det overlades til Fattigdommen at gøre det af med de svageste.

For at stimulere Produktionen det mest mulige, skal Fordelingen foregaa saaledes, at hver faar den Værdi, han selv frembringer, og at ingen kan leve uden Arbejde af Værdi, han ikke selv har skabt. Fordelingspolitikken maa bygge paa Fordelingsteoriens Besvarelse af Spørgsmaalene: hvormeget er hver Mand værd, og i hvilket Forhold staar Indtægt og Produktivitet faktisk til hinanden.

I sit tidligere Værk „The Distribution of Wealth“ har Carver givet en særdeles klar og letfattelig Fordelingsteori, bygget paa Værdilæren, i Overensstemmelse med, hvad Wilhelm Wirz i sin Afhandling: „Der Preis als Grundlag der Verteilungslehre ¹⁾“ kalder „den herskende Lære“. Denne Fordelingslære kan for saa vidt betragtes som Liberalismens Fordelingslære — og 'en Fortsættelse af den klassiske —, som den til Forudsætning har et Samfund med fri Konkurrence og økonomisk Bevægelighed. — Hvor Klasserne

¹⁾ Zeitschrift f. d. gesamte Statswissenschaften 1915, IV. Hefte.

gennem Organisationer: Truster, Fagforeninger eller ved Hjælp af Lovgivning optræder som ikke-konkurrerende Enheder, bliver Værdilæren dog ikke uanvendelig paa Fordelingen — det kommer da til at dreje sig om Monopolpriser. — Kun forsaavidt de sociale Forhold er saaledes, at andre Motiver end de rent økonomiske faar almindelig Indflydelse, kan Værdilæren blive uanvendelig paa Fordelingen.

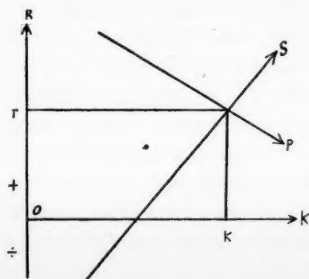
Ligesom ved Varepriserne bestemmer Udbud og Efterspørgsel i Forening Produktionsmidlernes Pris og omsatte Mængde. Udbudet er her indenfor kortere Perioder mindre elastisk i Henseende til Mængde — og altsaa mere elastisk med Hensyn til Pris — end ved Varene. For Jorden er Udbudets Størrelse fast; for Arbejdet i Almindelighed og for de fleste specielle Klasser af Arbejde samt for Kapital kun langsomt paavirkelig af den Pris, der kan opnaas. Efterspørgslen efter Produktionsmidler bliver altsaa indenfor kortere Perioder i det væsentlige afgørende for disses Pris. Hovedelementet i Efterspørgslen er Produktiviteten.

Den moderne Fordelingsteori, eller som den ofte kaldes „Grænseproduktivitetsteorien“, forudsætter, at „det aftagende Udbyttes Lov“ paa en Maade gælder for enhver Produktionsfaktor. Findes der f. Eks. i en Bedrift en given Kapital og et givet Jordareal, vil de første Arbejdere, der kommer til, være af meget høj Værdi, men for hver følgende Arbejder vil Tilvæksten i Bedriftens samlede Produktionsresultat — og altsaa Værdien af, at vedkommende Enhed kommer til — aftage. Under fuldstændig fri Konkurrence vil ingen enkelt Enhed af en Produktionsfaktor kunne opnaa større Betaling, end den „sidste“ Enhed. Den Forøgelse af vedkommende Bedrifts Udbytte, som den sidst tilkommende, mindst nødvendige Enhed medfører, „Grænseproduktiviteten“, bliver altsaa afgørende for Værdien af samtlige Enheder af vedkommende Faktor. Som „Faktorer“ regnes ikke alene de 3 store Hovedgrupper: Arbejde, Jord og Kapital, men ogsaa Undergrupperne indenfor disse.

Overalt gælder det om at faa Produktionens Kræfter til at virke sammen i det rette Forhold. Hvad der er det rette Forhold, beror paa Faktorenes Pris i det givne Øjeblik.

Carvers Behandling af Kapitalrenten giver et smukt Eksempel paa den moderne tosidige Værdilære anvendt paa et Fordelingsspørgsmaal. Man har den aftagende Efterspørgselskurve. Kapitalen er produktiv, d. v. s. den forøger Produktionens Resultat; — men jo mere Kapital der kommer til, des mindre bliver Produktionstilvæksten, og des mindre Andel er hver enkelt Enhed derfor i Stand til at opnaa. Udbudet af Kapital danner omvendt en stigende Kurve. En stor Mængde Folk lægger saa megen Vægt paa at have en Reserve til daarlige Tider eller til deres Alderdom, at de vilde spare (eller lade være at forbruge deres allerede opsparede Kapital), selv om de kun faar et Udbytte, der lige dækker Kapitalens Vedligeholdelse — eller endnu mindre, d. v. s. negativ Rente. Men da der, naar disse Folk har anbragt deres Kapital, stadig er Kapitalanbringelsesmuligheder tilbage, der giver positiv Rente, kan der ogsaa komme Folk med, der vil have en Betaling af 1, 2, 3 op til 4—5 % aarlig for at udskyde deres Forbrug. Her standser Opsparingen og Kapitalanlægget saa, fordi der ikke er flere Kapitalanbringelses-Muligheder tilbage, som giver tilstrækkelig stor Rente til at overvinde Spareulysten hos endnu flere. I nedenstaaende Figur er Carvers Illustration af Renteproblemet gengivet, dog noget simplificeret, idet Kapitalgenstandenes Produktionsomkostninger er holdt ude.

Afstanden fra 0 ud ad Axen K udtrykker Kapitalmængdens Størrelse og ud ad Axen R Rentefodens Højde. Den faldende Linie P viser Kapitalens aftagende Grændeproduktivitet, d. v. s. den faldende Efterspørgsel efter Kapital, og Linien S det stigende Offer, det koster at faa Folk til at spare. Skæringspunktet mellem Linierne P og S bestemmer paa en Gang Rentefodens Højde r og den anlagte Kapitals Størrelse k .

For at faa det størst mulige Kapitalanlæg er det nødvendigt, at Renten dækker Spareofret for dem, der har mindst Lyst til at spare. De, der vilde spare, selv uden Rente eller ved negativ Rente, faar derved en ufortjent Gevinst, som den ny Liberalisme dog i sin Stræben efter Maksimalproduktion og økonomisk Frihed ikke ér i Stand til at tage fra dem.

Anderledes med Jordrenten. Her giver den ny Teori ligesom den gamle det Resultat, at der er en ufortjent Indtægt, som lader sig fjerne over hele Linien, uden at Produktionen standses, og som altsaa er nationaløkonomisk „ufortjent“.

Under fuld økonomisk Frihed vil Tendensen gaa i Retning af, at ingen Produktionsfaktor faar et Udbytte udover sin Grænseproduktivitet. Driftsherregevinsten vil bortset fra Risikopræmier m. m. søge mod 0. Man vil derfor faa samme Resultat, enten man finder en Faktors Andel direkte ved Hjælp af Grænseproduktiviteten eller indirekte som den Rest, der bliver tilbage, naar de andre har faaet deres Andel. Ogsaa Jordrenten kan ikke alene ses som et Produktionsoverskud, men ogsaa som en direkte Betaling til en Produktionsfaktor (ganske vist en Faktor, hvis Evne og Vilje ikke lader sig paavirke af Betaling).

Jord og Arbejde er hver for sig aldeles nødvendige for Produktionen — det samme gælder praktisk talt Kapitalen i et moderne tæt befolket Samfund, og det kan derfor være fristende enten at sige, at en enkelt Faktor f. Eks. Arbejdet — uanset den faktiske Udbyttefordeling — er

Kilden til al Velstand — eller at give op og holde sig til Billedet om Saksens to Blade, der begge er nødvendige, og som det derfor er umuligt at dele Æren retfærdigt imellem. Grænseproduktivitetsteorien hugger Knuden over. Hver individuel Deltager i Produktionen faar under fri Konkurrence — en Andel, der tilnærmelsesvis svarer til den Størrelse, hvormed Produktionens Udbytte stiger som Følge af hans Deltagelse; — og da det i Praksis er den Værdi, som kan komme og gaa, der er bestemmende ved Fastsættelsen af Betalingen baade hos Køber og Sælger, kan det forsvares at fordele Æren ligesom Udbyttet i Forhold til Grænseværdierne — saafremt man som Liberalismen tror, at dette giver det bedste Resultat.

Carvers politiske Resultat af Fordelingsteorien bliver, at Arbejde og Kapital, naar der er fri Konkurrence, faar den rette Betaling, og at den økonomiske Frihed og den fri Konkurrences Priser derfor bør gennemføres mod Monopoler og andre Hindringer, samt at Samfundet uden Skade kan tage af Jordrenten. Endvidere vil det saavel af Hensyn til Produktionens Størrelse som af Hensyn til den store Befolknings Andel i Udbyttet gælde om at forøge de Produktionsmidler, der er knappet — og holde Væksten af den relativt rigelige, simple Arbejdskraft nede, thi „the scarce factor limits produktion“. — Man skal hellere behandle Aarsagen til den uheldige Udbyttefordeling: Produktionsmidlernes talmæssige Fordeling — end Symptomerne: deres Priser.

Konsekvensen er en forskellig Befolkningspolitik for de bedrestillede og for de daarligere stillede Klasser, — i begge Tilfælde det modsatte af den herskende Tendens. Det gælder om at forøge Antallet af Erhvervslivets Ledere og de fagligt uddannede. Nøjsomhed, d. v. s. en lav „standard of living“, der giver Plads til en stor Formerelse, er derfor ønskelig blandt de bedrestillede, medens det blandt den altfor rigelige Masse af ufaglærte Arbejdere

gælder om, at de andre Fordringer til Livet sættes op paa Formeringens Bekostning. (Det sædvanligt saa ubestemte Begreb „standard of living“ defineres skarpt — kvantitativt — som den Mængde andre Fornødenheder, Folk lader gaa forud for Formerelsen).

Foruden ved større Formerelse skal Tilgangen til de ledende og faglærte Klasser forøges bl. a. ved gennem højere Arveafgifter at tvinge Sønnerne til praktisk Arbejde og ved Støtte af teknisk-økonomisk Undervisning og Uddannelse at stimulere Tilgangen fra daarligere stillede — mere overfyldte Klasser. (Det er lige det modsatte af den europæiske „Middelstandspolitik“ — men Befolkningsforholdene er jo ogsaa her meget forskellige fra Amerikas). Ved Jordbeskatning, Monopolregulering o. s. v. skal man desuden hindre, at Folk spilder deres Tid og gode Evner paa selv at tjene Penge uden samtidig at fremme Produktionen i tilsvarende Grad — eller bliver i Stand til at leve af ufortjente Indtægter uden Arbejde.

Foruden paa kvalificeret Arbejdskraft er der Knaphed paa Kapital. Saavel Statens Politik som den offentlige Mening bør derfor fremme Opsparingen og tage Parti mod Luxus. Den, der sparer, „skaber“ ikke alene Arbejde til dem, der producerer de Kapitalgenstande, hans opsparede Midler reelt anbringes i, men hans opsparede Kapital virker yderligere til at fremme Produktionen, bidrager til at hæve Arbejdslønnen og nedsætte Rentefoden.

Carvers Mening om Truster og andre Monopolorganisationer er ikke meget venlig. De har ikke vundet frem, fordi de er de mest økonomiske tekniske Enheder, men kun fordi de er de mest fordelagtige merkantile Enheder. Trusterne Magt skyldes, at de terroriserer Faget, d. v. s. gør det for farligt for andre at være i Faget. Da Misbruget beror paa Magten til at sætte Priser, er Midlet, at Staten regulerer Priserne, overalt hvor der er Monopol. At man allerede kontrollerer Jernbanetaksterne, skyldes i og for sig ikke, at det her drejer sig om Trafik, men sker fordi der

her ellers vilde kunne tages unødvendige høje Priser. Priserne maa sættes saaledes, at de opfordrer til at fortsætte Produktionen i det nødvendige Omfang, d. v. s. den fri Konkurrence Priser, (jfr. Professor Bircks og Middelalderens „justum pretium“). En Prisregulering vil, i Modsætning til Forbudspolitik og lignende, ikke angribe Trusternes tekniske Fordele, men kun partere den enkelte Trust i sine teknisk mest fordelagtige Enheder.

Statens Kontrol med Trusternes Prispolitik kan betragtes som en Form for Konkurrence mellem to mistænkelige Parter: Politikerne, som Befolkningen kun har Magt over, ved at den kan nægte at stemme paa dem, og Trusterne, som den kan nægte at købe af. Saa længe de to staar mod hinanden, har Befolkningen Indflydelse. Forener de sig, er alt Haab ude!

I et lille Land som Danmark vil Trusterne oftere være de teknisk mest fordelagtige Enheder — i alt Fald, naar „teknisk“ tages saa vidt, at det omfatter den ikke aggressive merkantile Side, og en Prisregulering vil derfor let være ude af Stand til at føre Faget tilbage til den fri Konkurrences Forhold. Da der tilmed i mange Tilfælde ingen sagkyndige vil findes udenfor Trustens egen Kreds til at lede Reguleringen, vil Statsdrift lettere blive Midlet end i et Land af Amerikas Omfang.

En kraftig Arvebeskatning skal forhindre, at Arven fratrækker Børnene af de dygtigste Lysten til økonomisk Arbejde. Vil man paa den anden Side ikke svække Virkelysten hos Arveladerne, kan man lade disse beholde den Anvendelse af Pengene, som de virkelig tillægger Værdi, nemlig den Testationsret, der er nødvendig for at betrygge Familiens Fremtid. Udover det er Motivet til at tjene flere Penge, end de selv bruger, hos de fleste selve Arbejdets Glæde og Ærgerrighed.

Mens Arven tidligere havde den udviklingsmæssige Opgave at lade de stærkeste og dygtigste Familier „overleve“, virker den nu snarest hæmmende i den Retning.

For Opretholdelsen af Bedrifterne har den med Nutidens Bevægelighed for Personer og Kapital ogsaa tabt i al Fald meget af sin Værdi.

At Jordbeskatningen, som ogsaa staar paa Ny-Liberalismens Program, ikke har haft saa stor Fremgang i praktisk Politik som Arveafgiften, tilskriver Carver Georgeisternes fanatiske Agitation, der overfor mange fornuftige Mennesker virker afskrækkende ved adskillige af sine Paastande og Argumenter. Han mener imidlertid ikke, man skal lade sig skræmme bort fra Anvendelsen af en tilstrækkelig forsigtig Jordbeskatning ved Siden af andre gode Skatter.

Foruden at Jordbeskatningen kan give Samfundet en god Indtægt, uden at Produktionen i nogen Maade hæmmes, har den de specielle Fordele at modvirke spekulativ Tilbageholdelse af Jord og frigive megen Dygtighed og Arbejdskraft, som nu enten anvendes til Jordspekulation eller nyder Jordens Frugter i Lediggang. Selv om Jordværdierne ikke egentlig kan opsluge Kapitalen, da Sælgeren faar den Kapital til Raadighed, som Køberen betaler, betyder Realisationen af store ufortjente Jordværdier dog let et Forbrug af Kapital, idet Sælgeren ikke anvender Salgssummen produktivt. Blandt andet af Hensyn til Vurderingsvanskelighederne og den Ekstrapræmie, der sættes paa Initiativ og Nybyggerlyst — et Par af de mest samfundsnyttige Egen-skaber — maa Jordskatten ikke gaa til den alleryderste Grænse. Naar den kombineres med en kraftig Arvebeskatning, afskaffes jo ogsaa det særligt angrebne Punkt i Ejendomsretten til Jord: den nedarvede Jordejendom.

I Afsnittet om Beskatningen, der væsentligst synes at være taget fra en ældre Afhandling, lægges Velfærdsprincippet til Grund. (Dette Princip maa altsaa være i god Overensstemmelse med „Nationens Styrke“, som ellers sættes som Grundformaal). Anerkender man Velfærdsprincippet, maa specielle Teorier som Nytte- og Evneteorien vige for det alt omfattende Princip, der giver de andre Teorier deres Begrundelse og dermed deres Begrænsning.

Ses der kun paa den direkte Virkning af Beskatningen: den subjektive Værdi af de Penge, der berøves Borgerne, skulde hele Beskatningens Beløb tages fra de rigeste. Af Hensyn til de indirekte Virkninger, Svækkelsen af Produktionen o. s. v., tør Carver dog ikke lade Nivelleringen gaa følelig ud over de store Driftsherrer og Kapitalisterne.

I nogle Slutningsafsnit „The Cure for Poverty“, „The Responsibility of the Rich . . .“, „Social Service“, venter man ligesom hos visse gamle Liberalister at faa Mildhed og Barmhjertighed i Form af privat Velgørenhed o. s. v. ovenpaa den megen Strenghed overfor de fattige og svage. Men selv om man paa mange Punkter vilde have foretrukket mere Mildhed, kan man dog ikke lade være at glæde sig over, at Carver selv er fast i Troen paa sin ny Liberalisme. For ham er det Kapitalisternes Pligt at tjene Penge ved ærlig Produktion og anvende saa meget som muligt af det tjente til ny Kapitalanbringelse, da de vanskelig kan hjælpe Folk, de ikke kender, mere effektivt end ved at forsyne dem med Redskaber og andet Arbejdsudstyr, der gør Varerne billigere og Lønnen højere. Arvebeskatningen stopper et væsentlig Hul i dette Systems sociale Uforsvarlighed.

Den gamle Liberalisme tillod Overklassen alt, men var haard overfor Underklassen, fordi den troede, at Barmhjertighed og Blødgørelse kun vilde faa Elendigheden til at formere sig. Den ny Liberalisme anvender ogsaa den — blandt de velstillede saa populære — samfundshygieniske Strenghed overfor Overklassen selv. Som et tveægget Sværd er den haard og retlinet og skarp til begge Sider.

Ved at forsvare den „aktive Tilpasning“ gennem Statens Indgreb har Carver næsten overskredet Liberalismens Grænser. Hans „ny Liberalisme“ staar dog stadig fast paa Hovedhjørnestenen mod al Slags Socialisme: selve Produktionens Frihed overfor Statens Indgreb.

Liberalismen har fremdeles sin Styrke i, at den er den „lige Vej“ — den nemmeste Form for sund Politik. Den

er opbygget ved Hjælp af forholdsvis simple Slutninger paa Grundlag af det daglige Livs og Historiens almindelige Erfaringer. Paa Grund af Liberalismens tilsyneladende Overensstemmelse med Værdilovene og Hensynet til den størst mulige Produktion faar Socialismen overalt Bevisbyrden. Det ny maa begrundes med specielle Erfaringer og specielle Anvendelser af den almindelige — og vel snart almindelig anerkendte — Teori. — Tekniske Fremskridt som Brobygning og Flyvning er ikke naaet ved Forkastelse af Tyngdeloven, men kun ved specielle Ræsonnementer og Erfaringer, der har fundet Kræfter og Konstruktioner, som bevislig var Tyngden kvantitativt overlegne. Betragtes Liberalismen ikke som en uangribelig Dogmelygning, men blot som et System af under almindelige Forhold rigtige og sunde Synspunkter, vil man godt samtidig kunne anerkende en Række af specielle Tilfælde, der skal behandles socialistisk. Muligvis kan man ad denne Vej gradvis afløse den simple og sikre Liberalisme med en finere og vanskeligere Samfundsmekanisme. Det er imidlertid ikke nok at vise, at der findes økonomisk-tekniske og sociale Argumenter imod Liberalismen og abstrakte Muligheder for en fordelagtig socialistisk Politik. I hvert enkelt Tilfælde bliver Opgaven saa nøje som mulig at foretage den vanskelige Maaling af Plus og Minus. — Selv om man vil betragte de liberale Hovedteorier som i det væsentlige færdige, har man dog stadig den interessanteste Del af Arbejdet tilbage.

Her skal imidlertid kun som et Supplement til Fremstillingen af Carvers Ny-Liberalisme nævnes nogle af de vigtigste Argumenter og Muligheder for en socialistisk (det vil her sige en antiliberalistisk) Politik¹⁾.

¹⁾ Jfr. Argumenterne for offentlig Drift i Professor Bircks Artikel „Statsmonopoler og Regalretten“ i indeværende Aargangs andet Hefte, samt den Række af Undtagelser fra Liberalismens Ufejlbarlighed, der er fremstillede i Jens Warmings Artikler „Om Grundrente af Fiskegrunde“ 49, 449, „Den ideelle Pris“ 45, 540 og „Indkomst og Formuefordelingen i Danmark“ 45, 401.

Liberalismen er ikke uangribelig indenfor sit eget Omraade: det rent økonomiske. I adskillige Tilfælde synes det at lade sig paavise, at den økonomiske Frihed ikke fører i Retning af maximal Produktion og Konsumtion. Hertil kommer, forsaavidt man sætter Velfærdsprincippet i Spidsen, det rent sociale Fordelingssynspunkt: at en Krone er meget mere værd hos den Fattige end hos den Rige, og at Samfundet altsaa — uden at blive en Krone rigere — kan vinde en betydelig Fordel ved at skabe større økonomisk Lighed. Saafremt Ligheden medfører en Produktionsindskrænkning, maa det økonomiske Tab i Nutid og Fremtid naturligvis vejes mod den sociale Gevinst, og det enkelte Tilfælde afgøres efter Udfaldet heraf. I mange Tilfælde vil en Udligning imidlertid medføre rent økonomiske Fordele, der helt eller delvis vil kunne opveje mulige økonomiske Ulemper (f. Eks. større Produktivitet hos en bedre ernæret Arbejderklasse).

Liberalismens Forudsætning, at Driftsherrerne i egen Interesse vil ordne Produktionen saa vidt muligt til det hele Samfunds Gavn, slaar ikke til i alle Retninger. Hygiejniske og pædagogiske Hensyn og forskellige Hensyn til Arbejdere, Kunder og Leverandører lader sig ofte ikke betale — og indgaar altsaa ikke i Profitten. F. Eks. har Driftsherrerne ikke altid den samme Interesse som Samfundet i Stabilitet under skiftende Konjunkturer.

Da det tilmed for den enkelte Driftsherre kun er egen Profit, det kommer an paa, sker det let, at der strømmer for mange til, hvor der er en aaben Mulighed for Fortjeneste, f. Eks. en Fiskeplads eller et paa Forhaand givet og begrændset Handelsmarked. Tilstømningen standser først, naar hver Deltager kun faar almindelig Løn og Rente. Dette betyder et Tab for Samfundet som Helhed, idet en Indtægt, der kunde være gratis for Samfundet, medgaar til at dække Omkostninger. Ligeledes ser det ud som om for stor Tilstømning til Stænder, hvis Ydelser er vanskelige at vurdere for Kunderne (f. Eks. Sagførere, Apotekere eller

Detailhandlere) paa Trods af Liberalismens almindelige Lære kan forhøje Udgiften for Forbrugerne.

I begge Tilfælde vil en legal Indskrænkning og eventuel Beskatning af Fagets Udøvere muligvis være gavnlig. Det andet Middel er offentlig Drift, som netop har sine mest almindelige Argumenter i den fælles Planmæssighed og Centralisation. Selvstændighedstrangen — hos det Mindretal, der i det hele har Mulighed for Selvstændighed, — virker som en stadig Modstand mod økonomisk Centralisation. De smaa arbejder for dyrt, og de store tjener derved for meget. — Og faar Konkurrencen endelig frit Løb, saa Stordriften sejrer fuldt ud, er Konkurrencen forbi, og vi har Monopolet. Det er disse velkendte, paradoxale Følger af økonomisk Frihed, hvor Stordriften er fordelagtig, der navnlig synes at gøre Socialismen vanskelig at komme uden om.

Fejlen synes imidlertid at ligge endnu dybere end ved Driftsherreinteressens og Profittens Misvisning, — selv det fri Markeds Pris er der Grund til at tvivle om som den i alle Tilfælde paalidelige Maalestok.

Det simpleste Tilfælde er, hvor Prisen — specielt paa Arbejde — paa Grund af den saakaldte „Gnidningsmodstand“ ikke er, hvad den teoretisk burde være. Samfundet er ikke saa let bevægeligt, som den liberale Økonomi er tilbøjelig til at forudsætte. Klassefordomme og lignende kan undertiden virke ligesaa kraftigt som Statens Love — og de organiserede private Monopoler. Det kan derfor, hvor sociale Hensyn kræver det, blive en særlig Statsopgave ved Tvang at gennemføre den fri Konkurrencens Arbejdsløn eller støtte Arbejderne i deres Kamp herfor. Den offentlige Lønregulering, der hidtil er foretagen, er vist i Reglen ikke gaaet ud herover.

Det kan ogsaa tænkes, at en virkelig efter Værdilovene bestemt fri Pris er for høj. Fordelen ved offentlige gratis Veje, Broer o. s. v. er almindelig anerkendt. I Tilfælde, hvor der kræves store Anlægsomkostninger, men forholdsvis

smaa Udgifter som Følge af udvidet Forbrug, vil Borgerne ofte kunne vinde mere end Staten sætter til ved gratis Drift eller ved Takster, der ikke dækker hele Omkostningen.

Endelig kommer Spørgsmaalet, om Samfundet ikke kunde staa sig ved en mere almindelig Afvigelse fra den frie Pris — specielt paa Produktionsmidler — d. v. s. Arbejdsløn og Rente. Fordi man nu staar sig ved at give den enkelte Driftsleder en Løn, svarende til den Produktionstilvækst, han bringer — er det ikke umuligt at man kunde faa lige saa store eller større Præstationer, hvis man i alle Bedrifter gav disse Folk en saa meget lavere Løn, at hvert Lønfremskridt mærkedes føleligt. Selv om hver enkelt Deltager i Produktionen nu, naar han lønnes efter sin Grænseproduktivitet, faar den Betaling, som stemmer bedst med Samfundets Økonomi, er det ikke paa Forhaand udelukket, at man kunde stimulere Produktionen endnu mere ved en anden Betalingsmaade, naar den blot anvendtes over hele Linien. — Medens den rent produktionsmæssige, økonomiske Fordel ved et saadant Indgreb i Prisdannelsen paa Produktionsmidlerne maaske kan være tvivlsom, er der ingen Tvivl om den fordelingsmæssige, sociale Fordel. Opgaven bliver at veje det eventuelle økonomiske Tab og den sociale Fordel mod hinanden — det mulige økonomiske Plus, Hensynet til Fremtiden er alt taget med i Betragtning.

Vil i et Samfund kun faa ophøre at spare, fordi Renten falder, svarende til en stejl Udbudskurve for Kapital (Linien S paa Fig. S. 445), bliver der Mulighed for en lovmæssig Regulering af Udlaansrenten — navnlig naar den frivillige Opsparing samtidig suppleres med en tvungen gennem Skatterne. Paa tilsvarende Maade kan det tænkes, at det kan være fordelagtigt at tvinge Lønnen op over den fri Konkurrences Pris i Tilfælde, hvor Følgen kun vil blive en lille Arbejdsløshed (jfr. Monopoltilfældet i Værdilæren).

Det specielt socialistiske Middel til at føre Produktionen og Fordelingen bort fra den frie Konkurrences Vildfarelser er offentlig Drift. Man kan imidlertid ogsaa til en vis Grad

ved Hjælp af Lovbud og Koncessionsbetingelser tvinge private Virksomheder til at tage de Hensyn, man ønsker. Men der opstaar da let en Dobbeltthed i Formaalt, som kan føre til tekniske Absurditeter: at man ensidig retter sig efter den foreskrevne Form for Hensyntagen i Stedet for direkte og ligeligt at sigte mod hele det Formaalt, Staten ønsker fremmet.

At privat Drift har været overlegen paa mange Punkter, har sin rimelige Forklaring i, at det er det ældre og bedre tilpassede System. Da hverken almindelig privat profit-søgende Virksomhed eller Statens ældre dømmende og retsforvaltende Organer kan tages som Mønster, er det nødvendigt, at der gøres et Arbejde for at finde de rette Organisationsformer. Baade den tyske Administration og Amerikas Truster kan muligvis give gode Bidrag til en videnskabelig Forvaltningslære. Med de personelle og materielle Kilder, der staar til Statens Raadighed, er der ubegrænsede Muligheder for Fremgang — forudsat der virkelig søges en systematisk „aktiv Tilpasning“.

Forudsat den offentlige Drift virkelig ledes efter samfundsmæssige Hensyn, kan Fordelen herved vel til en vis Grad opveje eventuel Underlegenhed i den administrative Gennemførelse. Bekymrer man sig imidlertid ikke om Arbejdsmaaden, og forsømmer man ved Overtagelsen og Driften at lade alle — baade de sædvanlige privatøkonomiske og de særlige samfundsmæssige og sociale — Hensyn gaa op i en højere vel afbalanceret Enhed, vil en doktrinært forceret Socialisme kun give den doktrinære Antisocialisme Agitationsstof.

I Stedet for at gribe ind i Produktionen eller Prisdannelsen for Produktionsmidlerne kan man lade alt gaa sin Gang og først bagefter anvende en Omfordelingspolitik, der gennem Skatter paa Indtægt, Formue og Arv tager fra de Rige og ved social Forsørgelse og andre gratis offentlige Ydelser giver til de mindre velhavende. Et saadant System vil iøvrigt have lignende Virkninger som det direkte Indgreb i Prisdannelsen.

For den sociale Forsørgelseslovgivning synes det rent fordelingsmæssige Hensyn i mange Tilfælde at støttes af andre, mere økonomiske Motiver, der i det mindste delvis kan opveje Liberalismens Grunde mod social Forsorg. Hvis Fattigdommen ikke hindrer de svageste i at overleve og formere sig, vil Samfundets Sygdom kun forværres, naar den ikke bliver behandlet. Lader man i Fred Fattigdom og Sygdom dræbe en Del af de allersvageste, opnaar man muligvis samtidig en Svækkelse af de næstsvageste af meget større Omfang. Spørgsmaalene er her, i hvilket Omfang kan det betale sig for Samfundet alene af Hensyn til sin egen Styrke at bekæmpe de sociale og fysiske Sygdomme ved Forebyggelse og hurtig Behandling, — og hvorvidt kan det betale sig rent finansielt at hjælpe hurtigt og fuldstændigt. — Produktionsmæssigt maa det vel siges at være sundt, at Samfundets ufortjente Indtægter tilfalder dem, der er ude af Stand til at tjene.

Skønt Opgaven i det foregaaende har været at fremstille baade Liberalismens og Socialismens Synspunkter saa stærke som muligt, har der dog været en fælles Tendens i det hele. Hensigten har været samtidig at lade Teorien bekæmpe „Teoriernes“ dogmeagtige Uangribelighed og Enevælde hos Tilhængerne og at virke for, at samtlige Synspunkter i saa høj Grad som muligt tages med i Betragtning. Medens det i Valgkamp eller i Krigen er godt at have en saa svag Modstander som mulig, naas der finest Resultater i et Kapløb, naar begge Deltagere er saa stærke som mulig. (Dette svarer iøvrigt til Carvers Syn paa Konkurrencen mellem Producenterne). Hvor der er fælles Formaal er det desuden bedst at søge at enes om Midlerne.

Den teoretiske Modsætning mellem Liberalisme og Socialisme synes ogsaa i aftagende Grad at danne de afgørende politiske Delingslinjer. Spørgsmaalet bliver mere og mere: for eller imod økonomisk Udligning. De sidste

Aar har ikke været gunstige for de økonomiske Doktriners politiske Magt — hverken her eller i Udlandet. Der aabnes Muligheder for et nøje Samarbejde — ikke alene i Oppositionen — mellem et mere og mere revisionistisk Socialdemokrati og en ny-liberalistisk Radikalisme, samtidig med at Statskonservatismen og Gammel-Liberalismen nærmer sig hinanden.

Selv om det for Teoretikeren var muligt at staa fordomsfrit ogsaa i selve det sociale Fordelingsspørgsmaal, lader en Skillelinje her sig ikke undgaa i praktisk Politik. Det vil da under fortsat og mulig skærpet social Partideling være en Fordel, om Spørgsmaalene om økonomisk Frihed, Statsregulering eller Statsdrift i stigende Grad frigøres fra Partidoktrinerne og overlades til en saglig og alsidig Afgørelse i hvert enkelt Tilfælde.

ØKONOMISKE OVERSIGTER

DANMARK

Juni 1916—September 1916

Ved
Einar Cohn.

Indhold.

Statens og Kommunernes Finansforhold (herunder offentlige Understøttelser)	S. 459
Børsforhold og Pengevæsen	S. 462
Prisregulering og Priser	S. 469
Landbruget	S. 491
Haandværk og Industri samt Arbejdsmarkedet	S. 491
Handel (herunder Udførselsforbud) samt Samfærdsel .	S. 494
Andre Spørgsmaal	S. 497

Statens og Kommunernes Finansforhold (herunder offentlige Understøttelser).

Ifølge den foreløbige Meddelelse om Statens løbende Indtægter og Udgifter, Finansministeren ved Forelæggelse af Lovforslaget om Udstedelse af Kreditbeviser (jfr. nedenfor) gav i Landstinget¹⁾, udgjorde i Finansaaret 19¹⁵/₁₆ Indtægterne 142,2 og Udgifterne 185,2 Mill. Kr., Under-skudet paa det løbende Regnskab saaledes 43 Mill. Kr. (jfr. S. 264). Da Udbyttet af de to Statslaan af November 1914 og Juli 1915 ikke kunde slaa til, bemyndigedes Finansministeren ved Lov af ¹⁹/₈ 1916 til at udstede rentebærende Statsbeviser til et Beløb af 25 Mill. Kr. til 4¹/₂ 0/0 Rente at indfri 6 Maaneder efter Udstedelsesdagen (jfr. ogsaa S. 264). De iflg. Lov ²/₈ 1914 udstedte Kreditbeviser bar

¹⁾ Rigsdagstidende 19¹⁵/₁₆, Landstinget Sp. 1847.

Tabel i. Toldindtægterne m. v., Statsbanerne

	Januar	Februar	Marts	April	Maj	Juni
	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.
Toldindtægten m. v.						
Indførselstold ... {1916	4 400	2 771	1 964	4 081	1 710	2 100
{1915	4 108	2 486	1 748	3 839	3 735	1 100
Sukkerafgift.... {1916	357	982	÷ 11	280	1 070	÷ 11
{1915	226	611	÷ 10	332	759	÷ 10
Spiritusafgift ... {1916	505	558	564	618	595	619
{1915	580	614	651	637	619	619
Ølskat ..... {1916	621	579	554	631	817	710
{1915	638	480	487	614	609	610
Stempelafgift af {1916	90	100	79	110	104	104
Cigaretter .... {1915	65	67	87	74	91	91
Andre Indtægter {1916	179	56	55	117	52	52
{1915	148	45	41	99	43	43
Tilsammen {1916	6 152	5 046	3 205	5 837	4 348	3 610
{1915	5 765	4 303	3 004	5 595	5 856	3 310
Statsbanernes Indtægter og Udg.						
Personbefordring {1916	2 315	1 630	2 750	2 500	2 180	2 910
{1915	1 749	1 424	2 526	2 075	2 410	2 410
Gods- og Post- {1916	3 212	3 478	3 659	3 481	3 750	3 410
befordring m. v. {1915	2 871	3 260	3 736	3 326	3 195	3 510
Tilsammen {1916	5 527	5 108	6 409	5 981	5 930	6 320
Indtægt {1915	4 620	4 684	6 262	5 401	5 605	6 010
Udgift ..... {1916	4 900	4 980	7 168	3 922	5 291	5 810
{1915	4 050	3 913	6 261	3 206	4 253	4 310
Postvæsenets Indtægter						
Ved Salg af Fri- {1916	1 480	1 386	1 552	1 390	1 587	1 410
mærker m. v. {1915	1 389	1 299	1 536	1 320	1 461	1 410

Statstogbanernes og Postvæsenets Indtægter.

Maj	Juni	Juli	August	September	April— September
1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.
710	2 128	5 442	3 285	2 123	21 770
735	1 680	5 022	2 107	1 662	18 045
070	÷ 35	1 260	÷ 41	÷ 25	2 507
759	÷ 32	1 160	÷ 20	÷ 31	2 168
595	660	616	586	513	3 588
619	679	631	635	497	3 698
817	740	832	1 070	940	5 032
609	854	926	955	893	4 850
104	115	97	127	109	563
91	103	90	84	80	520
52	52	172	74	86	554
43	48	167	72	71	501
348	3 660	8 419	5 101	3 755	34 121
856	3 332	7 996	3 833	3 172	29 784
180	2 960	3 710	3 410	2 500	17 345
110	2 496	3 197	2 895	2 281	15 376
750	3 402	3 723	3 849	3 797	22 519
95	3 506	3 510	3 392	3 487	20 562
030	6 362	7 433	7 259	6 297	39 864
005	6 002	6 707	6 287	5 768	35 938
91	5 832	6 035	6 082	6 352	33 514
53	4 388	4 637	4 731	4 792	26 007
87	1 459	1 455	1 490	1 499	8 880
61	1 432	1 564	1 451	1 547	8 775

5 0/0 Rente og udbødes offentligt, medens 1916-Beviserne overtoges fast af københavnske Pengeinstituter. Med disse 25 Mill. formentes Finansforvaltningen at kunne klare sig, til Udbyttet af den overordentlige Indkomstskat forfalder den $\frac{1}{12}$ 1916. For endvidere at forøge Statens Indtægter forhøjedes ved Lov af $\frac{19}{8}$ 1916 „Børsskattens“ Afgift af 40 Øre pr. 200 Kr. af de omsatte Aktiers Værdi til 80 Øre.

Om Anvendelsen af Loven af $\frac{22}{12}$ 1915 om kommunale Foranstaltninger i Anledning af Dyrtiden foreligger der en foreløbig Beretning i den af Københavns Kommune udsendte Ekstrakt af Regnskabet for 1915/16. Det ses heraf, at Udgifterne, der var anslaaet til 7,95 Mill. Kr., kun androg 3,88 Mill. Der har været Mindreforbrug paa næsten alle Poster, men især paa Tilskudet til Indkøb af Mælk, paa hvilken Konto Udgiften budgetteredes til 342 000 Kr., men i Regnskabsaaret er opført med 8 633 Kr. Der har i den Anledning været klaget over, at Kontrolbestemmelserne ved Udleveringen af Rabatmærkerne til Mælkekøb var for indviklede og derved hindrede den paa-tænkte Understøttelse. Ved de nu i September stærkt stigende Priser paa Mælken er Spørgsmaalet om Uddelingen af Rabatmærker igen taget op, og det er foreløbig Hensigten i Oktober Maaned at forhøje Rabatmærkets Værdi til 16 Øre og simplificere Kontrolbestemmelserne.

Det skal sluttelig anføres, at Københavns Kommune den $\frac{15}{9}$ 1916 gennem de fem københavnske Hovedbanker udbød et Laan paa 30 Mill. Kr. til 5 0/0 Rente og Pari.

Børsforhold og Pengevæsen.

Imod Slutningen af den her behandlede Periode synes Humøret i nogen Grad at være gaaet af Børsspekulationen, og den stærke Stigning, der ikke blot havde været i Aktiekurserne, men ogsaa i Obligations- og Vekselkurserne synes at være gaaet i Staa. Hertil har vel ikke blot bidraget den i Anledning af Salget af de dansk-vestindiske Øer opstaaede indre politiske Krise, der atter medførte en Del Diskussion om Danmarks Forhold i Udlandet, og Notevekslingen mellem Entente-Magterne og Sverige om Minespærningen af det svenske Sejlløb i Øresund; men de mange

nye Emissioner¹⁾, der i denne Sommer har floreret, har vel ogsaa efterhaanden absorberet en Del af den ledige Kapital og maaske derved formindsket Efterspørgslen. Og endelig kan det nævnes, med Hensyn til Valutakurserne, at de Forventninger om en snarlig Afslutning af Krigen eller i hvert Fald en Genaabning af Dardanellerne, man knyttede til Rumæniens Indgriben, ret hurtigt atter fortog sig, hvorfor bl. a. de Spekulationsopkøb, der havde drevet Kurserne op, standsede. Men endelig kan der naturligvis, paa en saa overspændt Børs som den københavnske, opstaa Stemningsytringer uden altfor reelt Grundlag. — Den midlertidige Lukning af Lørdagsbørsen fortsættes indtil videre i 3 Maaneder fra $\frac{1}{9}$ 1916, og for yderligere at hjælpe de ganske overbebyrdede Veksellerere er der truffet forskellige Foranstaltninger, hvorved de dagligt foretagne Noteringer ikke gælder alle Papirer m. v.

Det er tidligere omtalt (S. 270), at den Opgang i Vexelkurserne, der var i Juni Maaned, for en Del skyldtes Forhandlinger om Laan i Sverige og Norge. Saaledes

¹⁾ Medens der i 1913 emitteredes for 5,1 Mill. Kr. Aktier, i 1914 for 6,4 Mill. og i 1915 for 24,3 Mill., var Beløbet for Tiden $\frac{1}{1}$ — $\frac{31}{10}$ 1916: 194,0 Mill. Kr., jfr. nedenstaaende Oversigt, der er talt op efter Avertissementer og Meddelelser i „Børsen“ og „Finanstidende“ og ikke kan gøre Krav paa absolut Nøjagtighed:

Aktieemissioner i Tiden $\frac{1}{1}$ — $\frac{31}{10}$ 1916.

	$\frac{1}{1}$ — $\frac{31}{7}$ 1916				$\frac{1}{8}$ — $\frac{31}{10}$ 1916			
	Nye Selskaber		Udvidelse af ældre		Nye Selskaber		Udvidelse af ældre	
	An-tal	Beløb 1000 Kr.	An-tal	Beløb 1000 Kr.	An-tal	Beløb 1000 Kr.	An-tal	Beløb 1000 Kr.
Banker og Finans-selskaber	2	200	18	8 325	7	6 390	10	7 250
Dampskibsselsk.	10	19 230	12	9 940	22	23 543	10	14 806
Telefonselsk.	"	"	2	2 300	"	"	2	2 064
Handelsforetag.	2	1 500	5	4 380	"	6 12 700	8	6 430
Fabriker	6	2 550	20	8 465	13	24 325	23	15 093
Værfter					6	3 850	3	2 950
Fiskeriselsk.	"	"	2	580	20	8 950	5	3 750
Andre					2	4 100		
Tilsammen	20	23 480	59	33 990	76	83 858	61	52 343

Tabel II. Københavns Sparekasses og Bikubens Maanedsopgørelse.

	31. Aug. 1914	30. Nov. 1914	30. Juni 1916	31. Juli 1916	31. Aug. 1916	30. Sept. 1916
Sparekassen for Kbh. og Omegn	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.
Indbetalinger	3 403	3 100	7 666	7 165	5 765	6 630
Udbetalinger	5 779	3 349	7 316	5 401	5 158	6 618
Sparekassebeholdning	99 300 ¹⁾	98 881	103 637	105 400	107 558 ¹⁾	107 569
Bikubens Spare- kasse						
Indbetalinger	2 141	1 961	4 616	4 707	3 891	3 840
Udbetalinger	6 448	1 739	4 109	3 513	3 426	3 976
Sparekassebeholdning	60 952	63 020	71 266	72 460	72 925	73 922

¹⁾ Inkl. Renter.Tabel III a. Københavns Børskurs¹⁾

	Juli 1914	November 1914	November 1915	Marts 1916
Obligationer.				
4 $\frac{1}{2}$ % Husejer Kreditk. 2 A. 1 S.	95 $\frac{1}{2}$	89 $\frac{1}{2}$	89 $\frac{1}{2}$	83
4 - - - - - 2 A. 2 S.	88 $\frac{1}{4}$	—	79	73 $\frac{1}{2}$
4 $\frac{1}{2}$ - Kbhns. Kreditforen. 5 S.	95 $\frac{1}{2}$	—	89 $\frac{1}{2}$	82 $\frac{3}{4}$
4 - - - - - 3 S.	90 $\frac{1}{4}$	—	79 $\frac{3}{4}$	74 $\frac{1}{4}$
4 $\frac{1}{2}$ - Østifternes - - - 7 S.	96 $\frac{1}{2}$	91 $\frac{1}{2}$	92 $\frac{1}{2}$	89 $\frac{3}{4}$
4 - - - - - 10 S.	89 $\frac{3}{4}$	83 $\frac{1}{2}$	84 $\frac{3}{4}$	82 $\frac{3}{4}$
4 $\frac{1}{2}$ - Kreditk. f. Landejend. 6 S.	96 $\frac{1}{2}$	92	94	91 $\frac{3}{4}$
3 $\frac{1}{2}$ - konv. Jydske Land- ejendomme 5 S.	84 $\frac{1}{2}$	—	76 $\frac{1}{4}$	76
4 $\frac{1}{2}$ - Jydske Landejend. 6 S.	95 $\frac{3}{4}$	91 $\frac{1}{4}$	90 $\frac{1}{2}$	88
4 - - - - - 6 S.	89 $\frac{1}{4}$	—	82 $\frac{1}{4}$	80
3 $\frac{1}{2}$ - - - - - 5 S.	84 $\frac{1}{4}$	—	76 $\frac{1}{4}$	76 $\frac{1}{4}$
4 $\frac{1}{2}$ - Ny jydske Købstads- Kreditforen. 7 S.	96	—	92	90 $\frac{1}{4}$
4 - - - - - 7 S.	88 $\frac{3}{4}$	—	83 $\frac{1}{2}$	81 $\frac{1}{4}$
4 $\frac{1}{2}$ - Vest- og sønderjyske Kreditforen. 7 S.	95 $\frac{3}{4}$	—	90 $\frac{1}{2}$	87 $\frac{1}{2}$
5 - industr. Kreditforen.	96 $\frac{1}{2}$	—	93 $\frac{3}{4}$	91 $\frac{3}{4}$
4 $\frac{1}{2}$ - Kbhns. Hypotekforen. 2 S.	87 $\frac{1}{2}$	—	82	79 $\frac{1}{2}$
5 - - - - - 2 S.	94	—	89 $\frac{1}{4}$	86
4 $\frac{1}{2}$ - Komm. Kreditforening .	—	—	91 $\frac{3}{4}$	90

¹⁾ De anførte Kurser gælder den første Notering i hver Maaned. Børsen luk-

(Køber

Ap
19

80
77
83
77
91
84
91
76
91
8
7
9
8
8
9

kedes

ordnedes ved Maanedens Slutning to svenske Laan til Tyskland og Frankrig med 40 Mill. Kr. til hver og to norske Laan til England og Frankrig med henholdsvis 40 og 25 Mill. Kr. Det skal endvidere anføres, at danske Pengesedler igen fik Disagio (paa 4 0/0 og mere) i Sverige og Norge. Dette hænger sammen med, at disse Lande har en gunstigere Handelsbalance end Danmark. „Ligesom f. Eks. den amerikanske Valuta i Kjøbenhavn staar under pari trods vor store Import fra Amerika, saaledes maa den svenske Valuta i Kjøbenhavn stige over pari, naar Sveriges Handelsbalance overfor det samlede Udland er gunstigere end Danmarks.“²⁾

I den her behandlede Periode har England skærpet den finansielle Blokade ved af de nordiske Banker at for-

(Køber) for offentlige Værdipapirer.

April 1916	Maj 1916	Juni 1916	Juli 1916	August 1916	Septbr. 1916	Oktober 1916
86 ³ / ₄	88 ¹ / ₄	91 ¹ / ₂	95 ³ / ₄	95 ¹ / ₂	95 ³ / ₄	95 ³ / ₄
77 ³ / ₄	81 ¹ / ₄	81 ¹ / ₂	85 ¹ / ₂	86	89	88 ¹ / ₂
85	88 ¹ / ₂	90 ³ / ₄	94 ¹ / ₄	94 ¹ / ₂	95 ³ / ₄	95 ¹ / ₂
77	80 ¹ / ₂	82 ¹ / ₂	86	87 ¹ / ₂	91 ¹ / ₄	88 ³ / ₄
91 ³ / ₄	92 ¹ / ₄	93	96 ¹ / ₂	96 ¹ / ₂	98	95 ³ / ₄
84 ¹ / ₂	85 ¹ / ₂	86 ¹ / ₂	90 ¹ / ₂	90 ³ / ₄	91 ³ / ₄	89
93	94 ¹ / ₂	95 ¹ / ₄	98 ¹ / ₂	98	99	96 ¹ / ₄
76 ³ / ₄	77 ¹ / ₂	77 ³ / ₄	84 ³ / ₄	84 ³ / ₄	85 ¹ / ₄	83 ¹ / ₂
90 ¹ / ₂	91 ¹ / ₂	92 ³ / ₄	95 ³ / ₄	96	98	95
82	83 ¹ / ₂	84 ¹ / ₂	89	89	91 ¹ / ₄	88 ¹ / ₄
76 ³ / ₄	77 ¹ / ₂	77 ³ / ₄	84 ¹ / ₂	84 ³ / ₄	84 ³ / ₄	83 ¹ / ₂
90 ³ / ₄	91 ³ / ₄	93	95 ³ / ₄	96	98 ¹ / ₂	96
81 ³ / ₄	83 ¹ / ₄	84	88 ³ / ₄	89	91 ³ / ₄	88 ³ / ₄
89 ³ / ₄	91	92	95 ³ / ₄	95 ³ / ₄	97	95 ¹ / ₄
92 ¹ / ₄	92 ³ / ₄	93 ³ / ₄	96 ¹ / ₄	96 ¹ / ₄	98 ¹ / ₂	97
79 ¹ / ₂	80 ¹ / ₄	81	85 ¹ / ₂	86	91	—
87	89 ¹ / ₄	91	94 ³ / ₄	95	97 ¹ / ₂	95 ¹ / ₂
90 ¹ / ₂	91	91 ³ / ₄	95 ¹ / ₄	95 ¹ / ₄	97 ³ / ₄	96 ¹ / ₄

kedes d. 1. Aug. 1914, de følgende Kurser er uofficielle.

²⁾ Jfr. Finanstidende 1916, Nr. 50.

Tabel III b. Kjøbenhavns Børskurs¹⁾

	Jul 1914	Nov. 1914	Juni 1916	
			Højest	Lavest
Aktier.				
Nationalbanken	149	136	152 ^{1/2}	148
Privatbanken	106 ^{1/4}	95	129 ^{3/4}	123 ^{3/4}
Den danske Landmandsbank ..	134 ^{1/4}	—	149 ^{3/4}	139 ^{1/4}
Kbhns. Handelsbank	141 ^{1/4}	132	158	151
Revisionsbanken	111 ^{1/4}	—	134 ^{1/4}	121
Kbhns. private Laanebank	110 ^{1/4}	100	126	117
Kbhns. Telefon A/S	105 ^{1/4}	—	114	110 ^{1/4}
De danske Sukkerfabrikker	213	217	290 ^{1/4}	268
Burmeister og Wain	84 ^{3/4}	73	195	159 ^{1/2}
Det forenede Dampskibsselskab.	107 ^{1/2}	93	400 ^{1/2}	353 ^{1/2}
Dampskibsselskabet Danmark ..	91 ^{1/2}	81	430 ^{1/4}	399 ^{1/2}
— Norden ..	94 ^{3/4}	85 ^{1/2}	451 ^{1/2}	409
— Carl	102 ^{1/2}	91	558	499
— Dannebrog ..	112 ^{1/4}	97	534	470 ^{1/2}
— Skjold	84 ^{3/4}	68	464 ^{1/2}	425 ^{1/2}
— af 1896	106 ^{3/4}	91	477	435
— Hejmdal ..	114 ^{1/4}	97	525	486
— Gorm	107 ^{1/4}	91 ^{1/2}	636 ^{1/2}	619 ^{1/2}
— Neptun	104	89	494	463
Det dansk-russ. Dampskibsselsk.	69 ^{1/2}	55	291 ^{1/4}	267
Det østasiatiske Komp.	130 ^{1/2}	124	484	391
Crome og Goldschmidt	66	66	168	123 ^{1/2}
Nordisk Textil Fabrik	71 ^{1/4}	—	145 ^{1/2}	129
M. J. Ballins Sønner	219	210	414 ^{1/2}	401
De danske Spritfabriker	182 ^{1/2}	160	247 ^{1/2}	240
Kbhns. Dampmøller	210 ^{1/2}	192	271	243 ^{3/4}
De forenede Bryggerier	202 ^{3/4}	169	208 ^{3/4}	197
Frederiksholms Teglværk	—	—	119 ^{1/2}	82
De forenede Papirfabriker	181	154	243	222 ^{1/4}
Carl Lund	—	—	334	317
Glud og Marstrand	146	—	234	202
Nordisk Kabel- og Traadfabrik .	101 ^{1/2}	88 ^{1/2}	188 ^{1/2}	167 ^{1/2}
H. E. Gosch & Co.'s Tændstikfabr.	66 ^{1/2}	—	114 ^{3/4}	104
Dansk Svovlsyre- og Superfosfat-				
fabrik	243	225	479	420
Det Danske Kul Comp.	214 ^{1/2}	183	432 ^{1/2}	383
Kbhns. Flydedok og Skibsværft.	107 ^{1/2}	107	234	193 ^{1/2}
Danske Vin- og Konserverfabrik	113	128	223	223

¹⁾ Børsen lukkedes den 1. Aug. 1914, de følgende Kurser er uofficielle.²⁾ Ekskl. Udbytte.

(Køber) for offentlige Værdipapirer.

Juli 1916		August 1916		Septbr. 1916		Udbytte ⁴⁾		
Højest	Lavest	Højest	Lavest	Højest	Lavest	1915	1914	1913
164 ^{3/4}	153	164	160 ^{1/2}	170	159	8	7	8
149 ^{1/2}	129 ^{3/4}	158 ^{3/4}	150 ^{1/4}	162 ^{3/4}	141 ^{1/2}	7	5	6
164 ^{1/2}	148 ^{3/4}	183 ^{3/4}	176	192	161 ^{3/4}	11	8	8
173 ^{1/2}	158	185 ^{3/4}	178 ^{1/2}	194	168	8	8	8
144 ^{3/4}	132	162 ^{1/2}	155	164 ^{3/4}	141	8	7	6 ^{1/2}
139 ^{1/4}	124	139 ^{3/4}	134	154	137	7	6	7
123	113 ^{3/4}	124 ^{3/4}	120	134	117 ¹⁾	7	6	6
309	281 ^{1/2}	322	305 ^{1/2}	329	301	25	17	16
224	191 ^{3/4}	321	300	368	225 ^{1/2}	10	7	7
421 ^{3/4}	363 ^{3/4}	434 ^{1/2}	400	426 ^{1/2}	384	25	8	8
458 ^{1/2}	427 ^{1/2}	620 ^{1/4}	556	571	483	30	8	10
470 ^{1/2}	438	662 ^{1/2}	610 ^{1/2}	626	481	30	8	10
564	539	780 ^{1/2}	571	611	583	50	10	10
574 ^{1/2}	528	699	569	585 ^{1/2}	560	50	12	20
487	453	676 ^{1/2}	568 ^{1/2}	573 ^{1/2}	498	40	8	8
520 ^{1/2}	476 ^{1/2}	680	577 ^{1/2}	579	523 ^{1/4}	40	12	15
529	512 ^{1/2}	747	677	708	570	50	8	12
630 ^{1/2}	607	923	898	733	660	50	10	10
517	476	718	583	608	525 ^{1/4}	40	12	15
342	300	444	405	424	343	4 ^{1/2}	5	5
617	487	723 ^{1/2}	676 ^{1/2}	678 ^{1/2}	605	30	10	10
153	133	160	140	186	148 ^{1/2}	6	0	0
151 ^{3/4}	135	163 ^{1/2}	154 ^{1/2}	175	145	6	0	4
414	373	515 ^{1/2}	414	454	386	37	15	15
245	238	299	281	334	248 ^{1/2}	12	11	11
290	277	322	303	364	280	16	14	14
223 ^{1/2}	206	224 ^{1/2}	210	230	214 ^{3/4}	6	0	14
119 ^{3/4}	97	151	133	149 ^{1/2}	119	0	0	4
259	222 ^{1/2}	307	267	326	256	10	12	12 ^{1/2}
374	280	528	512	510	365 ^{1/4}	20	10	10
235	222 ^{1/2}	301	283	330	247	10	10	10
205	186 ^{1/2}	308	278	323	206 ^{1/2}	10	7	7
124 ^{1/2}	111	157	145 ^{1/2}	165	120 ^{1/4}	5	0	0
513	468	849	819	838	510	25	25	25
441 ^{1/2}	428 ^{1/2}	573	550	592 ^{3/4}	442 ^{1/2}	45	14	40
255	226	313	310	329	265	10	8	7 ^{1/2}
245	237	226 ^{1/2}	226 ^{1/2}	243	196	17	15	10

³⁾ Ekskl. Tegningsret.⁴⁾ Som Regel disse tre Aar.

Tabel IV. Københavns Vekselkurser

		Juni					Juli			
		2.	9.	16.	23.	30.	7.	14.	21.	28.
Hamburg	1916	62.25	62.00	62.25	63.25	63.00	63.25	64.00	63.80	63.70
Reichsmark a/v	1915	78.50	78.00	77.70	77.30	77.10	77.75	78.80	79.75	78.25
London	1916	15.08	15.85	16.10	16.80	16.35	16.70	17.00	16.91	16.75
Lstr. a/v	1915	18.10	18.10	"	18.11	18.12	18.17	18.50	18.60	18.40
Paris	1916	57.00	56.50	57.75	60.50	59.00	60.00	61.00	60.50	60.25
Franc a/v	1915	71.00	70.25	70.00	"	69.25	68.50	69.50	70.75	70.00
Amsterdam	1916	140.00	"	142.00	148.00	145.00	146.00	149.00	"	147.00
Fl. a/v	1915	153.50	152.50	152.25	152.50	"	153.00	155.50	158.00	157.00
Petrograd	1916	105.00	"	"	111.00	109.00	112.00	114.00	112.00	111.00
Rubler a/v	1915	152.50	149.00	"	"	"	146.00	142.00	140.00	134.00
Wien	1916	44.00	"	"	44.50	"	"	45.00	"	45.00
Kroner a/v	1915	58.50	"	"	58.00	"	"	58.50	60.00	59.00
New-York	1916	341	340	342	356	350	355	360	359	357
Dollars a/v	1915	385	383	382	384	"	385	392	396	393
Nationalb.s	1916	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Diskonto	1915	⁶ / ₁ :5 ¹ / ₂	"	"	"	"	"	¹⁰ / ₇ :5	"	"

" betyder, at Noteringen er uforandret.

lange, at de ikke gennem deres Konti i England under nogen Form maatte foretage Transaktioner, der kunde støtte Storbritanniens Fjender.¹⁾

Ved kgl. Resolution af ²⁸/₇ 1916 bortfalder Adgangen til at erholde Hovedmønter udmøntede for indleveret Guld (S. 270) indtil Udgangen af Oktober Maaned d. A. Det skal i denne Sammenhæng anføres, at Direktørerne for de tre skandinaviske Rigsbanker paany mødes for at forhandle Spørgsmaal af fælles Interesse i Gøteborg ⁷/₁₀ 1916. Som det ses af Tabel V er Nationalbankens Guldbeholdning ogsaa steget i den her behandlede Periode, og Tabel VI viser Stigning i de københavnske Bankers udenlandske Aktiver.

¹⁾ Jfr. Politiken ⁴/₈ 1916.

og Nationalbankens Diskonto.

August				September					Pari
4.	11.	18.	25.	1.	8.	15.	22.	29.	
	63.80	"	"	63.70	64.10	63.80	64.10	64.00	} 88.80
78.50	78.55	78.60	78.70	78.80	79.50	79.55	80.10	79.50	
	16.35	17.10	17.20	17.37	17.50	17.40	17.47	"	} 18.16
18.88	18.80	"	18.20	18.16	18.15	18.18	18.20	"	
61.00	60.50	61.00	61.35	62.25	63.25	62.75	63.00	62.75	} 72.00
68.50	68.25	67.50	67.00	"	"	66.50	67.25	66.50	
148.00	148.50	149.00	149.50	150.50	151.50	150.00	"	150.50	} 150.00
"	"	156.50	157.00	"	159.50	159.00	"	"	
"	"	"	113.00	122.00	126.00	121.00	"	119.00	} 192.00
132.00	"	138.00	137.00	"	136.00	"	"	"	
"	"	"	"	44.50	44.00	44.50	44.00	44.50	} 75.01
"	"	"	"	"	"	"	"	58.00	
362	361	362	364	368	371	369	370	369	} 373.00
392	"	393	394	397	398	396	393	391	
"	"	"	"	"	"	"	"	"	} —
"	"	"	"	"	"	"	"	"	

Prisregulering og Priser.

Forhandlingerne med Fragtnævnet om Tilførslerne af Kul¹⁾ (S. 288) er i den her behandlede Periode bragt til Afslutning. Hovedtrækkene i den tilvejebragte Ordning er den, at Fragtnævnet har paataget sig at transportere et vist Kvantum Husholdningskul (30 000 t pr. Maaned) med en Fragtreduktion af $66\frac{2}{3}\%$ og de til Kommunernes eget Brug til Gas- og Elektricitetsværker, til Skoler og Hospitaler osv. fornødne Kul og desuden et vist maanedligt Kvantum til Statens Brug. For disse Kommune-Statskul er Fragten reduceret med $33\frac{1}{3}\%$. Den ny Ordning administreres af Kulbureauet i Forbindelse

¹⁾ Det er S. 279 omtalt, at England under $\frac{11}{4}$ 1916 havde erklæret alle Kul af tysk Oprindelse ombord paa neutrale Skibe for hjemfaldne til Beslaglæggelse. Denne Bestemmelse er ikke bleven gennemført, vist kun i ganske faa Tilfælde forsøgt praktiseret (og overhovedet ikke overfor danske Skibe) og kan sikkert nu betragtes som bortfaldet (Berl. Tid. $\frac{2}{9}$ 1916).

Tabel V. Nationalbanken

	30. Juni	
	1916	1915
	1000 Kr.	1000 Kr.
Aktiver.		
1. Laan i faste Ejendomme	1 438	1 485
2. Laan paa Panteobligationer	520	1 092
3. Laan paa Børsapirer	17 489	9 915
4. Jernbanelaan til Kommuner, Lov ¹⁰ / ₄ 1895.	3 462	3 569
5. Finansministeriet i Debet	—	—
6. Udlaan med Statens Garanti	—	—
7. Afviklingskassen af 1910	1 456	563
8. Veksler paa Indlandet	36 793	39 574
9. — — Udlandet	68	2 367
10. Danske Statsforskrivninger	21 052	12 931
11. Andre danske Obligationer	6 408	2 322
12. Udenlandske Statsobligationer	9 702	8 389
13. Korrespondenter i Udlandet	64 232	39 361
14. Tilgodehavende i Sveriges Riksbank, Norges Bank og Deutsche Reichsbank	—	17
15. Beholdning af norske og svenske Sedler ...	92	373
16. Guld i Mønt og Metal	151 579	107 093
17. Sølv mønt og anden Skille mønt	4 036	5 695
18. Forskellige Debitorer	60 483	44 761
19. Bankbygningerne	2 330	2 024
20. Konto for Intrader	—	—
Tilsammen...	381 140	281 531
Passiver.		
21. Seddelcirkulationen	263 310	214 985
22. Konto Kurant	45 166	12 771
23. Bank Sola Veksler	153	99
24. Indlaan	117	28
25. Afviklingskassen af 1910	—	—
26. Paa Anfordring til Sveriges Riksbank, Norges Bank og Deutsche Reichsbank	5 816	—
27. Forskellige Kreditorer	25 699	12 783
28. Finansmin. Indlaan Lov ¹⁰ / ₄ 1895	3 480	3 584
29. Konto for Intrader	—	—
30. Konto for forventet Tab	500	500
31. Reservefonden	8 324	8 206
32. Aktionærernes Udbytte-Udligningsfond	1 575	1 575
33. Aktionærernes Kapital	27 000	27 000
34. Gevinst i Bankaaret	—	—
Tilsammen...	381 140	281 531

i København, Maanedsbalance.

31. Juli		31. August		30. September	
1916	1915	1916	1915	1916	1915
1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.
1 438	1 482	1 438	1 466	1 438	1 466
512	936	509	922	509	880
16 690	11 374	17 364	11 412	18 092	14 418
3 426	3 532	3 426	3 532	3 426	3 532
—	—	—	—	—	—
3 015	2 833	2 815	2 959	1 819	2 501
33 133	35 599	34 769	32 689	45 762	42 163
10 952	1 125	10 487	3 062	10 833	1 045
21 091	12 381	26 071	15 296	25 964	18 711
6 377	7 218	6 217	7 194	6 217	8 645
8 892	8 990	8 892	9 007	8 892	10 491
59 915	37 575	55 312	52 428	51 512	61 675
—	—	—	—	—	—
174	315	65	451	72	585
161 455	107 029	161 098	107 023	155 644	106 704
3 911	5 413	4 216	5 567	4 052	5 063
71 686	31 260	49 898	14 283	66 990	8 786
2 348	2 031	2 368	2 051	2 402	2 078
—	—	—	—	—	—
405 015	269 093	384 945	269 342	403 624	288 743
245 013	204 325	249 542	203 267	268 388	220 468
87 898	4 091	61 661	4 581	67 621	4 092
161	132	29	6	305	182
127	27	151	33	144	301
—	—	—	—	—	—
5 724	4 839	5 729	5 832	5 856	2 087
21 880	11 696	23 621	11 640	17 098	17 630
3 426	3 532	3 426	3 532	3 426	3 532
—	—	—	—	—	—
500	500	500	500	500	500
8 320	8 198	8 320	8 198	8 320	8 198
1 661	1 481	1 661	1 481	1 661	1 481
27 000	27 000	27 000	27 000	27 000	27 000
3 305	3 272	3 305	3 272	3 305	3 272
405 015	269 093	384 945	269 342	403 624	288 743

Tabel VI. De københavnske Bankers Status.¹⁾

	ult. Juli 1914	ult. Aug. 1914	ult. Decbr. 1914	ult. Juli 1915	ult. Decbr. 1915	ult. Maj 1916	ult. Septbr. 1916
Passiver	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
Folio {herunder Nationalbank. Konto Kurant . . . . .}	45.2	46.6	60.8	56.6	88.0	123.0	161.9
Indlaan	247.8	242.8	245.9	270.2	292.0	327.4	385.1
Konto Kurant	275.4	277.5	306.2	388.0	439.4	511.4	758.5
Sparekasseindskud	96.8	91.6	93.5	100.0	104.5	117.1	126.5
Øvrige Passiver	488.7	542.8	513.6	500.2	553.9	582.8	623.6
Tilsammen . . .	1153.9	1201.3	1220.0	1316.5	1477.8	1662.6	2055.6
Aktiver							
Veksler paa Indlandet	165.2	190.8	164.4	142.9	177.1	158.6	227.1
Veksler paa Udlandet	24.0	20.0	13.8	14.3	13.7	13.5	36.7
Udlaan i løbende Regning samt Kassekredit	233.7	229.2	231.8	269.4	299.4	316.3	417.9
Udlaan mod Pant	156.8	167.2	176.0	184.1	223.8	259.1	352.5
Konto Kurant	28.0	26.5	30.6	37.6	44.3	38.5	49.0
Udenlandske Korrespondenter	42.2	65.0	100.8	114.3	131.2	181.1	179.6
Obligationer og fremmed Mønt	202.0	202.0	193.1	221.6	239.1	247.6	255.1
Øvrige Aktiver	299.8	299.7	309.1	332.8	349.2	447.9	537.7
Tilsammen . . .	1153.9	1201.3	1220.0	1316.5	1477.8	1662.6	2055.6

¹⁾ Nationalbanken, Landmandsbanken, Privatbanken, Handelsbanken, Laane- og Diskontobanken, Københavns private Laanebank, Haandværkerbanken, Revisionsbanken og Frederiksberg Bank. Oversigten er taget efter Dagbladet „Børsen“.

med det af Købstadkommunernes Udvalg oprettede Kul-kontor. Driftskapitalen er tilvejebragt gennem en Kassekredit paa $1\frac{1}{2}$ Mill. Kr., for hvilke Indenrigsministeriet garanterer. Men iøvrigt er Kommunerne ansvarlige for de Beløb, der kommer til Udbetaling. Kulkontoret fordeler de hjemkomne Kul til Kommunerne i Forhold til disses Bestillinger, og Kommunerne maa da selv afgøre de nærmere Former for Videresalg af de fremskaffede Husholdningskul til den mindre bemidlede Befolkning. Den hele Ordning vil først fuldt ud kunne træde i Kraft fra $\frac{1}{10}$ 1916, da de engelske Myndigheder skal have Oplysning i Hænde om, hvor meget der ønskes importeret i en Maaned, 6 Uger før

Begyndelsen af den paagældende Maaned¹⁾. For det hjemlige Brændsels Vedkommende skadede den meget vaade Sommer i høj Grad Tørveindustrien, ligesom det under de for Statsbanerne herskende meget travle Forhold kneb en Del med at faa Tørvene transporteret. Forhandlinger om Maximalpris paa Tørv til 25 à 27 Kr. pr. Ton førte ikke til nogen Maximalpris-Fastsættelse. Derimod fastsatte Direktoratet for Statsskovbruget, at Brændepriserne paa Effekter fra Statsskovene ikke maatte fordyres med mere end 25 % over Prisen i sidst forløbne Regnskabsaar og til højst 12 Kr. pr. Rummeter for fineste Brænde²⁾. Til Vejledning for Skoledirektionerne ved Ansættelser af Læreres og Skolars Deputat af Bøgebrænde meddelte Undervisningsministeriet i Cirk. af ²⁶/₆ 1916, at i Favn Bøgebrænde kunde regnes at svare til 10 hl almindeligt Husholdningsskul (Nøddekul) og til 17,5 hl Koks.

Henimod Slutningen af Høstaaret 1915/16 var Beholdningerne af Brødkorn mange Steder ved at slippe op, hvorfor Indenrigsministeriet ved Cirkulære af ²⁴/₆ 1916 meddelte Amterne, at man havde truffet Foranstaltninger til at forsyne Bagerne med amerikansk Rug fra Statens Lagre. Denne Rug solgtes til 21 Kr. pr. 100 kg paa Betingelse af, at Bagerne stadig søgte at skaffe dansk Rug til Dækning af deres Forbrug, og at Rugen kun maatte anvendes til Fremstilling af Brød. Cirkulæret anmoder desuden Amterne om at paase, at Rugbrødsprisen holdes saa lavt som muligt. Bestemmelserne skulde angaa 160 000 Tdr. amerikansk Rug, og Tabet for Statskassen ansloges til 5 à 600 000 Kr.³⁾ Imidlertid førtes Forhandlingerne om Ordningen for det ny Høstaar mellem Regeringen og Landbrugets Repræsentanter. Ligesom ifjor (Bkg. ⁴/₈ 1915) fastsattes dog forinden ved Indm. Bkg. ¹/₈ 1916, at der for dansk Rug og Hvede, der i 1916 anvendes til Saasæd, toges en højere Pris end Maximalprisen. Denne var for 1916 i Henhold til Bkg. ³/₈ 1916 indtil videre den samme

¹⁾ Jfr. Købstadforeningens Tidsskrift 1916, Nr. 2 og 3.

²⁾ Jfr. Berl. Tid. ²⁵/₇ 1916.

³⁾ Berl. Tid. ²⁴/₆ 1916. Ved Cirk. af ²⁵/₈ 1916 meddeltes det Amtmændene, at Salget af amerikansk Rug maatte ophøre med Udgangen af August.

Tabel VII. Korn- og Foderstofmarkedet.

Prisen er i Kr. pr. 100 kg		Juni				Juli				5. Uge
		1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	
Hvede	{ 1916	19.00 ¹⁾	"	"	"	"	"	"	"	"
	{ 1915	21.40 ¹⁾	"	"	"	"	"	"	"	"
Rug	{ 1916	18.50 ¹⁾	"	"	"	"	"	"	"	"
	{ 1915	—	—	—	—	23.50 ²⁾	"	"	"	—
Havre	{ 1916	22.70	22.85	22.75	"	22.15	22.60	23.20	22.00	22.65
	{ 1915	29.75	28.50	29.75	27.75	28.25	28.75	28.00	27.65	24.75
Byg 2r	{ 1916	23.50	"	24.25	"	"	25.00	26.75	26.00	—
	{ 1915	25.00	24.75	"	24.25	"	24.75	23.75	"	23.00
— 6r	{ 1916	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	{ 1915	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hvedeklid, grove	{ kjøbenhvns. 1916	16.00 ¹⁾	—	—	—	—	—	—	16.00 ¹⁾	"
	{ 1915	17.00	"	"	"	"	"	"	"	"
	{ fremmede 1916	21.00	—	21.00	—	21.50	—	—	21.75	—
	{ 1915	18.50	18.00	19.00	18.00	19.00	"	"	"	"
	{ grove 1916	16.00 ¹⁾	"	"	"	"	"	"	—	—
	{ 1915	17.00 ¹⁾	"	"	"	"	"	"	"	—
Rugklid, kjøbenh.	{ fine 1916	16.00 ¹⁾	"	"	"	"	"	"	—	—
	{ 1915	17.00 ¹⁾	"	"	"	"	"	"	"	"
Hørfrøkager, prima,	{ 1916	27.00	"	"	"	"	26.75	27.25	"	"
kjøbenhavnske . .	{ 1915	27.00	27.50	"	"	"	"	"	"	"
Soyakager, prima,	{ 1916	26.25	26.35	"	26.50	"	"	"	26.85	26.75
kjøbenhavnske . .	{ 1915	20.25	"	20.70	20.75	21.00	21.50	21.75	"	"
Rapskager, prima,	{ 1916	—	22.50	"	"	"	23.00	—	—	22.25
kjøbenhavnske . .	{ 1915	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bomuldsfrøk., prm.	{ 1916	24.25	"	"	"	"	"	"	"	24.25
afsk., fra New OrL.	{ 1915	19.75	19.25	"	"	19.50	20.00	"	20.50	20.75
Majs, prima, kon-	{ 1916	21.00	"	20.50	"	20.15	21.20	21.40	"	21.30
troll., La Plata . .	{ 1915	19.20	"	18.55	18.45	18.20	"	18.60	18.45	17.80

" betyder, at Noteringen er uforandret.

¹⁾ Maximalpris. ²⁾ Amerikansk. ³⁾ Ny Høst for denne og følgende Noteringer; disse gælder holl. (Maksimalpris 20.70 Kr.).

(Efter Ugeskrift for Landmænd).

August					September			
5. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge
"	"	"	21.00 ¹⁾	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	19.00 ³⁾	19.75	19.50	19.00
"	"	"	18.50 ¹⁾	"	"	"	"	"
—	—	—	—	—	19.70 ³⁾	20.70	"	"
22.05	22.00	"	22.85	24.00	24.40	24.60	24.75	22.65 ³⁾
24.75	25.50	23.00	22.50	21.75	20.75	18.00 ³⁾	17.75	18.25
—	—	—	—	—	—	—	—	23.00 ³⁾
23.00	22.00	"	21.35	21.00	20.00	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
"	"	"	"	19.00	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
—	—	—	—	—	—	—	—	—
"	19.50	"	"	19.00	"	18.00	"	17.50
—	—	16.00 ¹⁾	17.00 ¹⁾	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
—	—	16.00 ¹⁾	17.00 ¹⁾	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	27.50	—	27.50	—	28.25	28.00
"	27.00	"	"	26.75	"	26.00	"	"
26.75	26.50	"	26.80	27.00	27.75	27.80	27.65	"
"	"	"	"	21.50	21.25	"	21.00	20.75
22.25	"	"	"	22.50	—	—	22.75	"
—	—	—	—	—	—	—	—	—
24.25	24.15	23.75	24.00	24.85	25.25	25.00	25.10	25.25
20.75	20.50	"	"	20.00	"	"	19.75	20.25
21.80	21.35	21.80	22.50	"	22.75	22.65	22.50	22.80
17.80	17.90	17.95 ³⁾	17.40	17.15	16.45	16.50	16.45	17.00

— betyder, at ingen Notering fandt Sted.

disse gælder for Hvede 130 Pund holl. (Maksimalpris 22.00 Kr.) og for Rug 122 Pund

Tabel VIII. Mel og Grynmarkedet

Priserne er i Kr. pr. 100 kg	Juni				Juli			
	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge
Prima amerik. { 1916	40.00	"	"	"	"	"	"	"
Flormel . . . . . { 1915	37.00	"	"	"	"	"	37.50	"
Bagerimel . . . . . { 1916	36.00	"	"	"	"	"	"	"
{ 1915	35.50	"	"	"	"	"	36.50	"
Flormel . . . . . { 1916	28.00	"	"	"	29.00	"	"	"
{ 1915	34.00	"	"	"	"	"	35.00	"
Sigtet Rugmel . . { 1916	33.50	"	"	"	36.00	"	"	"
{ 1915	34.50	"	"	"	"	"	"	"
Ris . . . . . { 1916	72.00	"	"	"	"	"	"	"
{ 1915	62.00	"	"	"	"	"	"	"
Sagogryn . . . . . { 1916	72.00	"	"	"	74.00	"	"	"
{ 1915	69.00	"	"	"	"	"	"	"
Semoulegryn . . . { 1916	38.00	"	"	"	"	"	"	"
{ 1915	39.00	"	"	"	"	"	40.00	"
Byggryn . . . . . { 1916	34.00	"	"	"	26.00	"	"	"
{ 1915	36.50	"	"	"	"	"	"	"
Havregryn . . . . . { 1916	56.00	"	"	"	53.00	"	"	"
{ 1915	55.50	"	"	"	"	"	"	"

„ betyder, at Noteringen er uforandret.

som for 1915. Men ved Indm. Bkg. ^{17/8} 1916 fastsattes den ny Maximalpris for indenlandsk Rug til 18^{1/2} Kr. pr. 100 kg (120 π holl.), for danske Rugklid til 17 Kr. pr. 100 kg og for grovmalet Mel af dansk Rug til 21 Kr. pr. 100 kg for Partier paa over 20 kg. Ved Bkg. s. D. forbydes det at anvende Rug og Hvede til Fodring med Undtagelse af 10 % af Høsten 1916 paa hver Ejendom, dog at det særlig bliver saadant Korn, der er uskikket til Brødkorn, der kommer til at udgøre disse 10 %. Endelig giver Indm. Cirk. ^{17/8} 1916 Meddelelse om, at der, saalænge Fodringsforbudet bestaar, for Rug af ny Høst¹⁾ (1916) af Stats-

¹⁾ Jfr. Indm. Cirk. ^{10/8} 1916 om en Opgørelse af Beholdninger af ældre Høst.

(Noteringer efter Ugeskrift for Landmænd).

5. Uge	August				September			
	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge
"	"	"	"	41.50	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	36.50
"	"	"	"	36.50	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	33.00
"	"	"	"	31.00	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	29.00
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	32.50
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	38.50
"	"	"	"	37.00	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	30.50
"	"	"	"	51.00	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	51.00

— betyder, at Notering ikke fandt Sted.

kassen kan forventes en Godtgørelse af 3 Kr. pr. 100 kg Rug, der sælges til Købmænd, Møllere eller Bagere for at anvendes som Brødkorn eller som af Landbrugeren anvendes til Brødbagning i egen Husholdning. Under de ugunstige Høstforhold, der sinkede Fremkomsten af den ny Afgrøde, forhøjedes dette Tilskud ved Indm. Bkg. ^{26/8} 1916 med 1 Kr. pr. 100 kg for Rug, der afleveres i August, September og første Halvdel af Oktober (Indm. Cirk. ^{22/9} 1916)¹⁾. Endvidere fastsattes ved Indm. Bkg. ^{21/8} 1916 Maximalpris for dansk Hvede til 21 Kr. pr. 100 kg (128 ¤ holl.), for indenlandsk Hvedeklid til 19 Kr. pr. 100 kg og

¹⁾ De nærmere Regler for Udbetalingen af Godtgørelsen findes meddelt i Indm. Cirk. ^{9/9} 1916.

Tabel IX. Den københavnske Notering paa Smør og Æg

	Juni				Juli			
	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge
Kjøbenhavns Smørnotering								
Kr. pr. 50 kg netto { 1916	135	"	"	142	140	"	141	146
{ 1915	120	122	125	"	127	130	132	136
Kjøbenhavns Ægnotering								
Øre pr. kg leveret { 1916 ¹⁾	160	"	"	—	—	170	176	180
{ 1915	134	140	155	175	150	"	140	"
Andelsslagteriernes Flæske- Notering								
Øre pr. kg 1. Kl. { 1916	166	"	"	170	"	"	"	174
{ 1915	150	"	"	"	"	"	"	"

" betyder, at Noteringen er uforandret. ¹⁾ Noteringen er suspenderet.
Tallene gælder Andelsslagteriernes Fællesnotering for Andelsæg til Medlemmer.

for Flormel af dansk Hvede til 28 Kr. pr. 100 kg for Partier paa over 20 kg. Endelig fastsatte Indm. Bkg. af ^{31/8} 1916 Maximalprisen paa Majs til fremdeles at være 23^{1/2} Kr. pr. 100 kg (jfr. Bkg. ^{10/8} 1916).

Igennem det 3-Kr.'s Tilskud til Rugdyrkerne faar disse saaledes 21^{1/2} Kr. pr. 100 kg for den Rug, de sælger som Brødkorn, og 21 Kr. for Hvede, medens Majsprisen er fastsat til 23^{1/2} Kr. Herved bliver altsaa en Del af Forskellen mellem Prisen paa Brødkorn og Foderkorn ophævet. Men da Landbrugsorganisationerne iøvrigt ikke ønskede Statstilskud (til Indkøb af Majs eller andet Foderkorn²⁾), udlignedes det „Tab“, der for Landbruget opstod ved at man paalagde det at aflevere Kornet til Brødkorn for en lavere Pris end den, hvortil der samtidig kunde købes Foderkorn (Majs) derigennem, at der ydedes Svineproducenterne, der jo var dem, der var særlig interesserede i „Tabet“, en Godtgørelse af 10 Øre pr. kg for de første 5 000 Svin, der ugentlig afgives til Hjemmeforbruget til Maximalpris

²⁾ Berl. Tid. ^{4/8} 1916.

g Æg samt danske Andelsslagteriers Notering paa Flæsk.

4. Uge	August					September			
	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	5. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge
146	147	150	156	164	166	"	"	170	173
136	138	143	"	140	137	140	144	149	157
180	"	"	184	210 ¹⁾	220	240	250	"	"
"	145	160	165	"	170	165	"	185	205
174	176	180	"	182	186	188	"	"	"
"	152	154	"	156	158	"	"	156	"

— betyder, at ingen Notering fandt Sted.

¹⁾ Denne og følgende Noteringer er fastsatte af Grosserer-Societetets Udvalg.

samt 14 Øre pr. kg for det overskydende Antal²⁾). Samtidig udlignedes altsaa Svineproducenternes Tab ved, at Maximalprisen paa Hjemmemarkedet er lavere end de Exportpriser, der kan opnaas. Omkostningerne ved disse forskellige Tilskud til Landbruget er anslaaet til i Høstaaret 19¹⁶/₁₇ at udgøre godt 7 Mill. Kr. i Tilskud til Rugdyrkerne, 6 Mill. Kr. til Svineproducenterne og 2 Mill. Kr. til at holde Majsprisen i 23¹/₂ Kr. (jfr. Side 289).

Det er allerede nævnt, at de vanskelige Høstforhold foranledigede en Forhøjelse af Tilskudet til Rugdyrkerne i Høstaarets første Maaneder for at gøre det fordelagtigt for dem at fremskynde Tærskningen og bringe Kornet frem saa snart som muligt. Desuden henstillede Indenrigsministeriet, at Tærskningen fremskyndedes for at de størst mulige Kvanta dansk Rug kunde blive bragt i Handelen snarest muligt, opkøbt af Staten og derefter tørret, saa man kunde undgaa, at Rugen, der havde taget mere eller mindre Skade under Regnperioden, skulde lide yderligere ved at blive gemt hen³⁾. I denne Sammenhæng skal det an-

²⁾ Berl. Tid. 5/₈ 1916.

³⁾ Berl. Tid. 21/₉ 1916.

Tabel X. Kreaturmarkedet ved Køben-

havns

pr. 50 kg slagtet Vægt med tilhørende Slag- terafald		Juni				Juli				5. Uge
		1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	
Kvier og Stude		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1. Kvalitet	{1916	140	"	"	137	135	130	132	"	127
	{1915	82	"	85	"	83	80	84	83	85
2. —	{1916	118	"	"	114	111	107	108	"	103
	{1915	72	"	74	75	73	70	73	71	73
3. —	{1916	108	"	"	104	103	101	102	"	98
	{1915	62	"	64	65	63	60	63	61	62
Unge Køer										
1. Kvalitet	{1916	140	"	"	137	135	130	"	"	127
	{1915	82	"	84	"	83	81	83	"	85
2. Kvalitet	{1916	118	"	"	115	"	110	"	"	105
	{1915	72	"	74	75	71	69	71	70	72
Ældre Køer										
1. Kvalitet	{1916	129	"	"	125	121	116	108	"	106
	{1915	74	"	76	77	75	73	78	77	79
2. —	{1916	114	"	"	112	110	106	102	"	100
	{1915	67	"	69	70	67	65	69	68	69
3. —	{1916	103	"	"	98	"	95	94	"	93
	{1915	62	"	64	65	62	57	60	58	"
Kalve										
1. Kvalitet	{1916	137	135	137	134	132	"	123	127	121
	{1915	91	"	89	87	84	80	81	80	77
2. —	{1916	124	123	125	123	121	"	113	115	110
	{1915	75	"	79	81	78	73	"	70	68
3. —	{1916	115	114	116	113	"	"	108	"	103
	{1915	61	59	61	"	58	54	"	"	"
Lam										
1. Kvalitet	{1916	—	185	174	176	173	"	168	166	153
	{1915	113	"	"	108	103	110	115	105	"
2. —	{1916	—	178	168	"	"	"	162	160	148
	{1915	100	"	103	98	93	98	103	95	"
Tyre pr. 50 kg lev. Vægt										
1. Kvalitet	{1916	77	"	"	75	74	71	68	70	66
	{1915	45	46	48	"	47	"	50	48	49
2. —	{1916	71	"	"	70	69	66	62	64	62
	{1915	42	"	44	"	"	"	46	44	45
3. —	{1916	66	"	"	63	"	62	59	"	58
	{1915	38	"	40	"	39	"	42	40	41

" betyder, at Noteringen er uforandret.

Københavns Kvægtorvs Noteringsudvalg.

4. Uge	August					September			
	5. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge
Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
83	127	132	"	"	130	"	"	"	128
"	85	87	91	"	94	97	99	101	106
71	103	108	"	"	106	"	"	"	105
"	73	75	78	"	80	81	83	85	86
61	98	102	"	"	"	"	"	"	100
"	62	64	68	"	70	"	72	74	77
"	127	131	"	"	129	"	"	"	127
"	85	86	91	"	94	97	99	101	106
70	105	110	"	"	109	"	"	"	106
"	72	74	78	"	80	81	83	85	88
77	106	107	"	"	105	"	"	"	"
"	79	77	82	"	84	88	90	91	98
68	100	"	"	98	97	"	"	"	"
"	69	67	71	"	73	"	75	77	84
58	93	"	"	92	"	"	"	"	"
"	"	60	62	"	60	"	"	64	68
27	121	125	127	125	127	"	"	"	131
80	77	80	84	83	81	85	87	91	94
15	110	114	116	112	114	"	"	"	118
70	68	70	74	73	72	74	76	80	86
"	103	104	108	103	105	"	"	"	"
"	"	57	60	59	"	61	"	64	68
66	153	158	145	135	140	"	"	"	133
05	"	113	115	120	110	115	110	"	"
60	148	153	138	125	130	"	"	"	124
95	"	107	108	113	103	108	103	"	"
70	66	69	"	"	68	67	"	"	"
48	49	47	50	49	"	51	"	"	55
64	62	64	"	"	63	62	"	"	"
44	45	44	46	44	"	46	"	"	51
40	58	60	"	"	59	58	"	"	"
"	41	39	42	40	"	42	"	"	47

— betyder, at ingen Notering har fundet Sted.

føres, at Indm. ved Cirk. ^{12/9} 1916 tilkendegav de kommunale Kommissioner, at indtil de stedfindende Forsøg med spiret Kornes Anvendelse til Brødbagning var bragt til Afslutning, maatte der ikke af Kommissionerne gives Til-ladelse til Opfodring af Rug og Hvede paa Grund af Spi-ring. Samtidig med de nævnte Forsøg vil der blive fore-taget Undersøgelser over Bygs Anvendelighed som Brødkorn. Idet Arealtællingerne nemlig har vist Tilbagegang for Rug-arealerne og Fremgang for Bygget, maatte det frembyde sig som naturligt Led i Ernærings-Overvejelserne at op-tage Spørgsmaalet om Byggets Anvendelse som Brødkorn til Undersøgelse. Landbrugsudvalget har dels foranlediget, dels ydet sin Bistand ved disse Undersøgelser og har ogsaa udtalt sig om det i Sammenhæng hermed staaende Spørgs-maal om Saatvang. Man har dog ikke anset en saa rigoristisk Foranstaltning paatrængende nødvendig og ogsaa anset den for meget vanskelig at praktisere. Men det er lagt Landbruget paa Sinde¹⁾, at Brødkornsarealerne ikke indskrænkes, en Opfordring, der ogsaa støttes af Landbrugs-pressen og de ledende Landbrugsorganisationer. Saaledes gjorde De samvirkende Landboforeninger i Sjællands Stift ved et Møde i Kjøbenhavn den ^{15/9} 1916 denne Opfordring til deres.

At der maa tillægges det hele Spørgsmaal den aller-største Betydning er utvivlsomt. Den amerikanske Hvede-høst lover ikke godt og Verdensmarkedets Priser er stigende, bl. a. ogsaa fordi andre oversøiske Landes Brødkornspro-duktion paa Grund af manglende Tonnage kun vanskeligt og i hvert Fald til stærkt stigende Priser kan føres til Europa. Mere end nogensinde før gælder det da i saa høj Grad som muligt at kunne stole paa egen Avl. Hvil-ke naturligvis ikke udelukker, at man søger at skaffe sig Tilførsler udefra. Statens Kornindkøb er saaledes ogsaa fortsat i det nye Høstaar. Der er indkøbt 8 000 t ameri-kansk Hvede i Begyndelsen af September og samtidig har

¹⁾ Jfr. Statstidende for ^{27/9} 1916, hvori Landbrugsudvalgets Indstilling i denne Sag findes offentliggjort, med Indenrigsministeriets Be-mærkning om, at Ministeriet „fuldt ud kan slutte sig til Opfor-dringen til Landbrugerne om uformindsket eller forøget Saaning af Brødkorn“.

Indenrigsministeriet ligesom ifjor overdraget Amterne at paabegynde Opkøbet af dansk Rug til Statens Lagre.

Under den ovenomtalte Knapshed paa Rug i Slutningen af Høstaaret 19^{15/16} steg Brødpriserne i Provinsbyerne, hvorefter Stigningen ophørte da Forsyningerne kom fra Statens Lagre. I København gælder Rugbrødsprisen 89 Øre pr. 4 kg uforandret til Oktober Maanedes Slutning. Ved et Møde af Bagere den ²⁶/₉ 1916 er derimod Priserne paa Hvedebrød forøget ret betydeligt (f. Eks. er 15-Øres Franskbrød forhøjet til 20 Øre, andre Brød er uforandrede i Pris, men forringes til Gengæld i Vægt m. v.).

Med Hensyn til Foderkorn og Foderstoffer er det allerede nævnt, at Majsprisen 23¹/₂ Kr. pr. 100 kg ved Indm. Bkg. ³¹/₈ 1916 er gjort gældende indtil videre. Ved Indm. Bkg. ¹/₉ 1916 er endvidere givet Regler for Anvendelse af Majs til Fremstilling af Spiritus, hvorefter Majs kun maa anvendes i Spiritusfabrikationen, naar det paagældende Parti er indkøbt direkte (uden nogen Købmand som Mellemed) fra udenlandsk Sælger af en Spiritusfabrik eller en Samslutning af saadanne Fabrikker. Iøvrigt er Bestemmelserne i Bkg. ²⁵/₂ 1915 om Forbud mod Anvendelse af andre Kornsorter og Kartofler stadig gældende (53. Bd., S. 253).

Angaaende Flæskeprodukterne skal det først nævnes, at Tilbageholdelsesprocenten for Svinefedt under ⁵/₉ 1916 forhøjedes fra 40 til 50 0/0. Men hvad der derudover for disse Varers Vedkommende er kommet til Offentlighedens Kundskab skyldes væsentligt Hovedstadens mangelfulde Forsyning med Flæsk. Ved Udgangen af September er ved Justitsministeriets Mellemkomst Forholdene vist atter bragt i Orden. Som Aarsag til den altfor ringe Tilførsel har været angivet det ustadige Høstvejr, der gjorde det vanskeligt at faa Tid til at køre Svinene til Slakteri. Det skal endvidere anføres, at der, som allerede foran nævnt (S. 478), sammen med Kornordningen er fastsat et Tilskud til Svineproducenterne til Dækning af Forskellen mellem Majspris og Rug-Maximalpris og mellem Exportpris og den hjemlige Maximalpris paa Flæsk. Hvorledes Flæskeexport og -forsyning videre udvikler sig, vil imidlertid i høj Grad afhænge af den trufne Kørdordnings Virkning. Det er jo givet, at hvis det gennem den lykkes at faa gjort

Kødet saapas billigt, at det atter i større Omfang kan købes paa Hjemmemarkedet, vil Efterspørgselen efter Flæsk kunne gaa ned og mere Flæsk blive frit til den mere lønnende Export. Hvad angaar selve Kødordningen, da kom denne først i Stand efter langvarige Forhandlinger mellem Regeringen og Landbrugets Repræsentanter. Det lovmæssige Grundlag for den er Justitsmin. Bkg. ⁷/₇ 1916 (jfr. Bkg. ¹²/₇ 1916) og Landbrugsmin. Bkg. ⁷/₇ og ¹⁸/₈ 1916. Ifølge disse Bekendtgørelser maa Udførselen af Hornkvæg, Faar og Geder efter ¹⁰/₇ 1916 kun ske, naar disse er ledsaget af en Udførselsattest, udstedt af Kødkontoret. En saadan Attest erholdes af Exportørerne mod Indbetaling af en Afgift, og for det herved indvundne Beløb ydes Tilskud til Slagterne til det Kød, de sælger paa Hjemmemarkedet, for at Detailprisen paa Kød kan komme til at svare til en Engros-Pris paa 1,70 Kr. pr. kg. Det var denne Pris, som Regeringen i sit Forslag til en Ordning havde ønsket fastsat som Maximalpris i Forbindelse med en Forpligtelse for Landbruget til at levere mindst 500 Kreaturer pr. Uge til Hjemmemarkedet. Men fra Landbrugets Side foretrak man den anden Ordning. Export-Afgiften var indtil ¹⁹/₈ 1916 7 Øre og Tilskudet til Hjemmeslagtningen 30 Øre pr. kg levende Vægt. Men da Exporten langtfra kunde bære dette Tilskud til Hjemmeslagtningen, forandredes ved Landbrugsmin. ovennævnte Bkg. af ¹⁸/₈ 1916 Tilskudet fra ²⁰/₈ til 40 Øre pr. kg slagtet Vægt og Export-Afgiften til 10 Øre pr. kg levende Vægt. Herved formindskedes i Virkeligheden Tilskudet til Hjemmeslagtningen ret betydeligt, idet det, beregnet efter slagtet Vægt, skulde op paa 50 à 60 Øre for at svare til de 30 Øre pr. kg levende Vægt, der hidtil havde været betalt Slagterne¹⁾. Men Forudsætningen: at Export-Afgift og Hjemmeslagtnings-Tilskud skulde dække hinanden havde ikke holdt Stik. Hertil bidrog vel dels, at der i Forventning om den ny Ordning Ikrafttræden (Forhandlingerne om den stod jo paa i længere Tid) var blevet exporteret meget stærkt, dels, at samtidig med Ordningen søgte de tyske Købere at trykke Prisen, hvorfor Landbrugerne havde flere Grunde til at holde deres Dyr tilbage, hvilket de saa meget lettere kunde gøre, som der

¹⁾ Berl. Tid. ¹⁹/₈ 1916.

Tabel XI. Detailpriserne for nogle vigtigere Varer.
(Efter Statistiske Efterretninger).

Hovedstaden (Detailpris i Øre)	En- hed	Juli 1914	Juni 1916	Juli 1916	Aug. 1916	Sept. 1916
Rugbrød, ublandet Rug	4 kg	60	89	89	89	89
Sigtebrød	kg	26	39	39	39	39
Franskbrød	—	35	48	48	48	48
Flormel, bedste danske	—	—	37	37	37	38
Byggryn, danske	—	27	45	45	45	46
Havregryn, danske, i Pakker...	—	38	73	73	73	73
Boghvedegryn	—	42	101	101	101	100
Semoulegryn	—	38	53	53	53	54
Kartoffelmel	—	—	82	83	84	87
Risengryn, ord., hele Ris	—	64	64	64	65	66
Rismel	—	—	56	57	57	58
Sagogryn, Tapioca, alm.	—	40	79	82	84	85
Flækkeærter	—	—	83	83	81	81
Hugget Melis Nr. 1	—	44	52	52	52	52
Farin, lyst, Nr. 1	—	34	41	41	41	41
Kaffe, Santosblanding (billigste).	—	230	248	247	243	248
The, alm. Kongo (billigst)	—	400	440	441	437	429
Svedsker med Sten	—	103	153	153	158	162
Hvidtøl, prima	¹ / ₁ Fl.	11	11 ¹ / ₁	11	11	11
Bajersk Øl	¹ / ₂ Fl.	13	15	15	15	15
Smør, lurmærket, højeste Pris..	kg	237	294	301	319	353
Margarine (animalsk), højeste Pris	—	142	182	186	186	186
Vegetabilmargarine	—	122	156	164	164	164
Ost, skummetælks, højeste Pris	—	—	135	129	129	130
Æg, nylagte, danske (16 lbs) ..	Snes	145	243	265	279	324
Sød Mælk	Liter	19	24	24	24	26
Oksekød (Forkød), højst	kg	120	317	312	242	252
Kalvekød (Forkød), højst	—	150	296	294	246	258
Hestekød, højst	—	—	220	218	217	221
Fersk Svinebov	—	115	120	120	120	120
Mørbrad	—	215	355	305	307	324
Røget, benløs Skinke	—	205	239	246	245	247
Svinelever	—	—	90	90	90	90
Svinefedt, krydret dansk	—	130	200	200	200	200
Ferske Sild, middelstore	Snes	113	170	133	117	143
Torsk, middelstore	kg	—	81	81	77	105
Rødspætter, middelstore	—	145	168	164	181	199
Klipfisk, afnakket, Nr. 1	—	75	124	124	124	122
Hvidkaal, middelstort Hoved ..	Snes	—	—	—	—	22
Gulerødder	kg	—	35	41	23	16
Kartofler i mindre Partier	—	—	11	17	12	12
Køkkensalt, alm.	—	10	12	12	12	12
Brun Sæbe, prima	—	—	50	50	50	50
Petroleum, Water White	Liter	18	21	21	21	21
Skotske Nødekul	hl	180	680	680	680	630
Knuste Gasværkskoks	—	135	275	275	275 ¹ / ₁	275
— Koks fra private Handl.	—	—	405	405	405	420

¹) Nr. 1 for denne og følgende Priser.

²) Denne og følgende Notering er fra private Handlende.

paa Grund af den fugtige Sommer var Græs nok. Staten har da, for at det hele Arrangement ikke skulde standse, hidtil maattet stille $1\frac{1}{2}$ Mill. Kr. til Raadighed for Kød-kontoret til Udbetaling af Tilskud til Slagterne. Endvidere tillodes det under $20/7$ 1916, at Udførselen af Indvolde m. v. („Smaakrammet“), trods Bkg. $7/7$ 1916 maatte finde Sted, hvilken Export gav Slagterne en god Indtægt, som saa skulde kunne anvendes til Nedsættelsen af Hjemme-
 prisen paa Kødet. Som Tabellen over Detailpriserne viser, fandt der fra Juli til August en ikke ringe Nedgang Sted i Kødpriserne, der derefter har holdt sig paa det samme Niveau. Men da Tilførslerne af Kreaturer af de ovenanførte Grunde i Sommerens Løb stadig ikke har været betydelige, har naturligvis den hele Ordning — gennem et større Kødforbrug at aflaste Flæskebruget — endnu ikke ret virket efter sin Hensigt. Det formindskede Udbud af Kreaturer viser sig klart i nedenstaaende sædvanlige Oversigt over Tilførslerne af voksent Kvæg og Kalve til Københavns Kvægtorv samt til Odense, Aalborg, Kolding og Esbjerg Markeder, idet det dog maa nævnes, at der — vist navnlig af Slagtere i Provinsbyer og paa Landet — efter Kødordningens Ikrafttræden er udfoldet en ikke ringe Virksomhed ved gennem personlig Omrejse til Sælgerne at skaffe sig Kød.

		1916		
	1914	1915	Ialt	pr. Uge
Juni	19 800	31 800	27 000	6 700
Juli	18 100	31 500	11 700	2 900
August	16 600	26 900	18 600	3 700
September ..	25 700	39 600	20 100	5 000

Med Hensyn til Reguleringen af andre Næringsmidler skal anføres følgende: Det er meddelt¹⁾, at Staten har overtaget „Vestsjællands“ Sukkerbeholdning (15 000 Sække). Sukkeret er blevet raffineret og overgaaet i indenlandsk Forbrug, hvilket dog ikke har hindret, at der $10/9$ 1916 udsendtes Meddelelse om, at Beholdningerne af raffineret Sukker hos De danske Sukkerfabrikker var brugt op, saaledes at Fabrikerne alene kunde effektuere Ordre i dansk Puddersukker. Det forventes dog, at der atter omkring

¹⁾ Berl. Tid. $9/8$ 1916.

^{10/10} vil være raffineret Sukker paa Lager. Men det er dog især Mælk og Fisk, der i denne Periode har lagt Beslag paa Opmærksomheden. Paa Grund af de stadigt stigende Smørpriser paa den ene Side, den ved Kreatur-eksporten og det fugtige kolde Vejr fremkaldte Mindre-produktion af Mælk paa den anden Side, har Forsyningen med Mælk været vanskelig og Priserne stadigt stigende (jfr. Tabel IX). Men saalænge Smørpriserne er saa høje, som Tilfældet er, vil en Regulering af Mælkepriserne næsten være umulig. Hvad der i denne Henseende kan naaes, er en Tilførsel til København og andre store Byer af den fornødne Mængde. Og saa maa der forøvrigt gives Tilskud til de ubemidlede ved Indkøbet, saaledes som det finder Sted (jfr. Afsnittet om Statens og Kommunernes Finanser). I Forhold til de i Slutningen af September gældende Smørpriser kan Mælken nemlig regnes at have en Værdi af 17—18 Øre pr. l, Transport- og andre Omkostninger udgør 6 Øre; Mælken staar altsaa Mælkeforsyningerne i 23 à 24 Øre. Prisen er nu 29 Øre pr. l Sødmærk. Der er altsaa en Detailhandler-Margin paa 5 Øre. — Som nævnt, har ogsaa Forsyningen med og Prisen paa Fisk voldet betydelige Vanskeligheder. Allerede i August — før Torskefangsten endnu var begyndt — købte Exportører den ventede Fangst, og af den meget rigelige Sildefangst kom kun lidet Hjemmemarkedet til Gode — og det til stærkt forhøjede Priser — medens det meste udførtes. En Række Forhandlinger om de herved opstaaede Spørgsmaal førte til Indm. Bkg. af ^{21/9} 1916 om Sildefangst og Handel med Sild, hvorefter al Sild, fanget fra danske Baade, skal føres ind til dansk Kyst og sælges for højst 44 Øre pr. kg til Forhandlere, der højst maa tage 60 Øre pr. kg af Forbrugerne. Samtidig udstedte Justitsministeriet Bkg. om, at Udførsel af fersk Sild kun maatte finde Sted gennem de af Landbrugsministeriet godkendte Exportvirksomheder efter de af dette nærmere angivne Regler, hvorhos det ved Bkg. s. D. forbødes i tørret, saltet eller røget Tilstand at udføre Aalekvabber, Hellefisk og Helleflynder, Isinger, Rødspætter, Sild, Skrubber og Torsk. Som det altsaa vil ses, er indtil nu alene Reguleringen af Sildene i Orden, medens det dog er Hensigten, at den hele Fiskeeksport skal foregaa gennem kontrollerede Virksomheder. Den Forskel, der er mellem

de fastsatte Maximalpriser og Exportpriser, skal Staten godtgøre Exportørerne mindst $\frac{3}{5}$ af, Resten betaler Exportørerne indtil en Grænse af 3 % af Fiskeriets Værdi¹⁾. Exportørerne er pligtige til at tilfredsstille Hjemmeforbruget i det Omfang, hvori de er leveringsdygtige. Et Fiskerinævn med Fiskeriinspektøren som Formand skal medvirke til den praktiske Gennemførelse af den hele Ordning. Ordningen for Sildene havde vanskeligt ved at komme i Gang, idet Fiskerne gik ind til de smaa Landingspladser uden for Hovedstaden og der solgte deres Fangst til Exportørerne. Desuden troede Fiskerne, at Salget til Exportørerne til Forsyning af Hjemmemarkedet vilde bringe dem „Tab“, hvilket jo efter de fortsatte Dækningsregler ikke er Tilfældet. Sagen synes dog nu at glide i Orden. — Med Hensyn til andre indenlandske Spisevarer skal det nævnes, at forskellige Kødkonserver og Fiskekonserver iflg. Justitsmin. Bkg. $\frac{13}{9}$ 1916 kun maa udføres gennem de af Landbrugsministeriet anerkendte Exportvirksomheder. Det samme gælder Bouillontærninger. Dette Forbud har foruden Hensynet til Hjemmemarkedet ogsaa haft det Formaal, at der førtes Kontrol med, at de nævnte Varer, der udførtes, var af forsvarlig Kvalitet. — Ved Bkg. $\frac{14}{9}$ 1916 forbødes Udførselen af Vildt, ved Bkg. $\frac{6}{9}$ 1916 af Træ- og Bærfrugt. — Ved Bkg. $\frac{14}{9}$ 1916 forbødes Udførselen af Abrikos- og Nøddekærner og ved Bkg. $\frac{26}{8}$ 1916 af The. — I Begyndelsen af den her behandlede Periode herskede der endvidere vanskelige Forhold i Kaffe handelen. England havde beslaglagt eller tilbageholdt betydelige Partier, hvilket Grossisterne synes at have brugt til en Forhøjelse af Priserne. Dette vakte megen Uvilje blandt Detailhandlerne, og da en Del af den beslaglagte Kaffe frigaves, fastsatte Grosserer-Societetets Kaffeafdeling, at den saaledes frigivne Kaffe ikke maatte sælges over en Maximal-Engrospris paa omkring 120 Øre pr. kg. Selv om Foranstaltningen ikke kunde medføre en Nedsættelse af Priserne, fordi den største Part af de frigivne Partier var solgt i Forvejen, forhindrede den paa den anden Side Spekulation i Frigivelsen og yderligere Prisstigning. — Maximalpriserne paa Soda (S. 295) nedsattes ved Indm. Bkg. $\frac{15}{8}$ 1916

¹⁾ Berl. Tid. $\frac{21}{9}$ 1916.

til 12 Kr. pr. 100 kg for Salg fra Fabrik til Grossister, 14 Kr. for Salg til Detaillister og 18 Øre pr. kg i Detailhandelen.

Den sædvanlige Tabel over Priserne paa Huder og Skind meddeles nedenstaaende:

	²² / ₇	³⁰ / ₂	³ / ₇	¹ / ₈	⁴ / ₉	² / ₁₀
	1914	1915	1916	1916	1916	1916
Ved Th. Hansens Eftfl., Slagelse:						
Kohuder med Horn Øre pr. kg	94	155	140	170	170	200
Fede- { 4-8 kg —	126	280	220	260	260	370
skind { 8-11 — —	120	180	190	180	180	220
skind { 11-14 — —	110	130	160	170	170	220
Spædekalkeskind Kr. pr. Stk.	4,00	12,00	8,00	10,25	10,25	13,50
Ved M. J. Ballins Sønner, Vejle:						
Røde jyske Spædes. Kr. pr. Stk.	—	10,00	7,75	9,00	11,50	12,50
Brogede — — —	—	5,50	7,75	7,00	8,50	8,50

Som det vil ses, har der i de sidste Maaneder fundet en ikke ringe Prisstigning Sted, især paa Kalveskind. Udførselen af disse maa iflg. Justitsmin. Bkg. ¹¹/₇ 1916 kun finde Sted over en Række nærmere betegnede Udførselssteder samtidig med, at Forbudet mod Nedsikring til under 8 kg Saltvægt indskærpedes. Ved Bkg. af ²⁸/₇ 1916 forbødes Udførsel af Limlæder.

Det (S. 296) omtalte Forslag til Lov om Skattelempelser for Beboelsesejendomme stadfæstedes af Kongen under ³/₇ 1916. Ifølge denne Lov kan Indenrigsministeriet efter Kommunernes derom indgivne Andragende tillade disse at indrømme Skattelempelser i indtil 10 Aar for Beboelsesejendomme, der opføres efter ¹/₆ 1916. Og for yderligere at fremme Byggeriet har f. Eks. Hovedstadens Kommuner ved Salg af sine Grunde til Bebyggelse indrømmet Rentefrihed for Grundprioriteten eller andre Lempelser i Betalingsvilkårene. Rentefriheden indrømmes for Grunde, paa hvilke der opføres Lejligheder, der ikke koster over 1400 Kr. om Aaret (700 Kr. for Lejligheder i Villaer). Endvidere vedtog Københavns Kommunalbestyrelse i sit Møde ²¹/₉ 1916 for Kommunens Regning foreløbig at lade opføre indtil 1000 Lejligheder af forskellige Typer og i Mødet

²⁸/₉ 1916 at yde et Tilskud af indtil 1 Mill. Kr. af Kommunens Kapitalformue til Tilvejebringelse af Boliger, der skal udlejes til billig Leje, fortrinsvis til Familier med mange Børn. — I Dagene ²¹/₉—²⁸/₉ 1916 afholdtes efter Indbydelse af den svenske Centralforening for socialt Arbejde en skandinavisk Kongres i Stockholm til Behandling af de ved Bolignøden opstaaede sociale og andre Vanskeligheder.

Angaaende Detailpriserne i Almindelighed skal som sædvanlig henvises til Tabel IX. Prisstigningen fortsætter sig jævnt og stadigt og blev i Juli 1916¹⁾ beregnet til — under Forudsætning af uforandret Forbrug i Art og Mængde — siden Krigens Udbrud at have udgjort ialt 36 % for et Hovedstadsbudget paa 2 000 Kr. i Juli 1914; af de 36 % falder 46 % paa Fødevarer og 27 % paa andre Udgifterposter.

— Det vil af de meddelte Enkeltheder i dette Kapitel ses, at Principerne for Prisernes Regulering i det hele er ved at undergaa en Forskydning. Medens Statsmagten i Krigens Begyndelse ansaa det for de forskellige Samfundsklassers Pligt at undlade at benytte Verdenskrigens Indflydelse paa det økonomiske Liv til at skruer Priserne op paa Hjemmemarkedets Fornødenheder, kommer man nu mere og mere over til, at den Forskel, der opstaar ved Prisreguleringen imellem Verdensmarkedets og Hjemmemarkedets Priser, dækkes af Statskassen, saaledes at det paagældende „Tab“ bæres af hele Samfundet. At en saadan ny Refning for Prisreguleringspolitikken har kunnet skabes, ligger naturligvis i første Række i Statens gode finansielle Tilstand, der har muliggjort den at dække disse meget store Tilskud. Men den er fremtvungen af den stigende Havesyge og Egoisme, som de gode økonomiske Betingelser har medført, og som er ved at kvæle enhver Samfundsfølelse og ethvert Hensyn til andre — dette Hensyn, der under Trykket af den fælles Angst var saa stærkt fremme ved Krigens Udbrud.

¹⁾ Statistiske Efterretninger 1916, Nr. 12.

Landbruget.

I Afsnittet om Prisregulering og Priser er omtalt de fleste af de Spørgsmaal, der angaar Landbrugets økonomiske Forhold i den her behandlede Periode. Det skal dog endnu i dette Afsnit nævnes, at der føres Forhandlinger om en Genoptagen af Hesteudførselen til Tyskland, mod at vi til Gengæld modtager forskellige for dansk Industri og Landbrug uundværlige Raastoffer. — Det skal endvidere nævnes, at medens Høsten i Juli og første Halvdel af August lovede overmaade godt, indtraf der derefter i den egentlige Høsttid et højt ustadigt og regnfuldt Vejr, der meget besværliggjorde Indbjergningen. — Den fra tidligere Aar sædvanlige Høstorlov til de ved Sikringsstyrken indkaldte selvstændige Landbrugere paa indtil 14 Dage i August Maaned suppleredes i September med, at der kunde gives de værnepligtige Tilladelse i indtil 4 ugentlige Hverdage at bistaa deres Kvarterværter ved Høstarbejdet, ligesom den almindelige Høstorlov uden for de store Efteraarsøvelsers Tid ogsaa kunde gives i Tiden 1. September—15. Oktober. Endvidere er en større planlagt Indkaldelse til fortsat Øvelse i 20 Dage paa Grund af de vanskelige Høstforhold bortfaldet i Aar. — Endelig skal det nævnes, at Udvalget angaaende dansk Arbejdskraft til Landbruget stadig har fortsat sit Arbejde for at erstatte de udeblevne „Polakker“ med danske Arbejdere, og at Landbrugsudvalget som allerede ovenfor nævnt gennem Forsøg og ved Udsendelse af Meddelelser har støttet og vejledet det arbejdende Landbrug.

Haandværk og Industri samt Arbejdsmarkedet.

De to Tabeller XII og XIII om Arbejdsløshedens Omfang bærer som sædvanlig Vidne om Industriens gode Tilstand, og ogsaa Byggevirksomheden maa ved de mange

Tabel XII. Arbejdsløsheden blandt de organiserede Arbejdere.

		April		Maj		Juni		Juli	
		Antal Medl.	Arbøsheds %	Antal Medl.	Arbøsheds %	Antal Medl.	Arbøsheds %	Antal Medl.	Arbøsheds %
Bygnings- og Møbelindustri	{1916	25 500	7.7	26 900	1.0	27 300	1.1	27 400	0.0
	{1915	25 700	9.3	25 700	4.8	26 400	3.3	26 200	2.6
Arbejdsmænd..	{1916	32 500	8.0	33 700	6.6	33 600	3.2	32 900	3.4
	{1915	35 600	7.6	35 800	6.1	36 300	4.3	36 500	4.8
Fabrikfag m. v.	{1916	81 700	2.3	83 400	1.7	83 700	1.0	83 900	1.8
	{1915	70 900	2.9	71 800	2.7	72 200	2.0	72 600	3.2
Tilsammen..	{1916	139 700	4.5	144 000	2.7	144 600	2.0	144 200	2.0
	{1915	132 200	5.4	133 300	4.0	134 900	3.4	135 300	3.5

Foranstaltninger, der er trufne til Byggeriets Fremme, nu have væsentligt bedre Kaar at opvise. Men naturligvis har de ofte omtalte Vanskeligheder for Tilførslerne overalt gjort sig gældende, maaske stærkest for Textilindustrien, hvis Tilførsel af Farvestoffer fra Tyskland og af Uld og Bomuld fra England har voldt store Vanskeligheder. Den i forrige Afsnit omtalte Export af Heste skulde kompenseres med Farvestoffer, saa man har Lov at haabe paa bedre Forhold i denne Henseende. Ogsaa Tilførslen af Jern og Staal fra Tyskland har været meget ujævn med længere Standsninger. Under 28/9 1916 meddeltes det officielt, at Udførselen fra og Gennemførselen gennem Tyskland af Jern og -legeringer og de deraf fremstillede Varer var forbudt. „Forbudet tilsigter ikke at fremkalde en fuldstændig Standsning af Udførselen. Det skal kun styrke Grundlagene for Kontrollen og Udnyttelsen af vor Jernudførsel, der er særlig værdifuld for det neutrale Udland“. Hensigten var altsaa dels at tvinge det neutrale Udland til at give andre, for Tyskland nødvendige Varer i Kompensation, dels vel ogsaa gennem Kontrol med Prispolitiken at søge at paavirke Markkursen i Tysklands Favør. — Det skal sluttelig nævnes, at Bestræbelserne for at støtte og fremme den lille Industris Udførsel til Udlandet er blevne udvidede ved et Samarbejde mellem

Tabel XIII. Arbejdsløsheden i enkelte Fag.

	Talte Med- lemmer	Arbejdsløshedsprocent						
		31/7 1916	31/7 1916	31/1 1916	31/7 1915	31/1 1915	22/8 1914	31/7 1914
Bageri- og Konditoriarb.	2 973	6,1	9,1	6,0	11,1	11,8	7,5	
Bryggeriarbejdere	4 298	"	1,7	0,3	2,4	2,9	0,2	
Slagteriarbejdere	3 515	1,0	5,0	1,0	0,8	3,8	0,0	
Tobaksarbejdere	6 843	1,8	1,4	1,4	4,4	9,0	4,2	
Tekstilarbejdere	7 266	0,5	1,3	1,7	2,0	12,0	3,7	
Skrædere	5 552	2,7	6,0	8,4	12,0	15,0	4,0	
Skotøjsarbejdere	3 478	0,4	4,0	2,0	2,2	3,2	5,7	
Murere	6 706	0,4	—	1,0	63,0	4,0	1,0	
Hustømrere	5 002	0,1	19,4	0,6	39,7	2,8	0,0	
Snedkere	7 596	1,0	9,5	5,5	29,8	13,5	5,5	
Malere	4 395	0,3	49,1	2,2	57,2	20,0	2,5	
Sadelmagere og Tapets.	1 406	2,1	14,3	4,7	8,3	19,2	8,9	
Træindustriarbejdere	3 067	1,0	3,4	1,0	10,5	10,1	1,1	
Blikkenslagere	1 215	1,2	2,0	2,2	15,0	4,0	1,8	
Smede og Maskinarbejd.	15 327	1,0	1,7	1,8	3,5	5,0	3,8	
Formere	1 550	2,0	1,7	4,0	9,0	13,5	9,2	
Elektrikere	1 532	3,0	3,7	5,1	7,2	7,3	1,3	
Papirindustriarbejdere . . .	1 254	0,6	0,3	0,1	0,2	2,2	0,1	
Bogbindere	1 475	1,7	2,0	11,8	13,2	34,2	—	
Typografer	4 079	4,0	3,5	7,1	9,5	13,4	5,3	
Jord- og Betonarbejdere	3 300	4,0	30,3	3,1	48,4	4,0	4,0	
Fabrikarbejdere	1 400	0,7	4,7	1,2	9,3	2,8	3,1	
Havnearbejdere	2 270	26,4	26,0	26,8	44,7	73,7	10,5	

den af Teknologisk Institut oprettede Exportbørs og det af Industriraadet oprettede Exportbureau¹⁾.

Paa Arbejdsmarkedet har der efter Foraarets lange Forhandlinger hersket Ro.

¹⁾ Berl. Tid. 15/9 1916.

Handel (herunder Udførselsforbud) og Samfærdsel.

I den her behandlede Periode er der udstedt følgende nye Udførselsforbud:

- Tørrede Frugter ^{23/6} 1916.
 Kosmetiske Artikler, der indeholder udførselsforbudte Stoffer ^{23/6} 1916.
 Reaktiv og andre Fedtspaltestoffer ^{6/7} 1916.
 Udførselen af Hornkvæg, Faar og Geder kan kun finde Sted paa Udførselsattest og over en Række nærmere angivne Byer ^{7/7} og ^{12/7} 1916.
 Smergel, Smergellærred og andre Smergelpræparater ^{11/7} 1916.
 Udførselen af Kalveskind maa kun finde Sted over en Række nærmere angivne Byer ^{11/7} 1916.
 Limlæder ^{28/7} 1916.
 The ^{20/8} 1916.
 Lærredsvarer og -traad ^{5/9} 1916.
 Konserves og Pølser, Fiskekonserves og Bouillontærninger kan kun udføres gennem de af Landbrugsministeriet godkendte Exportvirksomheder ^{13/9} 1916.
 Abrikos- og Nøddekærner ^{14/9} 1916
 Fersk Sild kan kun udføres gennem de af Landbrugsministeriet godkendte Exportvirksomheder ^{21/9} 1916.
 Aalekvabber, Hellefisk, Helleflynder, Isinger, Rødspætter, Sild, Skrubber og Torsk (herunder Kabliau) i tørret, saltet eller røget Tilstand ^{21/9} 1916.
 Mark- og Enggræsfrø ^{20/9} 1916.
 Rabarber ^{20/9} 1916.
 Karborundum og Korundum og andre lignende Slibemidler ^{20/9} 1916.

Med Hensyn til Tilførslerne her til Landet skal det anføres, at efter den delvise Ophævelse af Londondeklarationen, der tidligere havde fundet Sted (S. 306), ophævede England ^{7/7} 1916 hele Deklarationen og udtalte samtidig, at „Princippet om den fortsatte Rejse eller det endelige Bestemmelsessted skal kunne anvendes saavel overfor Kontrabande som ved Blokade“. Herved tiltog man sig en Kontrol med samtlige Varer, der tidligere alene var anerkendt overfor Kontrabande-Varer, og lagde saaledes de neutrale Landes Vareforsyning de største Hindringer i Vejen. Tyskland svarede paa den engelske Forordning af ^{7/7} 1916 ved ^{22/7} 1916 at udvide Kontrabande-Listen og Begrebet „fjendtlig Bestemmelse“ paa lignende Maade, som England havde gjort det. De tre skandinaviske Regeringer har i Anledning

Tabel XIV. Oversigt over Korn-, Kul- og Træfragterne efter Dansk Søfartstidende.

	Korn fra Havn paa Amerikas Østkyst til skandinavisk Havn	Kul fra engelsk Østkysthavn (Tynen, Blyth) til dansk Havn for Baade c. 1 500—2 000 Tons	forarbejdet Trælast fra Østersøhavn til London
	sh. pr. qr.	sh. pr. Ton	sh. pr. Strd.
August 18..1914	—	$\frac{9}{0}$ à $\frac{10}{0}$	—
November 24 —	$\frac{9}{0}$ à $\frac{7}{3}$	$\frac{9}{0}$ à $\frac{10}{0}$	$\frac{40}{c}$
Februar 25..1915	$\frac{14}{0}$	$\frac{21}{0}$	—
April 22.... —	$\frac{9}{6}$ à $\frac{10}{0}$	$\frac{15}{0}$ à $\frac{17}{6}$	$\frac{70}{0}$ à $\frac{80}{0}$
Juli 22..... —	$\frac{10}{3}$	$\frac{15}{0}$ à $\frac{16}{0}$	$\frac{95}{0}$ à $\frac{100}{0}$
September 30 —	$\frac{12}{0}$ à $\frac{12}{6}$	$\frac{12}{6}$ à $\frac{13}{6}$	$\frac{95}{0}$
November 25 —	15 à $15\frac{1}{2}$ ¹⁾	$\frac{18}{0}$ à $\frac{19}{0}$	"
December 23 —	18	20 ¹⁾	120 ¹⁾
Februar 16..1916	$18\frac{1}{4}$ à $18\frac{1}{2}$	22	—
Marts 1 .... —	—	23 à 24	160 ²⁾
— 22 ..... —	19	27 à 28	200
April 19.... —	22 à $22\frac{1}{2}$	32 à 40	220 à 230
Maj 3 ..... —	$22\frac{1}{2}$ à 23	40 à 42	c. 200
— 31 ..... —	22	37 à 38	190 à 200
Juni 7 ..... —	23	35	—
— 14..... —	"	"	160
— 21..... —	22 à 23	34 à 36	—
— 28..... —	21 à 22	"	130 à 140
Juli 5..... —	"	33 à 35	190
— 12..... —	c. 21	c. 33	—
— 19..... —	"	35	—
— 26..... —	20 à 21	—	75 à 80
August 2 ... —	$21\frac{1}{2}$ à 22	32 à 33	—
— 9 ... —	"	30	c. 80
— 16 ... —	21 à 22	29 à 30	—
— 23 ... —	—	—	—
— 30 ... —	20 à 21	27 à 29	120 à 130
Septbr. 6 ... —	c. 20	25 à 26	110 à 125
— 13 ... —	20 à 21	26 à $26\frac{1}{2}$	130
— 20 ... —	"	26 à 27	"
— 27 ... —	"	"	135 à 140

" betyder, at Noteringen er uforandret.

— betyder, at ingen Notering foreligger.

¹⁾ Kroner her og følgende Noteringer.²⁾ Pr. f. o. w.

af disse nye Regler for Krigsførselen tilsøs overfor begge Magtgrupper udtalt, at de anser disse Regler for i flere væsentlige Henseender at være i Uoverensstemmelse med anerkendte folkeretlige Principer og forbeholdt sig at nedlægge de Paastande og Forestillinger, hvortil en Anvendelse af de omhandlede Forandringer maatte give Anledning¹⁾.

Disse forskellige Foranstaltninger har naturligvis kun yderligere kunnet forøge Tilførselsvanskelighederne, der tiltrods for Overenskomsterne²⁾ stadig har været betydelige. For at søge disse Vanskeligheder³⁾ mindske afrejste ^{16/8} 1916 paany en dansk Delegation, bestaaende af Etatsraad H. N. Andersen, Landstingsmand Sonne og Forstander Madsen-Mygdal til London for at forhandle med de engelske Myndigheder.

Til Belysning af Skibsfartens Tab fra Forsikrings-Institutternes Oprettelse til ^{31/7} 1916 hidsættes nedenstaaende Oversigt, idet det bemærkes, at jo kun Forsikring i Institutet for Skibe er obligatorisk, medens Varekrigsforsikring i udstrakt Grad finder Sted ogsaa i private Selskaber:

	Krigsforsikringen for			
	Skibe		Varer	
1 000 Kr.	^{31/7} 16	^{31/7} 15	^{31/7} 16	^{31/7} 15
Forsikret Kapital	2 188 498	998 108	958 268	476 655
Nettopræmie	23 446	9 778	13 829	6 689
Betalte Skader	6 506	3 216	6 610	987
Desuden: anmeldte Skader	6 711	945	3 283	4 348

Som det vil ses, har begge Instituter et ikke ubetydeligt Overskud at opvise. Og i det hele har Forholdene

¹⁾ De stadige Krænkelser af Posttrafikken foranledigede U. S. A. til ^{24/8} 1916 (Berl. Tid. ^{27/8} 1916) at tilstille England-Frankrig en meget bestemt Protestnote. Der vides ikke senere at være sket nogen Ændring i Vestmagternes Adfærd i denne Sag. Ogsaa mellem Sverige og England er der vekslet en Række Noter om Spørgsmaalet.

²⁾ I Forbindelse med Overenskomsten traadte fra ^{1/9} 1916 efter langvarige Forhandlinger visse Lettelser i Telegrafkorrespondancen med England-Frankrig i Kraft, naar det paagældende Telegram var autoriseret af Grosserer-Societetet eller Industriraadet.

³⁾ Ved det nordiske interparlamentariske Delegeretmøde holdt Folketingsmand N. Neergaard et meget instruktivt Foredrag om Den nordiske Handel og Søfart under Krigen (Nationaltidende ^{31/8} og ^{1/9} 1916).

for Skibsfarten i denne Periode været meget gunstige, saaledes som Tabel XIV over Fragterne viser. Vi har da ogsaa oplevet en overmaade livlig Nydannelse — især af Sejlskibsselskaber og en stærk Hausse i Dampskibsaktierne, en Bevægelse, der kun midlertidigt hæmmedes ved en Udtalelse af Direktør Cold til Berl. Tid. (¹¹/₇ 1916) om D. F. D. S.'s Aktier, der da stod i 420, men efter Direktørens Beregning kun var 205 værd. — Det tidligere omtalte Sagsanlæg i Anledning af Skibssalgsforbudet (S. 100) førte til Handelsministeriets Frifindelse, idet Hof- og Stadsretten anerkendte Ministeriets Lovhjemmel til at udstede et saadant Forbud. — En nøjere Udformning af Bestemmelserne i Lov ¹²/₅ 1916 om Skibsfartens Bidrag til Landets nødvendigeste Tilførsler findes i kgl. Resol. ³/₇ 1916, ligesom Hjemsejlingen af Kul og Koks i Henhold til disse Bestemmelser findes omtalt i Afsnittet: Prisregulering og Priser.

Andre Spørgsmaal.

Den til Sikringsstyrkens Indkaldte tilstaaede Høst-orlov er omtalt ovenfor i Afsnittet: Landbrug. I dette Afsnit skal det da blot endnu nævnes, at der i Dagene ¹⁹/₉ — ²¹/₉ afholdtes et interskandinavisk Ministermøde i Kristiania til Drøftelse af de ved Krigen opstaaede økonomiske og andre Vanskeligheder for de tre skandinaviske Lande¹⁾. I August var der i Stockholm afholdt et interskandinavisk parlamentarisk Delegeretmøde, hvor man bl. a. til Sikring af de nordiske Rigers økonomiske Interesser vedtog at „undersøge, i hvilke Henseender og i hvilket Omfang øget Samarbejde mellem de tre nordiske Riger kan komme i Stand paa det økonomiske Omraade, under særligt Hensyn til de hos de krigsførende Magtgrupper fremkomne Tendenser til at skabe sluttede Handelsomraader“.

Den 2. Oktober 1916.

¹⁾ Jfr. den officielle Beretning om Mødet (Berl. Tid. ²⁸/₉ 1916).

BOGANMELDELSER

ADOLPH JENSEN: **Samfundskundskab.** I—II. (106 + 93 S.).
2den Udgave. Gyldendalske Boghandel. Nordisk Forlag. 1916.

Det er fire Aar siden, at denne Bog udkom i første Udgave. De mellemliggende Aar har bragt os en ny Grundlov og mange andre Forandringer, som maatte gøre det i høj Grad ønskeligt at faa en ny Udgave. Denne foreligger nu i to Hæfter, hvoraf det ene behandler Samfundsstyrelsen og Befolkningen, det andet Erhvervslivet og de sociale Forhold.

Naar en saa kyndig og erfaren Statistiker udgiver en Vejledning af denne Art, vil de fleste vente at finde et stort statistisk Materiale med mange tabellariske Oversigter. Dette er dog ikke Tilfældet. Forfatteren har med ualmindelig Resignation afholdt sig fra vidtløftige Talangivelser. Hvor stærkt dette er gennemført, vil ses ved f. Eks. at sammenligne Bogen med Bredo Morgenstjernes vel skrevne Bog „Norsk Socialstatistik“ (1912), der ligesom Jensens Bog er beregnet paa Undervisning, om end for en noget anden Kreds. Et Forsøg, som det Departementschef Ad. Jensen her har gjort, kan kun lykkes, naar Forfatteren forener en klar pædagogisk Sans med et fuldstændigt Herredømme over Stoffet, idet han ud af den store Stoffmængde netop griber det, som der er Brug for, og gengiver det paa en saadan Maade, at Læseren faar fat i det

væsentlige, og naar til det Resultat, som et Studium af Tallene vilde have ført til. Et karakteristisk Eksempel er Udviklingen pag. 88—90 angaaende Befolkningens Vækst, om Fordelingen mellem By og Land og om Stationsbyernes Betydning. Man kan ikke undlade at beundre den Sikkerhed, hvormed dette er gjort. Den eneste Indvending man kan gøre derimod er, at det bliver saa let for Eleven; man kunde maaske ønske, at der blev givet denne lidt mere Anledning til selvstændigt Arbejde.

Ad. Jensen begynder med en Redegørelse for Forfatningsforholdene; den vil læses med stort Udbytte af alle, som trænger til at blive orienteret i den Grundlov, vi en Gang i Tiden skal leve under. Efter et Grundrids af Forholdene i de „fjernere Statsdele“ følger et Overblik over Kommuneforfatningen, hvorefter de vigtigste Forvaltningsgrene gennemgaas. Forfatteren faar derved Lejlighed til at komme ind paa et Emne som Sociallovgivningen, saaledes Ulykkesforsikringen efter den nye Lov, Arbejdsløshedsforsikringen o. s. v., medens Arbejdskonflikterne, den faste Voldgiftsret o. s. v. henvises til det andet Hæfte. Maaske kunde man her ønske et Henblik paa udenlandsk Lovgivning, idet den danske Social-Forsikring og -Forsørgelse jo maa siges at indtage en ejendommelig Stilling i Sammenligning med adskillige andre Lande. Forfatteren har under sin Omtale af Forfatningsforholdene skærpet Læserens Appetit i saa Henseende ved talrige Henvisninger til Ordningen i andre Stater.

Redegørelsen for Samfundsstyrelsen slutter med et Afsnit om Statens og Kommunernes Finansvæsen, og derefter gennemgaas Befolkningsforholdene. Her vil man finde et enkelt Brud paa den iøvrigt fortrinlig gennemførte Systematik, idet Forfatteren under Omtalen af Dødeligheden kommer ind paa Livsforsikringsvæsenet; dette hævnner sig, forsaavidt Udviklingen om Middellevetidens Betydning for Livsforsikringsselskabernes Beregninger ikke holder Stik. Det vilde vistnok have været rettere at behandle Middel-

levetiden som et — mere eller mindre klart — Billede af Befolkningens fysiske og økonomiske Kraft.

Bogens andet Hæfte omhandler væsentlig den økonomiske Statistik. Fra et pædagogisk Synspunkt er det vistnok rigtigt, at Forfatteren her strengt holder de gamle Maal ude og tvinger Læseren til at tænke sig alt omsat til Hektarer, Kilometer o. s. v., hvilket altid er anstrengende for den, der har været oplært i Regning med Rigsort, Fjerdingkar og andre Antikviteter. Med Omhu gøres der Rede for Beregningen af Høstudbyttet, selv om det næppe helt vil lykkes Forfatteren at overbevise Læseren om, at det er unyttigt at beregne Høstafgrødens Pengeværdi, men nyttigt at opgøre Ind- og Udførselen i Penge.

Efter en Redegørelse for Nationalformue, Nationalindtægt, Arbejderklassens Kaar og Arbejdskonflikterne, og en kort Omtale af Socialismen og Henry George Bevægelsen, slutter Forfatteren med en Litteraturliste, der vil være velkommen for alle, der ønsker videre Underretning om Danmarks sociale og økonomiske Forhold.

H. W.

ARNOLD RÆSTAD. **Truster og Karteller.** En Bog om Privatmonopoler. J. W. Cappelens Forlag, Kristiania. 1916. 216 Sider.

Det er altid meget tidsbesparende, naar der paa det økonomiske Livs forskellige Omraader findes anskuelige og paalidelige Haandbøger, der hurtigt orienterer Læseren paa de specielle Felter. Det foreliggende Værk er en saadan Haandbog paa det med Bogens Titel angivne Omraade: Truster og Karteller, og som den første norske eller danske paa sit Omraade, maa den hilses med Glæde, og vil paa Grund af sin Klarhed og Overskuelighed være af praktisk Nytte ved Studiet af disse Forhold, omend Fremstillingen paa sine Omraader ikke er helt tilfredsstillende.

Forfatteren indleder med en Redegørelse for Monopolets økonomiske og sociale Betydning op gennem Historien:

Middelalderen, som de nationaløkonomiske Forfattere har yndet at opstille som afskrækkende Eksempel, har i Virkeligheden gennem lange Tider, hyggende paa den kristne Kirkes bedste Traditioner, formaaet at gennemføre en økonomisk Afbalancering med Front samtidig mod Monopolernes Prisfordyrelser og mod den utøjlede Konkurrences Fare for den enkelte Handlendes Eksistens.

Næringsfrihedens Gennemførelse forstyrrer imidlertid Balancen, Konkurrencen slippes løs og synes ganske eneraadende op gennem det 19. Aarh.; men Monopolten-densen er ikke knust, som økonomisk Grundelement er den udødelig, og vi ser da ogsaa, at Forholdene vækker den til Live igen i vor Tid. — Hvilke har her været de virkende Kræfter?

Forf. lægger med Rette afgørende Vægt paa Kredit-tens Udvikling, der muliggør den finansielle Kon-centration, som igen drager den industrielle efter sig. — Bankerne kommer til at spille en fremtrædende Rolle ved Koncentration, idet de, som Forf. bemærker, hurtigt fandt, at Fordelen ved at financiere Sammenslut-ninger var større end ved at fremhjelpe Enkeltbedrifter. — Den inderste Aarsag til Monopolets moderne Udvik-ling faar Forf. imidlertid slet ikke frem. Sagen er nemlig den, at den fri Konkurrence nødvendigvis gennem Kon-centrationsprocessen spidser sig til hen mod Monopolet.

Forf. redegør udmærket for, hvilke Varer der særlig egner sig for Monopolisering. Nødvendighedsartikler (Mad, Klæder, Lys, Varme o. s. v.) vil taale det største Monopoltillæg; men de er saa mangeartede og kan saa let erstatte hinanden, at en Monopolisering af den Grund maa opgives (kun for Petroleum er det lykkedes). Nødven-dighedsartikler i den Betydning, at een bestemt Artikel er nødvendig for Fabrikationen af mange andre, med andre

Ord, Industriens Raastoffer er derimod det rette Felt for Monopoliseringer (Kul—Koks—Jern—Staal).

Som Bogens Titel angiver, omfatter den i Virkeligheden to Bevægelser: Trustbevægelsen og Kartelbevægelsen (den første særlig repræsenteret ved Amerika, den sidste ved Tyskland), hvis Samlingspunkt er den monopoliserende Tendens; men som iøvrigt, teoretisk set, arbejder ud fra stik modsatte Forudsætninger, omend de ofte vil munde ud i samme Resultat. Forf. gennemfører i sin Fremstilling denne Adskillelse, og hans Definitioner af Trustens og Kartellets forskellige Former og Virkemaader er klare og anskuelige; men iøvrigt udviskes maaske noget den skarpe teoretiske Modsætning, der ligger deri, at Trustformen er Slutstenen paa den af den fri Konkurrence fremtvungne Koncentrationsbevægelse; medens Kartelformen er et storstilet Forsøg paa, til Værn for de bestaaende Enkeltbedrifter, at dæmme op for denne Udviklingsproces, samtidig med, at man alligevel sikrer vedkommende Industri Koncentrationens og eventuelt Monopolets mange økonomiske Fordele. Det er Storindustriens Andelsbevægelse, Sammenslutning paa Kontraksgrundlag, iøvrigt med Bevarelsen af den enkeltes Selvstændighed. Man maa imidlertid ikke af Kartellernes Magtstilling, f. Eks. i Tyskland, lade sig forlede til den absolutte Slutning, at dette Modtræk mod Koncentrationsprocessen er lykkedes. Jo længere et Kartel har bestaaet og jo stærkere det er blevet, desto mere vil det i de allerfleste Tilfælde have mistet sin oprindelige Karakter og have nærmet sig Trustformen. Kartellet bærer nemlig fra Fødslen paa en fundamental Grundskade, som har sin Rod i Kartellets netop beskrevne Formaal.

Idet Karteloverenskomsten kæder sammen store og smaa Bedrifter, rene og blandede (saadanne, der spænder over mere end et Trin i samme Produktion), ulmer Konkurrencen videre i de modstridende Interesser indenfor Kartellets egne Vægge og blusser op hver Gang Overenskom-

sten skal fornyes. Kartellet bliver derfor sjældent levedygtigt, før et Mindretal indenfor det faar Magten; men dermed er Kartellets Idé opgivet, og det glider over i mere eksklusive, trustlignende Former, som Tilfældet er med mange af de største tyske Karteller.

Disse indre Gnidninger og deres Resultater giver Forfatteren en klar Oversigt over, saavel teoretisk som historisk, ligesom han ved en Gennemgang af de enkelte Lande, i hvilken Hovedinteressen samler sig om Amerika og Tyskland, pointerer det for det enkelte Land i dets særlige Lovgivning og økonomiske Betingelser begrundede, karakteristiske. Man savner dog her nogle Ord om Danmark og Norge.

Lovgivningens Stilling til Trustproblemet ned igennem Tiderne og indenfor de forskellige Lande behandler Forfatteren meget dygtigt og klart. Særig interessant er hans Pointering af de tre amerikanske politiske Partiers principielle Stilling til Trustlovgivningen under Valgkampen 1912. Det blev Demokraterne, der sejrede og Præsident Wilson, der gennemførte Amerikas nye Trustlov, der falder i to Dele:

The Federal Commission Act af 26. September og Claytonloven af 15. Oktober 1914, hvoraf den første indfører et administrativt Tilsyn „The Federal Trade Commission“ i Lighed med den allerede bestaaende „Commerce Commission“, medens den anden nærmere definerer Shermanlovens Forbud mod „restraint of Trade“. Forfatteren slutter Bogen med en Vurdering af Trusternes nationaløkonomiske og sociale Værdi. Dette Kapitel hører til de svagere. De forskellige Problemer behandles kun løseligt og giver ikke Forf. Anledning til nogen Konklusioner.

Et Krigskapitel, der redegjorde for Trusternes Stilling under Krigen og for de tyske Kartellers Eksportpolitik (som Forf. iøvrigt undervurderer) i Relation til Opgøret mellem Tyskland og Rusland, kunde man ogsaa ønske sig i en Bog, som udkommer i 1916, selv om man kan sige, at

Spørgsmaalet endnu ikke foreligger opklaret. Forf. nøjes med enkelte faktiske Bemærkninger.

Med disse spredte Bemærkninger, som den foreliggende Bog om Truster og Karteller har givet Anledning til, skal jeg anbefale den, som en alt i alt god og „up to date“ Haandbog for dem, der interesserer sig for det behandlede Emne.

Alf Ussing.

KARL HILDEBRAND: **Donaumonarkiet i Krig.** Studier och intryck i Österrike-Ungern Juni—Juli 1915. Hugo Gebers Forlag, Stockholm. 184 Sider.

Forfatterens aabenbare Sympathi for Østerrigerne hindrer ham ikke i at søge af et redeligt Sind at give en saa objektiv Fremstilling af Forholdene i Dobbelmonarkiet som muligt — hvad der vistnok ogsaa gennemgaaende er lykkedes ham. Han har rejst meget dernede og set meget — og nøjes ikke med at redegøre for de økonomiske Sider af Krigen, men bringer veltalende Beskrivelser af Oplevelser ved Fronterne. Selvom ogsaa dette har sin betydelige Interesse — navnlig et Par Afsnit fra den italienske Grændse, der giver et meget levende Indtryk af de uhyre Vanskeligheder, som dette Terrain frembyder for en Angriber, — er det dog mest hans Udredning af Krigens Indflydelse paa Samfundsliv og økonomiske Forhold man søger. Fort. har her fremskaffet mange interessante Oplysninger, men kunde maaske i det hele have været noget mere dybtgaaende. Han vil til sit Forsvar kunne gøre gældende, at Bogen er beregnet paa et større Publikum end Økonomerne.

S. R.

Bostadskommissionens utredningar. IV, 1ste og 2den Del: Belåning av bostadsfastigheter i Sverige år 1912 av KURT BERGSTRÖM. VII, 1ste og 2den Del: Bostadsfrågan i utlandet av ERIK SJÖSTRAND. P. A. Norstedt & Söner, Stockholm.

Meget belejligt kommer nu, medens Boligspørgsmaalet saa stærkt beskæftiger Sindene, de første af den svenske „Bostadskommissions“ Publicationer. Det er Værker, der allerede ved deres Ydre indgyder Respekt — det ene tæller godt 1000 Sider, det andet er ikke langt fra de 500 — og hvis Indhold tilfredsstillende alle rimelige Krav paa virkelig Besked om Sagen. Der er god Anledning til at beundre den Planmæssighed og Grundighed, hvormed den svenske Kommission gaar frem: som Baggrund for sin Fremstilling af Forholdene i Landet selv og sin Indstilling om Formerne for en hensigtsmæssig Boligpolitik lader den udarbejde en meget omfattende og meget alsidig Oversigt over Boligforholdene i andre Lande og de Veje til Boligspørgsmaalets Løsning, man der har betraadt. Dernæst tager den enkelte for Boligproduktionen betydningsfulde Spørgsmaal op til særlig Behandling, f. Ex. „Belåning av bostadsfastigheter i Sverige“ og „Byggnadsborgenärens rättsliga ställning i Sverige och utlandet“; endelig giver den naturligvis udførlige Redegørelser for Boligforhold og Byggevirksomhed i Sverige og ikke blot i mere almindelige Træk, men ogsaa i Form af „Lokalmonografier“ og særlige „Bostadsbeskrivningar“ for enkelte større Byer (hidtil Norrköping, Jönköping, Sundsvall).

Den hele Række af Skrifter vil omfatte otte Bind — de fleste atter i to eller flere Dele. Foruden enkelte af Lokalmonografierne er foreløbig udkommet Dr. Erik Sjöstrands Fremstilling af Udlandets Boligforhold og fil. lic. Kurt Bergströms Undersøgelse over svenske Ejendommes Prioriteringsforhold. Det vil føre for vidt her at gaa nærmere ind paa Indholdet af disse anseelige Værker: begge Forfattere har tilvejebragt et usædvanligt rigt Materiale til Emnets Belysning — lige samvittighedsfuldt behandlende almindelige Synspunkter som Detailspørgsmaal. Ved Udarbejdelsen af det sidstnævnte af Værkerne meldte sig det Spørgsmaal, om man kunde nøjes med at indhente Oplysninger om Laaneforholdene i Ejendomme bestemt til Be-

boelse for mindre bemidlede — hvad der efter Bostadskommissionens Formaal i og for sig havde været tilstrækkeligt. Af baade principielle og praktiske Grunde maatte imidlertid en saadan Begrænsning opgives. Der er da indhentet detaillerede Oplysninger om hvert enkelt Laan i samtlige svenske Beboelsesejendomme (baade i Byerne og paa Landet) — det kan vistnok uden Overdrivelse siges, at Undersøgelsen er den i sin Art mest omfattende, der er foretaget i de skandinaviske Lande.

Dr. Erik Sjöstrand helliger Tyskland mest Opmærksomhed — fordi man her gennem mange Aar saa systematisk har arbejdet for Boligspørgsmaalets Løsning. Afsnittet om Danmark siger god for Forf.'s Indsigt og Nøjagtighed i Fremstillingen. Pudsigt nok, at man skal søge til en svensk Forfatter for at finde en (ganske vist ikke udtømmende) Oversigt over vore Byggeforeningers Historie og Udvikling: selv har vi i hvert Fald ingen nyere.

Der er af den svenske Bostadskommission her udført et grundlæggende Arbejde, som vil komme den danske Kommission til Nytte. Den vil kunne koncentrere sig om de specielt danske Forhold — Udlandets er i Dr. Sjöstrand's Arbejde belyst saa indgaaende og alsidigt, som det kan ønskes.

For Fuldstændighedens Skyld tilføjes, at Værket ledsages af en Mængde instruktive Billeder og Planer.

S. R.

ERIK SJÖSTRAND: **Bostadsreform genom föreningar och boplag i Tyskland** P. A. Norstedt & Söner, Stockholm. 45 Sider.

Det foreliggende lille Skrift er udgivet af „Centralförbundet för socialt arbete“ som Nr. 1 i dets Serie om Boligspørgsmaalet. Det giver i noget sammentrængt Form Afsnittet om „Allmännyttiga sammenslutningar för bostadsändamål“ i Forf.'s store Arbejde til Bostadskommis-

sionen. Et mere aabent Tryk og en Mængde Billeder og Tegninger giver Hftet et populærere Tilsnit.

S. R.

ANNA LINDHAGEN: **Koloniträdgårdar och planterade gårdar.**
P. A. Norstedt & Söner, Stockholm. 56 Sider.

Forfatterinden er en varm Forkæmper for Kolonihavebevægelsen og har i det foreliggende lille Arbejde, der er udkommet som Nr. 2 i „Centralförbundets“ Serie om Boligspørgsmaalet, giver dels lidt Historie og (noget for beskedent) Statistik, dels forskellige praktiske Raad til Havernes Anlæg og Udnyttelse. Kolonihaverne har i den Grad ens Hjerte, at man med Fornøjelse læser Forfatterindens Betragtninger. Hun kalder — vistnok med Rette — Danmark for „Koloniträdgårdarnes förlovade land“ og mener, at vi alene i og omkring Kjøbenhavn har ca. 30 000 Kolonihaver. Desværre er vor hjemlige økonomiske Literatur meget fattig paa Oplysninger om Kolonihaverne.

Med de mange kønne Billeder faar det lille Skrift ganske Karakter af en Solstraalefortælling.

S. R.

Dr. HEINRICH HERKNER: **Die Arbeiterfrage.** I—II. — 6. erweiterte und umgearbeitete Auflage. Berlin 1916.

Den 10. Maj 1914 foranstaltede „Gesellschaft für Soziale Reform“ i Berlin en „Oeffentliche Kundgebung für Fortführung der Sozialreform“ som Indsigelse imod de Røster, der krævede en Pavse i den socialpolitiske Lovgivning, imod den Mathed i den offentlige Mening, man mente at kunne spore med Hensyn til sociale Reformers.

Et godt Udtryk for hele den Tankegang, som kom til Orde ved denne „Kundgebung“, foreligger nu i den nye Udgave af Professor Herknens „Arbeiterfrage“.

Denne Bog er tidligere omtalt i „Nationaløkonomisk Tidsskrift“, nemlig da 1. Udgave (298 S.) udkom i 1894, og da 2. Udgave (608 S.) udsendtes i 1897. Den er imidlertid blevet saa stærkt udvidet og forandret — 6. Udgave omfatter 2 Bind paa 502 og 515 Sider —, at der er Grund til paany at henlede Opmærksomheden paa den. I 1. Bind „Arbeiterfrage und Sozialreform“ giver Forf. sine egne Anskuelser; i 2. Bind „Soziale Theorien und Parteien“ redegør han for de sidste 100 Aars sociale Hovedstrømninger; deri findes bl. a. en udførlig Fremstilling af det tyske Socialdemokratis Historie lige indtil Verdenskrigens Udbrud.

Forf. siger udtrykkelig i Forordet, at en af Grundene til, at han har gjort nye Tilføjelser af væsentligt Omfang til denne 6. Udgave, er den nævnte socialpolitiske Slappelse i Tiden før Krigens Udbrud. „De Grunde, der nu som før afgjort kræver socialpolitisk Virksomhed, maatte derfor gøres til Genstand for en mere udførlig Fremstilling og adskillige vidt udbredte Forestillinger om Betydningen af de „sociale Byrder“ bekæmpes.“

Vi kender jo ogsaa her hjemme den Stemning, som finder, at vi har mere end nok af sociale Love. Jacob Knudsen har gjort sig til Talsmand for den¹⁾; og mon der ikke er mange, der betragter Sagen paa lignende Maade som han? Der er derfor god Grund for os til at agte paa Herkners Bidrag til Belysning af Æmnet: den sociale Lovgivnings Betimelighed.

Hans Opfattelse hviler paa en Betragtning af de daarlige Arbejderforhold, som „skjulte Produktionsomkostninger“ for Samfundsproduktionen, særlig Industrien. Ud fra dette

¹⁾ Se hans Artikel „Frihed og Lighed“ i „Gads danske Magasin“ 1911—12, S. 197—206. Han siger deri bl. a., at en af Grundene til Fædrelandskærlighedens Svækkelse vistnok er, at den ikke kan komme til at give sig praktisk Udslag i Samfundshjælpsomhed, „fordi al Pladsen er optaget af den forbandede tvungne Hjælp, der overbebyrder Folket, rider det som en Mare.“

Synspunkt vender han sig med Styrke mod dem, der be-
 tragter Socialpolitiken som Velgørenhed med andres Penge,
 hvorved de virkelige Forhold stilles paa Hovedet. „En
 stor Del af den sociale Reform vil kun forebygge, at Er-
 hvervsvirksomheder opnaar store Driftsoverskud paa Bekost-
 ning af andres Portemonaier.“ — Driftsherren maa lade sig
 lede af sin privatøkonomiske Kalkule. Men det er Social-
 politikernes Sag „at søge at virkeliggøre folkeøkonomisk
 rigtige Synspunkter i et privatkapitalistisk Milieu.“

Modsætningen fremtræder bl. a. i Spørgsmaalet om
 Arbejdsdagens Længde. At Arbejdstidens Indskrænkning
 ikke blot er ønskelig af Hensyn til Folkets samlede Ar-
 bejdskraft, som derved øges, men ogsaa som den nødven-
 dige Forudsætning for, at Arbejderklassen kan hæves i
 aandelig og moralsk Henseende — det fremhæves i for-
 skellig Sammenhæng. Ligesom ogsaa, at den er en poli-
 tisk Nødvendighed i et Land, hvor Arbejderne deltager i
 Statsstyrelsen.

En betydelig Plads i Bogen indtager Spørgsmaalet om
 Fagforeningerne. Man faar et levende Indtryk af, hvilken
 Rolle dette Spørgsmaal har spillet i Tysklands nyere sociale
 Historie. Herkners Fremstilling — der bl. a. ogsaa gør
 Rede for Tarifoverenskomsternes Udvikling — danner et
 godt Supplement til det Jubilæumsskrift, der fornylig ud-
 sendtes af de „frie“ Fagforeningers „Generalkommission“.

I de sidste Aar før Krigen var det ved Siden af Fag-
 foreningerne navnlig Arbejderforsikringen, der tildrog sig
 Opmærksomheden. Der klagedes dels over, at Forsikringen
 avlede Simulation og Rentehysteri, dels over den Maade,
 hvorpaa de „sociale Byrder“ efterhaanden tyngede Indus-
 trien. — Det Antal Tilfælde, hvor der optræder „uner-
 wünschte Folgen“, mener Herkner er meget ringe i Forhold
 til Antallet af forsikrede (c. 20 Millioner). Og m. H. t.
 Beregningen af de „sociale Byrder“ anker han bl. a. over,
 at de med Forkærlighed opgøres procentvis i Forhold til
 Dividenderne, uden at der med det samme gives Oplysning

om, hvor store disse har været trods de sociale Udgifter; ved denne Fremgangsmaade bidrager man til at udbrede den fejlagtige Forestilling, at disse Udgifter bestrides af Dividenderne og derved formindsker dem. „Faktisk henhører Byrderne til Driftsomkostningerne og indgaar som saadanne i Kalkulationen af Varepriserne. De øver derfor overhovedet ingen umiddelbar Indflydelse paa Dividendernes Højde“. Efter Herkners Beregning forhøjes de samlede Produktionsomkostninger ved Socialforsikringen med fra 1 0/0 til 4,6 0/0.

Ud fra sin Betragtning af de „skjulte Produktionsomkostninger“ kommer Herkner til Kravene om Arbejderbeskyttelse, Arbejderforsikring, Anerkendelse af Fagforeningerne, om Gennemførelse af sociale Hensyn i Statens egne Virksomheder og ved Bortgivelsen af Leverancer, om Staten som Mægler i Arbejdsstridigheder samt til en Række andre, som dog ikke nærmere uddybes. Hans Bog er overhovedet mere en Redegørelse for Arbejderspørgsmaalet, som det hidtil har formet sig, og kun i ringere Grad en Vejledning med Hensyn til de Former, det kan forudses at antage i de kommende Aartier. Han er mere Apologet for en Udvikling, der allerede har fundet Sted, end Banebryder for noget nyt. En Forfatter, hvis Blik var rettet mere mod Fremtiden, vilde give Jordspørgsmaalet, Boligspørgsmaalet, Børnespørgsmaalet den Plads, som Herkner giver Fagforeningerne, Arbejderbeskyttelses-Lovgivningen og Socialforsikringen. Men hans Bog giver et lærerigt Indblik i den Kamp, som i det sidste Hundrede Aar har været ført mellem socialt Fremskridt og social Ufordragelighed.

Andreas Boje.

W. OXHOLM. **Haandbog i Dansk Kommunalvæsen.** I. Landkommunernes Styrelse. G. B. N. F. 1916. 549 Sider.

Siden P. F. Schou i 1881 udgav sin fortræffelige Bog om Landkommunernes Forfatning og Styrelse, er der løbet

noget Vand i Stranden. Grundlaget for Retsreglerne om det kommunale Styre er vel stadig at finde i Landkommunalloven af 1867 og i Købstadkommunalloven af 1868, men selv bortset fra talrige Love af mindre Betydning har den kommunale Valglov af 1908, den kommunale Skattelov af 1903, Fattigloven, Sygekasseloven, Hjælpekasseloven m. fl. bragt talrige indgribende Ændringer i det kommunale Liv. Det maa da hilses med Glæde, at Stiftamtmand Oxholm har udgivet det foreliggende Værk, der giver en udmærket klar og overskuelig Vejledning ikke blot i de grundlæggende Love, der vedrører Landkommunernes Styrelse, men ogsaa i de Dynger af ministerielle Afgørelser og de paa forskellige Omraader, særlig Skattevæsenet, talrige Domme, der bygger paa denne efterhaanden ret brogede Lovgivning. Det er for Sogneraads- og Amsraadsmedlemmer, ministerielle Embedsmænd og mange andre en paalidelig Støtte i det daglige Arbejde, og vil, naar større eller mindre Afsnit af den kommunale Lovgivning komme for til Revision, være til udmærket Nytte. Forfatteren har baade fra sin ministerielle Virksomhed og fra sin nuværende Embedsgerning et saa indgaaende Kendskab til det, det kommer an paa ved Udøvelsen af denne Lovgivning, at han kan give en fyldig Fremstilling af Retsreglerne uden at fortabe sig i Petitesser.

Det er nu at haabe, og efter Forlydende ogsaa at vente, at Forf. i Løbet af ret kort Tid vil faa de bebudede to yderligere Bind af Værket (om Købstadkommunernes Styrelse og om de kommunale Anliggender) fra Haanden, saa at Forfs. Arbejde kan foreligge i sin Fuldstændighed.

Fr. M.-L.

J. KRARUP: **Tabeller til dagvis Renteberegning**, Hæfte 1—7. Ringkøbing 1915—16.

Af Kreditforeningsbogholder Janus Krarup's Rentetabeller er nu udkommet de 7 første Hæfter, af hvilket det

første er beregnet for Rentesatsen $3,60\%$ p. a., de følgende for $3\frac{1}{2}\%$, 4% o. s. v. Disse Tabeller giver ved direkte Aflæsning den simple Rente af et hvilket som helst Antal hele Kroner mellem 1 og 99 for et Dageantal mellem 1 og 180. Renten er imidlertid under Decimalbrøksform angivet med saa stor Nøjagtighed, at den samme Tabel kan anvendes ved en 100 eller 10 000 o. s. v. Gange saa stor Kapital, hvorved man ved gentagne Aflæsninger og paafølgende Addition af Resultaterne kan skaffe sig Renten af en hvilken som helst Kapital.

I selve dette Princip adskiller nærværende Tabel sig ikke fra andre lignende; men Opstillingsmaaden med dertil hørende Hjælpemidler til hurtigt at finde rundt i Tabellen er ualmindelig heldigt valgt og er yderst rationel. Hertil kommer yderligere det Raffinement, at Decimalkommaet, der ofte spiller Regneren slemme Puds, er udeladt, og i Stedet for er til Angivelse af Ciffrenes Værdi 2 Cifre trykt med rød Farve, en Fremgangsmaade, der er lige saa nyttig som drastisk, og som trods de typografiske Vanskeligheder er overordentlig nydelig gennemført.

Selv om dagvis Renteberegning teoretisk er en meget simpel Proces, besværliggør den Omstændighed, at Forholdet mellem Aarets og Dagens Længde, skønt afrundet til 360, ikke er videre bekvemt at regne med, i høj Grad Beregningen, naar den skal gentages mange Gange. Denne Kendsgerning gør det lønnende at fremstille Resultaterne i Tabelform, selv om Arbejdet herved mangedobles, idet den besværlige Korrekturlæsning og de vidtløftige Kontrolregninger kommer til at betyde langt mere end selve Udregningerne.

I denne Del af Arbejdet sporer man den samme Omhu, som præger hele Arbejdet. Siden Udgivelsen er der trods flittig Brug kun fundet ganske enkelte Fejl.

H. Cl. Nybølle.

DANMARKS FINANCIELLE FORHOLD TIL UDLANDET

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 31. Oktober 1916

Af

Carl Otto Henriques.

I de sidste Aar før Krigens Udbrud voldte det som bekendt store Vanskeligheder at faa Danmarks Betalingsbalance overfor Udlandet opretholdt. Trods Nationalbankens og vore andre Bankers energiske Anstrængelser var der stadig Mangel paa udenlandsk Valuta, og Kurserne steg som Følge deraf op over Guldpointet — den Kurs, til hvilken det betaler sig bedre at remittere Guld end at remittere Checks.

Det var heller ikke Smaabeløb af Sterling-, Francs- og Marktilgodehavender, der af Nationalbanken maatte stilles til Raadighed for Sveriges Rigsbank og Norges Bank, for at vi kunde opretholde Pariteten mellem den danske og de to andre skandinaviske Landes Valuta. Forholdet var jo nemlig den Gang dette, at Danmark brugte betydeligt mere, end dets internationale Finansstilling tillod. Danmark var Mønsterlandet eller skulde være Mønsterlandet paa mangfoldige Omraader.

— Kjøbenhavn var pludselig blevet en Storby, og den private Luksus var steget samtidig med, at der gennemførtes enestaaende Reformer paa Hygiejnens og Filantropiens Omraader. Betegnende for denne Tid er følgende lille Eksempel. Da Rigshospitalet var blevet færdigt, kom nogle franske Professorer paa Besøg for at studere Forholdene herhjemme med Henblik paa Oprettelsen af et Hospital i Lyon. Da man havde vist dem hele Hospitalet, udbrød de i begejstrede Lovtaler over dets Indretning, men disse Repræsentanter for det kapitalkraftige Frankrig sukkede samtidig resigneret: Ja, dette er pragtfuldt, men saadanne Hospitaller har vi skam ikke Raad til!

Ejendommeligt maa det have været for disse Herrer ved deres Hjemkomst at se af Avisernes Annoncer, at Danmark netop paa dette Tidspunkt henvendte sig til det franske Kapitalist-Publikum for at laane Penge. De maa have tænkt deres ved den Dristighed, hvormed man i et Land, der var nødsaget til at laane Penge i Udlandet, disponerede over fremmed Kapital.

Men Sagen var den, at vi hvert Aar blev nødt til at laane nye Penge i Udlandet, ellers var Hjulet gaaet i Staa. Vi byggede store Hospitaller, oprettede mægtige Elektricitetscentraler Landet over og forsynede By og Land med elektriske Installationer af enhver Art. Vi købte de fineste udenlandske Landbrugsmaskiner, vi købte Undervandsbaade og Kanoner i Udlandet, vi byggede store Luksuskaserner og Villaer, for en stor Del med Installationer af udenlandsk Materiale, vi importerede Vareautomobiler og Personautomobiler, udenlandske Møbler, Vine og store Mængder af andre Luksusartikler. Endelig var man begyndt at betragte

Udenlandsrejserne som en Selvfølge, saaledes at selv om vi endnu ikke til dette Brug anvendte forholdsvis ligesaa mange Penge som Amerikanerne, hvis Rejser før Krigen aarlig lagde Beslag paa et Beløb af 250 Mill. Dollars i udenlandsk Valuta, saa var vi dog — ogsaa paa dette Omraade — kommet ind paa et farligt Skraaplan.

Der var saaledes i Løbet af en kort Aarrække opstaaet meget store Krav paa udenlandsk Valuta, saa store, at vor Vareeksport i Forbindelse med de øvrige Poster paa Betalingsbalancens Aktivside langt fra slog til for at opveje den mægtige Passivside, som steg Aar for Aar, jo mere Danmark udviklede sig til et Mønsterland. Vi maatte saaledes se os om efter nye Midler for at faa Balancen i Orden, og de første Aar af denne Leven-over-Evne-Periode gik det ogsaa helt godt. Man havde i Udlandet faaet Smag for vore Kreditforeningsobligationer, og store Beløb gik til Udlandet, navnlig til Tyskland, men ogsaa senere (delvis gennem tyske Mellemlhandlere) til Frankrig, Belgien Schweiz og England, hvor de store Assuranceselskaber og Sparebanker anbragte betydelige Summer i disse højt ansete Obligationer.

Dernæst laante Staten direkte. Og da den danske Statsgæld foreløbig ikke var trykkende og Pengeforholdene paa de store udenlandske Markeder meget gunstige, kunde vi faa Laan paa gode Betingelser.

Kjøbenhavns Kommune fulgte Statens Eksempel.

Og til dette Trekløver af Laaneobjekter sluttede sig vor kongelige Hypothekbank.

I 1908 laante Kjøbenhavns Kommune og Hypothekbanken. I 1909 var det Staten der bragte sit i

Hus. 1910 var det atter Staten, men denne Gang med et midlertidigt Laan, og Københavns Kommune. 1911 atter Københavns Kommune — for uigenkaldelig sidste Gang. Og ogsaa Staten placerede i 1911 Skatkammerbeviser i Frankrig. I 1912 laante endelig Hypothekbanken, og det lykkedes heldigvis Staten samme Aar at faa sin løbende Gæld i Udlandet konsolideret paa rimelige Vilkaar.

Men hermed var det ogsaa Slut. Balkankrisen havde foruroliget de store Kapitalmarkeder. Selv i Tyskland syntes man, at vi foreløbig havde faaet tilstrækkelig udenlandsk Kapital at operere med, og at vi var gaaede vel kraftig til Værks. I de store franske Bankers Arkiver, hvor alle Verdens Landes Finanstransaktioner og Finanspolitik følges med udelt Interesse, stod der et stort Spørgsmaalstegn ved det 1ma, 1ma, der var skrevet ved Danmark som Laantager. Man satte os ned i en Underklasse af de 1ste Klasses Laanestater. Og selv om vi endnu hørte til det rigtige Kleresi, skulde vi dog vogte os for at gaa videre. Et næste stort Stats- eller Kommunelaan var ikke blevet taget naadigt op. I Parentes bemærket maatte Staten for at tilfredsstille sit Behov i de kommende 3 Aar henvende sig til det hjemlige Publikum med tre smaa beskedne Laan, hver paa 3 Millioner.

Efterat saaledes Stat og Kommune var, paa Veje til at køre fast, maatte Privatinitiativet tage fat, for at skaffe os de Tilgodehavender, vi nu engang maatte have for at faa Maskineriet til at løbe rundt.

Vi eksporterede i den kommende Periode betydelige Beløb Landmandsbankaktier i saa høj Grad, at man ved Krigens Udbrud næppe var ganske klar over, om

Majoriteten af denne Banks Aktier var paa udenlandske eller paa danske Hænder. Vi solgte Østasiatisk Kompagnis Aktier til Frankrig og Obligationer af samme Selskab til England. Vor ledende private Bank stiftede Banker i Paris og London, der dog altid i en snæver Vending kunde hjælpe os over et dødt Punkt i vor Valutanød. Københavns Telefonselskab laante i Hamborg, og ogsaa Landmandsbanken sendte sin nye Serie Kommuneobligationer til Tyskland. Men Salget af vore Kreditforeningsobligationer var trods de da gældende lokkende lave Priser saa godt som indstillet, og et Hypothekbanklaan i Frankrig kunde der ikke være Tale om. Vi var saaledes naaet til et dødt Punkt.

Som Forholdene har udviklet sig, behøver vi imidlertid ikke nu at beklage den Finanspolitik, som vi dengang førte. Tværtimod. Den har hjulpet os til under denne frygtelige Krig at faa en Andel i de Konjunkturer, der altid følger og maa følge i en saadan Krigsperiodes Spor. Vor Handel, Skibsart og Industri, der alt imedens vi laante udenlandske Penge til andre Formaal, havde lagt Beslag paa de hjemlige Midler, stod derved parat til at tage fat, da der blev stillet disse Erhverv store Opgaver at løse.

Ved Krigens Udbrud var imidlertid den finansielle Situation lige overfor Udlandet saaledes alt andet end gunstig. Vor løse Gæld, som kunde blive forlangt tilbagebetalt i Løbet af tre Maaneder, beløb sig til ca. 150 Mill. Kroner, og vor hjemlige Bankverden var klar over, at ifald Udlandet blot forlangte Halvdelen heraf tilbagebetalt ved Forfald, vilde den ikke kunne præstere det nødvendige Valutamateriale. Moratoriet overfor Udlandet var saaledes en tvingende Nødvendighed, og

selv om vor Handels- og Finansverden var villig til at tilbagebetale de laante Penge, kunde Bankerne ikke fremskaffe de nødvendige Beløb indenfor de kommende tre Maaneder. Det varede da heller ikke længe, før man fra engelsk og fransk Side sendte kraftige Opfordringer til Debitorerne om at indfri Vekselgælden ved Forfald.

Nogle efterkom Opfordringen og fandt sig i det mindre Tab, den høje Valutakurs forårsagede. Andre kastede sig resolut ind under Moratorieloven. Og endelig var der en tredie Kategori, der nok vilde tilbagebetale Beløbet, men ikke vilde tage Tabet paa Valutaen og som derfor stillede et Kronebeløb, omregnet efter Parikurs for Sterling, resp. Francs, til Raadighed for Kreditor i en dansk Bank. Saaledes undgik vi i den første Tid en altfor mægtig Efterspørgsel efter fremmed Valuta. Og Stigningen var da heller ikke saa formidabel — navnlig ikke fordi man samtidig i vor Handelsverden var ganske desorienteret med Hensyn til Fremtiden og derfor ikke turde indlade sig paa altfor store Indkøb i Udlandet. Endnu i Slutningen af September Maaned 1914 stod Sterling i 18,65 og Francs i 74, og det var da endelig ikke saa slem en Stigning. Først i Oktober Maaned, da Købmændene blev mere klare over Forholdene og man tog fat paa Storimporten, der jo fra nu af maatte betales „cash down“, det være sig i Amerika eller England, gjaldt det for Handelsstanden om at skaffe sig Valuta for enhver Pris. Det spillede jo ingen Rolle, om de betalte denne Valuta et Par % for dyrt, naar det drejede sig om Forretninger med eventuelt 100 % Avance. Ikke alene vor hjemlige Handelsstand, der

ofte fik Afslag af Bankerne, naar den skulde bruge altfor store Sterlingbeløb, men og paa smarte svenske Forretningsmænd søgte at skaffe Valutaer direkte fra vore Eksportører. Paa den Maade skruedes Noteringen paa Sterling — og med den Dollars- og Francs-Noteringerne — op til en Højde af 19,⁶⁰ resp. 4,¹³ og 78,⁵⁰. Men samtidig med, at disse officielle Rekordkurser blev noterede, betalte de smarte Forretningsfolk, der à tout prix vilde have Valuta, op til 20 Kroner for Sterling hos vore Andelsmejerier og Andelsslagterier og andre Eksportører. Det var en Opløsningens Tid for den gamle Valutahandel; og en herværende Storbank, der indtil da ganske havde domineret Sterlinghandelen i Danmark, takket være sine Forbindelser med vore største Landbrugseksportører, var alt andet end tilfreds med den nye Tingenes Orden.

Men Forholdene skiftede hurtigt. Efterat den engelske Blokade var traadt effektivt i Kraft, standsede den vildeste Import, og paa samme Tid begyndte vore fra Udlandet indtjente Fragter at skæppe ordentlig i Kassen. Efterhaanden var Finansforholdene i London og Paris kommet ind i roligere Baner, saaledes at det blev muliggjort for de neutrale Lande at optage mindre Laan med Sikkerhed i Consols og franske Rentes, eller endogsaa at faa Blancokreditter paa kortere Tid. Der blev foretaget enkelte saadanne Laanetransaktioner herhjemme fra, hvilket yderligere hjalp os ud over det allervanskeligste Tidspunkt. Da Kurserne saa endelig begyndte at give efter, gik det i Spring ned ad Bakke, og allerede i Juni 1915 naaede Sterlingkursen ned i Pari og Haand i Haand med den — med et Par 0/0's Difference i vor Favør eller Disfavør — kom holland-

ske Gylden-, Dollars- og Francskurserne ogsaa ned i deres gamle Niveau. Ved den yderligere Skærpelse af Blokaden, de stadig stigende Fragtindtægter samt manglende Organisation af Modforholdsregler i Ententelandene faldt Kurserne atter og atter, og paa Aarets sidste Dag noterede vi 17,⁸⁰, 3,⁷⁴ og 63, hvorimod Amsterdam var oppe i 161. Dette betød, at medens Sterling hos os var faldet 5 % under sin Paritét, var Sterlingkursen samtidig i Holland faldet over 12 % under Pariteten, hvilket jo nok kunde tyde paa, at vi havde langt igen, før Minimumskursen herhjemme var naaet.

Alt imens var Markkursen og den heraf afhængige østerrigske Kronekurs — for ikke at tale om Rubelkursen — faldet ganske betydeligt under Pari. Kun lige i den første Maanedstid efter Krigens Udbrud var der Knaphed paa Mark herhjemme. Saa snart vi blot havde faaet en Smule Overblik over Situationen, blev man klar over, at det var Tyskerne, der vilde faa Brug for vor Valuta og ikke omvendt. Allerede i Oktober 1914 begyndte Kursen at falde i Spring, og da man fra tysk Side nok vidste, at der vilde komme de Tider, da man fik endnu bedre Brug for skandinaviske Kroner, lagde man ikke paa det Tidspunkt særlig Pres paa de skandinaviske Debitorer for at faa den løbende Vekselgæld indfriet i første Omgang. Ultimo 1914 var Kursen nede i 87 — efter en Overgang at have været helt nede i 84. Den midlertidige Opgang skyldtes den tyske Eksport — dels af Varer, dels af Guld —, Optagelsen af mindre Valutalaan hos de skandinaviske Banker samt Salg hertil af amerikanske Tilgodehavender.

I 1915 fortsattes Faldet i Valutaen. Eksporten fra

Tyskland var kun ringe, Importen herfra meget stor, saaledes at det — til Trods for de store Salg fra tysk Side af skandinaviske Obligationer og forskellige skandinaviske Laanetransaktioner — ikke lykkedes at sætte en Stopper for Faldet, Markkursen var ultimo December nede i 69. Rubelkursen var imidlertid — her som i England — faldet ganske betydeligt og noteredes ultimo December til 115. Saaledes gik vi ud af Aaret med meget lave Valutakurser, men med alt andet end lyse Fremtidsudsigter for en Stigning.

Den Antiguldlov, der i Februar Maaned blev vedtaget i Sverige, og hvis Eksempel Danmark og Norge senere fulgte, skulde jo heller ikke virke stimulerende paa Kurserne. Tidligere havde man — navnlig fra engelsk Side — sendt en Del Guld til Sverige som Betaling for skandinaviske Varer, men da den omtalte Lov blev vedtaget i alle tre Lande, var det forstaaeligt, at man ikke kunde udsætte sig for en vilkaarlig lav Afregning af det Guld, man sendte over, og de engelske Importører maatte derfor søge paa anden Vis at skaffe sig Betalingsmidler i Hænde. Men alt imedens den engelsk-franske Bankverden pønsede paa nye Midler til at betale for den skandinaviske Eksport, faldt Kurserne helt ned i Dybet og naaede medio Maj deres laveste Punkt, nemlig 15,³⁵, 3,⁵⁰ og 54,⁵⁰.

Man havde hidtil i England set ret ligegyldigt paa den lave skandinaviske Valutakurs. Det gjaldt for England i første, anden og tredje Række at opretholde en konstant Kurs for den amerikanske Valuta, og dette var ogsaa lykkedes. Maaske $\frac{9}{19}$ af den samlede engelske Import skulde nemlig reguleres i Dollars, og man kan da begribe, at alle Kræfter sattes ind paa at holde

denne Valuta Stangen. Da dette var naaet, tog man fat paa den hollandske Gylden-Kurs, og fik ogsaa i Løbet af forholdsvis kort Tid denne Valuta sat op i et passende Niveau.

Først da kom Turen til Skandinavien. Man organiserede Salget af de skandinaviske Obligationer i Christiania, Stockholm og Kjøbenhavn. Man tilbød Rederne gunstige Vilkaar for deres engelske Tilgodehavender mod, at de lod dem indestaa i længere Tid. Og endelig arrangerede man — ialfald i Sverige og Norge — Valutalaan mod Sikkerhed i skandinaviske Obligationer. Da man i Frankrig fulgte Englands Eksempel, varede det ikke længe før Sterlingvalutaen naaede opad imod den Kurs, der under Krigen maa siges at være det lave Guldpunkt.

Spekulationen hjalp til og slog sig navnlig paa Rublerne, da Rumænien greb ind i Krigen og Udsigterne for Ruslands Korneksport over Konstantinopel syntes lysere. Da vore egne disponible Tilgodehavender langt fra slog til for at tilfredsstille den mægtige Efterspørgsel, maatte vore Banker og Bankiers købe Sterling for derved at skaffe sig Rubler i London. Dette hjalp yderligere til at stabilisere Sterlingkursen, og selv om Rublerne atter har maattet give efter, begrundet paa bristende Forudsætninger, har Efteraarets vanlige Behov, navnlig af Dollars, holdt Sterlingkursen oppe paa det høje Niyeau (som bekendt skaffer vi os i disse Tider Dollarsvaluta i London ved Hjælp af vore Sterlingtilgodehavender).

Vi har saaledes indenfor en Periode af 18 Maanedre set Sterlingkursen først oppe i 19,⁵⁰, saa nede i 15,³⁵ og derefter atter oppe i en Kurs af ca. 17,⁵⁰. I

denne mærkelige Periode har Danmarks finansielle Forhold til Udlandet været lige saa stærkt svingende som den Kurve, disse Bevægelser i Sterlingkursen danner.

Vi vil nu se, hvad Danmark har tilbagekøbt fra Udlandet og hvilke udenlandske Værdier man har vidst at forskaffe sig i dette usædvanlige Tidsrum.

Som nævnt ovenfor var Danmarks løse udenlandske Gæld ca. 150 Mill. Kroner før Krigens Udbrud. Denne Gæld er selvfølgelig aldeles tilbagebetalt nu.

Obligationsgælden og Udlandets øvrige Tilgodehavender her beløb sig til ca. 850 Mill. Kroner — ifølge et statistisk Skøn, som er anstillet kort før Krigens Udbrud. Dette Beløb bestod hovedsagelig af Stats-, Kommune- og Kreditforeningsobligationer og af Aktier i enkelte store Foretagender. Store Nordiskes Aktiekapital, som for Størstedelen er placeret i Frankrig, er ikke medtaget i denne Beregning, da ogsaa Selskabets Aktiver for en meget stor Dels Vedkommende er anbragt i Udlandet, og Statistikerne har derfor ladet disse to Faktorer opveje hinanden. Det er naturligvis ikke muligt at opstille en rammende Statistik over, hvor stor en Del af disse Obligationer og Aktier, der under Krigsperioden er vendt tilbage til Danmark. Men Folk, som til daglig beskæftiger sig med Obligationsimporten, og som har fulgt det danske Obligationsmarked, der er koncentreret — nu som altid — i Kjøbenhavn, kan dog nogenlunde skønne over, hvor store Partier, der alt i alt er vendt tilbage. Og naar man her anslaaer det nominelle Beløb til ¹/₂

Milliard, er man sikkert de faktiske Forhold nogenlunde nær.

Men foruden denne anselige Import af indenlandske Værdipapirer har vi forøget vor Beholdning af udenlandske Værdier ganske betydeligt. Man anslog, at vi før Krigen havde ca. 100 Mill. af udenlandske Obligationer og Aktier, men nu er det nominelle Beløb efter Bankfolks bedste Skøn snarere steget til ca. 250 Mill. Kr., og selv om en stor Del af denne Forøgelse bestaar af russiske Jernbaneprioriteter, der er indkøbt for Halvdelen af deres Paalydende, maa dette dog siges at være et smukt Resultat.

Foruden de nævnte russiske Jernbaneprioriteter er der købt adskillige Poster af russiske Statslaan, og her har Publikum maaske været en Kende dristigt ved at indlade sig paa Køb af indenlandske russiske Laan, der er bestemt for Ruslands eget Publikum; men paa den anden Side har det paa Grund af den lave Rubelkurs kunnet købe paa uhyre gunstige Vilkaar, saaledes at det i værste Fald kun bliver en forventet Gevinst, som udebliver.

Endvidere er der anlagt store Beløb i engelske Skatkammerveksler, paa kortere eller længere Sigt, og finere Anlæg kan vel næppe — selv i disse vanskelige Tider — forlanges. Selv om Krigen skulde vare ved i flere Aar endnu, og selv om England skulde blive nødt til at ofre nok saa store Beløb paa sin egen og sine Allieredes Krigsførelse, vil den engelske Statskredit efter Krigen staa urokkelig, ikke mindst fordi man i England ved meget høje Skatter allerede nu inddriver store Beløb af de Summer, der medgaar til Krigsførelsen.

Ogsaa franske Obligationer, baade paa kortere og længere Sigt, har vi indkøbt, og store Poster norske og svenske Obligationer, der grundet paa en mindre Tilbøjelighed i vore Nabolande til Hjemkøb af deres i Udlandet placerede Obligationer — et Spørgsmaal, jeg senere vil komme tilbage til —, er bleven optagne paa vort gæstfrie Marked.

Hertil kommer store Beløb af amerikanske Aktier, som man i den senere Tid har slaaet sig stærkt paa. Hvorvidt Indkøbene af disse amerikanske „common shares“, der maaske lidt vel flot paa Dansk oversættes ved Aktier, medens de vistnok i nogle Tilfælde snarere burde oversættes med Ordet Tilgift, resp. Vånd — hvorvidt disse Indkøb kan siges at være heldige, er vel et Spørgsmaal. I hvert Fald burde Publikum langt hellere købe de første Klasses Jærnbaneobligationer eller de fransk-engelske Laan, der har den fineste dobbelte Sikkerhed i Verden, hjem fra New York.

Endelig har vi faaet Anlægspapirer hjem, som vi aldrig havde tænkt os som egnede til det danske Publikum, nemlig japanske Statsobligationer. Japan har profiteret saa stærkt af Europas Strid, at dets Statsobligationer er rykket frem i det fineste Marked. — At vi ogsaa har faaet en Del Store Nordiskes Aktier hjem fra Frankrig, maa regnes med til Importen af udenlandske Værdipapirer — efter den Opfattelse nemlig, som Statistikerne har anlagt paa dette Papir ved den ovennævnte Opgørelse.

Men foruden at vi saaledes har anbragt store Beløb af de i Udlandet indtjente Midler i udenlandske Værdipapirer, har vi endnu en klækkelig Del Midler tilbage, der henstaar i udenlandske Banker, delvis for vore

Bankers Regning, delvis til Credit for vore Redere, Storeksportører og -importører. Fra bankmæssig Side opgøres Beløbet af disse Tilgodehavender før Krigen til ca. 50 Mill. Kroner, medens de nu i Forbindelse med vore indirekte udenlandske Tilgodehavender (det vil sige de Penge, vi foreløbig herhjemmefra har stillet til Udlandets Raadighed) opgøres skønsmæssigt til et Beløb af 200 Mill. Kr., efter at man har fradraget de mægtige Beløb, Udlandet har staaende i vore Banker til Forrentning.

Stillingen er altsaa denne:

Før Krigen:			For Tiden derimod:					
fast Gæld	850	Mill.		350	Mill.			
løs Gæld	150	—		0	—			
<hr/>			<hr/>					
Ialt . . . 1 000 Mill.			350 Mill.					
<hr/>			<hr/>					
Udenl. Værdip.	100	Mill.		250	Mill.			
Udenl. Tilgodeh.	50	—	150	—	200	—	450	—
<hr/>			<hr/>					
altsaa Nettogæld . . .			850 Mill.					
			følgelig Nettotilgodehavender . . .			100 Mill.		

Dette Regnestykke er naturligvis galt, bygget som det er alene paa Praktikerens Skøn, men saa meget tror jeg dog at turde hævde, at det er lykkedes os at kvitte vor Gæld til Udlandet. Men naturligvis er vi ikke kommet gratis hertil, og det maa jo heller ikke tabes af Syne, at vor Betalingsbalance overfor Udlandet kun er et af de Momenter, der spiller en Rolle ved Opgørelsen af vor Nationalformue. Til Plus'et paa dette Punkt svarer sikkert Minus'er paa andre, og jeg behøver i saa Henseende ikke overfor denne Kreds gøre opmærksom paa Nedgangen i vor Kreaturstyrke, paa Realisationen af Lagre, hvortil ikke svarer ny til-

komne Varer, men som ganske sikkert senere igen maa erstattes. Desuden har denne Ændring i den udenlandske Betalingsbalance naturligvis intet kunne lette af det Tryk, der hviler paa det danske Erhvervsliv, forsaavidt angaar Tilførslerne af de nødvendige Raa- og Hjelpestoffer, ligesom vi jo heller ikke derved har kunnet skærme os mod den Dyrtdid, som alle med Rette klager over.

Imidlertid: Hvorvidt har nu denne Tilbagekøbspolitik været den rette? Burde vi ikke have fulgt Sveriges og Norges Eksempel og undladt at amortisere Gælden? Burde vi ikke hellere have laant Udlandet Pengene til Indkøbene her i Landet og beholdt den store Driftskapital, det igennem Fredsaarene var lykkedes os at skaffe tilveje udefra paa saa gunstige Bettingelser? Hvilke Chancer vilde der da ikke have været efter Krigen, hvilke Muligheder for at optræde som Grandseigneur overfor de exkrigsførende Lande, hvilke Kapitaler vilde vi da ikke have haft til Raadighed for vor unge fremadstræbende Industri og for vor gamle prøvede Handel og Skibsfart! Vilde vi ikke da have kunnet forhindre den odieuse Disagio paa danske Kroner i Sverige-Norge — et Forhold, vi straks skal komme tilbage til —, om vi havde fulgt den svensk-norske økonomiske Politik ligeoverfor Udlandet og havde undladt at købe Størsteparten af de i Udlandet anbragte Obligationer tilbage igen?

Dette er nu Spørgsmaal, der beklageligvis for en stor Del først kan besvares, naar Krigen er endt, og indtil da kan man naturligvis diskutere frem og tilbage

om Betimeligheden af den Finanspolitik, vi har fulgt i den forløbne Krigsperiode. Saa meget kan man imidlertid allerede nu sige, at havde Krigen kun varet et Aar eller halvandet, var det maaske kommet til at svie til os, at vi saaledes havde disponeret noget vel rigeligt over vore nye udenlandske Tilgodehavender. Men nu, da Krigen har varet over to Aar, og vi stadig faar friske disponible Midler i Udlandet, maa vi være glade over, at vi har kunnet amortisere en saa stor Del af vor Gæld paa meget gunstige Vilkaar.

Betegnende for Stillingen som Følge af Krigens fortsatte Vedvaren er det, at man i det sidste halve Aars Tid ogsaa i Sverige og Norge har købt store Obligationsbeløb tilbage.

En Ting er da ogsaa givet, at det aldrig kan være helt af det Onde at tilbagebetale sin Gæld, navnlig naar man i sin Tid har brugt en Del af de laante Penge til Formaal, der i international Henseende maa betegnes som uproduktive. Hvis vi alene havde skaffet os Laan derude for at skabe os en mægtig Handelsflaade, der aarlig kunde indtjene de Renter og Afdrag fra Udlandet, der skulde til — eller vi udelukkende havde benyttet Pengene til Skabelsen af en kraftig Eksportindustri for Landet, var det endda ikke saa nødvendigt ved første, bedste Lejlighed at skaffe sig Gælden fra Halsen; men som Forholdene nu engang var, maa det anses for yderst heldigt og godt, at vi har faaet afbetalt saa stor en Del af vor Gæld, hvorefter vi forhaabentlig aldrig mere kommer i saa pinlig en Situation som den, vi var i før Krigen, at vi Aar for Aar var nødsagede til at laane i Udlandet for at

skaffe os de fornødne Midler til Forrentning og Amortisation af Gælden.

Den Finanspolitik, der er blevet ført herhjemme fra overfor Udlandet, er i Virkeligheden heller ikke blevet kritiseret fra kompetent Side, men man har været klar over, at hvad der er sket, har været til Gavn for Landet. Kun Disagioen mod Sverige og Norge er blevet trukket stærkt frem af den sagkyndige Kritik, samtidig med, at man fra mindre sagkyndig Side stadig har hævdet, at det var en Skam for Landet, at man i de to andre skandinaviske Lande nægtede at tage vore Sedler til Pari. Det er nu imidlertid ikke i højere Grad en Skam for os, at danske Kroner er under Pari i Sverige og Norge, end det er en Skam for Amerika, at Dollarsvalutaen staar under Pari herhjemme. Og ærlig talt tror jeg, at hverken Morgan eller Rockefeller eller nogen anden amerikansk Finansmand føler Skam i den Anledning.

Den Møntunion, der har bestaaet mellem Sverige, Norge og Danmark, og som det i Fredstider har voldt vor Nationalbank saa store Vanskeligheder at opretholde, dengang vore udenlandske Valutabeholdninger var saa knappe, den har nu i Krigsaarene til Trods for vor Overflod paa Valuta givet Banken saa haarde Nødder at knække, at man har maattet melde Pas. Det har saaledes vist sig, at det er umuligt at opretholde en Møntunion mellem tre Lande med forskellig Handelspolitik og forskellig Finanspolitik, saalænge der hersker Krig i Europa. Krigen har omvæltet saa mange af vore økonomiske Forhold, der var stabile i Fredstider, og den midlertidige Forstyrrelse af den

skandinaviske Møntunion synes mig et af de ubetydeligste Onder, Krigen har medført.

Det er blevet hævdet, at den odieuse Disagio kunde være undgaaet, om vi herhjemme fra havde ført en anden Finans- og Valutapolitik. Dette er en Paastand, som man ikke har kunnet bevise, men Hovedtanken har været den, at naar Danmark havde en saadan Overflod paa udenlandsk Valuta, som vi har haft under Størstedelen af Krigsperioden, kunde vor Nationalbank — ganske vist ved pekuniære Ofre — have opretholdt vor Paritet med Sverige og Norge. Fremfor alt mener man, at vi ved at følge en med de to andre skandinaviske Landes Finanspolitik ensartet Fremgangsmaade havde kunnet holde Hovedvalutaerne herhjemme nede paa samme Niveau som Sverige og Norge og derved kunnet forhindre Disagioen.

De Forholdsregler, vi maatte have truffet for at gaa parallelt med den svensk-norske Finanspolitik vilde imidlertid have været saa langt mere generende for Landet end Tilstedeværelsen af Disagioen for ikke at tale om den Fejl, det vilde have været for et Land som Danmark, der er kultiveret ud til den sidste km² og allerede før Krigen var Mønsterlandet, at disponere paa samme Maade over sine likvide Midler som Lande som Sverige og Norge, der trænger til al den Kapital, der kan opdrives, for at tage i Brug de store, rige Naturkilder, der er blevet dem skænkede af Forsynet, men endnu langt fra er fuldt udnyttede. Havde vi ført samme Politik — ja, saa havde vi faaet en yderligere Pengerigelighed i Landet, og Overfloden var jo nok som sædvanlig endt paa Børsen.

Før Krigens Udbrud havde vore noterede Aktier

en Værdi af ca. 500 Mill. Kroner. Nu repræsenterer de samme Aktier uden Hensyn til Udvidelser og Udskillelser en Kursværdi af $1\frac{1}{4}$ Milliard. Havde det været ønskeligt at faa denne Værdi skruet yderligere i Vejret?

Endvidere havde vi maattet indstille enhver Notering af Obligationer paa Børsen. Sverige og Norge har haft let ved at sige Nej Tak, naar Udlandet har tilbudt dem store Obligationsposter, fordi de ikke har nogen Obligationsnotering i Lighed med den, vi har herhjemme. Men Udlandet havde — ifald Noteringen var vedligeholdt her — jo blot kunnet sende os Obligationer til Salg paa Børsen. Vi maatte altsaa have indstillet Obligationen — en Foranstaltning, der nok skulde have vist sig at være meget uheldig.

Og hvad havde vi saa faaet ud af denne kunstige Finanspolitik? Maaske det, at vi i en rum Tid havde kunnet holde Sverige og Norge Stangen, men dog en skønne Dag havde maattet slippe Taget. Saa længe vi førte en forskelligartet Handelspolitik og Udlandet stadig fik større Tilgodehavender at disponere over i Danmark end i Sverige — takket være at vi fik flere Varer end Svenskerne — vilde Forholdene stadig have ført henimod det samme Resultat. Udlandet vilde bruge sine danske Tilgodehavender til Betaling i Sverige og Norge, og Nationalbanken kunde ikke — selv om den havde anvendt hele sin Guldbeholdning i dette Øjemed — have reguleret Mellemværendet.

Og ifald man havde forsøgt en Udligning af dette Mellemværende ved Hjælp af Valuta, som Nationalbanken havde maattet afgive til de af Rigsbanken dikterede meget lave Kurser, ja saa var dette jo kun

blevet den kendte gamle Svikmølle om igen, at Rigsbanken — direkte eller indirekte — solgte den samme Valuta med Avance tilbage til danske Banker, og saa var vi jo lige langt!

Den saakaldte Antiguldlovs Ikrafttræden har gjort det endnu vanskeligere for vor Nationalbank at regulere Forholdet, da Banken efter Lovens Vedtagelse kun har kunnet sende udmøntet Guld til Sverige. Saalænge der er frie internationale Guldmarkeder og Guldforførselserne foregaar uden Vanskeligheder, kan en Møntunion opretholdes mellem Landene; men naar de frie Guldmarkeder er ophævede og den frie Guldtilførsel hindres, kan man ikke forlange af nogen Seddelbank, at den skal kunne opretholde en Møntunion som den skandinaviske.

Medens man saaledes her hjemme i det store og hele ikke har kritiseret den Finanspolitik, vor Finansverden med Nationalbanken i Spidsen har fulgt, er den svenske Finanspolitik blevet stærkt imødegaaet af den kendte svenske Nationaløkonom, Professor Cassel, der i sin Kritik ogsaa har indflettet et lille Hib til Norge og Danmark. Professor Cassel har først og fremmest kritiseret den Overflod af Seddelpenge, vore Seddelbanker har sat i Omløb under Krigen, og han paastaar, at Dyrtiden hovedsagelig er opstaaet som Følge heraf. Professoren kritiserer Prisreguleringskommissionernes Arbejde og hævder, at dette vilde være ganske overflødigt, om man havde forhindret Ondet ved at skære ved Roden, d. v. s. ikke havde sat alle disse Pengesedler i Omløb. Han anker derfor navnlig imod, at man har laant Udlandet saa store Beløb skandinaviske Kroner, og at Bankerne med

Seddelbankerne forrest har forøget deres Beholdninger af udenlandsk Valuta i saa stor Maalestok i Stedet for at lade Kurserne falde ned til det naturlige Niveau. Derved vilde jo nemlig ved Indkøb i Udlandet Overprisen paa Varer, som hersker der, ligesom ogsaa de dyre Fragter, blive bortelimineret, takket være den lave Valutakurs, der i saa Tilfælde vilde have været noteret i Sverige. Samtidig vilde de hjemlige Varer ikke være blevet drevet saa stærkt op i Pris, hvis man ikke ved de bevilgede Laan selv havde stillet svenske Kroner til Udlandets Disposition til Brug ved Indkøbene. Hvis f. Eks. Prisen for de Varer, som Sverige køber hjem fra Amerika, er steget 30 % (inkl. Fragten), burde Dollars noteres 30 % under Pari i Sverige, hvilket altsaa efter Professorens Mening delvis er forhindret ved Laanene til Udlandet og delvis ved Rigsbankens stærke Opkøb af udenlandsk Valuta. Professor Cassel klager saaledes over, at den fornuftige Foranstaltning, der blev taget ved den saakaldte Antiguldlov, ikke er blevet udnyttet konsekvent ved en Finanspolitik som den her antydede.

Hans Forslag lyder meget smukt som Theori — i Praksis ved vi allesammen (og jeg tror ogsaa at selveste Professor Cassel ved det), vilde en saadan Politik være uigennemførlig. Der er et gammelt Ord som siger, at hvo, som vil være med i Legen, faar ogsaa noget af Stegen. Naar de skandinaviske Lande ønsker at tilegne sig deres Del af disse iøvrigt saa frygtelige Tiders Avancer (og trods alt ønsker man jo nok at sikre sit Land en Del af Krigskonjunkturerne?) saa maa disse Lande ogsaa finde sig i den Dyrtidsperiode, der følger i deres Spor. Det bliver da et indrepolitisk

Anliggende at fordele Smerterne, men helt undgaa dem, kan man nu engang ikke. At gaa nærmere ind paa Professorens Teorier mener jeg, vilde ligge udenfor dette Foredrags Rammer — noget jeg som Praktiker kun kan prise mig lykkelig ved. En fransk Videnskabsmand har engang sagt om Problemet Penge, at jo mere man tænker over det, des mere uigennemtrængeligt bliver det. Det samme tror jeg, gælder om de Teorier, den anerkendte svenske Videnskabsmand har opstillet om Dyrtidsaarsagen.

Efterat vi nu har fulgt de Skridt og Baner, Krigsperioden har ført vor internationale økonomiske Politik ind paa, var det jo højst ønskeligt at kunne vende Blikket fremad i Tiden, at kunne løfte en Flig af det Slør, der hviler over den fremtidige Udvikling af vort økonomiske Liv. Men er det i normale Tider en saare vanskelig Ting at spaa rigtigt om de internationale finansielle Forholds Udvikling, saa er det i disse Tider totalt umuligt. Hvem tør i Øjeblikket spaa om vore Valutakursers Udvikling, hvem tror at kunne se, hvilke Veje de krigsførende Lande vil slaa ind paa, naar Afviklingens Time kommer og de forskellige Regeringer skal bringe det forfærdelige Krigsregnskab til at balancere, hvem er i Stand til at sige, hvorlænge Overgangsperioden vil vare, og hvorvidt det overhovedet vil lykkes de krigsførende Lande at faa genoprettet de gamle Normal-Tider paa det finansielle Omraade. Kun ét er sikkert, og det er, at denne Overgangsperiode vil blive fuld af Overraskelser og Skuffelser — men

antagelig ogsaa af fortrinlige Chancer. Hvis vi vil være med i Konkurrencen, naar Verdenshavene atter aabnes og de store krigsførende Stater paany tager fat, med tidobbelt Energi, opsparet og hærdet i Krigens frygtelige Aar, da gælder det at staa aldeles forberedt, at være belavet paa alle Eventualiteter.

Hvis det i den kommende Tid vil lykkes os at opretholde vor Eksport, og vor Skibsfart stadig vil kunne lukrere af de gunstige Konjunkturer, da vil vi Dag for Dag erhverve os store Tilgodehavender i Ulandet. Det var ønskeligt, om disse maatte blive derude foreløbig, saaledes at vi kunde disponere over dem straks efter Krigens Slutning. Det vil maaske koste os et Rentetab i en forhaabentlig kortere Periode, nemlig saa længe Krigen varer, men det vil efter den være af uvurderlig Nytte for os at eje saadanne store Kontant-Beholdninger disponible paa rette Sted. Og det rette Sted er — som Forholdene har udviklet sig — Amerika. Mod Amerika vendes hele Europas Blikke i det Øjeblik, da Krigen er endt, og da gælder det for os, hvis vi vil sikre os en Del af de Produkter derovrefra, som til den Tid vil være i højeste Pris Europa, at kunne lægge Pengene paa Bordet og betale kontant for Varerne. Det nytter ikke at slaa sig til Ro med sine Sterlingtilgodehavender og ræsonnere som saa, at saa længe Krigen vedvarer, kan vi lade Pengene staa i London til en god Rente, og bagefter kan vi saa købe os Dollars sammesteds. Hvem kan vide, om man ikke til den Tid faar saa god Brug i England for sine Dollars, at det simpelthen bliver forbudt at sælge dem til Udlændinge? Hertil kommer, at vi jo ovenikøbet efter al Sandsynlighed er i den

heldige Stilling at faa et større Beløb Dollars tilgode i en nær Fremtid, hvis Øsalget gaar i Orden. Der kunde altsaa blive en ret storstilet Reserve for os, hvis vi venter med at disponere over Pengene, til Krigen er forbi.

Ved fra nu af at lade de Penge, vi tjener udefra, blive derude under Krigen, skaffer vi os imidlertid ikke alene en meget gavnlig Reserve i Udlandet, men vi gavner tillige vort hjemlige Pengemarked ved ikke yderligere at overfylde det med ledige Kapitaler. Industriraadets Formand, Ingeniør Foss, har nylig i et ypperligt Foredrag om Krigen og de danske Erhverv paatalt den Planløshed og Ubesindighed, hvormed nye Foretagender startes her hjemme og de indtjente Penge anbringes. Men hvorledes kan det være anderledes i en Tid som denne, da Pengene saa at sige gror op overalt, hvor Foretagsomheden rører sig og en hel Del af de Mennesker, der ved Forholdenes Gunst har faaet Ret til at disponere over dem, qua Kapitalister, i Virkeligheden ikke tænker klart i Øjeblikket, idet deres Hjerner er angrebne af Guldfeberen.

Overgangen fra kapitalfattigt til kapitalkraftigt Land har i Danmark været saa brat, at vi knap har faaet Tid til at sunde os. Vi har ikke taget Lære af andre kapitalkraftige Landes økonomiske Fejlgreb under penge- rigelige Perioder. Vi har ikke lært af de gamle kapitalfaste Lande at disponere paa langt Sigt. Vi vil gøre vore Penge hurtigt frugtbringende og helst fordoble vor Kapital hvert Aar. Derfor gælder det nu for vore Ledere at tage Reb i Sejlene, at vi kan undgaa en oppustet Gründerperiode og det paafølgende Sammenfald, som kan ødelægge saa meget af, hvad vi nu har

naaet. Endnu er Faren vel ikke saa stor, men fortsættes der i samme Tempo, i det samme planløse Spor, bliver det maaske vel rigeligt dyre Lærepenge; vort unge kapitalfyldte Land kommer til at betale.

Saa utopisk end Tanken forekommer ved første Øjekast og saa vanskelig dens Virkeliggørelse end, ved nærmere Eftersyn muligvis vil synes —: der burde nedsættes et „Finansraad“, et Kommissorium med ret udstrakt Myndighed og sammensat af dygtige Bankmænd, finansministerielle Embedsmænd, Nationaløkonomer og enkelte Handels- og Industrifolk, og dette Raad skulde for det første beskæftige sig med vort hjemlige Kapitalmarked og forhindre den usunde Selskabs-Dannelse og modarbejde det vildeste Børsspil. Enhver ny Emission, enhver Udvidelse af bestaaende Virksomheder og enhver privat Appel til Kapitalmarkedet burde approberes af dette finansielle Overformynderi. Men desuden burde der herigennem træffes Forberedelser og gøres Studier, saaledes at vi kunde staa rustede til den kommende Overgangsperiode med et rigt og værdifuldt Materiale til Støtte for vore Lovgivere. Man burde studere alle de Forholdsregler, der træffes i andre neutrale Lande til den kommende Epoke, og selv tage alle mulige Spørgsmaal og Forholdsregler af finansiell Art op til Behandling, som antagelig vil faa Interesse ved Krigens Slutning. For at nævne enkelte af de store Opgaver, der venter paa deres Belysning og Besvarelse: Bør Danmark oprette et Diskontomarked i Lighed med de store udenlandske Pladser for selv at kunne financiere sin Eksport og sin Import? Hvilke Betingelser bør vi stille for at give udenlandske Aktier og Obligationer Indpas paa

vort hjemlige Marked og vor Børs? Hvorledes bør vi stille os for at forhindre Udlændinge i at faa for stor Indflydelse i vort Erhvervsliv, for stor Magt over vore Aktieselskaber?

Saadanne Spørgsmaal og utallige andre lignende burde dette Finanskommissorium behandle, saaledes at Materialet ligger rede, fuldt færdigt i det Øjeblik, da vi kommer til at behøve det. Vi kan ikke forlange, at Lederne af vort økonomiske Liv herhjemme i disse ovenud travle og enerverende Tider skal beskæftige sig med disse vidererækkende Emner, men vi burde sikre os et Organ for saadanne Overvejelser og Beslutninger som de nævnte, selv om vi derved kommer ud for den Fatalitet, at vi maa betale dette Raads Medlemmer klækkeligt for deres Arbejde. Tiden vil vise, at Omkostningerne vil betale sig, at et saadant forberedende Arbejde vil spare Landet for mange Genvordigheder og Tab.

Det er lykkedes os under Krigen at skaffe os fri for vor Gæld til Udlandet, finansielt at styrke os udadtil og indadtil. Det gælder nu for os om ikke at overvurdere denne Styrke. Den største Kunst i saa pengerigelige Tider som dem, vi nu oplever herhjemme, er at holde igen, ikke at lade sig imponere for stærkt af den tilsyneladende Overflod. En officiel Dæmper paa den overdrevne private Optimisme, der i vore demokratiske Tider jo let smitter ogsaa de offentlige Institutioner — det er, hvad vi savner. „Preventure is better than cure“, siger Englænderen, og i Fald man herhjemme kunde forebygge det store Krak paa det finansielle Omraade, som allerede af adskillige af vore finansielle Ledere er blevet forudsagt at skulle

komme, vilde meget være vundet. Vi har nemlig ikke udelukkende styrket vor finansielle Status, vi er ogsaa faldet for mange af de finansielle Fristelser, som Perioder af Nutidens Art fører med sig. Maatte vi blive bevaret for finansielle Udskejelser, for Overvurdering af de virkelige Forhold, da vilde Danmark sikkert i de kommende Tider kunne hævde sin Stilling som et af Udlandet finansielt uafhængigt Land.

ENTENTENS ERNÆRINGSPROBLEMER

Af

A. C. Kaarsen.

.... „og nu er vi netop saa vidt,
som de var dengang“.
„L'Œuvre“.

Siden England¹⁾ i Foraaret 1915 effektivt organiserede Afspærringssystemet overfor Fjenden, for med Sulten som Forbundsfaelle at fremtvinge Sejren, er der skrevet og talt meget om Centralmagternes Ernæringsforhold. Afspærringen har nu virket i 2 Aar uden at føre til det ønskede Resultat; med spændt Opmærksomhed har man fulgt Efterretningerne om Ernæringsforholdene i Centralmagternes Lejr, Efterretninger, der iøvrigt var i høj Grad modstridende, idet Forholdene indenfor et saa stort Omraade naturligvis maatte være vidt forskellige. Hvor stor Nøden end kan være, er man da efterhaanden blevet skeptisk overfor den Tanke, at Sulten alene skulde tvinge Centralmagterne til Fred,

---

¹⁾ Denne Artikel var oprindelig tænkt kun at omhandle England, og dette Land er da ogsaa udførligst behandlet. Da imidlertid en samlet Fremstilling for hele Ententen maatte paaregne større Interesse, er der ogsaa for de andre Magter forsøgt en kort Antydning af de Vanskeligheder, der navnlig i de sidste Maaneder har rejst sig paa Ernæringsspørgsmaalets Omraade.

ikke mindst efter den sidste Tids Krigsbegivenheder, der har bragt Rumæniens store Forraad i deres Hænder.

Har i de to første Krigsaar Ernæringsspørgsmaalet nærmest været noget for Centralmagterne specifikt, saa har det sidste Halvaar med tilstrækkelig Tydelighed vist, at Problemet nu vil faa en international Karakter. Verden kan ikke kriges i aarevis og samtidig producere Fornødenheder i normalt Omfang. Samfundene er omorganiserede, Kapital og Arbejdskraft overført fra fredelige Produktionsgrene til Krigsindustrier, samtidig med at den bedste Del af Arbejdskraften i millionvis er kaldt under Fanerne. I lang Tid kan der tæres paa opsparede Fonds af Kapital- og Konsumgoder, men efterhaanden som Krigen varer ved, maa Bristen træde stærkere og stærkere frem. Men medens disse Vanskeligheder, forstærkede ved Blokaden, allerede tidligt viste sig i Tyskland, kommer Sulten nu ogsaa til de Stater, der i sin Tid dekreterede Afspærringssystemet overfor Fjenden.

Ernæringsproblemet har tre Stadier: først Maksimalprispolitiken, der under alvorligere Forhold hurtig viser sin Utilstrækkelighed; Kortsystemets Forbrugsindskrænkning er den anden Fase, hvori de fleste Stater nu gaar ind; tredje Stadium er Hungersnøden — og lang Tid endnu kan Krigen næppe føres, før dette Stadium indtræder.

England.

Den Forstyrrelse i det internationale Handelssamkvem, som var en umiddelbar Følge af Krigsudbruddet, maatte ikke mindst berøre England, der netop for de

vigtigste Fødemidler i saa høj Grad er afhængig af udenlandske Tilførsler. Regeringen saa sig derfor snart nødsaget til at træffe særlige Foranstaltninger for at sikre Importen, og der nedsattes forskellige Kommissioner med den Opgave at holde Tilførslerne oppe paa det tilstrækkelige Niveau.

Før Krigen dækkede England omtrent $\frac{2}{3}$ af sit Sukkerforbrug ved Indførsel fra Centralmagterne, saa Sukkerspørgsmaalet maatte straks blive brændende. Hvorledes Sukkerkommissionen har løst sin Opgave, ses af nedenstaaende Tal for Importen:

Mill. cwt.	August—Juli			August—November	
	19 ¹³ / ₁₄	19 ¹⁴ / ₁₅	19 ¹⁵ / ₁₆	1915	1916
Roesukker	29.94	3.23	0.54	0.34	"
Rørsukker	8.42	30.54	32.04	11.00	9.80
Ialt . . .	38.36	33.77	32.58	11.34	9.80

Der er med andre Ord en ret betydelig Nedgang i Importen, en Nedgang, der ses fortsat i tredje Krigsaars første fire Maaneder; og medens normalt ca. 78 % af Indførselen er Roesukker, er dette nu helt forsvunden. Regeringens Sukkerpolitik var i første Krigsaar vel hovedkulds, Rørsukkerpriserne steg enormt, og efter at det nødvendige Behov var dækket, maatte man endog skride til et Indførselsforbud for ikke at lide for store Tab paa de gjorte Indkøb.

Hvad Hvedeimporten angaar har Kommissionen for Kornforsyningen etableret et Samarbejde med de forskellige Kolonialregeringer, saaledes at den indiske, australske og kanadiske Regering hver især kontrollerer Hvedeeksporten, hvoraf Kommissionen overtager Størsteparten. Tonnageknapheden har imidlertid voldt store

Vanskeligheder med at faa det købte Korn hjem fra Indien og Australien. Nedenstaaende Tabel viser Importen af uformalet Hvede (Importen af Hvedemel er ikke undergaaet væsentlige Forskydninger).

Import af uformalet Hvede (Mill. cwts.).					
	August—Juli			Aug.—Novbr.	
	19 ¹³ / ₁₄	19 ¹⁴ / ₁₅	19 ¹⁵ / ₁₆	1915	1916
Rusland	9.08	0.72	0.60	0.51	"
U. S. A.	29.05	42.87	63.14	12.18	16.70
Kanada	23.57	27.45	25.19	8.82	6.25
Argentina	7.22	12.07	3.48	0.29	0.85
Australien	14.55	1.04	2.27	"	1.16
Brit. Indien . . .	12.89	13.05	7.00	6.72	4.17
Andre Lande . .	1.02	0.27	0.10	"	0.04
Ialt . . .	99.51	98.77	101.73	28.02	29.26

Som det ses, er den samlede Hvedeimport meget nær den samme i de tre Aar, men m. H. t. de Lande, hvorfra Indførselen er foregaaet, er der sket meget væsentlige Forskydninger. Rusland, hvorfra normalt 10 % af Importen hentes, er udgaaet. Indien og Australien gik i første Krigsaar ned til godt Halvdelen, i andet til Tredjedelen af det normale. Argentina sank efter en Stigning i første Krigsaar til under Halvdelen, medens Kanada viser en mindre Opgang. Det Land, der i begge de to Krigsaar har trukket Læsset, er U. S. A., hvorfra Importen i første Krigsaar steg ca. 50 % og i andet var mere end det dobbelte af Normalen. Denne stærke Stigning har været mulig, fordi de Forenede Staters Høst i 1915 var eksceptionel stor. Men i Aar, hvor Verdenshøsten er slet, kan der ikke paaregnes tilnærmelsesvis saa stærk en Støtte fra U. S. A., og de Vanskeligheder, der saaledes rejser

sig for Behovets Dækning, førte for et Par Maaneder siden til en Nyordning af Hvedeimporten samtidig med en Rekonstruktion af Kornkommissionen. Herefter har Staten ligefrem monopoliseret Kornhandelen, idet Kommissionen kontrollerer al Import til Storbritannien af Korn og Mel og faktisk er den eneste Importør. Kuriøst nok var en af Grundene til, at Staten overtog Hvedeimporten, den, at de private Importører ikke turde ligge inde med større Beholdninger af Frygt for en Deroute ved Aabning af Dardanellerne for det russiske og rumænske Korn — en Frygt, der turde være lidt overdreven. — Kommissionens Virksomhed har i Fagpressen været Genstand for en Del Kritik, idet det bebrejdes den, at den ikke har været i Stand til at forhindre den sidste Tids ret betydelige Prissvingninger.

Udsigterne for Storbritannien til i det kommende Aar at dække sit Behov for Brødkorn fremgaar af Afnittet om Verdenshøsten.

For de vigtigste andre Fødemidler end Brødkorn og Sukker skal anføres følgende Tabel over Importen:

Mill. cwt.	August—Juli			Aug.—Novbr.	
	1913/14	1914/15	1915/16	1915	1916
Kød og Flæsk	24.55	23.00	23.86	8.88	8.22
Fisk	3.84	3.04	3.51	0.61	1.80
Smør	4.20	3.09	2.85	1.27	0.69
Margarine	1.55	1.68	2.50	0.77	0.98
Fedt	2.11	2.58	2.17	0.45	0.41
Ost	2.89	2.77	2.40	0.92	1.41
Æg (great hunds.).	21.94	11.56	8.46	3.67	1.90

Det er i de to første Krigsaar lykkedes at bevare status quo for Kød og Flæsk, Fisk, Fedt og Ost;

Margarinetilførslerne er endog steget betydeligt. Derimod viser Tallene for Smør og Æg en ganske voldsom Nedgang, der ses fortsat i Maanederne August—November 1916. —

Levnetsmiddelproblemet har i England indtil den seneste Tid nærmest været et Transport-, et Tonnagespørgsmaal, idet der har været tilstrækkeligt at faa udefra, omend det har voldt Vanskeligheder at skaffe det frem. Selv for Englands kæmpemæssige Handelsflaade har nemlig den Opgave været for stor at opfylde de militære Krav samtidig med i normalt Omfang at befordre de nødvendige Tilførsler udefra. Fra Regeringens Side paastaas det, at Undervandskrigens Ødelæggelser betyder forholdsvis lidt; men England har dog siden Krigens Udbrud mistet $2\frac{3}{4}$ Mill. Tons af en Flaade paa godt 20 Mill. Tons (Krigs- og Handelsflaade tilsammen). At der paa den anden Side — som hævdet af Churchill — under gunstige Omstændigheder aarligt skulde kunne bygges nye 2 Mill. Tons er mindre væsentligt overfor det Faktum, at det sidste halve Aars Nybygninger ikke andrager $\frac{1}{2}$ Mill. Tons.

Imidlertid er det nok de militære Fordringer, der tynger Handelsflaaden mest, idet henimod $\frac{3}{4}$ er rekvideret af Regeringen til militære Øjemed, og hertil kommer den Maade, hvorpaa Tonnagen udnyttes. Baade i engelske og franske Havne maa Skibene ligge meget længere end normalt for at faa losset og ladet — hvor man før kunde nøjes med en Uge, er 30 Liggedage ikke ualmindeligt — idet Efterspørgselen efter Havnearbejdere langtfrå kan tilfredsstilles. I den senere Tid er man da ogsaa kommet ind paa at anvende kulørte Havnearbejdere. — Med Hensyn til

Tonnagens Udnyttelse spiller det naturligvis ogsaa en meget stor Rolle, hvor lang Vej Skibene skal tilbage-lægge. Hvedeskibene har saaledes hidtil for en meget stor Del kunnet nøjes med den korte Rute paa U. S. A.; naar man i det kommende Aar i langt højere Grad maa søge til de fjernere Leverandører: Argentina, Indien og Australien, vil dette nødvendigvis lægge Beslag paa betydeligt større Tonnagebeløb.

Samtidig med at Tonnageproblemet volder større og større Vanskelighed, melder sig nu det Spørgsmaal, om der overhovedet vil blive tilstrækkelige Mængder af oversøiske Levnedsmidler at faa i 1917. Endelig har den stærke Prisstigning paa alle Fødevarer — man regner med en gennemsnitlig Stigning af henimod $\frac{3}{4}$ — givet Anledning til den ene Arbejderdemonstration efter den anden for at formaa Regeringen til at gøre noget effektivt. Derfor, medens Handelsminister Runciman endnu i Oktober i en Debat i Underhuset kunde afvise Talen om enhver drastisk Indgriben fra Regeringens Side i Ernæringsspørgsmaalet, saa maatte han, da i November det samme Problem atter fremdroges i Underhuset, indrømme, at Forholdene efterhaanden havde medført en ændret Opfattelse hos Regeringen, der nu vilde tage Sagen i sin Haand.

Bestemmelserne om Levnedsmiddelreguleringen, der offentliggjortes 17. November, giver Board of Trade Myndighed til:

- 1) at skride ind mod Personer, der omgaas utilbørligt med eller ødelægger Levnedsmidler. Navnlig maa Mælk kun naar den er afskummet anvendes til Fodring af Grise.

- 2) at foreskrive hvilke Artikler, der maa fremstilles af Levnedsmidler.
- 3) at regulere Salget, Tilvirkningen og Uddelingen af visse Fødemidler.
- 4) at fastsætte Maksimalpriser paa Artikler, der kontrolleres af Staten.
- 5) at tage enhver Person i Ed angaaende Størrelsen af hans Lager og Produktionsomkostninger.

Det var dog paa Forhaand Mening, at Reguleringen ikke skulde administreres af Board of Trade, men af et særligt Departement med en Levnedsmiddelkontrollør — eller „Diktator“, som han populært betegnedes — i Spidsen. I dette Departement skulde da tillige de Kommissioner og Udvalg gaa op, der hidtil havde reguleret Importen af forskellige Varer.

Mr. Runciman betonede udtrykkeligt, at vel ønskede Regeringen Beføjelse til, saafremt det var nødvendigt, uden forudgaaende Forhandling at kunne gribe ind med Kraft i Ernæringsspørgsmaalet, men at det indtil videre slet ikke var Mening, at skride til særlig gennemgribende Forholdsregler, foreløbig vilde man kun Sløseriet og Ødselheden til Livs.

De første Bestemmelser gik da ogsaa kun ud paa at fastsætte Maksimalpris paa Mælk og en højere Udmalingsprocent for Hvede. Medens denne for Helsingtemel er 65 %, skal der efter 27. November holdes en Udmalingsprocent mellem 73 og 78 efter Sorten. Efter 1. Jan. 1917 maa Brød kun bages af Mel, malet efter denne Skala. Det staar Bagerne frit for at blande Melet med andre Sorter, naar kun dette angives; en Del Forsøg paa Iblanding af Majsmel er

dog foreløbig faldet uheldigt ud. — Vel gør den højere Udmalingsprocent Brødkornsbeholdningerne drøjere, men paa den anden Side klager Landmændene over den mindskede Klidproduktion og kræver Foranstaltninger for rigeligere Tilførsel af Foderstoffer. — Det nye Krigsbrød er allerede kommet i Handelen under Betegnelsen „Nationalbrød“. Prisen bliver 11. d. for første og 10 d. for anden Kvalitet (hvert Brød vejer 4 lbs.) sammenlignet med en Pris i August 1914 af henholdsvis 7½ og 6 d.

Det næste Skridt var en Regulering af Maaltider, der indtages i Klubber, Hoteller, Restaurationer og andre offentlige Steder. Der har i lang Tid været klaget over den Luksus, som her fandt Sted, ikke mindst fra Militærpersoners Side, der skulde afgaa til Fronten eller var hjemme paa Orlov. Den nye Ordning, der traadte i Kraft 18. December, gik ud paa, at fra Kl. 6—9½ Aften maa der ikke serveres Maaltider, bestaaende af mere end tre Retter, paa øvrige Tider ikke af mere end to Retter. Overtrædelser straffes strængt.

Med Lloyd Georges nye Ministerium fulgte Udnævnelsen af Fødemiddelkontrolløren. Det blev Chefen for Londons Havnevæsen, Lord Devonport — der med sine fremragende administrative Evner iøvrigt straks ansaas som Favorit — hvem den ansvarsfulde Post blev betroet. I sin første Tale i Underhuset erklærede den nye Kontrollør, at Rations-systemet utvivlsomt vilde blive nødvendigt, navnlig maatte man snart skride til Indførelse af Sukkerkort. Lord Devonports første Handling var Udarbejdelsen af en Anordning om en kødløs Ugedag, gældende for

Butiker og Restauranter, men med den udtrykkelige Hensigt ogsaa at bevæge Befolkningen som Helhed til loyalt at afstaa fra Kødforbrug en Dag om Ugen. Ordningen træder i Kraft 1. Jan. 1917. Med det nuværende Forbrug menes en rationelt gennemført kødløs Dag at betyde en Besparelse af $1\frac{1}{2}$ Million £ eller omkring 25 Mill. £ paa et Aar, men Lord Devenport lægger ikke Skjul paa, at man sandsynligvis snart vil faa to kødløse Dage, idet Importen næppe kan oprettholdes i sit hidtidige Omfang.

Det er interessant at følge Pressens Kommentarer til alle disse Foranstaltninger. Saaledes maa det kaldes en Skæbnens Ironi, naar „Times“ i en ledende Artikel opfordrer til en indgaaende Undersøgelse af den Maade, hvorpaa Tyskland har søgt at løse sit Ernæringsproblem — for at England kan efterligne disse Foranstaltninger!

Den ny Regerings Ernæringsprogram er selvfølgelig ikke Forbrugsindskrænkninger alene. Man vil for det første gøre alt for at holde Importen oppe, idet det er Meningen at lette Handelsflaaden noget for dens militære Byrder; endvidere omgaas Regeringen med Planer om i nær Fremtid at overtage al Tonnage, som ikke allerede er i dens Tjeneste, hvilket naturligvis vil gavne Overblikket og Organisationen. For det andet vil man søge at fremme den indenlandske Produktion, navnlig har Lord Devonport sin Opmærksomhed henvendt paa Svineavl og Kartoffeldyrkningen, og der ventes i nær Fremtid Forordninger paa dette Omraade.

Nedenstaaende Tabel viser en Opgørelse over Storbritanniens Høst i Aar, sammenlignet med 1915 og de tidligere Aars Gennemsnit. (Her som for de øvrige Lande er Angivelserne for 1916 foreløbige).

	Areal i 1 000 ha			Udbytte i 1 000 Tons		
	1916	1915	1909—13 gnstl.	1916	1915	1909—13 gnstl.
Hvede	830	944	764	1 650	2 012	1 623
Byg	669	616	747	1 210	1 064	1 423
Havre	1 678	1 683	1 635	3 080	3 157	2 999
Kartofler ...	463	487	472	—	7 661	6 925

Hvedehøsten er, som det ses, langt ringere end sidste Aar, idet der er en betydelig Nedgang i Arealet. Derimod er Byghøsten bedre end i 1915, omend en Del mindre end normalt. For Kartoffelhøsten foreligger endnu ingen samlet Opgørelse; men i Skotland skal den være meget slet, og for England og Wales foreligger følgende Tal — 1916: 2 544 Mill. kg, 1915: 2 904 Mill. kg, overfor et Gennemsnit i 1909—13 af 2 719 Mill. kg. Sidst i November stod Kartofflerne derfor allerede i en Pris af 10 £ pr. Ton mod 4 £ sidste Aar. Det Forslag, Bathurst fremkom med i Underhuset for nogen Tid siden, om at pløje Plænerne op i Hyde Park og lægge Kartoffler deri, tyder ikke paa megen Forstaaelse af den Misère, der truer det engelske Landbrug. Udyrket Jord findes i Overflod, men det, der mangler, er Arbejdskraft. Lloyd Georges to store Organisationsarbejder, Hæren og Ammunitionsfabrikationen, har trawlet Landbruget for den i Forvejen knappe Arbejdskraft. Regeringen har efterhaanden indset den store Fare herved, indset — som „Economist“ udtrykker det — at Slaget ikke alene kæmpes ved Fronten, og Kuglerne ikke alene støbes i Ammunitionsfabrikerne, men at den indenlandske Produktion af Livsfornødenheder er et vigtigt Led i den nationale Kamp. Man har derfor i den sidste Tid

ikke udskrevet Landarbejdere til Militærtjeneste, og Krigsministeriet har truffet det Arrangement, at Landmænd, der vil forpligte sig til at dyrke et vist Areal for næste Aars Høst, kan faa Lov til at beholde Folk, der er hjemme paa Orlov, til Saaarbejdet er sluttet. — Der rettes ogsaa Bestræbelser paa i større Udstrækning at anvende Krigsfanger i Landbruget, men der er her en Del Fordom fra Landbrugernes Side at overvinde, og forsaavidt Fangerne skal arbejde i større Hold, kniber det stærkt med at skaffe fornødent Vagtmandskab. — Endelig maa nævnes det Arbejde, der gøres for at supplere den svigtende mandlige Arbejdskraft med Kvinder. The Women's War Agricultural Committees arbejder i Forstaaelse med Landbrugsministeriet og søger ikke uden Held at bevæge Kvinder — navnlig fra Middelstanden og de højere Klasser — til at træde ind i „The National Land Service Corps“, hvorfra de efter ca. 1 Maanedes Uddannelse og Træning sendes ud i Landet.

De lokale Myndigheder har af Landbrugsministeriet faaet Beføjelse til at ekspropriere ukultiveret Land og udstykke det til Opdyrkning. „Times“ har dog sikkert Ret, naar den skriver, at al Tale om at bringe ny Jord under Plov er meningsløs, og at man maatte være tilfreds, om man kunde bevare det nuværende Areal. Dette vil imidlertid næppe lykkes — saaledes vil det for næste Høst besaaede Hvedeareal efter al Sandsynlighed blive mindre end det for 1916 og Foldudbyttet endnu ringere, fordi Dræning, Lugning og lignende Kulturarbejder i de sidste to Aar kun har kunnet overkommes i meget lille Udstrækning, saaledes at Jordens Bonitet er sunket.

I Modsætning til, hvad der er Tilfældet i de fleste andre Lande, er Kreaturholdet i England ikke gaaet tilbage under Krigen. Nedenstaaende Tabel viser dette.

1 000 Stk.	1916	1915	1914
Hornkvæg	12 450	12 171	12 145
Faar	28 841	28 276	27 885
Svin	3 616	3 795	3 940

Man bemærker, at Faarebestanden er steget med næsten 1 Million, hvilket jo peger hen mod Overgang til ekstensivere Driftsformer. Derimod er Svineholdet gaaet noget tilbage, en Bevægelse, der i den sidste Tid har taget stærk Fart, idet Landmændene paa Grund af den daarlige Kartoffelhøst reducerer deres Bestand, og en Mængde Svin kommer nu paa Markedet før den slagtemodne Alder.

Frankrig.

Under normale Forhold er Frankrig kun i ringe Grad afhængig af Tilførsel af Levnedsmidler fra Udlandet. Alligevel har det maattet dele Skæbne med det øvrige Europa med Hensyn til de Ernæringsvanskeligheder, som navnlig det sidste halve Aar har ført med sig.

Det franske Landbrug har lidt svært under Krigen, navnlig paa Grund af manglende Arbejdskraft. Ja, det hævdes endog, at den Del af Frankrig, der for Tiden er bedst kultiveret, er Zonen bag ved Fronten, fordi man her har tilstrækkeligt med Folk. De Forsøg, man har gjort med afrikanske Arbejdere, har kun givet pauvre Resultater; de kan ikke taale Klimaet. Kvinder

og Børn anvendes vel i udstrakt Maalestok, men meget Arbejde kan jo kun udføres af Mænd. Fra Landbruget lyder derfor stadig Raabet paa Arbejdskraft, navnlig tænker man paa de tyske Fanger: — „Il y a bien les Boches!“ — Men ligesom i England vil det volde stor Vanskelighed at afse Vagtmandskab, og det foreslaas derfor at lade Fangerne arbejde i Hold paa 2—3—4 Mand, der tilses af cyklende Vagter.

Ogsaa fra anden Side end Landbrugskredse er der blevet rettet en stærk Kritik mod den Ordning, at Administrationen kan rekvirere Landbrugsprodukter til den „virkelige“ Værdi, hvorved Landbruget — i Mod-sætning til andre Klasser af Befolkningen — afskæres fra at høste Fordel af Krigskonjunkturerne, og man har hævdet, at denne Ordning nødvendig vilde medføre en yderligere Nedgang i Produktionen. Regeringen har da ogsaa maattet gøre en Indrømmelse, idet der for at opmuntre Kornavlén er garanteret en Minimalpris, foruden at der bevilges en Dyrkningspræmie, dels i Forhold til Arealet, dels i Forhold til det absolute Udbytte.

Nedenstaaende Tabel viser den foreløbige Op-gørelse over Høsten i Aar, sammenlignet med tid-ligere Aar. I 1915 og 16 er det af Fjenden besatte Territorium ikke medregnet.

	Areal i Mill. ha			Udbytte i Mill. Tons		
	1916	1915	1909-13 gnstl.	1916	1915	1909-13 gnstl.
Hvede.....	5.22	5.72	6.54	5.84	6.47	8.64
Rug.....	0.93	1.04	1.20	0.91	0.99	1.25
Byg.....	0.02	0.67	0.75	0.86	0.79	1.05
Havre.....	3.19	3.88	3.97	4.13	3.75	3.00
Kartofler....	1.31	1.30	1.55	—	9.08	13.20

Det dyrkede Areal er saaledes nedadgaaende, ikke alene i Forhold til 1909—13, hvad der skyldes de tyske Erobringer, men ogsaa i Forhold til 1915. Hvad Udbyttet angaar, er kun Havrehøsten bedre end Gennemsnittet; for Hveden er der fra 1915—16 en Nedgang paa ca. 10 %. Det normale aarlige Hvedeforbrug, inklusive Saasæd, anslaaes til 9.5 Mill. Tons, saaledes at dette Aars Høst skulde betyde et Deficit paa $3\frac{2}{3}$ Mill. Tons. Da der imidlertid med de besatte Distrikter samtidig er evakueret en Del af Befolkningen, maa Forbruget reduceres tilsvarende, og den nylig udkomne Forordning om en Udmalingsprocent af 80 betyder ogsaa nogen Besparelse. Paa den anden Side maa imidlertid paa Grund af Dyrtiden regnes med et Forbrug pr. Hoved, der ligger betydeligt over det normale, saaledes at Frankrig i hvert Fald maa have en Import af mellem $2\frac{1}{2}$ og 3 Mill. Tons nødig. Naar derfor Handelsminister Clémentel for nogen Tid siden udtalte sin Tilfredshed over den Maade, hvorpaa han havde løst Hvedespørgsmaalet, idet han havde Kontrakter paa ca. 1.8 Mill. Tons for den kommende Sæson, synes det noget forhastet, navnlig i Betragtning af, at Størsteparten af disse Køb endnu slet ikke er skibet. — Over Kartoffelhøsten foreligger ingen samlet Opgørelse, kun vides det, at den er daarlig — her som i andre Lande.

Den franske Sukkerproduktion har lidt et svært Knæk som Følge af Invasionen. Følgende Tabel viser det med Sukkerroer dyrkede Areal og det tilsvarende Udbytte:

	Areal i ha	Roehest i Mill. Tons
1909—13	242 660	5.91
1915	84 318	1.51
1916	77 506	—

Aralet er saaledes gaaet ned til under $\frac{1}{3}$ af det normale. Og medens Sukkerproduktionen før Krigen laa omkring 7—800 Mill. kg, var den i Kampagnen 1914—15 kun 322 Mill. kg og 1915—16 142 Mill. kg. Da Forbruget normalt andrager ca. 650 Mill. kg, kan det ikke undre, at Regeringen har nedsat en Kommission, der skal undersøge Muligheden for en Forøgelse af Sukkerproduktionen.

Ogsaa i Kvægbestanden har Erobringerne gjort et slemt Skaar, hvilket fremgaar af Tabellen:

1 000 Stk.	$\frac{1}{7}$ 1916	$\frac{1}{7}$ 1915	$\frac{1}{1}$ 1914
Hornkvæg	12 724	12 287	14 807
Faar	12 079	13 483	16 213
Svin	4 448	5 491	7 048

Efter den stærke Nedgang i Hornkvægtallet paa $2\frac{1}{2}$ Mill. Stk. skulde der altsaa atter have været en Stigning paa $\frac{1}{2}$ Mill. Stk.; men siden er Tallet vistnok sunket betydeligt. Faar og Svin er i stærk og stadig Tilbagegang.

Samtidig med at Hæren kræver sit mægtige Forbrug dækket, har der altsaa fundet en betydelig Nedgang Sted i den indenlandske Produktion af Levnedsmidler. Det franske Ernæringsproblem vilde dog næppe saa hurtigt være blevet akut, om ikke Transportforholdene havde været saa fortvivlede. Det gælder — som nævnt under England — for det første Skibsfarten. Den franske Handelsflaade, der før Krigen udgjorde $2\frac{1}{2}$ Mill. Tons, er vel ikke gaaet tilbage, idet der er tilkommet 325 000 Tons overfor et Tab paa 300 000 Tons, men den kan paa Grund af manglende Arbejdskraft i Havnene ikke udnyttes tilstrækkeligt.

Hertil kommer den administrative Forvirring. „L'œuvre“ skriver midt i November: „I Øjeblikket befatter 9 forskellige Centralmyndigheder sig med Transportvæsenet. Omtrent Halvdelen af Koffardiflaaden er rekvireret for andre Formaal end Handel. Vi benytter delvis ogsaa engelske Skibe og maa i den Anledning forhandle med 3 forskellige engelske Regeringsinstitutioner. Hertil kommer de mange Mellem- og Lokalinstanter. Hvis man metodisk vilde have organiseret det fuldkomne Anarki, kunde man daarlig have gjort det bedre.“

Ogsaa det indenlandske Transportsystem har imidlertid svigtet. I August 1914 raadede Frankrig over 380 000 Jernbanewagoner, men allerede Krigens første 6 Uger bragte et Nettotab paa 40 000. Nye Vogne har det siden næsten været umuligt at fremskaffe, og i en Debat i Deputeretkammeret i Begyndelsen af November blev det da ogsaa fra flere Sider krævet, at Jernbanematerielfabrikerne skulde ophøre med Skyts- og Ammunitionsfremstillingen. Ved Siden af Tilbagegangen i Materiel staar en Nedgang i Personalets Antal paa ca. 15 %, samtidig med at den Godsmængde, der skal befordres, er steget enormt.

Man vil forstaa, at under saadanne Forhold maa de i Forvejen vanskelige Ernæringsforhold slaa over i en Krise. Naar trods alle Kalamiteter Fødemidler eller Kul er bragt hjem fra Udlandet, kan de faa Lov at ligge paa Havnekajerne uden at kunne komme videre. Samtidig med at store Kvarterer af Paris henlaa i Mørke, fordi Gas- og Elektricitetsværkerne havde indstillet Driften paa Grund af Kulmangel, kunde der saaledes i Havnene og andetsteds ligge Kullagre paa Millioner af Tons, der ikke kunde udnyttes. Paa samme

Maade er man ude af Stand til at udligne den rigelige Høst i en Provins med den mislykkede i en anden — ingen Wagoner!

Myndighederne har ført en fortvivlet Kamp mod Dyrtiden ved Fastsættelsen af Maksimalpriser. Men dette Systems Utilstrækkelighed har næppe kunnet vise sig paa en mere eklatant Maade end her, hvor de samme Myndigheder, der har fastsat Maksimalprisen, i adskillige Tilfælde — nemlig hvor de selv foretager Salg af den paagældende Vare — ikke har kunnet overholde denne. — Den civile Befolknings Forsyning med Levnedsmidler har hidtil sorteret saavel under Indenrigs-, som Handels- og Landbrugsministeriet. I Begyndelsen af November forsøgte man at oprette et Centralernæringskontor, og „L'œuvre“ skrev i den Anledning: „Vor Presse har hidtil spottet den tyske Organisation og Rationisering og Batocki's Diktatur. — „De Ulykkelige! Saa vidt er det altsaa nu kommet med dem“. — Ja, saa vidt var det kommet — og nu er vi netop saa vidt, som de var dengang. Frankrig er naaet det samme Punkt, men under ugunstigere Forhold.“

I Ministerraadet d. 24. November blev der truffet en Del Bestemmelser for at afværge den truende Krise. Saaledes blev det besluttet, at den civile og militære Proviantering skulde forenes under samme administrative Institution, idet den Ordning, at de civile og militære Autoriteter stod som hinandens Konkurrenter, har haft højst uheldige Virkninger. Der har hidtil været, hvad „Le Temps“ kalder en uoverstigelig Mur mellem de to Administrationsgrene, og Bladet fremdrager et Eksempel, som det betegner som typisk. I en af de

største franske Byer meddelte Bagerne Mairen, at de ikke havde mere Mel end til den næste Dag. Da der vilde gaa nogle Dage, før Mel kunde fremskaffes, og da Militærdepotet havde Overflod, laante man her det fornødne Kvantum. I den Anledning modtog Intendanturen en alvorlig Reprimande! — Af andre Bestemmelser, der blev trufne i det paagældende Ministerraad, maa nævnes Forbud mod Tilvirkning af al Slags kunstig Bagværk samt Kager og Brød, der ikke kan opbevares mere end fire Dage. Endvidere Forbud mod Tilvirkning af raffineret Sukker. Endelig vedtoges Indførelsen af to kødløse Dage om Ugen.

Imidlertid skete der med Rekonstruktionen af Ministeriet i December en gennemgribende administrativ Forandring, idet der oprettedes et særligt Ministerium for Transport og Levnedsmiddelforsyningen, hvis Indehaver blev Senator Herriot, der anses for et stort administrativt Talent. Han vil for Transportens Vedkommende faa Claveille under sig som Generaldirektør eller „Diktator“, som Bladene kalder ham med en Betegnelse, der i den senere Tid er blevet særlig yndet i de krigsførende Lande. Frankrig venter sig meget af de nye Mænd — de kommende Maaneder maa vise, hvad de formaar at udrette.

Rusland.

Zarriget var vel det Land, man mindst havde ventet skulde komme til at lide Mangel paa Levnedsmidler under Krigen. Som Følge af den standsede Udførsel kunde man i den første Tid da ogsaa snarere tale om Overflod med lave Priser paa alle

Fødevarer. I Tidens Løb er dette Forhold imidlertid undergaaet en fuldstændig Forandring, ogsaa i Rusland rykker Ernæringsspørgsmaalet mere og mere i Forgrunden. Til at begynde med var det navnlig i de store Byer, især Petrograd og Moskva, at Manglerne viste sig. Det russiske Jernbanesystem har langtfra været Krigens Opgaver voksen, og særlig naar større militære Operationer var under Forberedelse og største Delen af Jernbanemateriellet beslaglagdes heraf, reduceredes naturligvis Tilførslerne til Byerne i meget betydelig Grad. For en ikke ringe Del er det russiske Ernæringsproblem vel vedblivende et Fordelings-, et Transportspørgsmaal, men Mangelen paa Levnedsmidler er dog ogsaa blevet absolut og viser sig baade i By og paa Land.

Tag en Vare som Kød, hvoraf Rusland under normale Forhold har Overskudsudførsel. Alligevel lider Landet nu stærkt under Kødmangel, hvilket skyldes Hærens kolossale Forbrug. Den russiske Bonde nyder i Almindelighed saa at sige ikke Kød, som Soldat er hans daglige Ration derimod mellem $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{4}$ kg, saaledes at Hærens Forbrug i det første Krigsjaar anslaaes til 5 Mill. Stk. Hornkvæg. Betydelige Tab led Hornkvægbestanden ogsaa i selve Krigszonerne, og den forhenværende Landbrugsminister Naumov anslaaer det første Krigsaars Indhug paa Kvægbestanden til 18 Mill. Stk. Da den normale aarlige Produktion kun udgør 9 Mill. Stk., skulde Bestanden altsaa i Krigens første Aar være reduceret med mindst 9 Mill. Stk. For et saa udpræget Landbrugsland som Rusland var Kvægbestanden iøvrigt allerede før Krigen relativt ringe, dets 37 Mill. Stk. var pr. Individ mindre end i Tysk-

land, Østrig og Frankrig. Svineholdet var i Rusland kun 9 pr. 100 Indb. mod 23 i Østrig og 34 i Tyskland. — Kødspørgsmaalet besværliggøres ved de Tilstande, der hersker i de fleste russiske Slagtehusene. Iflg. „Rjetsch“ faar Kvæget i Slagtehusene ikke tilstrækkeligt Foder og kan paa Grund af Pladsmangel ikke engang blive bragt i Hus. De sanitære Forhold i Slagtehusene trodser enhver Beskrivelse, og Kvæget dør i Massevis. — Formodentlig paa Grund af Transportvanskeligheder er de militære Indkøb hidtil næsten kun foretaget i det europæiske Rusland. I den sidste Tid er man dog begyndt at drage Nytte af de store sibiriske Beholdninger, og der er indrettet moderne Slagtehusene og Køleanlæg adskillige Steder. — Da Hærens Krav maa gaa forud for den civile Befolknings Forsyning, har Regeringen søgt at frigøre en Del Kød ved Indførelse af 4 kødløse Dage om Ugen (Lov 2. Aug. 1916). Det har imidlertid været under Overvejelse at ophæve denne Ordning igen, da den affødte en berettiget Forventning om, at man saa i det mindste de andre Dage kunde faa Kød at købe. Da dette imidlertid langtfr er Tilfældet, har det skabt en stærk Bitterhed hos Befolkningen.

Adskillige Steder er Guvernementskomitéerne skredet til Rekvisition af Korn hos Bønderne for Civilbefolkningens Behov. Af Frygt herfor nedgraver Bønderne imidlertid Kornet og køber i Stedet for op med Spekulation for Øje. Spiritusforbudet har haft den — under de nuværende Forhold — uheldige Virkning, at Bønderne har faaet saa mange Penge mellem Hænderne, at de ikke som før behøver at sælge deres Høst straks. Fyrst Galizin erklærer rent ud, at det bliver

nødvendigt at genindføre Spiritusmonopolet; tidligere kom Bønderne nemlig til Staden i Vinterens Løb for at sælge deres Produkter og købe Brændevin i Stedet — nu bliver de hjemme. Borgmesteren i Moskva, Tschelnokow, udtalte for nogle Maaneder siden: „Civilbefolkningens Levnedsmiddelforsyning befinder sig i en Tilstand af fuldstændig Desorganisation. For alle Produkter er Priserne steget efter en uhørt Maalestok — 100—200—300 %/. En hel Række af Fødevarer forsvinder periodisk fuldstændig fra Markedet. Hovedgrunden til Krisen ligger i, at Bønderne ikke bringer deres Produkter paa Markedet“.

„Nowoje Wremja“ skriver i Slutningen af Oktober: — Medens det tidligere kun var de mange Flygtninge i Hovedstaden, der paa Grund af den manglende Organisation led Nød, er dette nu Tilfældet i alle større Byer. Overalt melder Telegrafene om Brød- og Melmangel. I Volgadistriktet, selve Ruslands Kornkammer, har Møllerne indstillet deres Virksomhed. Og som det allermest raffinerede: fra Rjasan meddeles, at Bønderne i skarevis strømmer til Byen — ikke for at sælge deres Produkter, men omvendt, for selv at købe Mel, Smør o. s. v.

Formanden for Centralkomiteén for Fremskaffelse af Levnedsmidler, M. Fedoron, giver i et Interview følgende mistrøstige Resumé:

Ved Krigens Begyndelse gik man med Hensyn til Hærens Forsyninger udenom den frie Handel og skabte et særligt Provianteringsvæsen. Handelen ophørte saa at sige, og Indførelsen af Maksimalpriser forandrede ikke dette Forhold. Den Omstændighed, at de ikke overalt var lige høje, fremkaldte naturligvis Spekulation.

Svaret herpaa var Rekvisition og lokale Udførselsforbud, der bevirkede, at de Handlende straks trak sig tilbage og alle Forraad forsvandt. Hertil kom Forvirringen i Jernbanetrafiken og endelig Pengenes synkende Værdi. Papirpengene faldt som en mild og stadig Regn over det ganske Land, og Priserne steg tilsvarende. Dermed voksede Befolkningens Angst for Dagen i Morgen, man søgte at rive saa meget til sig som muligt og gemme det hen. Arbejderen forlanger vilkaarligt 2—3—5 Rubler pr. Dag. Rublen har ophørt at være en Værdimaaler, man regner i Stedet i Korn, i Levnedsmidler, og man bryder sig ikke om at sælge disse. I Landsbyerne er der rigeligt med Penge, i Butikerne intet at sælge. Over hele Landet raader en stærk Mistillid. Maksimalprisen paa Korn blev indført uden forudgaaende Organisation af denne vigtige Foranstaltning. Følgen var straks en fuldstændig Stilstand over hele Riget. Ingen Handeler afsluttedes, Volgas Kornskibe ligger tomme, Møllerne staar stille. Maksimalprisen bliver ændret hvert Øjeblik. Der er ingen fast Autoritet, ingen Rettesnor, ingen Organisation.

Som et utvivlsomt ingenlunde enestaaende Eksempel paa i hvor ringe Grad de lokale Myndigheder er i Stand til at løse de vanskelige Opgaver, Ernærings-spørgsmaalet stiller dem, skal anføres et Citat fra „Nowoje Wremja“: „Staden Kiews Levnedsmiddelkommission, der nedsattes ifjor for at bekæmpe Dyrtiden og Spekulationen, opkøber Levnedsmidler for Millioner af Rubler, men i Stedet for at sælge dem til Befolkningen for en rimelig Pris, lader Kommissionen dem raadne op i Magasinerne. Man skulde tro, at den opkøbte de vældige Forraad i den specielle Hensigt,

at de ikke skulde komme paa Markedet og foranledige en Nedgang i Priserne, som de Handlende har skruet saa umaadeligt op. Tro ikke, det er Smaating, det drejer sig om. Det har vist sig, at alene af Mel er 200 000 Pud (= 3.276 Mill. kg) ødelagt, og i den Grad, at det er ubrugeligt ikke blot til Menneskeføde, men ogsaa til Foder. Ligesaa har man opdaget Titusinder af Pud fordærvet Fisk, Havre, Hø o. s. v. Og Ødelæggelsesprocessen fortsættes, thi Kommissionen, som forfølger sine specielle Maal, vægrer sig ihærdigt ved at lade Produkterne komme paa Markedet". — Bladet anklager med andre Ord Kommissionen for at gøre fælles Sag med Levnedsmiddelspekulanterne, noget der i Betragtning af de særlig russiske Forhold jo ikke lyder helt utroligt.

Den foreløbige Opgørelse over Ruslands Høst i 1916, sammenlignet med 1915 og tidligere Aars Gennemsnit, fremgaar af nedenstaaende Tabel:

	Areal i Mill. ha			Udbytte i Mill. Tons		
	1916	1915	1909-13 gnstl.	1916	1915	1909-13 gnstl.
Hvede	19.64	23.56	23.85	16.20	20.41	17.00
Rug	23.64	24.68	24.19	21.55	22.60	18.47
Byg	10.10	11.04	10.28	9.68	10.35	9.09
Havre	14.36	14.40	14.62	12.68	13.18	12.07
Majs	1.48	1.59	1.59	1.83	2.00	1.78
Ialt . .	69.28	75.80	74.58	—	—	—

Det vil ses, at det med Korn og Majs dyrkede Areal i Løbet af det sidste Aar er gaaet ned med over 6 Mill. ha. Ogsaa i Rusland lider Landbruget naturligvis stærkt under Mangelen paa Arbejdskraft, og Maskiner er det næsten umuligt at fremskaffe. — Det

er særlig Hvedearealet, der er sunket, og Udbyttet er kun $\frac{4}{5}$ af det i 1915. Derimod er Rughøsten god. — Ved en Sammenligning mellem Udbyttet for 1916 og Gennemsnittet af 1909—13 maa naturligvis tages i Betragtning dels Befolkningstilvæksten, dels den overordentlige Stigning i Behovet for Brødkorn, der er en Følge af det mindskede Forbrug af andre Fødemidler.

Italien.

Fra Italien foreligger kun sparsomme Efterretninger, men givet er det, at Udsigterne heller ikke her er lyse. Det er iøvrigt interessant at se, at Pressen først i den allersidste Tid er naaet til Erkendelse af, hvor dybt Ernæringsproblemet stikker. Hidtil har den almindelige Opfattelse været den, at Grunden til den stærke Prisstigning blot var at henhøre til Vareaager, og at Regeringen ved at skride ind herimod var i Stand til at fjerne Vanskelighederne.

Det dyrkede Areal og Høstudbyttet for de vigtigste Sorter fremgaar af nedenstaaende Tabel:

	Areal i Mill. ha			Udbytte i Mill. Tons		
	1916	1915	1909-13 gnstl.	1916	1915	1909-13 gnstl.
Hvede	4.73	5.06	4.74	4.80	4.04	4.99
Havre	0.45	0.49	0.51	0.38	0.40	0.54
Majs	1.55	1.57	1.61	2.00	3.09	2.55

Det aarlige Forbrug af Hvede, indbefattet Saasæd, er godt 7 Mill. Tons. I Aar maa det sættes højere, saaledes at der vil kræves en Indførsel paa mindst $2\frac{1}{2}$ Mill. Tons fra Udlandet. For at opmuntre til

Dyrkning af Brakjord med Hvede, Majs eller Havre har Regeringen bevilget en Præmie paa 50 Lire pr. ha.

Sukkerproduktionen er gaaet betydeligt tilbage. Resultatet af denne Kampagne var kun $1\frac{1}{2}$ Mill. hkg, medens sidste Aars Forbrug var $2\frac{1}{5}$ Mill. hkg, og i den senere Tid er det steget væsentligt. Det med Sukkerroer dyrkede Areal var i 1916 10 % mindre end det i 1915. — I Oktober besluttede Regeringen derfor at overtage Kontrollen af Sukkerforbruget. En Kommission afgør for hver Maaned, hvor meget der tilkommer den enkelte Provins, saavel til direkte Konsum som til industrielt Forbrug, og der kræves Autorisation for Tilvirkning af Artikler, der indeholder Sukker.

Ogsaa Kødspørgsmaalet giver Anledning til mange Vanskeligheder. Ved Krigens Udbrud udgjorde Kvægbestanden ca. 7 Mill. Stk. overfor et aarligt Forbrug af ca. 2 Mill. Stk. I Krigens første halvandet Aar (regnet fra Maj 1915) var Forbruget imidlertid henimod 20 % større end normalt. Naturligvis kræver Hæren langt den største Part af Kødproduktionen, saaledes at der ikke bliver meget tilbage for den civile Befolkning, om det ikke lykkes i betydelig Grad at forøge Importen af frossen Kød, der i Øjeblikket andrager omkring 7 Mill. kg maanedlig. Imidlertid er Transportvanskelighederne saa store, at det næppe lader sig gøre. „Corriere economico“ hævder, at man hellere maa reducere Kvægbestanden end forsøge paa at indskrænke Civilbefolkningens Kødforbrug yderligere end det alt er sket, idet da blot Priserne paa Fisk, Grønsager o. s. v. vil stige endnu stærkere. — Imidlertid er Regeringen alligevel gaaet den Vej med en Forordning, der fra 1. Jan. 1917 indfører to kødløse Uge-

dage. For at Forbruget ikke skal vende sig saa meget kraftigere mod Fjerkræ, forbydes Salget heraf tre Dage om Ugen.

Verdenshøsten.

Det samlede Indtryk man faar af Brødkornshøsten i Ententelandene er det, at den vel kan give Anledning til nogen Bekymring, men at man — under Forudsætning af, at Supplering kan hentes i de oversøiske Lande — dog nok vil kunne slippe igennem til næste Afgrøde kommer frem. For de oversøiske Lande tegner Billedet sig imidlertid saaledes, at Høsten her ikke alene er langt under sidste Aars, men ogsaa betydelig mindre end det normale. De Opgørelser, der her kan meddeles, er naturligvis ikke definitive og navnlig for Argentina og Australien i høj Grad skønsmæssige, men der er dog Grund til at antage, at de paagældende Tal i hvert Fald ikke er ansat for lavt.

Forenede Stater.

	Areal i Mill. ha			Udbytte i Mill. Tons		
	1916	1915	1909—13 gnstl.	1916	1915	1908—13 gnstl.
Hvede....	20.59	24.87	19.06	16.64	27.53	18.69
Byg.....	3.14	2.09	3.08	4.00	5.16	3.96
Havre....	16.43	16.50	15.12	17.84	22.36	16.42
Majs.....	43.96	43.84	42.18	67.15	77.59	68.79

Hvedehøsten i 1916 er med andre Ord kun $\frac{3}{5}$ af sidste Aars og over 2 Mill. Tons mindre end Gennemsnittet af 1909—13. Ogsaa for Foderstoffernes Vedkommende er Udbyttet langt ringere end i 1915, omend Forholdet til Gennemsnittet her stiller sig betydeligt

bedre. Man vil forstaa, at der i 1917 ikke kan være Tale om en Tilnærmelse til den Hvedeeksport, U. S. A. var i Stand til at præstere i 19¹⁵/₁₆, idet Unionen selv vil faa Brug for Størstedelen af Høsten. Der er da ogsaa i Senatet fremkommet Forslag om Eksportforbud, ikke alene for Korn, men for Levnedsmidler i det hele taget. Det menes at dreje sig om en tyskvenlig Aktion, og foreløbig er Sagen i hvert Fald ikke kommet videre. Men den blotte Mulighed for et Eksportforbud fik i nogen Tid Priserne i U. S. A. til at vige, tiltrods for det internationale Markeds stigende Tendens. Selv om et Forbud virkelig blev dekretet, kunde det dog næppe tænkes at blive absolut, idet Staterne ialtfald har noget Korn at undvære.

Kanada.

	Areal i Mill. ha			Udbytte i Mill. Tons		
	1916	1915	1910-13 gnstl.	1916	1915	1910-13 gnstl.
Hvede	4.08	5.26	4.25	4.38	10.24	5.57
Byg	0.57	0.61	0.61	0.70	1.10	0.98
Havre	4.31	4.00	3.91	5.22	8.02	5.03

Nedgangen i Hvedehøsten er endnu større end for U. S. A., idet Udbyttet kun andrager lidt over $\frac{2}{5}$ af det i 1915. Overskudet for Eksport, der sidste Aar udgjorde 7.2 Mill. Tons, anslaaer „Economist“ derfor i Aar til kun 2.7 Mill. Tons.

Indien.

Den foreløbige Opgørelse viser her en Hvedehøst paa 8.65 Mill. Tons, mod 10.25 i 1915 og 9.57 i Gennemsnit af 1909—13. Til Gengæld udgør Rishøsten imidlertid 32.88 Mill. Tons, mod 27.24 i 1915, hvilket naturligvis virker til at frigøre Hvede for Eksport.

Argentina og Australien.

I disse Lande falder Størsteparten af Høsten som bekendt først i Januar Maaned. Efter engelske Beregninger (optimistiske) anslaaes Argentinas Hvedehøst i Aar til 2.⁰⁰ Mill. Tons mod 4.⁷⁰ ifjor og 4.⁰⁵ i 1909—13. Mangel paa Regn og delvis ogsaa Græshoppeplagen har medført dette ringe Høstudbytte, efter hvilket det synes noget overdrevent at regne med et Eksportoverskud paa 1³/₄ Mill. Tons, foruden de 875 000 Tons, der menes at være tilbage af sidste Høst. Og-saa fra Argentina er der iøvrigt kommet Meddelelser om paatænkt Udførselsforbud, der naturligvis heller ikke her kan tænkes at blive absolut. Men meget taler for at Regeringen, saavel i de Forenede Stater som i Argentina, bliver nødt til at overtage Kontrollen over Eksporten, for at Landene ikke selv skal komme til at lide Mangel. Det hævdes iøvrigt fra nogle Sider, at det er England, der staar bag ved det eventuelle argentinske Udførselsforbud, idet Meningen skulde være den at reservere hele Eksporten for Ententen. Modsat er den Anskuelse, at det drejer sig om et Modtræk fra den argentinske Regering mod det engelske Importmonopol, der søger at trykke Priserne. — For Australiens Vedkommende tegner Udsigterne sig gode, saafremt Hveden da de sidste Uger før Høsten kan undgaa Rustfaren. Udbyttet anslaaes til 3.²⁵ Mill. Tons mod 4.⁰⁹ i 19¹⁵/₁₆ og 2.⁶⁶ Mill. Tons gnsst. i 1909—13. Det menes i England, at Udførselsoverskudet maa kunne naa op imod 2¹/₂ Mill. Tons, hvortil kommer omtrent 2.²⁰ Mill. Tons fra sidste Høst.

Som et Resumé skal anføres en Tabel, der viser de oversøiske Landes Hvedehøst samt deres Eksport i Tiden August 1915—Juli 1916:

	Høst i Mill. Tons			Eksport
	1916/17	1915/16	1909-13 gnstl.	Aug. 1915 — Juli 1916
Kanada.....	4.88	10.34	5.57	6.42
U. S. A.	16.54	27.58	18.00	4.67
Indien	8.65	10.25	9.57	0.11
Argentina.....	2.00	4.70	4.05	1.58
Australien	3.25	4.00	2.06	0.85
Tilsammen...	35.87	56.81	40.54	13.63

Den oversøiske Høst er med andre Ord kun 62 % af sidste Aars og kun 87 % af den gennemsnitlige.

For de tre Ententelande stiller Høsten og Importen af Hvede sig saaledes:

	Høst i Mill. Tons			Import
	1916	1915	1909—13 gnstl.	Aug. 1915 — Juli 1916
England	1.65	2.01	1.62	5.17
Frankrig	5.20	5.49	6.49	1.79 ¹⁾
Italien.....	4.80	4.64	4.00	2.07
Tilsammen...	11.65	12.14	13.10	9.03

Med en Høst i 1915 paa 12.14 Mill. Tons havde de tre Ententelande i andet Krigsaar en Import af 9.03 Mill. Tons. I Aar maa Behovet her, saavel som i de øvrige Lande, regnes betydeligt højere, idet Forbruget af Brødkorn under Dyrtiden har en stærkt stigende Tendens. En oversøisk Høst i 1915 paa 56.81 Mill. Tons betingede en Eksport i andet Krigsaar af 13.63 Mill. Tons — hvorledes skal da i tredje Krigsaar, selv om Hensyn tages til Forraad af sidste Høst, en Afgrøde paa 35.87 Mill. Tons være i Stand til at dække

¹⁾ Tallet er ikke fuldstændigt, idet en Del af Importen til Hæren ikke er medregnet.

Ententens og de neutrale Staters Import? — Aldrig har vel de oversøiske Lande følt deres Uundværlighed som nu, aldrig har vel et Aar haft saa gode Betingelser for at fostre en Hvedecorner, som 1917. Den Optimisme, som den engelske Fagpresse bærer til Skue, kan ikke stikke dybt. Forsikringer om, at England saa udmærket kan undvære de Forenede Staters Eksport, virker ikke meget overbevisende paa Baggrund af den Omstændighed, at England i 19^{15/16} hentede $\frac{2}{3}$ af sin Hvede dér. Men disse Forsikringer og den stadige Henvisning til Indiens, Australiens og Argentinas Eksportoverskud maa da ogsaa antages kun at have til Hensigt at dæmpe den amerikanske Hausse. Om det vil lykkes, er tvivlsomt — ogsaa Amerikanerne kan opstille et simpelt Reguladetr stykke. — Et Tegn paa, hvor alvorlig Ententen i Virkeligheden ogsaa anser Situationen, er den Overenskomst, der nylig er truffet mellem England, Frankrig og Italien om at staa Skulder mod Skulder i denne Sag, saaledes at Indkøb og Fragtning af Hveden fremtidig skal ske i Fællesskab.

— — — —

I Ententelandene findes ikke den Organisation eller den absolute Indordnelsesevne hos Befolkningen, som er Tysklands store Fortrin. Derfor vil de næppe være i Stand til at løse Ernæringsproblemet paa en tilsvarende rationel Maade som Tyskland, derfor maa Vanskelighederne for hver Dag blive større og større. Dette kunde tyde paa, at Freden ikke er saa langt borte. Hvis ikke — hvor længe vil da administrative Foranstaltninger kunne besvære det Hungerspøgelse, der lurar paa Europa?

December 1916.

BOLIGKOMMISSIONEN AF 1916

Betænkning I.

Den ifølge Lov af 30. Oktober 1916 nedsatte Boligkommission har i Slutningen af December 1916 afgivet sin første Betænkning. Som det er forudsat i Loven om Kommissionens Nedsættelse, handler den afgivne Betænkning væsentligst om Foranstaltninger til Afhjælpning af den forhaandenværende Boligmangel.

Til Belysning af Boligmangelens Omfang og Aarsager er der indsamlet en Del statistisk Materiale. Det fremgaar heraf, at Københavns Kommune har maattet skaffe Husly til 259 Familier, Frederiksberg Kommune til 75 Familier og 21 Provinsbykommuner til ialt 298 Familier. Disse 632 husvilde Familier bestod af 1 372 voksne Personer og 2 243 Børn, altsaa ialt af 3 615 Personer. Blandt Provinsbyerne har Aarhus, Odense, Aalborg, Vejle og Kolding haft de fleste husvilde Familier. Betænkningen indeholder iøvrigt en Række nærmere Oplysninger om Boligforholdene i de enkelte Byer. I 42 Provinsbyer anses Boligspørgsmaalet for truende, enten i Øjeblikket eller i en nær Fremtid.

Med Hensyn til Boligmangelens Aarsager peger Betænkningen paa Byernes stærke Befolkningstilvækst og paa Standsningen i Byggevirksomheden. Tilflytning af Udlændinge menes ikke at være af Betydning i Provinsbyerne,

og for Hovedstaden meddeles nogle statistiske Oplysninger, som viser, at Udlændingspørgsmaalet heller ikke her spiller den Rolle, som mange har antaget. Indskrænkningen eller Standsningen i Byggevirksomheden belyses ved Tal fra Kjøbenhavn og de enkelte Provinsbyer, og det fremhæves, at Aarsagen hertil væsentligst er Vanskelighederne ved at fremskaffe Materiale og den stærke Prisstigning paa Byggematerialer. Fra September 1913 til Oktober 1916 steg Byggeudgifterne i Hovedstaden med 62 %.

Til Afhjælpning af Boligmangelen har Kommissionen først taget Sigte paa Foranstaltninger til at værne om og bedre udnytte de allerede eksisterende Lejligheder, og med dette for Øje er der udarbejdet tre Forslag til midlertidige Love: 1) om Ophævelse af Forbud mod Fremleje, 2) om Forbud mod Nedrivning samt mod Anvendelse af Beboelseslejligheder til Forretningsbrug og 3) om Oprettelse af offentlige Boliganvisningskontorer. For det sidste Forslags Vedkommende er det dog Kommissionens Mening, at det i noget modificeret Form skulde danne Grundlaget for en permanent Ordning af Boliganvisningen. Disse tre Forslag er før Betænkningens Afgørelse tilsendt Indenrigsministeriet og har allerede naaet Rigsdagen.

Det vigtigste Middel til Afhjælpning af Boligmangel er dog naturligvis, at der opføres nye Boliger. Kommissionen mener, at den private Byggevirksomhed vil blive ganske utilstrækkelig, og at det i visse Byer vil være nødvendigt, at Kommunen træder til. (I tre Byer udenfor Kjøbenhavn, Kolding, Vejle og Esbjerg, har Byraadene allerede taget Beslutning om Opførelse af kommunale Beboelsesejendomme).

Som Grundlag for Statens Støtte til saadant kommunalt Byggeri har Kommissionen udarbejdet et Forslag til Lov om Laan til Kommuner til Byggeforanstaltninger. Forslaget gaar ud paa, at Staten yder Kommunerne $\frac{4}{10}$ af Ejendomsskyldvurderingen som Laan til 4 % Rente og 1 % Afdrag. Laanet maa i Forbindelse med 1ste Prioritetslaan ikke overstige $\frac{9}{10}$ af Ejendomsskyldvurderingen. For ligeledes

af støtte privat eller kooperativ Byggevirksomhed foreslaas det, at Staten yder Kommuner billige Laan til Dækning af $\frac{3}{4}$ af de Laan, som Kommunerne giver til private Bygherrer eller Byggeforeninger.

Som yderligere Former for Statshjælp til Opførelse af Boliger har Kommissionen drøftet: Ophævelse af Tolden paa Træ til Bygningsbrug eller eventuel Toldgodtgørelse for Bygningstræ, Statsstøtte til Sikring af Tonnage til Tømmertransport og Statsgaranti for en Minimumskurs paa Kreditforeningsobligationer. Der stilles dog foreløbig ingen positive Forslag paa disse Punkter.

Kommissionen har endvidere drøftet Spørgsmaalet om Regulering af Byggeriet, saaledes at den forhaandenværende Arbejdskraft og Materialemængde kommer til Anvendelse, hvor der er mest Trang dertil, men mener dog foreløbig ikke, at der bør gribes ind paa dette Punkt. Imidlertid er der nedsat et særligt Udvalg, som i Forening med Repræsentanter for forskellige Erhvervsorganisationer skal følge Forholdenes Udvikling paa disse Omraader, og Kommissionen forbeholder sig eventuelt senere at gøre Indstilling om Regulering.

Endelig har Kommissionen overvejet, om der kunde gives Lempelser, dels af midlertidig, dels af varig Natur, i bestaaende Byggelove, Byggevedtægter og Sundhedsvedtægter for at fremme Byggevirksomheden. Heller ikke paa dette Omraade har Kommissionen dog taget endeligt Standpunkt, men forbeholder sig som paa de ovennævnte Punkter en senere Indstilling. Kommissionens Levetid er sat til Udgangen af 1917, og den har saaledes endnu et Arbejdsaar for sig.

Med et enkelt Forbehold er Kommissionens egentlige Betænkning enstemmig afgivet, og for Hovedpunkternes Vedkommende er der ligeledes Enstemmighed i de positive Indstillinger.

C. V. Bramsnæs.

BOGANMELDELSER

HARALD WESTERGAARD: *Scope and Method of Statistics.*
Quarterly Publications of the American Statistical Association. September 1916.

Denne Afhandling fylder med de amerikanske Statistikeres „introduction“ og „comments“ mer end Halvdelen af et af „Statistical Association“s fire aarlige Hefter. Saa megen Plads giver man kun en Forfatter, man skatter højt. Og saaledes afgiver alene den Maade, hvorpaa Afhandlingen fremkommer, et nyt Bevis paa den højagtede Stilling, Professor Westergaard indtager i den internationale statistiske Videnskab. Men mere end ved disse ydre Ting maa dog Afhandlingen fange Opmærksomheden, fordi den i sammentrængt Form giver Westergaards: „Statistikens Teori“ eller vel i hvert Fald de Grundtræk af den, som dens Forf. overfor den engelsk-talende statistiske Verden, paa hvis Sprog hans Bøger ikke er oversat, selv mener at ville fremhæve som de mest karakteristiske, de værdifuldeste. Det er under dette Synspunkt, det falder naturligst at læse Afhandlingen, og under dette Synspunkt faar den en lige saa stor Interesse for den, der kender Forf.'s større Værker, som for den, der maaske her for første Gang stifter Bekendtskab med den Westergaardske Teori.

Det er da saa meget naturligere at benytte Lejligheden til at knytte et Par Bemærkninger til dette Kraftuddrag af

„Statistikens Teori“, som Nationaløkonomisk Tidsskrift skylder sine Læsere en Omtale af den i Fjor udkomne 2den Udgave af Bogen ud fra det Synspunkt, Forf. udtrykkelig angiver¹⁾ at have anlagt ved Udarbejdelsen af sin Bog, nemlig det økonomiske. Forholdet var dengang det, at dalevende Raadsformand Dr. phil. Gram henvendte sig til mig og bad om at maatte anmelde Bogen her i Tidsskriftet, ogsaa for at imødegaa de Angreb, der var blevne rettede imod den²⁾. Anmeldelsen findes trykt i Aargang 1915, Side 600. Men trods de meget hæderlige Bestræbelser, den udmærkede Matematiker aabenbart havde gjort sig for ikke at anlægge et særlig matematisk Synspunkt, var det ikke lykkedes ham. Han var selv klar derover og vilde sikkert ikke have taget en anden Anmelder det ilde op, om der til Supplering af hans Anmeldelse var fremkommet nogle Bemærkninger fra et noget andet Synspunkt. Og det vilde ogsaa være sket tidligere, om ikke dette som saa mange andre gode Forsætter var gaaet tilbunds i disse Tidens urolige Arbejdsforhold.

Men da nu den foreliggende Afhandling i det amerikanske Tidsskrift kom, syntes Anledningen til at komme tilbage til Sagen uimodstaaelig. Her gaves jo den bedst tænkelige Hjælp til Klaring af, hvori den Westergaardske Teoris Styrke bestaar, hvad det er, der har bragt dens Forfatters Navn over Verden. Det kan straks siges, at det ikke er nogen særlig abstrakt Metode, ikke Konstruktionen af nogen Formel. Tværtimod faar man gennem denne Afhandling — mere end gennem Bogen — nærmest et Indtryk af Forfs. Uvilje mod Formler. Hans Statistikens Teori vikler sig ud af Kendsgerningernes Favn, begynder med al Statistiks Begyndelse: lagttagelserne. Det er gennem en

¹⁾ Statistikens Teori, 2den Udg., S. 421.

²⁾ Dr. polit. K. A. Wieth-Knudsen: Hovedprinciper i Statistikens Teori og Teknik. — Fuldmægtig, mag. scient. N. R. Jørgensen: Statistikens Teori, begge offentliggjort i „Dansk Assurance“, Oktbr. 1915.

Undersøgelse af lagttagelserne, Forf. skaber sine Metoder, det er gennem en stadig Prøve af lagttagelserne at han udvikler dem og forvisser sig om, at de vedblivende holder Stik. Dette er vistnok den Westergaardske Teoris særlige videnskabelige Betydning, det hvori den adskiller sig fra de fleste andre. Og det er utvivlsomt for den økonomiske og sociale Statistik et uvurderligt Gode, saavist som det jo paa Forhaand ingenlunde er givet, at den talmæssige Behandling af økonomiske og sociale Fænomener lader sig foretage ud fra de Antagelser, der ligger til Grund for Konstruktionen af Formler til Behandling af fysiske eller astronomiske eller andre saadanne Erfaringer. Det er da af største Betydning at stille Erfaringerne forrest, at undersøge dem og lade dem selv angive Metoder til deres Tydning. Men dette stadige Arbejde med Erfaringerne bringer foruden Sikkerheden for Metodernes Brugbarhed tillige et saadant indgaaende Kendskab til det grundliggende Materiale, at „Statistikens Teori“ foruden at give statistiske Metoder og Teorier tillige giver et dybtgaaende, rent praktisk Kendskab til en stor Mængde økonomiske og sociale Forhold. Derved skabes et Sammenspil, som er af meget stor Værdi for den, der skal behandle Tal, og i dette Sammenspil ligger, forekommer det mig, det andet store Karakteristikon ved den Westergaardske Arbejdsmetode, det, hvori dens særlige pædagogiske Betydning bestaar.

Nu skal det villigt indrømmes, at denne Form for Statistikens Teori naturligvis ogsaa frembyder Vanskeligheder, navnlig for Begyndere, der føler sig skræmt af Stoffets store Mangfoldighed, og som vel vilde foretrække færre, almindelige Metoder fremfor denne Frodighed, der stiller ganske anderledes Krav til Læserens eller Elevens sunde Sans fra Tilfælde til Tilfælde. Og selv for den, der ikke for første Gang kommer til denne Bog, kan det jo nok undertiden knibe lidt med at holde fast ved de store Linier, de anvendte Principer i deres Renhed. Det er vel ogsaa

derfor man med saa stor Glæde læser denne Afhandling, fordi man her for første Gang fra Forfatterens egen Haand faar disse Hovedlinier trukket op. Og det slaar da en, med hvilken Styrke denne Teori hævder Værdien af lagttagelserne, hvorledes den gentager, at det først og sidst gælder om aldrig at slippe lagttagelserne af Syne, aldrig lade sig føre vild af Regneri og Formler men blive staaende paa de foreliggende Erfaringers sikre Grund. Hermed hænger det jo ogsaa sammen, at Forf. vist ikke gerne indrømmer, at der skulde gives noget som helst Materiale, som ikke ved omhyggelig Behandling kan fravristes en eller anden Viden af Værdi. Selv tilsyneladende unøjagtige Oplysninger skal man ikke kaste Vrag paa, „for it can easily be shown that even extremely incorrect data may under certain circumstances allow of perfectly safe conclusions“. Saavidt kan det utrættelige Arbejde med lagttagelserne føre, herude, hvor ingen Formler længere duer; her kan den indsigtsfulde og forsigtige Statistiker med Anvendelse af simple, prøvede Kriterier og almindelig sund Sans endnu finde Guldgrube. Det er vel Betragtninger som disse, der har bragt Forf. til om sin „beregnete Tilfældes Metode“ at bruge en saa malende Vending som den, at den fører os et Spadestik dybere — det er Jorden og ingen lette Abstraktioner vi arbejder med.

Det synes mig derfor med fuld Ret, at Forf. i den amerikanske Afhandling ret indgaaende viser sin Arbejds-metode i Eksemplet med de førstefødte Børns ringere Kvalitet¹⁾, fordi han næppe nogensteds er naaet højere i skarp-sindig og realistisk Behandling af et statistisk Problem og fordi hans Metodes Værdi — men ogsaa de store Krav, den stiller — her lægger sig saa aabenlyst for Dagen. Men disse store Krav til Taalmodighed, Træning, sund Sans og Uvilje mod alle opsigtsvækkende, uholdbare Konstruktioner er det jo ikke altid lige nemt at tilfredsstille, og

¹⁾ Statistikkens Teori, 2den Udgave, Side 407.

det kan da hænde, at det glipper for en og anden, der saa giver Metoden Skylden.

Men dette er blot den gamle Historie om igen om det Sværd, Alexander Magnus, ifølge Oldfux' Fremstilling, laante Nabochodonoser for at ogsaa han skulde „hugge Hovedet af den største engelske Tyr med eet Hug“. Det kunde han imidlertid ikke. „Nabochodonoser blev derover vreed og sagde: Das ist ja die rechte Sabel nicht, Hr. General. Hvortil Alexander svarede: Jeg laante Eders Keyserlige Majestæt min Sabel, men ikke mine Arme“.

Dog — for at tale mindre spøgefuldt — der er jo i en Videnskab som Statistiken, hvor Teori og Praxis er uløseligt forbundne, baade de store Bedrifter og det beskednere Arbejde, der er Dagens og Vejens. Men for det alt har „Statistikens Teori“ med sin Lære og sit Initiativ været vejledende og banebrydende. Den amerikanske Afhandlings Fremkomst er et Vidnesbyrd om, at Forstaaelsen heraf er i stadig Vækst Verden over — et glædeligt Vidnesbyrd for enhver, der føler sig i Taknemlighedsgæld til Bogen og dens Forfatter.

E. C.

WILHELM KEILHAU. **Grundrentelæren.** 314 Sider. Aschehoug, Christiania 1916.

I den moderne Teori indtager Normændene en fremragende Plads; i Forhold til Landets Størrelse har de bidraget lige saa meget som Amerikanerne, som i vor Tid endog har taget Førerstillingen fra Østrigerne. Tyskerne er staaet i Stampe; lige saa meget de i den økonomiske Historie har præsteret ved deres Detailundersøgelser, lige saa meget de som systematiserende Lærebogsforfattere er fortræffelige, lige saa lidt har de nu Værdi for Teorien, fordi de staar tilbage i Originalitet og stræng Logik. Deres nuværende Fjender, Englænderne, der med Mesteren Marshall

satte det store Punktum, har i de sidste tyve Aar efterlignet Tyskerne baade paa godt og ondt. Altmesteren blandt Normændene var Aschehoug, som i Aarum, Keilhau, Jæger, Schønheider, Schildrop har faaet gode Efterfølgere, som hverken mangler Flid eller Tankedybde. Keilhau har udgivet en Analyse over de forskellige Grundrente-teorier, som i Udførlighed og Analysens Skarphed minder om Böhm-Bawerks Kritik af Kapitalrenteteorierne.

Forfatteren begynder med Jordrenteteorien historiske Forudsætninger, Merkantilismen. Han viser, hvorledes Merkantilismen egentlig udspringer fra Middelalderens Bystat, hvis Interesse var modsat den agrariske Territorialstat; herfra den kølige Stilling overfor Landbruget. I England fik vi dog en Art Agrar-Merkantilisme med Eksportpræmier og Indførselstold, naar Kornprisen faldt, altsaa en Art Agrarbeskyttelse, som Landbruget greb tilbage til, da Freden truede med at slaa Napoleons-Krigens høje Kornpriser ned i et Niveau, som ikke kunde forrente de opskruede Ejendomspriser. Han viser, hvorledes Landbrugernes Stilling blev forværret samtidig med, at Landbruget blev forbedret; de høje Priser fik Bønderne til at sælge til Krigsperiodens Rigmænd, som af de slagtede Bondebyer lavede Storgodser og Jagtgrunde.

I Frankrig var Betingelserne noget anderledes. Der krævede Reaktionen mod Industrimerkantilismen ikke Agrarbeskyttelse men Frihed.

Fysiokraterne opstillede Læren om produit net, som Landbruget alene kan give, og som er Betingelsen for Overgang til Industri (i Virkeligheden er Fysiokraternes Opfattelse forkert, fordi Overgang til Industrien ikke betyder en Nyskabning, som er betinget af, at Landbruget giver et Overskud, som kan underholde Industrien, men blot er en Omflytning, en Erhvervsdeling, en Udskydning af visse Arbejder, som før udførtes i det autarke Landbrug, som et særligt Erhverv). Turgot opstiller dette produit net som en Afkast af Naturens fri Gave, som svarer til Renten, be-

tragtet som den sammensparede Kapitals Afkast. Grundrenten er ikke skabt af Arbejderen, der selv blot fortjene Eksistensminimet; den er en fri Gave af Naturen. Og dog kan man af Turgots Fremstilling aflede den marxske Udbytteteori.

Keilhau vender sig nu til England; selvfølgelig er Læren om Jordens aftagende Udbytte ældgammel, fordi det er et Faktum, allerede Oldtidens Agerbrugere maatte være klare paa. Italieneren Antonio Serra formulerede allerede 1613 Loven om the increasing return for Industrien og the decreasing return for Landbruget, men det blev Ricardo, der paa denne Kendsgerning opbyggede en Jordrentelære, som i det store Hele gælder den Dag i Dag. Baade Sir Edward West og Anderson havde opstillet Loven; den sidste siger, at Jordrenten er et Middel, hvorved Udgifterne ved at dyrke Jord af forskellig Frugtbarhed bringes til at blive de samme pr. Td. Sæd.

Baade Adam Smith og Malthus definerer i Virkeligheden Jordrenten som Grundejerens Tribut, naturligvis betinget af, at der er et Overskud; selv om nu Ricardo et Steds opstiller Jordrenten som Betaling for Jordens oprindelige og naturlige Egenskaber, er hans faktiske Jordrentelære dog den, at Jordrenten er en Forskelsrente, og enkelte Udryk viser, at han er klar paa, at den ogsaa kan være en Monopolrente.

I sin Kritik slutter Keilhau sig til Ricardo, men hævder meget rigtigt, at hans Teori er en dynamisk Fremstilling af en statisk Tilstand. Ricardo burde ikke have sagt — for at tale i vort Sprog — at Prisen bestemmes af Grænseomkostningerne, men at Prisstigningen bringer Jordrenten til at stige, en Stigning, som ophører ved at Dyrkningsgrænsen flyttes længere ud. Forfatteren kritiserer Ricardos Lære, at Profit og Jordrente varierer omvendt; om han har Ret, har jeg ikke undersøgt.

Et særligt Kapitel er viet von Thürens Beliggenhedsrente, et andet kritiserer Carey og George. I sidste Afsnit

af Bogen vender Forf. sig mod den østrigske Værditilregningslære: Jorden er jo som produktiv Faktor et Komplementgode, hvis Værdi ikke kan findes absolut, men maa tilgodeskrives ved den Proces, som kaldes Tilregning. Meget fint sammenligner Keilhau, Böhm-Bawerk og Turgot, men forkaster iøvrigt og med Rette Læren om, at man ved at fjerne en Produktionsfaktor og dermed sammenligne, hvad der produceres med og uden denne Faktor, kan finde denne Faktors Værdi. Af de østrigske Økonomer staar Forf. mest forstaaende overfor Wieser, men farer haardt frem mod Schumpeter; ligeledes tager Forf. Afstand fra Amerikanerne, særlig Clark, naar denne mener, at den Differentialrente, som vi kalder Jordrente, ikke er et særligt Agrarfænomen, men fremkaldes overalt, hvor vi benytter Produktionsmidler af forskellig Godhed.

Til Slut gennemgaar Forf. Rodbertus' og Marx' Teorier og kritiserer stærkt den sidstes Lære om, at Grundrenten fremstaar, fordi der i Landbruget er mere variabel Kapital i Forhold til den konstante Kapital end i andre Erhverv.

Forf. ender med at vise, at Grundrenteproblemet snart behandles politisk, snart teoretisk, derfor de mange Forskeligheder i Opfattelsen og Modsigelser i samme Fremstilling. Han splitter i øvrigt det engelske Begreb „rent“ i a) Forpagtningsafgift, b) Grundtribut, c) den Ejer som Følge af hans Ejendomsret tilkommende Jordafgift, og c) den egentlige Jordrente, ikke en retlig, men en altid eksisterende teknisk og økonomisk Foreteelse, i hvem den end tilfalder. Forf. havde iøvrigt efter mit Skøn naaet videre, om han havde uddybet Monopoltanken og ikke blot dvælet ved Jordrenten som en Differentialrente. Ligeledes savner jeg en Undersøgelse af hvilke Modifikationer Teorien undergaar som Følge af Liebig's og Mischerlichs Lov om de fysiologiske Relationer.

Dr. L. V. Birck.

Dr. FRANZ OPPENHEIMER. **Werte und Kapitalprofit.** 230
Sider. Gustav Fischer, Jena 1916.

Der er en vis Professorunode, mange Videnskabsmænd, der staar udenfor Affærene har, naar deres Polemik antager Former, hvori Selvfølelse og Arrigskab er parret. Dr. Oppenheimer er en kras Polemiker, overfor relativ ligegyldige Divergenser bruger han Sprogets stærkeste Ord. Dertil kommer en Selvfølelse, der ikke lader sig nøje med mindre end Betegnelsen „Neubegründung der objektiven Werthlehre“ for hans Fremstilling af Værdi og Kapitalprofit. En anden tysk Forfatter har nylig udgivet en „Neuorientierung“, herregud, hvorfor sige det selv! det meste en Forf. tror er nyt, er ofte blot nyt for ham selv, eller i bedste Fald blot det samme paa en anden Maade: hvis der er noget nyt, saa lad andre finde det. Er der i en Bog paa 300 Sider blot en Side virkelig Berigelse, saa er den ikke skrevet forgæves; og der er nu efter mit Skøn en ny Idé hos Oppenheimer: hans Korrektiv til Marx' Lære om Merværdiens Opstaaen.

Oppenheimer mener, at den subjektive Værdilære har gjort sin Nytte i Personaløkonomien, men er af liden Værd i, hvad han kalder Markedsøkonomien; han indrømmer, at det subjektive Element bestemmer Vareproduktionens Retning, men hævder, at selve Værdien ligger i noget objektivt givet. Forf. er her noget uretfærdig, thi i hvert Fald er de moderne Grænseteoretikere naaet til at forstaa, at Markedsprisen dannes ved en Købernes Pris, som bl. a. er bestemt af Indkomstfordelingen, og en Sælgeres Pris, hvori det jeg vil kalde det tekniske Besvær faar sit Udtryk. Vi standser ikke ved Produktionsomkostningerne, men forstaar, at Prisen paa de tekniske Elementer igen er bestemt ved et Møde mellem disses Fremstillingsbesvær og Efterspørgslen efter den færdige Vare.

Forf. forkaster de gældende objektive Værditeorier; han vender sig med Rette mod Omkostningslæren, fordi den er

ufuldstændig, fordi den ikke passer paa alle Tilfælde, og fordi den ender i en *circulus vitiosus*. Ogsaa Karl Marx' Lære om Arbejdstiden som værdibestemmende kritiserer han; Tjenesteydelser er ogsaa Varer, og samfundsmæssige Magtpositioner (Rettigheder) skal ogsaa ind under Byttets Love.

Ligesom Clark sonderer han mellem Statiken og Dynamiken, mellem Teorien om Ligevægtstilstanden og Teorien om Bevægelsen der hen imod. Han undersøger en tænkt Tilstand, hvori Kræfterne er tilstede i uforandret Proportion; hans Abstraktion gaar saa vidt, at han opstiller „eine Gesellschaft der Gleichen“. Hans Udgangspunkt er en Formel, som siger, at de Værdier, en Mand frembringer, er lig hans Indkomst plus hans Omkostninger, og udreder heraf en Række Ligninger, som er uendelig intetsigende. Han vender sig hen til at søge Værdisubstansen. Denne er, for at bruge hans egne Ord, Vareværdiens Arbejdsværdi maalt i Timer, hans Polemik her mod Marx er i Virkeligheden rent formel.

I Afsnittet om Monopol lægger man Mærke til hans Systematisering af Monopolerne. Her siger han sit bedste. Monopolet er en Magtposition, som ganske vist oftest er knyttet til Besiddelsen af visse Ting og Produktionsgoder, som man derfor fejlagtigt tilskriver Monopolindtægten; men der er i Virkeligheden ingen Sammenhæng mellem det Gode, hvortil Monopolretten støtter sig, og Indkomsten; det er ikke Møllen, men Mølleretten, der giver Monopolindtægten. Paa samme Maade gaar det med Jord og Kapital, hvis indtægtsgivende Egenskab beror paa Monopolstillingen og ikke paa Tingene selv. Forf. sonderer mellem Købermonopol og Sælgermonopol; det første fører til et Fradrag i den naturlige Pris, det sidste til et Tillæg til denne.

Driftsherrerne staar overfor Arbejderne med et Købermonopol og kan derfor forlange en Merværdi, som fradrages Arbejdsproduktet. Medens det ellers er lige Arbejdsmængder,

der ombyttes, er det ikke saa med Arbejdet og Arbejdslønnen, som kun ekvibrerer, men ikke ækvivalerer hinanden, paa samme Vis som et Ti Punds Lod paa en Decimalvægt vejer 100 Pund op.

Her taler vi om et Klassemonopol, i Kraft af hvilket de ledende Klasser kan tilegne sig en Del af Arbejdets Produkt, men denne vindes ikke som hos Marx af hver enkelt Driftsherre i Forholdet til sine Arbejdere, men vindes af hele Driftsherreklassen i Fællesskab og fordeles blandt dennes Medlemmer som Profit efter disses Kapitalstørrelse.

Oppenheimer forkaster en særlig Jordrente, idet han erklærer, at denne kun er en Del af Profitten, som først opstaar, naar Jorden kommer i privat Eje. Det er rigtigt, at der paa de bedre Jorder ud over Profitten er et Surplus; men dette regner Forf. som en Indtægt, der er afledet af det individuelle Monopol, men ikke af Klassemonopolet (Arbejdets svage Stilling). I sidste Afsnit har Forf. en Mængde rigtige Bemærkninger om Kapitalisation og siger bl. a., at Grænsebedriften giver den sociale Kapital samme Udbytte som Kapitalen i privat Forstand giver. Med Kapital i privat Forstand mener han som alle vi andre Kapitaliseringen af et givet Udbytte, altsaa en Ret til arbejdsfri Indtægt.

Forf. ender med en Kritik af Böhm-Bawerk og de andre Østrigere, samt opfører lidt af en Vejrmøllekamp mod Karl Marx.

I det store Hele er Oppenheimer enig med Marx, men hans Lære om Magtpositionen samt om, at Merværdien skabes i alle Erhverv i forskelligt Mon, men fordeles efter Kapitalens Fordeling, er utvivlsomt en Forbedring af Marx, for saa vidt som man derigennem undgaar den sidstes berømte Volte fra Merværdirate til gennemsnitlig Profitrate. Bogen er iøvrigt ikke saa let at læse; det er forsaavidt uberettiget, at Forf. kalder v. Wiesers sidste Theori i „Grundriss“ 1. Bind for altfor besværlig, som Wieser ganske vist ikke kan læses af den gennemsnitlige Student,

men til Gengæld for at den er sværere end Oppenheimers Bog, er den saameget mere dyb og indholdsrig.

Dr. L. V. Birck.

HELGE SMITH. **Sociale Spørgsmaal.** En Ledetraad til Brug ved Undervisning og Selvstudium. (157 S.). G. E. C. Gad. Kjøbenhavn. 1916.

Grundtræk i den økonomiske og sociale Udvikling i det sidste halvandet Aarhundrede, den sociale Lagdeling, Arbejder- og Middelstandsspørgsmaalet, Kvinde-spørgsmaalet, Arbejderbeskyttelse, social Forsorg, Arbejdsforfatning og Socialisme — det er en anselig Række af store Problemer, der har skullet blive Plads til at behandle indenfor denne Bogs ikke ret vide Rammer. Vel har Bogen som „Ledetraad ved Undervisning og Selvstudium“ til Opgave at give Læseren Indblik i det sociale Spørgsmaals mangfoldige Sider og sammensatte Natur her og der, men — som man gerne føler det overfor en Führer gennem et Musæum — nogen mere Begrænsning og mere Fordybelse vilde have givet et større Udbytte. Og netop nogle af de Sider af Spørgsmaalet, som nu er mest aktuelle — offentlig Fæste, Statskontrol med monopoliserede Industrier, Brydningerne indenfor Arbejderorganisationerne, for at nævne nogle Eksempler — er trængt helt i Baggrunden, medens andre Emner, der blot behøvede at nævnes for den historiske Sammenhængs Skyld, synes at faa en for bred Behandling.

Men trods disse Indvendinger er Bogen meget vel værd at anbefale den vistnok ikke saa lille Læsekreds herhjemme, der har Sans for Studiet af sociale Forhold, men ikke giver sig i Kast med de større socialøkonomiske Systemværker. Der findes mange nyttige positive Oplysninger i den og mange sunde og fornuftige Betragtninger, som f. Eks. om Kvindespørgsmaalet eller i Indledningsafsnittet;

hvis den Betydning, der dér — med Rette — lægges ind i Begrebet „Socialt“, kunde trænge almindeligt igennem, vilde megen Uklarhed i den offentlige Diskussion forsvinde, og den mere eller mindre bevidste Misbrug, der gøres af dette Ord, ikke længer kunne trives.

Johs. Dalhoff.

K. K. STEINCKE. **Haandbog i Forsørgelsesvæsen.** 446 S.
G. E. C. Gads Forlag. Kjøbenhavn 1916.

Vor Forsørgelseslovgivning frembyder for Tiden et meget broget Billede. De gældende Forsørgelsesregler findes spredt rundt om i en Del forskellige Love, og de Principper, der ligger til Grund for Reglerne, er ofte indbyrdes ret stærkt afvigende, saaledes at der ikke altid kan gennemføres en ensartet Fortolkning. Dette Forhold medfører store Vanskeligheder for Administrationen, og Besværlighederne herved synes at være stigende fra Aar til Aar. Det maa nu vist snart være paa Tide at søge at faa gennemført en Kodifikation af hele den herhenhørende Lovgivning.

Der har tidligere nu og da været fremsat Ønsker om en saadan Kodifikation, men disse Ønsker har hidtil ikke vundet tilstrækkelig Tilslutning. Imidlertid synes det meget sandsynligt, at den af Fattiginspektør Steincke nu udgivne „Haandbog i Forsørgelsesvæsen“ vil medføre, at Ønskeligheden af en Kodifikation af Forsørgelsesreglerne vil vinde Anklang hos en større Kreds. Det er dog vist de færreste udenfor de specielt sagkyndige, der har tænkt sig, at en populær Fremstilling af Reglerne om Forsørgelsesvæsenet vilde udkræve et Værk af saadant Omfang.

Indtil videre maa man jo imidlertid regne med den bestaaende Ordning, og det er da indlysende, at en samlet Fremstilling som den nu foreliggende vil kunne afhjælpe et dybt følt Savn. Det er ikke for meget, naar Forfatteren i

Forordet til Haandbogen uden falsk Beskedenhed benytter Udtrykkene „en nyttig, for ikke at sige uundværlig Vejledning“. Selvfølgelig forudsat, at Fremstillingens Indhold maa anses for tilfredsstillende.

Nu er det ganske vist ikke muligt at udtale en endelig Dom over en saa stor Haandbog, forinden der i længere Tid har været Lejlighed til at anvende den i Praksis. Imidlertid har jeg benyttet den Tid, der er hengaaet siden Haandbogens Fremkomst, til at foretage Stikprøver med Hensyn til de Forsørgelsessager, jeg i dette Tidsrum har behandlet, og i disse Tilfælde har Haandbogen efter min Formening som Hovedregel givet god Besked. Jeg nærer derfor ingen Tvivl om, at den endelige Dom vil blive gunstig. Saa meget kan i alt Fald paa Forhaand siges, at det store Stof synes at være velordnet og Fremstillingen klar og tydelig samt — hvad der saa meget mere maa paaskønnes, naar man kender Forfatterens Tilbøjelighed til Polemik — ganske objektiv. Det har sikkert tit været en Overvindelse for Forfatteren at anføre en — efter hans Formening urigtig — ministeriel Afgørelse, uden samtidig at fremkomme med sin Kritik, men han har, saa vidt jeg har kunnet se, formaaet at modstaa Fristelsen. Hvad der naturligvis er ganske rigtigt i en Haandbog, selv om det altid er interessant at gøre sig bekendt med Forfatterens skarpsindige Kritik, uanset om man er ganske uenig med ham.

Der er derfor formentlig god Grund til at lykønske Forfatteren til det foreliggende store Arbejde, der synes at være hans Erfaring og Dygtighed værdig. Men dette forhindrer ikke, at man kan have en Del Indvendinger at gøre imod forskellige Punkter i Fremstillingen, og det forekommer da navnlig mig, at Forfatteren er tilbøjelig til at give de Slutninger, han drager, et altfor vidt Omfang, uden altid at undersøge nærmere, om de i Praksis foreliggende Afgørelser ikke nødvendiggør en Begrænsning. For ikke at gøre Anmeldelsen for lang, skal jeg nøjes med at nævne et Par Eksempler i saa Henseende.

Forfatteren udtaler (Side 222) som en ufravigelig Regel, at Fattighjælp, ydet til en gift Mand, i 5 Aar udelukker hans Hustru fra efter Ægteskabets Ophør at faa Alderdomsunderstøttelse (medmindre vedkommende Myndigheder bliver enige om at forkorte Fristen) uden Hensyn til, om Fattighjælpen under de givne Forhold har medført Fattighjælps Virkning for Hustruen. Dette har sikkert ogsaa hidtil været den almindelige Opfattelse, men efter at Indenrigsministeriet, saaledes som Forfatteren ogsaa udvikler (Side 191), har fortolket den tilsvarende Bestemmelse i Hjælpekasseloven derhen, at Fattighjælp, ydet til Manden personlig, ikke udelukker hans Hustru fra Hjælpekasseunderstøttelse, forekommer det mig naturligt at antage, at Ministeriet vil anvende en lignende Fortolkning paa Alderdomsunderstøttelsesloven, saaledes at Fattighjælp ydet til Manden personlig ikke er til Hinder for, at Hustruen efter Ægteskabets Ophør er berettiget til Alderdomsunderstøttelse. Forfatteren burde formentlig ialtfald have henledet Opmærksomheden paa denne nærliggende Mulighed.

Som et andet Eksempel kan nævnes, at Forfatteren (S. 247) udtaler, at naar der bliver Spørgsmaal om at yde Alderdomsunderstøttelse til en Hovedperson, der har Ophold paa en Sindssygeanstalt eller lignende Anstalt eller i „kontrolleret Familiepleje“, gælder samme Regel som efter Fattigloven, nemlig at den Kommune, i hvilken den paagældende befinder sig, ikke er at betragte som Opholdskommune, hvorimod Opholdskommunen paa Indlæggelsestiden maa træde til. Det skal ikke nægtes, at den af Forfatteren her hævdede Opfattelse lyder tiltalende, men den er ikke i sin fulde Udstrækning anerkendt i Praksis — ialtfald er det statueret, at den Kommune, i hvilken en sindssyg var anbragt i kontrolleret Familiepleje for egne Midler, maatte betragtes som Opholdskommune, da der blev Spørgsmaal om at yde Alderdomsunderstøttelse til den paagældende.

Endelig skal det som tredje Eksempel nævnes, at Forfatteren (S. 85) udtaler, at i Tilfælde, hvor en Person

er forsørgelsesberettiget her i Landet, men ikke har nogen bestemt Forsørgelseskommune, kan Indenrigsministeriet bemyndige en Kommune til at udstede Hjemstedsbevis, saaledes at Kommunen af Statskassen faar Refusion for mulige deraf flydende Forsørgelsesudgifter. Dette er kun delvis rigtigt. Statskassen yder ganske vist Refusion, naar der fra Udlandet stilles Krav om den paagældendes Modtagelse til Forsørgelse her i Landet, men saafremt Trangen opstaar under et Ophold her i Landet, maa Forsørgelsesudgifterne refunderes efter Reglerne i Fattiglovens § 27, 1. Stk. Saa-
 fremt Kommunerne retter Henvendelse til Indenrigsministeriet om Refusion i det Omfang, Forfatteren omtaler, vil de møde bitter Skuffelse.

Sluttelig vil jeg gerne fremkomme med et Par Bemærkninger om Forfatterens Fremstilling af Reglerne om Forsørgelsesretten (S. 53—58). Her har Forfatteren efter min Formening ikke været heldig med sit Forsøg paa at klar-
 gøre Forskellen mellem de i Lovgivningen benyttede Udtryk „forsørgelsesberettiget“ og „berettiget til vedvarende Forsørgelse her i Landet“. Ganske vist er Ulykken ikke saa stor, da Forfatteren har Ret i, at de senere Aars Praxis er gaaet i Retning af en Sidestilling af disse Begreber, men det kan dog antagelig være af Interesse at gøre opmærksom paa de formentlig begaaede Fejltagelser.

Forfatteren synes slet ikke at være klar over Forskellen mellem de to Begreber, men nøjes med at sige, at Indenrigsministeriet i en Aarrække har krævet mere til at anerkende en Person for forsørgelsesberettiget end til blot at anse ham for berettiget til vedvarende Forsørgelse her. Det synes dog at ligge ret nær, hvori Forskellen bestaar, nemlig: at den Person, der er „forsørgelsesberettiget“, ikke blot er berettiget til vedvarende Forsørgelse her i Landet, men tillige paa Begæring skal modtages til Forsørgelse her, hvis han kommer i Trang i Udlandet.

Som Følge af det anførte, maa alle Personer, som i Trangstilfælde kan kræves modtagne til Forsørgelse her,

anses som „forsørgelsesberettigede“. Det er derfor urigtigt, naar Forfatteren blandt dem, der kun er „berettigede til vedvarende Forsørgelse her“ i første Række nævner Personer, som er født i Udlandet af danske Forældre, men ikke har dansk Indfødsret, thi Danmark kan ikke vægre sig ved at modtage saadanne til Forsørgelse i Trangstilfælde, og det er derfor ogsaa gentagne Gange statueret af Ministeriet, at de paagældende er „forsørgelsesberettigede“. (Fremtidig er Forholdet uden videre praktisk Interesse, efter at Lov af 27. November 1916 har tillagt saadanne Personer dansk Indfødsret). Ligeledes maa det — i Modsætning til Forfatterens Opfattelse — antages, at en dansk Kvinde, der har mistet sin danske Indfødsret ved Ægteskab med en Udlænding, men ikke har erhvervet fremmed Indfødsret, er „forsørgelsesberettiget“ her.

Paa den anden Side har Ministeriet tidligere statueret, at „Svenskere med 12 Aars Ret“, som Forfatteren synes at anse for „forsørgelsesberettigede“, ikke har saadan Ret, og i Lighed hermed maa det formentlig antages, at Forfatteren har Uret, naar han henregner svenske og norske Undersaatter, som omfattes af den nordiske Fattigkonvention, til de „forsørgelsesberettigede“; Konventionen hjemler kun de paagældende Udlændinge Ret til „vedvarende Forsørgelse“ her.

Sv. Neumann.

Dr. KARL J. BENZIGER: **Die wirtschaftlichen Beziehungen zwischen Dänemark und der Schweiz.** (Forlag: Art. Institut Orell Füssli. Zürich 1916).

Som Led i en Serie „Schweizerische Wirtschafts-Studien“, udgivne af Dr. Hans Scharer, har en yngre schweizisk Nationaløkonom, Dr. Benziger, udgivet en ret omfattende Studie (147 S.) over det for den danske Almenhed noget fjerne Emne: den økonomiske Forbindelse mellem Danmark og Schweiz. Dr. Benzigers Formaal har i første

Linie været af rent praktisk Natur: at give en vejledende Oversigt over Handelsforbindelsen mellem de to Lande for derved at bidrage til at forøge Mulighederne for dens videre Udvikling. Bogen bringer derfor en Række praktiske Oplysninger, tildels af statistisk Art, til Brug for Forretningsmænd, og om disse Oplysninger maa det siges til Forf.'s ubetingede Ros, at han har sørget for at gøre dem saa nøjagtige, som den Slags lader sig fremstille. Paa dette Punkt har Forfatterens personlige Kendskab til danske Forhold aabenbart været af stor Værdi.

Om selve Formaalet, at søge Handelsforbindelsen mellem de to Lande videre udviklet, lader der sig sige en Del smukke og høflige Ord for at udtrykke det Haab, der sikkert besjæler alle smaa (navnlig neutrale) Lande: ved nærmere indbyrdes Samvirken at styrke deres egen selvstændige Stilling. Og det er meget sandsynligt, at en med Flid og Interesse plejet Forbindelse vilde kunne faa den meget beskedne Handelsomsætning mellem de to Lande, der her er Tale om, adskilligt højere op. — Schweiz Specialhandel med Danmark udgjorde efter Benziger:

	Indførselen Francs.	% af den samlede Indførsel.		Udførselen Francs.	% af den samlede Udførsel.
i 1892 ...	115 000	0,01		1 730 000	0,26
i 1912 ...	10 680 000	0,54		5 968 000	0,44
i 1913 ...	3 685 000	0,10		6 796 000	0,40

Selv en Optimist vil i disse Tal kun finde lidet Haab om Bedring. Med Undtagelse af de to abnorme Kødaar 1911 og 1912, hvor dansk Kød i ret store Mængder gik til Schweiz, er dette Lands Indførsel fra Danmark i intet Aar siden 1892 naaet op over en Femtedel Procent, og selv i de to Undtagelsesaar naaede den ikke mere end godt en halv Procent af Landets samlede Indførselsværdi. Med Udførselen forholder det sig paa lignende Maade: Procentandelene er dog her lidt højere; men to Trediedele

af Procenten naas aldrig. — Der hører da en ikke helt almindelig Kærlighed til Opgaven for at gøre et saa omfattende Stykke Arbejde som Dr. Benzigers for at finde de fine Kanaler, ad hvilke Handelen nu gaar mellem de to Lande, og som udvidede skulde skabe en virkelig betydningsfuld Forbindelse. Forfatteren ser selvfølgelig navnlig Sagen fra Schweiz' Synspunkt og anbefaler et maalbevidst Arbejde paa at fremme Industrieksporten i forskellige Brancher her til Danmark og Norden i det hele taget. Han fremhæver, hvad der jo ogsaa er nødvendigt, naar Talen er om Handelen med Schweiz, den afgørende Betydning af Transitbetingelserne gennem Tyskland; her er man vel nok ved Sagens Kærne. Kødudførselen i 1911 og 1912 var netop betinget af en Undtagelsestarif for denne Vares Transport igennem Tyskland i disse Aar og hørte op, da Undtagelsestariffen faldt bort.

Dr. Benziger peger ogsaa paa Handelsrepræsentationen som et vigtigt Led i Organisationen af den økonomiske Forbindelse og forlanger af sit eget Land fremtidig — dog først naar Omsætningen paa Danmark er vokset — en udvidet Repræsentation.

Dr. Benzigers Bog har den Interesse for os danske, at den paa en praktisk anvendelig Maade spreder Oplysning om vort Land og vort Samfund i en Egn af Verden, hvor vi hidtil saa godt som udelukkende har vist os som Turister; Bogen kan kun bidrage til at vække Sympathi for vort Folk og vort Arbejde, hvor den kommer. Man har da fra dansk Side al god Grund til at være Dr. Benziger taknemmelig for den og til at modtage den udstrakte Haand — for mange gode Venner kan et lille Land jo ikke faa i disse haarde Tider.

Helge Smith.

GUNNAR ANDERSSON: **Vårt dagliga bröd.** Näringsväxterna i världsproduktionen. 192 Sider. Hugo Gebers Forlag. Stockholm. 1916.

I letlæselig og yderst underholdende Form har Prof. Gunnar Andersson givet det Fond af Kundskaber om vore vigtigste Næringsplanter Væxtbetingelser, Næringsværdi, Dyrkningsforhold, Artsvarieteter, Udbredelse over Jordkloden m. v., som ingen Økonom, der beskæftiger sig med det i disse Tider saa usaligt aktuelle Ernæringsproblem, bør være uden. Her er i heldig Sammensætning forenet netop saamegen Varekundskab, Plantefysiologi, Handelsgeografi og Økonomi, som skal til, for at Statistikens Dyrknings- og Høstcifre kan faa lidt dybere Indhold for en. Bogen er et virkningsfuldt Indlæg til Fordel for Kravet om Indførelse af økonomisk Geografi som særlig Disciplin ved Universitetsundervisningen, saa meget udmærket og egentligt talt uundværligt Stof er her samlet.

Forf. tager sit Emne fra Grunden: „Hvorfor samler Planterne Næring, og hvorfor spiser vi dem“, hedder det første Kapitel, der meget anskueligt drager Skel mellem den Opsamling af Næringsstof, som finder Sted for at sikre Plantens eget Liv (i Kartoflens Knolde og i Roerne f. Ex.), og den, som har Afkommets Underhold i den første Tid efter Løsrivelsen fra Moderplanten til Formaal (de meget næringsrige Læg omkring selve Fostret i Kærner og Frø), og som har størst Betydning for Menneskene. I et følgende Kapitel gennemgaaes Planternes Stofløb, og Forf. søger at retfærdiggøre „den altid misfornøjede Landmand“ ved at opregne de mange forskellige Betingelser, som skal være opfyldt for at fremskaffe den under de givne Himmelstrøg fuldkomne Afgrøde, og som der skal et sjældent Held til virkelig at faa til at falde sammen. Tredje Kapitel giver meget levende Kulturplanternes Historie med rigtig Forstaaelse af Verdensmarkedets Indflydelse paa Arternes Udbredelse over de forskellige Lande. Ogsaa de nutildags saa fremskredne Markforsøg og den mere og mere

omhyggelige Udvalgelse af de til hver Slags Jord og Klima bedst egnede Sorter faar deres Beskrivelse.

Med denne almindelige Redegørelse for Planternes Stofliv og Betydning i Ernæringens Tjeneste som Baggrund, gaar Forf. over til det rent økonomiske Stof og sætter i et fortrinligt Kapitel („Världens stora kornbodar“) Verdensbehovet overfor Verdensproduktionen med Gennemgang af hvert enkelt af de store Kornlandes Jordbundsforhold, Høsttal, Befolkningstilvæxt, Overskudsproduktion m. v. Han ser skeptisk paa U. S. A.'s og Canada's Fremtid som Leverandører til Europa, idet ikke alene disse Landes eget Behov er stærkt stigende, men, hvad der er værre, Jorden er ved at udmattes efter de mange Aars Benyttelse uden Tilførsel af nyt Stof. „Jeg besøgte i 1912 nogle af Dakota's ypperste Hvedeegne“, skriver Forf. „Da disse for ca. 25 Aar siden toges under Dyrkning, gav de 25—35 bushels pr. acre, nu blev 14 bushels betragtet som en middelgod Høst“. Der forestaar efter Forf.'s Mening en lang og trang Omlægnings-Tid for det amerikanske Jordbrug, Vexeldrift maa indføres, Jordforbedringer foretages, store Mængder Gødning anvendes — altsammen efter europæisk Mønster.

Argentina har vel en stor Fremtid for sig, og Sibirien venter Forf. sig meget af, forudsat at det vanskelige Transportspørgsmaal kan løses tilfredsstillende, alligevel mener han, det vil blive nødvendigt i stedse større Omfang at ty til Tropernes Rigdomme — dels paa stivelsesholdige Planter til Supplering af Kornforsyningen, som Ris, Bananer, Dadler (mange fortræffelige Oplysninger om disse Produkters Dyrkning og Anvendelse gives her), dels paa olie- og fedtholdige Plantestoffer til Erstatning for det mere og mere kostbare Dyrefedt, som de indeholdes f. Ex. i Kokosnødder, Soyabønner, Jordnødder, Sesamfrø, Oliven, Bomuldsfrø.

Disse sidste udførlige Kapitler om Tropernes Næringsplanter aabner mange nye Udsyn over kommende Forskydninger i Konsumtionsforholdene — fremtvunget ved Folke-

mængdens stadige Stigen. Forf. har af et ganske vist taknemmeligt Stof formaaet at udforme et solidt, dygtigt, stærkt interesserende Værk, og man konstaterer efter endt Læsning med Tilfredshed, at Bogen har det pædagogiske Tilsnit, som man maa beundre hos saamange svenske økonomiske Forfattere i de senere Aar og savne hos saamange danske. Der er et Udvalg af Illustrationer, grafiske Fremstillinger, Kortskitser med indlagte Størrelses- og Mængdeangivelser o. s. v., der viser hvor fortrinlige Hjælpepidler for Forstaaelsen saadanne kan være, rigtigt valgte og anbragte.

Sven Røgind.

ARNOLD RÆSTAD: **Dyrtid før og nu.** 68 Sider. J. W. Cappelen's Forlag. Kristiania. 1916.

Forf. behandler Dyrtid som selvstændigt økonomisk Begreb med megen Grundighed og under Opbydelse af stor Ulejlighed for at fastslaa Begrebets Afgrænsning til forskellige Sider, bl. a. overfor Hungersnød og blot „dyre Tider“. Han analyserer derefter Dyrtidens Væsen og paa-viser rigtigt, hvorledes baade Forhold paa Varesiden og Forhold paa Pengesiden kan frembringe Dyrtid, og konkluderer i, at den nuværende Dyrtid skyldes begge Dele, men vel fornemmeligst Produktionens Aftagen. Allerede før Krigen, mener Forf. iøvrigt, at vi var kommet ud i Dyrtid, trods Teknikens rivende Udvikling. Der gik for meget til ikke-udbyttegivende Formaaler (Hospitaller, Skoler o. s. v.), fremfor alt til Rustningerne, og der var Kræfter i Virksomhed, der indskrænkede Produktionen (Storsammenlutningernes vilkaarlige Begrænsning af den) eller lagde den for stærkt over paa Luxus. Efter at have gennemgaaet de forskellige Hjælpepidler overfor Dyrtiden, undersøger Forf. tilsidst det interessante Spørgsmaal om „Dyrtiden efter Krigen“. Her er mange rigtige og gode Bemærkninger, der dog mest har Hensyn til Sagens formelle Side, og

Bogen er vel i det hele fortjenstfuld, fordi den saa heldigt kan bidrage til at „klare Begreber“, men man slutter Læsningen med Følelsen af, at Forf. trods Bogens kun 68 Sider har spundet en lovlig lang Ende paa Temaet, der maaske helst skulde behandles i større Sammenhæng.

Sven Røgend.

Selskabet for social Forsken af Krigens Følger. Bulletin Nr. 2. 33 Sider. Kjøbenhavn 1916.

Medens den første af disse Bulletiner omhandlede et Emne, hvorom der forelaa noget Materiale, nemlig de krigsførende Landes finansielle Transaktioner og Tilstande, omhandler Bulletin Nr. 2 et Emne, hvorom intet vides: nemlig det ved Krigen foraarsagede Tab af Menneskeliv. Det hedder i Indledningen til den engelske Udgave af Bulletin'en: In almost all countries a secret is made of the number of men lost. Hvilket dog ikke hindrer, at der foretages Beregninger, som sluttelig giver paa Hundreder Antallet af dræbte og saarede. Det blev allerede ved Udsendelse af første Nummer her i Tidsskriftet (1916, S. 220) udtalt, at den, der vilde forske Krigens Følger saavist ikke behøvede at frygte for at komme for sent. De vilde ikke løbe fra ham. Men hvorfor da nu paany søge at belyse et Forhold, hvortil der praktisk talt ikke haves ét Holdpunkt. I saa Henseende er Afsnittet om Frankrig karakteristisk. Nogle Tal i nogle Aviser, vidt forskellige, er alt hvad der foreligger. Tallene angiver en Del af den 2-aarige Periode, som Sluttallene skal gælde. Og paa Grundlag heraf digtes der og sammenstilles der med den tilsvarende „Statistik“ for andre Lande. Her er Tallene for Tyskland, Frankrig og England:

Tab gennem to Krigsaar:

	Døde	Saarede	Invalider
Tyskland....	885 500	2 116 300	634 900
Frankrig....	885 000	2 115 000	634 000
England....	205 000	512 000	154 300

Som man ser, har Tyskland haft 500 Døde, 700 Saa-rede og 900 Invalider flere end Frankrig. Hvordan i al Verden kan noget Menneske faa sig selv til at skrive sligt ned? Og hvis disse Tab har været alvorlige for Tyskland, hvorledes er det saa blot muligt at Frankrig har kunnet bære dem?

Dette Tal-Delirium er endda ikke saa uskyldigt, som man kunde tro. Selskabet, der er ganske anonymt, udsender sin Bulletin fra Kjøbenhavn. Der findes intet Forfatter- eller Redaktørnavn nogetsteds. Det kan, hvis vi skal have meget mere af samme Slags, komme til at blive ødelæggende for dansk Statistiks og danske Statistikers gode Navn og Rygte. Dette maa holde op. Enten maa Forfatteren navngive sig, eller ogsaa maa den udmærkede danske Statistiker, der er Selskabets Sekretær, tage Ansvar. Og det er mere, end selv han kan bære.

E. C.

ANDREAS BOJE: **Det tyske Socialdemokrati før og under Verdenskrigen.** 167 S. Lehmann & Stage. 1916.

Forfatterens Opgave er at undersøge Spørgsmaalet, om det tyske Socialdemokrati under Verdenskrigen er undergaaet en saa fuldstændig Forandring, som mange antager. Ved en Mængde Citater af afdøde og nulevende Socialdemokrater belyses Standpunktet før Krigen, navnlig m. H. t. Stillingen overfor Statsmagten og Nationen under en eventuel Krig, og derefter følger — ligeledes paa Grundlag af omfattende Citatmateriale — en Redegørelse for det tyske Socialdemokratis Holdning siden Verdenskrigens Udbrud i August 1914.

Skildringen er nærmest refererende og som Helhed objektiv og nøgtern. Forf. tror aabenbart ikke paa den store „Omvendelse“. Socialdemokratiets politiske Stilling til Krigen mener han maa forstaas dels ud fra en Vurdering

af de øjeblikkelige Forhold i Mobiliseringsøjeblikket, dels ud fra Anskuelse, der allerede var til Stede tidligere, i mere eller mindre latent Form. Det er ogsaa den sandsynligste Forklaring. At enkelte Socialdemokrater offentligt erklærer at have skiftet Standpunkt bør sikkert ikke tillægges for stor Vægt. Et Parti saa stort som det tyske Socialdemokrati maa rumme uensartede Elementer, og desuden er det ikke givet enhver at holde Hovedet klart i den Heksekedel af Følelser og Stemninger, som præger et krigsførende Land. I det hele bør man være varsom med at tillægge „Krigs“-Udtalelser varig Betydning.

Lige saa lidt som paa den store „Omvendelse“ tror Forfatteren paa en dybtgaaende Spaltning i det tyske Socialdemokrati. De to store Hovedgrupper af Rigsdagsmedlemmerne arbejder begge for det samme Maal: Fred uden Anneksioner, kun med forskellig Opfattelse af den virksomste Taktik. De faa Mænd paa yderste venstre og højre Fløj tillægger han ikke særlig Betydning.

Til Slut beskæftiger Forf. sig med det ikke mindst interessante Spørgsmaal: Forholdet mellem Statsmagten og Socialdemokratiet efter Krigen. At der er Mulighed for et andet Forhold end det tidligere skarpe, kan ingen, der kender lidt til Krigens Tyskland, betvivle. Om det bliver mere end en Mulighed afhænger, saavidt det for Tiden kan skønnes, nærmest af Statsmagtens Standpunkt efter Krigen.

Bogen tynges en Del ved de mangfoldige Citater, hvoraf adskillige sikkert vil vise sig kun at have Døgnets Værdi.

C. V. Bramsnæs.

Dr. med. O. MALM: **Barneformidskelsen i Norge og dens Aarsager.** Aschehoug's Forlag. 88 Sider. Kristiania. 1916.

Forf. gør Indtryk af at være en stridbar Mand. Han giver af et godt Hjerte Kvindesagsforkæmpere, moderne Kriminalister og Racehygiejniskere det glatte Lag — Kvinde-

bevægelsen er Udtryk for de degenerative Kulturtegn, som betegnes med Mammonisme, Amerikanisme, Nydelsessyge, Livstræthed og Folkeslappelse, Kriminalisterne „beskytter Barnemord“ og Racehygiejnikerne faar at vide, at de som „pligtsky Egoister benytter Racehygiejnen som Paaskud til at føre et Liv i ufrugtbar Sanselighed“. Det er haarde Ord, men Forf. udslynger dem dog ikke uden at søge at dokumentere sin Berettigelse til at bruge dem. Han er en baade klog og belæst Mand, og han underkaster det beklagelige Problem: Fødslernes stærke Aftagen, en omhyggelig Undersøgelse. Der er baade fornødent Talmateriale (Begrebet „ægteskabelig Frugtbarhed“ kunde maaske blot have været lidt stærkere belyst), og der er nøje Redegørelse for forskellige Lovgivningers Stilling til Usædelighed og Fosterfordrivelse. Navnlig den sidste Foreteelse behandler han med Lægens Sagkundskab grundigere og mener, at der falder adskillige Procent af Fødslernes Tilbagegang paa dens Konto. Og ud fra sin Harmen over Tidens efter hans Mening mere og mere fremtrædende Tilbøjelighed til ud fra humane eller sociale Betragtninger at bære over med denne Forbrydelse, bruger han de stærke Ord — hans Stil er i det hele meget personligt præget, hvad der i og for sig til en Afvexling virker ganske tiltalende. Og utvivlsomt har han Ret i, at der i hvert Fald er en Forbindelse mellem de af de forannævnte Retninger forfægtede Synspunkter og Nedgangen i Fødslerne — selv om man ikke kan lægge saa stor en Part af Ansvar over paa disse Folks Skuldre, som Forf. gør. Men han er ikke mere ensidig, end at han er ganske klar over, hvilket næsten uoverskueligt Komplex af Aarsager, der ligger bag ved Fænomenet. Iøvrigt ser han i det hele ret mørkt paa Fremtiden: det er en Histo-riens evige Lov, der sker Fuldbrydelse — stigende Kultur og Livskraft og Frødhed kan ikke forenes. Nogle Hjælpe-midler mener han dog at maatte foreslaa, af hvilke flere dog synes lidt barokke.

Bogen er et varmtfølt, kraftigt og mandigt Indlæg mod al Afslappelse af de gammeldags Pligt- og Moralbud.

Sven Røgind.

CHR. GIERLØFF. **Byer og Boliger. Hjemmet.** Alb. Cammermeyers Forlag. 108 Sider. Kristiania. 1916.

Bogen er et djærvt og varmhjertet Agitationsskrift mere end et oplysende end sige videnskabeligt Arbejde. Forf. har ens fulde Sympathi for sine gode Hensigters Skyld, og Overdrivelserne gør næppe synderlig Skade. Gode og sunde Boliger er en saa fundamental Betingelse for menneskelig Velfærd i alle mulige Henseender, at der vanskeligt kan tages for haardt fat paa de Tider og de Slægter, der lader Uforstand og Pengebegær faa frit Spil overfor Byggeriet.

Forf.'s Ideal er det „egne Hjem“, Smaahusene med Haver i lyse og venlige Omgivelser. „Og som kjærlighed gror av den hjemlige jord“ —, synger man i Norge. „Kan man vente, at der skal gro nogen Kærlighed af den hjemlige Jord i en Kristiania-Lejekasernes Baggaard?“, spørger Forf. Hans Interesse strækker sig fra det sociale til det praktiske og æstetiske. Han anbefaler som Exempel til Efterfølgelse en Bestemmelse i Sachsens Lov om Bygninger i By og paa Landet: „Samtykke kan nægtes til Opførelse af eller Forandringer af Bygninger, naar By-, Gade- eller Landskabsbilledet skades af Bygningen eller dens Omgivelser“.

Forf. anfører en Del Tal, der virker ganske kraftigt i Sammenhængen med de fantasifulde og veltalende Beskrivelser af Følgerne af daarlige Boligforhold, men som ikke altid staar for Kritik. Naar Forf. efter at have meddelt, at 72 % af Bergens Befolkning bor i Eet- og To-Værelserlejligheder mod kun 47 % af Londons, udbryder: „hvad betyder disse Tal?“, vil man med god Samvittighed kunne sige: ingenting — saalænge man intet ved om de paa-

gældende Lejligheds Beskaffenhed. Man reagerer i hvert Fald lidt mod at faa dem leveret som Udtryk for „havarerte menneskeliv og forlist folkelykke“?

Men for det gode Formaals Skyld kan der let gives Absolution for de statistiske Forsyndelser. Arbejdet for Boligsagens Løsning kan kun være vel tjent med, at Offentligheden holdes i Aande gennem impulsive og vækkende Smaaskrifter som dette.

Sven Røgind.

Modtagne Bøger:

L. FREDERIKSEN: **Landbrug i Nord-Amerika.** Beretning om en Studierejse. 208 Sider. G. B. N. F. København 1916.

NOTITSER

I.

Detailpriser i Kjøbenhavn, Kristiania og Stockholm.

I Decemberheftet af det af den svenske Socialstyrelse udgivne Tidsskrift: Sociala Meddelanden findes en Sammenstilling af Detailpriserne for November Maaned i de tre skandinaviske Hovedstæder. Det fremhæves, at Sammenligningen for nogle Varer (navnlig Kød og Flæsk) ikke er helt sikker, paa Grund af Forskelligheder i Kvalitet imellem de tre Byer, men Bevægelserne i Priserne indenfor hver af Hovedstæderne lader sig naturligvis i alle Tilfælde sammenligne med fuld Sikkerhed. Et Uddrag af Tabellerne gives omstaaende.

Som denne Oversigt viser, havde Kristiania i November Maaned gennemgaaende de højeste Priser. Med Hensyn til Mælk, Smør, Æg og Mel var Stockholmspriserne de laveste, med Hensyn til Margarine og Kartofler derimod de højeste. Priserne paa Kød og Flæsk var lavere i Stockholm end i Kristiania. Kjøbenhavnspriserne for disse Varer er, som nævnt, ikke helt ensartede med Opgivelserne for de to andre Byer, men det synes dog, som om Niveauet her ligger lavest i Kjøbenhavn. Lægger man ganske raat Talene sammen i omstaaende Tabel, faar man 37 Kr. for Kjøbenhavn, 42 Kr. for Stockholm og 46 Kr. for Kristiania.

Priserne i November 1916:

		Kjøben- havn	Kristi- ania	Stock- holm
		Øre	Øre	Øre
Sødmælk	pr. l.	28	26	21
Mejeri-Smør	- kg	379	364	325
Vegetabilmargarine ..	- —	164	192	325
Æg.....	pr. Snes	392	480	348
Kartofler.....	- 5 l	46	35	56
Gule Ærter	pr. kg	81	98	65
Hvedemel.....	- —	38	57	41
Rugmel	- —	—	50	35
Havregryn	- —	73	63	50
Rugbrød	- —	22	46	63
Hvedebrød.....	- —	54	66	87
Oksekød {Steg	- —	242	292	260
{Suppekød	- —	212	260	215
Kalvekød {Fede	- —	254	332	262
Steg..... {Spæde.....	- —	223	184	194
Flæsk... {fersk	- —	120	337	288
{salt	- —	170	353	299
Kaffe	- —	276	260	309
Sukker	- —	54	109	68
Petroleum	- l	21	29	29
Kul	pr. hl	580	585	575
Gasværkskoks	- —	275	355	290

Hvad angaar Prisstigningen siden Krigens Begyndelse, har den for de fleste Varers Vedkommende været stærkest i Kristiania. Dog er Mælk og Smør steget stærkest i Kjøbenhavn, Mælk saaledes med 47 % mod 37 % i Kristiania og 24 % i Stockholm; Smør med henholdsvis 61, 42 og 32 %. Til Gengæld er f. Eks. Rugbrød kun steget med 47 % i Kjøbenhavn mod 92 og 58 % i de to andre Byer og Margarine med henholdsvis 31 % i Kjøbenhavn, 37 % i Kristiania og 134 % i Stockholm. Det skal ogsaa nævnes, at Flæsk („fersk Svinebov“ i Kjøbenhavn) her kun er steget med 9 % mod 132 og 93 % i de to andre Byer. Ogsaa Kødpriserne er i det hele steget mindre stærkt her end i vore Nabolande.

Tager man et Gennemsnit af Prisstigningen for samtlige Varer uden Hensyn til deres Betydning i Forbruget, naar man for de ovenfor angivne Varearters Vedkommende til en gennemsnitlig Stigning fra Juli 1914 til November 1916 paa 75 % i Kjøbenhavn, 79 % i Stockholm og 96 % i Kristiania. Herefter skulde Kjøbenhavn nu staa gunstigt i denne Henseende, medens dette tidligere har været Tilfældet for Stockholm. Grunden hertil synes navnlig at maatte søges i, at der i Stockholm i de senere Maaneder har været en meget stærk Stigning paa Margarine og Kartofler.

II.

Dr. Karl Hildebrand har velvilligst lovet Redaktionen af Nationaløkonomisk Tidsskrift at ville offentliggøre en Oversigt over „Svensk Livsmedelspolitik“ her i Tidsskriftet i Stedet for en Bearbejdelse af Notaterne til det Foredrag, Doktoren holdt i Foreningen den 12. December 1916. Denne Bearbejdelse har det paa Grund af andet Arbejde ikke været Dr. Hildebrand muligt at foretage.

NATIONALØKONOMISK FORENING

MEDLEMSLISTE

Januar 1917.

MF = Medlem af Folketinget. — ML = Medlem af Landstinget.
— MB = Medlem af Københavns Borgerrepræsentation. — MFK =
Medlem af Frederiksberg Kommunalbestyrelse. — MVS = Medlem af
Videnskabernes Selskab. — En Stjerne (*) foran Navnet betyder, at
Vedkommende er Medlem af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse.

Æresmedlemmer:

Falbe Hansen, V., Dr. jur., Konferensraad, Direktør i Forsikringsselskabet
„Danmark“. ML.
Rubin, Marcus, Nationalbankdirektør. MVS.

Medlemmer:

Abrahamsen, Axel, Grosserer.
Abrahamsen, Nic., Grosserer.
Ahlefeldt-Laurvig, C. W. B., stud.
polit.
Ahlefeldt-Laurvig, C. W., Greve,
fhv. Udenrigsminister.
Amdrup, V. M., Sparekassedirektør.
Amsinck, Johs., Bogholder i Kbhvns.
Sparekasse.
Andersen, Alfred, Bankbestyrer.
Andersen, Ferd., Grosserer.

Andersen, G., Grosserer.
Andersen, Gustav, Bankbestyrer.
Andersen, P. O. A., Departements-
chef, Statsgældsdirektør.
Andersen, V., Fuldmægtig.
Angelo, A., Direktør.
Arendrup, G., Fuldmægtig i Han-
delsministeriet.
Asmussen, J., Grosserer.
Asmussen, P., Grosserer.
Axt, P., Grosserer.

Bache, C., Kammerherre, Amtmand.
Thisted.

**Ballin, Max*, Direktør.

Bang, Axel, Overretssagfører.

Bang, F. D., Toldinspektør. Aarhus.

Bang, Imm., Næstformand i Lands-
overskatteraadet.

Bang, N., Direktør.

Bang, Nina, f. *Ellinger*, mag.art. MB.

Bech, J., Fuldmægtig i Finans-
ministeriet.

Bendix, Georg S., Grosserer.

Bendix, Will., Grosserer.

Bentzon, Viggo, Dr. jur., Professor
ved Universitetet.

Benzon, Alfred, Apoteker.

Berg, R., Kontorchef i Industrifor-
eningen.

Berg, V., Direktør i „Bikuben“.

Berg, Vilh. C., Direktør.

Berthelsen, S., Sagfører. Høng.

Bierbum, R. P. C., Bankdirektør.
Holbæk.

Bindselev, C. V. C., Kreditforenings-
direktør.

Bing, Kaj, Ingeniør.

Bing, Otto, Overretssagfører.

Birck, Laur. V., Dr. polit., Professor
ved Universitetet.

Birkmose, A., Afdelingschef i Arbej-
derforsikringsraadet.

Bjarne, H., Assistent i Finans-
ministeriet.

Bjørting, E. G., Fuldmægtig i Ar-
bejderforsikringsraadet.

Black, Clara, Arbejdsløshedsin-
spektør.

Bluhme, H. E., Kommandør.

Bohn-Rasmussen, H., cand. polit.

Boldsen, F. C., Direktør.

Bondesen, V. C. F., Kontorchef i
Finansministeriet.

Bonnevie, A. E., cand. polit., kgl.
Pakhusforvalter.

Bornemann, L., Kontorchef i Kjø-
benhavns Sparekasse.

Boserup, H. W., Direktør.

Bramsen, Aage, Direktør.

Bramsnæs, C. V., cand. polit., Ass.
i Statistisk Departement, MFK.

Branth, Ellen, Boghandler.

Brock, Henrik, stud. polit.

Brock, Jørgen, cand. jur. & polit.,
Afdelingschef i Diskontobanken.

Bruun-Rasmussen, P., stud. polit.

Buhl, Vilh., cand. jur., Fuldm. i
Kjøbenhavns Skattedirektorat.

Busck, Gunni, Grosserer.

Busck-Nielsen, G., Departements-
chef i Handelsministeriet.

Busck-Sørensen, Aage, Ass. i Syge-
kasseinspektoratet.

Bülów, Edvard, Direktør.

Byrdal, V., Overretssagfører.

Bützow, O., Sekretær.

Cantor, L., Toldkontrollør.

Carlsen, Ad., Direktør i Kjøben-
havns Sparekasse.

Casse, P. F. E., Overretsprokurator.

Christensen, A. R., Docent.

Christensen, H. Krøyer, Grosserer.

Christoffersen, M., cand. polit.,
Sekretær i Ø. K.

Clausen, C. C., Bankdirektør, For-
mand for Grosserer-Societetets
Komité.

Clausen, V., Ingeniør.

Cohn, Einar, Fuldmægtig i Stati-
stisk Departement.

Cohn, Jeannette, f. *Steenberg*.

Cohn, Martin, Direktør.

Colding, R. E., cand. polit., Assist.
under Kjøbhavns Magistrat.

Collstrop, A., Grosserer.

Dahlgaard, B., cand. polit.

Dalgas-Rasmussen, Fr., stud. polit.

Dalhoff, J., Kontorchef i Statistisk Departement.

Damkier, Oskar, Departementschef i Kultusministeriet.

Damm, P. N., Geheimeetsraad, Bankdirektør.

Daniel, H., Fuldmægtig i Sygekasseinspektoratet.

Daugaard-Jensen, Direktør for Styrelsen af Kolonierne i Grønland.

Daverkosen, E., Fabrikant. Brede.

David, L. M., Grosserer.

Dessau, Benny, Direktør.

Dessau, E., Underdirektør.

Dessau, Martin, Etatsraad, Direktør.

Dorph, P. J., Kaptajn.

Drachmann, Poul, cand. polit.

Dreyer, B., Direktør.

Dreyer, P., Konsul.

Drucker, Robert, Grosserer.

Dyrberg, L., Malermester.

Ehlers, A., Direktør.

Eigtved, V., Grosserer.

Elberling, V., Fuldmægtig i Statistisk Departement.

Ellbrecht, A. G., Kontorchef i Generaldirektor. for Postvæsenet.

Elmquist, H., Forvalter paa Kommunehospitalet.

Elsass, Ludvig, Direktør.

Elwarth, V., Grosserer.

Engell-Jensen, P., stud. polit.

Essen, H. v., Bankdirektør.

**Faber, Vilh. L.*, Kontorchef i Arbejderforsikringsraadet.

Falbe Hansen, V., Overretssagfører.

Falk-Jensen, Arild, cand. jur., Ass. i Justitsministeriet.

Fauerholt, Bankassistent.

Federspiel, Holger, Dr. jur.

Fisker, J., Fabrikant.

Foss, Alex., Ingeniør. MF.

Franck, Jean W., Bankdirektør. Aarhus.

Frandsen, M. F., Ingeniør.

Friis, Finn F. B., stud. polit.

Friis, L. N. Trolle, cand. jur., Fuldm. i Indenrigsministeriet.

Friis-Skotte, J., Trafikassistent. MFK.

Frølich, Gerda, Ass. i Kbhvns. Sparekasse.

Gad, O., Boghandler.

Gamborg, V. E., Forsikringsdirektør.

Gammelgaard, Hj., cand. polit., Fuldmægtig.

Garde, Axel, Forfatter.

Gjessing, Kirsten, cand. polit.

Gjessing, Th., Grosserer.

Gloerfelt-Tarp, B., cand. polit.

Godske-Nielsen, O., Ekspeditionssekretær i Marineministeriet.

Goldschmidt, A., Grosserer.

Goldschmidt, Valdemar, Bankier.

Granzow, J. E., Grosserer.

Gredsted, M., Kontorchef i Telegrafdirektoratet.

Greisen, A. C. P., Kontorchef i Generaltolddirektoratet.

Gries, H. K., Sparekasseassistent.

Groth, K. V., Toldassistent.

Grønvold, P. R., cand. polit., Ass. i Generaltolddirektoratet.

Gyring, J. N., Sparekassedirektør.

Gøthgen, L. C. Valdemar, stud. polit.

Haarlov, R., cand. polit., Fuldmægtig ved Statsbanerne.

Hage, C., Handelsminister.

Hage, H., Direktør.

Hage, Joh., Godsejer. Nivaagaard.

Hammerich, H., cand. polit., Fuldm. i Arbejderforsikringsraadet.

Hansen, Adolph, Ass. i Privatbanken.

Hansen, Albert, cand. pharm.

Hansen, H. J., stud. polit.

Hansen, H. J., stud. polit.

Hansen, Hannibal, Overretssagfører.

Hansen, Harriet, cand. polit., Fuldm. i Arbejderforsikringsraadet.

Hansen, Henning, cand. polit., Assistent.

Hansen, J. A., Formand for Dansk Smede- og Maskinarbejderforb.

Hansen, Jens Henr., Bankfuldmægtig.

Hansen, Johan, Generalkonsul.

Hansen, Louis, Grosserer.

Hansen, M., Bogholder.

Hansen, Meta, cand. polit., Ass. i Statistisk Departement.

Hansen, Rudolph, cand. polit., Fuldmægtig ved Statsbanerne.

Hansen, S. V., Fuldmægtig i Marineministeriet.

Hansen, Vilh., Etatsraad, Direktør i „Hafnia“.

Hansen, Vilh., Kontorchef, Redaktør.

Harboe, E., Højesteretssagfører.

Harhoff, P. C. C., Bankdirektør.

Harhoff, Poul, Sekretær, Overretssagfører.

Harreschou, Vald., Fuldmægtig i Finansministeriet.

Hartmann, Fritz, Sekretær i Nord. Livsforsikring.

Hassing, V., Direktør.

Hassing Jørgensen, J., Trafikminister.

Haugberg, S. C., Direktør.

Haugen-Johansen, fung. Kontorchef i Indenrigsministeriet.

Heckscher, Esther, stud. polit.

Heckscher, Kay, cand. polit.

Heilbuth, H., Direktør, Medlem af Grosserer-Societetets Komité.

Heise, Peter, Overretssagfører.

Helsted, V., cand. jur., Sekretær i Landbrugsministeriet.

Hemmingsen, P., Fuldmægtig i Generaldirektoratet for Postvæsenet.

Henrichsen, O. H., Overtelegrafbestyrer.

Henriksen, Victor, Inspektør.

Henriques, C. O., Prokurist.

Henriques, Otto, Veksellerer.

Henriques, Walter, Kontorist.

Hentzen, C., Driftsbestyrer.

Herschend, P., Ekspeditionssekretær i Handelsministeriet.

Hertel, H., Sekretær i det kgl. Landhusholdningsselskab.

Hessel, Holger, Kasserer.

Hessel, Karen, Frue, MB.

Hey, F., Konsul, ML.

Heyman, N., Redaktør.

Hillerup, Axel, Godsejer, Gl. Kirstineberg.

Himmelstrup, Otto, cand. polit., Sekretær i Industriforeningen.

Hirschsprung, Holger, Direktør.

Hjert-Hansen, H. P., Direktør, Medlem af Grosserer-Societetets Komité.

Hjort, Emil, Grosserer.

Hjorth Hansen, Georg, cand. polit., Sekretær ved Jernindustriens Sammenslutning.

Hoffmann, U. O., Assistent i Telegrafdirektoratet.

Holm, Aug., Forretningsfører.

Holm, Chr., Etatsraad, Grosserer.

Holmblad, V., Fuldmægtig i Generaldirektoratet for Postvæsenet.

Holmdal, C., Kontorchef i Finansministeriet.

Holmer, A., Direktør.

Holstein-Holsteinborg, Lensgreve.
Holsteinborg.

Hornbech, H. T., Assistent i Finansministeriet.

Horwitz, Alfred, Veksellerer.

Høffding, Aage, Grosserer.

Høst, Harald, cand. polit., Assistent i Statistisk Departement.

Høyer, A. E., Kontorchef i Arbejdsgiverforeningen.

Høyer, Hans, cand. jur.

Høyrup, C. A., cand. polit., Sekretær.

Iversen, C. A., Direktør for Københavns Brandforsikring.

Iversen, L., Dr. phil., Direktør i Statsanstalten for Livsforsikring.

Jacobsen, A., Kontorchef i Landmandsbanken.

Jacobsen, H., Ingeniør.

Jacobsen, J. C., cand. polit., Sekretær ved Grosserer-Societetets Komité.

Jacobsen, Johan, Grosserer.

Jansen, O. F., Kontorchef i Finansministeriet.

Jarl, C. F., Ingeniør.

Jensen, Adolph, Chef for Statistisk Departement.

Jensen, Eggert, Hypotekforeningsdirektør.

Jensen, Ernst, Murermester.

Jensen, Henrik, Toldinspektør.

Jensen, J., Borgmester.

Jensen, J. C., Rejseinspektør i Statsanstalten for Livsforsikring.

Jensen, Martin, Boghandler.

Jensen, Søren, Fabrikant.

Jeppesen, Martin, Købmand. Holbæk.

Jespersen, V., Ekspeditionssekretær i Københavns Magistrat.

Johannsen, Fr., Telefondirektør.

Johansen, A., Hovedkasserer for Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund.

Johansen, Jens, Forretningsfører.

Johansen, Kjeld, stud. polit.

Johansen, Oskar, Overretssagfører.

Johansen, T. V., Postinspektør.

Juhl, J. T., cand. polit.

Junker, Thomas, stud. polit.

Jürgensen, Dethlef, Grosserer.

Jørgensen, Alb., Revisor.

Jørgensen, J., Tømrermester.

Jørgensen, Jul., Prokurist.

Kaarsen, A. C., stud. polit.

Kalckar, M., cand. polit., Sekretær under Frbgs. komm. Forvaltning.

Karstens, Aa., Assistent i „Hafnia“.

Kierrumgaard, H. A., flhv. Kasserer i Overformynderiet.

Kierulff, H. P. B., Fabrikejer.

Kjørboe, H., stud. polit. Helsingør.

Kjørboe, Henning, cand. polit., Fuldmægtig i Statistisk Departement.

Kjørboe, V. O., Generaldirektør for Postvæsenet.

Klitgaard, J., Departementschef i Finansministeriet.

Klubien, P., cand. jur. Birkerød.

Koch, C. H., Handelsgartner.

*Koefoed, Michael, Generaldirektør for Skattevæsenet.

Koefoed, Ove, Ekspeditionssekretær i Skattedepartementet.

Kofod, A., Formand for Forsikringsraadet.

Kofoed, O. B., Fuldm. i Statistisk Departement.

Korsgaard, K., stud. polit.

Krabbe, Jon, Overretssagfører.

Krabbe, Oluf H., Kriminalretssassessor.

Krarup, A., Direktør.

Krebs, C. E. B., Dr. phil., Beregner.

Krebs, Carl, Fuldmægtig.
Krieger, A., Kammerherre, Kabinetssekretær.
Kristensen, K. J., cand. polit. Ass. i Statistisk Departement.
Krøger, V. A., Bankdirektør.
Köedt, A. Peschcke, Grosserer.

Lachmann, Nicolai, Grosserer.
la Cour Andersen, C. R., Fuldmægtig, cand. polit.
Lamm, Axel, Vexellerer.
Langgaard, J. P. E., Etatsraad.
Langkjær, Else, stud. polit.
Langkjær, H., Bogtrykker.
Langkjær, S., Fuldm. i Udenrigsministeriet.
Larsen, A. P., Auditor.
Larsen, Anders, Købmand, Holbæk.
Larsen, Ernst, stud. polyt.
Larsen, L. P., Ekspeditionssekretær i Landbrugsministeriet.
Larsen, O. H., Professor ved Landbohøjskolen.
Larsen, Sophus, Overrevisor.
Larsen, W., Kontorchef i Generaldirektoratet for Postvæsenet.
Lauridsen, Johs., Nationalbankdirektør. ML.
Lehmann, Carl, Borgmester.
Lehmann, Johs., stud. polit.
Lerche, C., Assistent i Finansministeriet.
Lerche, Otto, Baron, Ingeniør.
Levin, A. M., Ekspeditionssekretær i Københavns Magistrat.
Levin, E., Direktør.
Levy, Herman, Grosserer.
Levysohn, Albert, Grosserer.
Levysohn, William, Grosserer.
Levysohn, Willie W.
Liebe, A., Frøken.
*Lindberg, J. Kr., Docent, Direktør for Fabriktilsynet. MFK.

Linnemann, H., Kammerherre, kgl. Kommissarius.
Lomholt, E., stud. polit.
Ludvigsen, H. P., Direktør.
Lund, A., Toldinspektør.
Lund, C. F. J., Fuldmægtig i Finansministeriet.
Lund, Carl, cand. polit.
Lundbye, J. T., Docent.
Lunn, Viggo, Ingeniør.
Lüttichau, H., Hofjægermester.
 Viskum.
Lützen, Justitsraad, Spjellerupgaard.

Mackeprang, E. Ph., Dr. polit.
Madsen, H. P., Apoteker.
Madsen, Otto, Grosserer.
Maegaard, E., cand. jur., Assistent i Statistisk Departement.
Marstrand, E., cand. polit., Præst. Egense.
Marstrand, Jacob, Borgmester.
Marstrand, Vilh., Ingeniør.
Martensen-Larsen, Fr., Kontorchef i Indenrigsministeriet.
Melchior, C., Grosserer.
Melchior, J. H., Grosserer.
Melchior, Moritz, Grosserer.
Meyer, Ernst, Grosserer.
Meyer, Ernst, Mægler.
Meyer, Karsten, Overretssagfører.
Meyer, Louis, Grosserer.
Meyer, Marcus, Mægler.
Meyer, O. J., Ingeniør.
Meyer, Phil. Mik., Kontorchef i Landmandsbanken.
Meyer, Richard, Kontorchef.
Meyer, Sigfr., Grosserer.
Meyer, Torben, Kontorist.
Moesgaard-Kjeldsen, C., Godsejer.
 MF. Lidsø.
Molde, F., Skattedirektør.
Munch, Ove, Direktør.
Muus, Oscar B., Grosserer.

Müller, P. E., Dr. phil., Kammerherre. MVS.
 Møller, Erik, Vekselmægler.
 Møller, Jens, cand. polit., Assistent i Rigsdagens Bureau.
 Møller, Poul, Grosserer.
 Møller, Sigrid, cand. polit.
 Møller-Holst, C., Assist. i Generaldirektoratet for Statsbanerne.

*Neergaard, N. T., fhv. Finansminister. MF.

Neumann, Sv., Fuldmægtig i Indenrigsministeriet.

Nielsen, A. C., Assistent i Telegrafdirektoratet.

Nielsen, Anton E., cand. polit., Ass. i Statistisk Departement.

*Nielsen, Axel, Dr. polit., Professor ved Universitetet.

Nielsen, J. Chr., Kontorchef i Generaldirektoratet for Postvæsenet.

Nielsen, Johan, Kontorchef ved Foreningen „Dansk Arbejde“.

Nielsen, K. M., Hospitalsdirektør.

Nielsen, Oluf, Kontorchef.

Nielsen, Svend, stud. polit.

Nielsen, Vilh., Bankdirektør. Roskilde.

Nygaard, E., cand. jur., Ekspeditionssekretær i Tiendebanken.

Nygaard, Elna, f. Dahlberg, cand. polit.

*Nørgaard, F., Etatsraad, Bankdirektør.

Nørgaard, P., Konsul.

Olesen, A., Sagfører. Nørresundby.

Olesen, C. A., Etatsraad, Direktør.

Olesen, Chr. H., Underdirektør.

Olsen, C. V., Departementsdirektør i Marineministeriet.

Olsen, Chr., cand. polit., Assist. i Statistisk Departement.

Olsen, P. Chr., Direktør.

Oppermann, A., Professor ved Landbohøjskolen.

Ottesen, Carl J., Fabrikinspektør.

Oxholm, V. T., Kammerherre, Stiftamtmand. Nykøbing p. F.

Paludan-Müller, Holger, cand. polit., Ass. i Generaldir. f. Postvæsenet.

Paulsen, F., Bankdirektør.

Pedersen, Henrik, Kontorchef i Statistisk Departement.

Pedersen, Jens, Dr. polit., Beregner.

Pedersen, Tønnes, Ekspeditionssekretær i Statsanstalten for Livsforsikring.

Permin, P. A., cand. polit., Assist. i Sygekasseinspektoratet.

Petersen, E., Fuldmægtig i Kbhvns. Sparekasse.

Petersen, Holger, Grosserer, Medl. af Grosserer-Societetets Komité. ML.

Petersen, Jørgen, Skotøjsfabrikant.

Petersen, Otto, Grosserer, Medlem af Grosserer-Societetets Komité.

Philipsen, Bernhard, Grosserer.

Philipsen, Gustav, Raadmand, Formand for Arbejderforsikringsraadet.

Philipson, Paul, Vekselmægler.

Pio, Frantz, Dr. polit., Overretssagfører, Sekretær ved Kjøbenhavns Borgerrepræsentation.

Poulsen, Svønn, Redaktør.

Prior, H. P., Direktør.

Prytz, C. V., Professor ved Landbohøjskolen.

Rasmussen, Axel H., stud. polit.

Rasmussen, R., cand. polit.

Rée, J. M., Veksellerer.

Reedtz-Thott, T., Geheimekonferensraad, Lensbaron. Gaunø.

- Reimann, V.*, Veksellerer, Medlem af Grosserer-Societetets Komité.
Reimuth, J. M. B., Amtsforvalter. Holbæk.
Repsdorph, H., Overretssagfører.
Riemann, G. E., cand. polit.
Riis-Hansen, K., Departementschef i Finansministeriet.
Ringberg, O., Bankdirektør.
Rode, Ove, Indenrigsminister. MF.
Rode, Sv., Fuldmægtig i Statistisk Departement.
Rosenkrantz, H. C. O., Kammerherre, Lensbaron. Rosenholm.
Ross-Christensen, O., Bankassistent.
Rothe, F., cand. polit., Fuldm. i Finansministeriet.
Rothe, Tyge, Grosserer.
Rottbøll, Chr., Godsejer. Minister u. P. ML.
Rubin, D., Fabrikant.
Rubin, Edgar, Dr. phil.
Rubow, Axel, Dr. polit.
Rubow, Carl, Direktør.
Røgend, S., cand. polit., Sekretær.
Rørdam, Kjeld, stud. jur.

Sachs, Aa., cand. jur.
Salomon, Jacob, cand. polit., Ass. i Københavns Magistrat.
Salomon, Julius, Fuldmægtig i Københavns statistiske Kontor.
Salomonsen, C. E., cand. jur.
Salomonsen, Carl, Grosserer.
Salomonsen, Harry O., Grosserer.
Scavenius, F. R., Kunstmaler. Holte.
Schaarup, Johannes, Kontorchef i Københavns Magistrat.
Schiøler, Eigil, stud. polit.
Schlichtkrull, Aage, Ekspeditionssekretær i Indenrigsministeriet.
Schlichtkrull, C. E., Skovkasserer. Esrom.

Schmidt, Axel, Grosserer. Medlem af Grosserer-Societetets Komité.
Schmidth, Christian, Kriminalrets-assessor.
Schou, L. C., Kontorchef i Fabrikdirektoratet.
Schou, Ph., Konferensraad.
Schou, Ragna, f. Wieth-Knudsen, cand. polit., Assistent i Fabrikdirektoratet.
Schou-Nielsen, V., cand. jur., Ass. i Generaltolddirektoratet.
Sehested, Jørgen, cand. jur., Assistent i Justitsministeriet.
Sehested, Ove, cand. polit., Assistent i Udenrigsministeriet.
Seidelin, A. P., Direktør for Righospitalet.
Sihm, E., Toldforvalter. Kjøge.
Simonsen, Georg, Grosserer.
Skovgaard-Petersen, O., Grosserer.
Skovgaard-Petersen, V., Grosserer.
Smith, Helge, cand. polit., Fuldm. i Generaltolddirektoratet.
Smith, Margrethe, Frue.
Smith, Winkel, Kontorchef i Tiendebanken.
Smitt, A. Wagner, Ingeniør.
Soele, H., cand. polit., Assistent i Finansministeriet.
Sonne, Chr., Forpagter. ML. Rosenlund.
Spur, O., cand. polit.
Späth, J., Fuldm. i Kbhvns Sparekasse.
Steenberg, Andr. Sch., Professor, Bogsamlingskonsulent.
Steenberg, Fr., Kontorchef.
Steenstrup, Carl, stud. polit.
Steffensen-Jensen, P., stud. polit.
Stihr, Selgen, Grosserer.
Stilling-Andersen, B., Grosserer.
Suhr, P. O., Veksellerer.
Sundberg, J. C., Bankdirektør.

- Svarre, Kai*, cand. polit.
Svarre, Søren, Redaktør. Køge.
Svendsen, Erik, Ingeniør. Ringsted.
Svendsen, Ludov., cand. jur. Ringsted.
Svendsen, Mathias, Ingeniør.
Svendsen, Niels, Sagfører. Ringsted.
Sørensen, Erik, stud. polit.
Sørensen, Frode, cand. polit., Em-
 drup.
Sørensen, S. L., Ingeniør.
Sørensen, Svend, stud. polit.
- Teisen, J.*, Direktør.
Thalbitzer, Carl, cand. polit., Redakt.
Thalbitzer, V., cand. jur., Assistent
 i Finansministeriet.
Thamsen, Sigurd, Overretssagfører.
Thorkildsen, Aa., Fuldmægtig i
 Finansministeriet.
Thorlacius, Gunnar, cand. jur., Fuldm.
Thorsen, Chr., cand. polit., Redak-
 tør.
Tiemroth, Chr., Overretssagfører.
Tillisch, C. J., Bankfuldmægtig.
Tobiesen, Poul, cand. polit., Fuldm.
 i Københavns Magistrat.
Toftgaard, Jens, cand. polit., Ass.
 i Generaltolddirektoratet.
Torup, Emil, Assist. i Arbejdsgiver-
 foreningen.
Trap, Cordt, Chef for Københavns
 Statistiske Kontor.
Trier, L., Fuldmægtig.
Trier, Louis, Veksellerer.
Trier, Sven, Afdelingschef i Ar-
 bejderforsikringsraadet.
Trier, Th. S., Veksellerer.
Tønnesen, M. P., Proprietær. Øbak-
 kegaard.
- Ussing, C. Th.*, Dr. jur., National-
 bankdirektør.
Uthenreitter, J. L. H., Kontorchef i
 Statsanstalten for Livsforsikring.
- Waage, H.*, Fuldmægtig i Land-
 brugsministeriet, Direktør.
Waldorff, L., Kontorchef i Hypo-
 tekbanken.
Valentiner, Axel, cand. jur., Sekre-
 tær i Dansk Arbejderbank.
Valeur, H., cand. jur., Assistent i
 Indenrigsministeriet.
Valloë, Knud, Amtmand. Rønne.
Wandel, Ejnar, Grosserer.
Wandel, O., Grosserer.
Vang-Lauridsen, O., Ingeniør. Vejen.
Warburg, Alexander, Grosserer.
Warburg, Axel, Assistent.
Warburg, C., Fuldmægtig i Forsik-
 ringselskabet „Danmark“.
Warming, Jens, Kontorchef i Sta-
 tistisk Departement, Docent ved
 Universitetet.
Vedel, Henrik, Departementschef i
 Indenrigsministeriet.
Vedel-Petersen, K. O., cand. polit.,
 Ass. ved Statsbanernes Hoved-
 revisorat.
Wedel-Neergaard, J., Hofjæger-
 mester, Baron. Svenstrup.
Wegener, Einar, cand. polit., Fuldm.
 i Arbejderforsikringsraadet.
Weitemeyer, Carl, Direktør.
Venge, H., Grosserer.
Wentzel, Margrethe, cand. polit.,
 Assist. i Finansministeriet.
Werner, Jean, Direktør.
Werner, Sigvart, Grosserer.
Werner, Will., Ingeniør.
Wesche, Oskar, Grosserer.
West, J. E., cand. jur. & polit.
Vestberg, Jens, stud. polit.
Westergaard, Alb., Bankdirektør.
 Skanderborg.
Westergaard, H., Dr. polit., Prof.
 ved Universitetet.
Westergaard, N., Kommunaldirektør.
Vibæk, F. P., Sagfører.

Wieth-Knudsen, K. A., Dr. polit.
Wilkens, Cl., Dr. phil., Professor
 ved Universitetet.
Wilkens, Fritze, cand. polit., Ass.
 i Arbejderforsikringsraadet.
Willer-Petersen, P., Grosserer.
Vinding, Povl, Brandinspektør.
Winther, Jens, Nationalbankdirektør.
Visby, Erik, Afdelingschef.
Wittrup, F., Sygekasseinspektør.
Wraae, Peter, Boghandlermedhjæl-
 per.

Wulff, Jul., Konsulent. MF.
Wulff, Nic. Hertel, Kontorchef ved
 Statsbanernes Hovedrevisorat.
Wærum, E., stud. polit.
Zahle, H., Kammerherre, Departe-
 mentschef i Udenrigsministeriet.
Zeuthen, F., cand. polit., Fuldm. i
 Arbejderforsikringsraadet.
Ølgaard, G. R., Ingeniør.
Østergaard, O., Sekretær.

Ialt: 506 Medlemmer.

LOVE

af 9. November 1915 for Nationaløkonomisk Forening.

(Revision af Lovene af 12. November 1872, jfr. Nationaløkonomisk Tidsskrift, I, S. 89—90).

§ 1.

Nationaløkonomisk Forenings Formaal er dels Foreningsmøder til Afholdelse af Foredrag og Diskussioner om nationaløkonomiske Spørgsmaal, dels Udgivelse af et nationaløkonomisk Tidsskrift og af selvstændige Skrifter til Belysning af sociale og økonomiske Emner.

§ 2.

Enhver uberygtet Mand eller Kvinde over 18 Aar kan blive Medlem af Foreningen ved Henvendelse til Bestyrelsen. Nægter denne Optagelsen, kan Sagen ved et Medlem forelægges den nærmest følgende Generalforsamling, der da afgør Spørgsmaalet.

§ 3.

Den øverste Magt i Foreningens Anliggender er hos Generalforsamlingen, der har den lovgivende Myndighed, vælger Bestyrelsen, og for hvem Regnskabet forelægges til Godkendelse. Den ordentlige Generalforsamling skal Bestyrelsen sammenkalde ved hvert Vinterhalvaars Slutning. Desuden indkaldes overordentlige Generalforsamlinger, naar Bestyrelsen ønsker det, eller det forlanges af mindst 15 af Foreningens Medlemmer.

§ 4.

Bestyrelsen bestaar af 7 Medlemmer, valgte paa 3 Aar ad Gangen.

Formanden vælges særskilt. De øvrige Medlemmer afgaar med 2 ad Gangen, saaledes at den ene af dem først i et følgende Aar kan genvælges. De første 2 Aar sker Afgangen efter Lodtrækning. Bestyrelsen ansætter en Sekretær.

§ 5.

Bestyrelsen fastsætter Tid, Sted og Forhandlingsemner for Møderne, der afholdes i Vinterhalvaaret, ordentligvis een Gang maanedlig. Den varetager endvidere Udgivelsen af Tidsskriftet og ansætter dets Redaktør. Endelig forestaar den Udgivelsen af de i § 1 nævnte Særskrifter. De Spørgsmaal, disse skal behandle, og de dermed forbundne Under søgelser fastsættes efter Samraad med Bestyrelsen af et Udvalg, som tillige vælger den eller dem, hvem det egentlige Arbejde skal overdrages. Udvalget nedsættes af Bestyrelsen for en nærmere bestemt Funktionstid og bestaar af højst 7 af Foreningens Medlemmer i eller udenfor Bestyrelsen, hvilke kan supplere sig ved Tilkaldelse af sagkyndige, ogsaa udenfor Foreningen, efter de vekslende Opgaver.

EMNELISTE

- Afholdssagen.*
 Bratts System, 1.
 Aktieemissioner, 463.
 Alderdomsunderstøttelse, 62.
 Andelsbevægelsen, 219.
 Arbejderoverenskomster, 233.
 Arbejderspørgsmaal, 219, 507.
 Arbejdskonflikter, 95, 304.
 Arbejdsløshed.
 Danmark, 94, 302, 492.
 Norge, 321.
 Sverige, 339.
 Banker, 212.
 Befolkningsforhold.
 Fødselshyppigheden, 598.
 Tyskland, 376.
 Betalingsbalance, 274, 513.
 Betalingshenstand.
 Pantegæld, 97.
 Boligforhold.
 Boligkommissionen, 571.
 København, 404.
 Norge, 600.
 Sverige, 504, 506, 507.
 Se ogsaa Prisregulering og Priser.
 Brattske System, 1.
 Børsforhold og Pengevæsen.
 Danmark, 65, 269, 462.
 Norge, 315.
 Sverige, 327.
 The City, 120.
 Børsskat, 61, 68, 264, 270, 462.
 Delegeretmøde, Interskandin. parlamentarisk, 497.
 Detailpriser.
 Danmark, 91, 297, 490, 602.
 Norge, 317, 602.
 Sverige 332, 602.
 Diegiving, 103.
 Disagio, 69, 270, 465.
 Diskonto, 222.
 Dyrtidshjælp.
 Lov om kommunale Foranstaltninger af ²⁸/₁₂ 1915, 62, 266, 462.
- Dyrtidstillæg.*
 Alderdomsunderstøttede, 62.
 Enkebørn, 62.
 Invalider, 266.
 Pensionister, 266.
 Tjenestemænd, 266.
 Ernæringsspørgsmaalet, 593.
 Fodringsforbud, se Prisregulering.
 Forsikring.
 Livsforsikring, 345.
 Sø- og Krigsforsikring, se Hændel og Samfærdsel.
 Forsørgelsesvæsen, 587.
 Fragtnævnet, 309.
 Frugtsatser, se Handel og Samfærdsel.
 Frihavn, Københavns, 311.
 Guldloven, 73, 270, 468.
 Gældsforhold overfor Udlandet.
 274, 513.
 Haandværk og Industri.
 Danmark, 93, 302, 491.
 Norge, 321.
 Sverige, 339.
 Skandinaviske Lande, 217.
 Handel og Samfærdsel.
 Danmark, 96, 304, 494.
 Danmark og Schweiz, 590.
 Registrerings-Certifikat, 311.
 Skibsfart, Bidrag af, 61, 100, 309, 497.
 Skibssalgssforbudet, 100, 497.
 Statsbanerne, 102, 311.
 Sø-Krigsforsikring, 99, 309, 496.
 Norge, 322.
 Sverige, 342.
 Handelsoverenskomster
 med England, 97, 305, 494.
 — Frankrig, 99.
 — Tyskland, 99, 306.
 — Østerrig, 306.
 Overtrædelse af, 308.
 Hedeselskabet, 216.
 Hjælpekasseunderstøttelser.
 Extraordinær Arbejdsløshed, 64.

- Indkaldtes Familier, 65, 269.
 Underholdsbidrag, 268.
Husmandsbrug, 372.
Index-Number, 223.
Invalidditets-Kommissionen.
   Betænkning, 104.
Karteller, 500.
Kommunal-Administration, 510.
Kommunernes Finanser, 208, 462.
Kreditbeviser, se Statslaan.
Krigen og Priseniveauet, 121;
   se ogsaa Verdenskrigens Indfly-
   delse.
Krigsforsikring, se Handel og
   Samfærdsel.
Krigspresseloven, 102.
Landbruget.
   Danmark, 91, 299, 491.
   Norge, 320.
   Sverige, 337.
Landbrugsraadet, 91, 297.
Landbrugsudvalget, 301, 491.
Langvarige Kontrakter, 97, 294.
Maximalpriser, se Prisregulering.
Ministermode, *Interskandinavisk*,
   312, 497.
Merindkomstskatten, se Offentlige
   Finansforhold.
Mund- og Klovsyge, 300.
Nationalekonomisk Forening.
   Generalforsamling, 231.
   Love, 615.
   Medlemsliste, 605.
Offentlige Finansforhold.
   Danmark, 59, 263, 459.
     Kommunernes Finanser, 268,
     462.
     Skattelove, 61, 265, 462.
     Statslaan, 264, 459.
   Norge, 313.
   Sverige, 324.
Oplagring, Forbud mod, 297, 305.
Pengevæsen, se Børsforhold og
   Pengevæsen.
Polske Landbrugsarbejdere, 300,
   491.
Postsparekasser, 203.
Presseforhold.
   Straffelovstillæg, 102.
Prisniveauet og Krigen, 121.
Prisregulering.
   Danmark.
   Beboelseslejligheder, 295, 489.
   Belysning, 285.
   Brænde, 74, 284, 473.
   Brød, 80, 289, 483.
   Fisk, 487.
   Flæsk, se Svin og Flæsk.
   Fløde, 86.
   Fodringsforbud, se Korn og
     Foderstoffer.
   Heste, 92, 299, 491.
   Huder og Læder, 89, 295,
     489.
   Husleje, se Beboelseslejlig-
     heder.
   Hvidkaal, 89, 294.
   Kaffe, 488.
   Kartofler, 81, 84, 483.
   Korn og Foderstoffer, 74, 81,
     288, 289, 301, 473, 483.
   Kreaturer, 85, 291, 486.
   Kul og Koks, 74, 279, 469.
   Kunstgødning, 92, 300.
   Kødordning, 483.
   Langvarige Kontrakter, 97, 294.
   Mælk, 87.
   Oplagring, Forbud mod, 297,
     305.
   Ost, 87.
   Saasæd, 473.
   Smør, 86.
   Soda, 295, 488.
   Sukker, 89, 293, 486.
   Svin og Flæsk, 84, 290, 483.
   Tørv, 284, 473.
   Æg, 294.
   Øl, 297.
   Norge, 317.
   Sverige, 332.
Pristallet, 223.
Regalret, 167.
Registrerings-Certifikat, se Handel
   og Samfærdsel.
Renteberegning, 511.
Samfundspolitik, 368, 438.
Samfundøkonomiens Teori.
   Dyrtid, 595.
   Grundrenten, 578.
   Lærebøger, 215, 370, 498.
   Sociale Spørgsmaal, 585.
   Sociologi og Socialøkonomi, 35.
   Værditeori, 582.
Sikringsstyrken, 102, 311, 491, 497.

- Indkaldtes Orlov, 102, 284, 301, 311, 491, 497.
 Indkaldtes Skat, 65.
 — Underholdsbidrag, 268.
 Understøttelser, 65, 269.
Skattelove, se Offentl. Finansforhold.
Skibsfart, se Handel og Samfærdsel.
Sociologi, 35.
Sommeretid, 312.
Sparekasser, 270.
Spiritus- og Ølfabrikation.
 Kartoffler og Korns Anvendelse, 81, 289, 483.
 Ølpriser, 297.
Sporvejspolitik, 214.
Statistikens Teori.
 Westergaard, 574.
Statsbanerne, se Handel og Samfærdsel.
Statslaan, se Offentlige Finansforhold.
Statsmonopoler.
 Svensk Tobaksmonopol, 229.
 Teori, 167.
Søforsikring, se Handel og Samfærdsel.
Telegrafforhold, se Handelsoverenskomster.
Tidsskrift-Index, Dansk, 374.
Trafikpolitik.
 Sporveje, 224.
 Truster, 500.
Udførselsforbud.
 Danmark, 96, 304, 494.
Underholdsbidrag.
 Indkaldtes U., 268.
- Verdenhøsten*, 566.
Verdenskrigens Indflydelse.
 Danmark, se Økonomiske Oversigter.
 Norge, se Økonomiske Oversigter.
 Sverige, se Økonomiske Oversigter.
 England, 541.
 Frankrig, 552.
 Italien, 564.
 Rusland, 558.
 Tyskland, 366, 377, 597.
 Østerrig-Ungarn, 377, 504.
 Dødelighed, 596.
 Ernæringsspørgsmaalet, 540.
 Haandværk og Industri, 134.
 Landbrug, 130.
 Pengevæsen, 121.
 Prisniveauet, 121.
 Socialdemokratiet, 597.
 Sociale Forhold, 220, 596.
 Økonomiske Tilstande, 362.
- Vexelkurser*.
 Danmark, 68, 270, 463.
 Norge, 316.
 Sverige, 329.
Voldgiftsret, faste, 233.
Udenlandske Landarbejdere, 300, 491.
Økonomiske Oversigter.
 Danmark, 59, 263, 459.
 Norge, 313.
 Sverige, 324.
 Øl, se Spiritus og Ølfabrikation.

NATIONALØKONOMISK TIDSSKRIFT

*Redaktøren**Kjøbenhavn den 12. Februar 1917*

Idet Aargang 1916 af Nationaløkonomisk Tidsskrift hermed afsluttes, beder jeg Tidsskriftets Abonnenter om Overbærenhed for den Uregelmæssighed, der har været over Udsendelsen af Hefterne i det forløbne Aar. Forholdene har været overordentlig vanskelige, fordi den Kreds af Skribenter, der almindeligvis er Medarbejdere ved Tidsskriftet, i disse Tider saa godt som alle ved Embedsvirksomhed eller paa anden Maade er forhindrede i litterær Virksomhed. Da dette Forhold jo neppe foreløbig ændres, maa jeg ogsaa fremtidig sætte min Lid til, at Tidsskriftets Abonnenter vil forstaa de Vanskeligheder, jeg har at kæmpe med — og dømme derefter.

*Ærbødigst**EINAR COHN**Til**Abonnenterne paa**Nationaløkonomisk Tidsskrift.*

